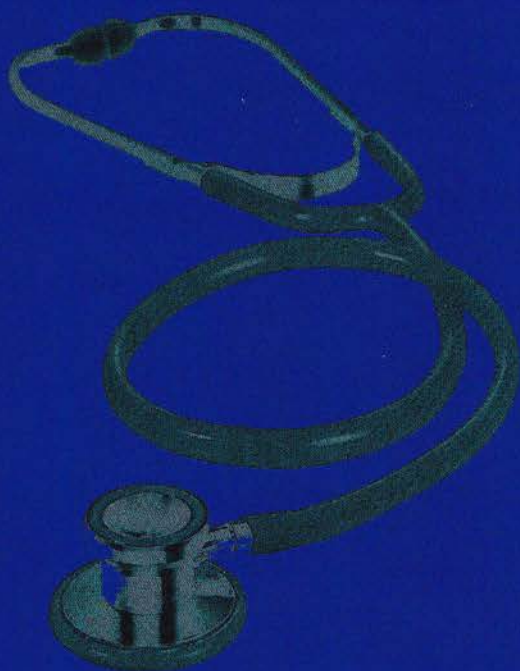

LUKAS A. DE GROOTE

STETHOSCOOP OP GENESIS

בראשית
GENESIS

AMPHORA BOOKS

De stethoscoop op Genesis

De Stethoscoop op

GENESIS

Lukas A. de Groot ʘ

UITGEVERIJ AMPHORA BOOKS

Amsterdam 2010

Boekverzorging: Oscar Schrover / Robbert Schrover—ANSGAR DESIGN
Uitgever Amphora Books: drs. Leo Mock.
AMPHORA BOOKS, 2009 ©
ISBN / EAN 978-90-6446-453-8
NUR 700

No part of this book may be copied or reproduced by whatever means without the prior consent of the copyright holder.

INHOUD

Woord vooraf

19	<i>Begin</i> Genesis 1:1 tot en met Genesis 2.4a GENESIS 1	111	<i>De torenbouw</i> Terach GENESIS 11
37	<i>De tuin</i> GENESIS 2	129	<i>Avram naar Kenaän</i> <i>Avram en Sarai in Egypte</i> GENESIS 12
51	<i>Verboden vrucht</i> GENESIS 3	147	<i>Uiteengaan van Avram en Lot</i> GENESIS 13
57	<i>Kajin en hevel</i> GENESIS 4	155	<i>Avrams strijd met koningen</i> <i>Avram & Melchitsedek</i> GENESIS 14
71	<i>Geslachtsregister van adem</i> GENESIS 5	163	<i>Verbond tussen de stukken</i> GENESIS 15
79	<i>Zonen van God</i> <i>Opdracht aan Noach</i> GENESIS 6	173	<i>Geboorte van jisjmaeëel</i> GENESIS 16
87	<i>De vloed</i> GENESIS 7	182	<i>Besnijdenis</i> GENESIS 17
91	<i>Einde van de vloed</i> GENESIS 8	191	<i>Bezoek bij Avraham</i> <i>Avrahams pleidooi voor Sedom</i> GENESIS 18
99	<i>Na de vloed</i> GENESIS 9	203	<i>De verwoesting van Sedom</i> <i>en Lots redding</i> GENESIS 19
107	<i>De zeventig naties na de vloed</i> GENESIS 10		

219 <i>Avraham en Sara te Gerar</i> GENESIS 20 227 <i>Geboorte van Jitschak; verdrijving van Jismaëel, verbond met Avimelech</i> GENESIS 21 241 <i>Het offer van de zoon</i> GENESIS 22 261 <i>De begrafenis van Sara</i> GENESIS 23 271 <i>een bruid voor Jitschak</i> GENESIS 24 307 <i>Avrahams einde Esau en Jaäkov: de eerste confrontatie</i> GENESIS 25 319 <i>Jitschak te Gerar</i> GENESIS 26 329 <i>Jitschak bedrogen door Rivka en Jaäkov</i> GENESIS 27 345 <i>Jaäkoks vertrek Jaäkoks droom</i> GENESIS 28 353 <i>Jaäkov bij Lavan</i> GENESIS 29 375 <i>Jaäkoks kinderen, Jaäkoks kudde</i> GENESIS 30 393 <i>Jaäkoks vlucht</i> GENESIS 31	409 <i>Jaäkov vreest Esau Jaäkoks worsteling</i> GENESIS 32 427 <i>Ontmoeting met Esau</i> GENESIS 33 435 <i>De verkrachting van Dina</i> GENESIS 34 449 <i>Jaäkoks terugkeer naar Beet El; dood van Racheel</i> GENESIS 35 459 <i>De stamboom van Esau</i> GENESIS 36 463 <i>Joseefs jeugd</i> GENESIS 37 481 <i>Judit en Tamar</i> GENESIS 38 495 <i>Joseef in het Huis van Potifar</i> GENESIS 39 507 <i>De schenker en de bakker</i> GENESIS 40 513 <i>De dromen van de Farao</i> GENESIS 41 535 <i>De eerste reis van Joseefs broer naar Egypte</i> GENESIS 42 545 <i>de tweede reis van Joseefs broeders naar Egypte</i> GENESIS 43 553 <i>Jehoeda spreekt tot Joseef</i> GENESIS 44

561 *verzoening tussen Joseef en zijn familie*
GENESIS 45

569 *De intocht*
GENESIS 46

577 *Jaäkov in Egypte*
GENESIS 47

585 *Jaäkov zegent de zonen van Joseef*
GENESIS 48

591 *de spreuken van Jaäkov*
GENESIS 49

597 *De begrafenis van Jaäkov*
Dood van Joseef
GENESIS 50

601 *Naschrift*
een foutieve vertaling
GENESIS 32:25–27

603 *Geraadpleegde literatuur*

605 *Glossarium*

608 *Colofon*

Woord vooraf

Dit is een bijzonder boek. Het is namelijk bijbeluitleg geschreven door een arts. Er worden in dit boek veel verrassende ontdekkingen doorgegeven. Het is een normale en verklaarbare reactie als u al het nieuwe in dit boek afwijst. De normale manier waarop onze hersenen reageren is door de massa te volgen, ontdekten wetenschappers die hersenactiviteit bestuderen ('Brein roept "foute boel" als we ons niet aanpassen' in *Trouw*, 16 januari 2009, pag. 6).

Afwijkingen van de bestaande orde geven een 'foutmelding' in onze hersenen. Deze ontdekking komt overeen met de idee dat de mens in het algemeen een typische volger is, volzaam en gedwee. Een afwijkend standpunt wordt niet goed verdragen en is ook nadelig voor de groepscohesie. Als u de moed heeft om u over deze eerste afwijzing heen te zetten, ligt hier een schat aan materiaal om nieuwe vergezichten te krijgen en om uw huidige inzichten opnieuw te waarderen. Dank ben ik met name verschuldigd aan mijn vrienden GERARD MINNAARD en GERARD RINGER en mijn zoon OKKE DAVID DE GROOTE. Buitengewoon veel dank ben ik verschuldigd aan FOK DE BOER die zeer nauwgezet de volledige tekst heeft nageplozen.

Lees, en laat u stimuleren!

Inleiding

In dit boek wordt, zoals de titel al aangeeft, het boek Genesis besproken. In mijn twee eerdere boeken behandelde ik een deel van Genesis, namelijk de verhalen van de aartsvaders. De stethoscoop staat symbool voor het begrip *arts of geneeskunde* en duidt op mijn medische achtergrond als gepensioneerd huisarts. Een arts gebruikt de stethoscoop om te luisteren naar geluiden in het lichaam. Op vergelijkbare wijze heb ik 'geluisterd' naar de geluiden achter de tekst van het boek Genesis. Welke onregelmatigheden en bijzonderheden zijn er hoorbaar? Zijn de bijzondere verhalen werkelijk zo bijzonder of zit er ook een alledaags verhaal in verscholen? En zijn de gewone verhalen werkelijk zo alledaags of zit er ook een opmerkelijk verhaal in verscholen? Deze vragen hebben mij geprikkeld en geboeid. Een deel van het hier gebodene ontdekte ik zelf, maar een substantieel deel ervan zijn is door mij verzameld uit de werken van grote geleerden als RASJI, HIRSCH, BENNO JACOB en VAN SELMS. De samenvoeging van beide, samen met de Nederlandse vertaling van de Hebreeuwse tekst, maken dit boek bijzonder.

Ik pretendeer niet deskundig te zijn op allerlei gebieden, maar mijn bijdragen kunnen een toevoeging zijn voor zelfs de meest geleerde commentatoren. Of zoals in de Midrasj staat geschreven: 'Wij leren van de reuzen die ons voorgingen en door te staan op hun schouders kunnen wij zelfs verder kijken dan zij gedaan hebben en soms nieuwe richtingen aangeven.' Of, zoals ELIËZER BEN ELIJAH ASJKENAZI in 1583 al schreef: 'Laat geen opvattingen, hoe oud of gezaghebbend ook, ons eigen onderzoek hinderen. Onderzoek en kies! Daarvoor ben je geschapen. Verstand is je gegeven vanuit de hemel'.

Wat ik van u als lezer verwacht, is een onbevangenheid tegenover wat in dit boek geschreven staat. Wij zijn allemaal behept met vooroordelen en zijn vooringenomen, meestal onder invloed van wat wij in onze jeugd meekregen. Van u vraag ik zoveel mogelijk afstand te nemen van alle kennis die u via de traditie meegekregen heeft en te proberen mee te gaan met de gedachten

in dit boek. Als u hiertoe bereid bent, zullen vele duistere episodes oplichten en blijken deze verhalen van grote betekenis te kunnen zijn voor ons eigen leven en ons inzicht te kunnen verdiepen in wie wij zelf zijn.

Voor wie is dit boek bedoeld? Voor ieder die serieus de tekst van het boek Genesis wil lezen. Zowel zij die Hebreeuws kunnen lezen als zij die deze taal niet beheersen, kunnen veel van hun gading in dit boek vinden. Ook voor mensen die geen behoefte hebben de bijbeltekst grondig te bestuderen, kunnen de verhalen aan het eind van elk bijbelgedeelte heel inspirerend zijn. Wel verdient het dan aanbeveling het desbetreffende hoofdstuk goed te kennen of in een gangbare bijbelvertaling.

Vragen die het boek Genesis oproept en waar dit boek een antwoord (*niet hét antwoord*) op geeft, zijn onder andere:

- ☪ Waarom stuurt Avraham zijn oudste zoon Jisjmaël vrijwel zonder proviand en zonder rijdier weg? (Genesis 21)
- ☪ Waarom wordt Rivka 'goed' genoemd en Racheel 'mooi'? (Genesis 24 en 29)
- ☪ Waarom viel Rivka van de kameel? (Genesis 24)
- ☪ Waarom onterft Avraham zijn latere zoons? (Genesis 25)
- ☪ Waarom bewaart Rivka de kleding van haar getrouwde zoon bij zich in huis? (Genesis 27)
- ☪ Waarom stuurt Rivka willens en wetens aan op een tweespalt in het gezin? (Genesis 27)
- ☪ Waarom aanvaarden Lea en Racheel de verwisseling tijdens de huwelijksnacht? (Genesis 29)
- ☪ Was Jaäkovs heup echt ontwricht? (Genesis 32)
- ☪ Waar kwamen de schoondochters van Jaäkov vandaan? (Genesis 34 en 46)
- ☪ Waarom werd de hele stad Sichem uitgemoord door Dina's broers? (Genesis 34)
- ☪ Was Joseef echt zo onnozelen dat hij niet beseftte dat zijn gedrag en woorden kwaad bloed zouden zetten bij zijn broers? (Genesis 37)
- ☪ Waarom werd Joseef niet zwaarder bestraft nadat de vrouw van zijn heer hem beschuldigd had van aanranding? (Genesis 39)
- ☪ Waarom heeft Joseef zijn vader nooit bericht gestuurd dat hij nog leefde toen hij in Egypte woonde? (Genesis 41).

Vanzelfsprekend is met dit boek niet het laatste woord over Genesis gezegd, maar het laat zien dat ook in onze tijd na zoveel eeuwen van studie nog steeds nieuwe verrassende visies mogelijk zijn. Het geschrevene is nooit afgerond, en men kan het boek dus nooit dichtdoen met de gedachte dat alles nu wel bekend is. Hopelijk worden lezers met wat ik hier aanreik gestimuleerd om ook zelf op zoek te gaan en verdere ontdekkingen te doen en meer inzicht te verwerven. Verwijzingen naar een bijbelvertaling zijn in het algemeen in de NBV terug te vinden, maar soms zal men de NBG of Statenvertaling ter hand moeten nemen.

Indeling

Net als in mijn vorige boeken behandel ik de bijbeltekst in drie onderdelen: de vertaling, het commentaar en de toelichting.

De vertaling (de klinische blik)

De vertaling volgt vrij nauwgezet het oorspronkelijke Hebreeuws, uit respect voor de overgeleverde tekst, net als BENNO JACOB dit verwoordt in het voorwoord van zijn boek *Genesis*. Er zullen wel verschillende bronnen aan de Hebreeuwse tekst ten grondslag gelegen hebben, maar als bron gebruik ik de Hebreeuwse uitgave van de *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Ik laat de theorie van de zogenaamde 'bronnensplitsing' vrijwel geheel buiten beschouwing, in navolging van CASSUTO en BENNO JACOB.

Mijn vertaling vertoont gelijkenis met die van de *Naardense Bijbel*, de vertaling van KOSTER en de Amsterdamse vertaling van het NBG uit 1999. Het uitgangspunt van mijn vertaling is om zoveel mogelijk elk Hebreeuws woord door één Nederlands woord weer te geven. Daarnaast heeft het taaleigen van het Hebreeuws voorrang boven die van het Nederlands, ook als dit minder goed leesbaar Nederlands oplevert. Men kan bijvoorbeeld de *Nieuwe Bijbelvertaling* gebruiken naast mijn vertaling voor de tekst die meer op het Nederlands gericht is.

De vertaling maakt meestal gebruik van de verleden tijd, zodat de verhalen in de verleden tijd spelen. Het Hebreeuws kent echter geen onderscheid tussen verschillende werkwoordstijden. Zo vertalen OUSSOREN (de Naardense bijbel) en CHOURAQUI (een Franse vertaling) de Tenach dan ook in de tegenwoordige tijd. Hiermee beogen zij deze oude verhalen naar onze tijd te halen en zodoende de lezer er meer persoonlijk bij te betrekken. Zo zijn deze verhalen volgens mij ook bedoeld: niet het beschrijven van wederwaardighe-

den van personen uit een ver verleden die wel of niet waar gebeurd zijn, maar verhalen waar wij onszelf in kunnen herkennen, verhalen die op onze eigen tijd van toepassing zijn. En zijn ook actueel! Toch heb ik voor de klassieke wijze van vertalen gekozen, en gebruik ik de verleden tijd, omdat daardoor bepaalde aspecten beter tot hun recht komen, zoals het verschil tussen de zogenaamde voorvoegselvorm en de achtervoegselvorm in het Hebreeuws. Het Hebreeuws kent geen tijdsaanduiding, maar deze twee verschillende werkwoordvormen geven in deze verhalen óf een langere duur aan, óf juist een eenmalig gebeuren.

Voor de vertaling van de namen van de personen in deze verhalen heb ik gebruik gemaakt van het boek *Hebreeuwse en Jiddische woorden in het Nederlands* aangegeven wordt. In de NBG uitgave *Tanach* worden de namen ook zo weergegeven. De aanduidingen van de verschillende bijbelboeken zijn volgens de Nederlandse weergave in *Tanach* omdat de Hebreeuwse weergave voor veel lezers onbekend zal zijn.

Het commentaar ('het onderzoek met de stethoscoop')

De sobere en directe vertaling wordt aangevuld door commentaar bij de tekst. Verreweg de meeste verzen voorzie ik van commentaar en uitleg. Dit omvat verklaringen op taalkundig gebied, maar ook commentaar op veel andere gebieden. Voor deze commentaren maak ik ook gebruik van verschillende handboeken en commentaren, zowel van Joodse als van niet-Joodse zijde.

In het commentaar worden ook verschrijvingen en taalfouten op waarde geschat, want vaak blijkt dat ook deze een functie in het verhaal hebben. Grammaticale onregelmatigheden in gesproken taal wijzen bijvoorbeeld op emotionaliteit van de spreker; voor de geschreven taal lijkt dit ook te gelden.

De toelichting ('de diagnose')

Soms bevat het commentaar een verhaal of een verdere uitleg over het gelezene, vaak zijn het uitgewerkte gedachten die door het onderzoek met de stethoscoop worden opgeroepen. In deze gedeelten zijn vele originele gedachten onder woorden gebracht en soms zal men mijn medische achtergrond erin herkennen. Wat bij de toelichting voorop blijft staan, is het respect voor de overgeleverde tekst. Elk woord en elke onregelmatigheid wordt gewogen en zo mogelijk wordt hieraan betekenis toegekend. In deze toelichtingen zal men veel gedachten tegenkomen die voor het eerst onder woorden gebracht zijn. Sommige toelichtingen wijken duidelijk af van de algemene opvattingen

en worden daarom, mede voor deskundigen, uitgebreid besproken en onderbouwd. Voor ieder die belangstelling heeft voor de verhalen uit Genesis zijn er veel ontdekkingen en gedachten in verwoord die aanleiding kunnen zijn tot intensievere bestudering of tot bezinning over de eigen opvattingen.

De toelichtingen gaan over ongerijmdheden en onduidelijkheden in de verhalen, taalkundige problemen, ideeën die afwijken van de normale verklaringen, taalkundige onregelmatigheden en letter- of woordgrapjes, en psychologische duidingen van de beschreven gebeurtenissen.

Door een punt (*) aan het begin van een vers wordt aangegeven dat aan het slot van het desbetreffende hoofdstuk uitgebreider commentaar volgt.

De hoofdstukindeling

De indeling van het boek volgt de hoofdstukindeling zoals die gebruikelijk is in Nederlandstalige bijbelvertalingen. Hieronder volgt de parasjen-indeling, zoals die gebruikt wordt bij de synagogale lezingen.

SIDRA:	GENESIS:
1. Sidra Beresjiet	1:1 — 6:8
2. Sidra Noach	6:9 — 11:32
3. Sidra Lech-Lecha	12:1 — 17:27
4. Sidra Wajjira	18:1 — 22:24
5. Sidra Sara	23:1 — 25:18
6. Sidra Toledoth	25:19 — 28:9
7. Sidra Wajetsee	28:10 — 32:3
8. Sidra Wajisjlach	32:4 — 36:43
9. Sidra Wajjeesjev	37:1 — 40:23
10. Sidra Mikeets	41:1 — 44:17
11. Sidra Wajjigasj	44:18 — 47:27
12. Sidra Wajechi	47:28 — 50:26

Legenda

¶ in de marge duidt op een artikel, en v of V is vers.

* achteraan het hoofdstuk is commentaar opgenomen

BEGIN

GENESIS 1:1 TOT EN MET GENESIS 2:4^a

Inleiding (Genesis 1 tot en met Genesis 2:4^a)

Pas in de 13de eeuw is de indeling in hoofdstukken van de verschillende bijbelboeken tot stand gekomen. Bij het slot van Genesis 1 is een fout gemaakt waardoor het verhaal over de zevende dag in Genesis 2 terecht is gekomen. De eerste drie of vier verzen van dat hoofdstuk horen nog bij het eerste 'scheppingsverhaal' van Genesis 1. De huidige indeling is zo ingeburgerd geraakt dat alle bijbeluitgaven na die tijd deze indeling overgenomen hebben. Of de scheiding tussen het eerste en het tweede 'scheppingsverhaal' moet vallen na Genesis 2:3 of na Genesis 2:4a zijn de meningen verdeeld.

Voor een verklaring van de aanhalingstekens bij het woord 'scheppen' [zie het artikel 'Schepping?' aan het eind van dit hoofdstuk].

*In het begin van [...] heeft God de hemel en de aarde gesplitst.

1:1

V 1–3 heeft een ingewikkelde grammaticale constructie. De traditionele vertaling van vers 1a met 'In het begin schiep God...' is een wel heel simpele weergave van de eerste drie woorden.

Er zijn in de loop van de tijd vier verschillende zienswijzen geponeerd over dit begin van Genesis 1:

1. v 1 is een bijzin van tijd bij v 2. De vertaling wordt dan: In het begin toen God de hemel en de aarde schiep was de aarde.... Dit is onder andere de opvatting van IBN EZRA.
2. v 1 is een bijzin van tijd bij de hoofdzin die in v 3 komt, en v 2 is een tussenzin. De vertaling wordt dan: In het begin toen God de hemel en de aarde schiep, de aarde was woest en leeg en..., zei God... Dit is de opvatting van RASJI en na hem vele anderen. Omdat bij het woord *begin* het lidwoord 'het' ontbreekt kan dit woord vertaald worden met 'begin van'. Gewoonlijk staat achter een dergelijk woord een onbepaalde wijs. Hier zou 'het scheppen' moeten staan, net als bijvoorbeeld in Hosea 1:2 staat: Het begin van het spreken van de Eeuwige. Er staat echter 'hij heeft geschapen'.

1:1

3. v 1 is de hoofdzin die alle gebeurtenissen van v 2–31 samenvat. V 1 is dan de titel van het hele hoofdstuk, het opschrift. De vertaling kan dan luiden: In het begin was God schepper van hemel en aarde. Dit opschrift wordt in de volgende verzen verder uitgewerkt. Onder andere CASSUTO en WESTERMANN menen dat v 1 een opschrift is.
4. v 1 is een hoofdzin die de eerste scheppingsdaad beschrijft. V 2 en 3 beschrijven de volgende stappen in het scheppingsproces. Deze opvatting wordt tegenwoordig door de meeste geleerden aangehangen.

Theologisch hebben deze verschillende opvattingen nogal wat consequenties, want bij de eerste drie mogelijkheden veronderstelt men een oerstof waaruit God schiep. Bij de vierde mogelijkheid veronderstelt men een ‘scheppen uit niets’.

V 1 bestaat uit zeven woorden. Het getal 7 vindt men op verborgen wijze op verschillende plaatsen terug in Genesis 1 — zie verder het artikel ‘In het begin van’.

Splitsen: Vrijwel altijd wordt dit woord door ‘scheppen’ vertaald. De oorspronkelijke betekenis was ‘splitsen’. Degenen die dit woord met ‘scheppen’ vertalen, zijn wel van mening verdeeld of hier sprake is van ‘scheppen uit niets’ of dat er mogelijk een oerstof was waar God uit schiep. Zo zegt ABRAVANEL dat ‘scheppen’ een drastische verandering in de natuurwetten betekent zodat iets wezenlijk nieuws ontstaat. Zeker is in elk geval dat ‘scheppen’ niet alleen gebruikt wordt als er sprake is van het begin van alles. Mijn mening is dat de vertaling ‘scheppen’ vermeden zou moeten worden omdat ieder dan direct verband legt met ‘uit niets’, en van dit laatste hoeft beslist geen sprake te zijn [zie verder het artikel over ‘schepping?’]. Dit woord komt in totaal zeven maal (!) voor in dit gedeelte.

God hééft gesplitst: of dit de beste vertaling is of dat ‘God schiep’ beter is, zijn de meningen verdeeld. De Hebreeuwse vorm is niet goed te vergelijken met onze voltooid verleden tijd (‘heeft’), maar deze vorm geeft aan het begin van een verhaal meestal een toestand weer en niet een actie of handeling zoals met de vertaling ‘hij schiep’ het geval zou zijn.

God: Dit woord is een aanspreektitel. Dat met het woord ‘God’ geen abstract filosofisch concept bedoeld is blijkt al direct uit het handelen van *God*. Hij blijkt een werker te zijn. Dat met ‘God’ (in het Hebreeuws ELOHIEM, en de uitgang *-iem* is de aanduiding van een mannelijk meervoud) hier enkelvoud bedoeld is, blijkt uit de werkwoordsvorm die in het enkelvoud staat. Het meervoud zou een soort majesteitsmeervoud kunnen zijn. Met dit woord

kunnen ook andere goden bedoeld zijn; het is het woord waarmee men zijn eigen god maar ook andere goden aanduidt. Volgens RASJI wordt met deze aanduiding aangegeven dat ELOHIEM degene is die het recht handhaaft. Het woord ELOHIEM komt 35 (5 × 7) keer voor in dit gedeelte. In Genesis 1–4 komt het in totaal 70 maal voor. Een introductie van ELOHIEM blijft achterwege. Hij is een vanzelfsprekendheid.

Hemel: sjamájiem. Dit woord is een zogenaamde dualisvorm. Het geeft een twee-eenheid aan, en het woord *water* ('májiem') is erin verborgen. Samen met het woord 'uitspansel' komt het 21 keer voor in dit gedeelte.

Aarde/Land: Met dit woord wordt speciaal het land Israël bedoeld, maar ook de gehele aarde. In Genesis 1 is vanzelfsprekend de hele aarde bedoeld. Het land Israël staat in latere verhalen symbool voor de hele aarde. Dit woord komt 21 keer voor in dit gedeelte.

Alle naamwoorden uit v 1 worden dus in veelvoud van zeven voor!

Na dit opschrift komen zeven paragrafen aan bod.

En de aarde, zij was geworden vormloos en leeg. En duisternis was op het oppervlak van de diepte. En de geest/wind van God zweefde over het oppervlak van de wateren.

1:2

Was geworden: Als alleen 'was' bedoeld is zou men in het Hebreeuws een zin zonder werkwoord toepassen. Hier staat dat er iets gebeurde, of eigenlijk dat er iets gebeurd wás.

Vormloos en leeg: Deze twee woorden komen samen ook voor in Jeremia 4:23. Als iets geen vorm heeft en geen inhoud, waar bestaat het dan nog uit? Pas in v 10 lijkt de aarde vorm te krijgen.

Duisternis: Dit woord staat voor iets vreeswekkends. Het is symbolisch voor de macht die tegenover God staat. Vaak wordt gezegd naar aanleiding van Jesaja 45:7 dat God de duisternis 'schiep' (*Ik ben de Eeuwige en er is geen ander die het licht formeert en de duisternis schept, die de vrede maakt en het kwaad schept. Ik de Eeuwige doe dit alles*). Hier staat alleen maar dat de duisternis er wás en niet dat God deze schiep [zie het artikel 'Schepping?'].

Oppervlak: paniem. Dit woord is afgeleid van het werkwoord 'toewenden'. Het is dus letterlijk 'de toegewende zijde'. Als er sprake is van personen vertaal ik dit woord met 'aangezicht'.

Diepte: of oervloed. Dat deze geschapen wordt staat hier niet.

Geest/wind: roeach. Met dit woord wordt zowel wind, adem als geest bedoeld.

Zweven: volgens BENNO JACOB is bedoeld 'op en neer bewegen zonder voorwaartse beweging'. Er wordt beslist geen 'broeden' mee bedoeld.

Wateren: májiem. Met dit woord wordt zowel het enkelvoud 'water' als het meervoud 'wateren' aangeduid. Er staat niet dat God het water schiep [zie verder v 6].

1:3–5

De traditionele opvatting is dat God eerst chaos schiep en er later ordening in aanbracht. In Jesaja 45:18 echter wordt gezegd dat God orde schiep en geen chaos.

1:3 ...en God zei: Er zij licht. En er ontstond licht.

Na het opschrift van v 1 en de beschrijving van een situatie in v 2 begint in v 3 een opeenvolging van gebeurtenissen waarbij God de handelende persoon is.

Zeggen: na gebruik van dit woord behoort altijd te staan wát er gezegd wordt. Het woord 'zeggen' komt tien keer voor in dit gedeelte.

Zijn, ontstaan: met deze woorden worden vormen van het werkwoord 'zijn, worden, gebeuren' aangeduid. Het Eerst wordt een wens of aanbeveling uitgesproken en daarna staat er dat wat God wilde ook gebeurde. Opvallend is dat door Gods woord licht ontstaat maar er staat niet dat God het licht 'schiep'!

Licht: Het begrip 'licht' is symbolisch voor leven en voor Gods aanwezigheid. Als God voortgaat te produceren staat er steeds 'en het geschiedde zo', maar bij het licht staat er 'en het licht geschiedde'. Wel gaat het spreken van God hieraan vooraf.

1:4 En God zag het licht: hoe goed. En God maakte scheiding tussen het licht en de duisternis.

Zien: in ogenschouw nemen. Als er later in de wet gesproken wordt van een rechtvaardige rechter, wordt verondersteld dat hij met eigen ogen gaat zien en niet afgaat op wat anderen vertellen.

Hoe: dit woord kan ook vertaald worden met 'want, immers, dat'. De vertaling 'dat het goed was' is wat vlak, maar na een werkwoord als 'zien' wel gebruikelijk.

Goed: Ook dit woord komt 7× voor in dit gedeelte.

Scheiding maken: scheiden, verdelen. Met dit woord wordt het scheiden van ongelijksoortige dingen aangeduid.

1:5 En God noemde het licht 'dag', en de duisternis had hij genoemd 'nacht'. En er geschiedde een avond. En er geschiedde een ochtend. Dag één.

Noemen: dit gebeurt altijd hardop. Het is ook het werkwoord dat gebruikt wordt voor 'roepen'. De eerste keer wordt een werkwoordsvorm gebruikt die past in de voortgang van het verhaal, de tweede keer wordt een werkwoordsvorm gebruikt die een toestand aanduidt. Deze laatste vorm kan dus beter vertaald worden met 'had genoemd'. De consequentie hiervan is dat chronologisch gezien de duisternis het eerst een naam had, maar omdat de

schrijver niet de duisternis voorop wilde zetten maar het licht, heeft hij deze taalkundige constructie bedacht. Licht en duister zijn elkaars tegenpolen maar ze vullen elkaar ook aan.

Dag: Dit woord komt 14 keer voor in dit gedeelte.

Nacht: Bij het licht is het onderwerp 'God', maar bij de duisternis is het onderwerp 'hij'. Mogelijk dat de schrijver Gods naam niet in verband wilde brengen met de duisternis?

Avond: mogelijk dat dit woord *èrev* oorspronkelijk te maken had met een Assyrisch woord dat 'ondergang van de zon' betekent.

Ochtend: dit woord *boker* houdt verband met 'splijten'. Het is de tijd dat men zaken weer van elkaar kan onderscheiden.

Dag één: vaak wordt vertaald 'de eerste dag'. Omdat er nog geen sprake is van eerdere dagen is 'eerste' niet op zijn plaats. RASJI zegt dat bedoeld kan zijn 'dag van de Ene', waarbij 'de Ene' de aanduiding van God is.

In v 3–5 komt voor het eerst de standaardformulering voor:

God zei – laat het er zijn – het was zo – de uitvoering – instemming – God noemde – de dagaanduiding.

En God zei: laat er een uitspannel zijn tussen de wateren. En er ontstond een scheiding tussen wateren tot wateren.

1:6

Uitspannel: dit woord is afgeleid van een werkwoord dat 'pletten' betekent.

Zijn, ontstaan: ook weer beiden vormen van het werkwoord 'gebeuren, zijn'.

Scheiding: het naamwoord dat afgeleid is van het werkwoord 'scheiden' [zie v 4].

Tot: mogelijk dat door dit woordje aangeduid wordt dat water de neiging heeft samen te vloeien en dat dit door God voorkomen wordt. Het is voor het eerst dat sprake is van scheiding van twee gelijksoortige eenheden.

En God maakte het uitspannel. En hij maakte scheiding tussen de wateren die onder het uitspannel waren en de wateren die boven het uitspannel waren. En het ontstond zo.

1:7

Maken: dit is het gewone woord voor iets (ambachtelijks) maken. In Exodus 20:11 staat dat God in zes dagen de hemel en de aarde gemaakt heeft. Volgens BENNO JACOB is bedoeld 'doelmatig vervaardigen'. Net als 'splitsen/scheppen' komt dit woord 7× voor in dit gedeelte.

Scheiding maken: ook hierbij wordt Gods naam niet genoemd. Is dit omdat scheiding tussen gelijksoortigheden in wezen tegen Gods bedoeling ingaat?

1:8–14

- 1:8 *En God noemde het uitspansel 'hemel'. En het werd avond. En het werd ochtend: een tweede dag.*
 In dit vers ontbreekt de uitdrukking 'en God zag hoe goed'.
 Een verklaring is dat Gods werk hier nog niet af is. Pas op de derde dag wordt dit voltooid.
- 1:9 *En God zei: Dat de wateren verzameld worden onder de hemel naar één plaats. En dat het droge gezien worde. En het werd zo.*
Plaats: met dit woord wordt altijd een specifieke plek aangeduid.
Droge: hier gaat het om. Eerst moest er scheiding komen tussen water boven en water beneden. En nu moeten de wateren beneden samengevoegd worden.
Zien: tevoren was het steeds God die zag. Nu moet er gezien worden, door ieder die daartoe in staat is.
- 1:10 *En God noemde het droge aarde en de verzameling wateren had hij zeeën genoemd. En God zag: hoe goed.*
Aarde: dit woord uit vers 1 wordt hier pas weer voor het eerst genoemd.
Hij had genoemd: weer zonder dat God als onderwerp genoemd wordt, en ook weer zijn de zeeën eerst genoemd, maar het gaat om de drooggevallen aarde.
- 1:11 *En God zei: Laat de aarde spruiten uitspruiten, gewas zaad zaaiend, vruchtbomen vrucht makend naar zijn aard die zijn zaad in zich heeft, op de aarde. En het geschiedde zo.*
Spruiten: met dit woord wordt doorgaans het jonge frisse gras dat na de lenteregens ontspruit bedoeld. Mogelijk dat het hier planten in het algemeen betekent.
Gewas: een algemene term voor planten.
Vrucht maken: in het Nederlands gebruiken we de term 'vrucht dragen', of 'vrucht voortbrengen'.
- 1:12 *En de aarde deed uitgaan spruiten, gewas, zaad zaaiend naar zijn aard. En geboomte makend vrucht waarin zijn zaad was, naar zijn aard. En God zag: hoe goed.*
- 1:13 *En het werd avond. En het werd ochtend: een derde dag.*
- 1:14 *En God zei: Dat er lichten zijn aan het uitspansel van de hemel om scheiding te maken tussen de dag en de nacht. En dat zij zullen zijn tot tekenen, en tot vaste tijden en tot dagen en tot jaren.*
Lichten: bedoeld zijn voorwerpen die licht verspreiden, lichtgevers.
Scheiding maken: Opvallend is dat de eerste betekenis van de lichtgevers niet is

licht geven, maar scheiding maken! In vers 4 werd al gezegd dat God scheiding maakte tussen het licht en de duisternis. Hier wordt hetzelfde woord 'scheiding maken' gebruikt, maar in een iets andere betekenis. Niet God zelf scheidt hier maar de lichten aan het uitspannel moeten scheiding maken.

Tekenen: signalen dat een nieuw tijdperk aangebroken is.

Vaste tijden: Zowel 'tekenen' als 'vaste tijden' hebben betrekking op de maan.

Dagen en jaren: deze hebben betrekking op de zon.

En dat zij zullen zijn tot lichten aan het uitspannel van de hemel om licht te geven op de aarde. En het werd zo. 1:15

In v 14 werd gezegd dat het eerste doel van de lichten was om scheiding te maken, maar voor de aarde was het belangrijkste dat ze licht gaven, ieder op zijn tijd.

En God maakte de twee grote lichten. Het grote licht om te heersen over de dag en het kleine licht om te heersen over de nacht. En de sterren. 1:16

Heersen over: dit woord betekent ook 'vertegenwoordigen'.

En God stelde hen aan het uitspannel van de hemel om licht te geven op de aarde. 1:17

Stellen: letterlijk alleen 'geven', maar dit kan ook vertaald worden met 'toestaan' of 'stellen'. De hemel was de woonplaats van God, maar deze twee lichten mochten van daaruit de mens licht geven.

En om te heersen over de dag en over de nacht en om scheiding te maken tussen het licht en de duisternis. En God zag: hoe goed. 1:18

En het werd avond en het werd ochtend: een vierde dag. 1:19

Bij het 'scheppings'proces op de vierde dag is een concentrische volgorde te herkennen:

A	Scheiding van dag en nacht	v 14 ^a
B	Tekenen	v 14 ^b
C	Licht geven op aarde	v 15
D	Heersen over de dag	v 16 ^a
D'	Heersen over de nacht	v 16 ^b
C'	Licht geven op aarde	v 17
B'	Heersen over dag en nacht	v 18 ^a
A'	Scheiden van licht en donker	v 18 ^b

1:20–24

- 1:20 *En God zei: Dat de wateren wemelen van gewemel met een levende ziel, en gevogelte vliegend over de aarde, over het oppervlak van het uitspannel van de hemel.*
Wemelen: zwermen. Met dit woord wordt snel, chaotisch heen weer bewegen bedoeld. Ook het aspect van zich sterk vermeerderen zit hierin.
Gewemel: zwerm. Niet alleen kleine dieren zouden bedoeld zijn, maar alle dieren. In Gods oog zijn ze immers allen onooglijk.
Ziel: *nefesj*. Met dit woord wordt het levende bedoeld. Oorspronkelijk was het 'keel, adem'.
Gevogelte: niet alleen vogels maar alles wat vleugels heeft wordt hiermee bedoeld.
- 1:21 *En God splitste de grote zeemonsters en alle levende wezens die kropen, die wemelden in de wateren, naar hun soort, en al het gevogelte met vleugels naar zijn soort. En God zag: hoe goed.*
Splitsen: voor het eerst nadat dit woord in v 1 gebruikt is wordt dit opnieuw gebruikt. Opvallend is dat het is bij dieren die een bedreiging vormden voor de mens. Hun macht wordt blijkbaar door God gebroken.
Zeemonster: met dit woord worden ook de krokodil, de draak en de leviatan, voorwereldlijke monsters, aangeduid. In Exodus 7:9 en 12 wordt dit woord gebruikt om slangen mee te benoemen. In Genesis 1 worden planten en dieren niet met hun soortnaam aangeduid, behalve deze dieren. Volgens CASSUTO is dit omdat deze dieren in oude mythologische verhalen een belangrijke rol speelden.
Wezens: in het Hebreeuws staat hier het woord *nefesj* [zie v 20] dat vaak met 'ziel' vertaald wordt. Het duidt op een levend wezen.
- 1:22 **En God zegende hen door te zeggen: Wordt vruchtbaar en wordt veel en vervult de wateren in de zeeën. En het gevogelte worde veel op aarde.*
Zegenen: eigenlijk betekent dit woord 'kracht verlenen om iets te doen'. Hier, in Genesis 1:28, 2:3 en 5:2 volgt dit woord direct na het woord 'splitsen'.
Door te zegenen: deze manier van uitdrukken wijst op een officiële uitspraak.
- 1:23 *En het werd avond, en het werd ochtend: een vijfde dag.*
- 1:24 *En God zei: Dat de aarde voortbrengte levende wezens naar hun aard, vee en kruipend gedierte en zijn wilde dieren naar hun aard. En het geschiedde zo.*
Voortbrengen: letterlijk staat hier 'doen uitgaan'.
Wilde dieren: letterlijk 'levenden'. Meestal wordt met 'levenden' in het wild levende dieren bedoeld.

En God maakte de wilde dieren van de aarde naar hun aard, en het vee naar zijn aard en al het kruipende gedierte van de grond naar zijn aard. En God zag: hoe goed. 1:25
Grond: dit woord wordt ook wel vertaald met 'akker'.

In v 24 en 25 vinden we een kruisstelling:

A	vee en kruipende dieren	v 24 ^a
B	wilde dieren	v 24 ^b
A'	wilde dieren	v 25 ^a
B'	vee en kruipende dieren	v 25 ^b

Opvallend is dat de landdieren niet gezegend worden en dat van hen niet gezegd wordt dat ze vruchtbaar moeten zijn, in tegenstelling met vogels, vissen en de mens. BENNO JACOB verklaart dit door te zeggen dat de landdieren concurrent van de mens zijn, en als zij zich alsmaar zouden vermenigvuldigen zij een bedreiging voor de mens zouden vormen. WESTERMANN meent dat de zegen die de mens ten deel valt betrekking heeft op alles wat op de zesde dag geschapen is, dus ook op de landdieren.

*En God zei: Laat ons maken een mensheid in ons beeld, als onze gelijkenis. En zij moeten heersen over de vissen van de zee en over het gevogelte van de hemel en over het vee en over heel de aarde en over al het kruipende gedierte dat kruipt op de aarde. 1:26

En God zei: deze uitdrukking komt hier voor de achtste keer voor. Met '7' wordt iets voltooid geacht, de '8' gaat hier nog bovenuit.

Laat ons maken: Wie wordt er bedoeld met 'ons'? [zie het artikel hierover].

Mensheid: hier wordt het algemene woord voor 'mens' (adam) gebruikt. Deze is de kroon op de schepping. VAN WOLDE zegt: net als in Genesis 2 de vrouw bij háár schepping de kroon wordt.

In ons beeld: 'In' betekent 'naar het patroon van'. Dit betekent dat de mens een kopie is van een afbeelding van God. Dit betekent niet dat de mens een kopie van God zelf is.

Beeld: of afbeelding. In dit woord is het begrip 'schaduw' verborgen. (Beeld = tsèlem en schaduw = tseel.) Op grond hiervan wordt wel de wat negatief gekleurde gedachte geopperd dat de mens naar de schaduwkant van God geschapen is. In elk geval wordt met dit woord nooit een concrete afbeelding bedoeld. De rabijnen zeggen: elk mens draagt Gods stempel, en toch is ieder uniek.

Gelijkenis: gestalte.

Als: gelijk aan.

De vraag is of met deze twee uitdrukkingen 'ons beeld' en 'onze gelijkenis' hetzelfde bedoeld is of toch niet.

1:27

In de christelijke traditie meent men dat het twee verschillende aspecten van de mens zijn. Het begrip 'afbeelding' wijst op de natuurlijke eigenschappen van de mens terwijl het begrip 'gelijkenis' betrekking heeft op zijn bovenna-tuurlijke eigenschappen, onder andere zijn ethische normen.

Volgens andere exegeten wijst het begrip 'afbeelding' op lichamelijke overeenkomsten zoals in Genesis 5:3. Sjeet de eigenschappen van zijn vader Adam had. Wat hier tegen pleit is dat altijd met nadruk gezegd wordt dat God niet lichamelijk is [zie Deuteronomium 4:15-16]. Wat zijn lichaam betreft, daarin lijkt de mens juist sterk op het dier.

Een andere opvatting is dat met 'afbeelding' bedoeld is dat de mens God vertegenwoordigt op aarde. In Egyptische en Assyrische geschriften en afbeeldingen wordt de koning als beeld van de godheid beschreven, respectievelijk afgebeeld. In ons bijbelverhaal is de hele mensheid Gods beelddrager. Ook wordt de hele mensheid hier opgedragen te heersen over de rest van de schepping. Zie bijvoorbeeld Psalm 8.

Heersen: dit woord wordt meestal in ongunstige zin gebruikt, in de betekenis van 'vertrappen' [zie Jesaja 14:6 en Joël 4:13].

Vissen: bedoeld is vissen als soort.

Wat hebben God en mensen gemeen en wat onderscheidt hen?

Aan de werkwoorden die bij beiden gebruikt worden is na te gaan wat zij gemeen hebben:

- zien
- horen
- spreken
- rusten op de zevende dag

Het onderscheid is:

- de mens is sterfelijk en God niet
- God splitst en de mens niet
- God kan niet gezien worden

1:27 *En God splitste de mensheid in zijn beeld. In het beeld van God heeft hij hem gesplitst, mannelijk en vrouwelijk heeft hij hen gesplitst.*

Hem: de mens als geheel.

Hen: tevoren was de mensheid één geheel, na de splitsing in mannelijk en vrouwelijk zijn het er twee.

Mannelijk: dit woord is afgeleid van een werkwoord dat 'inprenten' en ook 'zich herinneren' betekent.

Vrouwelijk: dit woord is afgeleid van het woord 'holte'. Beide woorden lijken van oorsprong een specifiek seksuele betekenis te hebben.

Op grond van deze tekst concluderen de rabbijnen dat alle mensen van één mensenpaar afkomstig zijn. Een mens kan zich niet boven een ander verheffen door te wijzen op zijn afkomst die hoger zou zijn dan die van een ander.

En God zegende hen. En God zei tot hen: Weest vruchtbaar en wordt veel en vervult de aarde en onderwerpt haar. En heerst over de vissen der zee en over het gevogelte van de hemel en over al de wilde dieren die kruipen op de aarde. 1:28

God: De naam 'God' wordt herhaald, terwijl de schrijver de tweede keer ook gewoon 'hij' had kunnen gebruiken. Mogelijk dat dit een extra verbondenheid aangeeft met het lijdend voorwerp 'hen'.

Onderwerpen: in dit woord zit het aspect van gewelddadigheid.

Wilde dieren: letterlijk *het levende*, maar gewoonlijk worden hier *wilde dieren* mee bedoeld.

En God zei: Zie! Ik heb aan jullie gegeven al het kruid dat zaad zaait dat op het oppervlak van heel de aarde is en al het geboomte waaronder vruchtbomen die zaad zaaien. Het zal voor jullie tot voedsel zijn. 1:29

Zie: met dit woord wordt extra aandacht gevraagd.

Ik heb gegeven: het is hier de enige keer dat de schrijver met betrekking tot de uitspraken van God geen aanvoegende wijs gebruikt maar een gewone stellende wijs.

En aan al de wilde dieren van de aarde en aan al het gevogelte van de hemel en aan al de kruipende dieren op de aarde waarin een levende ziel is, is al het groene kruid tot voedsel. En het geschiedde zo. 1:30

Het groen: in Exodus 10:15 wordt met dit woord zowel het gras als de bomen aangeduid.

Het groene kruid tot voedsel: wilde dieren kunnen als carnivoren geen plantaardig voedsel verteren met uitzondering van fruit.

En God zag alles wat hij gemaakt had. En zie! Het was zeer goed. En er geschiedde een avond en er geschiedde een ochtend: de zesde dag. 1:31

Zie: een woord dat verrassing uitdrukt en dat extra aandacht vereist.

Het was zeer goed: tot nu toe was de standaarduitdrukking 'en God zag: zeer goed'.

De zesde dag: het is hier de eerste keer dat een dag aangeduid wordt met het bepaald lidwoord. Eerder was het steeds 'een' dag.

2:1–4

2:1 *En de hemel en de aarde werden voltooid en heel hun voortgang.*
Voortgang: tsava: gewoonlijk wordt dit woord vertaald met 'leger'. Het heeft te maken met soldaten die op hun doel afgaan, die in marsorde voortgaan. Vandaar mijn vertaling 'voortgang'.

2:2 *En God voltooide op de zevende dag zijn werk dat hij gemaakt had. En hij staakte op de zevende dag met al zijn werk dat hij gemaakt had.*

Werk: met dit woord wordt speciaal het werk van een handwerksman bedoeld. Het gaat bij dit woord uitsluitend om het resultaat, het uiteindelijke werkstuk en niet zozeer om de inspanning zelf.

Staken: ophouden. In Exodus 20:11 staat dat God rustte op de zevende dag. Eerst heeft God zijn werk laten liggen en daarna is hij gaan rusten.

Op de zevende dag: De rabbijnen verklaren met stelligheid dat de uitdrukking 'op de zevende dag' betekent 'op het moment dat de zevende dag aanbrak'.

Op de zevende dag zelf heeft God natuurlijk niet gewerkt.

En God zegende de zevende dag en hij heiligde die. Want daarop heeft hij gestaakt van al zijn werk dat God gesplitst heeft om te doen.

Heiligen: dit heeft de betekenis van 'apart zetten' voor een speciaal doel. Wat geheiligd is mag niet meer voor gewone doeleinden gebruikt worden. Het heeft een specifieke taak gekregen.

God heeft gesplitst: Genesis 1:1 begint met deze zelfde woorden. Dit zou ervoor pleiten dat dit het afsluitende vers zou zijn van hoofdstuk 1.

Om te doen: God heeft een begin gemaakt door te splitsen. Is de betekenis hier dat de mens gods werk voortzet door te doen, te maken?

2:4^a *Dit zijn de nakomelingen van de hemel en de aarde toen zij gesplitst werden.*

Nakomelingen: soms wordt dit woord vertaald met 'verwekkingen' in navolging van BREUKELMAN en meestal zelfs met 'geschiedenis'. BREUKELMAN deelde het boek Genesis in volgens dit woord. Het woord is afgeleid van het werkwoord 'baren', dat ook de betekenis kan hebben van 'doen baren'. Deze laatste betekenis wordt meestal weergegeven met 'verwekken', hoewel er gewoonlijk negen maanden tijdsverschil zit tussen verwekken en baren. In het woord 'nakomeling' wordt niet specifiek de nadruk gelegd op het verwekken. En het gaat met name om voortbrengen.

GENESIS 1:1

Het ontbrekende voegwoord 'en'

Verhalende tekst in Tenach is een aaneenschakeling van zinnen die met het voegwoord 'en' beginnen. In het Hebreeuws is dit slechts één letter, namelijk de *waw* die de betekenis heeft van 'haak'. Deze letter geeft een verbinding aan en wordt om die reden dan ook meestal met 'en' vertaald. Soms is 'maar' meer op zijn plaats en een enkele keer 'dat'. Door dit voegwoord consequent te vertalen lijkt de tekst saai te worden en alle mij bekende vertalingen nemen dit voegwoord slechts sporadisch over. Toch heeft deze letter een belangrijke functie, en het valt vooral op als deze letter ontbreekt zoals in Genesis 1:1 het geval is. Het lijkt logisch dat een boek niet begint met 'en', maar ook Genesis 2:4 begint zonder 'en'.

Wanneer men nauwgezet mijn vertaling nagaat zal men op kunnen merken, dat hier en daar zinnen zonder 'en' voorkomen. Dit onderbreekt de loop van het verhaal. Het geeft aan dat er een nieuw begin gemaakt wordt.

GENESIS 1:1

In het begin van

Staat er in het Hebreeuws nu 'In het begin van' of 'in het begin'. Zoals RASJI al aangeeft hoort bij deze laatste vertaling een ander Hebreeuws woord te staan (niet: *beresjiet*, maar *berisjoná*). Het woord '*resjiet*' betekent 'begin'. Het is afgeleid van het woord *rosj/resj* dat 'hoogste punt', 'top', 'hoofd' betekent. Het woord *beresjiet* wijst dus niet zozeer op de tijd maar het geeft een rangorde aan. Genesis 1:1 is dus geen tijdsaanduiding! Beter dan met 'begin' te vertalen kan men 'op het toppunt van' vertalen. Het woord *beresjiet* komt vijf maal voor in Tenach. De andere vier keer alleen in Jeremia (26:1, 27:1, 28:1 en 49:34) en daar heeft het steeds de betekenis van 'In het begin/toppunt van...'. Het woord *resjiet* zelf komt 28 keer voor in Tenach en 26 keer hiervan in de betekenis van 'begin/toppunt van'. Zie bijvoorbeeld Genesis 10:10. Alleen in Jesaja 46:10 en Spreuken 8:23 lijkt de betekenis te zijn 'begin/toppunt' (zonder 'van'). Met het woord '*resjiet*' wordt steeds het eerste, het beste aangeduid. Meestal gaat het om de vruchten van het land. RAMBAN (NACHMANIDES) is van mening dat men na dit woord '*beresjiet*' een zelfstandig naamwoord moet denken, en hij suggereert: 'het begin van (alle dingen)'. Sommigen geven in afwijking van de Masoretische versie andere klanktekens bij dit woord en lezen dan *ba-resjiet*, dat betekent 'in het begin.'. Ook de Samaritaanse Pentateuch leest het zo. ELLEN VAN WOLDE zegt hierover: 'Nu er nog geen sprake is van tijd kan

ook niet van 'hét begin' sprake zijn'. De Masoreten zelf hebben een scheiding willen aanbrengen na dit woord en suggereren dus om te lezen 'in het begin'. Bij zinnen die een tijdsaanduiding hebben kan het lidwoord namelijk vaak ontbreken.

Joodse verklaringen waarom de Bijbel begint met de letter *beet* (de 'b') zijn onder andere:

1. de letter *beet* is aan alle kanten gesloten behalve aan de voorzijde. Dit betekent dat voor ons de toekomst open is. Wat achter ons ligt en wat boven en onder ons is, is verborgen.
2. de betekenis van de letter *beet* is 'huis'. Ons huis geeft ons vaste grond onder onze voeten, een dak boven ons hoofd en bescherming in de rug. En tegelijk een opening naar voren.
3. de letter *beet* is de tweede letter van het alfabet en heeft de getalswaarde 2. Wij en de gehele schepping worden gekenmerkt door dualisme; alleen God zelf is de Ene.

GENESIS 1:1

Schepping?

¶ In dit artikel worden vrij uitgebreid argumenten genoemd tegen de foutieve vertaling 'scheppen' van het Hebreeuwse werkwoord *BaRA*. In dit artikel geef ik de Hebreeuwse medeklinkers met hoofdletters weer en de klinkers (die in het Hebreeuws niet als letters weergegeven worden maar alleen als streepjes of puntjes) met kleine letters.

De vertaling van dit woord met 'scheppen (uit niets)' is één van de grootste missers in de meeste vertalingen van Tenach.

Het woord dat in de meeste bijbelvertalingen met 'scheppen' vertaald wordt is in de oorspronkelijke taal, het Hebreeuws, *BaRA*. Met dit woord *bara* wordt niet bedoeld 'scheppen uit niets'. Het heeft als oorspronkelijke betekenis: scheiden, splitsen, en er is mijns inziens geen enkele reden om van deze oorspronkelijke betekenis af te wijken [*Zie ook VAN DE PLOEG in Museon 59 (1946) en HANSON in VT 22 (1972)*].

Er zijn drie zwaarwegende argumenten om de oorspronkelijke betekenis van dit woord aan te houden. Allereerst: Alle Hebreeuwse woorden die met *BaR* beginnen betekenen: 'snijden, afsnijden, insnijden, verspreiden, afbreken'. Ten tweede: bij het woord *BaRA* is nooit sprake van één ding. Het resultaat van *BaRA* is altijd dat er meerdere zaken genoemd worden. Tevoren kan er wel sprake zijn van één geheel, maar ná het *BaRA* zijn er meerdere delen.

Ten derde: Twee teksten die mijns inziens duidelijk aangeven dat met BaRA-niet 'scheppen uit niets' kan zijn bedoeld, maar 'scheiden' zijn:

NUMERI 16:30

Hier wordt het woord BaRA en BeRiAH gebruikt. Meestal wordt het zelfstandig naamwoord BeRiAH vertaald met 'iets nieuws'. Voorbeelden zijn:

STATENVERTALING

'Indien de Heere wat nieuws zal scheppen, en het aardrijk zijn mond zal opendoen, en hen verslinden...'

NBG:

'Maar indien de Here iets nieuws zal scheppen, zodat de grond zijn mond zal opensperren en hen verzwelgen...'

NBV:

'Maar als de Heer iets laat gebeuren dat nog nooit gebeurd is, als de aarde haar mond openspert en hen...opslokt...'

WILLIBRORD VERTALING

'Maar doet Jhwh iets volkomen ongehoords, spert de grond zijn muil open en verslindt hij hen...'

VERTALING VAN ALTER:

'But if a new thing the Lord should create, and the ground gapes open its mouth and swallows them...'

Maar er zijn ook vertalingen die consequent het werkwoord en het ervan afgeleide naamwoord op een gelijkkluidende manier vertalen:

VERTALING VAN BUBER-ROSENZWEIG

'Aber schafft eine Schaffung Er, macht der Boden seinen Mund auf, und verschlingt sie...'

VERTALING VAN CHOURAQUI:

'Si Adonai crée une creature, que la glèbe bée de sa bouche, les engloutit...'

VERTALING VAN BUIJS EN STORM:

'Als JHWH een schepping scheidt, de akker spert zijn mond open, hij verslindt hen...'

De vertaling van Gispén: 'Maar indien Jahwe een schepping zal scheppen, en de aardbodem zijn mond zal opensperren en hen verslinden...'

JAGERSMA zegt in zijn commentaar op Numeri dat de Hebreeuwse tekst – ongewijzigd – een zinvolle vertaling oplevert. Letterlijk staat er 'een schepping scheppen'. Van daaruit zou men kunnen vertalen: 'een spleet opensplijten'.

De vertalingen die het oorspronkelijk Hebreeuws 'een schepping scheppen' wijzigen in 'iets nieuws scheppen' doen de oorspronkelijk tekst geweld aan en verbreken het verband met wat daarna gebeurt: de aarde die zich splitst. Zij maken mijns inziens twee fouten: Ten eerste, twee woorden die dezelfde wortel bevatten op een volkomen verschillende manier vertalen. En ten tweede de wezenlijke betekenis van BaRA wijzigen.

De tweede tekst is uit Jesaja 45:6–7. Daar staat:

STATENVERTALING:

'Ik ben de Heere..., Ik... formeer het licht, en scheid de duisternis; Ik maak den vrede en scheid het kwaad.'

NBG:

'Ik ben de Here ..., die... het licht formeer en de duisternis scheid, die het heil bewerk, en het onheil scheid.'

NBV:

'Ik ben de HEER..., die... het licht vormt en het donker scheidt, die vrede maakt en onheil scheidt.'

WILLIBRORD VERTALING

'Ik ben JHWH, Ik, die het licht vormt en de duisternis scheidt, die vrede maakt en onheil scheidt.'

VERTALING VAN BUBER-ROSENZWEIG

'Ich bins und keiner sonst: der das Licht bildet und die Finsternis schafft, der den Frieden macht und das Übel schafft, Ich bins, der all dies macht.'

VERTALING VAN CHOURAQUI:

'Moi, Adonai, le formateur de la lumière, le créateur de la ténèbre, le faiseur de la paix, le créateur du mal'.

De vertalingen die hier weergeven dat God de duisternis 'schept' en ook het onheil 'schept' gaan volkomen voorbij aan de werkelijke betekenis van deze tekst. Het is onmogelijk voor te stellen dat God zelf de duisternis maakt uit niets en ook het onheil. Bedoeld is dat God het duister afscheidt van het licht en scheiding maakt tussen heil en onheil.

Een vertaling die beter past bij het origineel zou zijn:

Ik ben JHWH en er is geen ander, die het licht formeert en de duisternis scheidt, die het heil bewerkt en het onheil scheidt. Ik JHWH doe dit alles.

Zo zegt Genesis 1 dat het van den beginne Gods bedoeling geweest is dat er scheiding komt, geen uniformiteit, maar onderscheid. Heel Genesis 1 staat vol van het onderscheiden, nadat in v 1 hier al een begin mee gemaakt is door de aarde van de combinatie aarde/hemel af te splitsen. Daarna wordt in v 4 het licht van het duister gescheiden. In v 7 scheidt God de wateren boven het uitspansel van die eronder. In v 9 wordt het droge van de wateren gescheiden. In v 16 maakt God de twee grote lichten om het licht te scheiden van de duisternis. En in v 27 'splitste' God de mens als mannelijk en vrouwelijk. En het laatste vers van het verhaal eindigt met de woorden:

Dit zijn de nakomelingen van de hemel en de aarde toen zij gesplitst werden.

GENESIS 1:22

Door te zeggen

Deze onbepaalde wijs van het werkwoord 'zeggen' wordt gewoonlijk genegeerd of hoogstens weergegeven met een dubbele punt. Toch heeft deze vorm een belangrijke betekenis. Het geeft altijd een officieel karakter aan de uitspraak die volgt. Opvallend is dat het hier bij de opdracht tot voortplanting dit de eerste keer is dat deze vorm voorkomt. Voordien was alleen sprake van levenloze dingen en nu van levende wezens die deze officiële opdracht van God krijgen.

GENESIS 1:26

Laat ons maken

¶ De Joodse schrijver PHILO uit het begin van onze jaartelling heeft de opvatting geponeerd dat met 'ons' God en zijn engelen bedoeld is. Deze opvatting is later door vele anderen overgenomen.

Een christelijke uitleg is dat met 'ons' God en Christus bedoeld is. Hier zou dan al sprake zijn van de drie-eenheid. Huidige christelijke commentatoren verwerpen deze gedachte. Een rabbijnse reactie op deze gedachte is de volgende: Toen Mosje deze woorden op moest schrijven protesteerde hij tegen God door te zeggen: Heer der wereld, waarom geeft u de bestrijders argumenten in handen om het één zijn van u te ondermijnen? Maar de EEUWIGE zei: 'Schrijf! Wie dwalen wil dwale'.

Ook de gedachte dat hier sprake zou zijn van een majesteitsmeervoud wordt tegenwoordig niet meer aanvaard. JOUON zegt hierover dat in het Hebreeuws een dergelijk meervoud nooit gecombineerd wordt met een werkwoordsvorm in het meervoud. CASSUTO meent dat het meervoud hier betekent dat God zichzelf aanzet tot het maken van de mens. Deze opvatting wordt ook door WESTERMANN gedeeld. Ook VAN SELMS zegt: God gaat bij zichzelf te rade.

Een rabbijnse verklaring is dat bedoeld is: God samen met de hemel en de aarde. Zo schrijft RAMBAN: het lichaam van de mens wordt gevormd uit de aarde, zijn ziel uit Gods adem. BENNO JACOB tekent hierbij aan: Als er 'mij' had gestaan zou erop moeten volgen: 'in mijn beeld, als mijn gelijkenis'. En dan zou ook de lichamelijke van de mens van God afgeleid zijn, wat ten enenmale onmogelijk is.

In dit vers is voor het eerst sprake van een persoonlijke betrokkenheid. Tevoren was er steeds sprake van de aansporende wijs 'er geschiede', nu spreekt God voor het eerst in de eerste persoon: wij!

DE TUIN

GENESIS 2

*Dit zijn de nakomelingen van de hemel en de aarde toen zij gesplitst werden op een dag toen de Eeuwige, God, de aarde en de hemel gemaakt had. 2:4

Dit vers begint zonder verbindend voegwoord 'en'. Dit duidt erop dat hier een scheiding bestaat met het voorafgaande. Velen zijn echter van mening dat v 4 een postscriptum is bij wat voorafgaat. Met Genesis 1:1 zou het een inclusio vormen. De meeste commentatoren menen, met CASSUTO en JACOB, dat dit vers het opschrift is boven wat volgt in Genesis 2–4.

Een derde mogelijkheid is dat de schrijver het zowel als afsluiting van het eerste 'scheppings' verhaal en als begin van het tweede 'scheppings' verhaal bedoeld heeft. In het Joodse denken is het veelmeer én-én terwijl het Griekse denken meer gekenmerkt is door of-òf.

Voortbrengselen: Toledot, voortgebracht [zie het artikel 'Toledot'].

Maken, doen: het 'scheppen/splitsen' van hemel en aarde is in Genesis 1:1 besproken voordat er sprake was van de eerste dag (eigenlijk: dag één). De uitdrukking 'de dag van het maken' slaat dus niet op de 'schepping/splitsing' van hemel en aarde maar op een latere dag. Mogelijk is elke werkdag wel bedoeld.

Splitsen en maken: beide werkwoorden komen 7 keer voor in Genesis 1:1–2:4^a.

Deze aantallen pleiten ervoor dat v 4^a het slotvers is van het eerste hoofdstuk.

Aarde en hemel: deze volgorde is opmerkelijk. De Samaritaanse Pentateuch en *Pesjitta* (de Arameese vertaling van Tenach) hebben de gewone volgorde *hemel en aarde*. Mogelijk dat de schrijver bedoelt dat vanaf dit moment de aarde op de eerste plaats komt, want dat wordt de woonplaats voor de mens. De hemel is meer Gods domein en voor de mens komt deze op de tweede plaats. Door de Masoretische tekst aan te houden blijkt er in v 4 een fraai parallelisme te bestaan:

- ☪ Hemel
- ☪ Aarde
- ☪ Scheppen
- ☪ Maken

- ☞ Aarde
- ☞ Hemel

GENESIS 2 EN 3

Het verhaal van de tuin

☞ Het nu volgende verhaal, dat van de tuin, kent vele parallellen in de oudoosterse literatuur. Ook zijn er overeenkomsten te vinden tussen wat hier beschreven is en wat ons in andere oude verhalen verteld wordt. In de Soemerische traditie is sprake van een paradijselijk eiland in de Perzische golf dat bevochtigd wordt door levengevend water uit de aardbodem. In de Oegaritische literatuur wordt verteld dat de godheid woont bij de bronnen van twee rivieren te midden van twee oceanen. Het *Gilgamesj epos* spreekt over een slang die de levengevende plant opeet. Zowel Egyptische als Mesopotamische bronnen zeggen dat de mens uit klei gevormd is. In Mesopotamische geschriften wordt benadrukt dat de goden de mens laten werken en zelf rusten. In het Genesisverhaal is het God die zelf werkt tot de mens van alles voorzien is. Dit laatste, dat een godheid zich inspant voor de mens, is bij andere volken een absurditeit. Het is één van de grote verschillen tussen de wijze waarop de God van de bijbel met mensen omgaat en de manier waarop andere goden dat doen.

Onderverdeling van Genesis 2:5–3:24

	VERHAAL	HOOFDPERSOON	BIJFIGUREN	PASSIEF
A	2:5–17 <i>verhalend</i>	God		man
B	2:18–25 <i>verhalend</i>	God	man	vrouw+dieren
C	3:1–5 <i>dialoog</i>	slang + vrouw		
D	3:6–8 <i>verhalend</i>	man + vrouw		
C'	3:9–13 <i>dialoog</i>	God + man + vrouw		
B'	3:14–21 <i>verhalend</i>	God	man	vrouw+slang
A'	3:22–24 <i>verhalend</i>	God		man

En alle planten van het veld waren nog niet op de aarde en alle kruid van het veld was nog niet ontsproten. Want de Eeuwige, God, had het nog niet laten regenen op de aarde. En een mens was er niet om de akker te bewerken. 2:5

Veld: met dit woord wordt onontgonnen land bedoeld, het gebied van wilde dieren en planten. Zie bijvoorbeeld Genesis 2:19, 20; 3:1, 14 en 18. Dit is ook het gebied waar men de schapen en geiten weidt. Zie hiervoor Genesis 4:8.

Aarde: met dit woord wordt zowel de 'aarde' als geheel bedoeld, als ook het land Israël. Het land Israël is als het ware de aarde in het klein, een soort proeftuin van de EEUWIGE.

Kruid: met dit woord worden met name eetbare planten aangeduid.

Ontspruiten: uitspruiten, tot groei komen.

De EEUWIGE, God: nadat in Genesis 1 als aanduiding voor God alleen de naam ELOHIEM gebruikt is, past de schrijver in het tuinverhaal de combinatie van de twee bekendste godsnamen toe: JHWH + ELOHIEM. Door mij worden deze namen weergegeven met EEUWIGE respectievelijk GOD. De schrijver wil hier mogelijk mee te kennen geven dat ELOHIEM uit Genesis 1 dezelfde is als JHWH, de naam die verreweg het meest voorkomt in Tenach. Het zijn twee aanduidingen voor God maar er worden beslist niet verschillende personen mee bedoeld.

Akker, grond, adama: Met dit woord wordt bouwland aangeduid, de grond waarmee geploeterd wordt, maar waarmee men ook sterk verbonden is. Het is de vrouwelijk vorm van het woord voor mens 'adam'. Na zijn familierelaties is de verbondenheid met zijn grond de sterkste band die de mens kent.

Bewerken: hetzelfde woord als 'dienen', 'werken', 'slaaf zijn'.

* *En overstroming kwam op uit de aarde en had heel het oppervlak van de grond gedrenkt.* 2:6
Overstroming: meestal wordt dit woord vertaald met 'damp' [zie het artikel 'Overstroming'].

Opkomen: omdat hier een 'voltooid verleden tijd' gebruikt wordt kan men lezen dat een langere duur of herhaling bedoeld is. Ook dit past bij het bevoeien van het land door rivierwater.

N.B.: Bij de werkwoordsvormen in het Hebreeuws kan men niet spreken van 'tijden'. Met de verschillende vervoegingen van het werkwoord zijn andere 'modaliteiten' bedoeld bijvoorbeeld of een handeling begint of voortduurt.

Drenken: ook deze werkwoordsvorm geeft een voortduren of herhaling aan.

En de Eeuwige, God, vormde de mens van stof van de grond. En hij blies in zijn neusgaten levensadem. En de mens werd tot levend wezen. 2:7

Vormen: met dit woord wordt bedoeld iets zorgvuldig vervaardigen. Het opvallende aan de schrijfwijze van dit woord hier is dat er een letter 'jod' teveel staat.

Als in v19 sprake is van de dieren staat deze extra jod er niet. De rabbijnse uitleg is dat hier al sprake is van dualisme in de mens. De mens bestaat uit een geestelijke en lichamelijke kant, hij heeft een goede en een kwade neiging, hij is mannelijk en vrouwelijk, dominant en passief.

Mens en grond: deze woorden zijn de mannelijk en vrouwelijk vorm van hetzelfde woord: *adam* respectievelijk *adama*. Etymologisch is er waarschijnlijk geen verband tussen beide. Ook wordt wel gedacht dat er een verband is met het woord 'edom' dat 'rood' betekent. Ook dit lijkt niet het geval te zijn. De schrijver van Genesis past vaak woordspelingen toe: paronomasie.

BENNO JACOB zegt: de grond is de wieg, het huis en het graf van de mens.

Stof: in veel andere oudoosterse verhalen komt men ditzelfde tegen: dat de mens uit stof gevormd is.

Blazen: beademen. Zoals een hulpverlener bij een reanimatie het slachtoffer beademt en zijn eigen uitademingslucht gebruikt om het slachtoffer zuurstof te geven. Dit zelfde woord wordt gebruikt in Ezechiël 37:9 als de dorre doodsbeenderen bijeengevoegd zijn en tot lichamen gemaakt zijn en er levensadem in de dode lichamen geblazen wordt.

Neusgaten: het meervoud van 'neus'. Dit woord is afgeleid van een werkwoord dat 'snuiven', 'toornig zijn' betekent. Vandaar dat het woord 'neus' vaak de overdrachtelijke betekenis heeft van 'toorn'.

Levensadem: *nesjama*. Dit woord wordt alleen gebruikt bij mensen en niet bij andere levende wezens.

Wezen: *nefesj*.

In Tenach worden vijf aanduidingen gebruikt voor het begrip leven/ziel van de mens:

Nèfesj = ziel, leven, wezen, bloed. Oorspronkelijk 'keel'

Nesjamah = adem, ademhaling, levensadem

Chaja = wat in leven blijft

Roeach = geest, wind

Jechida = de enige; dit geeft aan dat er geen scheiding is tussen lichaam en geest

2:8 *En de Eeuwige, God, plantte een tuin in Eden in het oosten. En hij zette daar de mens die hij gevormd had.*

Planten: de hier gebruikte werkwoordsvorm geeft aan dat dit pas gebeurde nadat de mens gevormd was.

Tuin: dit woord is afgeleid van het werkwoord 'omheinen'. Dus bedoeld is een omheind stuk grond, een stuk land omgeven door een haag of muur.

Eden: dit woord betekent 'verrukking'. Zie voor de betekenis bijvoorbeeld ook de plaatsen 2 Samuel 1:24 en Ezechiël 31:9,16 en 18. Blijkbaar is deze tuin een verrukkelijke plaats om te verblijven.

In het oosten: ook kan de betekenis zijn 'ten oosten' of 'oostwaarts'. Het woord 'oosten' heeft ook de betekenis van 'vroeger', 'oudtijds'.

Hier lijkt dus een paradijselijke plek te worden geschilderd zoals die alleen maar in iemands herinnering kan bestaan maar geen realiteit meer is.

En de Eeuwige, God, liet ontspruiten uit de grond allerlei geboomte, begerlijk om te zien en goed om te eten. En de boom van het leven midden in de tuin. En de boom van kennis van goed en kwaad. 2:9

Ontspruiten: zie voor de uitleg hiervan het commentaar bij vers 5.

Allerlei geboomte: allerlei soorten bomen. Bomen zijn in Tenach symbool voor het leven.

Goed en kwaad: er zijn uitleggers die menen dat hiermee bedoeld is het wel of niet gehoorzamen aan de geboden. Anderen menen dat moreel onderscheidingsvermogen bedoeld is. Nog weer anderen menen dat kennis van seksualiteit bedoeld is. Wat wat tegen deze laatste opvatting pleit is dat het zich bewust worden van eigen en andermans seksualiteit een normale ontwikkeling is. Tenslotte zijn er die menen dat dit kennen het 'alles wat te weten is' betekent. Net als de uitdrukking 'hemel en aarde' de aanduiding zou zijn voor 'heelal'. Maar deze laatste uitdrukking geeft veeleer aan dat er een groot onderscheid is tussen hemel en aarde dan dat beide als één geheel beschouwd kunnen worden. CASSUTO en WESTERMANN interpreteren het begrip 'goed en kwaad' als 'wijsheid'. Volgens Genesis 3:6 zou het eten van deze boom inzicht geven. Maar in het boek Spreuken wordt het verkrijgen van inzicht als hoogste doel gesteld. Essentieel is wel dat vrees voor de EEUWIGE het begin behoort te zijn [zie Spreuken 1:7]. Deze gedachte wordt ondersteund door Ezechiël 28:7 en 15–17.

Het kennen van goed en kwaad betekent verantwoordelijk mens zijn, maar geen morele autonomie. Het is leven in afhankelijk van Gods normen [zie Psalm 19:8–10].

En een stroom ging uit van Eden om de tuin te drinken. En vandaar uit scheidde ze zich en ze werd tot vier armen. 2:10

Uitgaan: de werkwoordsvorm die hier gebruikt wordt, is een deelwoord, wat een voortduren aangeeft.

Stroom: of rivier. In het Hebreeuws wordt voor rivierarmen het woord rivierhoofden gebruikt.

2:11–15

Scheiden: of verdelen. Ook deze werkwoordsvorm, evenals 'zij wérd', duidt op een voortduren.

Vier: het getal 'vier' is de aanduiding voor alles wat deze wereld bevat.

- 2:11 *De naam van de ene was Pisjon. Die gaat rond het hele land Chavila waar het goud is. Pisjon* betekent 'springer'. Het woord is afgeleid van een werkwoord dat 'springen' betekent. Sommigen menen dat de Indus of de Ganges bedoeld is. *Rondgaan*: of omringen.
Chavila betekent 'zandland'. Het woord is afgeleid van het woord 'zand'. Zie 1 Samuel 15:7. Mogelijk is Arabië bedoeld, het schiereiland dat voor een groot deel uit woestijn bestaat en het zuidelijk deel van dit gebied (Jemen) was in oude tijden bekend om zijn goud. Als deze verklaring juist is zou met *Pisjon* de Perzische golf of Rode Zee bedoeld kunnen zijn. In de Joodse traditie is *Chavila* symbolisch voor Amalek.
- 2:12 *En het goud van dat land is goed. Daar was de edelhars en de kornalijnsteen. Edelhars*: de betekenis van dit woord is onduidelijk.
Kornalijn: het is niet zeker of dit bedoeld is of misschien onyx. Beide steensoorten komen voor in de efod die de hogepriester droeg.
- 2:13 *En de naam van de tweede stroom was Gichon. Die gaat rond het hele land Koesj. Gichon*: de betekenis hiervan is 'krachtige bron'. Het is afgeleid van een werkwoord dat 'tevoorschijn komen, uitbreken' betekent. Mogelijk is hiermee de Nijl bedoeld. Het land zou dan symbolisch zijn voor Soedan en Egypte.
Koesj: dit is de normale aanduiding voor Ethiopië en Soedan.
- 2:14 *En de naam van de derde stroom was Chidèkel. Die gaat oostelijk van Assur. En de vierde stroom, dat is de Eufraat. Chidèkel* = de Tigris. Deze rivier wordt ook nog vermeld in Daniël 10:4. De stad Ninevé, de hoofdstad van het Assyrische rijk lag aan deze rivier.
Eufraat: het rijk van Babylon lag aan deze rivier.
Dus met deze laatste twee rivieren worden wereldrijken aangeduid die in de geschiedenis van Israël een belangrijke rol gespeeld hebben.
- 2:15 *En de Eeuwige, God, nam de mens en hij plaatste hem in de tuin van Eden om haar te bewerken en haar te bewaren. Bewerken*: hier wordt het woord 'dienen', 'werken' gebruikt. Voor een tuin kan men het woord 'bewerken' gebruiken.
Bewaren of bewaken

Haar: tweemaal wordt deze vrouwelijk aanduiding gebruikt, terwijl het woord 'tuin' in het Hebreeuws mannelijk is. Als hier sprake is van een tuin-in-aanleg zou dit mogelijk als vrouwelijk geduid kunnen worden. Als het hele verhaal symbolisch is voor een prille toestand van de mensheid zou men de tuin als een soort baarmoeder kunnen beschouwen en dan is de vrouwelijk aanduiding zo vreemd nog niet.

* *En de Eeuwige, God, gebood de mens door te zeggen: Van al het geboomte van de tuin moet je beslist eten.* 2:16

Gebieden: iemand iets opdragen waar deze niet onderuit kan.

Door te zeggen: deze onbepaalde wijs van het werkwoord 'zeggen' geeft altijd aan dat wat volgt een officieel karakter draagt. Het bevel wordt hierdoor nog stringenter. De meeste vertalingen laten dit woord gewoon weg of vertalen het met het deelwoord 'zeggende'. Hierdoor wordt het dwingende karakter van dit woord wegvertaald.

Beslist eten: het woord 'eten' staat hier tweemaal achtereen, waarbij de eerste vorm een onbepaalde wijs is. Een dergelijke taalkundige constructie kan men vertalen met het woord 'beslist, zeker' of 'absoluut'. Er is niet bedoeld een verzoek of een wens maar een bevel waaraan men zich niet kan onttrekken. Het eten van alle bomen is dus een absolute opdracht wat op een drievoudige manier tot uitdrukking komt: 1. bevel; 2. een officiële uitspraak; 3. opdracht iets beslist te doen.

Maar van de boom van kennis van goed en kwaad, daarvan zul je niet eten. Want op de dag dat je daarvan eet zul je beslist sterven. 2:17

Van de boom: door dit voorop te zetten geeft de schrijver aan dat er een tegenstelling is met het vorige vers.

Kennis van goed en kwaad: vaak wordt gedacht dat dit een aanduiding is voor 'inzicht hebben'. Onvolwassenheid is niet weten te onderscheiden tussen het kiezen van het goede en het verwerpen van het kwade [zie Jesaja 7:15 en 16].

Niet eten: hierdoor wordt een permanent verbod gegeven.

Beslist sterven: evenals in het vorige vers staat ook hier een onbepaalde wijs die 'beslist, zeker' aanduidt.

En de Eeuwige, God, zei: Het is niet goed dat de mens op zichzelf is. Ik zal voor hem maken een hulp als tegenover hem. 2:18

Op zichzelf: dit woord is afgeleid van het werkwoord 'gescheiden zijn'.

Ik zal maken: ook kan dit vertaald worden met 'Laat ik maken'. De Septuaginta en Vulgata hebben hier het meervoud 'Laat ons maken' net als in Genesis

2:19–20

1:26 staat. Mogelijk dat de schrijver hier een enkelvoud gebruikt om vooral te voorkomen dat men de dubbele godsnaam in dit hoofdstuk beschouwt als de aanduiding van twee goden.

Hulp: men zou dit woord ook met ‘helper’ kunnen vertalen. Meestal wordt gedacht dat de helper de mindere is van de mens. Men zou ook het tegendeel kunnen beweren, want blijkbaar kan de mens het in zijn eentje niet af.

Als: met dit woord wordt bedoeld ‘ongeveer’, ten naaste bij’. Bij het woord ‘hulp’ verwacht men dat de partner naast de geholpene gaat staan. Hier staat de helper tegenover hem, hoewel, ook niet helemaal. Het lijkt dat de schrijver zegt dat de helper naast de geholpene staat, maar tegelijk ook tegenover hem. *Tegenover*: letterlijk betekent dit woord ‘wat zich tegenover iemand verheft’. Het is afgeleid van een werkwoord dat ‘zich verheffen, zich hoog opstellen’ betekent. Dit woord betekent beslist niet ‘naast’. Het beeld van een spiegel lijkt hier opgeroepen te worden, een spiegel waarin boven en onder hetzelfde zijn maar links en rechts verwisseld.

2:19 *En de Eeuwige, God, vormde uit de grond al het levende van het veld en al het gevleugelde van de hemel en hij bracht het tot de mens om te zien hoe hij (het) voor zich zou noemen. En al wat de mens voor zich zou noemen, een levend wezen, het was zijn naam.*

Vormen: hiermee wordt de activiteit bedoeld zoals een handwerksman, een houtbewerker of pottenbakker die uitoefent. Ook hier is weer een grote tegenstelling tussen deze God die de handen uit de mouwen steekt en wat van andere goden verteld wordt. Die laten anderen voor zich werken.

Noemen: het Hebreeuwse woord dat met ‘noemen’ vertaald wordt heeft altijd de betekenis in zich van ‘roepen, uitroepen’. Als de mens in Tenach zich uit is dit in principe hardop en het liefst met stemverheffing.

2:20 *En de mens noemde de namen van al het vee en van het gevleugelde van de hemel en van al het levende van het veld. Maar voor de mens had hij geen hulp gevonden als tegenover hem (zich?).*

Mensheid en mens: het woord ‘adam’ werd alleen in Genesis 1:26 en 2:5 zonder lidwoord geschreven; daar vertaal ik het met ‘mensheid’. Alle andere keren staat dit woord met het lidwoord. Dan vertaal ik het met ‘mens’.

Hij had gevonden: het is niet direct duidelijk wie hier onderwerp is. Er staat ‘vóór de mens’ en niet ‘de mens’. Aangezien er tot dusver slechts sprake is van twee ‘personen’, namelijk de EEUWIGE, God, en de mens ligt het voor de hand de EEUWIGE, God, als onderwerp te zien.

En de Eeuwige, God, liet een verdoving op de mens vallen en hij sloep in. En hij nam één van zijn zijden en hij sloot het in plaats daarvan af met vlees. 2:21

Laten vallen: doen vallen.

Verdoving: met dit woord wordt een zeer diepe slaap bedoeld, een soort verdoving. Het is afgeleid van een werkwoord dat 'diep slapen, verdoofd zijn' betekent. Het lijkt een narcose te zijn.

Zijde: met dit woord wordt een zijkant, een flank bedoeld. Als men de mens ziet als bestaande uit twee zijden, twee kanten, kan men concluderen dat één van beide zijden afgesplitst wordt. Er blijft dus een half mens over. Er is geen enkele aanleiding om dit woord met 'rib' te vertalen zoals meestal gedaan wordt.

Sluiten: met dit woord wordt bedoeld dat men iets dicht doet zonder dat er een slot op komt. Voor op slot doen bestaat in het Hebreeuws een ander woord.

In plaats van: dit woord wordt ook gebruikt om het begrip 'onder' mee aan te duiden.

Vlees: met dit woord wordt letterlijk 'vlees, spieren' bedoeld, maar ook wordt het overdrachtelijk gebruikt om de lichamelijke van de mens aan te duiden. De schrijver werkt dit begrip verder uit in vers 24, waar de mens van zijn vrouw zegt dat zij tot één vlees zullen zijn. Dus één zijde van de mens is vlees en deze zijde is erop gericht om lichamen één te worden met zijn vrouw.

En de Eeuwige, God, bouwde de zijde die hij van de mens genomen had tot vrouw. En hij bracht haar tot de mens. 2:22

Bouwen: met het woord 'bouwen' wordt meestal 'weer opbouwen, herstellen' bedoeld. De EEUWIGE, God, bouwt niet een volkomen nieuw mens, nee hij maakt de halve mens weer tot een compleet mens, maar vrouwelijk. Hier wordt ook niet het woord 'maken' gebruikt. De rabbijnen zien verband tussen het werkwoord bouwen (*banah*) en het woord 'begrip, inzicht' (*binah*), en zij verbinden hieraan de conclusie dat de vrouw met meer inzicht begiftigd is dan de man.

En de mens zei: 2:23

Deze, dit keer,	zot hapá'am
Been van mijn beenderen,	ètsem meeatsamái
En vlees van mijn vlees.	oewasár mibesarí
Deze wordt vrouw genoemd,	lezot jikaree isjáh
Want uit een man is deze genomen.	ki meeíesj loekocha-zòt

Het is hier de eerste keer dat de mens spreekt, en dat doet hij in dichtvorm. Dit past ook bij wat we weten van de oudste geschreven getuigenissen. De

oudste geschriften waren alle dichtwerken, bijvoorbeeld het *Gilgamesj* epos en ook de *Ilias* en *Odyssee* van HOMERUS. Dat de meeste bijbelverhalen in proza geschreven zijn is heel opmerkelijk. Enkele eeuwen nadat de oudste bijbelverhalen opgeschreven waren, wordt proza de gewone wijze van weergeven. De Griekse geschiedschrijver HERODOTUS was de eerste.

Dit vers is een toonbeeld van Hebreeuwse poëzie: het bestaat uit drie lijnstukken in een tricolon (*cola*; enkelvoud: *colon*) van elk twee woorden, vervolgens een bicolon (een regel bestaande uit twee lijnstukken) van drie woorden. In de lijnstukken 2 en 3 zien we een parallellisme (been – been en vlees – vlees). Andere taalkundige kenmerken zijn assonantie en een woordspel met de woorden 'vrouw' en 'man' (*isjáh* en *iesj*). Verder komt in de lijnstukken 4 en 5 een chiasma, een kruisstelling, voor, volgens het patroon ABC – C'B'A'. Ook is er nog een woordherhaling door toepassing van het woordje 'deze' aan het begin van het *tricolon* en aan het begin van het *bicolon*.

Genoemd worden: ook weer hardop noemen, roepen.

Vrouw: *isjáh*. Dit woord is afgeleid van een werkwoord dat 'zwak zijn' betekent.

Man: *iesj*. Dit woord is afgeleid van een werkwoord dat 'sterk zijn' betekent.

Een man: De Samaritaanse Pentateuch, de Septuaginta en Syrische vertaling lezen alle 'haar man'.

Grammaticaal klopt dit vers niet. Er zit een hapering in. Haperingen in gesproken taal hebben altijd te maken met emoties, en het is niet verwonderlijk dat de mens niet goed uit zijn woorden kan komen op het moment dat hij zijn evenbeeld ziet die tegelijk de ander is.

2:24 **Daarom zal een man zijn vader en zijn moeder verlaten en zich aan zijn vrouw hechten en zij zullen tot één vlees worden.*

Daarom: *al-keen*. Het woord *keen* is afgeleid van een werkwoord dat 'vast zijn' betekent. Letterlijk staat er dus iets als 'vast-en-zeker'.

Verlaten: in de steek laten, achterlaten. De gebruikte werkwoordsvorm geeft een herhaling aan.

Zich hechten: zich vastklemmen aan.

Eén vlees: de rabbijnen benadrukken dat de man en zijn vrouw niet één van geest hoeven te worden. Ze zullen ieder hun eigen beleveniswereld hebben en houden. Emotioneel zullen zij allerlei dingen op hun eigen manier beleven. Lichamelijke eenwording door seksueel contact is in het jodendom altijd belangrijk geweest. 'Een man zonder vrouw is een half mens' is een bekende uitspraak. Het celibaat past niet in de joodse traditie en is wezensvreemd aan de mens.

En zij beiden waren naakt, de mens en zijn vrouw. En zij schaamden zich niet voor elkaar. 2:25

Naakt: zonder bedekking, open en bloot.

Zich schamen: als de mens later inzicht krijgt, gaat hij zich schamen. Hier leeft de mens in volkomen onbevangingheid als een klein kind.

GENESIS 2:4

Toledot

In navolging van BREUKELMAN wordt dit woord vaak vertaald met ‘verwekkingen’. Anderen vertalen het meestal met ‘geschiedenis’. BREUKELMAN en velen na hem delen het boek Genesis in volgens het voorkomen van dit woord bij de diverse geslachtsregisters. Dit woord komt 13 keer voor in Genesis waarvan 10 keer als opschrift. Van deze 10 keer komt het 5 keer voor als opschrift boven een geslachtslijst: Genesis 5:1, 10:1, 11:10, 25:12 en 36:1.

Uitsluitend in Genesis 2 en Ruth 4:18 staat het woord volledig uitgeschreven, ‘plene’ wordt dit wel genoemd. Een letter ‘o’ in het Hebreeuws kan namelijk alleen als klinker aangegeven worden of als klinker + medeklinker tezamen. Het eerste noemt men ‘defectief’ schrift, het tweede ‘plene’ schrift. Alle andere keren dat dit woord geschreven wordt (dus geheel of gedeeltelijk defectief) betekent het dat er iets aan mankeert. Blijkbaar geeft de schrijver van het boek *Ruth* met het plene geschreven woord *toledot* te kennen dat wat de hemel en de aarde hier voortbrengen zijn vervolg krijgt in wat Boaz en Roet samen voortbrengen: de geslachtslijst van David.

Het woord *toledot* is afgeleid van een werkwoord dat ‘voortbrengen, baren’ betekent (*jalad*). Vanzelfsprekend is bij dit werkwoord de vrouw onderwerp. Dit werkwoord wordt ook wel gebruikt om het verwekken door de man mee aan te duiden, maar dan is de vertaling doen baren of geboren laten worden correcter dan ‘verwekken’. Immers tussen verwekken en baren zit bij de mens meestal een tijdsperiode van negen maanden. Door het woord ‘toledot’ met ‘verwekkingen’ te vertalen geeft men te kennen dat het primaire begin van versmelting van zaadcel en eicel het belangrijkste is, terwijl juist in het Joodse denken de geboorte, het moment dat men de eerste ademhaling doet, het belangrijkste is. Het gaat met name om het voortbrengen en voortgebracht worden.

GENESIS 2:6

Overstroming

- ¶ Dit woord komt ook voor in Job 36:27 waar (in de vertaling) staat: ‘de regen valt neer tot zijn damp’. Het woord dat hier gebruikt wordt komt uit het Assyrisch waar het met name betekent ‘overstroming door een rivier’. De Mesopotamische achtergrond lijkt hier een rol te spelen. Pas veel later in het Arabisch krijgt het de betekenis van ‘damp’.

Het is mijns inziens daarom zeer twijfelachtig of ‘damp’ wel een goede vertaling is. Damp die uit de aarde opstijgt kan een vulkanisch verschijnsel zijn zoals men bij geisers ziet, en dat zal hier niet bedoeld zijn. Logisch is het verband met het Assyrisch aan te houden en te denken aan het buiten zijn oevers treden van rivieren. Dit past ook bij Job 36:27 (de regen valt neer tot zijn ‘damp’), want als de regen eenmaal neergekomen is en van de heuvels en bergen naar beneden stroomt, veroorzaakt het bij overstromingen het bevochtigen van het land. Als het rivierwater stijgt stijgt ook het grondwater en komt de overstroming ook ‘uit’ de aarde. Dit verschijnsel was zowel in Mesopotamië als Egypte genoegzaam bekend.

GENESIS 2:16

God als gastheer

- ¶ De Nieuwe Bijbelvertaling vertaalt Genesis 2:15–17 zo: ‘God, de EEUWIGE, bracht de mens dus in de tuin van Eden, om die te bewerken en erover te waken. Hij hield hem het volgende voor: ‘Van alle bomen in de tuin *mág je eten*, maar niet van de boom van de kennis van goed en kwaad; wanneer je daarvan eet, *zul je onherroepelijk sterven*.’

Nadat God de mens gemaakt heeft (Genesis 2:7) legt hij voor deze mens een lustoord aan. Het lijkt dat God zelf verrukt is van dit prachtige plekje waar de mens kan leven. Water is er genoeg, want er ontspringt een rivier in dit paradijs en vier rivieren stromen eromheen (v 10–14). En voedsel is er genoeg, want allerlei bomen zijn er met de meest kostelijke vruchten (v 8–9). De meest verleidelijke boom is echter verboden terrein. Het klinkt nogal negatief, zo van; ‘*van alle bomen mág je wel eten, máár...*’

Is dit zo bedoeld? Nee, als we de grammaticale constructie hier nagaan, wordt duidelijk dat bedoeld is: *Van alle bomen in de tuin moet je eten*.

Zowel van het werkwoord ‘eten’ als van het werkwoord ‘sterven’ staat hier een infinitivus absolutus. Dat is in het Hebreeuws een grammaticale vorm die een versterking aanduidt: Je moet eten, en: Je moet sterven.

Door dit verhaal op deze manier te lezen past het ook veel beter bij de bekende Oosterse gastvrijheid. Het is een regelrechte belediging voor de gastheer of gastvrouw als men zich niet te goed zou doen aan al het goeds dat een gast voorgezet wordt. Zo zou de mens hier God beledigen als hij niet ten volle geniet van al het goede dat hem voorgeschoteld wordt. Alleen naar die ene vruchtboom moet de mens zijn handen niet uitstrekken.

GENESIS 2:24

Zijn vader en moeder verlaten

In het oude Israël was het de gewoonte dat de man bij zijn ouders in het familieverband bleef wonen en de vrouw verliet juist haar ouderlijk huis als zij huwde. Hier staat dus dat de aandacht van de man primair op zijn vrouw gericht moet zijn en dat hij daarvoor zelfs zijn familie in de steek moet laten. Bij de roeping van Avram in Genesis 12:1 ziet men dit duidelijk. Praktisch gezien zal dit zelden het geval geweest zijn want de zoon nam meestal het beroep van de vader over en tot de vader overleden was, was hij ondergeschikt aan diens gezag en bleef hij binnen het familieverband wonen. Waar verteld wordt over familieverhoudingen ziet men dat dit beeld geschetst wordt. Jaäkov en Esau blijven in elke geval tot hun veertigste jaar bij hun ouders. De kinderen van Jaäkov blijven tot hun vader oud geworden is onder zijn gezag. En zo zijn er meer voorbeelden te noemen. Des te opmerkelijker is het dat Avram bij zijn vader weggaat.

De bedoeling van deze uitspraak hier zal zijn dat men als man de keuze moet maken voor zijn vrouw, zelfs als dit tegen de ouders in zou gaan.

En hoe zit het met de vrouw? Moet die niet haar ouders loslaten? Uit het voorgaande blijkt al dat de vrouw introuwde in de familie van haar man en zij moest automatisch haar ouderlijk huis verlaten. Voor de vrouw was het verlaten van haar vader en moeder dus een natuurlijk gebeuren zoals men ziet bij Rivka, Lea en Racheel. Dit hoeft dus niet apart vermeld te worden

VERBODEN VRUCHT

GENESIS 3

En de slang was listiger dan alle dieren van het veld die de Eeuwige, God, gemaakt had. En hij zei tot de vrouw: Heeft God werkelijk gezegd: Jullie mogen niet eten van enige boom van de tuin? 3:1

Dit gedeelte begint met de beschrijving van de hoofdfiguur, namelijk de slang. Het komt zelden voor dat aan het begin van een verhaal de hoofdfiguur geïntroduceerd wordt waarbij zijn eigenschappen opgesomd worden.

Listig, bekwaam (aroem): in Spreuken 12:16 en 13:16 wordt deze eigenschap geprezen. De schrijver speelt met de woorden *aroem* en *eerom* (naakt). De mens wil *aroem* zijn (v 6), maar hij komt tot het inzicht dat hij *eerom* is (v 7 en 10). Dat de slang listig was blijkt al uit het feit dat hij blijkbaar op de hoogte is van Gods bevel.

Werkelijk? In dit woord zit het aspect van verbazing.

GOD: in Genesis 2 en 3 wordt steeds deze dubbele naam van God gebruikt, maar de slang noemt God alleen bij de naam die de verhevenheid van hem aanduidt. Ook de vrouw neemt dit over in v 3.

En de vrouw zei tot de slang: Van de vrucht van het geboomte van de tuin eten wij. 3:2
De vrouw corrigeert de woorden van de slang slechts gedeeltelijk. God had gezegd dat de mens van alle bomen moest eten; zij verandert dit in 'van de vrucht van het geboomte'.

En van de vrucht van de boom die in het midden van de tuin is, heeft God gezegd: Jullie mogen er niet van eten en hem niet aanraken opdat jullie niet sterven. 3:3
Aanraken: dit woord heeft God niet gebruikt.

En de slang zei tot de vrouw: Jullie zullen beslist niet sterven. 3:4
De listigheid van de slang blijkt hier opnieuw, want zijn woorden zijn op twee manieren te lezen:

- ☞ jullie zult beslist niet sterven
- ☞ nee, jullie zult beslist sterven

3:5-9

De uitspraak van de slang geeft een betere voorspelling van wat het mensenaar te wachten staat dan de uitspraak van God. De mens blijkt niet te sterfen op de dag dat hij van de vrucht eet.

De uitspraak van de slang kan ook op een symbolische manier opgevat worden: als de mens niet meer in Gods nabijheid is, verdreven buiten de veilige omheining van de tuin, is hij ten dode opgeschreven. De gedachte dat iemand sterft al voor hij dood is vinden we ten aanzien van Sjael in 1 Samuel 15:35 tot en met 16:1. Sjael verwierp het woord van God en hij werd zelf verworpen.

- 3:5 *God weet immers dat op de dag dat jullie daarvan eten jullie ogen geopend zullen worden en jullie zullen als God worden, kennend goed en kwaad.*
- 3:6 *En de vrouw zag dat de boom goed was voor voedsel en dat deze aantrekkelijk was voor de ogen en dat de boom begeerlijk was om inzicht te geven. En zij nam van zijn vrucht en zij at. En zij gaf ook aan haar man bij haar. En hij at.*
Vrucht: om welke vrucht het gaat is niet zeker. Het zal zeker geen appel geweest zijn, want de appel was in de tijd dat dit verhaal speelt en ook in de tijd van de schrijver nog niet gecultiveerd.
- 3:7 *En de ogen van hen beiden werden geopend. En zij beseften dat zij naakt waren. En zij hechtten vijgenbladeren aaneen. En zij maakten voor zich gordels.*
Vijgenbladeren: dit waren de grootste bladeren in het land Israël.
Gordel: hier wordt niet het normale woord voor 'lendendoek' gebruikt. Mogelijk dat de schrijver zo aangeeft dat de bladeren slechts een povere bedekking vormden.
- 3:8 *En zij hoorden de stem van de Eeuwige, God, heen en weer gaand in de tuin, voor de wind van de dag. En de mens en zijn vrouw verborgen zich voor het aangezicht van de Eeuwige, God, midden tussen het geboomte van de tuin.*
Stem: woorden of alleen klanken.
Heen en weer gaan: vaak wordt vertaald met 'wandelen'. Bedoeld is 'gaan' en weer op zijn schreden terugkeren.
Wind van de dag: is bedoeld de avondwind die koelte brengt? Of laat God zich door de wind meevoeren?
- 3:9 *En de Eeuwige, God, riep tot de mens. En hij zei tot hem: Waar ben je?*
Hij zei tot hem: God spreekt de mens persoonlijk aan. CASSUTO zegt dan ook dat God heus wel wist waar de mens was, maar hij wilde dat die uit eigen initiatief bij hem kwam.

Waar ben je? De eerste vraag aan de mens. In Genesis 4:9 komt de vraag: Waar is je broer? Dit zijn de twee belangrijkste vragen die God de mens, en dus ook ons, stelt: Wat is jouw positie? En: Wat is de positie van je broer?

En hij zei: Uw stem heb ik gehoord in de tuin. En ik werd bang want ik ben naakt. En ik verborg mij. 3:10

En hij zei: Wie heeft je verteld dat je naakt bent? Heb je van de boom gegeten waarvan ik je geboden had: eet niet daarvan? 3:11

En de mens zei: De vrouw die u bij mij gegeven hebt, zij heeft mij gegeven van de boom. En ik at. 3:12

De mens beschuldigt zijn partner en indirect ook God. Zo probeert hij zijn eigen schuld te verminderen.

Het gevolg hiervan is dat er een scheiding ontstaat tussen hem en zijn vrouw.

En de Eeuwige, God, zei tot de vrouw Wat heb je gedaan?! En de vrouw zei: De slang heeft mij verleid. En ik at. 3:13

Wat: Tegelijk kan gelezen worden 'Dit heb je gedaan!' Het is een vraagzin en tegelijk een bevestigende zin dooreen.

En de Eeuwige, God, zei tot de slang: Omdat je dit gedaan hebt, vervloekt ben jij, uit al het vee en uit al het levende van het veld. Op je buik zul je gaan. En stof zul je eten, al de dagen van je leven. 3:14

Aan de slang wordt niets gevraagd.

Vervloeken: het tegenovergestelde van 'zegenen'. Overal elders wordt altijd de derde persoon gebruikt (vervloekt is degene), uitsluitend hier wordt de tweede persoon gebruikt.

Uit: dit is de letterlijke vertaling van het Hebreeuws. Deze wijze van uitdrukken kan ook weergegeven worden met een vergelijking: 'meer dan'. Door het op deze laatste manier te vertalen zou het betekenen dat ook al het vee en al het levende van het veld vervloekt is, ook al is het niet in de mate van het vervloekt zijn van de slang.

Met de vertaling van het woord 'uit' geeft men aan dat alleen de slang vervloekt wordt.

Buik: dit woord wordt alleen van reptielen gebezigd. Dieren die op hun buik gaan zijn onrein.

Stof eten: mogelijk dat dit overeenkomt met de Nederlandse uitdrukking 'in het stof bijten'.

3:15–19

- 3:15 *En ik zal vijandschap zetten tussen jou en de vrouw en tussen jouw zaad en haar zaad. Die, die zal jou de kop verbrijzelen. En jij, jij zult de hiel verbrijzelen.*
Verbrijzelen: dit woord komt alleen hier voor in Psalm 139:11 en Job 9:17.
Hiel of 'voetspoor'.
- 3:16 *Tot de vrouw had hij gezegd: Ik zal beslist je inspanning en je zwanger worden vermeerderen. Met moeite zul je zonen voortbrengen. En naar je man zal je begeerte zijn. En hij, hij zal over je heersen.*
Inspanning, moeite: Zowel het woord 'inspanning' als 'moeite' is geen gebruikelijk woord voor barensweeën. Mogelijk dat het meer betrekking heeft op het groot brengen van kinderen en de zorg die dat met zich meebrengt dan de barensweeën.
Begeerte, verlangen: Dit woord komt verder voor in Genesis 4:7 waar de zonde naar Kajin verlangt en in Hooglied 7:11 waar het omgekeerde staat van Genesis 3:16, namelijk dat de begeerte van de man naar de vrouw uitgaat.
Heersen of 'verantwoordelijk zijn'.
 Opvallend is dat noch de vrouw, noch de man, maar alleen de slang vervloekt wordt.
 De oudste Joodse interpretaties en de christelijke uitleg is, dat de slang symbolisch is voor de Satan die pas overwonnen zal worden in de dagen van de masjiach.
- 3:17 *En tot de mens had hij gezegd: Omdat je gehoord hebt naar de stem van je vrouw en geten hebt van de boom waarvan ik je geboden had door te zeggen: niet mag je daarvan eten, vervloekt is de grond vanwege jou. Met inspanning zullen jullie eten, al de dagen van je leven.*
De mens: is het hier de eerste keer dat dit woord als eigennaam gebruikt wordt 'Adam'?
Luisteren naar de stem van: gehoorzamen.
Inspanning: Heel zijn leven zal de zorg voor het levensonderhoud op de man drukken.
- 3:18 *En doornen en distels zal hij doen uitspruiten voor jou. En je zult eten het kruid van het veld.*
- 3:19 *Met zweet van je neus zul je brood eten tot je terugkeert naar de grond, want daaruit ben je genomen. Want stof ben je, en tot stof zul je weerkeren.*
Stof: In Genesis 2:7 staat dat de mens uit stof van de grond/akker genomen werd. Hier staat dat hij daarheen weerkeert.

Door onder andere WESTERMANN en BENNO JACOB wordt dit als het natuurlijk beloop van de mens gezien en niet als straf op de overtreding. Nergens staat dat de mens eeuwig geleefd had als hij niet van de boom van kennis van goed en kwaad had gegeten. Mogelijk dat het eten van de boom des levens dit –in theorie– wel eeuwig leven gegeven had?

En de mens noemde de naam van zijn vrouw Chava. Want zij werd de moeder van al het levende. 3:20

Chava: deze naam wordt gewoonlijk gezien als afkomstig van het werkwoord 'leven'. Chava wordt op grond hiervan 'moeder van alle leven' genoemd. Een andere mogelijkheid is dat de naam Chava samenhangt met het werkwoord 'communiceren.' Zie bijvoorbeeld Job 15:17, 32:6, 10 en 17 en Psalm 19:3.

En de Eeuwige, God, maakte voor de mens en voor zijn vrouw klederen van huid en hij bekleedde hen. 3:21

Klederen: bedoeld zijn klederen die direct op de huid gedragen werden en tot de knieën of enkels reikten.

Huid: er zijn vertalers die niet vertalen 'van huid', maar 'voor hun huid', dat is ter bedekking van hun naaktheid. Bij de gewone vertaling lijkt God de eerste te zijn die een dier slacht.

Bekleden: dit woord wordt alleen gebruikt als iemand tot een priesterlijke taak geroepen wordt, of om iemand te eren.

En de Eeuwige, God, zei: Zie de mens is geworden als één van ons door het kennen van goed en kwaad. En nu, opdat hij niet zijn hand uitstrekt en ook neemt van de boom van het leven en eet en tot in eeuwigheid leeft... 3:22

Deze zin ontspoorde. God aarzelt blijkbaar.

En de Eeuwige, God, zond hem weg uit de tuin van Eden, om de grond te dienen waar hij uit genomen was. 3:23

En hij verdreef de mens. En hij deed wonen ten oosten van de tuin van Eden de cheroevim en de vlam van het zigzaggend zwaard om te bewaken de weg naar de boom van het leven. 3:24

Verdrijven: uitdrijven. In het woord *zenden* zoals in v 23 gebruikt wordt, is er de mogelijkheid tot terugkeer. Bij 'verdrijven, wegvagen' is er die mogelijkheid niet. *Cheroevim:* wezens met vleugels. Het zouden een bepaald soort engelen zijn.

KAJIN EN HÉVEL

GENESIS 4

En de mens had Chavah zijn vrouw (intiem) gekend. En zij werd zwanger. En zij baarde Kajin. En ze zei: gevormd heb ik een man met de Eeuwige. 4:1

De mens: vanaf Genesis 2:20 wordt het woord 'adam' zonder lidwoord geschreven. Daarvoor was het steeds 'ha'adam', de mensheid. Maar hier staat het mét het lidwoord geschreven. Bedoeld zal dan ook zijn: de mensheid. Vanaf Genesis 4:25 is weer sprake van 'adam' zonder lidwoord: mens.

Chavah: de vrouw heeft hier wel een eigenaam. Maar deze naam is afgeleid van het werkwoord 'leven': *chaja*. Misschien is vooral bedoeld dat de vrouw de gene is die leven doorgeeft.

Kennen: dit woord heeft als gewone betekenis 'kennen, weten'. In een meer specifieke betekenis is het 'intiem kennen, seksuele gemeenschap hebben'. Rabbin MUNK zegt hierover: liefde is afhankelijk van het kennen van de ander.

Had gekend: omdat het onderwerp 'de mens' voorop staat kan dit betekenen dat de mens al tevoren (dus in de tuin) zijn vrouw seksueel gekend had. Maar het lijkt ook mogelijk gewoon te vertalen 'hij kende'. Een taalkundige constructie als deze wijst erop dat er een nieuwe episode begint en het geeft niet beslist een voltooid verleden tijd aan.

Zij baarde Kajin: normaal zou zijn als er stond: zij baarde een zoon en zij noemde zijn naam Kajin. Dat het hier anders staat kan betekenen dat de schrijver aangeeft dat deze persoon niet de naam Kajin droeg, maar dat hij een Kajin wás, een 'schepsel', een 'gevormde'. Zie hieronder bij 'vormen'.

Kajin: mogelijk is de betekenis 'spies'. Zie 2 Samuel 21:16 waar een vijand van David een 'kajin', een speer hanteerde. Een andere verklaring is dat zijn naam 'smid' betekent.

Vormen: het werkwoord *kanah* (vormen) betekent oorspronkelijk 'rechttop zetten'. Vandaar dat Melchitsedek in Genesis 14:19 zegt dat God de hemel en de aarde 'vormde'. Later kreeg dit woord de ruimere betekenis van 'kopen, verwerven'. Het verband tussen de naam Kajin en het woord *kanah* is er alleen op basis van klankverwantschap. Etymologisch lijkt er geen verband te zijn. Dit laatste zien we heel vaak bij verklaringen van namen in Tenach.

Man: het lijkt vreemd een pasgeborene al 'man' te noemen. Mogelijk dat Chavah hier hoop in laat doorklinken?

De EEUWIGE: hier is het de eerste keer dat deze naam van God voorkomt zonder de aanduiding 'God', erbij.

Met: volgens MAARTJE VAN TIJN behoort dit woord anders te worden gelezen waardoor de vertaling wordt: Gevormd heb ik een man: de EEUWIGE. Ook VAN SELMS zegt dat dit grammaticaal de juiste lezing is. Op deze manier gelezen is het alsof Chavah zegt dat zij zelf de EEUWIGE gevormd heeft. P. A. H. DE BOER leest in plaats van 'met' (èt) het woordje 'teken' (òt), waardoor de vertaling wordt: Ik heb een man gevormd, een teken van DE EEUWIGE.

4:2 *En zij ging voort te baren zijn broer Hével. En Hével werd herder van kleinvee. En Kajin was knecht van de grond.

Voortgaan: omdat hier niet gesproken wordt van een tweede zwangerschap wordt wel gedacht dat Kajin en Hével tweelingbroers waren. In Genesis 30:10 en 12 wordt verteld dat Zilpa, het dienstmeisje van Lea Jaäkov twee zonen baart en ook daar wordt niet van een tweede zwangerschap gesproken.

Zijn broer Hével: RASJI legt uit dat ook gelezen kan worden 'mét zijn broer, met Hével'. Dit zou betekenen dat er met Kajin en Hével nog andere kinderen geboren waren. Als de broers later onenigheid krijgen zou dit verband kunnen houden met hun tweelingzusters.

Hével: de moeder geeft wel een verklaring voor de naam Kajin maar niet voor de naam Hével. Deze naam betekent 'zuchtje', 'vluchtigheid', 'nietigheid'. Met dit woord wordt bedoeld dat iets niet stoffelijk is, iets wat niet uit materie bestaat.

Hével werd, Kajin was: het beroep van Hével wordt als eerste vermeld, maar blijkbaar was Kajin al tevoren landbouwer. Iets soortgelijks vinden we in Genesis 1:5, waar het licht voorop staat, maar de duisternis was er al voor die tijd. Chronologisch gezien was de duisternis er eerst en evenzo was Kajins beroep er voor dat van Hevel, maar qua rangorde is het net andersom.

Herder van kleinvee: bij nomaden of semi-nomaden was het gewone vee kleinvee, dat wil zeggen schapen en geiten. Bij gevestigde stammen trof men ook runderen aan als vee.

Knecht van de grond: zie het artikel hierover. Kajin lijkt in de voetstappen van zijn vader te treden aan wie God in Genesis 3:23 de opdracht gaf 'de grond te dienen'.

En het geschiedde aan het eind van dagen dat Kajin bracht van de vrucht van de grond een geschenk aan de Eeuwige. 4:3

En het geschiedde: deze uitdrukking geeft aan dat er iets bijzonders staat te gebeuren, en vaak iets dramatisch.

Aan het eind van dagen: meestal wordt gedacht dat dit betekent 'na verloop van tijd'.

Geschenk: dit is een gave van een ondergeschikte aan een meerdere.

En Hével had gebracht, ook hij, van de eerstelingen van zijn kleinvee en van hun vet. En de Eeuwige wendde zich naar Hevel en naar zijn geschenk. 4:4

Hével had gebracht, ook hij: chronologisch zal Hével zijn geschenk de EEUWIGE aangeboden hebben nadat Kajin dit gedaan had. De werkwoordsvorm 'had gebracht' zou kunnen betekenen dat qua rangorde zijn geschenk voorop stond. Dit blijkt straks ook als zijn geschenk aangenomen wordt en dat van Kajin niet.

Eerstelingen: later kunnen we lezen dat de eerste vruchten en de eerste worp van dieren, ja zelfs de eerstgeborene van de mens God toebehoort. Hevel brengt deze eerstelingen maar van Kajin wordt dit niet gezegd.

Eerstelingen: hiermee worden vrouwelijke dieren bedoeld. Vrouwelijke dieren waren waardevoller dan mannelijke. Dus niet alleen geeft Hevel het eerste, maar ook het beste.

Vet: met dit woord wordt altijd het beste aangeduid. De combinatie 'eerstelingen' en 'vet' komt vaak voor. Bedoeld kan zijn de speciaal vetgemeste dieren, maar ook kan bedoeld zijn de vetste delen van de dieren.

Wenden: dit is een zelden gebruikt woord. Als betekenis heeft het volgens HIRSCH 'zich keren tot, zich wenden tot', maar op een vluchtige manier. Meer 'hij liet zijn oog vallen op'.

En naar Kajin en naar zijn geschenk had hij zich niet gewend. En het ontbrandde aan Kajin zeer. En zijn aangezicht viel. 4:5

En: het voegwoord in het Hebreeuws kan zowel met 'en' als met 'maar' vertaald worden, afhankelijk van de context.

Hij had zich niet gewend: ook weer chronologisch het eerst, maar in rangorde op de tweede plaats. Ook hier is de betekenis 'vluchtig kijken', 'zijn oog laten vallen op'.

Ontbranden: met dit woord wordt bedoeld 'kwaad worden', 'laaiend worden'.

Aangezicht: in het Hebreeuws *panim*. Dit woord is afgeleid van het werkwoord *panah* dat 'toewenden' betekent. Het aangezicht of gelaat is dus letterlijk de toegewende zijde. Het woord heeft niets van doen met het werkwoord 'zien'.

4:6–7

De eerste keer wordt dit woord gebruikt in Genesis 1:2 waar het gaat over het aangezicht van de diepte en het aangezicht van de wateren. Meestal wordt daar vertaald 'oppervlak'.

Vallen: een zeer plastische uitdrukking. In v 7 is sprake van opheffen.

- 4:6 *En de Eeuwige zei tot Kajin: Waarom is het ontbrand aan jou? En waarom is je aangezicht gevallen?*

Waarom: *lámah*. Hiermee wordt bedoeld 'waartoe'. Wat wil je hiermee? Het is een vraag naar de beweegredenen van iemand. Een ander woord dat ook met 'waarom' vertaald wordt luidt *madoeah*. Letterlijk betekent dit woord 'wat weet je?'. Dit wordt gebruikt als men er via een vraag er achter wil komen hoe het gekomen is. *Lámah* wijst meer op wat gaat komen.

Zeer: in het vorige vers deelde de schrijver ons mee dat Kajin erg kwaad was. De EEUWIGE zwakt dit wat af.

- 4:7 *Is er niet als je goed doet verheffing? Maar als je niet goed doet is aan de opening zonde, neerliggend. En tot jou is zijn begeerte. Maar jij, jij kunt over hem heersen.*

Dit is een berucht vers als het op vertalen aankomt. Hier volgt de weergave van twee recente vertalingen.

De NBV vertaalt dit vers als volgt: Handel je goed, dan kun je toch iedereen recht in de ogen kijken? Handel je slecht, dan ligt de zonde op de loer, begerig om jou in haar greep te krijgen, maar jij moet sterker zijn dan zij.

En de Naardense bijbel van OUSSOREN vertaalt dit vers zo:

Is er niet als je goed doet verheffing? — en als je niet goed doet ligt zonde voor de deur op de loer; op jou is zijn hartstocht gericht, en jij, jij moet over hem heersen!

In dit vers komen verschillende taalkundige onregelmatigheden voor: het woord 'zonde' is vrouwelijk, maar de vorm 'neerliggend' is mannelijk. Ook de consequenties van het 'niet-goed doen' worden niet duidelijk onder woorden gebracht. Verder staat er niet 'heersen over' maar 'heersen in hem'.

Mijn interpretatie van deze onregelmatigheden is dat de schrijver de EEUWIGE laat hakkelen. Onregelmatigheden in gesproken taal wijzen op emotionaliteit van de spreker.

Is er niet? Dit lijkt een retorische vraag, maar men kan er ook een niet afge- maakte zin in zien: Is er niet...? Als je goed doet is er verheffing.

Opening: dit woord betekent ingang, de opening waardoor men binnen kan komen.

Zonde: letterlijk 'het missen van het doel', 'het niet tot zijn bestemming komen', 'een vergissing'.

Neerliggend: gewoonlijk wordt dit woord gebruikt om het beloeren van prooi door roofdieren aan te duiden. Dit beeld past bij de situatie hier. De boosheid bij Kajin is nog niet tot uiting gekomen, maar deze kan elk moment losbarsten.

Begeerte: bedoeld is dat men zijn zinnen ergens op gezet heeft, iets waar men naar streeft. Dit woord komt alleen hier voor en in Genesis 3:16 waar de begeerte van de vrouw naar de man zal uitgaan en de laatste keer in Hooglied 7:11, waar het omgekeerde staat: de begeerte van de man gaat naar de vrouw uit.

En Kajin zei tot Hevel zijn broer[...]. En het geschiedde toen zij in het veld waren dat Kajin opstond naar Hevel zijn broer. En hij doodde hem. 4:8

Kajin zei: er staat niet dat Kajin zweeg. Zwijgen houdt in dat men de keus maakt om niets te zeggen. Het was blijkbaar wel Kajins bedoeling om iets te zeggen, maar hij kon geen woorden uit zijn mond krijgen. Het woord 'zeggen' kan in het Hebreeuws ook betekenen 'bij zichzelf zeggen' of 'denken'.

Heel opvallend is dat ontbreekt wat Kajin tegen Hevel zei. In zeer veel vertalingen wordt hier iets als 'laten wij het veld ingaan' ingevoegd. Door een dergelijke toevoeging maakt men de doodslag van Kajin tot moord met voorbedachten rade! De oorspronkelijke tekst heeft hier een lacune en deze lacune heeft een duidelijke betekenis. Kajin zwijgt, kan of wil geen woord uitbrengen en daarna komt het tot doodslag.

En het geschiedde: weer de aanduiding van een gebeuren dat de aandacht vraagt, net als in v 3. Deze uitdrukking kan een dramatisch gebeuren aankondigen. *Veld*: het veld is het terrein waar de herder zijn kleinvee weidt en het is niet de akker waar gewassen op verbouwd worden. Kajin bevindt zich dus op het gebied waar Hevel zijn beroep uitoefent.

Opstaan: met dit woord wordt aangegeven dat Kajin rechtop ging staan. Maar dat moet betekenen dat hij tevoren niet rechtop stond. Een verklaring die gesteund wordt door v 10 is dat hij gebogen of op zijn knieën het veld aan het ontginnen was om er een akker van te maken. En Hevel liep daar fluitend achter zijn schaapjes die misschien wel over het pas ingezaaide stukje grond liepen. Ook kan de schrijver met dit woord een verband aangeven met het 'neerliggen' in v 7, zoals dat van een roofdier gezegd wordt.

Doden: hier wordt het gewone woord voor 'doden' gebruikt (*harag*) en niet het woord 'vermoorden' (*ratsach*). Van moord met voorbedachten rade is geen sprake; het lijkt erop alsof het Kajin overkomt.

Zijn broer: tweemaal staat dit hier terwijl wij allang weten dat deze twee mannen broers waren. Op deze manier wil de schrijver benadrukken dat dit een

4:9-11

voorbeeldverhaal is tussen broers. Later zien we hetzelfde patroon als in andere verhalen de oudste zoon de jongste dreigt om te brengen. Zie de verhalen over de twee broers Esau en Jaäkov en de twee halfbroers Jisjmaël en Jitschak.

Broer: Het woord 'broer' komt zeven (!) maal voor in dit verhaal.

In de Joodse traditie is elke doodslag doodslag van een broer; immers wij zijn allen afstammelingen van Adam en Chavah.

- 4:9 *En de Eeuwige zei tot Kajin: Waar is Hével je broer? En hij zei: Ik weet het niet. Ben ik de hoeder van mijn broer?*

'De EEUWIGE zei': een kenmerk van de EEUWIGE is dat hij niet tussenbeide komt en niet allerlei onrecht voorkomt. Nee, hij laat de mens zelf kiezen maar hij roept wel de mens tot verantwoording van zijn daden.

Waar is Hével je broer? De eerste vraag aan de mens is: Waar ben je? [zie Genesis 3:9. De tweede vraag gaat om overtreden van Gods voorschrift met betrekking tot het naakt zijn en het eten (Genesis 3:11), en de derde vraag van God is 'Waarom? Hier staat de vierde vraag.

Ben ik de hoeder van mijn broer? Dit kan ook gelezen worden als bevestigende zin en niet als vraagzin: 'Ik ben de hoeder van mijn broer'.

- 4:10 **En hij zei: Wat heb je gedaan? De stem van het bloed van je broer roept tot mij vanuit de akker.*

Bloed: hier staat het meervoud van het woord 'bloed'. RASJI verklaart dit door te zeggen dat niet alleen Hével gedood is maar in hem tegelijk de nakomelingen die hij had kunnen verwekken, de 'bloedjes' van kinderen. HIRSCH vertaalt 'druppels bloed'.

Akker: (*adamah*) de broers waren naar het veld gegaan, het gebied waar Hevel zijn vee hoedde. Dat nu het woord 'akker/grond' gebruikt wordt, pleit voor de gedachte dat Kajin bezig was dit veld zodanig te bewerken dat het landbouwgrond werd [vergelijk v 8].

Akker: dit woord is in het Hebreeuws vrouwelijk en in het Nederlands mannelijk. Om de verhouding tussen de mannelijk Kajin en de vrouwelijke akker/grond beter te laten uitkomen vertaal ik alles wat betrekking heeft op 'de akker' vrouwelijk.

- 4:11 *En nu, vervloekt ben je, vanuit de akker die haar mond heeft opengedaan om het bloed van je broer te nemen uit jouw hand.*

Vervloekt ben je: dezelfde uitdrukking wordt in Genesis 3:14 gebruikt als de EEUWIGE, God, tegen de slang spreekt. In Genesis 5:29 geeft Lemech zijn

zoon de naam Noach omdat deze, zo zegt hij, ons zal troosten van de inspanning van onze handen. En daar wordt gezegd dat de EEUWIGE de akker vervloekt had. De akker is de door de mens bewerkte grond en Kajin is dienaar/slaaf van deze grond.

Vanuit: net als in Genesis 3 de slang vervloekt werd 'uit' de andere dieren, zo wordt hier Kajin vervloekt 'uit' de akker. Door zo te vertalen is de conclusie dat de akker zelf niet vervloekt is. Als men het hier als vergelijking vertaalt: 'meer dan', betekent het dat ook de akker vervloekt wordt, ook al is dit n mindere mate.

Want je zult de akker dienen. Niet langer zal hij jou haar kracht geven. Weggaand en rondtrekkend zul je zijn op aarde. 4:12

Dienen: Kajin zal overheerst worden door de akker. Van de akker is hij afhankelijk.

Niet langer: letterlijk staat er dat de akker niet zal voortgaan met haar kracht te geven.

Weggaand en rondtrekkend: bedoeld is dat Kajin uit zijn huidige verblijfplaats weg zal gaan en geen vaste plek zal krijgen om te wonen. Voor een landbouwer is dit een grote straf.

En Kajin zei tot de Eeuwige: mijn misdaad is groter dan ik kan dragen. 4:13

Misdaad: dit woord is afgeleid van het werkwoord 'buigen', 'vernederen', 'met geweld dwingen'. Bedoeld is een overtreding die veroordeeld behoort te worden.

Dragen: of 'opheffen'. Dit werkwoord is ook de grondbetekenis van het woord 'verheffing' in v 7

Zie u verdrijft mij vandaag van op het oppervlak van de akker en van uw aangezicht ben ik verborgen. En ik zal zijn weggaand en rondtrekkend op de aarde. En het zal geschieden dat ieder die mij vindt mij zal doden. 4:14

Oppervlak en aangezicht: in het Hebreeuws staat hier hetzelfde woord: *paniem*.

*En de Eeuwige zei tot hem: Daarom, ieder die Kajin doodt zal zevenvoudig gewroken worden. En de Eeuwige zette voor Kajin een teken opdat niemand die hem vindt hem zou doodslaan. 4:15

Zevenvoudig: zeven is het getal van volledigheid op aarde.

Voor Kajin of 'aan Kajin'.

Teken: nergens wordt gezegd wat dit teken inhield of waar dit teken geplaatst was.

4:16–19

ALTER zegt: het is geen stigma, maar juist een teken van bescherming [zie het artikel 'Het teken van Kajin'].

Doodslaan: dit woord heeft de betekenis van 'slaan', meestal met de dood als gevolg.

4:16 *En Kajin ging weg van voor het aangezicht van de Eeuwige. En hij ging wonen in het land Nod ten oosten van Eden.*

Weg van voor het aangezicht van de Eeuwige: in v 14 was sprake van 'het verdrijven van op het oppervlak van de akker en verborgen zijn van het aangezicht van de EEUWIGE.' Hier wordt alleen het laatste vermeld. Betekent dit dat het eerste niet tot uitvoering is gebracht?

Ten oosten van: dat is vaak ook de uitdrukking voor 'in vroeger tijd'.

4:17 *En Kajin kende zijn vrouw (intiem). En zij werd zwanger. En zij baarde Chanoch. En het geschiedde dat hij bouwer werd van een stad. En hij noemde de naam van de stad naar de naam van zijn zoon Chanoch.*

Chanoch betekent 'ervarene'. De oudste kleinzoon van Adam heette Chanoch, net als de oudste kleinzoon van Jaäkov.

4:18 **En aan Chanoch werd gebaarad Irad. En Irad liet geboren worden Mechoesjaäel. En Mechoesjaäel liet geboren worden Metoesjaäel. En Metoesjaäel liet geboren worden Lemech. Baren: zie het artikel 'Verwekken?'.*

Irad: de betekenis van deze naam is niet zeker.

Mechoesjaäel betekent: Wist uit dat de EEUWIGE God is (gebiedende wijs meervoud).

Metoesjaäel betekent: Wis uit dat de EEUWIGE God is (gebiedende wijs enkelvoud).

Lemech: de betekenis kan zijn 'uitgeteerde' of 'verdrucker'. Een andere Lemech wordt genoemd als nakomeling van Sjeet.

4:19 **En Lemech nam voor zich twee vrouwen. De naam van de ene was Ada. En de naam van de tweede Tsila.*

Ada betekent sieraad.

Ene en tweede: deze combinatie klopt niet. Goed zou zijn 'eerste en tweede' of 'ene en andere'.

Tsila betekent 'tinkelend van stem'. Een andere verklaring is 'schaduwvrouw'. Hier is voor het eerst sprake van bigamie. Het motief om twee vrouwen te nemen is volgens RASJI de behoefte van een man om een vrouw te hebben die hem kinderen baart en een tweede vrouw voor seksuele voldoening. Om

seksueel aantrekkelijk te blijven moest de tweede vrouw geen zwangerschap doormaken. In v 22 echter staat dat ook Tsila kinderen kreeg.

En Ada baarde Javal. Hij is geworden de vader van tentbewoners en veehouders. 4:20

Javal: de betekenis is mogelijk 'waterstroom' of 'hij zal meevoeren'. Alle drie de namen, Javal, Joeval en Toeval Kajin lijken verband te houden met een werkwoord dat 'produceren' betekent. CASSUTO meent dat deze namen een soort echo zijn van de naam Hével.

Veehouders: het woord dat hier gebruikt wordt slaat niet alleen op schapen en geiten, zoals bij Hével, maar ook op ezels, kamelen en andere gedomesticeerde dieren. Javal hoefde dus niet alleen meer van de opbrengst van zijn schapen te leven maar ook van wat zijn last- en trekdieren presteerden.

En de naam van zijn broer was Joeval. Hij, hij is geworden de vader van allen die de citer en de fluit vastpakken. 4:21

JOEVAL betekent mogelijk hetzelfde als *JAVAL*, of 'hij zal meegevoerd worden'. De citer en de fluit zijn de oudste muziekinstrumenten.

En Tsila, ook zij, had gebaard Toeval Kajin die slijper was van allerlei bronzen en ijzeren snijgereedschap. En de zuster van Toeval Kajin was Naäma. 4:22

Toeval betekent: zij zal meegevoerd worden. ALTER verklaart dit woord met 'smid', net als de naam 'Kajin'. Meestal wordt gedacht dat Kajin 'wapen, speer' betekent. Toeval Kajin zou volgens deze betekenis de eerste metaalbewerker geweest zijn.

Naäma betekent 'lieflijke'. Volgens CASSUTO is zij de latere vrouw van Noach. Ook in Mesopotamische geschriften is sprake van zeven personen vóór de grote vloed. Ook deze zeven mensen ontwikkelden verschillende technieken zoals de schrijfkunst, landbouw, stedenbouw enzovoorts. Ook in de Foenicische traditie zijn zulke figuren bekend. In Tenach zijn de vaardigheden door de mens zelf ontwikkeld en zijn het geen geschenken van de godheid. De bekwaamheden lijken zelfs het gevolg te zijn van het ronddolen van Kajin, en daarvoor al van het verdrijven van Adam uit de tuin.

En Lemech zei tot zijn vrouwen: Ada en Tsila hoor mijn stem, vrouwen van Lemech geef gehoor aan wat ik zeg, want een man dood ik voor mijn wond, en een kind voor mijn striem. 4:23

Want Kajin wordt zevenvoudig gewroken, Maar Lemech zeventig en zeven. 4:24
NACHMANIDES suggereert dat Lemech zijn vrouwen geruststelt met retori-

sche vragen: doodde ik ooit iemand? Doodde ik ooit een kind? Kajin doodde met zijn vuisten, maar als ik het deed zou ik het met een wapen doen en dat is minder erg.

De gewone uitleg is, dat Lemech hier een brallende snoever is die tegenover zijn vrouwen een grote mond op zet.

Wat Lemech hier verklaart is volkomen in tegenspraak met wat in Exodus 21:24 en 25 staat, namelijk een gelijkwaardige straf voor het aangedane: oog voor oog en tand voor tand.

De verzen 23 en 24 zijn het zogenaamde ‘Lied van Lemech’, een toonbeeld van Hebreeuwse dichtkunst met veel parallelismen erin zoals:

Ada en Tsila	–	vrouwen van Lemech
Hoor mijn stem	–	geef gehoor aan mijn woorden
Een man	–	een kind
Een wond	–	een striem
Zevenvoudig	–	zeventig en zeven

- 4:25 *En Adam kende nogmaals zijn vrouw (intiem). En zij baarde een zoon. En zij noemde zijn naam Sjeet. Want God heeft voor mij ander zaad gezet in plaats van Hevel, want hem heeft Kajin gedood.*

Sjeet betekent ‘fundament’ of ‘vervangend’. De naam is afgeleid van het werkwoord ‘zetten’ dat Chavah in haar verklaring van de naam *Sjeet* gebruikt.

God: bij de geboorte van Kajin gebruikte Chavah de naam JHWH , hier ‘God’. Omdat deze aanduiding van God te maken heeft met gerechtigheid wordt wel gedacht dat Chava bedoelt dat haar recht gedaan is.

- 4:26 *En aan Sjeet, ook hij, werd een zoon gebaard. En hij noemde zijn naam Enosj. Toen begon men te roepen in de naam van de Eeuwige.*

Hij noemde: hier is het de eerste keer, dat de vader de naam van het kind dat geboren is noemt. Enosj betekent ‘de geringe mens’.

GENESIS 4:2

Knecht van de grond

- ¶ De tegenstelling tussen herder en landbouwer, tussen de nomadische wijze van leven en die van de gevestigde landbouwer komt hier duidelijk uit. Een kenmerk van de landbouw is ook de grote afhankelijkheid van de natuur: droogte, overstroming. Dat men grote lichamelijke inspanning moet leveren en dat het resultaat voor een groot deel afhankelijk is van de geleverde inspanning. Door de inspanning kan het bezit verder toenemen. Kenmerken

van de veeteelt zijn dat minder lichamelijk inspanning nodig is. Ook is er een intensieve omgang met levende wezens en er is een grotere onzekerheid met betrekking tot het bezit. Bij dit laatste hoort ook geen vaste verblijfplaats. Het verschil tussen deze beide levenswijzen ziet men terug in de manier waarop de Egyptenaren en de Israëlieten leefden. De eersten waren typisch landbouwers en de tweeden typisch veehouders, in elk geval in de tijd van de aartsvaders.

In Genesis 9:20 wordt Noach 'man van de grond' genoemd. Dat zou men kunnen vertalen met het woord 'landbouwer'. Kajin is 'dienaar' of 'slaaf' van de akker. Het is alsof de schrijver hiermee aangeeft dat Kajin ondergeschikt was aan wat de grond van hem eiste, hij was slaaf van zijn werk.

GENESIS 4:10

Uitgelokte overtreding

Niet als de EEUWIGE, God, in het tuinverhaal van Genesis 3 de mens uitlokt tot overtreding van het verbod, zo is de EEUWIGE ook hier bezig Kajin kwaad te krijgen. In dit verhaal lijkt het volkomen willekeurig waarom de EEUWIGE niet omziet naar Kajins offer. Goed, mogelijk dat Hebel zorgvuldiger te werk is gegaan, maar Kajin was toch de eerste mens die de EEUWIGE een geschenk aanbod. Is het dan een wonder dat Kajin zich gekwetst voelde als de EEUWIGE totaal geen oog heeft voor zijn geschenk? En dan wordt het nog pijnlijker als de EEUWIGE zijn jongere broer wel ziet staan en aandacht voor zijn offer heeft. Welk mens in een dergelijke situatie zou niet met boosheid reageren?

GENESIS 4:15

Het teken van Kajin

Nadat Kajin zijn broer Hevel heeft gedood wordt hij daar door de EEUWIGE op aangesproken. Kajin ervaart de hem opgelegde straf als te zwaar en vreest dat als iemand hem tegenkomt deze de moord op zijn broer op hem zal wreken. Ter geruststelling geeft de EEUWIGE hem een bepaald teken. In de Nieuwe Bijbelvertaling wordt Genesis 4:15 zo vertaald: 'En hij merkte Kajin met een teken, opdat niemand die hem tegenkwam hem zou doodslaan.' Meestal wordt gedacht dat de EEUWIGE Kajin een merkteken op zijn voorhoofd gaf. In de volksmond noemt men het teken waar een moordenaar aan te herkennen zou zijn 'een kaïnsteken'. Maar de schrijver van Genesis geeft ons geen uitleg over hoe het teken eruit zag en op welke plek van het lichaam dit teken te zien was.

Een mogelijke verklaring voor de betekenis van dit teken is de volgende: Het Hebreeuwse woord voor teken is *wt*. Dit woord bestaat uit drie Hebreeuwse letters: de aleph, de wav en de tav. Elke letter in het Hebreeuws is tegelijk de aanduiding van een bepaald woord. De aleph betekent 'runderkop' en de tav 'teken'. De letter 'wav' betekent 'haak' en wordt gebruikt als het gewone voegwoord 'en'.

In het Hebreeuws is de aleph de eerste letter van het alfabet en de tav de laatste letter. De uitdrukking 'de eerste en de laatste' zou men – stenografisch – schrijven: *aleph-wav-tav*. In het Nederlands zou men zeggen de 'a en z'. In Jesaja 44:6 en 48:12 zegt de profeet in naam van God: 'Ik ben de eerste en de laatste, respectievelijk: Ik ben de eerste, ik ben de laatste.'

Het lijkt erop dat de schrijver van Genesis een soort geheimtaal toepast waarmee hij wil zeggen dat God met Kajin is, dat hij ook voor een moordenaar de eerste en de laatste is. Hij gaat met hem van het begin tot het eind.

GENESIS 4:18

Verwekken?

- ¶ Om te beginnen in Genesis 4:18 en heel Genesis 5 door is sprake van geboorten van kinderen. Dat mannen deze kinderen verwekken en dat vrouwen deze kinderen baren is een uitgemaakte zaak. Maar wat zegt de bijbelschrijver hierover en wat verzwijgt hij?

In het Hebreeuws bestaat een werkwoordsvorm *jalad*, waarvan de betekenis is 'een kind voortbrengen'. Als de vrouw hierbij onderwerp is kan men dit in het Nederlands goed vertalen met 'baren'. Mannen baren niet, maar ongeveer negen maanden voor het baren van een kind hebben zij wel hun aandeel geleverd, namelijk door te verwekken.

Een afgeleide werkwoordsvorm van *jalad* is *jolid* en deze vorm betekent 'doen/laten baren', 'geboren laten worden'. Met name deze laatste vorm komt zeer frequent voor in Genesis 5, en elders. Als de man hierbij onderwerp is behoort men deze vorm niet te vertalen met 'verwekken', maar met 'laten baren' of 'doen baren'. Vrijwel alle vertalingen gaan er echter van uit dat als de man onderwerp is in de zin, hij ook de hoofdpersoon is, en men vertaalt *jolid* dus standaard met 'hij verwekte'. De Naardense bijbel en de vertaling van BUIJS-STORM, die beide in de tegenwoordige tijd vertalen, gebruiken consequent de vorm 'hij doet baren', respectievelijk 'hij laat baren', waarbij de man wel onderwerp is, maar waarbij het baren van de vrouw op de voorgrond staat. Niet de verwekking is het hoogtepunt, maar de geboorte van een nieuw kind, en daarbij is de vrouw de hoofdpersoon.

Zelf kies ik voor 'geboren laten worden' en niet voor 'doen/laten baren', omdat bij deze laatste vorm het in het Nederlands lijkt alsof het geboren kind zelf baarde.

Het lijkt in de geslachtsregisters alleen om de mannen te gaan, maar de schrijver geeft op een verborgen manier aan dat vrouwen het wezenlijke middelpunt zijn. Dank zij hen gaat het geslacht door.

GENESIS 4:19

De ene en de tweede

Als sprake is van een rangorde van twee verwacht men de uitdrukking 'de eerste en de tweede'. Als sprake is van onderscheid tussen twee personen, verwacht men de uitdrukking 'de ene en de andere'. Hier in Genesis 4:19 worden deze uitdrukkingen met elkaar vermengd: 'De ene en de tweede'. In Ruth 1:4 staat deze zelfde combinatie als het gaat over de twee schoondochters van Noömi, Orpa en Ruth. Ruth is waarschijnlijk de vrouw van Machlon, de oudste zoon van Noömi, en Orpa was de vrouw van de jongste zoon, Chilion. In dat verhaal kiest Orpa er uiteindelijk niet voor om met haar schoonmoeder mee te gaan, terwijl Ruth heel bewust de keus maakt voor Noömi en haar volk en zelfs haar God.

In het boek Genesis is 'de tweede' degene met wie het verhaal verder gaat. Denk aan Jitschak, die de tweede zoon van Avraham was en Jaäkov, die het tweede kind van zijn ouders was, na Esau.

In Genesis 4 lijkt het baren van kinderen door Ada een vanzelfsprekendheid. Maar 'ook' Tsila baart kinderen, volgens v 22. En opvallend is dat zij een dochter baart die door de schrijver een naam toebedeeld krijgt. Vanwege dit gegeven wordt gesuggereerd dat deze Naäma de latere vrouw van Noach wordt.

In elk geval gaat de lijn der generaties via 'de tweede' verder.

GESLACHTSREGISTER

Van Adam

GENESIS 5

Inleiding

In dit hoofdstuk staat de geslachtslijst van de afstammelingen van de eerste mens. Vermeld worden:

- de naam,
- de leeftijd van de oudvader als zijn oudste zoon geboren wordt (bij Adam de leeftijd waarop de zoon geboren wordt die het geslacht voortzet),
- de naam van deze zoon,
- het aantal jaren dat de vader leeft na de geboorte van zijn oudste zoon,
- de vermelding dat hij meer zoons en dochters kreeg,
- de leeftijd van zijn overlijden.

Bij Noach vinden we afwijkingen van dit patroon: alle drie de zoons worden genoemd en de vermelding van de latere gebeurtenissen volgt daarna.

Bij alle oudvaders volgt de schrijver dit vaste patroon, maar hier en daar zijn er afwijkingen.

GENESIS 5

Uitleg over de leeftijden van de oudvaders volgens Cassuto

Het was gebruikelijk, zowel in Babylonische, Egyptische, Perzische als Indische literatuur, dat een geslachtslijst uit tien personen bestond. In Bavel zouden zo tien koningen geregeerd hebben vóór de grote vloed, en tien na de grote vloed.

Zo bevat ook de geslachtslijst van Adam tot Noach tien generaties, evenals die van Noach tot Avram tien generaties omvat.

In de Masoretische tekst zijn de leeftijden van de oervaders van de schepping tot de grote vloed in totaal 1656 jaar. In de Babylonische tijdrekening was deze termijn 432.000 jaar. In Bavel werd het zestallig stelsel gebruikt en daarbij nog het heilige getal zeven. Dit was afkomstig uit het Soemerisch. Ook in Tenach vinden we vaak toepassingen van het zestallig stelsel, gecombineerd met het tientallig stelsel. Bijvoorbeeld: 120, 300, 6000, 12000, 30000, 60000,

5:1–2

600000, enzovoorts. De betekenis van zulke grote zesvouden is dat het een groot aantal aanduidt. In Tenach vinden we vaak een toevoeging van het getal 7. Zo was de leeftijd van Sara 127 jaar: 120 + 7. Dat betekent een groot aantal + een heilig aantal daarbovenuit. Zo was het aantal provincies van het Perzische rijk in Daniël 120 en in het boek Esther 127.

Volgens CASSUTO kunnen al de aantallen jaren in Genesis 5 in twee groepen verdeeld worden:

- Vijf jaar en veelvouden daarvan, waarbij vijf jaar als zestig maanden gedacht moet worden.
- Veelvouden van perioden van vijf jaar met toevoeging van zeven jaar.

De tijdrekening in Genesis is gebaseerd op het zestalig stelsel met eventueel 7 erbij.

BENNO JACOB verklaart dat de leeftijden van de oudvaders niet als chronologie gelezen moeten worden. Nergens staat namelijk dat iets gebeurde 'gerekend vanaf de schepping' of iets dergelijks. Alle gebeurtenissen worden gerelateerd aan de leeftijd van een persoon. Zo wordt de tijd van de grote vloed alleen in verband gebracht met de leeftijd van Noach.

- 5:1 *Dit is het boek van de nakomelingen van Adam. Op de dag van het splitsen van God van Adam heeft hij hem in de gelijkenis van God gemaakt.*

Volgens CASSUTO omvat *Het boek van de nakomelingen van Adam* de gedeelten van Genesis 5:1–6:8. In Genesis 6:9 is sprake van de nakomelingen van Noach.

Er zijn overeenkomsten tussen het begin van Genesis 5 en het begin van Genesis 6, wat wijst op de opening en afsluiting van dit verhaal.

Nakomelingen: in het Hebreeuws *Toledot* waarin het woord *jalad* verborgen zit. In het artikel 'Verwekken?' bij Genesis 4:18 wordt verklaard dat het in dit woord meer gaat om het 'baren' van de vrouw dan om het 'verwekken' door de man. Vaak wordt dit woord vertaald met 'verwekkingen'. Beter zou zijn om te spreken van 'hen die Adam liet baren'.

Splitsen: zie het artikel 'Scheppen?' bij Genesis 1:1.

Gelijkenis: dit woord is afgeleid van een werkwoord dat 'gelijkend op, gelijk zijn aan' betekent.

- 5:2 *Mannelijk en vrouwelijk heeft hij hen gesplitst. En hij zegende hen. En hij noemde hun naam: mens(heid) op de dag van hun splitsen.*

Mannelijk: dit woord is afgeleid van een werkwoord dat 'inprenten', 'indrukken', 'zich herinneren' betekent.

Vrouwelijk: dit woord is afgeleid van een werkwoord dat 'uithollen' betekent.

Deze beide woorden geven wel heel plastisch weer wat kenmerkend is voor het lichamelijke verschil tussen mannen en vrouwen.

Splitsen: in plaats van het gebruikelijke 'scheppen'. Zie hiervoor het artikel bij Genesis 1:1 'Scheppen of splitsen?'

Mens(heid): volgens rabbijn HIRSCH was de mensheid vanaf het begin mannelijk en vrouwelijk, van gelijke waarde, beiden gelijkend op God.

*En Adam leefde honderd en dertig jaar en hij liet geboren worden in zijn gelijkenis als zijn afbeelding. En hij noemde zijn naam Sjeet. 5:3

Geboren laten worden: dit woord wordt meestal met 'verwekken' vertaald. Bij verwekken is de man onderwerp, maar bij de geboorte is de vrouw onderwerp [zie het artikel 'Verwekken' bij Genesis 4:18].

Zijn: dit kan zowel op de verwekkers betrekking hebben als op God.

Honderddertig jaar: Volgens CASSUTO is de telling 2×60 jaar + 2×60 maanden.

En de dagen van Adam werden nadat hij Sjeet geboren had laten worden achthonderd jaar. En hij liet geboren worden zonen en dochters. 5:4

In het eerste deel van iemands bestaan leeft de mens voor zichzelf. Het tweede deel van zijn leven begint als hij het leven heeft geschonken aan nageslacht.

Achthonderd jaar = 160×5 jaar (5 jaar = 60 maanden), dat wil zeggen 100×60 maanden + 60×60 maanden.

En alle dagen van Adam die hij leefde werden negenhonderd jaar en dertig jaar. En hij stierf. 5:5

Leven: volgens bijbels begrip leeft men dagen en telt men jaren. Zie bijvoorbeeld Psalm 90:11 en 12.

En Sjeet leefde vijf jaar en honderd jaar. En hij liet Enosj geboren worden. 5:6

Honderdvijf jaar = 1200 maanden + 60 maanden.

En Sjeet leefde nadat hij Enosj geboren had laten worden zeven jaar en achthonderd jaar. En hij liet geboren worden zonen en dochters. 5:7

Achthonderdzeven jaar = 800 ($100 \times 60 + 60 \times 60$ maanden) jaar + 7 jaar.

En alle dagen van Sjeet werden twaalf jaar en negenhonderd jaar. En hij stierf. 5:8

Negenhonderdtwaalf jaar = 900 jaar + 5 jaar (= 60 maanden) + 7 jaar.

5:9–18

- 5:9 *En Enosj leefde negentig jaar. En hij liet Kenan geboren worden.*
Negentig jaar = 3×6 eenheden van 5 jaar (= 60 maanden).
- 5:10 *En Enosj leefde nadat hij Kenan geboren had laten worden vijftien jaar en achthonderd jaar. En hij liet geboren worden zonen en dochters.*
Achthonderdvijftien jaar = 800 jaar ($100 \times 60 + 60 \times 60$ maanden) + 3×60 maanden.
- 5:11 *En alle dagen van Enosj werden vijf jaar en negenhonderd jaar. En hij stierf.*
Negenhonderdvijf jaar = 900 jaar + 60 maanden.
- 5:12 *En Kenan leefde zeventig jaar en hij liet Mahalaleel geboren worden.*
Zeventig jaar = 60 jaar + 2×60 maanden.
- 5:13 *En Kenan leefde nadat hij Mahalaleel geboren had laten worden veertig jaar en achthonderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden.*
Achthonderdveertig jaar = 800 jaar ($100 \times 60 + 60 \times 60$ maanden) + 40 jaar (= 480 maanden).
- 5:14 *En alle dagen van Kenan werden tien jaar en negenhonderd jaar. En hij stierf.*
Negenhonderdtien jaar = 900 jaar + 120 maanden.
- 5:15 *En Mahalaleel leefde vijfenzestig jaar. En hij liet Jered geboren worden.*
Vijfenzestig jaar = 60 jaar + 60 maanden.
- 5:16 *En Mahalaleel leefde nadat hij Jered geboren had laten worden dertig jaar en achthonderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden.*
Achthonderddertig jaar = 800 jaar ($100 \times 60 + 60 \times 60$ maanden) + 6×60 maanden.
- 5:17 *En alle dagen van Mahalaleel werden vijfennegentig jaar en achthonderd jaar. En hij stierf.*
Achthonderdvijfennegentig jaar = 60 eenheden van 60 maanden + nogmaals + nogmaals – 1 eenheid van 60 maanden.
- 5:18 *En Jered leefde tweeënzestig jaar en honderd jaar. En hij liet Chanoch geboren worden.*
Honderdtweeënzestig jaar = 30×60 maanden + 1×60 maanden + 7 jaar.

En Jered leefde nadat hij Chanoch geboren had laten worden achthonderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden. 5:19

Achthonderd jaar = $100 \times 60 + 60 \times 60$ maanden. Van Adam tot Jered leefden de oudvaders na de geboorte van hun oudste zoon nog ongeveer achthonderd jaar. Chanoch echter niet en ook Metoesjelach niet. Waarschijnlijk wordt dit bij de laatste veroorzaakt door de grote vloed die in hetzelfde jaar kwam als waarin Metoesjelach stierf, gerekend vanaf de schepping het jaar 1656.

En alle dagen van Jered werden tweënzestig jaar en negenhonderd jaar. En hij stierf. 5:20
Negenhonderdtweënzestig jaar = 192 eenheden van 60 maanden – 1 eenheid van 60 maanden + 7 jaar.

En Chanoch leefde vijfenzestig jaar. En hij liet geboren worden Metoesjelach. 5:21
Vijfenzestig jaar = 60 jaar + 60 maanden.

En Chanoch ging heen en weer met de Godheid nadat hij Metoesjelach had laten geboren worden driehonderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden. 5:22
Driehonderd jaar = 60×60 maanden.

Heen en weer gaan: meestal wordt dit woord vertaald met 'wandelen'. In Genesis 3:8 is het de EEUWIGE, God, die in de tuin 'wandelt'. In Genesis 6:9 wordt het ook van Noach gezegd.

De Godheid: omdat hier 'Elohiem' staat mét het lidwoord vertaal ik dit woord ook met het lidwoord. Omdat 'de God' geen goed Nederlands is vervang ik het woord 'God' door 'Godheid', wat wel met het lidwoord gecombineerd kan worden.

Met de Godheid: overal elders waar deze uitdrukking gebruikt wordt staat 'wandelen voor Gods aangezicht'.

En alle dagen van Chanoch werden vijfenzestig jaar en driehonderd jaar. 5:23
Chanoch leefde 365 jaar. Heeft zijn leeftijd te maken met het aantal dagen het jaar?

*En Chanoch ging heen en weer met de Godheid. En hij was niet (meer). Want God had hem genomen. 5:24

Chanoch was de zevende in de geslachtslijst van Adam.

Hij was niet (meer): dezelfde uitdrukking gebruiken de broers van Joseef als eufemisme om aan te geven dat naar hun mening Joseef dood is.

Is hier bedoeld dat Chanoch als het ware de tuin binnengegaan was om daar

5:24-30

met God te 'wandelen', zoals in Genesis 3:8 staat? En de toegang tot de tuin was verboden voor de mens.

Na Adam is Chanoch de eerste oudvader die sterft.

- 5:25 *En Metoesjelach leefde zevententachtig jaar en honderd jaar. En hij liet Lemech geboren worden.*
Honderdzevententachtig jaar = $6 \times 6 \times 60$ maanden + 7 jaar.
- 5:26 *En Methoesjelach leefde nadat hij Lemech geboren had laten worden tweeëntachtig jaar en zeventienhonderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden.*
Zevenhonderdtweeëntachtig jaar = 100×60 maanden + $7 \times 7 \times 60$ maanden + 7 jaar.
- 5:27 *En alle dagen van Metoesjelach werden negenenzestig jaar en negenhonderd jaar. En hij stierf.*
Negenhonderdnegenenzestig jaar = $60 + 60 + 60 + 6 + 6$ eenheden van 60 maanden - 1×60 maanden + 2×7 jaar. Is de grote vloed de oorzaak van Metoesjelachs dood?
- 5:28 *En Lemech leefde honderdtweeëntachtig jaar. En hij liet een zoon geboren worden.*
Honderdtweeëntachtig jaar = $35 (= 5 \times 7) \times 60$ maanden + 7 jaar.
Een zoon: steeds wordt direct de naam van de zoon genoemd. Hier lijkt een bepaalde spanning in het verhaal te komen door de naamgeving van de zoon uit te stellen.
- 5:29 **En hij noemde zijn naam Noach, door te zeggen: deze, hij zal ons troosten van ons werken en van de moeite van onze handen van de akker die de Eeuwige vervloekt heeft.*
Noach betekent 'rust'. Als zijn naam de betekenis van 'trooster' had, zou Menachem zijn naam moeten zijn.
Noach is de tiende generatie vanaf Adam.
Door te zeggen: dit duidt een officiële uitspraak aan.
Moeite: met dit woord wordt pijnlijke inspanning bedoeld.
- 5:30 *En Lemech leefde nadat hij Noach geboren had laten worden vijfnegentig jaar en vijfhonderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden.*
Vijfhonderdvijfnegentig jaar = 600 jaar - 60 maanden.

*En alle dagen van Lemech werden zevenenzeventig jaar en zevenhonderd jaar. En hij stierf. 5:31

Zevenhonderdzevenenzeventig jaar = $7 \times 100 + 7 \times 10 + 7$ jaar.

En hij stierf: Lemech stierf vijf jaar voor de grote vloed.

En Noach werd een vijfhonderdjarige. En Noach liet geboren worden Sjeem, Cham en Jefet. 5:32

Noach werd: van Noach wordt niet gezegd dat hij 'leefde' voor zijn oudste zoon geboren werd. Het woord 'worden/zijn' heeft meer de betekenis van 'geschiedenis maken'. Mogelijk dat wat over hem in Genesis 6:9 gezegd wordt (hij was integer) hiermee te maken heeft?

Vijfhonderdjarig: dit is de Hebreeuwse manier om uit te drukken dat iemand behoort tot een bepaalde categorie. Letterlijk staat er 'Noach werd een zoon van vijfhonderd jaar'.

Vijfhonderd jaar = 100×60 maanden.

Sjeem betekent 'naam'.

Cham betekent 'hitte'.

Jefet betekent 'uitbreiding'.

GENESIS 5:3–31

Namen in vijfvoud.

In dit hoofdstuk worden alle oudvaders volgens een vast patroon vijfmaal met hun naam genoemd. In het geslachtsregister van Genesis 11 worden de namen van de oudvaders steeds viermaal genoemd. ¶

GENESIS 5:24

En Chanoch 'wandelde' met God en hij was niet meer

Te midden van een aantal figuren waar we niets van weten dan hun naam en dat hun vrouwen kinderen voor hen baarden, wordt opeens een zeer korte mededeling gedaan over iemand die 'met God wandelde'. Nu is het woord 'wandelen' zoals dit gewoonlijk vertaald wordt, meer een 'heen-en-weer gaan', maar ook deze betekenis geeft niet meer duidelijkheid. Het probleem waar we namelijk mee zitten is of de vroegtijdige dood van deze figuur (hij werd slechts 365 jaar oud, in tegenstelling tot de andere figuren in die tijd, die meer dan 800 jaar oud worden), negatief geduid moet worden. Vaak wordt gedacht dat Chanoch zo intiem met God was dat hij liever bij God wilde zijn en deze hem ook liever bij zich had. ¶

Mogelijk dat het woord 'wandelen/heen-en-weer-gaan' hier mee van doen heeft?

De eerste keer dat dit woord voorkomt is in Genesis 3:8 waar de EEUWIGE, God, in de tuin 'wandelt'. Na het eten van de boom van kennis is deze tuin voor de mens afgesloten. De enige die er nog mag wandelen is de EEUWIGE, God zelf. En hier is een man die samen met God, wandelt, die intiemer met God is dan de mens in de tuin van Eden. Alleen Noach in Genesis 6:9 wandelt ook 'met' God. Later in Tenach is nog wel sprake van mensen die 'voor Gods aangezicht' wandelen, maar niet samen met.

GENESIS 5:29

Noach, de trooster?

- ¶ De naam Noach lijkt afgeleid te kunnen worden van het werkwoord *noach* dat 'rust geven' betekent. Maar de uitleg die zijn vader geeft bij deze naam is 'hij zal ons troost geven'. Als de naam van deze zoon van het woord 'troosten' (*nacham*) afgeleid moet worden, zou de naam als volgt moeten klinken: Menachem of eventueel Nachoem. Mogelijk dat met opzet de letter 'm' uit de naam is weggelaten. De letter 'm' in het Hebreeuws heeft de betekenis van 'water' (*majiem*), en door water zal God straks de hele mensheid straffen. Noach is de enige die aan het water ontkomt samen met zijn familie.

ZONEN VAN GOD

Opdracht aan Noach

GENESIS 6

En het geschiedde dat de mensheid begonnen was veel te worden op het oppervlak van de grond dat er dochters gebaarde werden voor hen. 6:1

En het geschiedde: deze uitdrukking geeft aan dat er iets bijzonders gaat gebeuren en vaak iets dreigends.

Het oppervlak van de grond: duidelijk is dat het gaat over mensen die hun stukje grond bewerken, net als Kajin deed. In v 7 komt dezelfde uitdrukking voor.

Dochters: in de geslachtsregisters is steeds sprake van de oudste zoon die met name genoemd wordt en daarna van zonen en dochters.

En de zonen van de goden/godheid zagen de dochters van de mensheid. Want goed waren zij. En zij namen voor zich vrouwen uit het geheel wie zij (ook maar) uitkozen. 6:2

Zonen van de goden/godheid: deze uitdrukking wordt ook gebruikt in Job 1:6 en 2:1. Vaak wordt gedacht dat met deze woorden 'engelen' bedoeld zijn. Maar CASSUTO vraagt zich terecht af waarom dan niet de uitdrukking 'boden van god' gebruikt is, wat de normale aanduiding is voor engelen. Anderen werpen weer tegen dat deze laatste uitdrukking voor 'engelen' in het boek Genesis niet gebruikt wordt. Een andere opvatting is dat met de uitdrukking 'zoon van...' bedoeld is 'behorend tot'. Dus 'zonen van de goden' kan betekenen 'zij die behoren tot het goddelijk ras'. Zouden koningen en heersers bedoeld zijn die zich in die tijd beschouwden als van de goden afstammend?

De godheid: dit woord ELOHIEM mét het lidwoord HA ELOHIEM wordt voor het eerst gebruikt in het verhaal van Chanoch in Genesis 5:22. In Genesis 6 komt dit woord voor in v 2, 4, 9 en 11. Verder ook in Genesis 17:18; 20:6 en 17; 21:23; 22:1, 3 en 9 en Genesis 27:28.

Goed: als met dit woord uiterlijke schoonheid bedoeld is, staat er 'goed om te zien'. 'Goed' op zich doet denken aan Genesis 1 waar vijf maal sprake is van 'God zag dat het goed was'.

Nemen: in het boek Genesis is dit het normale woord voor 'een relatie met een vrouw aangaan'. In latere bijbelboeken wordt het woord 'opheffen' meer ge-

6:3-4

bruikt. Van huwelijksceremonies is in Tenach zelden sprake. Voor zover mij bekend alleen bij Jaäkov en Sjimsjon.

Nemen voor zich: deze uitdrukking geeft aan dat men neemt zonder rekening te houden met anderen.

Uit het geheel: bedoeld zal zijn 'uit de totale hoeveelheid'.

- 6:3 *En de Eeuwige zei: Niet voor altijd zal mijn geest in de mensheid blijven. Hij is zoveel als vlees. En zijn dagen zullen zijn honderd en twintig jaar.*

Mijn geest: het woord 'geest' of 'wind' is in het Hebreeuws 'roeach'. Bij het vormen van de mensheid in Genesis 2 gebruikt de schrijver het woord 'nesjamah' levensadem, die in de van het stof der aarde gevormde mens geblazen wordt en deze tot levend wezen maakt.

Blijven: de betekenis van dit woord is niet helemaal zeker. CASSUTO en VAN WOLDE leggen verband met een woord dat 'sterk zijn' betekent. HIRSCH denkt dat het met 'rechtspreken' te maken heeft.

Altijd: bedoeld is een onbegrensde tijd.

Zoveel als: ook hiervan is de betekenis niet geheel zeker. Mogelijk betekent het: niet alleen geest maar ook vlees.

Vlees: blijkbaar is er een tegenstelling tussen de geest van de EEUWIGE en het vlees van de mens.

Honderd en twintig jaar: volgens bijbels begrip is dit de hoogste het aantal jaren dat een mens kan bereiken. $120 = 3 \times 40$, en 40 is de tijd van één generatie. Een gezegend mens kan zijn kleinkinderen zien.

Het bekendste voorbeeld van iemand die 120 jaar werd is Mosje (zie *Deuteronomium* 31:2 en 34:7).

Volgens de huidige stand van wetenschap is 120 jaar ongeveer het aantal jaren dat het lichaam van de mens meegaat.

V 3 onderbreekt het verhaal doordat de schrijver ons een blik geeft in wat God van het hele gebeuren vindt.

- 6:4 *De reuzen waren op de aarde in die dagen. En ook daarna kwamen de zonen van de goden/godheid tot de dochters van de mensheid. En zij baarden voor hen. Zij zijn de helden die van altijd mannen van naam waren.*

Reuzen: dit woord komt alleen hier voor en in Numeri 13:33. Dit woord *nephilim* wordt wel altijd met 'reuzen' vertaald, maar het is afgeleid van het werkwoord 'vallen'.

Er wordt wel gedacht dat gevallen, gedegenererde engelen bedoeld zijn.

Ook daarna: blijkbaar tevoren ook al.

Komen tot: de gewone uitdrukking voor 'seksueel contact hebben'.

Mannen van naam: hiermee lijken geen reuzen of godenzonen bedoeld te zijn, maar menselijke wezens die iets presteerden.

En de Eeuwige zag dat de boosheid van de mensheid veel was op de aarde. En elke vorm van denken van zijn hart slechts boos was heel de dag. 6:5

De Eeuwige zag dat de boosheid veel was: een soortgelijke uitdrukking komt ook voor in het verhaal over Sodom en Amora in Genesis 18:20. Die steden werden vanwege hun boosheid door vuur verwoest. In het verhaal van Noach wordt de aarde door water verwoest.

Boosheid: dit begrip wordt niet verder ingevuld.

Vorm: het woord *jètsèr* dat hier gebruikt wordt, wordt meestal vertaald met 'neiging', 'aandrift'. Het is echter afgeleid van een werkwoord dat 'vormen' betekent. Volgens rabbijn HIRSCH betekent het beslist niet 'neiging' of 'aandrift', maar het materiaal waaruit zijn denken vorm krijgt.

Denken van het hart: met 'het hart' wordt in Tenach in de eerste plaats bedoeld dat deel van de mens waar men plannen maakt. Het is niet zozeer het centrum van het gevoel.

En het berouwde de Eeuwige dat hij de mensheid op aarde gemaakt had. En het sneed hem door het hart. 6:6

Door het hart snijden: dit woord wordt in Genesis 3:16 gebruikt als Chava aangekondigd wordt dat zij bij het baren weeën zal krijgen. Het werkwoord dat gebruikt wordt heeft als oorspronkelijke betekenis 'snijden'. Omdat het woord 'hart' in de eerste plaats te maken heeft met de toekomst, zal dit woord betrekking hebben op het geen doorgang kunnen vinden van dat wat de Eeuwige voorhad met de aarde. Het woord 'berouw hebben' geeft aan dat dit ook met emoties gepaard gaat.

En de Eeuwige zei: Ik zal verdelgen de mensheid die ik gesplitst heb van op het oppervlak van de grond, van mens tot vee tot kruipend gedierte en tot het gevogelte van de hemel. Want het berouwt mij dat ik ze gemaakt heb. 6:7

De Eeuwige: deze aanduiding van God betekent dat hij dit als betrokkene, als barmhartige gaat ondernemen. Doorgaan met zo'n verdorven geslacht is blijkbaar erger dan verdelging.

Maar Noach had genade gevonden in de ogen van de Eeuwige. 6:8

Genade: hiermee is geen gunst bedoeld, maar iets waartoe men waardig is bevonden.

Vinden: hiermee wordt bedoeld dat het niet toevallig gebeurt, maar dat men

ergens naar op zoek is geweest. De EEUWIGE is onder de mensen dus op zoek geweest naar een rechtvaardige.

6:9 *Dit zijn de nakomelingen van Noach: Noach was een man, integer en compleet in zijn geslachten. Noach is heen en weer gegaan met de godheid.*

Nakomelingen: zoals uitgelegd in het commentaar bij Genesis 4 lijkt mij de vertaling 'verwekkingen' niet juist. Het gaat in dit woord met name over de rol van de vrouw die baart en niet zozeer over de man die verwekt.

Integer en compleet in zijn geslachten: in de rabbijnse literatuur is een uitgebreide discussie over deze uitdrukking. Sommigen zeggen dat Noach alleen maar als rechtvaardige gold omdat alle andere mensen zo slecht waren. Anderen menen dat het een extra deugd is dat Noach te midden van zo'n ontaard geslacht toch rechtvaardig bleef.

Heen en weer gaan: net als Chanoch 'wandelde' ook Noach met God. Noachs leven wordt gespaard. Net als dat van Chanoch? Houdt dit 'heen en weer gaan' in dat Noach zowel in voor- als tegenspoed, zowel bij een vaste overtuiging als bij twijfel, met God ging?

Godheid: hier wordt het woord ELOHIEM gebruikt maar met het lidwoord ervoor: HA ELOHIEM. Mogelijk dat dit meer afstand aangeeft?

6:10 *En Noach liet drie zonen geboren worden, Sjeem, Cham en Jefet.*

6:11 *En de aarde was verdorven voor het aangezicht van de Eeuwige. En de aarde werd vol geweldenaarij.*

Verdorven: in v 5 was sprake van boosheid. Van boosheid is een weg terug mogelijk, van verderf niet meer.

Geweldenarij: volgens CASSUTO is het alles wat onrecht inhoudt.

6:12 *En God zag de aarde. En zie, zij was verdorven. Want alle vlees had zijn weg verdorven op de aarde.*

God: in het vorige vers constateert de schrijver dat de aarde voor het gelaat van de EEUWIGE verdorven was. Hier zegt hij dat God, als rechtvaardige rechter beoordeelt en ziet hoe de situatie is.

Zijn weg was verdorven: het begrip 'weg' betekent levensloop, de manier waarop iemand zijn leven doorbrengt.

6:13 *En God zei tot Noach: Het einde van alle vlees is gekomen voor mijn aangezicht. Want de aarde is vol geweldenaarij van voor hun aangezicht. En zie ik ben van plan hen met de aarde te verdelen.*

En God zei: In v 7 staat dat God het voornemen had de mensheid en al het levende op aarde te verdelgen, hier deelt hij Noach mee dat hij van plan is hen met de aarde te verdelgen. Er is geen sprake van een antwoord van Noachs kant. Ook in v 7 is geen sprake van een reactie op Gods uitspraak.

Mét: De Samaritaanse Pentateuch leest 'van óp de aarde', wat een logischer versie is.

*Maak voor jezelf een kist van goferhout. Afdelingen zul je maken met de kist. En je zult die bedekken van binnen en van buiten met pek. 6:14

Kist: in het Hebreeuws *teva* [zie het artikel 'Een doods-kist voor het leven'].

Maak: Pas in v 17–21 deelt God Noach mee dat hij de aarde door water zal vernietigen. Hier wordt alleen opdracht gegeven tot de bouw van de kist.

Goferhout: onbekend is wat hiermee bedoeld is.

Afdelingen: het woord 'keen' staat hier, en dat is de aanduiding voor een nest of een cel.

Pek: ook het kistje van Mosje werd bestreken met pek om het waterdicht te maken [zie Exodus 2].

En dit is het zoals je het zult maken: driehonderd el zal de lengte van de kist zijn, vijftig el zijn breedte en dertig el zijn hoogte. 6:15

Eerst zijn algemene instructies gegeven en nu volgt een meer gedetailleerde opdracht. Dit is een normaal patroon in bijbelverhalen.

Een verlichting zul je maken voor de kist. En tot een el zul je het afmaken van boven. En de opening van de kist zul je in zijn zijkant aanbrengen. Ondersten, tweeden en derden zul je maken. 6:16

Verlichting: in het Hebreeuws staat hier het woord *tsohar*. Meestal wordt dit vertaald met 'venster', maar niemand weet wat dit woord werkelijk betekent. De rabbijnse uitleg is dat het een soort edelsteen is die licht gaf. Het kabbalistische boek dat in de Middeleeuwen geschreven is, heet naar dit woord *Zohar*. De vertaling 'verlichting' is afkomstig van rabbijn HIRSCH. Er zijn ook wel vertalers die dit woord met 'dak' vertalen.

De opening: In Genesis 7:16 is sprake van een deur. De opening moet Noach zelf aanbrengen, het sluiten van deze opening door middel van een deur wordt door God zelf gedaan [zie Genesis 7:16].

De meervouden geven aan dat er op elke verdieping meerdere ruimtes waren.

God bepaalt niet de functie van de diverse verdiepingen. Blijkbaar doet Noach dat zelf. De rabbijnen geven aan dat de onderste verdieping bedoeld is

6:17–21

voor het afval, de eerste verdieping voor de reine dieren en Noachs gezin en de tweede voor de onreine dieren.

- 6:17 *En ik, zie ik breng de watervloed over de aarde om te verdelgen alle vlees waarin levensgeest is van onder de hemel. Alles wat op aarde is zal omkomen.*
Over de aarde: het water komt van beneden en door de regen ook van boven.
Op de aarde: als heel de vloed alleen door hemelwater was ontstaan past het woord 'op' hier goed.
Op de aarde: in v 13 staat dat God van plan is hen mét de aarde te verdelgen. Hier komt hij blijkbaar terug op dit voornemen. Als God namelijk de aarde ook zou verdelgen, hoe zou Noach daar later nog een bestaan op hebben kunnen opbouwen?
Omkomen: de laatste adem uitblazen. Rabbijn HIRSCH zegt hierover: omdat dit woord met name gebruikt wordt als rechtvaardigen als Avraham, Jitschak, Jaäkov en Aharon de laatste adem uitblazen, moet het hier ook niet de betekenis hebben van 'verdelgen'. De basisbetekenis van dit woord is 'gevoelloos worden'. In Genesis 7:21 wordt dit voornemen tot uitvoering gebracht.
- 6:18 *En ik zal mijn verbond oprichten met jóu. En je zult de kist binnengaan, jij en je zonen en je vrouw en de vrouwen van je zonen met jóu.*
Een verbond oprichten: dit gebeurt door één van beide partners van het verbond. Een verbond sluiten gebeurt door beide partners. Het woord 'verbond' komt hier voor het eerst voor.
Met jou: beide keren wordt dit met nadruk aan het eind van een zin geplaatst.
- 6:19 *En van alles wat leeft, van alle vlees zul je twee van alles brengen om te doen leven met jou, mannelijk en vrouwelijk zullen ze zijn.*
 Driemaal 'alles' en voor de derde keer ook 'met jou'.
- 6:20 *Van het gevogelte naar hun aard en van het vee naar zijn aard, van alles dat kruipt op de grond naar zijn aard, twee van alles zul je tot je brengen om in het leven te behouden.*
 In v 19 is sprake van 'alles wat leeft'. Hier worden de soorten apart genoemd.
- 6:21 *En jij, neem voor jou van al het voedsel dat gegeten wordt en verzamel het bij je. En het zal zijn voor jou en voor hen tot voedsel.*

En Noach deed het. Naar alles wat hem de Eeuwige hem geboden had, zo heeft hij gedaan. 6:22

Naar alles: deze uitdrukking wijst erop dat Noach Gods opdracht uitvoerde, maar dat hij zelf de wijze waarop hij dit deed kon bepalen.

GENESIS 6:14

Een doods-kist om in leven te blijven

Het woord dat meestal met 'ark' vertaald wordt, is in het Hebreeuws *teva*. Het komt uit het Egyptisch en het woord wordt daar ook gebruikt voor 'doods-kist'. Er wordt beslist geen schip mee bedoeld, maar een bak die kan drijven, een woonark. Het woord komt voor in het verhaal van Noach en in Exodus 2, waar Mosje in een biezen mandje in de Nijl gelegd wordt. Alleen in deze twee verhalen komt het woord *teva* voor. Het verbindt dus deze beide verhalen. Mosje werd gered, en door hem het volk Israël, en ook Noach en zijn familie. Door het 'in de dood gaan' was er toekomst voor Israël via Mosje en voor de wereldbevolking door Noach.

Wat de *teva* betreft: de bak had geen roer, geen zeilen, geen kiel. Het was letterlijk een drijvende doods-kist. De uitdrukking 'schipper naast God' is dus zeker niet van toepassing op Noach.

Als over het gaan naar Egypte gesproken wordt, gebruikt de schrijver altijd het woord 'afdalen', net als afdalen in het dodenrijk. En naar het beloofde land, naar het leven, gaat men op. Voorbeelden van dit symbolisch gebruik van deze woorden zijn: Jaäkov en zijn familie gingen in ballingschap om te overleven. En de profeet Jona daalt af, eerst in het schip en tenslotte in zee en uiteindelijk slokt een vis hem op. Toch is het zijn einde niet, het is het ultieme keerpunt. Hij leeft en door hem krijgen de mensen en dieren van Nineve de mogelijkheid om te overleven. Zo is ook de kist van Noach een doods-kist voor het leven.

DE VLOED

GENESIS 7

En de Eeuwige zei tot Noach: Ga binnen, jij en heel je huis in de kist. Want ik heb gezien dat jij rechtvaardig bent voor mijn aangezicht in dit geslacht. 7:1

De EEUWIGE: in het verhaal over Noach wordt als aanduiding meestal 'God' gebruikt. Hier staat na v 8 voor het eerst 'de EEUWIGE' (JHWH). In Genesis 7 wordt deze naam van God ook in v 5 gebruikt. Volgens RAMBAN is dit omdat hier sprake is van offeren, en daarbij wordt steeds deze naam van God gebruikt. Volgens CASSUTO komt hierdoor de persoonlijke zorg van God voor Noach tot uiting. VAN WOLDE zegt dat met betrekking tot de naam 'God' (ELOHIEM) geen begrippen voorkomen waarin emoties aan de orde zijn zoals 'spijt', 'mededogen' enzovoorts. Ook heeft ELOHIEM het niet over 'mensen' die op aarde leven, maar over 'alle vlees' of 'alle levende wezens'. ELOHIEM bemoeit zich met al het leven op aarde, terwijl de EEUWIGE zich speciaal op de mens richt. ELOHIEM is die kant van God, die geen persoonlijke relatie met de mens aangaat maar rechtspreekt, in tegenstelling met de EEUWIGE die steeds contact met de mensen zoekt in barmhartigheid of liefde.

Concluderend: God in zichzelf = ELOHIEM, God in relatie tot mens en aarde = de EEUWIGE.

Van al het reine vee zul je voor jou nemen zeven paar, een man en zijn vrouw. En van het vee dat niet rein is twee, een man en zijn vrouw. 7:2

Rein: met dit woord worden bepaalde dieren aangeduid. Alle tamme dieren waar de mens mee omgaat, de huisdieren, zijn rein, afgezien van de ezel. Is de reden hiervoor dat deze te dicht bij de mens staat, ja soms zelfs symbolisch lijkt te zijn voor het lichamelijke van de mens?

Neem voor jou: deze uitdrukking betekent dat de reine dieren speciaal voor Noach zelf genomen moeten worden. Van alle dieren wordt gezegd dat ze zelf zullen komen, maar de reine dieren moet Noach 'nemen'.

Paar: alleen bij de reine dieren is sprake van het begrip 'paar'. Worden de niet-reine dieren pas een paar als ze bij Noach komen?

Zeven: in Genesis 6:20 was sprake van twee dieren van elke soort.

7:3-9

Een man en zijn vrouw: dit is een unieke uitdrukking als het over dieren gaat. Normaal zou zijn: 'mannelijk en vrouwelijk'. Mogelijk is dit om aan te geven dat het om een paar gaat dat bij elkaar hoort.

Niet rein: er bestaat ook een woord voor 'onrein', maar dat wordt hier niet gebruikt. Zie met name Leviticus 11 voor de diverse reine en onreine dieren.

- 7:3 *Ook van het gevogelte van de hemel zeven paar, mannelijk en vrouwelijk om zaad in het leven te houden op het oppervlak van heel de aarde.*
- 7:4 *Want over nog zeven dagen zal ik het laten regenen op de aarde, veertig dagen en veertig nachten. En ik zal wegvagen al wat staat dat ik gemaakt heb van op het oppervlak van de grond.*
Al wat staat: als al het levende vernietigd wordt door water is het bijkomende effect, dat ook planten en gebouwen weggevaagd worden.
- 7:5 *En Noach deed naar alles wat de Eeuwige hem geboden had.*
Naar alles: het woordje 'naar' geeft aan dat Noach niet alles naar de letter heeft uitgevoerd, maar dat hij het op zijn eigen wijze mocht doen.
- 7:6 *En Noach was een zoon van zeshonderd jaar. En de vloed geschiedde: water op de aarde.*
Een zoon van: betekent 'behorend tot'. Noach behoorde dus tot de zeshonderd-jarigen. Vijf jaar eerder was Noachs vader Lemech gestorven.
- 7:7 *En Noach kwam naar de kist, en zijn zonen en zijn vrouw en de vrouwen van zijn zonen met hem, weg voor het water van de vloed.*
Noach – zijn zonen – zijn vrouw – de vrouwen van zijn zonen: deze volgorde wordt mogelijk zo gegeven om zo aan te duiden dat er tijdens het verblijf in de kist van seksueel contact geen sprake was. Nu is het wel zo dat in Bijbelverhalen mannen over het algemeen het eerst genoemd worden.
Met hem: Noach is de hoofdpersoon en zijn familieleden gaan met hem.
Noach kwam naar de kist: het voorzetsel 'naar' duidt erop dat Noach en de zinnen wel bij de kist kwamen, maar binnengaan deden ze nog niet. Blijkbaar wachtten ze tot alle dieren ook gekomen waren.
- 7:8 *Van het reine vee en van het vee dat niet rein is en van het gevogelte en van al wat kruipt op de grond.*
- 7:9 *...kwamen ze twee aan twee naar Noach, naar de kist, mannelijk en vrouwelijk zoals God Noach geboden had.*

En het geschiedde na zeven dagen dat de wateren van de vloed gekomen waren op de aarde. 7:10

In het jaar het zeshonderdste jaar van het leven van Noach in de tweede maand op de zeventiende dag van de maand, op die dag werden alle bronnen van de diepte gespleten, veel. En de vensters van de hemel werden geopend. 7:11

Zeshonderdste jaar: in v 6 werd al vermeld dat Noach zeshonderd jaar was toen de vloed kwam. Hier worden de maand en de dag van het begin van de vloed erbij vermeld.

En een stortregen geschiedde op de aarde, veertig dagen en veertig nachten. 7:12

Op die bewuste dag was Noach binnengegaan en Sjeem en Cham en Jefet, de zonen van Noach, en de vrouw van Noach, en de drie vrouwen van zijn zonen met hen naar de kist. Met hen: in v 7 gingen alle familieleden 'met hem', met Noach. Nu gaan de vrouwen met Noach en met zijn zonen. Ook worden de zonen hier met hun naam genoemd. 7:13

Zij en al het levende naar zijn soort en al het vee naar zijn soort, en al het kruipende dat kruipt op de aarde naar zijn soort, en al het gevogelte naar zijn soort, elk gevleugeld dier. Het levende: met dit woord worden in het algemeen wilde dieren bedoeld ter onderscheiding van de dieren die hierna genoemd worden. 7:14

En zij kwamen tot Noach naar de kist, twee aan twee van al het vlees waar een levensgeest in was. 7:15

Al het vlees: in het vorige vers werd er nog onderscheid gemaakt in soorten dieren, nu worden zij zonder onderscheid 'vlees' genoemd.

En die kwamen: mannelijk en vrouwelijk van alle vlees zijn zij gekomen zoals God hem geboden had. En de Eeuwige sloot de deur achter hem. 7:16

God en de Eeuwige: mogelijk dat de aanduiding 'God' gebruikt wordt omdat het om een bevel ging en de aanduiding 'EEUWIGE' omdat hier de persoonlijke zorg gezien wordt.

Sluiten: dit houdt ook in 'op slot doen'. Mogelijk heeft Noach van binnenuit de deur dichtgedaan, maar God heeft deze van buitenaf vergrendeld.

En het geschiedde dat de vloed veertig dagen op de aarde was. En de wateren werden veel. En zij tilden de kist op. En die verhief zich van op de aarde. 7:17

7:18–24

- 7:18 *En de wateren kregen de overhand. En zij werden zeer veel op de aarde. En de kist ging op het oppervlak van de wateren.*
Gaan: hiermee wordt bedoeld een bepaalde richting gaan. Maar de kist was afhankelijk van de elementen, want een zeil of een roer had deze niet.
- 7:19 *En de wateren kregen heel, heel erg de overhand op de aarde. En zij bedekten alle hoge bergen die onder de hemel zijn.*
- 7:20 *Vijftien el van boven hadden de wateren de overhand. En zij bedekten de bergen.*
Vijftien el: in v 19 wordt verteld dat de bergen onder water kwamen te staan, hier staat hoe hoog het water stond. Gezien de diepgang van de kist lijkt deze diepte genoeg om niet vast te komen zitten.
- 7:21 *En alle vlees kwam om, wat kruipt op de aarde, gevogelte en vee en wild gedierte en al het gewemel dat wemelt op aarde. En de hele mensheid.*
Omkomen: zoals al bij Genesis 6:17 verteld is geeft rabbijn HIRSCH als uitleg dat de wezenlijke betekenis van dit woord is 'verdoofd worden, gevoelloos worden'. Voordat de dood intreedt (v 22) is er al sprake van bewusteloosheid. Het is dus een zachte dood.
- 7:22 *Alles waar geest van levensadem zit in de neusgaten, dus alles wat op het droge was, stierf.*
- 7:23 *En hij wiste uit al het bestaande dat op het oppervlak van de grond was, van mens tot vee, tot kruipend gedierte en tot het gevogelte van de hemel. En zij werden gewist van de aarde. En alleen Noach werd overgelaten en wat met hem in de kist was.*
Omkomen, sterven, uitgewist worden: in v 21, 22 en 23 in deze volgorde.
- 7:24 *En de wateren kregen de overhand op de aarde, honderdvijftig dagen.*

EINDE VAN DE VLOED

GENESIS 8

Maar God gedacht Noach en al de wilde dieren en al het vee dat met hem in de kist was. En God deed een wind waaien over de aarde. En de wateren kwamen tot rust. 8:1

Gedenken: CASSUTO zegt dat dit betekent 'zich bekommeren om'.

De dieren: God gedacht niet alleen Noach maar al de levende dieren bij hem.

Dat met hem was: dit lijkt betrekking te hebben op 'het vee' en niet op de wilde dieren. Deze laatste waren wel in de kist en God gedacht ook hen, maar ze waren niet samen met Noach.

Tot rust komen: meestal wordt vertaald met 'afnemen'. Bedaren, tot rust komen lijkt een betere vertaling. *De Statenvertaling* heeft 'de wateren werden stil'.

En de bronnen van de diepte en de sluizen van de hemel sloten zich. De stortregen uit de hemel werd teruggehouden. 8:2

Sluizen van de hemel: in het Tweestromenland en in Egypte werd al gebruik gemaakt van sluizen ten behoeve van de irrigatie van het land.

En de wateren keerden terug van op de aarde, meer en meer terugkerend. En de wateren namen af aan het eind van honderdvijftig dagen. 8:3

En de kist kwam tot rust in de zevende maand op de zeventiende dag van de maand op de bergen van Ararat. 8:4

De zevende maand op de zeventiende dag: dit is 150 dagen na het begin van de vloed die op de zeventiende dag van de tweede maand begon. In de tijdrekening van Noach (of van de schrijver) had een maand dus dertig dagen. Een synodische maand (dat is de tijd tussen twee volle manen) was 29,5 dag.

Ararat: een woord uit het Sanskriet dat 'heilige grond' betekent. Het is een bergachtig gebied in Armenië.

JAGERSMA zegt dat het tot rust komen van de kist op het gebergte Ararat iusterst merkwaardig is. In het *Gilgamesj Epos* wordt de berg Nisir genoemd en dat is veel logischer, want deze berg is wat lager dan de Ararat. Een drijvend voorwerp als een kist komt logischerwijs op een lagere plek terecht en niet op een

8:5–8

hoge top. Mogelijk dat de schrijver zo aangeeft dat hier geen historisch verslag gegeven wordt.

- 8:5 *En de wateren namen alsmaar verder af tot de tiende maand. In de tiende maand, op de eerste van de maand waren de toppen van de bergen te zien.*
De eerste dag van de tiende maand: 74 dagen nadat de kist gestrand was.
- 8:6 *En het geschiedde aan het eind van veertig dagen dat Noach het venster opende dat hij in de kist gemaakt had.*
Veertig dagen: de tiende dag van de elfde maand. In Genesis 7:12 was sprake van veertig dagen stortregens.
Een venster dat hij gemaakt had: niet eerder was sprake van een venster dat Noach maakte [zie Genesis 6:16 waar sprake is van een tsohar, wat mogelijk een andere betekenis heeft. In Genesis 6:16 is sprake van 'een opening' die Noach maakte].
- 8:7 *En hij stuurde de raaf weg. Die ging weg en keerde steeds weer terug tot de wateren opgedroogd waren van op de aarde.*
 Blijkbaar bleef de raaf weg toen het land drooggevallen was. Voor een aaseter als de raaf was er toen voedsel genoeg.
- 8:8 *En hij zond de duif weg van bij zich om te zien of de wateren verminderden op het oppervlak van de grond.*
Van bij zich: blijkbaar had Noach met de duif een intiemere band dan met de raaf.
Om te zien: de duif krijgt van Noach ook een opdracht mee. De raaf kan overleven zonder dat er nieuw leven op aarde was, de duif pas als de planten ontsproten zijn.
Raaf en duif: beide vogels hebben ongeveer dezelfde grootte maar zijn verschillend van kleur. De raaf is niet te temmen, de duif wel. De raaf is symbool voor alle wilde vogels. Zie Psalm 147:9, Job 38:41 (= 39:3 in vertalingen) en Spreuken 30:17. De duif is symbool voor schoonheid, zachtheid en vriendschap. Zie met name Hooglied 2:14, 5:2 en 6:9. In de Joodse traditie staat de duif symbool voor Israël. Duiven werden met name door zeelieden gebruikt om te bepalen in welke richting het vaste land was. RABBI SJIMON zegt: 'Als de duif een rustplaats had gevonden was ze niet teruggekeerd naar de kist. Zo geldt het ook voor Israël. Als Israël tussen de volken een rustplaats had gevonden zou ze niet teruggekeerd zijn naar haar eigen land. Zoals in Klaagliederen 1:3 staat: Zij wonen te midden van volkeren en vinden geen rust.'

- *Maar niet had de duif rust gevonden voor haar voetzool. En zij keerde naar hem terug, naar de kist, want water was op het oppervlak van heel de aarde. En hij strekte zijn hand uit. En hij nam haar. En hij bracht haar bij zich in de kist. 8:9
 Rust: hier wordt het mannelijk woord *manoach* gebruikt, zoals altijd bij vrouwelijke woorden. Het woord 'duif' jona is namelijk vrouwelijk [zie het artikel 'Rust..']].
- En hij wachtte daarna nog zeven dagen. En weer heeft hij de duif uitgezonden uit de kist. 8:10
 Dit is de zeventiende dag van de elfde maand.
- En de duif kwam bij hem terug tegen de tijd van de avond. En zie! Een geplukt olijfblad in haar bek. En Noach wist dat het water verminderd was op de aarde. 8:11
 Olijfblad: olijfbomen groeien alleen op lagere heuvels. Hieraan kon Noach dus nagaan dat de lagere gebieden ook drooggevallen waren.
- En hij bleef nog zeven dagen wachten. En hij zond de duif uit. En die keerde niet meer opnieuw naar hem terug. 8:12
 Nog zeven dagen: de vierentwintigste dag van de elfde maand.
 Hij bleef wachten: de werkwoordsvorm die hier gebruikt wordt betekent 'vol ongeduld wachten'.
- En het geschiedde in het zeshonderd en eerste jaar, in de eerste (maand), op de eerste van de maand, dat het water droge was geworden van op het land. En Noach verwijderde de bedekking van de kist. En hij zag en zie! Het oppervlak van de grond was droog geworden. 8:13
- En in de tweede maand op de zevenentwintigste dag van de maand was de aarde droog geworden. 8:14
 Zevenentwintigste dag van de tweede maand: zevenenvijftig dagen later.
- En God sprak tot Noach door te zeggen: 8:15
 Door te zeggen: wat volgt is een officiële uitspraak.
- Ga uit de kist, jij en je vrouw en je zonen en de vrouwen van je zonen met jou. 8:16
 De volgorde van de personen is anders als bij het binnengaan in de kist. In Genesis 7:7 ging Noach met zijn zonen en daarna de vrouwen. De verklaring hiervan is dat men tijdens de vernietiging geen seksueel contact mocht hebben, maar nu is er weer een toekomst, dus moeten man en vrouw weer samenkomen.

8:17–20

- 8:17 *Al het levende dat bij jou is, van alle vlees, van het gevogelte en van het vee en van al het kruipende dat kruipt op de aarde, laat ze naar buiten gaan met jou, opdat ze wemelen op de aarde. En opdat ze vruchtbaar zijn. En opdat ze veel worden op de aarde.
Laat ze naar buiten gaan: er staat hier een gebiedende wijs. Vandaar dat RASJI zegt: dwing ze om uit de kist te gaan. De kist was voor de dieren een beschermde omgeving. Er was geen dreiging en ze kregen op tijd hun voedsel. Voor de dieren leek het een paradijselijke toestand. Maar ze konden zich in die beperkte ruimte niet vermenigvuldigen en niet verder leven. Er was geen toekomst in de kist.
Wemelen, vruchtbaar zijn en veel worden: deze drie woorden komen ook voor in Exodus 1:7 als het gaat over de kinderen van Israël in het land Egypte. Ook deze bevonden zich in een soortgelijke situatie.
- 8:18 *En Noach ging naar buiten en zijn zonen en zijn vrouw en de vrouwen van zijn zonen met hem.*
 Noach houdt niet de volgorde aan die God hem in v 16 voorgehouden heeft. Of drongen zijn zoons voor?
- 8:19 *Al het levende, al wat kruipt en al wat vliegt en al wat wemelt op aarde, volgens hun families zijn zij uit de kist gegaan.
 Precies zoals in v 17 opgedragen werd gebeurde. Is het vee in 'het levende' inbegrepen?
- 8:20 *En Noach bouwde een altaar voor de Eeuwige. En hij nam van al het reine vee en van al het reine gevogelte, en hij liet het als opstijgoffer opstijgen op het altaar.*
Een altaar bouwen: ook Kajin en Hevel offerden, maar daar is geen sprake van een altaar. 'Een altaar bouwen' is symbolisch voor toenadering zoeken tot de hemel. Rabbijn HIRSCH geeft een essentieel onderscheid aan tussen een natuurlijke verhoging, zoals een rots of heuveltop waarop heidenen offeren, en het bouwen van een altaar, wat de mens met eigen inspanning moet doen.
 Een altaar bouwen is ook steeds een eenmalig gebeuren, want het werd uit losse stenen gebouwd. Elke keer moest men zelf weer opnieuw een offerplaats maken.
Opstijgoffer: hiermee wordt bedoeld het offeren van een dier, waarbij het dier volledig verbrand moest worden.

En de Eeuwige rook de rustgevende geur. En de Eeuwige zei in zijn hart: Voortaan zal ik de grond niet meer gering achten door toedoen van de mens, ofschoon het hart van de mens kwaad vormt van zijn jeugd af aan. En niet zal ik meer doodslaan al wat leeft zoals ik gedaan heb.

8:21

De Eeuwige rook: in Psalm 115:6 staat: De afgoden hebben een neus en ruiken niet.

Geur: CASSUTO zegt hiervan: het is niet iets substantieels dat God bereikt, het is slechts een geur. En het is zeker in overdrachtelijk zin bedoeld, want verbrand vlees ruikt niet bepaald lekker.

Rustgevend: dit woord *nichoach* is afgeleid van het werkwoord *noeach* rusten. VAN SELMS meent dan ook dat het eerder betekent 'kalmerend' dan 'aangenaam' wat meestal de vertaling is. Ook kan de schrijver verband leggen met de naam 'Noach' wat ook afgeleid is van dit woord *noeach*. Dus dan ruikt God als het ware iets van Noach. Spreken tot God doet Noach niet, maar op deze manier legt hij toch een verbinding met de hemel.

In zijn hart zeggen: hiermee wordt niet bedoeld 'voor zichzelf zeggen', maar 'zeggen met het oog op de toekomst'. Het hart is vooral het centrum van het denken, van de plannen die men maakt. Een betere vertaling zou dan ook zijn 'En de EEUWIGE nam zich voor'. Maar hierbij is het woord 'hart' wegvertaald.

Gering achten: vaak vertaald met 'vervloeken', maar het woord 'licht, gering' zit in dit werkwoord. De betekenis is dus meer 'geen respect hebben'.

Het hart van de mens: hiermee is vooral bedoeld het verstand van de mens.

Vormen: volgens CASSUTO duidt dit woord op wat de mens met zijn handen maakt en ook wat hij in zijn gedachten vormgeeft, wat hij van plan is.

Voortaan, alle dagen van de aarde, zullen zaaiing en oogst, koude en hitte, zomer en winter, dag en nacht nooit ophouden.

8:22

Ophouden: hier wordt het woord *sjabat* gebruikt, hetzelfde woord dat gebruikt wordt als God na zes dagen werkt 'ophoudt' te werken, 'staakt' met waar hij mee bezig was.

GENESIS 8:9

Rust

¶ In het Hebreeuws bestaan voor het woord 'rust, rustplaats' twee woorden, een mannelijke en een vrouwelijke vorm, namelijk *manoach* en *menoecha*. Het woord *manoach* komt in totaal zeven maal voor in Tenach, *menoecha* in totaal eenentwintig maal (3 keer 7).

Opvallend is dat het mannelijke woord *manoach* alleen voorkomt bij vrouwelijke woorden of begrippen (de ziel, de ark, de voetzool, een nachtspook, het land Jehoed, Ruth in Ruth 3:1 en hier de duif).

Daarnaast komt het vrouwelijke woord *menoecha* alleen voor bij mannelijke woorden of begrippen. Het aardige is dat in dit woord Ruth 1:9 dit woord gebruikt wordt, terwijl Noömi tegen haar schoondochters spreekt. Maar Noömi spreekt haar schoondochters dan ook als mannen aan!

GENESIS 8:17

Levenden

¶ In Exodus 1:19 zeggen de vroedvrouwen dat de Hebreeuwsen zijn als *chajot*, als 'levenden'. Hetzelfde woord, maar dan in het enkelvoud, wordt hier gebruikt in v 17 en 19. Letterlijk betekent dit woord wel 'levend', maar vaak worden de wilde dieren van het vrije veld hiermee aangeduid. In Exodus draaien de vroedvrouwen Farao een rad voor ogen door deze uitdrukking te gebruiken, maar er is een sterke overeenkomst tussen de kist van Noach en het verblijf van de Israëlieten in Egypte. In Exodus 1:7 worden ook dezelfde drie woorden gebruikt als hier: wemelen, vruchtbaar zijn en veel worden. Op den duur zou de kist van Noach voor de dieren een doods-kist worden vanwege gebrek aan voedsel. Zo dreigde ook het land Gosjen voor de kinderen van Israël een land te worden waar ze zouden omkomen. Noach moest de dieren dwingen uit de kist te gaan net als Mosje in Exodus de kinderen van Israël uit Egypte leidde. Zoals rabbijn HIRSCH aangaf, is het land Gosjen voor de Israëlieten als een baarmoeder. Als ze er niet op tijd uitgaan sterven ze, zoals een ongebooren vrucht sterft als het niet uit de baarmoeder is als de placenta tekort gaat schieten. Hier moeten de dieren zich vermenigvuldigen 'op aarde' (*èrets*), in Exodus moeten de kinderen van Israël zich vermenigvuldigen in het beloofde land (*èrets*).

GENESIS 8:19

Dieren in het verhaal van Noach

De schrijver gebruikt veel verschillende bewoordingen om alle dieren mee te beschrijven. Meestal worden verschillende soorten dieren genoemd, maar de tekst is hierin niet eenduidig. ¶

Genesis 7:21 lijkt de meest uitgebreide beschrijving te hebben.

GENESIS 6:

- Alle vlees (dieren en mensen) [Genesis 6:12 en 13].
- Alle vlees waarin een levensgeest is (dieren en mensen) [Genesis 6:17].
- Alles wat leeft, alle vlees (dieren en mensen) [Genesis 6:19].
- Vogels, vee en alles wat kruipt op de grond [Genesis 6:20].

GENESIS 7:

- Al het levende naar zijn soort en al het vee naar zijn soort en al het kruipende dat kruipt op de aarde naar zijn soort en al het gevogelte naar zijn soort, elk gevleugeld dier [Genesis 7:14].
- Al het vlees waar een levensgeest in was (dieren en mensen) [Genesis 7:15].
- Alle vlees (dieren en mensen) [Genesis 7:16].
- Alle vlees wat kruipt op de aarde, gevogelte en vee en wild gedierte en al het gewemel dat wemelt op aarde [Genesis 7:21].

GENESIS 8:

- Al de wilde dieren en al het vee [Genesis 8:1].
- Al het levende dat bij jou is, van alle vlees, van de vogels en van het vee en van al het kruipende dat kruipt op de aarde [Genesis 8:17].
- Al het levende, al wat kruipt en al wat vliegt en al wat wemelt op aarde [Genesis 8:19].

NA DE VLOED

GENESIS 9

En God zegende Noach en zijn zonen. En hij zei tot hen: Weest vruchtbaar en wordt veel en maakt vol de aarde. 9:1

In Genesis 1:28 wordt ditzelfde tot de mensheid gezegd.

De rabbijnen concluderen uit dit vers dat dit veel worden een opdracht is aan mannen (Noach en zijn zonen). Het wordt niet tegen vrouwen gezegd. De halachische (de rabbijnse wetgeving die gebaseerd is op de Tora) conclusie is dat mannen geen anticonceptie mogen toepassen, wat vrouwen wel toegestaan is.

En vrees voor jullie en ontzag voor jullie zal bij alle wilde dieren van de aarde zijn. En bij al het gevogelte van de hemel, in alles wat kruipt op de grond en in alle vissen van de zee. In jullie hand zijn ze gegeven. 9:2

Hand: dit woord is symbolisch voor 'macht', 'gezag'.

Al het kruipende dat leeft, voor jullie zal het zijn tot voedsel. Net als het groene kruid heb ik jullie dit alles gegeven. 9:3

Alleen vlees met zijn ziel, zijn bloed, mogen jullie niet eten. 9:4

Vlees met zijn ziel: vlees (waarmee met 'vlees' dieren bedoeld zijn) met zijn ziel (de adem). Dus gaat het om dieren die ademen, die nog leven.

Ziel: hier wordt het woord 'nèfesj' gebruikt, wat oorspronkelijk 'keel' betekende. Vandaar dat 'adem' de eerste betekenis is, maar ook 'leven'.

In veel primitieve culturen wil men juist bloed (en daardoor de ziel) van sterke, gezonde dieren of van verslagen vijanden drinken omdat zij menen daarvoor extra levenskracht te kunnen verkrijgen.

En alleen jullie bloed, wat voor jullie zielen is, zal ik eisen. Uit de hand van al wat leeft zal ik het eisen. En uit de hand van de mens, uit de hand van iemands broeder zal ik de ziel van de mens eisen. 9:5

Bloed wat voor jullie zielen is: volgens IBN EZRA betekent dit 'jullie eigen bloed'.

Bloed en ziel: De ziel, de levensadem, behoort God toe en God is degene die zegenschap heeft over de ziel van de mens. Zowel de ziel van het dier als van de mens, ja zelfs van iemands broer (een verwijzing naar het verhaal van Genesis 4?) behoort God toe.

Eisen: dit woord betekent 'opeisen', maar ook zit er het aspect van 'zorg' in zoals blijkt uit Deuteronomium 11:12 waar staat: Het land waar de EEUWIGE zorg voor draagt.

- 9:6 *Wie het bloed van de mens vergiet, zijn bloed zal onder de mensen vergoten worden, want in de afbeelding van God heeft hij de mens gemaakt.*
- 9:7 **En jullie, weest vruchtbaar en wordt veel. Wemelt op de aarde. En wordt veel op haar.*
Deze opdracht staat ook in v 1. In Genesis 1:28 staat deze uitspraak als zegen, hier als opdracht.
- 9:8 *En God zei tot Noach en tot zijn zonen bij hem door te zeggen:*
Door te zeggen: dit duidt aan dat wat volgt een officiële uitspraak is.
- 9:9 *En ik, zie ik richt mijn verbond op met jullie en met jullie zaad na jullie.*
Verbond: zevenmaal komt dit woord voor in dit gedeelte (v 9, 11, 12, 13, 15, 16 en 17).
Een verbond oprichten: in tegenstelling met 'een verbond sluiten' waarbij twee partijen betrokken zijn is bij het 'oprichten van een verbond' slechts één partij betrokken [zie verder bij Genesis 17:2 'Een verbond sluiten'].
- 9:10 *En met elke levende ziel die bij jullie is, met het gevogelte, met het vee en met alle wilde dieren van de aarde bij jullie, met al wat maar uitgegaan is uit de kist, tot aan alle wilde dieren van de aarde.*
Levende ziel: hier past de vertaling 'levend wezen' goed.
Wilde dieren: tweemaal is sprake van deze uitdrukking. Eerst 'alle wilde dieren van de aarde bij jullie', en dan alleen van 'alle wilde dieren'. Zijn bij de laatste ook de zeedieren inbegrepen, die niet met Noach in de kist waren?
- 9:11 *En ik richt mijn verbond op met jullie en niet zal meer alle vlees uitgerooid worden vanwege de wateren van de vloed. En niet zal er voortaan een vloed zijn om de aarde te vernietigen.*
Uitgerooid worden: letterlijk afgesneden worden. Deze uitdrukking kwamen we nog niet eerder tegen. Afsnijden is afsnijden van het geheel.

*En God zei: Dit is het teken van het verbond dat ik geef tussen mij en jullie en elk levend wezen dat bij jullie is voor generaties: altijd. 9:12

Generaties: dorot: dit woord behoort met twee volledige klinkers 'o' te worden geschreven. Hier wordt het 'defectief' geschreven, dat is zonder dat de klinkers volledig uitgeschreven zijn.

Elk levend wezen bij jullie: het teken van het verbond zal er zijn tussen de mens en de dieren waar hij mee omgaat.

Altijd: olam. Oorspronkelijk betekende dit woord 'verborgen tijd'. Het duidt een onbegrensde tijd of ruimte aan.

Mijn boog heb ik gegeven in de wolken. En die zal zijn tot een teken van het verbond tussen mij en de aarde. 9:13

Opmerkelijk is, volgens CASSUTO, dat in het hele verhaal van de vloed geen donder of bliksem voorkomt. In godenverhalen van andere volken is donder en bliksem een uiting van toorn van de goden. In het bijbelverhaal is niets terug te vinden van het idee van een God die pijlen afschiet op de mensheid. Hier is Gods boog een teken van heil en niet een boog waarmee hij pijlen afschiet. *Verbond tussen mij en de aarde:* het verbond dat God instelt is niet tussen hem en de mensen en alle vlees, maar tussen God en de aarde.

En het zal geschieden: wanneer ik het bewolkt laat worden boven de aarde en de boog gezien wordt in de wolken, 9:14

Gezien worden: dit is een juiste beschrijving van een regenboog. Een regenboog is namelijk een luchtspiegeling. Een regenboog 'is' er namelijk niet, maar 'wordt gezien'.

En ik zal mijn verbond gedenken dat tussen mij en jullie en elke levende ziel van alle vlees is. En niet zullen de wateren nog tot een vloed worden om alle vlees te verderven. 9:15

Elke levende ziel van alles vlees: een afwijking van het verbond zoals dat in v 13 genoemd werd.

En de boog zal in de wolken zijn en ik zal hem zien om een eeuwig verbond te gedenken tussen God en elke levende ziel in alle vlees dat op de aarde is. 9:16

Ik zal hem zien: als met 'Ik' God bedoeld is, waarom wordt er dan in plaats van de uitdrukking 'tussen God' niet 'tussen mij' gebruikt? Logischer lijkt de opvatting dat de schrijver zichzelf met 'ik' aanduidt. Dan is dit vers een persoonlijke samenvatting van wat in de vorige twee verzen geschreven is.

Wat sterk tegen de duiding van 'ik' als schrijver pleit, is dat nergens in de Tora de schrijver zich als ik-persoon aanduidt.

9:17–23

- 9:17 *En God zei tot Noach: dit is het teken van het verbond dat ik opgericht heb tussen mij en alle vlees dat op de aarde is.*
Alle vlees: hiervoor ging het over 'de aarde' en 'elke levende ziel van alle vlees'.
- 9:18 *En de zonen van Noach die uit de kist waren uitgegaan waren Sjeem, Cham en Jefet. En Cham, hij was de vader van Kenaän.*
Cham de vader van Kenaän: de schrijver neemt hier een voorschot op het volgende gedeelte door één van de vier zonen van Cham al te noemen.
 Waren de kleinkinderen van Noach ook al in de kist? De zoons van Noach waren 100 jaar oud toen de grote vloed begon volgens de tijdrekening van Genesis 5:32 EN 7:6.
- 9:19 *Deze drie waren de zonen van Noach. En uit dezen verspreidde men zich (over) heel de aarde.*
- 9:20 *En Noach begon een man van de grond te worden. En hij plantte een wijngaard.*
Wijngaard: dit is het symbool voor onbekommerd geluk.
- 9:21 *En hij dronk van de wijn. En hij werd dronken. En hij ontblootte zich midden in haar tent.*
Haar tent: meestal wordt gelezen 'zijn tent'. Bij het woord 'tent' komt het vaker voor dat het vrouwelijk bezittelijk voornaamwoord gebruikt wordt. Of bedoeld wordt op het vrouwengedeelte van de tent is niet duidelijk.
Tent: een bedoeïenentent heeft verschillende afdelingen. Als vrouwen geen aparte tent hadden was er een apart vrouwengedeelte. Ook was er een gedeelte waar men gasten kon ontvangen.
- 9:22 *En Cham de vader van Kenaän zag de naaktheid van zijn vader en hij vertelde het aan zijn twee broers buiten.*
Naaktheid: met dit woord wordt vooral op schaamdelen gedeut. In Leviticus 20:17 en Deuteronomium 23:1 staat dat de naaktheid van een bloedverwant niet ontbloot of gezien mag worden. Het motief hierachter heeft te maken met de mogelijkheid tot seksueel contact met een bloedverwant. Of dit laatste hier ook een rol speelt?
Cham: deze naam wordt in Tenach steeds in verband gebracht met Egypte.
- 9:23 **En Sjeem nam, en Jefet, het kleed. En ze legden het op de schouders van hen beiden. En zij gingen achterwaarts. En zij bedekten de naaktheid van hun vader. En hun aangezicht was achterwaarts gericht en zij hebben de naaktheid van hun vader niet gezien.*

Kleed: simla. Dat werd als kledingstuk gedragen en ook als bedekking 's nachts gebruikt.

Naaktheid bedekken: wat zwak, wat kwetsbaar is toedekken.

En Noach ontwaakte uit zijn roes en hem werd bekend wat zijn kleinste zoon hem gedaan had. 9:24

Klein: met dit woord wordt gewoonlijk de jongste aangeduid. Zo Jaäkov bijvoorbeeld en Racheel en Binjamin.

En hij zei: Vervloekt is Kenaän, knecht der knechten zal hij zijn voor zijn broeders. 9:25

Het is hier de enige keer dat we Noach iets horen zeggen.

Vervloekt is Kenaän: rabbi JEHOEDA zegt: God heeft Noach met zijn zonen gezegend. Daarom kan Noach zijn zoon Cham niet vervloeken. Daarom wordt diens enige zoon vervloekt.

En hij zei: Gezegend zei de Eeuwige, de God van Sjeem. En moge Kenaän een knecht voor hen zijn. 9:26

Moge God Jefet ruimte geven en moge hij wonen in de tenten van Sjeem. En moge Kenaän een knecht voor hen zijn. 9:27

Ruimte geven: de naam Jefet is van dit woord afgeleid.

En Noach leefde na de vloed driehonderd jaar en vijftig jaar. 9:28

ABRABANEL zegt: toen Noach stierf was Avraham 58 jaar oud.

En alle dagen van Noach werden negenhonderd jaar en vijftig jaar. En hij stierf 9:29

GENESIS 9:3-6

De zeven Noachitische geboden

- ¶ Op grond van dit eerste gedeelte van Genesis 9 hebben de rabbijnen de zogenaamde zeven Noachitische geboden opgesteld, waaraan de gehele mensheid zich zou moeten houden:
1. Instelling van rechtspraak
  2. Verbod op Godslastering
  3. Verbod op afgodendienst
  4. Verbod op incest en andere seksuele contacten met familieleden
  5. Verbod op het vergieten van bloed
  6. Verbod op mensenroof
  7. Verbod op het eten van vlees van een levend dier
- Al deze voorschriften worden gebaseerd op uitspraken in de Tora, en volgens rabbijnse opvattingen gelden ze voor alle mensen.

GENESIS 9:12

Generaties

- ¶ Het woord *dorot*, generaties, wordt normaal 'plene', dat is 'volledig' geschreven, met de twee klinkers 'o'. Op deze plaats staat het 'defectief', dat is zonder klinkers geschreven. Dit kan betekenen dat het teken van het verbond er voor altijd zal zijn, ook als er in de latere generaties gebreken en tekortkomingen zijn.

GENESIS 9:23

Kleed

- ¶ Het normale woord voor kledingstuk is *bèged* dat afgeleid is van een werkwoord *bagad*, dat 'zich 'anders voordoen' betekent. Met een *bèged* doet men zich anders voor dan men is, vermomt men zich. Op enkele plaatsen in Genesis staat het woord *simla* dat ook 'kledingstuk' betekent. Dit woord is afgeleid van een werkwoord *samal* dat eveneens 'zich anders voordoen' betekent. Meestal wordt geen onderscheid gemaakt in betekenis tussen deze woorden. Beide worden gebruikt om een overkleed mee aan te duiden. Toch gebruikt de schrijver welbewust zo nu en dan *simla* en op vele andere plaatsen *bèged*. Het onderscheid tussen beide woorden moet men uit de context op zien te maken.

Bèged wordt gebruikt in verhalen waarin men zich anders voordoet dan men in werkelijkheid is, zoals:

- Jaäkov die zijn vader bedriegt door Esau's kleding aan te trekken (Genesis 27)
- Tamar die zich als hoer voordoet [Genesis 38]
- Joseef die van zijn slavenkleed ontdaan wordt om minnaar van de vrouw van Potifar te worden [Genesis 39]
- Reoeveen die zijn kleed scheurt als hij ontdekt dat Joseef niet meer in de put is, en daardoor te kennen geeft dat hij in rouw is over Joseef [Genesis 37:29]
- Joseef krijgt van Farao andere kleren om zijn verandering van functie aan te geven [Genesis 41:42]
- Jaäkov vraagt aan God om kleding [Genesis 28:20]
- de knecht van Avraham geeft Rivka's moeder en broer kleding. Hiermee geeft hij te kennen dat zij een bepaalde houding ten opzichte van hem moeten aannemen [Genesis 24:53].

Bij *bèged* gaat het dus om verandering van status.

Simla komt slechts zeven maal voor in het boek Genesis. De eerste keer is het in het verhaal van de naakte Noach die door twee van zijn zoons met een *simla* bedekt wordt. Blijkbaar gaat het aantrekken van een *simla* om het bedekken van naaktheid en als men een *simla* scheurt geeft men te kennen dat men als het ware naakt is. In Genesis 37:34 scheurt Jaäkov, de vader van Joseef zijn 'simla' en in Genesis 41:14 trekt Joseef zijn *simla* aan als hij voor Farao moet verschijnen. Joseef geeft in Genesis 45:22 op zijn beurt de broers een *simla* als zij teruggaan naar vader Jaäkov en hem moeten vertellen dat Joseef nog leeft. In het verhaal van Noach bedekken Sjeem en Jefet de schaamte, dat is de schande, van hun vader, en zo hoort het.

Bij *simla* gaat het dus over het bedekken van iets schaamtevol.

DE ZEVENTIG NATIES

Na de vloed

GENESIS 10

Inleiding

Zeventig namen worden hier genoemd en het getal 'zeventig' is in de Joodse traditie het getal van de volheid. Bedoeld worden dus alle naties en alle gebieden van de hele aarde.

Van veel namen in dit hoofdstuk is de betekenis bekend en vaak is ook bekend welk gebied of volk er mee bedoeld is. Ik heb nagelaten de betekenissen van deze namen weer te geven omdat dit mijns inziens voor de lezer niet relevant is. Wel is belangrijk om zich te realiseren dat deze opsomming van gebieden en volken een zeer bijzondere is. In geschriften van andere volkeren uit die tijd worden alleen oorlogen en veroveringen vermeld.

En dit zijn de nakomelingen van de zonen van Noach: Sjeem, Cham en Jefet. Hun werden zonen geboren na de vloed. 10:1

Sjeem, Cham en Jefet: volgens rabbijn HIRSCH zou Jefet de oudste zijn [zie v 21], maar meestal wordt gedacht dat Sjeem de oudste was.

De zonen van Jefet waren Gomer en Magog en Madai en Javan en Toeval en Mesjech en Tiras. 10:2

In v 2–5 wordt de geslachtslijst van Jefet beschreven, in v 6–20 die van Cham en in v 21–31 die van Sjeem. Via Ever [zie v 21] leidt deze laatste lijst tot de geslachtslijst van Avraham. In Tenach wordt vaak degene met wie het verhaal verder gaat als laatste genoemd. Zo worden hier dan ook de afstammelingen van Sjeem als laatste opgesomd.

En de zonen van Gomer waren Asjkenaz en Rifat en Togarma. 10:3

En de zonen van Javan waren Elisja en Tarsjiesj, Kitiërs en Dodanieten. 10:4

Uit deze scheidten zich de kustlanden van de naties, in hun landen, elk volgens zijn taal, volgens hun families, in hun naties. 10:5

Kustlanden: met dit woord worden gebieden bedoeld waar de bewoners afgescheiden van anderen wonen, zoals kustgebieden en eilanden.

Naties: voor het Nederlands woord 'volk' bestaan in het Hebreeuws twee woorden, namelijk *am* en *goj*. Tegenwoordig worden met het meervoud 'gojiem' niet-Israëlieten aangeduid. In Tenach wordt met 'goj' een volk bedoeld als staatkundige eenheid, mensen die binnen bepaalde grenzen wonen. Met het woord 'am', dat afgeleid is van het woord *im* dat 'samen met' betekent, wordt een volk aangeduid dat een etnische eenheid vormt, dat een gemeenschappelijke afkomst heeft. Het woord *goj* vertaalt ik met 'natie' en het woord *am* met 'volk'.

De geslachtslijst van Jefet komt vrijwel woordelijk overeen met die van 1 Kronieken 1:5–7.

- 10:6 *En de zonen van Cham waren Koesj en Mitsrajim en Poet en Kenaän.*
- 10:7 *En de zonen van Koesj waren Seva en Chavila en Savta en Rama en Savtecha. En de zonen van Rama waren Sjeva en Dedan.*
- 10:8 *En Koesj liet Nimrod geboren worden. Hij begon een held te worden op aarde.*
Nimrod: In vers 7 staat een opsomming van de zonen die Koesj liet geboren worden waarbij ook nog kleinzonen genoemd worden. Dan volgt hier dat Koesj nóg een zoon liet geboren worden. Was Nimrod de zoon van een tweede vrouw of een bijvrouw?
- 10:9 *Hij was een held van de jacht voor het gelaat van de Eeuwige. Daarom wordt gezegd: Als Nimrod, een held van de jacht voor het aangezicht van de Eeuwige.*
- 10:10 *En het begin van zijn koninkrijk werd Bavel en Erech en Akad en Kalnee, in het land Sjinar.*
Koninkrijk: Nimrod is de eerste waarbij over koningschap gesproken wordt.
- 10:11 *Uit dat land was hij gegaan naar Assoer. En hij bouwde Ninevé en Rechobot-stad en Kalach...*
- 10:12 *...en Resen tussen Ninevé en Kalach: dat is de grote stad.*
- 10:13 *En Mitsrajim liet geboren worden de Loedieten en Anamieten en Lehavieten en de Naf-toechieten...*

- en de Patroesieten en de Kasloechieten, waar de Filistijnen van uit gegaan zijn en de Kaf-torieten.* 10:14
- En Kenaän liet Tsidon geboren worden, zijn eerstgeborene, en Cheet...* 10:15
- ... en de Jevoesiet en de Emoriet en de Girgasjiet...* 10:16
- ... en de Chiviet en de Arkiet en de Siniet...* 10:17
- ... en de Arvadiet en de Tsemariet en de Chamatiet. En daarna verspreidden zich de families van de Kenaäniet.* 10:18
- En de grens van de Kenaäniet werd Tsidon: waar men naar Gerar komt, tot Gaza, waar men komt naar Sedom en Amora en Adma en Tsevojiem tot Lesja.* 10:19
Sedom en Amora behoorden niet tot het beloofde land. Dit zal ook betekenis hebben als Lot de keus maakt om daar te gaan wonen in Genesis 13.
- Dit waren de zonen van Cham volgens hun families, volgens hun talen, in hun landen, in hun naties.* 10:20
De lijst van Cham heeft een parallel in 1 Kronieken 1:8–16.
- En aan Sjeem werden kinderen geboren, ook aan hem, de vader van alle zonen van Ever, de broer van Jefet, de grote.* 10:21
De geslachtslijst van Sjeem wordt als laatste besproken omdat de wederwaardigheden van de afstammelingen van Sjeem verder verteld worden.
Ever: een kleinzoon van Sjeem waar de Hebreëen van afstammen.
De grote: met dit woord wordt 'oudste' bedoeld, maar of het betrekking heeft op 'de broer' (waarmee Sjeem bedoeld is) of op 'Jefet' kan men uit het Hebreuws niet opmaken.
- En de zonen van Sjeem waren Elam en Asjoer en Arpachsjad en Loed en Aram.* 10:22
- En de zonen van Aram waren Oets en Choel en Geter en Masj.* 10:23
- En Arpachsjad liet Sjelach geboren worden. En Sjelach liet Ever geboren worden.* 10:24
- En aan Ever werden twee zonen geboren. De naam van de ene was Peleg, want in zijn dagen werd de aarde gescheiden. En de naam van zijn broer was Joktan.* 10:25

10:26–32

- 10:26 *En Joktan liet Almodad geboren worden en Sjelef en Chatsarmavet en Jerach...*
- 10:27 *...en Hadoram en Oezal en Dikla.....*
- 10:28 *... en Oval en Avimaël en Sjeva...*
- 10:29 *...en Ofier en Chavila en Jovav. Al deze waren zonen van Joktan.*
- 10:30 *En hun woonplaats was vanaf Mesja, waar men naar Sefar komt, een gebergte in het oosten.*
- 10:31 *Dit waren de zonen van Sjeem volgens hun families, volgens hun talen, in hun landen, volgens hun naties.*
- 10:32 *Dit zijn de families van de zonen van Noach volgens hun nakomelingen, in hun naties. En uit deze scheidden zich de naties op aarde na de vloed.*

DE TORENBOUW

Terach

GENESIS 11

Inleiding

Het verhaal over de torenbouw in Genesis 11:1–9 heeft als aanduiding voor God uitsluitend JHWH (vaak vertaald met 'HERE, HEER, HEERE' OF DE EEUWIGE). JHWH, de naam van God die men niet uit mag spreken en waarvan de uitspraak ook niet bekend is, wordt door mij in navolging van het (liberale) jodendom vanaf de 19de eeuw weergegeven met DE EEUWIGE. De klassieke traditie leest deze naam van God tijdens de synagogale lezingen als ADONAI (dat 'Heer' betekent). Bij andere gelegenheden leest men HASJEM, dat is 'De naam'. Volgens CASSUTO komt dit omdat dit verhaal alleen in de Israëlitische traditie voorkomt en bij andere volken niet bekend is. Dit in tegenstelling bijvoorbeeld met het verhaal over de grote vloed; daarin komt vooral de aanduiding ELOHIEM (vertaald met 'God') voor.

Het verhaal bestaat uit twee paragrafen die een *antithetisch parallelisme* vormen, een tegenstelling, zowel naar vorm als naar inhoud (volgens CASSUTO).

§ 1:	v 1	de situatie aan het begin
	v 2–4	wat de mensen deden
§ 2:	v 5–8	wat de EEUWIGE deed
	v 9	de situatie aan het eind

*En het geschiedde dat heel de aarde één van spraak was, maar daden één voor één.

11:1

En het geschiedde: dit is een mannelijke werkwoordsvorm terwijl het woord 'èrets' (land, aarde) gewoonlijk vrouwelijk is. De reden dat de schrijver hier de aarde als mannelijk aanduidt kan zijn dat hij meent dat de aarde hier niet functioneert als moeder voor haar bewoners. In het Hebreeuws is een aardrijkskundige plaats vrouwelijk als het verzorgende, veilige karakter van die plaats tot uitdrukking gebracht wordt. Zo is een bewoonbare plaats vrouwelijk, maar een onbewoonbare plaats mannelijk. Hetzelfde zien we in Genesis 13:6 waar het land het niet verdraagt dat Avram en Lot samen blijven wonen [zie het artikel 'Het onverdraagzame land' bij hoofdstuk 13].

Spraak: (safat) in de eerste plaats wordt met dit woord 'lip' bedoeld. Afgeleid hiervan zijn de betekenissen: grens, begrenzing en ook 'spraak'. In dit gedeelte komt dit woord vier maal voor (v 1, 6, 7 en 9). In de betekenis van spraak komt het alleen nog voor in Jesaja 19:18 en mogelijk in Psalm 81:6. Het normale woord voor 'taal' is *lasjón* (letterlijk 'tong'), wat opmerkelijk genoeg in dit hele verhaal niet voorkomt! Volgens JAGERSMA betekent *safat*, 'spraak', de manier van spreken. HIRSCH zegt: zoals de tong zich verhoudt tot de lip, zo verhoudt de taal zich tot de spraak.

Daden: Devarim. Met dit woord wordt zowel 'woorden' als 'daden' bedoeld. CASSUTO legt uit dat hier sprake is van een parallellisme: spraak en woorden komen overeen. 'Woorden' betekent hier 'taal' en het meervoud van een, 'enen' is qua betekenis enkelvoud. Dit laatste betwijfel ik ten zeerste. Met het Hebreeuwse woord *devarim* wordt het meervoud 'woorden' aangeduid, maar het betekent tegelijk 'daden'. En het meervoud van één betekent beslist niet 'één enkele' [zie verder het artikel 'Het meervoud van één'].

Eén voor één: dit als vertaling van het meervoud van het woord 'één' (*èchád*). Alle mij bekende vertalingen vertalen hier alsof het enkelvoud 'één' hier staat. Naar mijn mening is bedoeld 'meerdere' [zie ook hiervoor het artikel 'Het meervoud van één'].

11:2 *En het geschiedde met hun trekken naar het oosten dat zij een vallei vonden in het land Sjinear en zij gingen daar wonen.*

Trekken: bedoeld is reizen, opbreken, verder trekken. De oorspronkelijke betekenis van dit woord was 'het uittrekken van de tentpin'. HIRSCH zegt dat het een vrijwillig verder trekken is naar een aantrekkelijker gebied.

Naar het oosten: volgens GESENIUS kan de uitdrukking *mikèdem* drie betekenissen hebben: 1. vanuit het oosten, 2. in het oosten, 3. naar het oosten. Volgens HIRSCH en anderen betekent het hier 'vanuit het oosten'. Volgens BENNO JACOB betekent het nooit 'vanuit het oosten', maar 'náár het oosten, oostwaarts', (idem BUBER-ROSENZWEIG). HIRSCH zegt: *kèdem* is 'wat eerst komt', zowel in ruimte als in tijd; dus zowel 'het oosten' als 'het verleden'. Waar de zon op gaat ligt de oorsprong van het menselijke geslacht. De oudere generatie voelt zich daar goed bij, de jongere generatie niet meer; die wil uitvliegen op eigen vleugels.

Vallei: of dal. Het woord is afgeleid van een werkwoord dat 'splijten' betekent. Hier lijkt het woord 'vlakke' meer op zijn plaats te zijn.

Sjinear = de vlakke van Babylonië.

In dit gebied werd, volgens bijbelse gegevens, het eerste koninkrijk, dat van Nimrod, gesticht. Het was een vlakke zonder bergen en bossen. Om bouw-

werken te maken moest men bouwmetaal aanvoeren of zelf 'stenen' bakken.

En zij zeiden ieder tot zijn naaste: Kom, laten wij bakstenen bakken en laten wij branden tot verbranding. En de baksteen werd voor hen tot steen en de asfalt was voor hen tot cement.

11:3

Naaste of vriend, metgezel. Dit woord is afgeleid van het werkwoord 'weiden'. Bedoeld is degene die de weidegrond met je deelt, dus je meest intieme vriend en tegelijk je grootste concurrent.

Kom: 'welaan': een aansporing. Afgeleid van het werkwoord 'geven'. Letterlijk dus: Geeft!

Baksteen: ook wel tichel genoemd. Het is een Akkadisch leenwoord. Deze stenen waren gevormd uit klei dat gedroogd was in de zon en –voor een deel– gebakken. Vooral de buitenkant van muren bestond uit gebakken stenen; de rest uit uitsluitend gedroogde klei. In het Tweestromenland was dit het normale bouwmetaal omdat natuursteen niet beschikbaar was, in tegenstelling bijvoorbeeld met Egypte.

Bakken: als men voor bakstenen het woord 'tichels' gebruikt, moet men hier 'tichelen' vertalen, want deze woorden zijn van dezelfde wortel afkomstig.

Branden: bedoeld is door vuur de klei hard maken.

Verbranding: brand; ook: plaats van verbranden. CASSUTO zegt: dat het lijdend voorwerp bij verbranden ontbreekt is om meer nadruk te leggen op de paronomasie: tichels tichelen en brand branden.

Asfalt: of bitumen; ook: leem. Het woord is afgeleid van een werkwoord dat 'rood zijn' betekent.

Cement of mortel. Volgens VAN SELMS werd klei in een houten vorm gedaan en daarna in de zon te drogen gelegd [zie *Nachum* 3:14]. Zulke stenen werden in Israël als minderwaardig bouwmetaal beschouwd. Gehouwen stenen waren in bergachtige gebieden vanzelfsprekend het gewone bouwmetaal en ook veel sterker [zie *Jesaja* 9:9]. In de vlakte van de Eufraat waren geen bergen en kon men dus niet beschikken over gehouwen stenen. Door bakken werden de 'tichels' steviger. Bakken kostte nogal wat brandbaar metaal wat ook niet overvloedig voorradig was. De uitdrukking 'goed bakken' is geen juiste vertaling. Bedoeld is 'branden tot iets wat gebrand is'. Met de dubbele paronomasie drijft de schrijver de spot met het minderwaardige bouwmetaal. En daar willen ze straks mee tot de hemel bouwen!

11:4 *En zij zeiden: Kom, laten wij voor ons een stad bouwen en een toren en zijn top in de hemel. En laten wij voor ons een naam maken, opdat wij niet verstrooid worden op het oppervlak van heel de aarde.*

Laten wij voor ons bouwen: Het meervoud 'ons' duidt op een gemeenschappelijk belang. De individualiteit is taboe en het sluit mensen die iets anders op het oog hebben uit. Het is 'wij voor ons', en zelfs tweemaal. Volgens HIRSCH kan het 'voor ons' slechts tegen twee machten gericht zijn: of tegen God boven of tegen het individu beneden.

Toren: (migdal) Vaak wordt gedacht dat de schrijver hier zinspeelt op de ziggoerat, de tempeltorens zoals elke stad in Mesopotamië die had.

Verstrooid worden: verspreid worden. Op andere plaatsen in de bijbel wordt dit woord gebruikt als er sprake is van ballingschap. In Genesis 9:1 had God tot Noach en zijn zoons gezegd: vul de aarde.

Volgens VAN SELMS zou men twee stadia kunnen onderscheiden. Eerst bouwde men huizen om zich daarin te vestigen, vervolgens komt het plan tot versterking van de nederzetting. De uitdrukking 'een stad bouwen' betekent namelijk niet een nieuwe stad bouwen, maar een bestaande stad versterken met een muur, torens en bolwerken [zie *Nehemia* 2:5]. De Palestijnse 'migdal' is een bolwerk, als deel van de stadsmuur of als zelfstandig bouwsel [zie 2 *Kronieken* 26:10]. Ten onrechte spreekt men dan ook van de 'toren' van Babel en brengt deze in verband met de Babylonische tempeltoren of ziggoerat van zeven op elkaar geplaatste terrassen [zie hiervoor PARROT in zijn boek *de toren van Babel*]. Ook van Kenaänitische bolwerken wordt gezegd dat zij tot de hemel reiken; zie Deuteronomium 1:28 en 9:1. De drijfveer tot het bouwen is dus niet de hemel te bestormen of te ontkomen aan een nieuwe vloed. De bedoeling is het stichten van een versterkte stad als middelpunt van de gehele mensheid en vooral voor naam maken. In Psalm 48:14 wordt het aanschouwen van de muur van Jerusalem en zijn bolwerken gevolgd door het verheerlijken van Gods naam.

Naam maken: Is 'het naam maken' op zich slecht? In Genesis 12:2 zegt God tegen Avram: Ik zal jou een naam maken. Maar daar doet God het voor Avram. JAGERSMA zegt: 'Hier is voor de tweede keer sprake van het bouwen van een stad. De eerste keer was Kajin de bouwer'. (Genesis 4:17)

Eerst is het argument voor het bouwen van de stad het naam maken; later spreken de mensen van 'het niet verstrooid worden'.

11:5 *En de Eeuwige daalde af om te zien de stad en de toren die de zonen van de mens gebouwd hadden.*

Afdalen: Letterlijk afdalen was voor de EEUWIGE natuurlijk niet nodig, maar

volgens RASJI wil hij hiermee rechters leren dat zij een beschuldigde niet mogen veroordelen voordat zij de zaak goed in ogenschouw genomen hebben. CASSUTO zegt: De EEUWIGE wilde nauwgezet beoordelen wat de mensenkinderen aan het doen waren. De ironie in het verhaal is dat de mensen zelf de toren tot in de hemel wilden bouwen, maar dat de EEUWIGE moet afdalen om dit kleinmenselijke gedoe te kunnen gadeslaan.

En de Eeuwige zei: Zie één volk is het en één spraak is er voor hen allen en dit is het waarmee zij beginnen te doen. En nu, voor hen is niets onuitvoerbaar wat zij bedenken om te doen. 11:6

Onuitvoerbaar zijn: Dit woord komt ook voor in Job 42:2. Volgens HIRSCH is de basisgedachte 'iets omgeven met een barrière waardoor het ontoegankelijk wordt'.

Bedenken: denken, beramen. HIRSCH vindt dit een moeilijk woord, want het heeft twee tegengestelde betekenissen; meestal wordt het in de negatieve betekenis gebruikt: kwaad beramen. In het boek Spreuken wordt het meestal in de positieve betekenis gebruikt.

Kom, laten wij afdalen en laten wij daar hun spraak verwarren, zodat zij niet kunnen horen, ieder de spraak van zijn naaste. 11:7

Wij: Wie is 'wij' in dit vers? De aanduiding 'God' is grammaticaal een meervoud, maar de aanduiding 'EEUWIGE' is enkelvoud. In Genesis 1:26 wordt ook gesproken van 'laten wij een mensheid maken', maar daar is 'God' onderwerp. In de rabbijnse traditie wordt gedacht dat God het plan mensen te maken samen met de engelen uitvoert.

Verwarren: vermengen. De normale betekenis is: bevochtigen. Een ongebakken tichel wordt weer klei als deze bevochtigd wordt. Een betere vertaling zou hier zijn: 'door elkaar roeren'. Grappig is dat dit woord 'laten wij verwarren' de omgekeerde lettervolgorde heeft van het woord 'baksteen' (l.b.n) in v 3, namelijk n.b.l.

Dáár: Dit woord krijgt veel nadruk omdat het schijnbaar overbodig is.

Volgens GUNKEL is er een discrepantie tussen v 5 en 7. Hier staat de aansporing 'laten wij afdalen' en in v 5 stond al dat de EEUWIGE afdaalde. Naar mijn mening is er geen discrepantie, maar de conclusie moet zijn dat de EEUWIGE intussen weer omhoog gegaan was, net als in Genesis 18:21. Zo wordt gesuggereerd dat de EEUWIGE met zijn engelen in de hemel overlegd heeft wat hem te doen stond. Zo staat het in v 6.

11:8–16

- 11:8 *En de Eeuwige verstrooide hen vandaar over het oppervlak van heel de aarde en zij hielden op de stad te bouwen.*
Verstrooien: net wat zij hadden willen voorkomen [zie v 4].
 Het slot lijkt overbodig, maar opmerkelijk genoeg staat er niet dat zij ook op-hielden de toren te bouwen. Betekent dit dat mensen steeds weer geneigd zijn voor zich een toren te bouwen met zijn top in de hemel?
- 11:9 *Daarom heeft men zijn naam genoemd Bavel. Want daar heeft de Eeuwige de spraak van heel de aarde verward en vandaar heeft de Eeuwige hen verstrooid over het oppervlak van heel de aarde.*
Bavel: = poort der goden. IBN EZRA verklaart dat men ook kan lezen: ‘verwar-ring is gekomen’. Anderen verklaren deze naam als ‘poort van Bel’, ‘poort van God’. Etymologisch lijkt het niet juist het af te leiden van het woord ‘ver-warren’.
- 11:10 *Dit zijn de nakomelingen van Sjeem: Sjeem was honderd jaar. En hij liet Arpachsjad geboren worden, twee jaar na de vloed.*
Honderdjarige: In Genesis 5:32 staat dat Noach 500 jaar oud was toen hij Sjeem, Cham en Jefet deed baren. In Genesis 7:6 staat dat de grote vloed begon toen Noach 600 jaar oud was. Twee jaar na de vloed was Arpachsad dus honderdentwee jaar oud.
 In Genesis 10:22 wordt Arpachsjad als derde van de vijf zonen van Sjeem ge-noemd. Toch kiest de schrijver ervoor om zijn geslachtsregister verder uit te werken tot zijn verre nakomeling Avram.
- 11:11 *En Sjeem leefde nadat hij Arpachsjad geboren had laten worden vijfhonderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden.*
- 11:12 *En Arpachsjad leefde vijfendertig jaar en hij liet Sjelach geboren worden.*
- 11:13 *En Arpachsjad leefde nadat hij Sjelach geboren had laten worden drie jaar en vierhon-derd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden.*
- 11:14 *En Sjelach leefde dertig jaar. En hij liet Ever geboren worden.*
- 11:15 *En Sjelach leefde nadat hij Ever geboren had laten worden drie jaar en vierhonderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden.*
- 11:16 *En Ever leefde vierendertig jaar. En hij liet Peleg geboren worden.*

- En Ever leefde nadat hij Peleg geboren had laten worden dertig jaar en vierhonderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden.* 11:17
- En Peleg leefde dertig jaar. En hij liet Reoe geboren worden.* 11:18
- En Peleg leefde nadat hij Reoe geboren had laten worden negen jaar en tweehonderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden.* 11:19
- En Reoe leefde tweeëndertig jaar. En hij liet Seroeg geboren worden.* 11:20
- En Reoe leefde nadat hij Seroeg geboren had laten worden zeven jaar en tweehonderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden.* 11:21
- En Seroeg leefde dertig jaar. En hij liet Nachor geboren worden.* 11:22
- En Seroeg leefde nadat hij Nachor geboren had laten worden tweehonderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden.* 11:23
- En Nachor leefde negenentwintig jaar. En hij liet Terach geboren worden.* 11:24
- *En Nachor leefde nadat hij Terach geboren had laten worden negentien jaar en honderd jaar. En hij liet zonen en dochters geboren worden.* 11:25
- *En Terach leefde zeventig jaar en hij liet Avram, Nachor en Haran geboren worden.* 11:26
 Terach kan in het Hebreeuws 'steenbok' betekenen. In het Oegaritisch is de betekenis: 'de bruidsprijs betalen', dat wil zeggen 'huwen'. Volgens CASSUTO hebben Terach en zijn zoons westsemitische namen. Hieruit zou men af kunnen leiden dat ze oorspronkelijk uit Charan afkomstig waren. Later zouden zij vandaar naar Oer in Babylonië getrokken zijn. Weer later zou Terach teruggekeerd zijn naar Charan. Ook RASJI is dezelfde mening toegedaan. Avram betekent '(mijn) vader is verheven'. Met het begrip 'vader' kan de godheid bedoeld zijn. Ook is het mogelijk dat Terach zichzelf bedoelde toen hij zijn zoon deze naam gaf. Dit zou nogal een sterke zelfverheerlijking betekenen. Avram was mogelijk de oudste zoon, maar dit is niet helemaal zeker. Over Avrams jeugd wordt ons niets meegedeeld. Wel wordt Avram in de Joodse traditie al in zijn jeugd als een gelovig mens geschilderd. In de bijbeltekst is dit niet terug te vinden. In tegendeel, de roeping van Avram in Genesis 12:1 komt als een volkomen onverwacht ingrijpen van God. Avraham betekent 'vader van vele volken'.

11:27–28

Nachor betekent 'snuivend' [zie het artikel 'Een briesende zoon'].

Haran betekent 'bergachtig'.

11:27 *En dit zijn de nakomelingen van Terach. Terach had Avram, Nachor en Haran laten geboren worden. En Haran had Lot laten geboren worden.*

Nakomelingen: (Toledot). Dit woord geeft steeds het begin van een nieuwe periode aan. Vaak wordt het vertaald met 'geslachtsregister' of 'verwekkingen'. [zie verder het commentaar bij Genesis 5:1].

Lot betekent 'sluier'.

N.B.: Namen hebben in bijbelverhalen vrijwel altijd een betekenis voor het gedrag en karakter van die persoon. Zeker niet in alle gevallen is het voor ons duidelijk hoe het verband is tussen de naam en de functie van die persoon in het verhaal.

11:28 *En Haran stierf tegen het aangezicht van zijn vader Terach in zijn geboorteland, in Oer der Kasdiemers.*

Tegen: RASJI zegt over dit woord: Bedoeld is 'door toedoen van zijn vader'. JAGERSMA zegt hierover: Het betekent 'tijdens het leven van'. DE FRAINE verklaart: 'tot leedwezen van'. In Leviticus 10:3 staat dezelfde uitdrukking: De EEUWIGE zal zich eren tegen het aangezicht van heel het volk. Deze uitspraak werd gedaan naar aanleiding van de geschiedenis van Nadab en Abihoe, de zonen van Aharon, die zondigen en daarom omkomen. In Deuteronomium 21:16 wordt de uitdrukking 'tegen het aangezicht van' gebruikt om aan te geven dat de zoon van de geliefde vrouw niet bevoorrecht mag worden ten nadele van (letterlijk: 'tegen het aangezicht van') de zoon van de gehate (S.V.)vrouw. Dit lijkt overeenkomsten te hebben met ons Nederlandse 'een klap in het gezicht krijgen'. Mogelijk dat een combinatie van de opvattingen van RASJI en de Fraine hier past?

Oer der Kasdiemers: een anachronisme, want *De Kasdiemers* (Chaldeeën) veroverden Mesopotamië pas eeuwen later, ongeveer in het jaar 1000 voor de gewone jaartelling. En wat hier beschreven wordt speelt zich af ongeveer in het jaar 2000 voor de gewone jaartelling. VAN SELMS parafraseert: 'In Oer dat thans Chaldees bezit is'. *Uru* is het Chaldeese woord voor 'stad'. Zowel in Oer als in Charan werd de maangod Sin vereerd. De maan heeft in de verhalen van Tenach gewoonlijk een positieve betekenis.

En Avram en Nachor namen zich vrouwen. De naam van de vrouw van Avram was Sarai, en de naam van de vrouw van Nachor was Milka, de dochter van Haran, de vader van Milka en de vader van Jiska. 11:29

Zich een vrouw nemen: in de oudere bijbelboeken is dit de gewone uitdrukking voor 'huwen'. Van een bruiloft is in Genesis alleen sprake in het geval van Jakob met Lea en Racheel.

Sarai betekent 'strijdbare', Sara betekent 'vorstin'.

Milka betekent 'raad' of 'koningin'.

Jiska betekent 'lust der ogen'. Volgens de Joodse traditie zou Jiska een andere naam voor Sarai zijn.

Een huwelijk tussen oom en nicht (hier Nachor en de dochter van zijn broer Haran) was in het Nabije Oosten heel gebruikelijk. Het woord 'geliefde' (*dod*) is ook de aanduiding van 'oom'. De broer van vader was van oudsher ook de huwelijkskandidaat die het eerst in aanmerking kwam.

*En Sarai werd onvruchtbaar. Er was voor haar geen kind. 11:30

Zij werd onvruchtbaar: met deze vorm van het werkwoord 'zijn' ('geschieden') wordt niet een toestand maar een gebeuren aangegeven

Er was niet: met deze vorm wordt een toestand aangeduid.

Kind: in de grondtekst staat het woord *wld* en niet het normale woord voor kind: *jld* (*jēled* of *jālad*).

*En Terach nam Avram, zijn zoon, en Lot, de zoon van Haran, de zoon van zijn zoon, en Sarai, zijn schoondochter, de vrouw van Avram, zijn zoon. En zij gingen uit, met elkaar, uit Oer Kasdiem, om te gaan naar het land Kenaän, en zij kwamen tot Charan, en zij bleven daar. 11:31

Opvallend is de herhaling van de familierelaties: zijn zoon, de zoon van zijn zoon, zijn schoondochter, zijn zoon. Mogelijk dat de tekst hiermee wil zeggen dat ieder familielid afhankelijk was van Terach, die immers hoofd van de familie was.

Sarai wordt zowel 'zijn schoondochter', als 'de vrouw van Avram' genoemd. Eén van beiden is overbodig. Misschien wil de schrijver ons door het gebruik van het woord 'schoondochter' op bepaalde gedachten brengen? [*zie het artikel 'Schoondochter in een paternalistische maatschappij'*].

De reden voor Terach en de zijnen om naar Kenaän te trekken wordt niet vermeld. Sommigen menen dat Oer in deze tijd aangevallen en verwoest werd.

- 11:32 *En de dagen van Terach werden vijf jaar en tweehonderd jaar. En Terach stierf in Charan. Tweehonderdvijf jaar: De Samaritaanse Pentateuch zegt dat Terach op de leeftijd van 145 jaar stierf. Dit komt overeen met wat Stefanus in Handelingen 7:4 zegt: Avram verliet zijn vader pas toen deze gestorven was. Volgens de lezing van Tenach verlaat Avram zijn vader zestig jaar voor diens dood.*

GENESIS 11:1

Het meervoud van één

- ¶ In de Hebreeuwse bijbeltekst komt vijf maal het woord *achadim* voor, het meervoud van *èchád*, wat 'één' betekent. In het Nederlands kennen we geen meervoud van één, of het moest zijn 'enigen'. In de bijbel komt op vijf plaatsen dit meervoud van 'één' voor. Hieronder volgen de teksten –in de NBG-vertaling– waarin dit woord gebruikt wordt. Waar het meervoud van één gebruikt wordt staat dit woord onderstreept:

GENESIS 11:1:

De gehele aarde nu was één van taal en één van spraak.

Genesis 27:43–45 (in deze verzen spreekt Rivka tot haar zoon Jaäkov nadat deze zijn broer Esau en zijn vader Jitschak bedrogen heeft):

Nu dan, mijn zoon, luister naar mij, maak u gereed, vlucht naar mijn broeder Lavan, in Haran, en blijf enigen tijd bij hem totdat de grimmigheid van uw broeder gestild is, totdat de toorn van uw broeder van u afgewend is; als hij vergeten is, wat gij hem hebt aangedaan, zal ik u van daar laten halen.

GENESIS 29:20

(hier wordt verteld dat Jaäkov op zijn nicht Racheel verliefd wordt, maar een bruidsschat heeft hij niet; hij stelt Lavan, de vader van Racheel, vóór zeven jaar te werken en zo Racheel als bruid te verdienen):

Derhalve diende Jaäkov zeven jaren om Racheel, en die waren in zijn ogen als enkele dagen, omdat hij haar liefhad.

EZECHIËL 37:15–17 EN 19:

Het woord des Heren kwam tot mij: Gij mensankind, neem een stuk hout en schrijf daarop: voor Jehoeda en de Israëlieten die daarbij behoren; neem dan een ander stuk hout en schrijf daarop: voor Joseef – het stuk hout van Efrajim – en het gehele huis Israëls dat daarbij behoort; voeg ze dan aan elkander tot één stuk hout, zodat zij in uw hand tot één worden. Zo zegt de Here Here: zie Ik neem het stuk hout van Joseef –dat aan Efrajim

toebehoort— en van de stammen Israëls die daarbij behoren, en Ik voeg het bij het stuk hout van Jehoeda en maak ze tot één stuk hout, zodat zij één zijn in mijn hand.

DANIËL 11:20 (GED.):

In zijn plaats zal iemand opstaan, die een afperser rondzendt door het heerlijkste deel van het koninkrijk, maar binnen enkele dagen zal hij verbroken worden.

Achadim wordt in woordenboeken en in vertalingen op allerlei manieren vertaald:

- dezelfde,
- één, tot één, één en dezelfde, verenigd
- enige, enkele, een paar.

Zelfs de vertaling van BUBER-ROSENZWEIG, waarin meestal zeer consequent één Hebreeuws woord door één uits woord vertaald wordt, gebruikt hier vier verschillende woorden, namelijk 'einerlei' (eenvormig) in Genesis 11, 'etliche' (ettelijke, enige) in Genesis 27, 'einige' (enige) in Genesis 29 en Daniël en 'zur Einheit' (tot één) in Ezechiël.

In de *Statenvertaling* zien we voor het woord *achadim* ook verschillende vertalingen: 'enige' of 'enkele' in Genesis 27 en 29 en in Daniël en 'één' in Genesis 11 en Ezechiël. In de NBV zien we het gebruik van 'één enkele', 'voorlopig', 'maar een paar', 'één' en 'enkele'.

Voor 'enkele' in de betekenis van 'weinig', 'een paar' bestaat een goed Hebreeuws woord namelijk *me'at*, in het meervoud *me'atim*. Zie bijvoorbeeld Deuteronomium 26:5, Hosea 8:10 en Psalm 109:8. Toch wordt in boven aangehaalde teksten *achadim* gebruikt, en niet '*me'atim*'. Als de schrijver de betekenis 'weinig' in een verhaal wilde verwerken had hij dus een goed woord tot zijn beschikking en hoefde hij niet het meervoud van 'één' te gebruiken.

Volgens VAN SELMS betekent *achadim*: één en dezelfde. MALBIM verklaart deze uitdrukking met: weinig woorden, oftewel een geringe woordenschat. HIRSCH zegt hierover: Het is het vormen van woorden en zinnen op eenzelfde manier; het wijst dus op een geestelijke verwantschap, een harmonieus geheel. RASJI zegt: Zij hadden één bedoeling. EHRlich geeft aan: Zij hadden een beperkt vocabulair.

Het woordenboek van GESENIUS geeft voor het meervoud van één drie verschillende betekenissen, afhankelijk van de plaats van voorkomen: 1. (één en) dezelfde (Genesis 11:1); 2. tezamen, tot één (Ezechiël 37:17); en 3. enkele (Genesis 27:44 en 29:20 en Daniël 11:20).

Echter de uitdrukking 'één-en-één' betekent 'de één en de ánder'. Het meervoud van één zou ook deze betekenis kunnen hebben, namelijk: één voor één. Met betrekking tot de tekst in Genesis 11 zou dit betekenen: de één dít woord/déze daad, de ander dát woord/díe daad. De betekenis van 'apart', 'onderscheiden' past ook veel beter bij de andere vier bijbelplaatsen. Vooral Ezechiël 37:17–19 lijkt een sterk argument te zijn voor deze visie.

Als werkelijk 'één' bedoeld is, waarom wordt dan niet het enkelvoud gebruikt? Als de schrijver in Ezechiël 37:17 zegt 'en zij zullen worden tot enen in jouw hand' en in v 19 'en zij zullen worden tot één in mijn hand' gebruikt hij in beide verzen precies dezelfde woorden. Het enige verschil is dat in v 17 het meervoud van 'één' staat en in v 19 het enkelvoud. In v 17 is sprake van 'jouw' hand (de hand van de profeet) en in v 19 van 'mijn' hand (de hand van God). De conclusie moet zijn dat zoals 'jouw hand' verchilt van 'mijn hand' zo verschilt 'enen' van 'één'. Blijkbaar bedoelt de schrijver dat de twee stukken hout in de hand van Ezechiël gescheiden zullen blijven, níet tot eenheid worden, maar in de hand van de EEUWIGE echt een eenheid zullen vormen. Het woord 'enen' (*achadim*) betekent in Ezechiël dus beslist niet 'eenheid' of 'één', maar juist 'apart', 'één voor één'.

Terug naar Genesis 11: 'één van taal en één van spraak':

- ¶ Op deze manier vertaald is dit vers een zogenaamd synoniem parallellisme, dat is een vers waarvan de betekenis van het eerste deel in andere woorden herhaald wordt in het tweede deel. Een bekend voorbeeld van een dergelijk parallellisme is Psalm 119:105: 'Uw woord is een lamp voor mijn voet, en een licht op mijn pad'. Maar als in Genesis 11:1 ook sprake zou zijn van een dergelijk parallellisme, zou de schrijver iets hebben moeten schrijven als: 'De gehele aarde nu was één van spraak en één van taal', waarbij het woord 'één' beide keren in het enkelvoud zou moeten staan. Ook de uitdrukking 'woorden/daden' (*devarim*) zoals die nu voorkomt in het tweede gedeelte, past hier niet bij. Er is namelijk in het Hebreeuws een apart woord voor 'spraak' (*saphat*) (eigenlijk: lip of grens) en voor 'taal' (*lashon*). Dit laatste woord ontbreekt trouwens in dit hele gedeelte. De schrijver gebruikt het meervoud van 'woord/daad': 'woorden/daden' in het tweede gedeelte van v 11. Als een fraai synoniem parallellisme bedoeld was had de schrijver zeker het woord 'taal' gebruikt, naast 'spraak'. Nu hij een meervoudsuitdrukking gebruikt ('woorden/daden'; *devarim*) en bovendien het meervoud van 'één' ligt het meer voor de hand dat hier sprake is van een zogenaamd 'antithetisch parallellisme'. Dit is een parallellisme waarin het tweede deel van de zin een tegenstelling vormt met het eer-

ste deel. Een bekend voorbeeld hiervan is Psalm 90 v 6: 'In de morgenstond bloeit het en schiet het op, des avonds verwelkt het en het verdort'.

De betekenis van Genesis 11 v 1 wordt door deze uitleg volkomen anders. De gehele aarde was één van spraak, maar de één had dit woord/déze daad en de ander dát/díe. Aanvankelijk was hun spráák wel hetzelfde, maar wat ze verrichtten deden ze ieder op hun eigen manier, gescheiden. Het vervolg laat zien dat ze een eenheid wilden vormen, niet alleen qua taal, maar óók wat betreft hun daden. Ze willen door deze eenheid komen tot het bouwen van de stad en de toren. En uniformiteit is juist iets wat God niet wil, zoals uit het eerste scheppingsverhaal al blijkt: er behoort steeds scheiding te zijn, onderscheid. Zo kom ik tot de vertaling:

En heel de aarde werd één taal, maar daden waren één voor één.

Op te merken valt nog dat het voegwoord 'en' in het Hebreeuws ook een tegenstelling kan aanduiden. We kunnen het in zo'n geval vertalen met 'maar'.

Door deze uitleg krijgen ook de verhalen waarin sprake is van 'enige dagen' een ander accent. Trouwens het is toch al vreemd dat een verliefde man als Jaäkov in Genesis 29 zeven jaar op zijn bruid moet wachten en dat deze zeven jaar in zijn ogen als 'enige dagen' waren. Jaäkov zal reikhalzend uitgekoken hebben naar het einde van deze zeven jaar. Misschien leken na afloop deze vele dagen wel omgevlogen, maar tijdens die zeven jaar zal hij zeker de dagen afgeteld hebben. In plaats van de uitdrukking 'enige dagen' past veel beter 'de dagen één voor één'.

En in het verhaal van Genesis 27 spreekt Rivka van 'tot de grimmigheid weg is' en 'tot de toorn bedaard is' en 'tot Esau vergeten is'. Door driemaal een gelijksoortige uitdrukking te gebruiken wordt aangegeven dat dit niet binnen een paar dagen te verwachten is, maar wel dat Jaäkov dag in dag uit moet wachten op bericht van zijn moeder. En pas na twintig jaar keert Jaäkov, zonder ooit bericht van zijn moeder te hebben gekregen, terug.

De conclusie luidt dat het meervoud van één in het Hebreeuws, zoals dat gebruikt wordt in bovengenoemde teksten, niet 'één' aangeeft en ook niet 'dezelfde', maar 'de één en de ander' of 'de één na de ander': één èn één.

GENESIS 11:25

Namen in viervoud

- ¶ Vanaf de zoon van Sjeem, Arpachsjad, tot en met Nachor, de vader van Terach, dat wil zeggen zeven geslachten, worden de namen van al deze mannen viermaal genoemd volgens de volgende structuur:

x leefde zoveel jaar
 x liet Y geboren worden.
 x leefde nadat hij Y geboren had laten worden ... jaar.
 x leefde in totaal ... jaar.

Het getal 'vier' is symbolisch voor de aarde en voor alles wat zich op aarde afspeelt. Wat hier beschreven wordt is zoals het in de loop van de geschiedenis gegaan is en zoals het nog steeds gaat.

In het geslachtsregister van Genesis 5 wordt steeds de naam van een oudvader vijf maal genoemd. Welke betekenis dit heeft is mij onbekend.

GENESIS 11:30

De kinderloosheid van Sarai

- ¶ In de Nieuwe Bijbelvertaling staat: Sarai was onvruchtbaar. En zo geven alle vertalingen dit weer. In de grondtekst wordt echter een werkwoordsvorm gebruikt die op andere plaatsen altijd met 'werd' vertaald wordt. Het werkwoord 'zijn' dat hier gebruikt wordt heeft vaak meer de betekenis van geschieden. Wat vrijer vertaald zou deze zin dus kunnen luiden: Het geschiedde dat Sarai onvruchtbaar werd. Er wordt niet een bestaande toestand aangeduid, maar iets wat op een bepaald moment plaats vindt.

Een tweede argument om de opvatting te ondersteunen dat het hier gaat om een verandering in de situatie van Sarai, is wat in het tweede deel van dit vers staat: Er was voor haar geen kind. In de NBV: Zij had geen kind. Als Sarai namelijk altijd al onvruchtbaar was geweest, is het overbodig te vermelden dat ze geen kind had. Als de tekst bedoelt te zeggen dat Sarai onvruchtbaar werd, is het mogelijk dat zij tevoren wel vruchtbaar geweest was. Zij zou dus zwanger geweest kunnen zijn, maar blijkbaar was haar zwangerschap niet geëindigd in de geboorte van een levend kind of het kind was overleden.

Het unieke woord *wld* zou hierop betrekking kunnen hebben. Sommigen houden dit voor een woord uit een dialect. Waarschijnlijker is dat de schrijver een speciale bedoeling heeft gehad met deze zogenaamde verschrijving.

Door het normale woord *jld* te veranderen in *wld* kan de schrijver bedoeld hebben dat Sarai geen 'kind', geen *jld*, gehad heeft, maar wel een doodgeboren kind. En dan zou Sarai na de dood van dit kind geen andere zwangerschap hebben doorgemaakt: zij werd onvruchtbaar.

Opmerkelijk hierbij is wat Sara in Genesis 21:7 zegt, namelijk dat zij zonen gezocht heeft.

GENESIS 11:30

Kindersterfte

Wat in dit verhaal opvalt is dat niet alleen Terach een zoon kwijt raakt, maar dat ook Avram en Sarai – zeer waarschijnlijk – een kind hebben verloren. Maar er is een opmerkelijk verschil in de manier waarop de betrokken ouders op de dood van een kind reageren. Terach blijft na de dood van zijn zoon Haran steken in Charan, terwijl hij van plan was naar Kenaän te gaan. Avram gaat na het verlies van zijn kind wel op weg [zie Genesis 12:4]. Hij vertrouwt op Gods belofte, terwijl die pas vijfentwintig jaar later bij de geboorte van Jitschak in vervulling gaat.

Schoondochter in een paternalistische maatschappij

Bij in groepsverband levende zoogdieren is er altijd één dier dat de leiding heeft. Democratie is daar niet aan de orde. Zolang het oudste mannetjesdier nog in de volle kracht van zijn leven is oefent hij gezag uit over de hele kudde. De consequentie van zijn positie is dat hij recht kan doen gelden op alle vrouwelijke dieren van de groep. Zonder zijn instemming hebben de andere mannetjes geen kans bij de vrouwtjes.

Wat bij dieren voorkomt, kwam ook bij de mens voor, tenminste in vele culturen. Een voorbeeld hiervan is het recht dat de landeigenaar had om de eerste huwelijksnacht met de bruid van een lijfeigene door te brengen.

Het is een algemeen principe dat zodra een man een vrijwel onbegrensde macht krijgt, hij deze macht misbruikt om vrouwen die op een of andere manier van hem afhankelijk zijn, seksueel te misbruiken.

In het Hebreeuws vindt men mogelijk in het woord *kallah* iets van dit aspect terug. Het woord *kallah* verenigt in zich namelijk de betekenis van schoondochter en van bruid. Ook in aan het Hebreeuws verwante talen heeft dit woord beide betekenissen. Later is dit woord als 'kalletje' in de Joodse volkstaal opgenomen. Het heeft dan de betekenis van 'bruid' of 'meisje', en in het bargoens is het gedevalueerd tot 'hoer'.

In een paternalistische nomadische cultuur kon het oorspronkelijk de gewoonte geweest zijn dat het hoofd van de clan de eerste rechten had op het meisje dat bestemd was als bruid voor zijn zoon.

In de bijbel zijn mijns inziens aanwijzingen te vinden voor zo'n gewoonte. De voorschriften hoe de schoonvader met zijn schoondochter om moet gaan wijzen erop dat seksueel contact tussen beiden ten strengste verboden is. Negentien maal wordt het woord *kallah* gebruikt in de betekenis van 'schoondochter'. Driemaal wordt dit woord gebruikt in het verhaal in Genesis 38, waarin Jehoeda door zijn schoondochter Tamar verleid wordt. Verder wordt het woord 'schoondochter' vaak in Leviticus gebruikt in teksten waarin seksueel contact tussen schoonvader en schoondochter afgewezen wordt. Van de negentien keer dat het woord 'schoondochter' voorkomt is zeventien maal sprake van – verboden – seksueel contact met de schoonvader. De twee keer dat dit woord voorkomt zonder dat sprake is van seksueel contact, zijn Genesis 11:31 en 1 Samuel 4:19, het verhaal over de schoondochter van Eli.

Ligt het niet voor de hand om ook in deze twee verhalen te veronderstellen dat er sprake is van seksueel contact tussen schoonvader en schoondochter? Een extra aanwijzing hiervoor in Genesis 11:31 kan zijn het overbodig gebruik van dit woord. Sarai wordt daar eerst 'schoondochter' genoemd, en daarna pas 'vrouw van Avram'.

Als de tekst ons achterdochtig maakt naar de relatie tussen Terach en zijn schoondochter, zou dat niet – naast de goddelijke roeping – een motief geweest kunnen zijn voor Avram om bij zijn vader weg te trekken?

Ook het feit dat Avram niet alleen zijn vader verlaat maar ook in de zestig jaar dat Terach nog leeft, niet bij hem terugkeert, zou kunnen wijzen op ernstige onenigheid tussen vader en zoon.

GENESIS 11:31

Een familiedrama

- ¶ Als in een familie zich een dramatisch gebeuren had afgespeeld waar het hoofd van de familie de hand in had, is er gewoonlijk geen duidelijkheid over de juiste toedracht van het gebeuren. Bij incest of mishandeling door machtsmisbruik binnen de familie doen de slachtoffers en andere leden van de familie er gewoonlijk het zwijgen toe. Het is dan ook heel lastig om de juiste toedracht te achterhalen.

In het bijbelverhaal uit Genesis 11:26–32 kunnen we een dergelijk dramatisch gebeuren vermoeden op grond van wat meegegeeld wordt, maar meer nog door wat gesuggereerd wordt of wat verzwegen wordt.

Nadat in v 26 en 27 de feitelijke situatie getekend is, namelijk van een man, Terach, die het hoofd is van een semi-nomadische clan, die drie zoons heeft, worden we in v 28 al direct geconfronteerd met een ingrijpend gebeuren: de jongste zoon sterft nadat hij een zoon en twee dochters heeft verwekt. Maar waaraan deze man sterft blijft duister. Mogelijk heeft zijn vader Terach hier de hand in gehad? Wat dit vermoeden steunt is dat in Genesis 12:4 Terachs kleinzoon Lot, de zoon van de overledene, samen met Terachs oudste zoon Avram bij Terach wegtrekt. Wegtrekken uit het familieverband was in die tijd iets zeer opmerkelijks en we kunnen dan ook aannemen dat hier een gegronde reden voor was. Voor Avram kan men zeggen dat het Gods roeping was die hem deed wegtrekken, maar voor Lot gold dit niet. Dat Lot koos om met zijn oom mee te gaan in plaats van bij zijn grootvader en het hele familieverband te blijven, kan te maken hebben met wat zijn vader is overkomen door toedoen van zijn grootvader.

In v 31 staat dat Terach met zijn familie wegtrekt. Maar er staat niet dat zij gezamenlijk weggingen, nee Terach trok weg, en hij nam mee: zijn zoon, zijn kleinzoon, zijn schoondochter, en nogmaals (de vrouw van) zijn zoon. Dus 4 × 'zijn'. Alle familieleden waren als het ware zijn eigendom. Wat er niet staat is dat de tweede zoon Nachor meetrok! Dat dit niet vermeld wordt is ook weer opvallend en er is zeker reden om hier iets achter te zoeken. De naam Nachor betekent 'snuivend', en het begrip 'snuiven' in het Hebreeuws heeft altijd te maken met boosheid, met verontwaardiging. Het lijkt dus dat de schrijver ons op deze verborgen manier te kennen wil geven dat Nachor briesend op zijn vader was en dat hij dit duidelijk laat blijken door niet mee te gaan. Avram als oudste zoon met het grootste verantwoordelijkheidsgevoel voor de hele familie en ook voor zijn vader, trekt wel mee, maar in het begin van Genesis 12 verlaat ook hij zijn vader, zestig jaar voor diens dood. Dan is de hele familie uiteen gevallen:

Terach als vereenzaamde oude man in Charan;

Avram met zijn vrouw en neef naar Kenaän;

Nachor met zijn familie in Oer? (In Genesis 24:10 woont de familie van Nachor blijkbaar in Haran).

Het kenmerk van een dergelijk familiedrama, zoals hier, is dat de meeste aspecten alleen maar vermoed worden. Er wordt vrijwel nooit openheid over gegeven, maar alle betrokkenen dragen het als een last heel hun leven met zich mee.

AVRAM NAAR KENAÄN

Avram en Sarai in Egypte

GENESIS 12

*En de Eeuwige zei tot Avram: *Ga, voor jou, uit jouw land en uit jouw geboorteplaats en uit het huis van jouw vader naar het land dat ik je zal laten zien.* 12:1

Er zijn veel overeenkomsten tussen dit vers en Genesis 22: 2, waar staat 'Ga, voor jou, naar het land Moria'. De uitdrukking 'Ga, voor jou' komt uitsluitend op deze twee plaatsen voor. Het duidt op een sterke verbondenheid tussen deze twee verhalen.

Ga voor jou: deze uitdrukking geeft aan dat Avram een weg moet gaan, onafhankelijk van anderen. Avrams levensweg is uniek. Tijdelijk zullen anderen met hem meegaan. Eerst bijvoorbeeld zijn vader en broers. Later een tijdlang Lot. En een groot deel van zijn leven zijn vrouw Sarai. Maar nadat hij Jisjmaeel heeft moeten laten gaan, moet hij zelfs zijn zoon Jitschak loslaten. Zo is er voor ieder mens een eigen weg om te gaan, niet aan de hand van anderen.

Gaan uit en uitgaan: Uitgaan, gaan en komen zijn werkwoorden van beweging die een belangrijke functie hebben in bijbelverhalen

Uitgaan, uittrekken: (*jatsa*) is 'weggaan uit de plaats waar men is'.

Gaan (halach) 'op weg zijn', 'onderweg zijn' en nog niet de plaats van bestemming bereikt hebben'. Met betrekking tot Avram wordt hier dit woord gebruikt, en niet het woord 'uitgaan'. Als God hier dus de gebiedende wijs van het woord 'gaan' gebruikt (ook al is het gaan 'uit') betekent dit dat Avram op weg moet gaan. Er staat wel driemaal 'uit', maar het belangrijkste voor hem is dat hij een weg moet gaan.

Aankomen op de plaats van bestemming wordt aangeduid met komen (*bo*). Andere werkwoorden die een beweging aanduiden zijn opgaan of neergaan. 'Opgaan' wordt altijd gebruikt als men in de richting van Jerusalem gaat, en 'neergaan' als men van Jerusalem weggaat. Avram moet hier 'gaan'. Hij gaat uit zijn zekere positie, maar het belangrijkste is dat hij op weg is; hij heeft geen vaste verblijfplaats meer. En dit zal heel zijn leven zo blijven: altijd onderweg zijn.

Uit jouw land: dit is een bijzondere uitdrukking. Een land is elders in Tenach

nooit het punt van waaruit met vertrekt. Een stad of een bepaalde plaats kan dat wel zijn.

Geboorteland: dit woord *molèdet* wordt vaak vertaald met 'stamverband' of 'familie'. In de laatste betekenis zou het vrijwel synoniem zijn met 'huis van je vader'. Ook zit in het woord *molèdet* het woord *jalad* verborgen dat 'baren, geboren laten worden' betekent. Dus het is het land waar men kind was.

Het land dat ik je zal laten zien: In Genesis 11:31 staat al dat Terach van plan was naar Kenaän te gaan. Nu Terach in Charan is blijven steken, roept God Avram.

Het land dat ik je zal laten zien: in het vervolg klinkt steeds Gods belofte dat hij Avram een land zal 'geven' en nakomelingschap zal 'geven'. Hier is alleen sprake van 'laten zien'. In Genesis 13:15 zegt God dat hij heel het land dat Avram op dat moment ziet aan hem en aan zijn zaad zal geven.

12:2 *En ik zal je maken tot een grote natie, en ik zal je zegenen, en ik zal je naam groot maken, en wees een zegen.*

Groot maken: heel letterlijk zal dit in vervulling gaan doordat de naam Avram verlengd wordt tot Avraham (Genesis 17:5), maar deze belofte zal zeker ook een overdrachtelijke betekenis hebben.

Zegenen: de oorspronkelijke betekenis van dit woord is volgens het etymologisch woordenboek van KLEIN 'sterk maken'. Wij kennen dit in het Nederlands ook. Als men afscheid neemt wenst men elkaar 'sterkte'. Vaak gaat deze wens gepaard met een schouderklop. Men hoopt dat de ander zijn eigen kracht ontdekt en vandaar uit verder kan. 'Zegenen' is dus meer dan alleen maar 'sterkte toewensen'. Het is de ander kracht geven.

Een gebiedende wijs als 'wees een zegen' geeft een met zekerheid te verwachten gevolg aan van wat tevoren vermeld is: zodat je een zegen bent (zodat je een ander sterk kunt laten zijn). Hier is voor het eerst sprake is van 'zegenen' terwijl er in de verhalen hiervoor alleen maar sprake was van vervloeken.

12:3 *En ik zal zegenen wie jou zegenen, en wie jou gering acht, zal ik vervloeken. En in jou zullen gezegend worden alle families van de aardbodem.*

Gering achten: in dit woord zit het woord 'gering', 'licht'. Het betekent dat de ander weinig respect heeft voor jou.

Vervloeken: een sterkere uitdrukking dan 'gering achten'. 'Gering achten' gebeurt in gedachten of met woorden. 'Vervloeken' is de daad bij het woord voegen.

Gezegend worden: de werkwoordsvorm die het Hebreeuws gebruikt kan men ook vertalen met 'elkaar zegenen' of 'zich zegenen'. Dus in Avram zullen alle generaties van de aardbodem sterk gemaakt worden, elkaar sterk maken.

Families: molèdet: bedoeld is een groep mensen met dezelfde stamvader. Het woord *molèdet* is afgeleid van het werkwoord *jalad* dat 'baren' betekent.

Aardbodem: hier wordt het woord *adamah* gebruikt, dat is de grond waaruit de mens (Adam) genomen is, en de akker die hij bewerkt. Bij Kajin in Genesis 4 wordt de akker vervloekt vanwege het bloed van Hèvel. Daar was Kajin knecht/slaaf van die akker. Na de grote vloed wordt Noach in Genesis 9:20 'man van de akker' genoemd. Die is blijkbaar geen slaaf meer, maar een vrij mens in verbondenheid met de akker. In Avram worden alle generaties van de aardbodem, dat is de 'akker', gezegend. De vloek van Genesis 4 heeft (in Avram) geen betekenis meer voor hen.

En Avram ging, zoals de Eeuwige tot hem gesproken had. En Lot ging met hem. En Avram was vijf jaar en zeventig jaar toen hij uittrok uit Charan. 12:4

Er is hier geen enkele tegenwerping of reactie van Avrams kant. Zoals HILDE BURGER aangeeft is er in alle verhalen uit het eerste deel van Genesis geen sprake van een dialoog. Men spreekt, maar geantwoord wordt er niet. In de relatie tussen God en Avram is voor het eerst sprake van een tweegesprek in het begin van hoofdstuk 15. Een mogelijke verklaring voor het stilzwijgen van Avram kan zijn dat hij nog groot ontzag heeft voor de goden, zoals hem dat bijgebracht is. En nu een godheid hem persoonlijk aanspreekt heeft hij zoveel ontzag dat hij alleen maar kan gehoorzamen.

En Avram nam Sarai, zijn vrouw, en Lot de zoon van zijn broer en al hun have die zij verworven hadden en de zielen die zij gemaakt hadden in Charan. En zij trokken uit om te gaan naar het land Kenaän. En zij kwamen in het land Kenaän. 12:5

In v 4 staat al dat Lot uit eigen beweging met Avram meeding. Blijkbaar gaat Avram hiermee akkoord.

De zielen die zij gemaakt hadden: velen menen dat hiermee bekeerlingen bedoeld zijn, terwijl anderen denken aan personeel van Avram. In de vorige hoofdstukken was steeds sprake van 'elke ziel van alle vlees' waarmee wezens bedoeld zijn die levensadem hebben, die stoffelijk zijn maar tegelijk een 'ziel' hebben. Van deze mensen wordt alleen gezegd dat zij 'zielen' zijn. Mogelijk dat hier bedoeld is mensen die niet via de bloedband met Avram verbonden waren maar door geestelijke verwantschap. Het kunnen familieleden geweest zijn, maar ook andere mensen die zich verbonden wisten met Avram.

Volgens BENNO JACOB is v 4 uit het gevoel geschreven en v 5 is meer een zakelijke weergave.

Heel duidelijk is dat Avram zijn bestemming weet, namelijk Kenaän. In Genesis 11:31 staat al dat Avrams vader al van plan was naar Kenaän te gaan.

12:6 *En Avram trok door in het land tot de plaats Sjechem tot de eik van Moree, en de Kenaniet was toen in het land.

Doortrekken: dit woord betekent ‘verder trekken, voorttrekken’.

Sjechem: dit betekent ‘schouder’. De stad lag tussen de bergen Ebal en Gerizim, en men herkende daar de vorm van een schouder in.

Plaats: Sjechem wordt hier ‘plaats’ (*makoom*) genoemd. De aanduiding ‘plaats’ past niet bij ‘het gaan’ van Avram. Een plaats is namelijk bestemd om daar te blijven. Zou dit betekenen dat Avram –als het aan hem gelegen had– hier een vaste verblijfplaats wilde? Lees hiervoor Genesis 34.

Eik (of: terebint) van Moree: MOREE kan naast de naam van de plaats mogelijk ook betekenen ‘leraar’ of ‘waarzegger’. Een grote boom, zeker een boom die algemeen bekend was, was in die tijd de plek waar men de goden vereerde. Vandaar dat in de Joodse traditie het woord ‘eik’ vervangen is door een woord dat ‘vrede/vriendschap’ betekent. Verwacht Avram hier opnieuw een uitspraak van god?

Toen: volgens BENNO JACOB betekent dit níet ‘destijds’, maar het geeft een gelijktijdigheid aan.

12:7 En de Eeuwige liet zich aan Avram zien. En hij zei: Aan jouw zaad zal ik dit land geven. En hij bouwde daar een altaar voor de Eeuwige, die zich aan hem had laten zien.

Zich laten zien: dit verschijnen van God komt driemaal voor bij Avram (hier en in Genesis 17:1 en 18:1). Het komt tweemaal voor bij Yitschak (Genesis 26:2 en 26:24). Bij Jaäkov eenmaal [Genesis 28:13; zie ook Genesis 35:1,7], maar bij Jaakov is het niet de EEUWIGE, maar ‘God’ die hem verschijnt. In vers 1 staat alleen dat de EEUWIGE ‘zegt’. Pas hier in het beloofde land is dus sprake van een godsverschijning. Avrams eigen initiatief ontwikkelt zich pas nadat de EEUWIGE aan hem verschenen is. Op Gods uitspraak komt geen verbale reactie van Avram, maar:

Hij bouwde een altaar: dit is een teken van respect. Bidden deed men als men pleitte voor een ander. Aánbidding werd uitgebeeld door het bouwen van een altaar.

12:8 En hij brak op vandaar naar het gebergte ten oosten van Beet El. En hij sloeg zijn tent op met Beet El ten westen en Ai ten oosten. En hij bouwde daar een altaar voor de Eeuwige. En hij riep in de naam van de Eeuwige.

Beet El: betekent ‘huis van god’. In Genesis 28:19 staat dat deze plaats Loez heette. Jaäkov verandert de naam van die plaats in Beet El. Dat de plaats hier al Beet El genoemd wordt zal vooral zijn vanwege de betekenis van deze naam. Ook kan het zijn dat Jaäkov zijn grootvader wil eren door diens naamgeving na te

volgen. Op zijn beurt kan de schrijver Jaäkov eren door de naam te gebruiken die hij aan deze plaats gegeven heeft. Ook is het mogelijk dat de schrijver het de lezer/hoorder gemakkelijk wil maken door een bekende aardrijkskundige benaming te gebruiken.

Ai: betekent 'puinhoop'. Dus Avram sloeg zijn tent op een opmerkelijke plaats op: tussen het huis van god en een puinhoop. De schrijver moet dit wel belangrijk vinden, gezien het feit dat hij het zo uitgebreid vermeldt. Dat Ai ten oosten ligt kan te maken hebben met de betekenis van 'oosten'. In het Hebreeuws wordt met dit woord namelijk niet alleen de richting aangeduid, maar ook het verleden, datgene wat oudtijds was. Zo kan bedoeld zijn dat Avram het gevoel heeft dat zijn verleden tot op dit moment een puinhoop was.

En Avram trok verder, gaande en opbrekende naar de Negev.

12:9

Gaande en opbrekende: dit betekent 'alsmaar verder gaand'. Het woord 'gaan' komt hier weer terug.

Negev: afgeleid van een Aramees woord dat 'droog zijn' betekent. Het is het zuidelijk gebied van Kanaän dat uit steppe bestond. Mogelijk dat er in de tijd dat de verhalen van Avram spelen ook dorpen waren. Landbouw met de aanleg van akkers was hier niet goed mogelijk, maar voor veeteelt, schapen en geiten, was dit land heel geschikt.

En er ontstond honger in het land. En Avram daalde af naar Egypte, om daar als vreemdeling te verblijven, want de honger was zwaar in het land.

12:10

Afdaalen: (*jarad*) dit is het gewone woord voor naar Egypte trekken. De weg terug uit Egypte is altijd 'opgaan' (*alah*). Naast de gewone betekenis heeft 'afdaalen' en 'opgaan' ook (vrijwel) altijd een overdrachtelijke betekenis.

Als vreemdeling verblijven: dit houdt in dat men er niet echt thuis raakt. Avram had dus niet de bedoeling zich te vestigen in Egypte.

Egypte: letterlijk betekent het woord Egypte (*Mitsrájiem*) 'beide grenzen'. Egypte is een land waar men klem zit. Voor Jaäkov en zijn kinderen zal dit land een veilige plek blijken te zijn als Joseef hun het land Gosjen toewijst. Nadat Jaäkofs nakomelingen zich echter sterk vermeerderd hebben is het land Mitsrájiem te benauwd geworden. En dan moet het volk met geweld eruit gedreven worden. De tien zogenaamde plagen in de eerste hoofdstukken van Exodus zijn volgens rabbijn HIRSCH dan ook een soort geboorteweeën waardoor het volk uitgedreven wordt.

Zou Avram de honger als teken van God ervaren hebben om naar Egypte te trekken? In vers 1 stond al dat Avram moest gaan naar het land dat de EEUWIGE hem zou laten zien. Vanuit de Negev kon hij Egypte al zien.

12:11–14

- 12:11 **En het geschiedde zodra hij genaderd was om Egypte binnen te gaan, dat hij tot Sarai, zijn vrouw, zei: Zie toch, ik weet [...], want een vrouw, mooi om te zien ben jij.*
 Na 'het geschiedde' kan men verwachten dat er iets bijzonders te gebeuren staat; vaak is er een dreiging. In elk geval gebeurt er iets opmerkelijks.
 Na het 'ik weet' volgt, volgens de masoretische uitleg, een pauze [zie het artikel 'Wat wist Avram?].
- 12:12 **En het zal geschieden als de Egyptenaren jou zien, dat zij zullen zeggen: dat is zijn vrouw. En zij zullen mij doden en jou zullen zij laten leven.*
Laten leven: dit woord betekent 'doen leven, leven geven, laten leven, doen herleven' en ook 'in leven laten'. Dit woord klinkt wel heel dubbelzinnig uit de mond van Avram [zie verder het artikel 'Dood of levend'].
- 12:13 **Zeg toch: mijn zuster ben jij. Opdat het mij goed gaat, ter wille van jou, en mijn ziel zal leven wegens jou.*
Zeg toch: mijn zuster ben jij. Grammaticaal is dit niet juist. Er had moeten staan: Zeg toch dat jij mijn zuster bent (zoals de NBV dit weergeeft). Of: Zeg toch: ik ben zijn zuster [zie verder het artikel 'Ik ben zijn zuster niet'].
Zuster: In het parallelverhaal in Genesis 20 staat in v 13: Mijn broer is hij.
Zuster: In Hooglied 4:9,12 en 5:1 wordt de bruid 'zuster' genoemd. Volgens BENNO JACOB is de aanduiding 'zuster' symbool voor liefde die zich inhoudt.
Goed gaan: het gaat Avram niet om zijn eigen leven, nee, Sarai moet leven geven, en dat is voor hem ook goed. Pas als er nageslacht is kan zijn ziel (op)leven.
Ter wille van: dit wordt nooit gebruikt in de betekenis van genoegdoening of inruil. Het betekent net als het woord hieronder 'vanwege'.
Wegens jou: vanwege jou. Door op twee verschillende manieren dit 'vanwege jou' te zeggen geeft Avram te kennen dat het hem echt om Sarai te doen is.
- 12:14 *En het geschiedde toen Avram Egypte binnenging, dat de Egyptenaren de vrouw zagen. Want erg mooi was ze.*
Mooi: in v 11 constateert Avram dat Sarai 'mooi van uiterlijk' was. Wordt met de uitdrukking 'erg mooi' bedoeld dat ze niet alleen van uiterlijk zeer mooi was, maar ook van gestalte? In elk geval constateert de schrijver dat Sarai buitengewoon mooi was, terwijl haar echtgenoot haar alleen als 'mooi' aanduidt. Waarom Sarai niet onder de hoede van Lot achtergelaten in Kanaän waar ze veilig was? Ook de broers van Joseef lieten hun vrouwen en kinderen achter toen zij graan gingen kopen in Egypte. Ook hieraan is na te gaan dat het Avram niet te doen was om voedsel maar om iets van nog groter belang.

En de oversten van Farao zagen haar en zij prezen haar bij Farao. En de vrouw werd genomen, huis van Farao. 12:15

Farao betekent 'grote huis'; het is een Egyptisch leenwoord.

Huis van Farao: bij het woord 'huis' ontbreekt een voorzetsel: 'in' of 'naar'. Volgens BENNO JACOB betekent dit dat zij niet naar Farao zelf gebracht werd, maar naar het hof. Men zou ook kunnen vertalen: Zij werd huis van Farao. Met het woord 'huis' kan naast gewoon 'huis' ook iets anders bedoeld zijn. In dit verband zou het een symbolische aanduiding kunnen zijn voor het verborgen vrouwelijk deel. Dit naar aanleiding van Hooglied 8:2.

In de Joodse en christelijke traditie wordt Sarai's kuisheid geprezen. Naar aanleiding van wat in Genesis 20 beschreven wordt, meent men dat ook in het verhaal van Genesis 12 Farao met een ziekte geslagen werd, waardoor hij geen seksueel contact kon hebben met Sarai. De tekst rept hier niet van, en in v 19 lijkt eerder het tegenovergestelde te staan.

En hij had Avram goed gedaan ter wille van haar. En hij kreeg kleinvee en rundvee en ezels en dienaren en dienstmaagden en ezelingen en kamelen. 12:16

Goed doen: volgens BENNO JACOB wordt dit nooit gebruikt in de zin van materieel voordeel verkrijgen. Het kan wel gebruikt worden in de zin van 'geruststellen'.

Hij kreeg: letterlijk staat er 'er geschiedde aan hem'. Als Farao Avram al het bovengenoemde gegeven zou hebben, had er moeten staan: 'hij gaf hem'. Hier is alleen bedoeld dat Avram dit bezit verkréég; dus Avram heeft dit alles zelf verworven. Daarom is er in v 19 dan ook geen sprake van teruggave van Avrams bezit. Dezelfde uitdrukking wordt ook gebruikt met betrekking tot Jitschak in Genesis 26:14: 'en hij kreeg'. En bij Jaäkov in Genesis 30:43 en 32:6: 'en hij kreeg', respectievelijk 'ik kreeg'. Bij het geven van geschenken speelden gewoonlijk goud en zilver een hoofdrol. In dit geval wordt dit zelfs niet genoemd. Dat pleit ervoor dat Farao helemaal niets aan Avram cadeau heeft gedaan. Farao moet Avram de mogelijkheid gegeven hebben zijn bezit te vermeerderen door hem in een geschikte landstreek te laten verblijven, net als later de zonen van Jaäkov in Gosjen. Nog een argument tegen de 'geschenken-gedachte' is dat Avram kamelen verwierf en geen paarden. Paarden waren het rijdier bij uitstek in Egypte (zie later bij de uittocht in Exodus), en kamelen waren niet inheems in Egypte tot de Griekse tijd. Semietische volken hadden juist wel kamelen, en geen paarden.

Wat de volgorde van de dieren betreft: kleinvee zorgde voor melk, wol en vlees, runderen verschaften vlees en ezels waren er voor werk en als lastdieren. Voor de verzorging waren dienaren nodig en voor het verwerken van dit

alles weer dienstmaagden. Tenslotte worden de rijdieren voor korte en lange afstand genoemd.

- 12:17 *En de Eeuwige sloeg Farao met grote slagen, en zijn huis, op het woord van Sarai, de vrouw van Avram.*
Slagen: deze worden niet nader aangeduid, zoals wel het geval is bij Avimelech in Genesis 20. Zouden deze 'slagen' Farao verhinderd hebben gemeenschap met de vrouw te hebben?
Op het woord van: meestal wordt vertaald met 'wegens'. Deze uitdrukking kan inderdaad zoiets betekenen als 'wegens', maar de schrijver heeft in vers 13 al tweemaal door Avram laten zeggen dat iets 'wegens' Sarai is, en nog wel door twee verschillende woorden te gebruiken. Als hier ook weer 'wegens' bedoeld is, had hij één van die woorden kunnen gebruiken. Waarschijnlijk moet de uitdrukking 'op het woord van' dan ook letterlijk genomen worden: 'op het woord van', en tegelijk 'op de daad van'. Het Hebreeuwse woord *davar* betekent zowel 'woord' als 'daad, zaak'. KOSTER vertaalt dan ook 'om de zaak van'. Maar letterlijk staat er niet 'om' maar 'óp'. Dus het meest voor de hand liggend is dat toen de EEUWIGE Farao en zijn huis met grote slagen sloeg, Farao de oorzaak zocht bij deze nieuwe vrouw die hij genomen had. En wat is er logischer dan dat hij bij haar zelf te rade ging om een verklaring. Wát Sarai gezegd heeft tegen hem, wordt ons niet meegedeeld, maar het eerste woord van haar – een woord dat ons niet aangaat – heeft belangrijke gevolgen.

- 12:18 *En Farao riep Avram, en hij zei: Wat is dit (dat) jij aan mij gedaan hebt? Waarom heb je mij (het) niet verteld. Want jouw vrouw is zij.*
 In deze zin staan de woordjes 'wat' en 'dat' gecombineerd. Er staat dus iets als: Wat is dit? en Wat heb je mij aangedaan?: Deze zin hapert; eigenlijk zou het woordje 'wat' herhaald moeten worden, zoals hier aangegeven is. Door deze hapering klinkt emotie door van de spreker.
Jouw vrouw: door Sarai te laten zeggen dat zij de zuster van Avram is, heeft Avram niet pertinent gelogen, want een bruid werd in het Nabije Oosten wel meer 'zuster' genoemd. Zie het citaat uit Hooglied bij v 13. Wel heeft hij hiermee willens en wetens de Egyptenaren een verkeerde voorstelling van zaken willen geven.
Zij: Avrams vrouw wordt niet bij haar naam genoemd. Ze blijft anoniem voor Farao. Het noemen van haar naam zou te familiair zijn.

Waarom heb jij gezegd: Zij is mijn zuster? En ik nam haar voor mij tot vrouw. En nu, zie! Je vrouw, neem en ga. 12:19

Jij hebt gezegd: zij is mijn zuster. In vers 13 heeft Avram Sarai voorgesteld zich als zodanig bekend te maken, maar hier zegt Farao dat Avram zélf haar zo gepresenteerd heeft. Het lijkt erop dat Sarai Avrams voorstel genegeerd heeft, en dat Avram zelf zijn plan moest uitvoeren.

En ik nam haar voor mij tot vrouw: In het verhaal met Avimelech in Genesis 20 staat dat deze niet tot Sarai genaderd was. Hier wordt dat niet vermeld, integendeel. Farao had haar tot vrouw genomen. De uitdrukking ‘tot vrouw nemen’ betekent in het boek Genesis altijd als man en vrouw samenleven en dus seksueel contact hebben, ook al is er van een formele huwelijksluiting geen sprake.

Je vrouw, neem en ga. Farao is – begrijpelijk – heel kortaf. Hij struikelt – ook weer door zijn emoties? – over zijn woorden, en een correcte zin als ‘Neem je vrouw en ga’ kan hij niet meer uiten. Dit staccato: ‘en nu – zie – je vrouw – neem en ga’, lijkt erop te wijzen dat Farao woedend is.

Avram heeft geen enkel weerwoord. In Genesis 20 geeft hij Avimelech wel uitleg over zijn houding. Hier staat hij met de mond vol tanden.

En Farao gebod tegen hem mannen, en zij stuurden hem weg, en zijn vrouw en alles wat hij had. 12:20

Tegen hem gebieden: deze uitdrukking betekent een bevel geven ten aanzien van iemand.

Wegsturen: het woord dat hier gebruikt wordt is een intensieve vorm van ‘wegzenden’. Het woord wordt heel vaak gebruikt in het boek Exodus als Farao door plagen (slagen!) gedwongen wordt het volk Israël ‘te laten gaan’. De vertaling ‘uitgeleide doen’ – zoals de NBV die geeft – lijkt mij minder juist [zie bijvoorbeeld Exodus 7:2, 14, 16, 26. 8:4, 16, 17, 24, 28, enzovoorts].

De vraag over dit gedeelte is: wat bezielde Avram om te suggereren dat Sarai een vrije vrouw was? Was hij inderdaad beducht voor zijn eigen leven? Zie voor een verdere uiteenzetting het artikel ‘Ja, mijn zuster’.

GENESIS 12:1

Gaan (uit) en niet ‘uittrekken’

In de NBV wordt Genesis 12:1 zo vertaald: De HEER zei tegen Avram: ‘Trek weg uit je land,... en ga... In het Hebreeuws staat alleen het woord ‘Ga’. Avram moet wel uit zijn land gaan en ergens anders heen gaan, maar het sleutelwoord is gaan. Er staat zelfs een bijzondere uitdrukking, namelijk: Ga,

voor jezelf. De enige andere plaats in de bijbel waar deze uitdrukking voorkomt is Genesis 22:2. De rabbijnen hebben er op gewezen dat dit twee maal voorkomen van dezelfde uitdrukking betekent dat er verband is tussen het verhaal in Genesis 12 en dat in Genesis 22. In Genesis 12 moet Avram de banden met zijn voorgeslacht opgeven, en in Genesis 22 die met zijn nageslacht. Daar wordt hem namelijk gevraagd zijn enige zoon te offeren. De volgorde van de woorden –land, familieverband, vaders huis– duidt een steeds nauwere cirkel aan. In Genesis 22:2 staan ook drie uitdrukkingen – je zoon, je enige, die je lief hebt – en deze drie woorden geven ook een steeds nauwere cirkel aan. Voor verdere uitleg hierover, zie de verklaringen bij Genesis 22:2.

Een belangrijk verschil met v 2 van Genesis 22 is de wijze waarop God geduid wordt. In Genesis 12 wordt God als JHWH, ‘de nabije’, de ‘ontfermende’ geïntroduceerd; in Genesis 22 als ELOHIEM, de verheven rechtvaardige God. In Genesis 12 is het dan ook geen beproeving, maar een bevrijding. In Genesis 22 is het een beproeving, en daar is het God als rechter die hem dit vraagt. De aanduiding JHWH (HEER, EEUWIGE) geeft meer de betrokken, nabije God aan. Zie voor verdere uitleg het commentaar bij Genesis 22.

Opvallend is dat in Genesis 12:1 niet het woord ‘uittrekken’ gebruikt wordt, maar ‘gaan’. In het Hebreeuws zijn ‘gaan’ en ‘uittrekken’ twee volkomen verschillende woorden. Als men ‘uittrekt’ of ‘uitgaat’ betekent dit nog niet dat men daarna op weg gaat. Een voorbeeld is Lot. Als deze uit Sodom ‘uittrekt/uitgaat’ vindt hij geen weg meer om te ‘gaan’. Hij vindt onderdak in een grot [zie Genesis 19:30] en daarna hoort men nooit meer wat over hem. Bij Avram hoort levenslang op weg zijn. Hij is een toonbeeld van iemand die ‘gaat’. Nergens een plaats waar hij zijn hoofd kan neerleggen. Avram wordt nooit een ‘arrivé’.

In de Joodse traditie is het begrip ‘gaan’ zeer belangrijk. Het ‘gaan’, de halacha is een kernbegrip. In de halacha vindt men de wetsregels van de Joodse traditie; het bevat aanwijzingen hoe te leven, hoe te gaan. Het is een naamwoord dat afgeleid is van het Hebreeuwse werkwoord *halach* ‘gaan’. Voor elke gelovige is de halacha, de wijze waarop men zijn weg gaat, de essentie van zijn hele bestaan.

GENESIS 12:1

Land in zicht

- ¶ Volkomen onverwacht wordt een man door een hem onbekende godheid gevraagd om alles achter te laten. Deze man woont in Charan, een stad aan de bovenloop van de Eufraat. Hij moet op weg gaan, naar een ander land. In de

NBV staat het zo: De HEER zei tegen Avram: Trek weg uit je land, verlaat je familie, verlaat ook je naaste verwanten, en ga naar het land dat ik je zal wijzen. Gewoonlijk wordt gedacht dat met dit land Kenaän bedoeld is, en de reden dat dit land nog niet met name genoemd wordt is dat God het voor Avram verborgen wil houden. Avrams geloof zou vooral blijken uit het feit dat hij zomaar het onbekende tegemoet gaat, alleen reagerend op de stem van God. Toch is deze redenering onlogisch, want in Genesis 11:31 staat al dat Avrams vader Terach van plan was met onder andere zijn zoon Avram, naar Kenaän te trekken. Terach blijft echter in Charan steken. Vandaar zet Avram de tocht voort, nadat hij door God is aangesproken. Waar hij heengaat lijkt duidelijk, gezien het voorgaande.

Is met de uitdrukking naar het land dat ik je zal wijzen dan wel Kenaän bedoeld? Het lijkt veel meer voor de hand te liggen om het te nemen zoals het er staat. Met 'het land' kan élk land bedoeld zijn. Elk land dat God hem zal laten zien. Dit zal in de eerste plaats Kenaän zijn, maar even later ook Egypte [zie Genesis 12: 10–20]. In Genesis 21 staat dat Avraham ook nog in het land der Filistijnen vertoeft, en in Genesis 14 komt hij tijdens een veldtocht weer in Syrië, in wat later Syrië heet, het land waar hij eens uit weggetrokken is. Misschien dat deze opdracht om te gaan ook van toepassing is op zijn nakomelingen, het grote volk, waar in v 2 sprake van is. Ook zijn nakomelingen moeten steeds een weg gaan; ook zij zullen zelden 'thuis zijn', in welk land dan ook. De wandelende Jood is een begrip geworden, en de oorsprong is al bij hun voorvader Avram, die alsmat 'gaat' naar het land dat God hem zal laten zien.

GENESIS 12:6

Een plek voor zichzelf

In de NBV wordt Genesis 12: 6 zo vertaald: Avram trok het land door tot aan de eik van Moree, bij Sjechem. In die tijd werd het land bewoond door de Kenaänieten. Het woord 'de plaats' is in deze vertaling weggelaten. De vertalers zullen het overbodig hebben gevonden om 'bij de plaats Sjechem' te vertalen. Dat Sjechem een plaats was, is volkomen vanzelfsprekend. Bij eerste beschouwing moet men de vertalers gelijk geven, maar bij verder doordenken kan de vraag opkomen: Waarom heeft de oorspronkelijke schrijver dit – zogenaamd – overbodige woord hier toch gebruikt?

Het woord 'plaats' (in het Hebreeuws מקום *makóm/mokum*) heeft in het bijbelse denken een belangrijke 'plaats'. Hiermee wordt een plek aangeduid waar men kan wonen, een plek om tot rust te komen, om zich thuis te voelen. Als

men eenmaal een *makom* heeft hoeft men niet verder te trekken, hoeft men niet langer op weg te gaan. Avram was in het land van zijn bestemming aangekomen, en hij trok maar door. En nu komt hij op een plek dat hij als zijn *makom* ziet: Sjechem. Hier wil hij gaan wonen. Ook Avrams kleinzoon Jakob wil – volgens Genesis 33:18 – bij Sjechem gaan wonen. Op welk drama dit uitloopt kan men in Genesis 34 lezen.

Direct hierna deelt de schrijver ons mee, waarom dit zich vestigen van Avram niet doorgaat. De Kenaänieten woonden er al. Er was geen plek voor een vaste woon- of verblijfplaats voor Avram. Steeds zal Avram een nomade blijven. Hij en zijn zoon en zijn kleinzoon zullen geen vaste woonplaats krijgen. Pas hun verre nakomelingen zullen het land erven (zie Genesis 17: 8, waar God tot Avram zegt: Heel Kenaän, het land waar je nu als vreemdeling woont, zal ik jou en je nakomelingen voor altijd in bezit geven). Blijkbaar acht God *dán* pas de tijd rijp voor het bewonen van het land door de nakomelingen van Avram.

GENESIS 12:11

Wat wist Avram?

- ¶ In Genesis 12:11, als Avram en Sarai Egypte naderen om daar aan de honger in Kenaän te ontkomen, zegt Avram tot zijn vrouw: Zie toch, ik weet... Wát hij weet wordt ons door de schrijver niet meegegeeld. Wel vertelt hij ons nog dat Avram zijn vrouw mooi vindt 'om te zien'. De NBV zegt het zo: Toen hij op het punt stond Egypte binnen te gaan, zei hij tegen zijn vrouw Sarai: 'Luister, ik weet heel goed dat jij een mooie vrouw bent'. Door een dergelijke vertaling heeft men wel een fraaie oplossing gevonden voor de hapering die de oorspronkelijke tekst heeft, maar men haalt ook een stuk spanning weg die in de oorspronkelijke tekst wel aanwezig is. Deze tekst zegt, zoals boven al weergegeven is: Zie toch, ik weet... ; want een vrouw, mooi om te zien ben jij. In de oudste ons bekende weergave van deze tekst wordt na 'ik weet' een pauze weergegeven. Voor ons is het intrigerend wát Avram meent te weten. Hij ziet, evenals straks de Egyptenaren, dat Sarai mooi is. Hij weet dat zij *móói* is, maar hij weet *méér*. Wat zou hij bedoelen? Omdat de schrijver dit niet voor ons invult, hebben wij de mogelijkheid dit zelf te doen. En misschien is het ook de bedoeling van de schrijver ons in de gedachtewereld van Avram mee te nemen. Zou Sarai zelf begrepen hebben wat Avram bedoelde met zijn weten? Vrouwen voelen vaak de beweegredenen van hun partner goed aan [zie verder hierover het artikel 'Ja, mijn zuster']. Met een hapering of taalkundige onregelmatigheid die volgt op 'hij/zij zei...' wil de schrijver aangeven dat de spreker op dat moment emotioneel is. Veel

gevoelens van de handelende personen in bijbelverhalen worden niet door een bepaald woord of uitdrukking weergegeven maar door een grammaticale onregelmatigheid, een foute spelling of iets dergelijks. Helaas worden dergelijke onregelmatigheden zelden in vertalingen weergegeven.

GENESIS 12:12

Dood of levend

Als Avram Egypte nadert geeft hij Sarai instructies over wat zij moet zeggen. Zij moet vooral niet zeggen dat zij zijn vrouw is. Als de Egyptenaren namelijk zien hoe mooi Sarai is, zullen zij Avram doden om Sarai voor zichzelf te kunnen nemen. Tenminste, zo ongeveer doet Avram het tegenover Sarai voorkomen dat het zal gaan. Het is zeer te betwijfelen of Avrams voorspelling uit zou komen [zie verder het artikel 'Ja, mijn zuster', bij v 20].

Nu kan men opmerken dat de schrijver zich niet goed ingeleefd heeft in de situatie, maar dan doet men de schrijver van dit verhaal ernstig tekort.

Kan het niet zijn dat Avram de werkelijke reden voor dit spel verbloemt achter een, zogenaamd, kloppende redenering? Volgens de NBV zegt de tekst: Als de Egyptenaren je zien, zullen ze denken: Dat is zijn vrouw, en dan zullen ze jou in leven laten maar mij zullen zij doden. In het Hebreeuws is de volgorde van het laatste deel anders, namelijk: Dan zullen zij mij doden en jou zullen zij doen leven. In het Hebreeuws is het meestal zo dat de nadruk valt op het eind van de zin, en met name op het laatste woord. Het laatste woord in de NBV is 'doden', maar in het Hebreeuws is het 'leven'. Daar gaat het Avram om, om het leven! Dat de Egyptenaren hem zullen doden noemt hij wel, maar dat krijgt niet de nadruk; nee, waar het om gaat is dat de Egyptenaren Sarai doen leven. Het woord dat hier gebruikt wordt betekent, doen leven, laten leven, leven geven, en ook: in leven laten. Deze laatste betekenis wordt gewoonlijk als de enig toepasselijke beschouwd. Als er sprake is van een onvruchtbare vrouw heeft dit woord de betekenis van een nieuwe levensverwachting geven door de geboorte van een kind. Avrams uitspraak klinkt als 'in leven laten', maar voor de goede hoorder klinkt er ook in door 'doen leven', 'leven geven'. Dit woord 'doen leven' komt ook voor in het verhaal van de dochters van Lot, die hun vader gebruiken 'om te doen leven', dat wil zeggen om nageslacht te verkrijgen [zie hiervoor Genesis 19: 32 en 34]. [Zie voor verdere uitleg over het feit dat Avram Sarai voor zijn zuster wil laten doorgaan het artikel 'Ja, mijn zuster'].

GENESIS 12:13

Ik ben zijn zuster niet

- ¶ Als Avram zijn vrouw Sarai op de dreiging in Egypte gewezen heeft, waarbij hij zegt te vrezen voor zijn leven, doet hij haar het voorstel om zich voor zijn zuster uit te geven. In de NBV staat het zo: Zeg daarom dat je mijn zuster bent, dan kom ik er dankzij jou misschien goed vanaf en loop ik geen gevaar mijn leven te verliezen. Deze vertaling strijkt een rimpeltje glad; in het origineel staat namelijk een grammaticale onregelmatigheid. Het eerste gedeelte van deze zin is namelijk een 'asyndetische zin', een zin zonder verbindingswoord. Letterlijk staat er zoiets als: Zeg daarom: Mijn zuster ben jij. Het woord 'dat' ontbreekt. Een andere mogelijkheid is dat Sarai zou zeggen 'Ik ben zijn zuster'. Een dergelijke hapering komt in gesproken taal veel voor, maar in schrijftaal past het niet. Als dit toch voorkomt wil de schrijver hiermee emoties laat doorlinken [zie verder het artikel 'Wat wist Avram' bij v 11]. En wat betreft de uitdrukking 'dankzij jou': Avram laat in deze ene zin tweemaal horen dat het dankzij of omwille van Sarai is dat hij dit plan bedacht heeft.

GENESIS 12:13 | GENESIS 20:2 | GENESIS 27:7

Ja mijn zuster!

- ¶ Tweemaal laat aartsvader Avram/Avraham zijn vrouw Sarai/Sara doorgaan voor zijn zuster. In Genesis 12:13 staat — in de NBV: Zeg daarom dat je mijn zuster bent. En in Genesis 20:2 staat: Hij zei van zijn vrouw Sara dat zij zijn zuster was. In Genesis 27 komt een soortgelijk verhaal voor, maar nu zijn de hoofdpersonen Jitschak, de zoon van Avraham en Sara, en zijn vrouw Rivka. Hoe is het mogelijk dat de schrijver van Genesis, die toch een verre nakomeling is van deze echtparen, zijn voorvaders zo negatief afschildert? Het lijkt immers vanwege eigen lijfsbehoud dat deze mannen hun vrouwen blootstellen aan overspel? Laten we eerst de verhalen zoals die aan ons zijn doorgegeven aandachtig bekijken. Lees daarom de verhalen van Genesis 12:10–20 en Genesis 20:1–7, 10–15 en 17–18.

Er zijn een aantal opvallende overeenkomsten:

- De aartsvader trekt naar een vreemd land
- Hij krijgt te maken met de heerser van dat land
- De heerser blijft naamloos. Farao, in Genesis 12, is een titel van de koning

van Egypte, en Avimelech (waarschijnlijk) ook. Farao betekent 'groot huis' en Avimelech betekent 'mijn vader is koning'.

- De aartsvader laat zijn vrouw voor zijn zuster doorgaan.
- Als motief hiervoor voert de aartsvader aan dat hij bang is zijn leven te verliezen.
- Het bedrog wordt ontdekt.
- De heerser van het land wordt met plagen geteisterd.
- De heerser van het land maakt de aartsvader verwijten.
- De aartsvader vertrekt.
- De vrouw is zwijgend deelgenoot in het bedrog.
- De aartsvader vermeerdert zijn bezit aanzienlijk in deze episode.

Naast deze overeenkomsten zijn er ook een aantal verschillen:

- In Genesis 12 is honger de aanleiding voor de emigratie. In Genesis 20 niet.
- In Genesis 12 trekt men naar Egypte, in Genesis 20 naar Filistea.
- In Genesis 20 is beslist geen sprake van seksueel contact tussen de heerser en Sara. In Genesis 12 waarschijnlijk wel.
- In Genesis 20 grijpt God zelf in. In Genesis 12 is daarvan geen sprake.
- In Genesis 12 wordt de familie weggejaagd. In Genesis 20 krijgt men een verblijfsvergunning.

Voordat conclusies getrokken worden, is het belangrijk om zich af te vragen of de personen die spreken in deze verhalen, ook ménen wat ze zeggen. Avram constateert in Genesis 12:11 dat zijn vrouw Sarai een mooie vrouw is. Maar zijn conclusie dat de Egyptenaren die haar zien, hem zullen doden (v 12), lijkt uit de lucht gegrepen. Er zijn mij geen situaties bekend dat autochtone bewoners van een land een asielzoekende man doden, alleen om seksueel contact met zijn vrouw te hebben. In Egypte werd neergekeken op Semitische vluchtelingen, die zo nu en dan vanwege de honger hun heil in het voedselrijke Egypte zochten. In Genesis 46:34 zegt Joseef tenminste: Egyptenaren hebben een afschuw van herders. En Avram was een Semitische herder met een nomadische levenswijze. Dan vervolgt Avram met de suggestie dat Sarai moet rondbazuinen dat zij zijn zuster is. Ook als de vrouw van zo'n asielzoeker mooi was, zou geen Egyptenaar het in zijn hoofd halen een affaire met een dergelijke vrouw te beginnen. Alleen maagden zijn in tel, en een weduwe zeker niet. Maar ook het argument dat Sarai zijn zuster is, lijkt een verzinsel. Als beider afkomst verteld wordt in Genesis 11:31 wordt tenminste gezegd dat Avram een zoon van Terach is, maar van Sarai wordt alleen verteld dat zij

Avrams vrouw is, en de schóóndochter van Terach. In Genesis 20:12, als Avimelech Avraham verwijten maakt over zijn bedrog, krabbelt de aartsvader terug en zegt dat Sara zijn hálfzuster is, de dochter van zijn vader, maar niet van zijn moeder. Heel duidelijk zegt Avram in Genesis 12:12 en 13 dat het gaat om het doen leven van Sarai en van hemzelf. Daar lijkt het in wezen om te gaan, om het leven van zowel Sarai als Avram. In het Joodse denken is het leven van een echtpaar afhankelijk van het voortleven, en dat gebeurt alleen via nageslacht. Avram en Sarai hadden geen kinderen. Als God echter in Genesis 12:1 zegt dat hij zich van zijn vader moet losmaken, zegt God in Genesis 12:2: Ik zal je tot een groot volk maken. En in v 7 komt de belofte van een land voor zijn nakomelingen er nog bij: Aan jouw zaad zal ik dit land geven. De belofte van een kind is er, maar Avram en Sarai moeten gedacht hebben dat zij van hun kant hun bijdrage hieraan moesten leveren. Al de jaren van hun huwelijk hebben hen geen levend kind gegeven, en nu zal het er toch van komen, dankzij de voor hen onbekende God. Als zij door de honger gedwongen worden naar Egypte uit te wijken, zullen zij dit als teken van deze God hebben gezien. In Egypte had Farao de macht, en deze was zowel mens als god. Wat is er logischer dan te concluderen dat deze god voor nageslacht zal zorgen? Of Avram en Sarai dit plan samen uitgewerkt hebben, of dat Sarai zwijgend deelgenoot werd, is niet duidelijk. In elk geval gaat Sarai akkoord. Doordat God tussenbeide komt, mislukt hun plan.

Toch blijft God hen verzekeren dat zij nageslacht zullen krijgen. Als Sarai niet langer op Gods ingrijpen kan wachten, probeert zij een draagmoeder te vinden in de vorm van een Egyptische slavin (Genesis 16:2). Als deze een zoon baart voor hen, blijkt deze niet te voldoen. Sara stuurt zowel de slavin als 'hun' zoon Jisjmaël weg, zeer tegen de zin van Avraham (Genesis 21:10–11). Ook hier kan Avraham zijn plannen die hij heeft niet doorvoeren doordat God het verhindert (Genesis 21:12). Maar voordat Gods belofte uitkomt, wordt in Genesis 20 verteld hoe Avraham en Sara voor de tweede keer het spel opvoeren van de zogenaamde zuster. Als na 24 (!) jaar wachten, Gods belofte nog steeds niet vervuld is, neemt Avraham opnieuw het heft in handen. Nu bazuïnt hij zélf rond dat zijn vrouw eigenlijk zijn zuster is, en na afloop van het avontuur heeft hij nu als argument dat Sara zijn halfzuster is (Genesis 20:12). Na het debacle in Egypte heeft hij geleerd zijn rol beter te spelen. In dit verhaal is het niet een godheid, maar slechts een stadsvorst die Avraham op het oog heeft. Ook hier grijpt God in, en als Avimelech Avraham daarna verwijten maakt, verschuilt Avraham zich opnieuw achter het argument dat hij bang was voor zijn leven. In dit tweede verhaal is daar op geen enkel moment sprake van geweest!

Wat de uitleg bij de derde *versie* betreft, waar Jitschak zijn vrouw Rivka voor zijn zuster wil laten doorgaan, zie het commentaar bij Genesis 26.

GENESIS 12 EN 20

Gods belofte

Samenvattend komt deze visie op de verhalen uit Genesis 12 en 20 hier op neer: ¶

Avram/Avraham en Sarai/Sara hadden een huwelijk zonder kinderen. Avram/Avraham probeert, waarschijnlijk met medeweten van Sara, een donor te vinden, waardoor Sara een kind kan krijgen. Avram/Avraham zou dit kind als het zijne willen aannemen. Avram/Avraham doet het voorkomen dat hij bang is zijn leven te verliezen, en hij wil Sarai/Sara voor zijn zuster laten doorgaan. Deze speelt het spel mee. Door Gods ingrijpen mislukken deze plannen.

Dat het idee van 'donorinseminatie' ook in die tijd niet absurd is, blijkt wel uit het verhaal van Joseef en de vrouw van Potifar. Ook daar proberen Potifar en zijn vrouw een donor te vinden als oplossing voor hun onvruchtbare huwelijk [zie Genesis 39]. En ook Tamar, de schoondochter van Jehoeda, weet haar schoonvader te verleiden, en zo haar onvruchtbaarheid ongedaan te maken [zie Genesis 38].

Als men deze uitleg accepteert, blijkt Avram geen lafaard te zijn die, om zijn eigen hachje te redden, zijn vrouw laat misbruiken. Nee, hij probeert op een handige manier Gods belofte in vervulling te laten gaan. Het enige wat men hem zou kunnen verwijten, is dat hij te weinig geloof heeft in zijn God. Maar kunnen we dat verwachten als hij nog maar net kennis heeft gemaakt met deze God? En kunnen we dat verwachten in Genesis 20, nadat God 24 jaar lang belofte op belofte stapelt, zonder dat er uitzicht is op vervulling?

UITEENGAAN

van Avram en Lot

GENESIS 13

*En Avram ging op vanuit Egypte, hij en zijn vrouw en alles wat hij had – en Lot was bij hem – naar de Negev. 13:1

Opgaan: het gaan vanuit Egypte naar Kenaän wordt altijd met het woord ‘opgaan’ (*alah*) aangeduid.

Lot wordt apart genoemd. Was hij vrij was om mee te gaan of niet? Zou het betekenen dat hij niet met Avram in Egypte geweest was?

Bij geeft een zekere onafhankelijkheid aan, in tegenstelling met het woord met.

En Avram was zeer zwaar aan vee, aan zilver en aan goud. 13:2

Zwaar: hiermee wordt niet alleen rijkdom bedoeld. De betekenis ervan is ‘moeizaam voortbewegend’, ‘indruk makend’. In Exodus 12:37 staat een paralleltekst als Israël uittrekt uit Egypte, ook met goud en zilver.

En hij ging naar zijn verblijfplaatsen vanuit de Negev en tot Beet el tot de plaats waar zijn tent in het begin geweest was, tussen Beet el en Ai. 13:3

Avram keert terug naar de plaats waar hij in Kenaän voor het eerst verblijf gehouden had [zie Genesis 12:8]. Na de oproep van God was hij bij zijn vader weggegaan om een eigen familie te stichten. Daar in Kenaän, daar zal het gebeuren zegt God: dat wordt je land en daar krijg je nakomelingen. Als er hongersnood blijkt te zijn (symbolisch voor de onvruchtbaarheid waar Avram en Sarai onder gebukt gaan), zoekt Avram zijn geluk in Egypte, echter tevergeefs. Hier in v 3 maakt hij een nieuwe start, gaat hij terug naar het punt van uitgang.

Naar de plaats van het altaar dat hij daar eerst gemaakt had. En Avram riep daar de naam van de Eeuwige aan. 13:4

Plaats: een woord dat extra nadruk geeft. Dit was de plek waar hij God aan zijn belofte wil herinneren.

Eerst: het woord ‘begin’ (*techilah*) in v 3 duidt aan een begin vanuit een nulpunt. Het woord ‘eerst’ (*risjonah*) duidt aan een begin vanuit een toppunt.

Avram riep daar de naam van de Eeuwige aan: Avram geeft de moed niet op na de teleurstellende ervaring in Egypte. Hij herinnert God aan zijn belofte, en ook al antwoordt deze niet, de overeenkomst is niet ontbonden. Mogelijk dat Gods reactie in v 14 meegegeed wordt, na het intermezzo van v 5–13.

13:5 *En ook Lot, die met Avram ging, had kleinvee en rundvee en tenten.*

Tenten: in v 3 wordt bij Avram het enkelvoud 'tent' gebruikt. Hier bij Lot het meervoud. Het enkelvoud geeft aan dat er eenheid is, het meervoud duidt op onderscheid. Ook van Jaäkov wordt gezegd dat hij 'in tenten woonde' (Genesis 25:27), toen hij nog bij zijn moeder verbleef. Was Jaäkov in die tijd ook geen man uit één stuk? Of is de verklaring heel eenvoudig: Lot had een vrouw en kinderen en deze zijn waarschijnlijk al volwassen. Zie het verhaal over Lot en zijn kinderen in Genesis 19.

Zilver en goud worden bij Lot niet vermeld.

13:6 **En het land droeg hen niet om samen te wonen, want hun bezit was veel. En zij konden niet samen wonen.*

Dragen: (alah) dit woord betekent nooit 'verdragen'. Het betekent 'opheffen, dragen'.

Kunnen: niet in staat zijn vanwege hun verschil in visie en leefwijze? [zie hiervoor Genesis 19:30].

13:7 *En er ontstond ruzie tussen de herders van het vee van Avram en de herders van het vee van Lot. En de Kenaäniet en de Periziet woonde toen in het land.*

Ruzie: zie het artikel 'ruzie en twist' bij v 8.

Volgens BENNO JACOB waren er vier redenen voor het uiteengaan van Avram en Lot:

1. het land droeg hen niet
2. wonen konden ze niet tezamen
3. er ontstond twist tussen de herders
4. andere volken woonden in het land.

13:8 **En Avram zei tot Lot: Laat er toch geen twist ontstaan tussen mij en jou en tussen mijn herders en jouw herders, want mannen –broeders– zijn wij.*

Tussen mij en jou: Avram noemt zichzelf het eerst! Hij legt niet de schuld bij de ander. Bij nomaden kwam onenigheid over vee en het gebruik van land vaker voor. Normaal is dit geen reden om uit elkaar te gaan. Een twist kon men bijleggen. Ziet Avram deze onenigheid als een goede aanleiding om van zijn neef te scheiden?

Is niet heel het land vóór jou? Scheid je toch af van tegen mij. Als jij links bent, zal ik naar rechts gaan. En als jij rechts bent, zal ik naar links gaan. 13:9

Avram weet wat hij wil en stuurt hier duidelijk aan op een scheiding.

Links en rechts: met betrekking tot Lot worden naamwoordelijke uitdrukkingen (links of rechts zijn) gebruikt. Voor zichzelf gebruikt Avram een werkwoordelijke uitdrukking (naar links óf naar rechts gaan). Het is alsof Avram hiermee wil aangeven dat Lot niet iemand is die een bepaalde weg gaat, maar iemand die een positie inneemt. Avram is zelf op weg en heeft nog steeds geen vaste woon- of verblijfplaats en ook geen gezin.

Rechts: dit is de richting van het zuiden, want de oosterling staat in principe met het gelaat naar het oosten gericht. Het zuiden is de kant van de voorspoed. De linker zijde is het noorden, de kant van het onheil. Een andere uitleg is dat het zuiden geestelijke rijkdom symboliseert terwijl het noorden de materie behelst. In de tabernakel staat de kandelaar aan de zuidkant, de tafel der toonbroden aan de noordkant.

*En Lot sloeg zijn ogen op. En hij zag de hele streek van de Jordaan, dat zij volledig door-drenkt was –voordat de Eeuwige Sedom en Amora verwoest had– als de tuin van de Eeuwige als het land Egypte, komend tot Tsoar. 13:10

De ogen opslaan: volgens de rabbijnse uitleg betekent deze uitdrukking dat men met begeerte gaat kijken.

Streek: het woord dat hier gebruikt wordt betekent 'ronding'. Bedoeld is hier dus een rond gebied of een plein. Dit woord wordt ook gebruikt om een rond brood of een muntstuk mee aan te duiden.

Land Egypte: later wordt het land Gosjen, waar Jaäkovs nakomelingen zo vruchtbaar zullen worden, zo aangeduid. Het woord 'Egypte' betekent zoiets als 'omknelling'. De uitdrukking 'land Egypte' is daarentegen een positieve uitdrukking: het land waar het leven goed is.

Tsoar: niet de plaats Tsoar bij Sedom, maar een Egyptische grensstad zou bedoeld zijn. Daar ging het vruchtbare gebied over in woestijn.

En Lot koos voor zich heel de streek van de Jordaan. En Lot trok naar het oosten. En zij scheidden ieder tegen zijn broeder. 13:11

Voor zich: als jongere had Lot Avram de keus moeten laten.

Scheiden: als er onenigheid ontstaat kan scheiden heel zinvol zijn. Als er geen scheiding komt kan wat er in Genesis 4 beschreven staat, opnieuw kunnen gebeuren: De ene 'broer' kan de ander doodslaan.

13:12–15

- 13:12 *Avram woonde in het land Kenaän en Lot woonde in de steden van de streek. En hij bivakkeerde tot Sedom.*

In het Hebreeuws staat gewoonlijk het onderwerp ná het werkwoord, hoewel dat in vertalingen vrijwel nooit zo weergegeven wordt omdat dat niet past bij het Nederlandse taaleigen. Hier staat het onderwerp 'Avram' zowel als 'Lot' voorop. Dit zal de schrijver met opzet gedaan hebben om door de nadruk die hierdoor op het onderwerp valt, een tegenstelling tussen beiden aan te geven.

Bivakkeren: dit woord is afgeleid van het naamwoord 'tent'. Letterlijk staat er dus 'hij tentte'. Op andere plaatsen wordt altijd de uitdrukking 'hij sloeg zijn tent op' gebruikt. Dit werkwoord 'tenten' komt alleen in dit verhaal voor (ook nog in v 18). Dit bivakkeren was voor Lot een tijdelijk verblijven, want later in Genesis 19 blijkt hij in Sedom te wonen.

- 13:13 *En de mannen van Sedom waren slecht en zondig voor de Eeuwige, erg.*

Slecht: volgens menselijke morele maatstaven gemeten.

Zondig: volgens Gods maatstaven.

- 13:14 *En de Eeuwige had tot Avram gezegd nadat Lot zich van bij hem afgescheiden had: Sla toch je ogen op en zie vanuit de plaats waar jij bent naar het noorden en naar het zuiden en naar het oosten en naar het westen.*

In v 11 staat dat Lot voor zich het Jordaandal koos, maar de EEUWIGE laat Avram het h le land zien.

Van bij hem: De EEUWIGE spreekt niet over 'van tegen hem', zoals in v 9 en 11 gezegd is. Het is alsof de EEUWIGE de onenigheid tussen Avram en Lot wat verzacht.

Sla je ogen op en zie: Avram moet hiertoe door de EEUWIGE aangezet worden. Lot deed het uit zichzelf [zie v 10: *Lot sloeg zijn ogen op*].

De plaats: mogelijk is dezelfde plaats bedoeld als in v 3, tussen Beet El en Ai. Van daaruit laat God Avram het land zien waar hij zijn belofte waar zal maken.

- 13:15 *Want heel het land dat jij ziet zal ik aan jou geven, en aan jouw zaad, voor altijd.*

Het land dat jij ziet: wat binnen Avrams gezichtskring is en niet landen daarbuiten.

Aan jou: in Genesis 12:7 is dit nog niet gezegd.

Eeuwigheid: met dit woord (*olam*) wordt een zeer lange periode aangeduid, een verborgen tijd. Oorspronkelijk betekent het 'verborgenheid'.

'En ik zal jouw zaad stellen als het stof der aarde. Dat betekent als iemand het stof van de aarde kan tellen, ook jouw zaad geteld zal worden. 13:16

Stellen: niet staat er 'maken'. Avrams zaad zal fungeren als 'stof van de aarde'. De Joodse dichter JAKOV GLATSTEIN schreef een bitter gedicht na de Sjoa over dit onderwerp waarin hij de Joden vergelijkt met stof.

Stof: met dit woord wordt 'stof van de akker' bedoeld, vruchtbare grond. In Exodus 9:9 staat een ander woord voor 'stof', namelijk stof of poeder dat onvruchtbaar is.

Sta op, ga heen en weer in het land in zijn lengte en zijn breedte, want aan jou zal ik het geven. 13:17

Heen en weer gaan: net zoals de EEUWIGE heen en weer ging in de tuin van Eden. [zie Genesis 3:8].

En Avram kampeerde. En hij kwam en hij woonde bij de terebinten van Mamree die bij Chevron waren. En hij bouwde daar een altaar voor de Eeuwige. 13:18

Kamperen: net als Lot in v 12, maar de plaats waar Avram kampeerde wordt niet vermeld.

Chevron betekent 'vereniging'. Het is een samenvoeging van steden. Kirjat Arba betekent 'vier steden' [zie Genesis 35:27].

Mamree: was dit de oorspronkelijke bezitter van de terebint?

N.B.: Alle godsopenbaringen komen als troost en loon na een scheiding, na het loslaten of een offer [zie Genesis 12:17, 15:17, 21:12 en 22:1 en 15].

GENESIS 13:1

Ging Lot mee?

In de NBV-vertaling wordt Genesis 13:1 zo vertaald: Vanuit Egypte trok Avram, met zijn vrouw en zijn bezittingen, weer naar de Negev. Lot ging met hem mee. ¶

Ieder die vanuit Egypte naar Kenaän trekt, gaat omhoog (*alah*). Vanzelfsprekend wordt dit woord hier ook gebruikt, en niet het woord 'trekken'. 'Omhoog gaan' kan letterlijk bedoeld zijn, maar het wordt meestal ook in overdrachtelijke zin gebruikt. Na Egypte kan Avram weer een nieuw begin maken. Daarvoor moet hij 'opgaan'.

Als Lot met Avram mee omhoog ging, waarom staat er dan niet 'Avram trok op met zijn vrouw en met Lot'? Waarom wordt Lot apart genoemd?

In de grondtekst staat ook niet dat Lot met Avram mee optrok. Eerst wordt

verteld dat Avram, met zijn vrouw en zijn bezit, optrok. Daarna staat er waar-
 héén zij optrokken. En tenslotte staat er: En Lot was bij hem. In de grondtekst
 is dit een nominale zin, dat is een zin zonder werkwoord. Het is bepaald fou-
 tief om dan het werkwoord uit het begin van de zin te herhalen. Dit werk-
 woord 'optrekken', 'opgaan', is alleen van toepassing op Avram. Bij Lot is geen
 sprake van 'optrekken', maar van 'zijn', want in een nominale zin voegt men
 gewoonlijk een vorm van het werkwoord 'zijn' toe.

Zo maakt de schrijver in dit vers onderscheid tussen het in beweging zijn van
 Avram en 'het er zijn' van Lot.

Ook het bijwoord 'bij' geeft, meer dan 'met', aan dat Lot een eigen manier van
 handelen had die niet overeenkwam met die van Avram.

GENESIS 13:6

Het onverdraagzame land

- ¶ Landen en gebieden die voor mensen bewoonbaar zijn, zijn in het He-
 breeuws altijd vrouwelijk (een stad, een heuvel, een gebied). Gebieden die
 onbewoonbaar zijn (een rivier, een berg) zijn mannelijk. De werkwoords-
 vorm van 'dragen' geeft hier aan dat het woord 'land' hier mannelijk is. Het
 land is op dit moment blijkbaar niet geschikt om te wonen, in elk geval niet
 voor hen samen. Uiteengaan lijkt de enig goede optie.
 Trouwens het Hebreeuwse woord *alah* betekent nergens 'verdragen', ook
 al wordt dit meestal op deze manier opgevat. Met 'het land' is dus alleen de
 grond bedoeld, en niet zijn bewoners. Deze worden pas in vers 7 genoemd.

GENESIS 13:8

Ruzie en twist

- ¶ In v 7 is sprake van ruzie tussen de herders van Avram en Lot. Het Hebreeuwse
 woord *riv* dat hier gebruikt wordt kan met 'ruzie' vertaald kan worden. In v
 8 is echter sprake van *meriva*. Het woord *riv* is de mannelijk variant, en '*me-
 riva*' de vrouwelijke van hetzelfde woord. *Riv*, de mannelijke vorm, duidt aan
 een conflict tussen twee partijen. Een onafhankelijk persoon kan hierover
 een uitspraak doen om tot een oplossing van dit conflict te komen. *Meriva*, de
 vrouwelijke vorm, duidt vooral het emotionele aspect aan van een ruzie, het
 zich tekort gedaan voelen, rancuneus zijn. In v 7 wordt dus een conflictsituatie
 beschreven. Maar we horen in v 8 Avram niet zeggen dat een dergelijke situ-
 atie zich niet zou mogen voordoen. Nee, wat men moet voorkomen is dat één
 van beide partijen zich verongelijkt zou voelen, dat men een wrok tegen de

ander krijgt. Maar Avram buit deze onenigheid die best bijgelegd had kunnen worden, uit door er een 'meriva' van te maken.

GENESIS 13:10

Egypte

In Genesis 12 werd verteld over het verblijf van Avram en Sarai in Egypte. Het woord 'Egypte' is in het Hebreeuws Mitsrájiem. In deze naam zit het woord 'tsar' dat 'benauwdheid', 'begrenzing' betekent. Mitsrájiem is een tweevoud. De betekenis hiervan is 'beide begrenzings'. Als de naam 'Egypte' (Mitsrajiem) klinkt moet men zich dit steeds realiseren. Dit geldt voor het verhaal in Genesis 12, maar ook later, met name in de tijd van de slavernij van de Israëlieten in Egypte. In Genesis 13:10 is echter sprake van het land Egypte. Zoals bij het commentaar bij v 6 is uitgelegd, is 'land' gewoonlijk positief. Een land is als het ware de moeder van zijn bewoners. In de uitdrukking 'het land Egypte' komen twee aspecten samen: het zorgzame en het beperkende. Deze combinatie is van groot belang zolang degenen die in dit land verblijven nog niet voor zichzelf kunnen zorgen.

Men kan de situatie vergelijken met een zich ontwikkelende vrucht. In de beperkte ruimte van de moederschoot kan deze zich goed ontwikkelen. Maar als het kind voldragen is wordt de ruimte te eng en schieten de voorzieningen tekort. Dan moet het met geweld uitgedreven worden. Rabbijn HIRSCH vergelijkt de uittocht van de Israëlieten uit Egypte dan ook met een beveling. De overeenkomsten zijn inderdaad frappant. Zoals Egypte het volk niet wilde laten gaan, zo wil een hoogzwangere vrouw pas het kind laten gaan als het door weëen hiertoe gedwongen wordt. Ook is het ongeborn kind in de baarmoeder veilig en geborgen. Een betere plek kan het zich niet wensen. Maar in de baarmoeder blijven betekent een wisse dood. Met geweld moet het uitgedreven worden. Dit is de situatie van het volk in het begin van het boek Exodus. Dit verklaart ook waarom God zoveel moeite moet doen om zijn zoon te bevrijden. De moeder, het land Egypte, wil het niet laten gaan. Ook het kind wil niet. En de verloskundige, Mosje, acht zich niet capabel voor zijn taak. Maar God is de enige die beseft dat langer in het land Egypte verblijven voor het volk Israël het einde betekent.

GENESIS 13:16

Het stof der aarde

¶ Deze uitdrukking wordt in hetzelfde vers verder uitgewerkt. Avrams nageslacht zal zo talrijk worden dat het niet geteld zal kunnen worden, net zo min als het stof der aarde. Maar is dit aspect het enige dat van belang is bij deze uitdrukking? Later – in Genesis 15:5 – wordt Avrams nageslacht vergeleken met de sterren aan de hemel. En in Genesis 22:17 vergelijkt God Avrahams nakomelingen met de sterren en met zand aan de oever van de zee. Al deze uitdrukkingen duiden op een overweldigende hoeveelheid.

Maar met de uitdrukking 'stof der aarde' (*afár*) wordt naast de geweldige hoeveelheid ook het aspect van vruchtbaarheid bedoeld. Er is namelijk ook een ander woord voor 'stof' (*abàk*) dat het begrip 'stofwolk' aanduidt; het is stof dat men van de voeten schudt of dat door de wind opgejaagd wordt. Het woord 'stof' duidt hier vruchtbaarheid aan. Mogelijk is hier bedoeld dat Avrams nakomelingen voor vruchtbaarheid op de hele aarde zullen zorgen en hierdoor tot zegen zullen zijn. In de geschiedenis is dit na te gaan als men beseft hoe vruchtbaar het volk Israël geweest is op het gebied van wetenschap, cultuur en kunst. En dan zijn de afstammelingen van Jisjmaël nog buiten beschouwing gelaten.

Een schrijnende voorspelling van God nadat Avram uit Egypte is teruggekeerd zonder zwangere vrouw, en nadat hij van Lot die wel tenten tot zijn beschikking had, gescheiden was. Avram reist hierna weer alleen verder. Met Sarai, zijn onvruchtbare vrouw. Uitsluitend met geloof, en hoop op een gezin.

AVRAMS STRIJD

Met koningen ☉ Avram en Melchitsèdek

GENESIS 14

Inleiding

In dit verhaal wordt ons verteld over de strijd van Avram met een leger van vier koningen. Wat de historische achtergrond betreft: mogelijk dat dit verhaal teruggaat op Elamitische veldtochten in de periode van 1850–1700 voor de gewone jaartelling. De beschreven veldtocht van de koningen kan historisch geweest zijn. Helaas zijn er geen buitenbijbelse gegevens bekend over deze specifieke veldtocht.

Het eerste waar Avram mee geconfronteerd was toen hij zijn vader verlaten had was honger. Het tweede was oorlog. Er was nog geen enkel uitzicht dat Gods beloften uit zouden komen: hij had geen nageslacht en geen land terwijl die hem in het vooruitzicht gesteld waren.

En het geschiedde in de dagen van Amrafel, de koning van Sjinar, Arjoch, de koning van Elasar, Kedorlaomer, de koning van Elam, en Tidal, de koning van Gojiem. 14:1

Amrafel: volgens sommigen zou dit een andere naam zijn voor de beroemde koning Nimrod. Volgens anderen zou Hammoerabi bedoeld zijn. De betekenis van deze naam in het Akkadisch is 'Ik heb gezien', of 'Zie, de mond van God'.

Sjinar: hiermee wordt het Tweestromenland aangeduid [zie Genesis 10:10 en 11:2 en Jozua 7:21]. HIRSCH zegt dat Babylon hiermee bedoeld is.

Arjoch: een Soemerische naam. Volgens Daniël 2:14 betekent het 'dienaar van de maangod'.

Elasar: dit is de naam van de Babylonische stad Lassar.

Kedorlaomer: 'dienaar van Lakamar'. Lakamar was een godheid van Elam. Volgens BENNO JACOB was dit ongetwijfeld de echte naam van deze koning.

Elam: betekenis 'hoog' [zie Genesis 10:22 en 1 Kronieken 1:17]. Volgens rabbijn HIRSCH is hiermee Medië bedoeld.

Tidal: een Hittitische koningsnaam, een tijdgenoot van Hammoerabi van Babylon.

Gojiem: 'Volken'. Het is ook de aanduiding van de volken in het noorden van

het huidige Syrië. BENNO JACOB en HIRSCH zeggen dat allerlei volken bedoeld zijn. Dit woord komt als zodanig ook voor in Jozua 12:23.

Volgens BENNO JACOB is de volgorde van de namen vreemd. Kedorlaomer is namelijk de aanvoerder, en deze wordt als derde genoemd. Mogelijk dat de beginletters van de namen van deze koningen betekenis hebben? De namen van de eerste twee koningen beginnen namelijk met de *aleph*, de eerste letter van het Hebreeuwse alfabet, Kedorlaomer begint met de middelste letter en Tidal met de laatste letter.

HIRSCH zegt dat aantal van vier koningen symbolisch is voor de vier grote wereldrijken en daarmee voor de hele wereldgeschiedenis.

14:2 *Zij maakten oorlog met Bera, de koning van Sedom, en met Birsja, de koning van Amora, Sjinav, de koning van Adma, en Sjemever, de koning van Tsevojiem, en de koning van Bela, dat is Tsoar.*

Oorlog maken: in het Hebreeuws wordt het woord 'maken' gebruikt. Wij zouden zeggen 'de strijd aanbinden'.

Bera: de betekenis is niet zeker. RASJI verklaart dat dit woord betekent 'dubbel slecht'. Deze koning was slecht tegenover God en tegenover mensen. Het woord *ra* is het Hebreeuwse woord voor 'slecht' en de letter 'b' is de tweede letter van het alfabet.

Sedom: betekenis onbekend. Later wordt deze stad berucht om zijn slechtheid.

Birsja: betekent 'robuust'. RASJI geeft als uitleg, ook weer op grond van de Hebreeuwse letters: 'Door slechtheid hoger gestegen'.

Amora: betekent 'overstroming'.

Sjinav: 'Sin (de maangod) is mijn vader. RASJI verklaart: 'Die zijn vader (die in de hemel is) haatte.

Adma: betekent 'grond, akker'.

Sjemever: 'De naam is machtig'. Hierbij geeft RASJI als uitleg dat dit betekent dat hij zich verzet tegen de allerhoogste.

Tsevojiem: betekent 'hyena's'.

Bela: betekent 'ondergang'.

Tsoar: betekent 'klein'.

14:3 *Deze allen waren bondgenoten in het dal van Sidiem, dat is de zoutzee.*

Bondgenoten zijn: als bondgenoten trokken ze op.

Sidiem: betekenis 'dal der demonen'?

Zoutzee: de (latere) Dode Zee.

Twaalf jaar hadden zij Kedorlaomer gediend en in het dertiende jaar kwamen zij in opstand. 14:4

In opstand komen: Waarschijnlijk zagen zij kans onder de heerschappij van Kedorlaomer uit te komen toen andere volken in opstand gekomen waren. De strafexpeditie van Kedorlaomer richt zich namelijk tegen een groot aantal volken in het hele gebied van het Nabije Oosten.

En in het veertiende jaar was Kedorlaomer gekomen, en de koningen die met hem waren. En ze sloegen de Refaïeten in Asjterot Karnajim en de Zoezieten in Ham, en de Emieten in Sjavee Kirjatajim... 14:5

Refaïeten: de nakomelingen van Rafa. Het waren reuzen. Later zijn ze door de Moabieten en Ammonieten uitgeroeid, volgens Deuteronomium 2:10 en 21. *Asjterot Karnajim:* 'de gehoornde Astarte's'. Dit was de hoofdstad van de laatste koning der Refaïeten, Og van Basan [Zie Deuteronomium 1:4 en Jozua 12:4, 13:12 en 31].

Zoezieten: dit volk wordt uitsluitend hier vermeld.

Ham: een onbekende plaats.

Emieten: reuzen uit Moab. Deze worden ook nog vermeld in Deuteronomium 2:10,11.

Sjavee: 'vlakten'.

Kirjatajim: 'dubbelstad'. Deze zeer oude stad lag ten oosten van de Jordaan. Volgens CASSUTO legden de vier koningen dezelfde route af die later de Israëlieten zouden volgen, maar in omgekeerde volgorde [zie Deuteronomium 1-3].

... en de Choriëten op hun bergen van Seïer, tot El Paran, dat is tegen de woestijn. 14:6

Choriëten: deze woonden in het bergland van Seïer voordat ze door de Edomieten, de afstammelingen van Esau, verdreven werden.

Seïer: 'begroeid'. Het woord 'begroeid' kan zowel 'harig' als 'bosrijk' betekenen. Het is de aanduiding van een bergachtig gebied dat later door Esau en zijn nakomelingen bewoond werd.

El Paran: 'God is heerlijk'. BENNO JACOB denkt dat hiermee Eilat aan de golf van Akaba bedoeld is.

En zij keerden terug en zij kwamen tot Een Misjpat, dat is Kadesj. En zij versloegen heel het veld van de Amalekieten en ook de Emorieten die woonden in Chatsetson Tamar. 14:7

Nadat de koningen het verste doel van hun veldtocht bereikt hadden keerden zij om en aan de westkant van de slenk van de Dode Zee trokken zij weer naar het noorden.

Een Misjpat: 'bron van het gericht'. Het is de oudere naam voor de oase van

14:8–10

Kadesj Barnea, vijfenzeventig kilometer ten zuiden van Beëer Sjeva.

Kadesj: 'gewijd'.

Amalekieten: deze woonden later ten zuiden van het stamgebied van Jehoeda in de Negev. Amalek was in de tijd dat dit verhaal speelt nog niet geboren. De uitdrukking 'het veld van de Amalekieten' is dus een anachronisme. Bedoeld zal zijn 'het gebied waar later de Amalekieten woonden'.

Emorieten: 'bergbewoners'. Later wordt deze naam wel gebruikt om alle niet-Israëlitische bewoners van Kenaän mee aan te duiden.

Chatsetson Tamar: *Tamar* betekent 'dadelpalm'. Volgens BENNO JACOB is de hoofdstad bedoeld. Mogelijk dat het hier gaat over de oase Een Gedi [zie 2 Kronieken 20:2].

- 14:8 *En de koning van Sedom ging uit, en de koning van Amorra en de koning van Adma en de koning van Tsevojiem en de koning van Bela, dat is Tsoar. En zij stelden zich in slagorde op tegen hen tot de oorlog in het dal Sidiem.*

BENNO JACOB: Het is bespottelijke grootheidswaaninzin dat vijf armzalige stadsvorsten het op durven nemen tegen vier verbonden grootmachten.

- 14:9 *Met Kedorlaomer, de koning van Elam, en Tidal, de koning van Gojiem, en Amrafel, de koning van Sjinan, en Arjoch, de koning van Elasar: vier koningen met de vijf.*

De rabbijnse uitleg is dat deze strijd symbolisch verstaan moet worden. De vier koningen zijn symbool voor de vier grote wereldrijken die gaan komen. Philo van Alexandrië denkt dat het om een symbolische strijd gaat tussen de vier elementen (aarde, lucht, water en vuur) en de vijf zintuigen van de mens. Het zou dus gaan om een strijd tussen mens en natuur.

De RABBI VAN LUNTSHITZ zegt: het is symbolisch voor het leven van de mens. De eerste twaalf jaar van zijn leven zijn de zintuigen onderworpen aan de natuurelementen. In het dertiende jaar komen de zintuigen in opstand. In het veertiende jaar ontbrandt de strijd. Maar Avram, als incarnatie van Gods wet, bevrijdt de mens voorgoed van de gevangenschap van de natuurelementen.

- 14:10 *En het dal van Sidiem had putten, asfaltputten. En de koning van Sedom en Amora vluchtten, en zij vielen daarin. En de overgeblevenen waren naar het gebergte gevlucht.*

Van strijd is niet eens sprake, wat gezien de overmacht begrijpelijk is.

Vluchten: hier wordt het woord 'wegvluchten' gebruikt. Er bestaat ook een andere woord voor 'vluchten', dat betekent dat men vlucht met een bepaalde bestemming.

En zij namen al het bezit van Sedom en Amora en al hun voedsel, en zij gingen. 14:11
 Gaan: er staat niet dat zij heengingen, nee ze vervolgden hun weg waarbij dit gebeuren slechts een korte onderbreking was.

En zij namen Lot en zijn bezit, de zoon van de broer van Avram, en zij gingen. Want hij woonde in Sedom. 14:12

Te midden van grote politieke gebeurtenissen wordt hier de verbinding gelegd met het leven van Avram.

De zoon van de broer van Avram: met deze uitdrukking wordt de werkelijke familieverhouding tussen Lot en Avram getekend. In vers 16 wordt Lot 'zijn broer' genoemd. Het woord 'broer' kan betrekking hebben op mannen die dezelfde vader of moeder hebben, maar dit woord heeft vaak ook een ruimere betekenis van mannelijke verwant of zelfs volksgenoot.

Wonen in: in Genesis 13:12 staat dat Lot tot bij Sedom woonde. Nu is hij blijkbaar al inwoner van de stad geworden.

En een ontkomene kwam en vertelde (het) aan Avram de Hebreëër. En hij woonde bij de eiken van Mamree, de Emoriet, de broer van Esjkol en de broer van Aneer. En zij waren heeren van het verbond van Avram. 14:13

(Het): Wat de ontkomene Avram vertelt wordt ons niet meegedeeld. Mogelijk dat de tekst op deze wijze suggereert dat de ontkomene buiten adem was?

Wonen: in het Hebreeuws wordt het woord *sjachan* gebruikt. Het is niet het gewone woord voor 'wonen' (*jasjav*) wat bijvoorbeeld in v 12 gebruikt wordt met betrekking tot Lot.

Sjachan heeft te maken met zich zeker voelen en *jasjav* met een vaste plek hebben waar men gesetteld is. *Sjachan* is wonen in relatie tot anderen en niet zozeer met betrekking tot de plaats waar men woont.

Hebreëër: de eerste keer dat dit woord gebruikt wordt. Letterlijk betekent het dat zo'n persoon van Ever afstamt [zie Genesis 10:21 en 11:16]. Maar de symbolische betekenis is belangrijk; het betekent namelijk 'die van de andere kant'. Het woord *Ever* betekent iemand die van de overkant (van de rivier) komt, maar symbolisch is het: iemand die anders is, van een andere orde is. Dit woord wordt alleen gebruikt om het onderscheid met een andere bevolkingsgroep aan te geven. Mogelijk dat dit woord hier er op duidt dat Avram er eigenlijk niet bij hoorde.

Esjkol: betekent 'druiventros'.

Aneer: betekent 'mijn verwant is licht'.

Heer van het verbond: het woord 'heer' (*Baäl*) geeft aan dat er ongelijke verhoudingen waren binnen dit verbond. Avram lijkt een tweederangs bondgenoot.

14:14–16

De uitdrukking ‘mannen van het verbond’ (zie v 24) geeft gelijke verhoudingen aan.

14:14 *En Avram hoorde dat zijn broer gevangen genomen was. En hij maakte zijn getrainde mannen marsklaar, de in zijn huis geboren, driehonderdachtien, en hij achtervolgde tot Dan.*

Broer: het uiteengaan van Avram en Lot heeft niet de familiebanden verbroken.

Marsklaar maken: letterlijk ‘leeg maken’: meestal wordt gedacht dat bedoeld is de schede waar het zwaard in zit leeg te maken. Het zou een andere uitdrukking zijn voor ‘het zwaard trekken’. Avram zou de ervaren strijders in zijn huis te wapen hebben geroepen.

Getrainden: letterlijk ‘ingewijden’. Mogelijk zijn bedoeld de mannen die Avram zelf opgeleid had.

Driehonderdachtien: vanwaar dit bijzondere aantal? De rabbijnen hebben becijferd dat de getalswaarde van de naam Eliëzer (‘Mijn God is hulp’), de knecht van Avram – [zie Genesis 15:2] – ook driehonderdachtien is. Dit getal kan dus zijn een aanduiding voor het collectief ‘knecht’. Of zou de betekenis van de naam Eliëzer bedoeld zijn?

Dan: een stad helemaal in het uiterste noorden van Kenaän bij de bronnen van de Jordaan.

14:15 *En de nacht verdeelde zich tegen hen, hij en zijn dienaren, en hij versloeg hen. En hij achtervolgde hen tot Chova dat links van Damesek ligt.*

De nacht verdeelde zich: gewoonlijk wordt vertaald ‘Hij verdeelde zich tegen hen, ‘s nachts’. Of zou dit betekenen dat waar Avram ging geen nacht was? Vergelijk dit met de vuurkolom die bij de Israëlieten was tijdens de uittocht uit de Egypte.

Chova: een plaats vijfenzeventig km. ten noorden van Damaskus.

Links: omdat men geachte werd in principe met het gelaat naar het oosten te staan was de linker zijde het noorden.

14:16 *En hij bracht al het bezit terug, en ook Lot zijn broer, en al zijn bezit had hij teruggebracht, en ook de vrouwen en het volk.*

BENNO JACOB zegt: op grond van het feit dat Avram het huisraad en de levensmiddelen weer in beslag nam kan men opmaken dat hij niet het geregelde leger heeft overvallen, maar de tros die altijd achter een overwinnend leger aantrok.

En de koning van Sedom ging uit hem tegemoet nadat hij teruggekeerd was van het verslaan van Kedorlaomer en van de koningen die bij hem waren, naar de vrije vlakte, dat is het dal van de koning. 14:17

BENNO JACOB zegt dat 'het verslaan van Kedorlaomer' een uitspraak is van de koning van Sedom, maar het is een grote overdrijving.

Dal van de koning: mogelijk is bedoeld het koningsdal vlak bij het latere Jeruzalem. In v 8 en 10 is sprake van het dal Sidiem met asfaltputten waar de koningen in vielen.

En Malki Tsedek, koning van Sjaleem, had brood en wijn naar buiten gebracht. En hij was priester voor God de allerhoogste. 14:18

Malki Tsedek; 'koning der gerechtigheid'. Deze naam komt ook voor in Psalm 110:4. Deze koning was tsèdek (rechtvaardig), in tegenstelling met de koning van Sedom.

Priester: hier is het voor het eerst dat deze term gebruikt wordt.

God: EL. Hier staat de verkorte vorm, en niet ELOHIEM, de gewone aanduiding voor 'God'. Het betekent 'de eerste in macht'.

Sjaleem: dit zou de oorspronkelijke naam van Jerusalem geweest zijn. Na 'de binding van Jitschak' in Genesis 22 zou de naam Jerusalem ontstaan zijn, als combinatie van twee woorden: 'Hij zal (voor)zien' en *Sjaleem* = vrede.

En hij zegende hem en hij zei: Gezegend is Avram, voor God de allerhoogste, bezitter van hemel en aarde. 14:19

Bezitter, eigenaar: ook al is dit woord oorspronkelijk afgeleid van een woord dat 'maken' betekent, toch is de gewone betekenis van het werkwoord waar dit naamwoord van afgeleid is 'verwerven,' 'kopen', bezitten'.

Voor: de zegen die God Avram gegeven heeft keert terug naar God, is als het ware wederkerig.

En gezegend is God de allerhoogste, die jouw vijanden in jouw hand heeft overgeleverd. En hij gaf hem het tiende van alles. 14:20

Volgens de wetgeving later krijgen priesters ook het tiende deel.

En de koning van Sedom zei tot Avram: Geef mij de levende personen. En het bezit, neem het voor jou. 14:21

14:22-24

- 14:22 *En Avram zei tot de koning van Sedom: Zou ik mijn hand opheffen naar de Eeuwige, God de hoogste, bezitter van hemel en aarde?*
 Avram zweert hier en zegt dat 'de EEUWIGE' en 'God de allerhoogste' één en dezelfde zijn.
De hand opheffen: een andere uitdrukking voor 'een eed zweren'.
- 14:23 *Beslist geen draad of schoenriem zal ik nemen van alles wat van jou is. Zodat jij niet kunt zeggen: Ik, ik heb Avram rijk gemaakt.*
- 14:24 *Het zij verre van mij. Slechts wat de knapen gegeten hebben, en het deel van de mannen die met mij gegaan zijn, Aneer, Esjkol en Mamree, laat die hun deel nemen.*
Knapen: met dit woord worden in het algemeen jongvolwassen mannen aangeduid, maar ook kunnen oudere mannen bedoeld zijn die in dienst staan van een ander.
Mannen: Avram noemt zijn bondgenoten 'mannen', en geen 'heren' [zie vers 13]. Ook al was Avram degene die het voortouw genomen had, toch stelt hij zijn bondgenoten op hetzelfde niveau.

VERBOND

Tussen de stukken

GENESIS 15

Na deze gebeurtenissen was het woord van de Eeuwige tot Avram geschied in een gezicht, door te zeggen: Vrees niet Avram, ik ben een schild voor jou; jouw loon zal zeer groot zijn. 15:1

Na deze gebeurtenissen: Genesis 22 begint met dezelfde openingszin, maar hier staat 'wás geschied' en in Genesis 22 staat 'geschiedde'.

In Esther 2:1 en 3:1 komt dezelfde openingszin voor.

Na: dit woord betekent ten eerste 'daarna', maar ook 'anders'. Na Genesis 11–14 breekt nu een andere periode aan.

'Gebeurtenissen': De woorden 'gebeurtenissen' en 'woord' worden met hetzelfde Hebreeuwse woord geschreven, namelijk *dabar*. Dit woord betekent zowel 'woord', 'daad' als gebeurtenis. Er lijkt een tegenstelling te bestaan tussen 'deze gebeurtenissen/woorden' en 'het woord (*dabar*) van de EEUWIGE'. In het vorige hoofdstuk was vooral sprake van menselijk ingrijpen, en in dit hoofdstuk is het God die ingrijpt.

Geschieden: dit betekent niet dat Gods woord tot Avram 'kwam', maar dat dit woord 'geschiedenis zou maken'. Men zou ook kunnen vertalen: 'De daad van de EEUWIGE was aan Avram geschied'.

Gezicht: het woord is afgeleid van 'aanschouwen'. Het gaat over een visioen. Bij een visioen past beter de betekenis 'daad' dan 'woord'. Maar 'door te zeggen' past weer beter bij 'woord'. Volgens BENNO JACOB is dit hele hoofdstuk 'een innerlijk zien'. Rabbijn HIRSCH zegt: het betekent 'zien' wat onzichtbaar is voor het menselijk oog.

Door te zeggen: deze constructie duidt altijd op een officiële uitspraak.

Niet vrezen: dit wordt ook tegen Jitschak en Jaäkov gezegd – in respectievelijk Genesis 26:24 en Genesis 46:3 – en steeds volgt daarop, met veel nadruk: 'Ik'. Is Avram bevreesd net als Elia op de Karmel? [zie *het verhaal in 1 Koningen 18*].

Schild: dit woord hangt samen met het begrip 'omheinen, beschermen'.

In totaal is de EEUWIGE zeven maal aan Avram/Avraham verschenen. De vierde (de middelste) keer wordt hier vermeld, en nu sluit de EEUWIGE een verbond met Avram.

15:2 *En Avram zei: *Mijn heer, Eeuwige: wat zult u mij geven. En ik ben kinderloos aan het gaan, en de zoon van Mesek van mijn huis, die van Damesek is Eliëzer.*

Mijn heer, Eeuwige: in het Hebreeuws ADONAI, JHWH. Volgens RASJI geeft de combinatie van deze twee aanduidingen van God aan dat hij genadevol in zijn gerechtigheid is. Met de aanduiding 'mijn heer' lijkt Avram zijn respect te betonen tegenover God, en met JHWH (EEUWIGE) duidt hij het liefdevolle aan. Deze dubbele wijze om God aan te spreken kan te maken hebben met wat Avram van plan is te gaan zeggen. Want daarin klinkt een verwijt door aan God. Blijkbaar heeft Avram langzamerhand zoveel vertrouwen in God gekregen dat hij het aandurft iets tegen hem te zeggen, en nog wel iets negatiefs! Trouwens hier is het de eerste keer dat Avram God aanspreekt, maar verschillende aspecten van Avrams antwoord zijn onduidelijk. Zou dit te maken hebben met Avrams emoties nu hij zijn God durft tegen te spreken? Mogelijk dat hij door de spanning hier stottert.

Kinderloos: letterlijk 'beschaamd', 'naakt'. Volgens Leviticus 20:20 is kinderloosheid een groot ongeluk. Het werd ook wel als straf gezien op overtredingen, zoals incest.

Gaan: hiermee wordt niet bedoeld 'sterven', maar door het leven gaan. Zie het verhaal 'Kinderloos gaan' aan het einde van dit hoofdstuk.

Zoon van Mesek: mogelijk betekent dit laatste woord 'bezitter'.

Damesek: de hoofdstad van Aram = Syrië. Het Hebreeuwse woord *Damesek* lijkt veel op *ben Mèsek* (zoon van Mesek). Het kan zijn dat de schrijver een woordspeling toepast.

Eliëzer betekent: 'Mijn God is hulp'.

15:3 *En Avram zei: Zie! Aan mij hebt u geen zaad gegeven. En zie! De zoon van mijn huis, hij zal van mij erven.*

Op het verwijt van Avram komt blijkbaar geen reactie van Gods kant, want Avram herneemt het woord. Nu het hoge woord er uit is, stottert Avram niet meer.

Avram herhaalt wat hij in v 2 zegt, maar nu in duidelijker bewoordingen. Het lijkt alsof de EEUWIGE door zijn zegen alsmaar uit te stellen zonder dat deze in vervulling gaat, Avram wil uitlokken tot tegenwerpingen. Hij is als een vader die een klein kind uitdaagt de eerste stappen te doen, door hem op een afstand iets aantrekkelijks voor te houden.

Zie! Misschien geeft het woord 'voorwaar' iets beter de betekenis weer. Dit woord geeft in elk geval aan dat er iets opmerkelijks volgt. Door twee maal deze uitdrukking te gebruiken zegt Avram dat God wel belooft, maar zijn belofte nog steeds niet heeft waargemaakt. Ook kan dit woord wijzen op de

spanning die Avram heeft nu hij het woord tot God durft te richten. Hij bepleit zijn zaak hier.

Aan mij: bedoelt Avram dat God aan ánderen wel zaad heeft gegeven, bijvoorbeeld aan Lot? [zie Genesis 18].

Zaad: het gewone woord voor nageslacht.

Zoon van mijn huis: 'zoon van' is de gewone uitdrukking voor 'behorend tot'.

Huis kan letterlijk 'huis' betekenen, maar ook 'familie' of 'gezin'. Eliëzer behoorde tot Avrams huishouden.

*En zie! En het woord van de Eeuwige kwam tot hem, door te zeggen: Niet zal deze van jou erven. Integendeel, hij die uit jouw binnenste is, die zal van jou erven. 15:4

En zie! Deze uitdrukking geeft aan dat wat volgt de aandacht vraagt.

Door te zeggen: net als in v 1 wordt hier met de onbepaalde wijs van het werkwoord 'zeggen' aangegeven dat de uitspraak die erop volgt een officieel karakter draagt.

Binnenste: meestal wordt met dit woord iemands buik aangeduid, waarbij vaak de ingewanden bedoeld zijn, maar ook wel de baarmoeder. Bedoelt God nu Avrams binnenste, of bedoelt Hij Sarai's binnenste, haar baarmoeder? Later blijkt Jisjmaël, die wel uit Avrams 'binnenste' was, maar geen zoon van Sarai, niet van Avram te erven. De zoon uit Sara's binnenste, Jitschak, erft wel.

En hij leidde hem naar buiten, en hij zei: Aanschouw toch de hemel, en tel de sterren, als je ze kunt tellen. En hij zei tot hem: Zo zal geschieden jouw zaad. 15:5

Aanschouwen: RASJI zegt hierover dat de EEUWIGE Avram liet néérkijken op de sterren. In het Tweestromenland waar Avram en Sarai vandaan kwamen, meende men dat iemands lot bepaald was door de sterren. Het sterrenbeeld waar men onder geboren was, bepaalde iemands lot. Zo was in de sterren geschreven dat Avram en Sarai kinderloos zouden blijven. Maar straks krijgen ze ieder een nieuwe naam (Avraham en Sara), en als zodanig zullen zij niet meer tot onvruchtbaarheid gedoemd zijn. De EEUWIGE wil Avram hier er van doordringen dat hun lot niet afhankelijk is van de sterren. Integendeel, het aantal sterren is juist symbolisch voor het aantal nakomelingen van Avram. *Zo:* Dit woord komt terug in Genesis 22:5, waar Avraham tot zijn knapen zegt (in mijn vertaling): 'Laten wij tot zo gaan', waarbij hij zichzelf en zijn zoon bedoelt.

In dat verhaal over de binding van Jitschak lijkt Avraham, door dit woord te gebruiken, blijk van zijn geloof te geven.

Geschieden: dit woord wordt meestal vertaald met 'zijn'. Het is echter meer dan alleen maar 'zijn'. De gedachte van 'geschiedenis máken' zit hier in verborgen.

- 15:6 *En hij heeft op de Eeuwige vertrouwd, en hij rekende hem gerechtigheid toe.*
 Vertrouwen, of 'geloven'.
Hij rekende hem toe: wie hier onderwerp is, wordt niet vermeld. Meestal wordt God als onderwerp gelezen; sommigen menen dat Avram onderwerp is, een enkeling gaat er van uit dat beiden bedoeld kunnen zijn.
Gerechtigheid: dit woord betekent dat men de ánder tot zijn recht laat komen. Het heeft niets te maken met 'recht spreken'.
- 15:7 *En hij zei tot hem: Ik ben de Eeuwige, die jou uitgeleid heeft uit Oer Kasdiem, om jou dit land te geven om het in bezit te nemen.*
- 15:8 *En hij zei: Mijn heer, Eeuwige, waardoor zal ik weten dat ik het in bezit zal nemen?*
Waarin: Avram vraagt God om iets concreets.
- 15:9 *En hij zei tot hem: Neem toch voor mij een driejarige jonge koe en een driejarige geit en een driejarige ram en een tortelduif en een jonge duif.*
Voor mij: niet voor Avram zelf en ook niet voor hen beiden, maar uitsluitend voor de EEUWIGE.
Driejarig: volgens BENNO JACOB betekent dit woord niet 'driejarig', maar een dier dat als derde geboren is. Het woord 'jonge koe' past ook niet bij 'driejarig'. Een driejarig dier is op het toppunt van zijn kracht, en met een jonge koe wordt een kalf bedoeld. 'Drie' en 'derde' is in de bijbel altijd het kenmerk van 'crisis'. HIRSCH vertaalt dit woord met 'drie keer'.
 Volgens de Tora kunnen al deze dieren als offerdier gebruikt worden. Joodse uitleggers zien in deze dieren symbolen. De koe zou staan voor Egypte (Jeremia 46:20 in de NBG-vertaling: '*Een prachtig koekalf is Egypte*'). De geit zou symbool zijn voor Griekenland en Rome. De ram zou symbool zijn voor het Medisch-Perzische rijk [zie Daniël]. De duiven zijn symbolisch voor Israël. Tortelduiven trokken in de wintertijd weg uit Israël en keerden in het voorjaar weer terug. Mogelijk dat daarom de tortel hier genoemd wordt als symbool voor Israël die in de figuurlijke winter in ballingschap gaat en pas met de vierde generatie [zie vers 16] in het land terugkeert?
 Duiven zijn de meest vreedzame vogels. Zelf zullen ze niet aanvallen. Wel kunnen ze een prooi worden voor roofdieren. Ook de mens offert ze en eet ze.
- 15:10 *En hij nam voor zich/voor hem deze allemaal en hij spleet ze doormidden en hij gaf ieder stuk van het gespletene (een plaats) tegenover zijn makker en het gevogelte had hij niet gespleten.*

Splijten: dit is geen term die gebruikt wordt in de offerdienst.

Voor zich/voor hem: beide zijn hier mogelijk.

Van een offer is hier beslist geen sprake, want de vogels worden niet geslacht en niet verbrand; er is geen altaar en geen bloedplenging. Ook het woord voor 'jonge duif' wordt bij de offerdienst nooit gebruikt (daar staat 'jong van een duif').

Bij het offeren is ook steeds sprake van twee tortelduiven en twee jongen van duiven.

En de roofvogels daalden op de kadavers neer, en Avram keerde hen.

15:11

Roofvogels werden in de oudheid vaak beschouwd als slechte voortekenen. Omdat de vogels hier dode dieren willen opruimen zullen gieren bedoeld zijn.

Kadavers: ook dit is een woord dat niet gebruikt wordt bij de offerdienst.

Keren: meestal wordt vertaald met 'wegjagen'. Men zou ook kunnen lezen: 'Hij weerde hen af'.

Er staat niet dat de roofvogels op de vógels neerdaalden; er is zelfs niet gesproken van het sláchten van de vogels.

En het geschiedde toen de zon op het punt stond onder te gaan dat er een verdooving op Avram gevallen was. En zie! Paniek, grote duisternis viel op hem.

15:12

Zon: de eerste keer dat dit woord in de bijbel voorkomt. In Genesis 1 is steeds sprake van 'het grote licht'. Het woord 'zon' zou de aanduiding kunnen zijn voor een hemellichaam dat als afgod vereerd werd. Zou hier bedoeld zijn dat de zon, als vertegenwoordiger van de Mesopotamische godenwereld, in Avrams leven zijn invloed verloor?

Verdooving: of 'diepe slaap'. Hetzelfde woord wordt gebruikt bij Adam als God een zijde van hem afsplitst (Genesis 2:21).

Paniek: met dit woord wordt bedoeld 'verschrikking, grote schrik'.

En hij zei tot Avram: Je moet heel goed weten dat jouw zaad vreemdeling zal zijn in een land dat niet van hen is, en zij zullen slaaf van hen zijn, en zij zullen hen onderdrukken, vierhonderd jaar.

15:13

In Exodus 12:40–1 wordt het verblijf in Egypte op 430 jaar gesteld. Gewoonlijk is sprake van 400 jaar. Volgens BENNO JACOB slaat de 400 jaar op het 'vreemdeling zijn' van Avrams nakomelingen. Deze 400 jaar wordt geteld vanaf de geboorte van Jitschak; ook in Kenaän zijn ze namelijk 'vreemdeling'.

De berekening is als volgt: toen Jitschak 60 jaar oud was verwekte hij Jaäkov, en deze daalde af naar Egypte toen hij 130 jaar oud was. Daar verbleven de Is-

15:14–17

raëlieten 210 jaar. Het totaal wordt zo 400 jaar. De meningen over de tijdsduur zijn verdeeld.

Slaaf zijn: dit is ook het gewone woord voor 'dienaar zijn', 'dienen'.

15:14 *En ook het volk waar zij slaaf van zullen zijn, richt ik. En daarna zullen zij uitgaan met groot bezit.*

Ook: Wordt bedoeld dat Avrams zaad dienstbaar zal zijn aan een ander volk, maar dat beide volken gericht zullen worden door de EEUWIGE.

15:15 *En jij, jij zult komen tot je vaderen in vrede. En jij zult begraven worden in goede ouderdom.*

Komen tot: Een unieke uitdrukking in dit verband. Gewoonlijk wordt gesproken van 'vergaderd worden tot' of 'neerliggen bij'.

Vrede: de eerste keer dat dit woord in de bijbel voorkomt.

Avraham zal in Kenaän begraven worden (Genesis 25:9) en zijn voorvaderen zijn in Charan begraven. Lichamelijk gezien zullen zij dus niet bij elkaar komen. Deze uitdrukking moet dus slaan op een geestelijk bijeenkomen. [zie ook Prediker 12:7 (in de NBG vertaling: 'De geest keert terug tot God')].

Dit komt ook overeen met de uitspraak van Jezus in Lukas 20:37–38 (idem): 'God is een God van levenden en niet van doden'. Jezus verklaart daarbij dat Avraham, Jitschak en Jaäkov na hun dood leven.

15:16 *En de vierde generatie zal hierheen terugkeren, want de zonde van de Emorieten is tot hier niet volledig.*

Vieren vierhonderd (v13): 'vier', 'veertig' en 'vierhonderd' duiden een volledigheid aan op aarde, in het horizontale vlak. Veertig jaar is de tijd van een geslacht. Het is niet zinnig onze westerse rekenkunde op deze getallen toe te passen. Ze zullen vooral symbolisch bedoeld zijn. De vierde generatie is ook beslist niet gelijk te stellen aan vierhonderd jaar.

Terugkeren: net als de tortel uit v 9 die terugkeert in het voorjaar?

De zonde van de Emorieten: De Emorieten waren 't belangrijkste volk in Kenaän.

Niet volledig: het lijkt er zo op dat de verdrukking door de Farao in Egypte en de uitdrijving ongeveer samenvalt met het in ongenade vallen van de Emorieten bij God.

15:17 *En het geschiedde toen de zon ondergegaan was, dat er duisternis was. En zie! Rook van een oven en een vurige fakkel die doorgegaan was tussen deze stukken.*

Zon: gewoonlijk is dit woord mannelijk, maar hier is het vrouwelijk. Het vrouwelijk geeft het beschermende aspect aan. Gaat dat hier onder?

Duisternis: dit is een vrouwelijk woord, maar 't werkwoord erbij is mannelijk. Het lijkt alsof de schrijver ons wil zeggen dat het moederlijke, het beschermende, hier verdwenen is en het mannelijke, het afstandelijke, de overhand krijgt. *Rokende oven en vurige fakkel*: er staat dat deze tussen de doorgesneden stukken doorgedaan was. Over de vogels wordt niet gesproken. Volgens GISPEN verwijzen de oven en het vuur naar de rook en het vuur van de Sinaj (Exodus 19:18). Daar is sprake van een smeltoven, hier van een bakoven.

BENNO JACOB zegt: de doorgesneden dieren zijn symbolisch voor de drie generaties die de onderdrukking meemaken. De vogels zijn symbool voor de vrijlating, de vierde generatie. De roofvogels, de onderdrukkers mogen daar niet op neerdalen. Volgens hem zijn dus alle dieren symbool voor Israël, en de vurige fakkel verenigt de stukken.

Een verbond sluiten: twee partijen konden destijds een verbond sluiten door gezamenlijk tussen doorgesneden kadavers, de zogenaamde bloedstraat, te gaan. Dit bezegelde het verbond tussen hen beiden. Een verbond sluiten is in het Hebreeuws dan ook (letterlijk) 'een verbond snijden' [zie v 18]. Hier, bij het verbond tussen God en Avram, gaat alleen het vuur door de bloedstraat, en Avram ligt er verdoofd bij.

*Op die dag had de Eeuwige met Avram een verbond gesloten door te zeggen: Aan jouw zaad heb ik dit land gegeven, van de stroom van Egypte tot de grote stroom, de stroom de Eufraat. 15:18

Door te zeggen: hiermee wordt een officiële aankondiging gedaan.

Ik heb gegeven: voor het eerst wordt bij de belofte van de EEUWIGE een voltooid-tijd gebruikt.

De stroom van Egypte: de aanduiding van de Nijl. De Nijl wordt in de bijbel nooit bij haar naam genoemd. Mogelijk omdat deze als afgod vereerd werd?

De Keniet en de Keniziet en de Kadmoniet... 15:19

...en de Chitiet en de Periziet en de Refaïeten... 15:20

...en de Emoriet en de Kenaäniet en de Girgasjiet en de Jevoesiet. 15:21

De Emoriet: In v 16 werd deze een belangrijke functie toegewezen en hier worden zij als zevende genoemd.

GENESIS 15

Volken

- ¶ Tien volken worden genoemd, maar bij de verovering van het land worden zeven volken overwonnen. Volgens Joodse uitleggers worden de drie overgebleven volken pas in de tijd van de masjach onderworpen.
- In Numeri 34 en Deuteronomium 3 worden deze volken ook genoemd, maar in een andere volgorde. In hoofdstuk 14 heeft Avram in feite de gebieden van deze volken al veroverd tijdens zijn veldtocht.

GENESIS 15:2

Kinderloos gaan

- ¶ De eerste keer dat we Avram iets tegen God horen zeggen is in Genesis 15:2. God heeft hem net tevoren een groot loon in het vooruitzicht gesteld. Avram werpt tegen dat een loon voor hem zinloos is omdat hij kinderloos gaat. In de NBV staat het zo: Avram antwoordde: Ik zal kinderloos sterven. In het Hebreeuws wordt niet het woord 'sterven' gebruikt maar 'gaan'. Dit woord 'gaan' wordt in de Bijbel zelden gebruikt in de zin van 'heengaan/sterven', maar juist in de betekenis van 'door het leven gaan'. Letterlijk staat hier: Ik ben kinderloos aan het gaan. Avram heeft het in deze uitspraak niet over zijn overlijden maar over zijn gaan in deze wereld, over zijn levensloop.

GENESIS 15:4

Avrams binnenste

- ¶ God verzekert Avram dat zijn bloedeigen zoon van hem zal erven. In de NBG-vertaling staat 'Uw lijfelijke zoon', door mij vertaald met: 'Hij die uit jouw binnenste is, die zal van jou erven'. Gewoonlijk wordt als vanzelfsprekend aangenomen dat met het woord 'binnenste' bij Avram zijn geslachtsdelen bedoeld zijn. Maar voor de nakomelingen van een man wordt op andere plaatsen de uitdrukking 'komend uit de heup van...' gebruikt. Zie bijvoorbeeld Genesis 46:26 en Exodus 1:5 waar staat 'komend uit de heup van Jaäkov', waarmee Jaakovs afstammelingen bedoeld zijn. Het woord 'heup' is daar een eufemisme voor 'geslachtsdeel'. Het woord 'binnenste' wordt bij een man wél gebruikt om zijn ingewanden aan te duiden. Als het met betrekking tot de vrouw gebruikt wordt is vooral de baarmoeder bedoeld, het binnenste van de vrouw. Het lijkt dan ook voor de hand te liggen om hier, waar het over Avrams binnenste gaat, te denken aan de baarmoeder van Sarai. Dit sluit ook aan bij Gods toekomstvi-

sie, want Jitschak zal van Avraham erven. Als het om Avrams intiemste delen ging zou het ook op Jisjmaëel betrekking kunnen hebben, die immers evenals Jitschak zoon van Avram was. Als Sarai's binnenste bedoeld is kan het alleen maar om Jitschak gaan. En het gaat ook alleen om Jitschak als er sprake is van de erfenis van Avram. Jisjmaëel erft niet van Avraham zoals in Genesis 21:10 en 14 staat.

GENESIS 15:18

De Eufraat en de Nijl

De belofte van het land dat Avrams zaad zal krijgen slaat op het gebied tussen de twee grote stroomgebieden van het Midden Oosten. In Genesis 15 staat het volgens de NBV zo: Dit land, van de rivier van Egypte tot aan de grote rivier, de Eufraat. In de hele Bijbel wordt deze manier van spreken over de twee grote rivieren consequent volgehouden: de Eufraat wordt altijd met zijn eigen naam aangeduid terwijl de Nijl nooit, maar dan ook nooit met zijn eigen naam genoemd wordt. De Nijl wordt altijd aangeduid met het woord 'rivier/stroom'. Dit zeer bewust naamloos laten van de Nijl zal te maken hebben met de plaats die de Nijl in het oude Egypte had. Daar werd de Nijl als godheid vereerd. De Nijl was de godin die vruchtbaarheid gaf, elk jaar weer. Het is niet voor niets dat de (onvruchtbare) dochter van de Faraó in Exodus 2 naar de rivier gaat om deze te vragen haar onvruchtbaarheid op te heffen en haar een kind te geven. Frappant genoeg hoeft zij niet eens negen maanden te wachten; zij wordt op haar wenken bediend en ze vindt in de schoot van de rivier, in een doodskistje, op diezelfde dag een kind, Mosje.

In het oude Tweestromenland van Eufraat en Tigris had de Eufraat niet zo'n dominante positie als de Nijl in Egypte. Daar was het veel meer het hemelgewelf met sterren en planeten dat als godheid vereerd werd. Als in Genesis 1 de zon en maan geschapen worden krijgen deze van de schrijver dan ook geen naam. Ze worden daar 'het grote licht' en 'het kleine licht' genoemd. Men neemt aan dat het is om duidelijk te maken dat noch zon noch maan iets goddelijks hebben. Ook kan zo het naamloos laten van de Nijl te maken hebben met het ontnemen van elke zweem van goddelijkheid aan deze rivier. Op deze manier moet het voor ieder duidelijk zijn dat ook de rivier in Egypte niets goddelijks heeft en alleen deel uitmaakt van het geschapene.

GEBOORTE VAN JISJMAËEL

GENESIS 16

*En Sarai, de vrouw van Avram, had hem niet gebaard. Maar zij had een Egyptisch dienstmeisje, en haar naam was Hagar. 16:1

Dienstmeisje: sijfchah. Met dit woord wordt een meisje aangeduid die behoort tot het familieverband; zo'n meisje is als het ware deel van de familie geworden maar er is geen bloedband. Het tegenovergestelde is bij Avram en Lot het geval. De familieband was verbroken maar oom en neef blijven door de bloedband verbonden.

Hagar betekent in het Arabisch 'reizende' of 'vluchtende'.

Sarai, Avram en Hagar: De drie hoofdpersonen in dit verhaal worden in het eerste vers geïntroduceerd: Sarai als eerste en Hagar als laatste. Aan het eind van de zin valt de meeste nadruk. Tussen deze vrouwen staat Avram, alsof hij klem zit tussen beide vrouwen.

*En Sarai zei tot Avram: Zie toch! De Eeuwige heeft mij weerhouden te baren. Kom toch tot mijn dienstmeisje. Misschien zal ik gebouwd worden uit haar. En Avram hoorde naar de stem van Sarai. 16:2

Sarai neemt het initiatief om de belofte van de EEUWIGE aan Avram in vervulling te laten gaan.

Komen tot: een gebruikelijke uitdrukking om seksuele gemeenschap aan te duiden. Nemen is de gebruikelijke uitdrukking voor 'huwen', 'tot vrouw nemen'. Sarai biedt haar dienstmaagd aan, als was ze een gebruiksvoorwerp. Als de tekst hier het woord 'nemen' had gebruikt, zou het betekend hebben dat zij Hagar als tweede vrouw aangeboden zou hebben.

Dienstmeisje: sijfchah [zie het artikel 'Dienstmeisje of werkster'].

Bouwen: hiermee wordt bedoeld 'nageslacht verkrijgen.' De woorden 'zoon' en 'dochter' (*ben* respectievelijk *bat*) zijn afgeleid van het werkwoord 'bouwen' (*banah*).

Horen naar de stem: dit betekent dat Avram niet alleen de woorden van Sarai hoorde, maar ook begreep hij de bedoeling achter de woorden. Met het woord 'stem' wordt niet alleen de letterlijke stem bedoeld, maar ook 'geluid'. Sarai

gunde Avram een kind die hem door de EEUWIGE beloofd was, en Avram was op zijn beurt haar terwille.

Zoals v 1 eindigde met de naam Hagar, zo eindigt dit vers met de naam Sarai. In het wetboek van Hammoerabi uit het Tweestromenland staat al dat een dienstmaagd een kind kan baren in plaats van de wettige echtgenote. Juridisch werd dit kind dan het kind van de meesteres. Ver voor Avrams tijd kwam dit gebruik blijkbaar al voor in het gebied waar Avram van afkomstig was. Dit vergelijkbaar met het huidige draagmoederschap.

- 16:3 *En Sarai, de vrouw van Avram, nam Hagar, de Egyptische, haar dienstmeisje, aan het eind van tien jaar dat Avram in het land Kenaän woonde, en zij gaf haar aan Avram, haar man, aan hem tot vrouw.*

In dit vers wordt eerst vermeld dat Sarai de vrouw van Avram is, en daarna dat Avram haar man is. Hagar krijgt een hoge positie van haar meesteres, want zij wordt van dienstmeisje verheven tot officiële echtgenote. Dit was geen vereiste in deze situatie. Er staat ook niet dat Avram dit voorstel van Sarai overnam, maar in het volgende vers heeft hij wel seksueel contact met Hagar.

- 16:4 *En hij kwam tot Hagar en zij werd zwanger. En toen zij zag dat zij zwanger geworden was, werd haar meesteres gering in haar ogen.*

Hij: Avram blijft hier anoniem. Hij is verwekker, maar Hagar, daar draait het om.

Hij kwam tot Hagar: is Hagar's positie die van tweede officiële echtgenote, of van bijvrouw?

Gering zijn: met dit woord wordt aangegeven dat iemand niet meetelt, van geringe betekenis is.

In haar ogen: in v 6 is er sprake van Sarai's ogen en in v 13 nogmaals van het zien van Hagar. Maar in v 12 en 13 is driemaal sprake van het zien van de EEUWIGE.

- 16:5 *En Sarai zei tot Avram: Het geweld tegen mij is tegen jou. Ik, ik heb mijn dienstmeisje in jouw schoot gegeven, en nu zij ziet dat zij zwanger geworden is, ben ik gering in haar ogen. De Eeuwige richte tussen mij en tussen jou.*

Het geweld tegen mij: meestal wordt vertaald 'het onrecht mij aangedaan'. Maar dit woord betekent eigenlijk 'geweld, gewelddaad'.

In jouw schoot: Sarai zegt hier niet dat zij Hagar tot officiële echtgenote aan Avram gegeven heeft. Zij heeft Hagar alleen aan Avram gegeven als paringspartner om een kind te verwekken.

Tussen jou: in dit woord staat een letter jod teveel. Het is alsof dit woord een

samenvoeging is van 'tussen jou' en 'jouw zonen'. Ook kan het zijn dat deze taalkundige onregelmatigheid aanduidt dat Sarai erg emotioneel is op dit moment.

*En Avram zei tot Sarai: *Zie toch, je dienstmeisje is in je hand; doe aan haar het goede in je ogen.* En Sarai vernederde haar, en zij vluchtte van voor haar aangezicht weg. 16:6

Het goede doen: Avram raadt Sarai aan het goede te doen, maar voor Sarai is dat het vernederen van Hagar. Hier lijkt Hagar weer in de positie van dienstmeisje zoals Avram met zoveel woorden ook zegt, en niet als tweede echtgenote.

Vnederen: dit woord betekent eigenlijk 'buigen'. Vaak wordt hiermee bedoeld dat iemand een ander met geweld dwingt.

Vluchten: met een bepaalde bestemming. Niet het woord 'wegvluchten' wordt gebruikt maar 'ergens heen vluchten'.

Vluchten: als dienstmeisje (slavin) had Hagar niet het recht om weg te lopen. Zij was immers gekocht en vertegenwoordigde een bepaalde waarde. Door weg te lopen bestal zij haar meester. Als vrouw van Avram had zij in het geval Avram een slechte echtgenoot was het recht om weg te gaan, maar van mishandeling van zijn kant was geen sprake.

En de bode van de Eeuwige vond haar boven een waterbron in de steppe, boven de bron op de weg naar Sjoer. 16:7

Bode van de Eeuwige: voor het woord 'bode' en 'engel' wordt in het Hebreeuws hetzelfde woord gebruikt (*mal'ach*).

Bron: voor 'bron' en 'oog' is er in het Hebreeuws ook maar één woord (*ayin*). In het vorige vers was sprake van de beide ogen van Sarai; hier is tweemaal sprake van een bron. Het goede in Sarai's ogen was vernedering voor Hagar; het goede in Gods ogen is dat hij haar ziet en haar verheft [zie v 13]. Sarai's ogen spuwen vuur, Gods ogen laten water stromen.

Sjoer: de betekenis van Sjoer is 'muur'. Waarschijnlijk was dit een reeks fortificaties vlak bij de Egyptische grens.

En hij zei: Hagar, dienstmeisje van Sarai: Waar ben je vandaan gekomen? En waar heen ga je? En ze zei: Van voor het aangezicht van Sarai, mijn meesteres ben ik op de vlucht. 16:8

De bode noemt Hagar bij haar naam; voor hem telt zij! Tegelijk duidt hij haar ook aan met 'dienstmeisje': dat is haar huidige positie.

Hij stelt een dubbele vraag aan Hagar, maar zij beantwoordt alleen de eerste. Als Egyptische die op dit moment bij de grens met haar vaderland is, lijkt het antwoord niet moeilijk. Waarom zegt ze dit niet gewoon? Heeft Hagar soms

16:9–12

het idee dat de EEUWIGE niets met Egypte op heeft, omdat hij –in haar visie– als God niets te vertellen heeft in Egypte?

16:9 *En de bode van de Eeuwige zei tot haar: Keer terug naar je meesteres en laat je vernederen onder haar handen.*

Keer terug naar je meesteres: De bode zegt niet dat Hagar naar Avram terug moet keren.

Laat je vernederen: de bode gebruikt hetzelfde woord 'buigen' dat in v 6 gebruikt wordt. Hagar moet zich dus weer in die situatie begeven die ze ontvlucht is.

16:10 *En de bode van de Eeuwige zei tot haar: Ik zal jouw zaad sterk vermeerderen, en het zal vanwege de menigte niet geteld kunnen worden.*

Deze zin begint hetzelfde als de vorige. Dit betekent dat er na het vorige vers een stilte valt. Dan herneemt de bode het woord. Hij vervolgt zijn boodschap met een belofte, en wat voor één!

16:11 *En de bode van de Eeuwige zei tot haar: Zie jij bent zwanger en je zult een zoon baren, en je zult zijn naam noemen Jisjmaëel, want de Eeuwige heeft gehoord naar jouw vernedering.*

Weer neemt de bode het woord; blijkbaar zwijgt Hagar nog steeds. Ze heeft niet gereageerd toen de bode zei dat ze zich moest vernederen. En nu ze hoort dat de EEUWIGE haar zal verheffen reageert ze ook niet.

Jisjmaëel: betekent 'God hoort'.

Horen: men zou eerder verwachten dat de schrijver het woord 'zien' gebruikt had. Hagar deed tot nu toe alsof ze niets hoorde, maar God laat haar voor de rest van haar leven weten dat hij wél hoort.

Vernedering: dit woord wordt ook gebruikt in andere verhalen waarin sprake is van dergelijke situaties: Lea tegenover Racheel (Genesis 29:32), Jaäkov tegenover Lavan (Genesis 31:42), Joseef in Egypte (Genesis 41:52), Israël in Egypte (Exodus 3:7,17 en Exodus 4:31), Hanna tegenover Peninna (1 Samuel 1:11). In al deze situaties is de EEUWIGE bij de verdrukten en hij trekt zich hun lot aan.

16:12 *En hij zal een wilde ezel van een mens worden. Zijn hand zal zijn tegen allen, en de hand van allen tegen hem, en ondanks al zijn broers zal hij wonen.*

Wilde ezel: een dier dat niet getemd kan worden.

Hand: dit betekent ook 'macht'.

Ondanks: volgens ALTER (in navolging van SPEISER) is dit hier de juiste betekenis. Letterlijk staat er 'voor het aangezicht van'.

*En zij noemde de naam van de Eeuwige die tot haar sprak: Jij bent een God van het zien. 16:13
Want zij had gezegd: Heb ik ook hier gezien nadat hij mij gezien heeft?

De Eeuwige: de schrijver gebruikt deze naam van God en geeft daar mee te kennen dat God als barmhartige tot Hagar spreekt. Zelf neemt zij deze aanduiding van God niet in de mond. Hagar van haar kant houdt een bepaalde afstand. Zo vol ontferming hebben we God zelfs nog niet met betrekking tot Avram gezien.

God van het zien: de bode zei in v 11 dat God hoort; Hagar heeft het over een God die ziet.

Zien: dit is blijkbaar erg belangrijk voor Hagar. God is voor haar een God die (om)ziet naar een mens. Wel twijfelt ze nog aan haar eigen zien, of zij het omzien van God in haar eigen leven zal zien.

God van het zien: het Hebreeuwse woord *roï* = 'van het zien', komt zelden voor [zie het artikel 'God van het zien']. Mogelijk dat Hagar deze God die werkelijk omziet vergelijkt met haar vertrouwde Egyptische goden, die niet horen, niet zien en niet voelen.

Daarom noemt men de put: put voor de levende die mij ziet; zie, die is tussen Kadesj en Bered. 16:14

Put: in v 7 was tweemaal sprake van een bron. Een bron geeft stromend water. Een put kan stilstaand water bevatten. Bij Hagar welde het water spontaan omhoog, later moest men er blijkbaar moeite voor doen om het water omhoog te krijgen.

Kadesj betekent 'heilig', 'gewijd'.

Bered betekent 'hagel'.

En Hagar baarde aan Avram een zoon. En Avram noemde de naam van zijn zoon die Hagar hem gebaard had Jisjmaëel. 16:15

De terugkeer van Hagar wordt niet vermeld. Het is alsof ze tegenover de bode niet kan toegeven dat zij zijn advies opvolgt.

Avram noemde: De naamgeving van kinderen gebeurt in het boek Genesis vaak door de moeder. Opvallend is dat Avram zijn zoon de naam geeft die Hagar van de bode van de EEUWIGE gehoord heeft. Avram accepteert blijkbaar dat God ook via een slavin kan spreken.

Aan Avram, zijn zoon, hem: driemaal wordt ons door de schrijver meegedeeld dat Jismaëel echt de zoon van Avram is.

En Avram was zesentachtig jaar toen Hagar Jisjmaëel baarde voor Avram. 16:16
Het vorige vers eindigde met de naam Jisjmaëel, waardoor de nadruk op hém

kwam te liggen. Dit vers begint en eindigt met de naam Avram. Zowel het eerste als het laatste vers van dit hoofdstuk bevat de naam van Avram. De nadruk valt dus op hem. Maar het verschil tussen beide verzen is opmerkelijk. In v 1 lijkt Avram klem te zitten tussen twee vrouwen. Hier staat hij als het ware beschermend om Hagar en hun kind.

Avram: v 1 van dit hoofdstuk begon met de naam Sarai, v 16 eindigt met de naam Avram.

GENESIS 16:1

Ternauwernood gerealiseerd

- ¶ Het is de rabbijnen opgevallen dat de namen van de vrouwen van de drie aartsvaders Avraham, Jitschak en Jaäkov, allemaal op de letter h eindigen, in het Hebreeuws de *héh*: Sarah, Rivkah, Leah. (In het Nederlands wordt de 'h' gewoonlijk weggelaten). De enige uitzondering is Racheel. Hoewel, Sarah krijgt een *héh* pas in haar naam na haar naamsverandering: Sarai wordt Sarah zoals in Genesis 17:15 staat. Direct daarna wordt dan ook vermeld dat zij zal baren. De letter *héh* heeft als betekenis 'venster'. De opening in deze letter, het venster, is naar voren gericht, naar de toekomst. De moeders met de letter *héh* aan het eind van hun naam moesten erg lang hoop houden op het beloofde kind. Het is symbolisch dat deze letter aan het éind van de namen staat, alsof hiermee gezegd wordt dat de opening naar de toekomst ternauwernood gerealiseerd wordt. Bij Sarah is dit wel heel duidelijk. Pas veel later dan verwacht kon worden, op negentigjarige leeftijd, baart zij haar zoon. Ook bij Rivkah komt de zwangerschap pas na twintig jaar samengewoond te hebben met Jitschak. En Leah? Eigenlijk was het helemaal niet de bedoeling dat zij Jaäkofs vrouw zou worden. Jaäkov hield van Racheel, en voor Racheel heeft hij in feite dan ook twee keer 7 jaar gewerkt [zie Genesis 29:18 en 27].
- En Hagar? Haar naam betekent zoiets als 'de reizende' of 'de vluchtende'. In het Hebreeuws kan men verband zien met het woord 'vluchteling'. Haar naam begint met een 'héh'. In Genesis 16:4 staat: Hij (Avram) kwam tot Hagar en zij werd zwanger. Vruchtbaarheid lijkt bij Hagar geen enkel probleem en dat haar naam met de vruchtbaarheidletter begint lijkt dit aan te geven.

GENESIS 16:2

Dienstmeisje of werkster

In het Hebreeuws bestaan twee woorden voor wat in Nederlandse vertalingen met 'dienstmeisje/dienstmaagd/dienstmeid/slavin' vertaald wordt. Het ene is *sjifchah* en het andere *amma*. Het woord *sjifchah* wordt hier gebruikt. Daarmee wordt aangeduid een dienstmeisje die tot de familie behoort. Met het woord *amma* wordt bedoeld het dienstmeisje die als werkster functioneert. Het woord *amma* betekent oorspronkelijk 'elleboog', 'onderarm'. In mijn teksten gebruik ik als vertaling voor *sjifchah* dienstmeisje, en voor *amma* werkster.

Dit onderscheid vindt men elders (vrijwel) niet terwijl het mijns inziens toch een belangrijke functie heeft in deze verhalen. Met name bij Lea en Racheel en hun 'dienstmeisjes' is dit verschil belangrijk [zie Genesis 29 en 30].

GENESIS 16:6

De ogen van Sarai zijn niet de ogen van God

Sarai wil Hagar vernederen, want ondanks dat Sarai de meesteres is is zij in Hagar's ogen 'licht', dat betekent dat zij niet meer meetelt [zie v 4]. Als reactie vernedert Sarai Hagar nadat Avram zijn vrouw dit toestaat met de woorden: Doe haar wat goed is in jouw ogen (Genesis 16:6). En wat goed is in Sarai's ogen is het vernederen van Hagar. Avram neemt Hagar niet in bescherming terwijl zij wel zijn (tweede) vrouw is. Hij laat Sarai zelf dit probleem oplossen. Dan vlucht Hagar weg. Tijdens haar vlucht vindt een bode/engel van God haar bij een bron (Genesis 16:7). In het Hebreeuws is het woord voor 'oog' en het woord voor 'bron' hetzelfde, namelijk — in transcriptie 'jn (*ayin, jod, nun*). In v 6 is sprake van de beide ogen van Sarai, in v 7 is tweemaal sprake van een ontmoeting met de bode van God bij een oog/bron. Het goede in Sarai's ogen was vernedering, het goede in Gods ogen is dat hij 'hoort' [zie v 11]. Hagar beseft dat dit 'horen' van God omzien is. In v 13 en 14 staat: U bent een God van het zien, en: De levende die mij ziet.

GENESIS 16:9, 10 EN 11

Hagar houdt zich doof, maar God hoort

In Genesis 16 spreekt een engel van God tot Hagar als zij op de vlucht is voor haar meesteres Sarai. In v 8 vraagt de engel Hagar waar ze vandaan komt en waar ze heengaat. Hagar geeft alleen antwoord op het eerste deel van zijn vraag, en nog wel met verdraaide woorden. Ze zegt weg te vluchten van haar

meesteres, maar eigenlijk vlucht zij weg van de eerste vrouw van haar man. Haar bestemming noemt ze niet, alsof het de engel niets aangaat. Daarna herneemt de engel het woord. V 9 begint zo: En de engel van de Heer zei tot haar... Na de uitspraak van de engel doet Hagar er opnieuw het zwijgen toe. Dan herneemt de engel in v 10 het woord. Dan staat er voor de tweede keer: En de engel van de Heer zei tot haar... En in v 11, als er nog steeds geen reactie gekomen is van Hagars kant, staat er voor de derde keer: En de engel van de Heer zei tot haar... De engel heeft het dan over de EEUWIGE (de Heer) die hoort. Als Hagar tenslotte reageert heeft zij het over een God die ziet (v 13).

GENESIS 16:13

God van het zien

- ¶ Het woord *roï* wordt ook nog gebruikt bij de beschrijving van Davids uiterlijk in 1 Samuel 16:12 waar staat dat David rossig was, mooi van uiterlijk en 'goed van het zien'. Of David rossig van huid of van haar was laat ik hier in het midden, maar dat met de uitdrukkingen 'mooi van uiterlijk' iets anders bedoeld is dan met 'goed van het zien' is zeker. Maar alle mij bekende vertalingen en commentaren beschouwen deze twee uitdrukkingen als synoniemen. 'Goed van het zien' betekent een scherpe blik hebben. In Samuel betekent het dat David een zeer goed gezichtsvermogen had, dat hij heel scherp kon zien. Deze adelaarsblik komt hem in het volgende hoofdstuk goed van pas als hij een steentje in het scharnierende gedeelte van de scheenplaat van Goliath slingert. Ook het feit dat hij van de naakte Bat Sjeva kan zien dat zij 'een zeer goede' vrouw was zal te danken zijn aan zijn scherpe blik. Het lijkt dat Hagar hier iets dergelijks van God zegt: dat hij een scherpe blik had zodat hij haar in haar situatie opmerkte. Vanzelfsprekend kan het niet betekenen dat zij God ziet, want dat zou men niet overleven [zie bijvoorbeeld Exodus 19:21].

BESNIJDENIS

GENESIS 17

En Avram werd negentig jaar en negen jaar. En de Eeuwige liet zich aan Avram zien. En hij zei: ik ben God 'Sjaddai'. Ga heen en weer voor mijn aangezicht en wees integer. 17:1

Zich laten zien: zich zichtbaar maken en daardoor zich kwetsbaar opstellen. Dat de EEUWIGE zich laat zien is een opmerkelijk gebeuren. Hij laat zich al zelden horen, laat staan zien.

GOD SJADDAI: Negen keer komt deze aanduiding van God in de Tora voor. 'Sjaddai' is hierbij altijd een nadere aanduiding bij 'God'. Er zijn verschillende verklaringen voor het woord SJADDAI. Vaak wordt het vertaald met 'Almachtige'. Het zou aangeven dat God de beheerser is van de natuurlijke orde. Hij heeft niemand naast zich nodig om te zijn wie hij is; hij is almachtig. Ook in het Arabisch betekent dit woord 'machtig'. Om tot deze verklaring te komen splitst men het woord *sjaddai* in twee woorden, namelijk *sj* en *dai*, wat betekent 'het is genoeg'. Volgens RASJI is dit de meest waarschijnlijke verklaring. Anderen menen dat 't woord SJADDAI afkomstig is van het akkadische woord 'berg'. De betekenis zou dan zijn: 'berggod'. Dit zou passen bij de openbaring van God op de Sinai.

RENÉ SÜSS heeft een artikel geschreven over het begrip SJADDAI, en als meest plausible uitleg noemt hij: 'God van mijn borsten'. Hiervoor hoeft men het woord SJADDAI niet te splitsen. Het woord als zodanig betekent 'mijn borsten'. Deze verklaring wijst vooral op het liefdevolle aspect van God. De vijf plaatsen waar dit woord in het boek Genesis voorkomen gaan over vruchtbaarheid. God zou zich hier zorgzaam betonen als een zogende moeder.

Heen en weer gaan: van Chanoch en Noach wordt beschreven dat zij heen en weer gingen met God [zie Genesis 5:24, respectievelijk Genesis 6:9]. Hier wordt tegen Avram gezegd dat hij heen en weer moet gaan vóór God. De uitleg is dat Noach nog niet zijn eigen weg kon gaan, maar Avram had een sterkere ontwikkeling doorgemaakt en kon voor God uitlopen.

Heen en weer gaan: welke kant Avram ook uit zou gaan, belangrijk is dat hij voor Gods aangezicht blijft gaan.

Integer: volledig, onberispelijk, uit één stuk. Oorspronkelijk werd met dit woord

aangegeven dat de offerdieren te zuiver waren om geofferd te kunnen worden.

- 17:2 *En ik zal mijn verbond tussen mij en tussen jou instellen, en ik zal jou talrijk maken, zeer, ja zeer.

Een verbond instellen: letterlijk 'een verbond geven'. Meestal is sprake van 'een verbond sluiten'. Voor het sluiten van een verbond zijn twee partijen nodig. Het instellen van een verbond gebeurt door één partij, en de andere partij is wat de voorwaarden van het verbond betreft, volkomen afhankelijk van wat de eerste partij bepaalt.

Talrijk, zeer, ja zeer: drie bevestigingen om de belofte te bekrachtigen.

- 17:3 En Avram viel op zijn aangezicht. En God sprak met hem door te zeggen: ...

God: (ELOHIEM) hier is het de eerste keer dat de schrijver in de verhalen over Avram deze naam van God noemt. Daarvoor was het steeds 'de EEUWIGE'(JHWH). Met de naam JHWH wordt het aspect van nabijheid benadrukt, en met de naam Elohiem het aspect van recht en orde.

Spreken door te zeggen: deze uitdrukking wordt hier voor het eerst gebruikt door de schrijver om Gods contact met Avram aan te duiden. Tevoren is wel sprake geweest van 'hij zei', maar niet van 'hij sprak door te zeggen'. Tot nu toe gaf God Avram informatie door. Op dit punt gekomen lijkt het dat God meer vertrouwd geworden was voor Avram. Hij kan nu in zijn hoedanigheid van Elohiem toenadering zoeken, zonder dat dat Avram afschrikt. In de afgelopen vierentwintig jaar zal Avram geleidelijk gemerkt hebben dat deze God te vertrouwen is. Het woord 'spreken' (*davar*) is meer dan alleen informatie-overdracht. Het is meer met iemand iets bespreken. Als het woord 'spreken' gebruikt wordt is er de verwachting dat er sprake zal zijn van overleg, van dialoog.

Door te zeggen: deze onbepaalde wijs geeft aan dat wat gezegd wordt een officieel karakter heeft. Wat volgt is een officiële uitspraak.

Met hem: dit wijst erop dat er sprake is van dialoog, anders had er 'tot hem' gestaan. Maar pas in v 17 reageert Avram. God hoopt op een reactie van de kant van Avram.

- 17:4 IK BEN ER. Zie! Mijn verbond is met jou. En jij zult worden tot vader van een gedruis van volken.

God spreekt in zeer korte afgebroken zinnen. Is dit omdat hij nog niet goed weet hoe Avram zal reageren op zijn uitlatingen?

Gedruis van volken: vaak wordt vertaald 'vader van vele volken', maar in plaats

van 'veel' wordt meer bedoeld 'gebruis, gedruis, onrust' (volgens rabbijn HIRSCH).

*En niet zal jouw naam nog genoemd worden Avram. En jouw naam zal zijn Avraham, want tot een vader van gedruis van volken zal ik jou bestemmen. 17:5

Naam noemen en naam zijn: Avram werd hij genoemd, maar wezenlijk zal zijn de naam Avraham.

Avram betekent 'verheven vader'. *Avraham* betekent 'vader van een menigte'. *Av* betekent 'vader', maar het woord *raham* bestaat niet in het Hebreeuws. BENNO JACOB zegt dan ook dat de betekenis 'van vele volken/ van een menigte' in overdrachtelijke zin bedoeld is. Hij zal vader worden voor allen die God aanbidden. ALTER meent dat beide namen dezelfde betekenis hebben.

Avraham: evenals Sarai de vruchtbaarheidsletter in haar naam krijgt, zo ook Avram die Avraham wordt.

En ik zal jou vruchtbaar laten zijn, zeer, ja zeer. En ik zal jou geven aan volken. En koningen zullen uit jou uitgaan. 17:6

Geven aan volken: hier ontbreekt het woord 'vader'. Geen 'vader van volken', zoals hij wel vader van een gedruis van volken zal worden, zoals in vers 5 staat. Is bedoeld dat Avraham wel betekenis zal krijgen voor alle volken, maar vader zal hij alleen zijn van Israëlieten en Moslims? En, volgens de brief aan de Hebreeën, de vader van alle gelovigen.

*En ik zal mijn verbond oprichten tussen mij en tussen jou en tussen jouw zaad na jou voor hun geslachten tot een eeuwig verbond, om voor jou tot God te zijn en voor jouw zaad na jou. 17:7

Een verbond oprichten: een eenzijdige verbondsluiting. God alléén richt het verbond op. Daarom lijkt er eerst driemaal sprake te zijn van God in de eerste persoon: ik, mijn, mij en daarna zes maal jou en jouw. In v 2 was sprake van 'een verbond instellen'. Dat verbond was exclusief voor Avraham. Hier wordt 'een verbond opgericht' met Avraham en met allen na hem. Het woord 'oprichten' betekent ook een teken stellen.

En ik zal geven aan jou en aan jouw zaad na jou het land van jouw vreemdelingschap, heel het land Kenaän tot een eeuwig bezit. En ik zal voor hen tot God zijn. 17:8

Landbezit: Eerst was er sprake van nakomelingschap, en in dit vers is sprake van bezit van land.

Vreemdelingschap: Avraham zou heel zijn leven vreemdeling blijven en nergens een eigen plekje grond bezitten, afgezien van een graf [zie Genesis 23].

17:9–15

- 17:9 *En God zei tot Avraham: en jij, mijn verbond zul je bewaren, jij en jouw zaad na jou voor hun geslachten.*
 Driemaal 'jij'. Nadat in v 4 met nadruk door God gezegd wordt 'ik', volgt nu met nadruk 'jij'.
 Mijn verbond: God heeft het verbond opgericht, en de andere partij, Avraham en zijn zaad, moet dit in stand houden.
- 17:10 **Dit is mijn verbond dat jullie zullen bewaren, tussen mij en tussen jullie en tussen jouw zaad na jou. Besneden zal worden van jullie al wie mannelijk is.*
- 17:11 **En jullie zullen laten besnijden het vlees van je voorhuid. En het zal tot een teken van een verbond zijn tussen mij en tussen jullie.*
 Tekens: dit woord komt het eerst voor in het verhaal van Kajin en Hevel. Als Kajin zijn broer heeft doodgeslagen geeft God hem een teken [zie ook het verhaal 'Het teken van Kajin' bij Genesis 4].
- 17:12 *En een zoon van acht dagen zal besneden worden voor jullie, ieder die mannelijk is, voor jullie geslachten, de in het huis geborene, en de voor zilver gekochte, van elke zoon van een vreemde die niet uit jouw zaad is.*
 Acht: zeven behoort tot de natuurlijke orde op aarde; hiermee is alles op aarde compleet. Wat daar boven uit gaat, de achtste, behoort tot de boven-natuurlijke orde. Vandaar dat de besnijdenis op de achtste dag moet plaatsvinden (volgens MAHARAL).
 Acht dagen: hierdoor wordt deze besnijdenis onderscheiden van de oorspronkelijke besnijdenis die met puberteit te maken heeft.
 Zilver: in de tijd dat het verhaal speelt waren munten nog niet in gebruik. Toen ruilhandel minder praktisch werd werd de geldwaarde vastgesteld door een hoeveelheid zilver af te wegen. Later werd het zilver tot muntstukken geslagen en is het woord 'zilver' het gewone woord geworden voor 'geld'.
- 17:13 *Beslist moet besneden worden een geborene in jouw huis en een voor jouw zilver gekochte. En mijn verbond zal in jullie vlees zijn tot een eeuwig verbond.*
- 17:14 *En een onbesneden mannelijke van wie het vlees van zijn voorhuid niet besneden is, die persoon zal afgesneden worden van zijn volk. Mijn verbond heeft hij verbroken.*
- 17:15 *En God zei tot Avraham: Sarai, jouw vrouw, haar naam zul jij niet Sarai noemen, maar Sara is haar naam.*
 En God zei: deze uitdrukking duidt op een nieuw gesprek.

Sara, Sarah, Sarai: Haar naam wordt op drie verschillende manieren geschreven. Sarai betekent 'de strijdbare', en Sara, (letterlijk 'Sarah') betekent 'vorstin'. De letter *jod* vervalt bij Sarai, en daarvoor in de plaats komt de letter 'heh', die in het Nederlands niet als 'h' geschreven wordt na een klinker. Deze letter 'h' heeft als betekenis 'venster'. Het is alsof Sara'h' een venster krijgt waardoor ze naar de toekomst kan kijken, of beter nog: een venster dat een opening naar de toekomst geeft.

De rabbijnse uitleg is dat de letter *jod* uit de naam Sarai in tweeën gesplitst wordt. De letter *jod* heeft als getalswaarde tien, en de letter *heh* die Sara'h' overhoudt is dezelfde letter die Avram erbij krijgt. Hij heet vanaf nu Avra'h'am. En deze letter *heh* heeft als getalswaarde vijf. Volgens de Joodse uitleg geeft 'vijf' de verbinding aan met de vijf boeken van Mozes, met de Tora.

Sarai jouw vrouw: het was in het Midden Oosten niet gebruikelijk, ja zelfs verboden, als vreemdeling een getrouwde vrouw aan te spreken. Als men het woord tot haar wilde richten moest dat via haar echtgenoot. Deze was verantwoordelijk voor haar.

Haar naam noemen: in v 5 wordt gezegd dat 'men' Avraham met zijn nieuwe naam zal noemen. Van Sara wordt hier gezegd dat Avraham haar zo zal noemen. Een getrouwde vrouw behoort namelijk haar echtgenoot toe en haar naam noemen is een intiem gebeuren.

En ik zal haar zegenen. En ook zal ik uit haar jou een zoon geven. En ik zal haar zegenen en zij zal tot naties worden. Koningen van volken zullen uit haar geschiedenis maken. 17:16

Ook: dit woord kan ook vertaald worden met 'zelfs'. Of is bedoeld dat Gods zegen niet uitsluitend bestaat uit kinderzegen?

Koningen zullen uit haar geschiedenis maken: in v 6 belooft God dat uit Avraham koningen zullen uitgaan, bij Sara wordt deze belofte ook genoemd maar zelfs uitgebreid met de uitdrukking 'zij zullen uit haar geschiedenis maken'. Het is alsof hier de belofte aan Sara meer op de toekomst gericht is.

Naties, volken: het eerste woord *gojijem* duidt een staatkundige eenheid aan, het tweede woord *amiem* een etnische eenheid. Men zou eerder de omgekeerde volgorde verwachten.

En Avraham viel op zijn aangezicht en hij lachte. En hij zei in zijn hart: zal aan een honderdjarige gebaard worden? En als Sara, een negentigjarige, zal baren[...] 17:17

Avraham lachte: In het volgende hoofdstuk in v 12 staat dat Sara lachte. De EEUWIGE reageert wel op háár lachen, en op dat van Avraham niet. Dit wordt wel als uiting van de patriarchale achtergrond van deze verhalen uitgelegd. Voor een verdere uitleg over het lachen van Avraham en Sara, zie bij Genesis 18:12.

Honderdjarige: typisch de reactie van een man. In v 1 werd al gezegd dat Avraham negenennegentig jaar oud was. Nu Avraham hier overweegt – en verwerpt, zie het volgende vers – dat Gods belofte uit zal komen maakt hij gelijk een rekensom. Hij telt de duur van een eventuele zwangerschap op bij zijn huidige leeftijd.

Als Sara zal baren: het lijkt alsof Avraham de consequenties hiervan nog niet overziet, want hij maakt zijn zin niet af.

- 17:18 *En Avraham zei tot God: moge toch Jisjmaëel leven voor uw aangezicht.*
- 17:19 *En God zei: voorwaar, Sara, jouw vrouw, zal voor jou een zoon baren, en jij zult zijn naam noemen: Jitschak. En ik zal mijn verbond met hem oprichten tot een eeuwig verbond, voor zijn zaad na hem.*
Jouw vrouw, voor jou: niet een zoon van een draagmoeder en ook niet een zoon verwekt door een donor.
Jitschak betekent 'hij lacht' of 'hij doet lachen'. Van het woord *tsachak*, lachen, is zijn naam afgeleid. Lachen 'om' heeft de betekenis van 'uitlachen'; mogelijk dat deze betekenis hier meeklinkt. Of het lachen van Avraham in v 17 te maken heeft met verbazing, vreugde, ongeloof of een andere emotie wordt er niet bij gezegd.
- 17:20 *En wat Jisjmaëel betreft zal ik naar jou horen. Zie! Ik zal hem zegenen. En ik zal hem vruchtbaar maken. En ik zal hem veel maken, zeer, ja zeer. Twaalf vorsten zal hij laten geboren worden. En ik zal hem tot een grote natie bestemmen.*
- 17:21 *En mijn verbond zal ik oprichten met Jitschak, die Sara jou zal baren, voor deze vastgestelde tijd in het volgende jaar.*
- 17:22 *En hij hield op tot hem te spreken. En God ging omhoog van boven Avraham.*
- 17:23 *En Avraham nam Jisjmaëel, zijn zoon, en al de in zijn huis geborenen, en al de met zilver gekochten, al wie mannelijk was onder de mannen van Avrahams huis. En hij besneed het vlees van hun voorhuid, op deze zelfde dag, zoals God tot hem gesproken had.*
- 17:24 *En Avraham was negenennegentig jaar toen het vlees van zijn voorhuid besneden werd.*
- 17:25 *En Jisjmaëel, zijn zoon, was dertien jaar toen het vlees van zijn voorhuid besneden werd.*
- 17:26 *Op dezelfde dag werd Avraham besneden, en Jisjmaëel zijn zoon.*

En alle mannen van zijn huis, die in zijn huis geboren waren, en die met zilver gekocht waren van een vreemde, werden met hem besneden. 17:27

GENESIS 17:2

Een verbond sluiten

Verschillende keren is in het boek Genesis sprake van een verbond sluiten. Bij het woord 'verbond' kan men verschillende werkwoorden aantreffen. Na de grote vloed sluit God een verbond met Noach en zijn nakomelingen, dus in wezen met alle bewoners van de aarde [zie Genesis 9:9]. In Genesis 15:18 sluit God een verbond met Avram; een verbond dat zich uitbreidt tot zijn nageslacht en dat betrekking heeft op het beërven van het land. Het beloofde land en het omgaan daarmee staat symbool voor de hele wereld en hoe de mens daarmee omgaat. Israël als volk en als land is als het ware een spiegel die God de wereld voorhoudt.

De gewone term die gebruikt wordt bij het woord 'verbond' is sluiten. In het Hebreeuws staat 'snijden'. Dit heeft te maken met de manier waarop een verbond gesloten werd. Mensen die een verbond sloten deden dat door gezamenlijk door de bloedstraat te gaan, samen tussen de stukken van een gehalveerd dier doorlopen [zie Genesis 15:10].

Een gebruikelijke manier van een verbond sluiten bij verschillende volkeren ging ook gepaard met bloedvermenging. Nadat de partners zich in de hand gesneden hadden gaven zij elkaar de bebloede handen mengden zij daardoor elkaars bloed.

Maar als er sprake is van een verbond wordt als werkwoord niet altijd 'sluiten|snijden' gebruikt. Alleen al in hoofdstuk 17 komen we verschillende werkwoorden in combinatie met het naamwoord 'verbond' tegen, ieder met een eigen betekenis.

In v 2 is sprake van een verbond geven. In de NBV staat hier: Ik wil met jou een verbond aangaan, wat hiermee aardig overeenkomt.

In v 7 wordt het woord oprichten gebruikt, evenals in v 19 en 21. Maar de NBV heeft het in v 7 over 'een verbond sluiten', en in v 19 en 21 over 'het verbond voortzetten'.

Het Hebreeuwse woord 'oprichten' is van oorsprong een teken stellen. In v 11 staat dan ook dat het besneden zijn een teken van het verbond is. Zo lijkt de betekenis van het verbond dat God met Avrahams nakomelingen 'sluit', een vaststaand teken voor alle geslachten nadien.

GENESIS 17:5

Vader van vele volken

- ¶ God belooft Avram in v 5 dat hij stamvader zal worden van een menigte volken. Zo staat het in de NBV. In de grondtekst wordt tweemaal dezelfde uitdrukking gebruikt, namelijk dat Avram zal worden tot 'een vader van onrust van volken'. Het begrip 'veel' of 'menigte' wordt hier niet gebruikt. Het woord dat door 'menigte' vertaald wordt, betekent in wezen: gedruis, gebruis, onrust.

Dit kan twee dingen betekenen. Ten eerste dat Avram vader zal worden van dynamische volkeren. Ten tweede dat de volken onrustig worden vanwege Avrams vaderschap. Het aardige is nog dat in v 4 sprake is van het 'worden' van Avram, en in v 5 staat dat God Avram 'bestemt'. Het lijkt erop dat in v 4 bedoeld is dat Avram vader zal worden van een volk dat 'onrust' teweeg zal brengen, en dat in v 5 bedoeld is dat de 'onrust' op alle volken betrekking kan hebben. In v 5 wordt de naam Avraham voor het eerst gebruikt, en Avrahams bestemming is er voor alle volken.

GENESIS 17:7, 9-11, 13-4, 19, 21

Het verbond

- ¶ In dit gedeelte komt de uitdrukking 'mijn verbond' zeven maal voor; het woord 'verbond' zonder het bezittelijk voornaamwoord 'mijn' komt nog eens vijf maal voor. In totaal komt het woord 'verbond' dus twaalf maal voor. Mogelijk dat de schrijver hiermee een verband legt met het zaad van Avraham waar de EEUWIGE dit verbond met sluit, namelijk de twaalf stammen.

GENESIS 17:10

Zin van de besnijdenis

- ¶ In v 11 staat dat de besnijdenis een teken van het verbond is. Het is nog steeds niet zeker wat de bedoeling is van het besnijden zoals dat bij Joden gebruikelijk was en is. Volgens sommigen wordt hiermee de seksuele hartstocht verminderd, en zelfbeheersing is voor de Jood met betrekking tot het verbond van de Ene vanaf zijn geboorte een vereiste. Anderen zeggen dat de oorsprong een hygiënische maatregel is. Nog weer anderen menen dat het een restant is van een primitieve rite; de besnijdenis kwam namelijk bij vele volken voor. Ook vrijwel alle volken in Kanaän werden besneden, evenals de Egyptenaren, Arabieren, Bantoes, Polynesiërs en Indianen.

Oorspronkelijk zal het een inwijdingsritueel zijn geweest; vaak werd de jonge man besneden voordat hij huwde. In Exodus 4:25 en 26 wordt verband gelegd met de positie van schoonzoon, ook al wordt in de NBV het woord 'bloedbruidegom' gebruikt. In elk geval wordt daar verband gelegd tussen het huwen van een vrouw en het besneden worden.

Bij de Israëlieten werd, en wordt het jongetje op de achtste dag besneden. Waarschijnlijk houdt dit verband met de opdracht in Exodus 22:29 waar staat dat het eerstgeboren dier van het mannelijk geslacht op de achtste dag geslacht moest worden. De besnijdenis zou een soort vervanging zijn voor de dood van een zoon.

Of zou de besnijdenis een soort 'pars pro toto' zijn voor ontmanning, een symbolische castratie? Na castratie kan de man geen nageslacht verwekken. Zo zou een besneden man zich door dit teken bewust moeten zijn dat het verwekken van nageslacht niet te danken is aan zijn potentie, maar aan de bemoeienis van de EEUWIGE.

Later in de Bijbel treedt er een spiritualisatie op, en komen uitdrukkingen voor als de besnijdenis der oren (Jeremia 4:4, 6:10 en 9:25) en de besnijdenis van het hart (Ezechiël 44:7,9 en Deuteronomium 10:16 en 30:6).

GENESIS 17:11

Een goddelijk teken

Het Hebreeuwse woord 'teken' ('ot) bestaat uit drie letters, en deze letters zijn respectievelijk de *aleph*, de *waw* en de *taw*. De letter *waw* heeft als betekenis 'haak'. Het voegwoord 'en' wordt met deze letter geschreven. De andere twee letters, de *aleph* en de *taw* zijn de eerste en de laatste letter van het Hebreeuwse alfabet. In symbolische taal zegt God dus dat door de besnijdenis een man kan zien dat God als 'de eerste en de laatste' bij ieder is die besneden is. God geeft zo te kennen dat hij permanent bij de besnedene zal zijn. In Genesis 4:15 komt dit woord 'ot voor het eerst voor in de bijbel. Daar geeft God Kajin een teken ('ot) nadat hij zijn broer Hevel heeft gedood. Dit is niet het teken van een moordenaar, maar juist het teken van Gods permanente nabijheid.

BEZOEK BIJ AVRAHAM

Avrahams pleidooi voor Sedom

GENESIS 18

En de Eeuwige liet zich aan hem zien, bij de eiken van Mamree. En hij zat in de opening van de tent omstreeks de hitte van de dag. 18:1

De Eeuwige liet zich zien: net als in Genesis 17:1.

Mamree: betekent 'levenskracht'. In Genesis 13:18 staat al dat Avram zich daar gevestigd had en volgens Genesis 14:13 woonde hij daar.

Hitte van de dag: Avraham zat tegen de middag in de tentopening zat, mogelijk omdat hij zich ziek voelde na de besnijdenis.

En hij sloeg zijn ogen op, en hij zag: Ziel! Drie mannen, staande tegenover hem. En hij zag en snelde hen tegemoet, vanuit de opening van de tent, en hij boog zich neer. 18:2

Drie mannen: er is veel over gedacht wie deze drie mannen waren. De Joodse traditie zegt dat het drie engelen waren die drie opdrachten moesten uitvoeren. Ieder had een eigen taak. De engel Michaël geeft in v 14 Sara te kennen dat ze een zoon zal baren. De engel Gavriël keert Sedom om (Genesis 19:25), en de engel Raphaël doet de rechtvaardigen goed; hij redt Lot midden uit de omkering.

Is de EEUWIGE één van deze drie? Of is hij een vierde?

In de Joodse traditie wordt gezegd dat Avraham niet zeker weet of deze mannen godsgezanten zijn, of Arabieren op doorreis. Hoe het ook zij, omdat het vreemdelingen zijn, bewijst hij hen alle eer en ontvangt hij hen gastvrij, zoals dat hoort bij nomaden. Zich ter aarde werpen voor vreemden op doorreis lijkt echter wat teveel eer. Waarschijnlijk wijst dit erop dat Avraham vermoedt dat deze mannen meer waren dan gewoon reizigers.

Deze personen worden hier en in v 16 en in Genesis 19 (v 5, 8, 10, 12 en 16) 'mannen' genoemd. In Genesis 19:1 en 15 worden twee van hen boden/engelen genoemd. Hiermee worden altijd mensen aangeduid, behalve als er staat 'boden van God' of 'zijn boden'.

In Genesis 18:10 lijkt er sprake te zijn van God zelf. Er staat tenminste: 'Ik zal terugkeren'. In Genesis 18:13, 20 en 26 staat 'en de EEUWIGE zei'. Zo ook in Genesis 19:21. En in Genesis 18:29 en 19:27 staat 'voor de EEUWIGE staande'.

Velen menen dan ook dat hier God zelf bedoeld is met twee begeleiders. Maar God is niet zichtbaar!

Tegenover: dit woord betekent ook 'boven'. Misschien is alleen maar bedoeld 'bij' hem. BENNO JACOB zegt: Avraham zát en de mannen stónden, vandaar het woord 'boven'.

En hij zag: de tweede keer lijkt overbodig. Volgens BENNO JACOB geeft de schrijver hiermee de snelheid van Avrahams reactie aan. Of zou het betekenen dat Avraham nog eens zijn ogen uitwreef? Ervoor staat namelijk het woordje 'zie!', en dat wijst altijd op een verrassing.

18:3 *En hij zei: Mijn heer, als ik toch gunst gevonden heb in uw ogen, ga dan niet voorbij aan uw knecht.*

Het enkelvoud 'heer' wordt gebruikt en ook het werkwoord 'ga' staat in het enkelvoud. Spreekt Avraham de meest vooraanstaande van hen aan, of richt hij zich tot hen gezamenlijk?

Mijn heer: ADONAI. De schrijver gebruikt steeds het woord EEUWIGE (JHWH) in dit verhaal als hij over God spreekt. Dat geeft de sterke betrokkenheid aan die God heeft met Avraham. Avraham zelf gebruikt steeds 'mijn heer' (ADONAI) als hij tot God spreekt. Dit duidt op respect.

18:4 *Laat toch een weinig water worden gehaald, en wast uw voeten, en zet u neer onder de boom.*

Voeten wassen: een kenmerk van gastvrijheid.

18:5 *En ik zal een stuk brood nemen, en versterkt uw hart. En daarna kunt u verder trekken. Want daarom trekt u voorbij tegen uw knecht. En zij zeiden: Doe zo, zoals je gesproken hebt.*

Een stuk brood: Avraham bedoelt 'een maaltijd bereiden', maar uit bescheidenheid noemt hij dit 'een stuk brood halen'. De Talmoed zegt: de vrome belooft weinig en doet veel, bij de slechte is het omgekeerd. De uitdrukking 'brood eten' is de gewone uitdrukking voor een maaltijd nuttigen, want het woord 'brood' is het algemene begrip voor voedsel.

Hart: het hart is in het Hebreeuws in de eerste plaats het centrum van het denken. In het hart ontstaan de overleggingen en maakt men plannen. Avraham zal dus bedoelen dat de mannen weer op krachten kunnen komen om plannen te maken voor hun verdere reis.

En Avraham snelde naar de tent, naar Sara, en zei: Haast je, drie sea meel, fijn bloem, kneed en maak koeken. 18:6

Snel: Avraham reageert snel maar hij verwacht dit van Sara ook.

Sea: een maat voor droge stof, ongeveer zesendertig liter. Drie sea is dus honderd liter.

Fijn meel: het fijnste meel is bedoeld.

Bloem: hiermee wordt bedoeld het meel dat overblijft na het uitzeven van het beste meel. Het is dus het beste van het beste. Het was kern-meel, afkomstig uit de kern van de graankorrel. Uit één sea werd één tiende deel bloem gewonnen. Dit was de dagelijkse behoefte voor een mens.

Drie sea meel, fijn bloem: betekent dit dat Avraham zichzelf verbetert? Dat hij eerst zei 'gewoon meel', en dat hij zich vergiste en daarom zichzelf corrigeerde?

Koeken: bedoeld zijn ronde, platte, in as of op stenen gebakken broden.

En Avraham was naar het rundvee gesneld, en hij nam een jong rund, teer en goed, en hij gaf het aan de jongen, en hij haastte zich om het te bereiden. 18:7

Avraham was gesneld: deze opvallende werkwoordsvorm duidt op grote haast. Avraham holde al naar zij veestapel terwijl hij tegen Sara sprak.

Snellen: voor de derde keer en vierde keer wordt aangegeven met hoeveel haast Avraham te werk gaat.

Aanzienlijken zetten gewoonlijk een kalf apart om dit als mestkalf vet te mes-ten en voor speciale gelegenheden te slachten. De uitdrukking 'teer en goed' wijst erop dat Avraham zijn gasten het beste van het beste wil voorzetten.

De jongen: het lidwoord geeft aan dat het om een speciale jongen gaat. Gaat het om Jisjmaël? Of is degene bedoeld die verantwoordelijk is voor de knechten?

En hij nam boter en melk, en het jonge rund dat hij bereid had, en hij zette het voor hen neer. En hij bleef tegenover hen staan onder de boom en zij aten. 18:8

Boter en melk en het jonge rund: volgens Exodus 23:19 en 34:26 en Deuteronomium 14:21 mag men niet een bokje koken in de melk van zijn moeder. Op grond hiervan is het volgens de Joodse traditie verboden melk- en vleesspijzen te combineren. De Joodse kosjere keuken heeft apart gerei voor beide soorten spijzen. Hoewel er in de Tora geen eerder of later is, verklaart men toch dat dit verbod hier nog niet gold. Avraham kon dus zijn gasten zowel melk als vlees voorzetten.

Tegenover: weer hetzelfde woord als in v 2. Toen stonden de mannen 'boven' Avraham, hier staat Avraham 'boven' hen. De uitdrukking 'boven iemand

18:9–12

staan' heeft meestal de betekenis van een knecht die naast zijn – zittende – heer staat, gereed om opdrachten uit te voeren. Joodse verklaarders menen op grond van het feit dat deze mannen aten, dat zij geen engelen kunnen zijn.

- 18:9 *En zij zeiden tegen hem: Waar is Sara, je vrouw? En hij zei: daar, in de tent.*
Waar is Sara, je vrouw: het is opvallend dat deze onbekende mannen de naam van Avrahams vrouw weten. Trouwens voor gasten is het zeer ongepast naar iemands vrouw te vragen. Duidt dit erop dat het speciale gasten zijn?
- 18:10 *En hij zei: Ik zal zeker terugkeren naar jou, als de tijd opleeft. En zie! Een zoon voor Sara, je vrouw. En Sara, zij had (het) gehoord bij de ingang van de tent die achter hem was.*
En hij zei: In v 9 spraken nog de drie mannen, maar hier is het één persoon die het woord tot Avraham richt. Hier lijkt het de EEUWIGE zelf te zijn die spreekt. In v 3 had Avraham al het woord tot die ene gericht.
Als de tijd opleeft: meestal wordt dit uitgelegd als 'volgend jaar om deze tijd'. In v 14 staat dezelfde uitdrukking, evenals in 2 Koningen 4:16. Sommige uitleggers menen dat het betekent 'in de tijd die Sara nog leeft'. RAMBAN meent dat het betekent 'in de tijd die jij zult meemaken'.
De tent: soms hadden vrouwen hun eigen tent. Soms was het vrouwengedeelte een afgescheiden deel van de gemeenschappelijk tent.
- 18:11 *En Avraham en Sara waren oud, op dagen gekomen. Het had opgehouden voor Sara het pad der vrouwen.*
Oud: dit woord heeft de betekenis van 'ervaren'.
Op dagen gekomen: de tijd van iemands leven dat hij niets nieuws meer heeft te verwachten [zie Genesis 24:1 en Jozua 13:1 en 23:1].
Pad: in Genesis 31:35 wordt het woord 'weg' gebruikt.
- 18:12 **En Sara lachte in haar binnenste, door te zeggen: Nadat ik versleten ben, zal ik genot hebben? En mijn meester is oud.*
In het binnenste lachen: dit verwijst naar Genesis 17:17, waar Avraham lacht en in zijn 'hart' zijn twijfel uit. Het hart is het centrum van de gedachten terwijl 'het binnenste' het centrum is van de gevoelens. Geeft de schrijver met deze verschillende woorden het verschil in beleving aan tussen man en vrouw?
Genot: dit is de enige plaats waar dit woord voorkomt. Het is zeer de vraag of het wel 'genot' betekent. In de hele bijbel wordt nergens gesproken van seksuele behoefte of seksueel genot bij de vrouw, met uitzondering van het boek Hooglied. RASJI meent dat het 'molligheid' betekent. BENNO JACOB verklaart het met 'glanzend vel'. Mogelijk betekent het gewoon 'menstruatie'.

Mijn meester is oud: Bedoelt Sara dat Avraham zo oud geworden is dat hij geen behoefte meer heeft aan seksueel contact? Het woord 'oud' (*zakeen*) betekent gewoonlijk: oud en ervaren.

En de Eeuwige zei tot Avraham: Waarom is dit lachen van Sara, door te zeggen: Zou ik inderdaad baren nu ik oud geworden ben? 18:13

Door te zeggen: inderdaad heeft Sara in v 12 een officiële uitspraak gedaan, hoewel het wel vragenderwijs gesteld was. DE EEUWIGE lijkt Sara's vraag hier om te buigen in een bevestiging.

Waarom: letterlijk betekent dit woord 'waartoe'. De EEUWIGE wijst er al op dat het lachen van Sara uit zal komen.

Oud: De EEUWIGE herhaalt – in iets andere bewoordingen – de mening van Sara dat zij een oude vrouw is. Maar haar bewering dat Avraham oud is herhaalt hij niet! De Joodse uitleg hiervan is, dat de EEUWIGE geen onenigheid tussen echtelieden wil veroorzaken. Sara had dit alleen in haar binnenste gezegd. God wist het, maar Avraham wist niet wat Sara over hem dacht.

Zou voor de Eeuwige iets te wonderlijk zijn? Tegen de afgesproken tijd zal ik naar jou terugkeren, wanneer de tijd opleeft. En dan heeft Sara een zoon. 18:14

En Sara ontkende, door te zeggen: Ik heb niet gelachen. Want ze was bevreesd. Maar hij zei: Nee, je hebt wel gelachen. 18:15

Nee, je hebt wel gelachen: meestal wordt dit als berisping opgevat. Zoals het hier staat lijkt het alleen een constatering.

En de mannen stonden op van waar zij waren. En ze gingen Sedom bezien. En Avraham ging met hen mee, om hen uitgeleide te doen. 18:16

Bezien: dit woord betekent 'neerzien op iets met kritische blik'.

Als God een volk wil straffen, gaat hij als een goed rechter eerst de zaak zelf bekijken. Als een volk zondig lijkt, wil hij dit zelf bezien. Als de mannen straks in Sedom komen, biedt alleen Lot de mannen onderdak aan en de andere inwoners willen hen aanranden.

En de Eeuwige had gezegd: Zal ik verbergen voor Avraham wat ik zal doen? 18:17

De Eeuwige had gezegd: hiermee zal bedoeld zijn dat de EEUWIGE in zichzelf sprak, dat hij dacht. In het Hebreeuws kan dit namelijk op deze manier weergegeven worden.

In v 21 wordt gezegd dat God wil afdalen.

Volgens BENNO JACOB is v 17–21 daarom een inleiding op wat zich daarna af-

speelt. V 17–21 zou zich daarom in de hemel afspeelen. Zo'n hemels overleg gaat aan elk godsgericht vooraf. In Genesis 6:5–7 is hiervan sprake voordat de zondvloed komt. Genesis 11:6 spreekt over de overweging van God bij de spraakverwarring.

18:18 *En Avraham zal zeker tot een groot en talrijk volk worden, en in hem zullen alle volken der aarde gezegend worden.*

18:19 *Ja, ik ken hem, opdat hij zijn zonen en zijn huis na hem zal gebieden, opdat zij de weg van de Eeuwige zullen bewaren, door integriteit en recht te doen, zodat de Eeuwige over Avraham zal doen komen wat hij over hem gesproken heeft.*

Zodat: tweemaal in dit vers. De eerste keer mét medewerking van degene die het uitvoert, de tweede keer zónder dat deze een inbreng heeft.

Integriteit en recht: (ook wel gerechtigheid en recht genoemd). Elders (Psalm 33:5 en Spreuken 21:3) staan deze woorden in de omgekeerde volgorde ('recht en gerechtigheid'). Het woord 'recht' duidt op een gerechtelijke uitspraak, en 'integriteit/gerechtigheid' op het tot zijn recht laten komen van de ander.

18:20 *En de Eeuwige zei: Het hulpgeroep aangaande Sedom en Amora is immers veel, en hun zondigheid is immers zeer zwaar geworden.*

Hulpgeroep: meestal wordt met het werkwoord 'roepen' bedoeld 'om hulp roepen'.

Sedom: het gebied van Sedom was zeer vruchtbaar en het had dus een sterke aantrekkingskracht voor anderen. De Sedomieten wilden echter hun welvaart voor zichzelf houden en daarom geen stroom immigranten toelaten. Een rijke veeboer als Lot werd nog wel getolereerd. Volgens de Joodse traditie probeerden de Sedomieten eventuele nieuwkomers af te schrikken door wrede voorschriften: stervenden kregen geen voedsel; aalmoezen geven was *verboden*; seksuele perversies werden getolereerd.

Veel: ditzelfde woord komt voor in Genesis 6:5 'En God zag dat de boosheid veel was op de aarde'. De zonden van de generatie van de grote vloed was dus vergelijkbaar met die van de Sedomieten.

Zondigheid: in Genesis 13:13 is dit al gezegd, toen Lot zich bij Sedom vestigde.

18:21 *Laat ik toch afdalen en zien: hebben zij gedaan volgens haar hulpgeroep dat tot mij gekomen is? Hebben zij ernaar gedaan? Ik wil het weten.*

Afdalen: ook in Genesis 11:5 staat dat God afdaalde om te zien. Dit afdalen is om de mensen nog een gelegenheid te geven tot omkeer.

Haar hulpgeroep: het bezittelijk voornaamwoord haar is intrigerend. Er zijn

verschillende Joodse verhalen in omloop die dit vrouwelijk voornaamwoord proberen te verklaren. De fraaiste uitleg is die uit de Talmoed dat het woord 'veel' (*rabah*) uit v 20 ook gelezen kan worden als *ribah*, en dit betekent 'jong meisje'. Er was in Sedom een meisje, mogelijk een dochter van Lot, die zich ontfermde over behoeftigen. Toen de inwoners van Sedom hier achter kwamen, wreekten ze zich op dit meisje. Ze werd met honing ingesmeerd en op de stadsmuur gelegd, waar wilde bijen haar aanvielen en doodden. Het hulp-groep van dit meisje bereikte de EEUWIGE.

Volgens BENNO JACOB echter slaat dit 'haar' gewoon op de stad. Een stad is altijd vrouwelijk.

De zonde van Sedom wordt beschreven in Ezechiël 16:49–50 vooral als sociale en morele overtredingen.

Toen wendden de mannen zich vandaar en gingen naar Sedom. En Avraham bleef staan voor het aangezicht van de Eeuwige. 18:22

Dit is een opmerkelijk vers. In oudere Hebreeuwse teksten heeft namelijk gestaan: En de EEUWIGE bleef staan voor het aangezicht van Avraham. Al heel vroeg is de tekst door schriftgeleerden gewijzigd, omdat men deze uitdrukking godslasterlijk vond. De uitdrukking 'blijven staan voor iemand' wordt namelijk gebruikt voor knechten die in dienst van hun heer staan en wachten op bevelen. Toch geeft de originele versie aan dat God verwacht dat Avraham tussenbeide komt, en hij zou dan graag op Avrahams verzoek in willen gaan.

En Avraham kwam naderbij en hij zei: Zult u werkelijk de integere met de boosdoener wegvagen? 18:23

Het is hier de eerste keer dat een mens uit eigen initiatief tot God spreekt. Tevoren was dit alleen als reactie op het spreken van God.

Naderen: Avraham wordt geprezen om zijn stoutmoedigheid. Noach reageert niet als God zegt dat hij de wereld wil vernietigen. Avraham pleit ervoor, dat de rechtvaardigen niet tegelijk met de goddelozen om zullen komen. Later (in Exodus 32) zal Mosje pleiten voor onschuldigen en schuldigen beiden.

In Job 9:22 wordt als zekerheid genoemd dat God de onschuldigen met de bozen doet omkomen. Avraham stelt dit als vraag.

Integere: dit woord komt zeven (!) maal voor in dit gedeelte, en het woord boosdoener drie maal. Wie heeft Avraham op het oog als hij het over 'de integere' heeft? Dat kan niemand anders zijn dan Lot.

18:24-33

- 18:24 *Misschien zijn er vijftig integeren binnen de stad. Zult u dan werkelijk wegvagen en geen vergeving schenken aan de plaats vanwege de vijftig integeren die in haar midden zijn? Vijftig: volgens RASJ1 betekent dit: in elke stad tien mannen. Er wordt namelijk van vijf steden gesproken. Integeren: in het Hebreeuws tsadikiem: zij die 'gerechtigheid' doen.*
- 18:25 *Het zij verre van u om te doen naar dit woord, door de integere te doden met de boosdoener. Het zij verre van u. De rechter van de hele aarde, zou hij geen recht doen?*
- 18:26 *En de Eeuwige zei: Als ik in Sedom vijftig integeren vind binnen de stad, zal ik vergeving schenken aan heel de plaats, vanwege hen.*
- 18:27 *En Avraham antwoordde en hij zei: Zie toch! Ik heb het gewaagd tot mijn Heer te spreken, ik die stof en as ben. Stof: de kleinste deeltjes van de aarde. As: wat overblijft nadat iets verbrand is. Deze combinatie geeft het geringste, het meest waardeloze op aarde aan. Deze woorden komen samen ook voor in Job 30:19 en 42:6.*
- 18:28 *Misschien ontbreken er vijf aan de vijftig integeren. Zult u om een vijftal de hele stad verderven? En hij zei: Ik zal niet verderven als ik daar vijfenveertig vind.*
- 18:29 *En hij ging voort nogmaals te spreken tot hem en hij zei: Misschien worden daar veertig gevonden. En hij zei: Ik zal het niet doen ter wille van die veertig.*
- 18:30 *En hij zei: Moge mijn heer toch niet (in toorn) ontbranden wanneer ik spreek. Misschien worden daar dertig gevonden. En hij zei: Ik zal het niet doen als ik daar dertig vind.*
- 18:31 *En hij zei: zie toch! Ik heb het gewaagd tot mijn heer te spreken. Misschien worden daar twintig gevonden. En hij zei: ik zal niet verderven ter wille van de twintig.*
- 18:32 **En hij zei: Moge mijn heer toch niet (in toorn) ontbranden, wanneer ik nog eenmaal spreek. Misschien worden daar tien gevonden. En hij zei: Ik zal niet verderven ter wille van de tien.*
- 18:33 *En de Eeuwige ging, zodra hij opgehouden was tot Avraham te spreken. En Avraham was teruggekeerd naar zijn plaats. Zijn plaats: in het pleidooi voor Sedom heeft Avraham het tweemaal over 'de plaats'. Als er sprake is van 'verdelgen' of 'vernietigen' wordt het woord 'stad'*

gebruikt. Als het gaat over 'vergeven' in v 24 en 26 gebruikt eerst Avraham en later God de term 'plaats'. Een 'plaats' is een plek waar men thuis hoort. Waar Avraham verblijft is het een plaats waar het goed toeven is, waar Lot verblijft bepaald niet.

GENESIS 18:12 EN 13

Avraham oud en versleten?

Volgens Genesis 18:11 menstrueerde Sara niet meer. Toch belooft de Eeuwige in Genesis 18:10 Avraham een zoon die Sara hem zal baren. In vers 12 staat dat Sara's schoot erom moet lachen. In hetzelfde vers zegt zij: 'En mijn meester is oud'. In het erop volgende vers reageert de Eeuwige op de woorden van Sara. Opvallend is dat hij alleen reageert op wat Sara het eerste zei, namelijk dat zij te oud is geworden om te baren. Dat haar meester 'oud' is geworden wordt door de Eeuwige niet genoemd. Volgens de rabbijnen had Sara haar uitspraak in haar binnenste gedaan. Avraham wist hier dus niets van. De Eeuwige kent de overleggingen der mensen, maar de mensen weten van elkaar niet wat er in hen omgaat. En opdat Avraham Sara geen verwijten zou maken verzwijgt de Eeuwige Sara's uitspraak over haar man, omdat dit kwetsend voor hem zou kunnen zijn.

Als we woord voor woord de uitspraak van Sara nagaan blijken haar woorden toch niet zo eenvoudig te zijn. Het woord 'oud' betekent wel 'op leeftijd gekomen', maar tegelijk betekent het 'met levenswijsheid'. Het begrip 'oud' is niet hetzelfde als 'afgeleefd'. Dat Avraham nog geen oude afgeleefde man was blijkt wel uit Genesis 25:2 waar vermeld wordt dat hij nog zes zonen verwekt bij Ke-toera. Als Sara dus de uitspraak doet dat Avraham 'oud' is bedoelt zij niet dat hij geen kind meer kan verwekken. En de Eeuwige beseft dit ook. Hij herhaalt in v 13 dan ook alleen de uitspraak van Sara over zichzelf.

Maar wat zou Sara bedoeld hebben met de uitspraak over haar man die 'oud' geworden was? Als 'oud zijn' en 'impotent zijn' niet synoniem zijn moet men de uitspraak van Sara in een ander licht zien. Avraham was een man op leeftijd en op zijn leeftijd heeft men andere dingen aan zijn hoofd dan een gezin stichten. Op zijn leeftijd zou men langzamerhand een adviserende functie moeten krijgen terwijl zijn nakomelingen de praktische zaken zouden moeten overnemen. Of zou Sara suggereren dat Avraham gewoon impotent geworden was? Men ziet vaker dat in een relatie waarin men tevergeefs op zwangerschap wacht op den duur de seksualiteit op een laag pitje komt te staan.

GENESIS 18:12 EN 13

Sara lacht

- ¶ In Genesis 17:17 staat dat Avraham lacht als God hem een zoon belooft. In Genesis 18:12 staat dat ook Sara lacht als zij hoort dat zij een zoon zal baren. Sara wordt door de Eeuwige berispt om dit lachen, terwijl Avraham geen woord van kritiek krijgt. Vanwaar dit verschil? Dat vrouwen bij God eerder kritiek te verduren krijgen is een te simpele verklaring. Laten we deze twee verzen eens nauwkeurig bekijken en zien of er aanwijzingen zijn die dit verschil in reageren van God kunnen verklaren.

Genesis 17:17 zegt: Avraham lachte, en hij zei in zijn h art...

Genesis 18:12 zegt: Sara lachte in haar binnenste, door te zeggen...

Het verschil is dat Avraham blijkbaar hardop lacht. 'In zijn hart zeggen' is namelijk niet hetzelfde als 'in stilte zeggen'. Het hart is in het bijbelse denken niet het centrum van het gevoel, maar meer van het denken. De overleggingen komen uit het hart. Avraham lacht, en maakt plannen voor de toekomst. Sara lacht in haar binnenste. Sara's binnenste is haar schoot, de plaats waaruit haar 'lachertje' (de naam Jitschak betekent dit) zal voortkomen. En Sara's binnenste zal de plaats worden van het echte lachen. Het is dan ook zeer de vraag of de reactie van de Eeuwige een berisping is. Men kan het ook positief opvatten. Op Avrahams lachen wordt niet gereageerd, maar Sara's lachen wordt door de Eeuwige bevestigd. Haar lachen mag niet in haar 'binnenste' blijven. Het lachen moet voor ieder die haar ziet zichtbaar worden, zoals in Genesis 21:6 staat: Een lachen heeft God voor mij gemaakt. Ieder die het hoort, lacht over mij.

GENESIS 18:32

De tien integeren

- ¶ Als Avraham pleit ten behoeve van de stad Sodom probeert hij de Eeuwige er vanaf te houden de plaats te vernietigen. Zijn neef Lot woont in de stad, maar zijn daar wel meer integere mannen ter wille van wie God de stad zou willen sparen? Avraham vraagt God tenslotte de stad te sparen als er tien integeren mannen gevonden worden. En dan breekt de Eeuwige de onderhandelingen af. De vraag is waarom Avraham niet doorging tot het uiterste, tot   n toe. In Jeremia 5:1 en Ezechi el 22:30 staat dat   n integer mens een stad, respectievelijk een land kan redden. Zou Avraham soms bang zijn dat als hij bij God zou pleiten ter wille van   n integere, dat God ook hier mee zou instemmen, maar dat zou blijken dat de stad toch verwoest zou worden? Met ande-

re woorden dat zelfs die ene integere persoon niet gevonden zal worden. Dat zelfs neef Lot niet tot de integeren gerekend kan worden?

DE VERWOESTING

van Sedom en Lots redding

GENESIS 19

En de twee boden kwamen te Sedom in de avond. En Lot zat in de poort van Sedom. En Lot zag [...]. En hij stond op, [...] hen tegemoet. En hij boog zich neer, met zijn neus ter aarde. 19:1

Twee boden: Dit verhaal begint met de komst van twee boden. Bij Avraham waren het er drie. Volgens de rabbijnse traditie ontbreekt hier de bode die de toekomstverwachting voorzegt.

Avond: bij Avraham kwamen de boden toen het volop dag was. Is het symbolisch dat de boden hier komen als het donker wordt?

Zitten: net als Avraham in Genesis 18:1 zit Lot als de mannen op bezoek komen

Zitten in de poort: in de poort zaten zij die gezag uitoefenden. Hier werden alle belangrijke zaken van de stad geregeld en ook werd er recht gesproken [zie v 9]. Blijkbaar was Lot een vooraanstaand burger van Sedom geworden. De Nieuwe Bijbelvertaling suggereert dat Lot toevallig in de poort zat, maar het Hebreeuws wijst er juist op dat Lot gewoon was in de poort te zitten. Er wordt namelijk een deelwoord gebruikt: 'hij was zittende'.

En Lot zag: wie of wat Lot zag vertelt het verhaal niet. De schrijver moet wel haast bedoelen dat Lot inzicht kreeg. Lot realiseerde zich wie de mannen waren. Of betekent het juist dat Lot – net als Avraham in Genesis 18:2 – niet wist wie hij voor had?

Opstaan, [...] tegemoet: normaal gaat men iemand tegemoet. De schrijver lijkt het woord 'gaan' weg te laten. Zou dit de snelheid van Lots handelen aangeven? Of betekent het dat Lot iemand was die zát, iemand die nauwelijks in beweging te krijgen was? Lot wil blijkbaar deze vreemdelingen gastvrijheid bieden. In de rabbijnse traditie is de ongestvrijheid van de Sedomieten hun grootste zonde.

Neus: normaal is de uitdrukking 'met het aangezicht ter aarde'. Waarom hier neus gebruikt wordt? Het Hebreeuwse woord voor 'neus' betekent ook 'toorn'.

- 19:2 *En hij zei: Zie toch, mijne heren. Wijkt toch af naar het huis van uw knecht. En brengt er de nacht door en wast uw voeten. En u kunt morgenvroeg opstaan en uws wegs gaan. En zij zeiden: Nee. Want wij willen op het plein de nacht doorbrengen.
Afwijken: In Genesis 18:2 stonden de bezoekers bij Avraham stil. Hier bij Lot lijkten de bezoekers duidelijk van plan te zijn verder te willen gaan. Bij Avraham gaan de bezoekers direct op Avrahams uitnodiging in [zie Genesis 18:5]. Hier wijzen zij Lots gastvrijheid af. Zo'n weigering is in het Midden Oosten volkomen ongebruikelijk, ja zelfs beledigend. Dat de bezoekers door Lot gevraagd worden af te wijken wijst erop dat Lot denkt dat zij op weg waren ergens heen. *Afwijken – de nacht doorbrengen – voeten wassen:* een abnormale volgorde. [Zie hieronder bij het artikel 'Voeten wassen'].
Huis: In tegenstelling met Avraham die in een tent woont, woont Lot in een huis met balken, deur en slot (zie v 6-10). Ook woont hij in Sedom.
- 19:3 En hij drong erg bij hen aan. En zij weken af tot hem en zij kwamen naar zijn huis. En hij maakte voor hen een maaltijd. En broden had hij gebakken. En zij aten.
Afwijken: volgens rabbijns commentaar gingen de mannen via een omweg om ongemerkt het huis binnen te kunnen gaan.
Een maaltijd maken: Bij Avraham wordt uitgebreid verteld hoe Avraham alles klaar liet maken. Hier staat eenvoudigweg 'hij maakte een maaltijd'.
Voeten wassen: Dit was de mannen wel in het vooruitzicht gesteld, maar er staat niet dat zij hier gebruik van maakten. In het volgende vers staan ook al gebeurtenissen vermeld die plaatsvonden voordat de mannen gingen slapen.
Broden: ongezuurde broden zijn bedoeld. Voor het rijzen van het deeg was extra tijd nodig. Ongezuurde broden waren snel klaar en langer houdbaar. En hier waren ze al gebakken.
Hij maakte, hij had gebakken: volgens de rabbijnen was zelfs zijn vrouw niet bereid zich in te spannen voor de vreemdelingen, en blijkbaar ook zijn dochters en bedienden niet. Logischer is dat Lot beseftte dat dit zulke hooggeplaatste bezoekers waren dat hij zelf de eer opeiste hen te bedienen.
- 19:4 Het was voordat ze gingen liggen. En de mannen van de stad, de mannen van Sedom, omsingelden het huis, van knaap tot grijsaard, het gehele volk vanaf het uiterste.
Voordat ze gingen liggen: volgens het Hebreeuws zou dit ook kunnen aansluiten bij het slot van v 4: En zij aten voordat zij gingen liggen. Maar een dergelijke mededeling lijkt volkomen overbodig.
De mannen van de stad: deze zelfde uitdrukking wordt gebruikt in het gruwelverhaal van Richteren 19:22.
 Bedoeld is niet het gepeupel, maar de gevestigde burgers.

Mannen: kinderen en vrouwen waren blijkbaar niet betrokken bij dit gebeuren.

Uiterste: met dit woord is gewoonlijk 'uiterste', 'rand', 'einde' bedoeld. Wat hier de betekenis is? Aanzienlijken tot volk van het laagste allooi? Of: Ze kwamen van heinde en ver, omdat Lot een regel van hun stad, ongastvrij zijn, geschondden had?

Volgens RAMBAN wilden de Sedomieten tegen elke prijs voorkomen dat arme gelukzoekers hun vruchtbare landstreek zouden overspoelen. Voor Lot was destijds een uitzondering gemaakt omdat hij al een rijk man was.

En ze riepen tot Lot en ze zeiden tot hem: Waar zijn de mannen die vannacht tot jou gekomen zijn? Laat ze tot ons uitgaan, en wij zullen hen kennen. 19:5

Vannacht: bij Lot kwamen de boden in de avond, maar de mannen van Sodom hebben het over de nacht.

Kennen: met dit woord wordt hier een intiem kennen bedoeld, zoals vaker het geval is. Het is ook de normale uitdrukking voor 'seksuele gemeenschap hebben'. Meestal wordt gedacht dat dit laatste hier bedoeld is. Als men mijn uitleg accepteert dat met 'voeten wassen' het aanbieden van seks bedoeld is accepteert, zou dit er ook voor pleiten dat seksualiteit blijkbaar in Sodom een gebruiksartikel was.

En Lot ging uit tot hen, in de deuropening. En de deur had hij achter zich gesloten. 19:6

De deur gesloten: blijkbaar wilde Lot zijn gasten beschermen. Een deur had een grendel aan de binnenkant. Dat Lot van buitenaf de deur dicht deed betekende dat de deur niet op slot was.

En hij zei: Neen toch mijn broeders, doet toch geen kwaad. 19:7

Broeders: gebruikt Lot dit woord omdat hij zich wat hun normen en waarden betreft met hen identificeert? Tenslotte zat hij met hen in de poort. Of probeert Lot hen op de goede weg te brengen, hoe slecht ze ook zijn?

*Zie toch! Ik heb twee dochters die geen man gekend hebben. Ik zal hen laten uitgaan tot jullie. En doet met hen zoals goed is in jullie ogen. Slechts doe deze mannen niets aan, want aldus zijn zij in de schaduw van mijn balken gekomen. 19:8

Zie toch! Deze uitdrukking gebruikt men als men meent dat anderen het uit zichzelf niet goed zien. Probeert Lot uiting te geven aan het opmerkelijke feit dat deze twee dochters nog steeds maagd zijn, ondanks dat ze al uitgehuwelijkt waren?

Kennen: ook weer hetzelfde woord 'intiem kennen'. Opmerkelijk genoeg staat

19:9–10

hier niet dat geen man hén gekend heeft, maar dat zij geen man gekend hebben. Mogelijk dat dit al een voorbode is van de episode van v 31–38?

Goed in jullie ogen: deze zelfde uitdrukking gebruikt Avraham ook tegenover Sara bij haar onenigheid met Hagar in Genesis 16:6.

Deze mannen: het woord ‘deze’ mist een letter, waardoor dit woord ook gelezen kan worden als ‘godheid’. Zou dit betekenen dat Lot – en ook de mannen van Sodom – deze boden herkennen als afgezanten van god? In elk geval zal deze onregelmatigheid wijzen op emotionaliteit bij Lot.

Schaduw: een vreemd woord nu deze boden ‘s avonds gekomen zijn. Duiden de woorden ‘avond’, ‘nacht’ en ‘schaduw’ allemaal op de duisternis waarin dit hele verhaal zich afspeelt?

19:9 **En zij zeiden: Kom eens dichterbij! Voort! En zij zeiden: De ene is gekomen om als vreemdeling te verblijven. En hij spreekt alsmaar recht. Nu, wij zullen jou meer kwaad doen dan hen. En zij drongen zeer op tegen de man, tegen Lot. En ze kwamen nader om de deur te breken.*

En zij zeiden: Twee maal staat dit hier. Zijn de eerste keer de knapen en de tweede keer de ouderen bedoeld? [zie v 4].

De ene: men zou een ander woord verwachten; zoiets als ‘hij’, of ‘deze’. Er zijn ook uitleggers die menen dat dit een vraagzin is. Volgens het Hebreeuws is dit ook een mogelijkheid. Dan zou de vertaling luiden: Is de ene gekomen als vreemdeling, en zou hij ook nog rechtspreken? Een andere mogelijkheid is dat Lot als eenling getolereerd werd, maar nu hij gemene zaak dreigt te maken met andere vreemdelingen wordt deze minderheidsgroepering een bedreiging voor de Sedomieten.

Alsmaar recht spreken: met deze uitdrukking wordt ‘voortdurend recht spreken’ bedoeld. Dan zou Lot dus steeds zijn positie in de poort hebben ingenomen om te proberen hen op het goede pad te brengen.

Volgens het Hebreeuws zijn beide opties mogelijk. Is God hier bezig Lot te beproeven, zoals hij het in Genesis 22 Avraham doet?

19:10 *En de mannen staken hun hand uit en brachten Lot tot zich in huis. En de deur hebben zij gesloten.*

Mannen: met dit woord worden in dit verhaal drie verschillende groepen bedoeld: de mannen die op bezoek komen bij Lot, Lots huishouding en de mannen van Sodom.

En de mannen die (bij) de opening van het huis waren, hebben ze met verblinding geslagen, van klein tot groot. En zij tobden zich af om de ingang te vinden. 19:11

Van klein tot groot: niet van knaap tot grijsaard, zoals in v 4.

En de mannen zeiden tot Lot: Wie jij hier nog meer hebt, schoonzoon, je zonen, je dochters en allen die jij in de stad hebt, doe hen uitgaan uit de plaats... 19:12

Schoonzoon: enkelvoud. En zonder bezittelijk voornaamwoord 'jouw'. Soms wordt het enkelvoud gebruikt ook als er sprake is van meerdere personen.

Zonen: meervoud, dus minstens twee.

Dochters: andere dochters dan de twee die in v 8 genoemd werden?

...want wij zijn bezig deze plaats te verderven. Want het geschreeuw aangaande hen is groot geworden bij het aangezicht van de Eeuwige. De Eeuwige stuurde ons weg om haar te verderven. 19:13

En Lot ging naar buiten en sprak tot zijn schoonzons, die zijn dochters genomen hadden, en hij zei: Sta op, ga weg, uit deze plaats, want de Eeuwige is bezig de stad verderven. Maar hij was in de ogen van zijn schoonzons als iemand die spotte. 19:14

Lot ging uit: Blijkbaar woonden de schoonzons zelfstandig. Lot ging blijkbaar niet uit naar zijn zonen en dochters zoals de mannen hem ook opgedragen hadden. Had Lot de hoop opgegeven dat hij zijn zoons en (andere) dochters zou kunnen overtuigen met hem mee te gaan?

Genomen hadden: het woord 'nemen' heeft de betekenis van 'huwen'. Meestal wordt vertaald 'schoonzons die zijn dochters zouden gaan huwen', maar het lijkt er meer op dat Lot naast de twee dochters die nog thuis woonden andere dochters had die al gehuwd waren en elders woonden.

Lot betoont wel weer moed om naar buiten te gaan om zijn schoonzons te redden. Hij gelooft blijkbaar onvoorwaardelijk in de voorspelling van zijn gasten.

Spotten: dit woord heeft een negatieve gevoelswaarde. Het wordt gebruikt in het verhaal van het 'spotten' van Jisjmaël met Jitschak in Genesis 21:9, in het verhaal dat Jitschak zelf 'spot' met Rivka in Genesis 26:8 en ook in het verhaal van Joseef en vrouw van Potifar in Genesis 39:14 en 17. Met dit woord 'spotten' wordt altijd een bijzondere vorm van seksualiteit bedoeld [zie het artikel bij Genesis 21:9]. Mogelijk dat de schoonzons van Lot ook dergelijke gedachten hadden over hun aanstaande schoonvader. Als Lot zijn dochters seksueel misbruikt heeft is de beschrijving van de incestueuze relatie tussen Lots dochters en hun vader in v 29–38 ook begrijpelijker.

19:15 *En toen de dageraad opging, maanden de boden Lot tot spoed, door te zeggen: Sta op, neem je vrouw en je twee dochters die te vinden zijn, opdat jij niet met de boosheid van de stad weggevaagd wordt.*

Dageraad: het eerste ochtendgloren, het ochtendrood.

Boden: nu het licht is geworden worden de bezoekers niet meer 'mannen' genoemd, maar zijn het boden geworden.

Die te vinden zijn: van de zonen van Lot en van de schoonzonen die zeggenschap hadden over zijn andere dochters wordt niet meer gerept. Blijkbaar waren deze ergens in de stad, maar Lot heeft ze niet kunnen vinden. De schoonzoons weigerden mee te gaan. Ook is nog opmerkelijk dat dit woord 'te vinden' defectief geschreven, dat wil zeggen dat er een letter ontbreekt. Mogelijk dat de schrijver hierdoor aangeeft dat niet iedereen gevonden werd.

Die te vinden zijn: deze zegswijze kan erop wijzen dat er ook dochters waren die niet te vinden waren.

19:16 *En hij aarzelde. En de mannen grepen hem bij zijn hand en de hand van zijn vrouw en de hand van zijn twee dochters – door het medelijden van de Eeuwige over hem – en ze deden hem uitgaan. En zij zetten hem buiten de stad.*

Aarzelen: wat is de reden van Lots aarzeling? Vaak wordt gedacht dat hij zijn bezit niet kon loslaten. Meer voor de hand liggend is dat hij wist dat zijn dochters, zoons en schoonzoons achterbleven in de stad die ten ondergang gedomd was.

Bij de hand grijpen: de mannen (hier niet 'de boden') namen blijkbaar aan elke hand een lid van Lots gezin mee.

Zetten: dit woord wordt vaak gebruikt in de betekenis van 'neerzetten voor het aangezicht van de Eeuwige' en ook wel in de betekenis van 'laten bijkomen'.

19:17 *En het geschiedde, toen zij hen hadden doen uitgaan naar buiten, dat hij zei: Ontkom ter wille van je zelf. Kijk niet achter je en blijf niet staan, in de hele streek. Ontkom naar het gebergte, opdat je niet weggevaagd wordt.*

Hij zei: enkelvoud. Is één van de boden de woordvoerder?

Ontkomen: tweemaal in dit vers. Lot moet overleven ten behoeve van zijn 'ziel', dat is zijn leven.

Zelf: het Hebreeuwse woord *nefesj* dat hier gebruikt wordt heeft de betekenis van 'leven, ziel, adem'.

Kijk niet achter je en blijf niet staan: natuurlijk heeft Lot de neiging om achter zich te kijken waar zijn kinderen blijven, en natuurlijk heeft hij de neiging om stil te staan en op hen te wachten. Maar dan zou zijn eigen leven erbij inschieten. In v 26 wordt van zijn vrouw gezegd dat die wel keek.

Ontkom naar het gebergte: waarom niet een toevlucht gezocht bij Avraham?

En Lot zei tot hen: Neen, toch, mijn heer.

19:18

Mijn heer: hier staat het Hebreeuwse woord *ADONAI*. Als dit woord met een korte aa geschreven wordt is het de aanduiding van een mens, als het met een lange aa geschreven wordt is het de aanduiding van God zelf (volgens de Masoretische vocalisatie). Hier staat het woord met een lange aa geschreven. Volgens de Masoreten beseft Lot dus dat het God zelf is die hem uit Sedom heeft geleid.

Zie toch! Uw dienaar heeft genade gevonden in uw ogen. En u maakte uw betrokkenheid, die u mij bewezen hebt, groot, door mij zelf in het leven te behouden. En ik, ik ben niet in staat te ontsnappen naar het gebergte, zonder dat de boosheid mij aankleeft en ik sterf.

19:19

Lot spreekt hier tegen één van de twee ‘mannen’, waarschijnlijk omdat één van hen woordvoerder is en waarschijnlijk omdat hij in één van hen God zelf meent te zien.

Betrokkenheid: het woord *chèsed* dat hier gebruikt wordt betekent ‘liefdevolle verbondenheid’, ‘trouw’.

*Zie toch! Deze stad is dicht genoeg bij om daarheen te vluchten. En zij is gering. Laat mij toch daarheen ontsnappen. Is het niet gering? En ik zelf zal leven.

19:20

Als Lot niet voor dit stadje gepleit had, was dit ook vernietigd. Avrahams pleiten voor God heeft niets opgeleverd. Lots pleiten heeft een klein stadje gered.

En hij zei tot hem: Zie! Ik hef je aangezicht op, ook voor deze zaak, door de stad waarover jij gesproken hebt, niet ondersteboven te keren.

19:21

Het aangezicht opheffen: dit betekent gewoonlijk ‘vergeven’.

Snel, ontsnap daarheen, want ik ben niet in staat iets te doen tot jij daar gekomen bent. Daarom heeft men de naam van de stad genoemd Tsoar.

19:22

Tsoar = gering. Het woord dat Lot tweemaal in de mond neemt in v 20.

*En de zon was opgegaan over het land toen Lot te Tsoar gekomen was.

19:23

Opgaan van de zon: in het Hebreeuws is de uitdrukking hiervoor ‘uitgaan van de zon’. In v 15 was sprake van ‘opgaan van de dageraad’. De tijd tussen het eerste ochtendgloren en het volle licht is in het Middenoosten kort, maximaal een half uur.

Zon: opvallend is ook dat de zon hier mannelijk is, terwijl deze normaal vrouwelijk is. Mogelijk dat dit duidt op een dreiging.

19:24–28

- 19:24 *En de Eeuwige heeft over Sedom en Amora zwavel en vuur doen regenen, van bij de Eeuwige, uit de hemel.*
In Genesis 7:4 liet God het water neerkomen bij de grote vloed.
- 19:25 *En hij keerde deze steden ondersteboven, en heel de streek en al de inwoners van de steden, en wat ontkiemd was op de grond.*
Deze steden: ook kan vertaald worden 'En hij, de godheid, keerde de steden ondersteboven'. Net als in v 8 ontbreekt hier de slotletter van het woord 'deze' (de letter *heh*), waardoor het woord 'deze' gelezen kan worden als 'god'.
- 19:26 **En zijn vrouw keek toe, van achter hem, en zij werd een zoutpilaar.*
Toekijken: er staat niet 'omkijken', maar 'met aandacht kijken'. Zou dit te maken hebben met het feit dat haar kinderen in de stad achtergebleven zijn? Lot en de zijnen zijn dan al in Tsoar (v 23).
Van achter hem: van achter Lot, of van achter de bode? Ook in v 17 wordt deze uitdrukking gebruikt. Daar is het een bode die tegen Lot dat hij niet achter zich moet kijken. Tegen de vrouw is dit niet gezegd. Net als het verbod om niet te eten van de vrucht in Genesis 3 tegen 'de mens' gezegd wordt en niet tegen de vrouw.
Zij werd een zoutpilaar: de algemene verklaring is dat de vrouw verstijfd van schrik bleef staan, en geleidelijk werd ze met zout overdekt. Vaak werd verband gelegd met de later op deze plaats ontstane zoutzee, de Dode zee. Deze uitdrukking is ook symbolisch te verstaan. De vrouw verstijfde door wat ze zag, en ze begon te wenen. Dit wenen hield niet meer op, en haar zoute tranen vormden zo een zuil van zout.
- 19:27 *En vroeg in de morgen stond Avraham op [...] naar de plaats waar hij gestaan had bij het aangezicht van de Eeuwige.*
In deze zin ontbreekt het werkwoord 'gaan': 'en hij ging...'.
Gaan duidt aan een voortbewegen; het gaan van de ene plaats naar de andere. Door dit woord weg te laten zou de schrijver aan kunnen geven dat Avraham meent dat er geen voortgaan meer is, na de catastrofe van Sedom. Hij kan niet voortgaan en doen alsof er niets is gebeurd.
- 19:28 *En hij keek neer op het oppervlak van Sedom en Amora, en op het hele oppervlak van het land van de streek. En hij zag, en zie! Opgegaan was de walm van het land, als de walm van de oven.*
Neerkijken: dit woord komt ook voor in Genesis 18:16, waar de boden neerzien op Sedom.

Ook in Genesis 26:8 staat dat Avimelech neerkijkt, vanuit zijn venster.

Oppervlak: het gewone woord voor 'aangezicht'. Als dit van een land of landstreek gezegd wordt is bedoeld het oppervlak. Heel juist gebruikt de schrijver niet meer de aanduiding van de steden, want deze waren verwoest. Alleen het oppervlak waar ze gelegen hadden was nog te zien.

Walm of 'rook'.

Oven: hier wordt het woord gebruikt dat betekent 'smeltoven'; een oven waarin men metalen smelt of keramiek bakt. Voor een oven waar men brood in bakt wordt een ander woord gebruikt.

En het geschiedde toen God de steden van de streek vernietigde dat God aan Avraham dacht. En hij stuurde Lot weg uit het midden van de omkering, bij het omkeren van de steden waarin Lot was gaan wonen. 19:29

God: en niet 'de EEUWIGE'. De EEUWIGE bemoeit zich met een individu. Dat de schrijver hier de aanduiding 'God' gebruikt, is omdat het alle mensen betrof. De profetie in Amos 4:11 herinnert aan dit gebeuren. Ook daar wordt het woord 'God' gebruikt.

En Lot ging op uit Tsoar. En hij ging wonen in het gebergte en zijn twee dochters met hem. Want hij was bevreesd om in Tsoar te wonen. En hij ging wonen in een spelonk, hij en zijn twee dochters. 19:30

Opgaan: De vraag is waar Lot bevreesd voor was. Misschien dat het woord 'opgaan' iets meer duidelijkheid geeft. 'Opgaan' heeft naast de letterlijke ook een symbolische betekenis. Tsoar zou verwoest zijn als Lot niet voor haar gepleit had. Er zullen daar ook onrechtvaardigen gewoond hebben. Waarschijnlijk was hij bang dat Tsoar uiteindelijk hetzelfde lot zou treffen als Sodom.

Wonen: dit woord komt drie maal voor in dit vers. Wonen, wonen in veiligheid, was voor Lot een levensbehoefte. Bij Avraham was het heel zijn leven een 'gaan'.

Een andere vraag die opkomt, is waarom Lot niet naar Avraham ging. Hij kon toch weten dat Avraham hem met open armen zou ontvangen. Mogelijk dat ook dit te maken heeft met het feit dat Avraham altijd onderweg was. Lot zocht een vaste verblijfplaats, maar Avraham was afhankelijk van waar God hem deed gaan.

En de eerstgeborene zei tot de geringere: Onze vader is oud. En er is geen man in het land om op ons te komen, overeenkomstig de weg van heel het land.

Eerstgeborene en geringere: deze beide woorden worden ook gebruikt als Lavan over zijn twee dochters spreekt in Genesis 29:26. Bedoeld zijn natuurlijk de oudste en de jongste.

19:31 *Onze vader is oud*: wat bedoelt Lots dochter hiermee? Lot is niet zo oud dat hij impotent is geworden, want twee nachten achtereen is hij tot geslachts-gemeenschap in staat. Oud zijn betekent op gevorderde leeftijd gekomen zijn, maar het betekent niet dat iemand opgebrand is. Het betekent vooral levenswijsheid te hebben opgedaan. In Genesis 24:1 staat van Avraham dat – ook hij – ‘oud’ geworden is. Lot geeft hier, hoewel hij een ervaren man is, zijn dochters geen gelegenheid om een huwelijkspartner te vinden.

Op ons komen: op slechts één andere plaats in Tenach vindt men deze uitdrukking. In Deuteronomium 25:5 vindt men ook deze uitdrukking, en daar is sprake van het zogenaamde zwagerhuwelijk. De verklaring van dit ‘op’ in plaats van ‘tot’, is dat de seksuele daad alleen bestemd is voor het verwekken van nageslacht.

Weg: met dit woord wordt ook ‘wijze van doen’ aangeduid.

Mogelijk dat Lots dochters geen kind wensten van een mannelijke inwoner van Kenaan. En ze wisten dat Avraham, de enige familie in de regio, geen zoon had die als huwelijkskandidaat in aanmerking kon komen.

19:32 *Ga, laten we onze vader wijn te drinken geven. En laten wij bij hem gaan liggen. En laten wij uit onze vader zaad tot leven brengen.*

Gaan: dit woord duidt op perspectief hebben. Normaal zou zijn de uitdrukking ‘kom!’.

Volgens de Talmoed is dit initiatief van Lots dochters in hen te prijzen, want zij deden dit niet uit wellust, maar omdat zij een verwachting hadden voor de toekomst. De rabbijnen gaan ervan uit dat de dochters dachten dat ze de laatst overgeblevenen op de hele verwoeste aarde waren.

Liggen bij: dit betekent ‘liggen samen met iemand’. In v 34 en 35 wordt deze uitdrukking ook gebruikt. In v 33 en 34 is sprake van ‘liggen met’ waarbij de ander een meer passieve rol is toebedeeld (‘beslapen’).

19:33 *En zij gaven hun vader wijn te drinken in die nacht, en de eerstgeborene kwam en zij lag met haar vader. En hij wist niets van haar liggen en van haar opstaan.*

In die nacht: vanzelfsprekend speelde dit zich in het donker af. Letterlijk staat er niet ‘in die nacht’, maar ‘s nachts, hij...’; aan te vullen bij dit ‘hij’ is: ‘Hij was...’.

Mogelijk dat de schrijver aan de lezer of hoorder overlaat de rest in te vullen. *Liggen met*: Beslapen. In v 32 gebruikt de eerstgeborene dochter van Lot een wat verhullender term, namelijk ‘liggen bij’. De schrijver vertelt onomwonden wat er gebeurde.

En het geschiedde de volgende morgen, dat de eerstgeborene tot de geringere zei: Ziel Ik heb gisternacht met mijn vader gelegen. Laten wij hem ook vannacht wijn te drinken geven, en kom, lig bij hem. Dan kunnen wij uit onze vader zaad in het leven behouden. 19:34

De schrijver vertelt dat de eerstgeborene haar vader 'besliep', maar het meisje zelf past zulk openhartig taalgebruik niet toe als zij tegen haar jongere zus zegt ze dat deze bij haar vader moest slapen.

En zij gaven hun vader ook die nacht wijn te drinken, en de geringere stond op en zij legde zich bij hem neer. En hij wist niets van haar liggen en van haar opstaan. 19:35

Er zijn een aantal overeenkomsten met het verhaal van de grote vloed. Na die catastrofe werd ook Noach dronken. Zijn dronkenschap werd opgemerkt door zijn jongste zoon Cham. Het is onzeker of bij de dronkenschap van Noach ook seksualiteit een rol speelt.

En de twee dochters van Lot werden zwanger uit hun vader. 19:36

Uit hun vader: Bij een zwangerschap is de normale uitdrukking 'zwanger worden van' (letterlijk zwanger worden voor). Mogelijk dat dit 'uit' aangeeft dat het buiten medeweten van hun vader gebeurde?

En de eerstgeborene baarde een zoon, en zij noemde zijn naam: Moav. Hij is de vader van Moav tot vandaag. 19:37

Moav: de betekenis is 'van vader'.

En de geringere, ook zij, heeft een zoon gebaard, en zij noemde zijn naam: Ben Ammi. Hij is de vader van de zonen van Ammon tot vandaag. 19:38

Ben Ammi: betekenis 'zoon van mijn volk'.

Later worden de Moavieten en Ammonieten uitgesloten van omgang met het volk Israël, zoals in Deuteronomium 23:3 staat. Deze verguizing is niet gebaseerd op het onderhavige verhaal. De reden is dat zij Israël niet toestonden door hun land te trekken bij hun tocht naar het land Kenaän [zie *Nehemia* 13:2]. Vanwege de verwantschap tussen Avraham en Lot mocht Israël de Moavieten en Ammonieten niet aanvallen. Maar de schrijver van het boek Roet geeft een opmerkelijke verbintenis aan tussen Roet de Moavitische, en Israël.

In het verhaal in Roet 3 zijn veel overeenkomsten te vinden met ons verhaal. Ook Roet wil daar nageslacht krijgen via een oudere man, Boaz, die een soort plaatsvervanger is van haar schoonvader Elimelech. Mogelijk heeft het ontbreken van enig besef dat seksueel contact tussen vader en dochter niet toegestaan is, te maken met de seksuele gewoontes in Sodom. Mogelijk is Lots eigen omgang met zijn dochters [zie v 2,8 en 14] hier debet aan geweest.

GENESIS 19

Rachav

- ¶ Er zijn opmerkelijke overeenkomsten met dit verhaal en het verhaal van Jozua 2. Ook daar onthaalt een inwoner van een verdoemde stad, namelijk Rachav, twee mannen gastvrij. En deze vrouw en haar familie ontkomen bij de ondergang van de stad.

GENESIS 19:2

Voeten wassen

- ¶ Waarom staat in Genesis 19:3 dat Lot zijn gasten uitnodigt hun voeten te wassen nadat zij in zijn huis gekomen zijn en uitgenodigd zijn daar de nacht door te brengen? In Genesis 18:4 wordt ons de normale volgorde voorgehouden als Avraham zijn gasten uitnodigt. Daar is sprake van 'voeten wassen', daarna 'eten' en tenslotte 'verder trekken'. Bij Lot is sprake van 'de nacht doorbrengen' en daarna/daarbij van 'voeten wassen'. De uitdrukking 'voeten wassen' kan een letterlijke betekenis hebben zoals in het verhaal van Avraham. Maar ook kan het, als daar aanleiding voor is door bijvoorbeeld verkeerd taalgebruik, symbolisch voor seksueel contact zijn. In het verhaal van David en Batsjeva in 2 Samuel 11 draagt David zijn ondergeschikte Oeria op naar zijn huis te gaan 'om zijn voeten te wassen'. De dag erop geeft Oeria, de man van Batsjeva, blijk dat hij goed begrepen heeft wat David met deze uitdrukking bedoeld had. Hij heeft het namelijk onomwonden over 'bij mijn vrouw liggen'. Het woord 'voeten' is ook op andere plaatsen vaak symbool voor 'geslachtsdeel'. Door de onlogische volgorde hier ben ik ook geneigd het 'voeten wassen' in Genesis 19 te houden voor een eufemisme voor geslachtsgemeenschap. Doorredenerend kan men zeggen dat Lot naast zijn vrouw twee andere vrouwen onder zijn dak had, namelijk zijn dochters. En als Lot in v 8 deze dochters aan het gepeupel van Sedom aanbiedt voor seksueel contact, waarom zou hij dan niet geneigd zijn hen aan deze mogelijk hoge gasten aan te bieden?

GENESIS 19:8

Lot; een schaduwfiguur

- ¶ In Genesis 19:1 staat dat twee engelen/boden bij Lot, in Sedom, arriveren. Opvallend is dat de schrijver vermeldt dat zij in de avond komen. In het eerste vers van Genesis 18 komen de boden bij Avraham als het volop dag is. In v 2 is het eerste dat Lot zijn gasten aanbiedt de nacht doorbrengen bij hem. En in v 8

zegt Lot dat zijn gasten in de schaduw van zijn balken zijn gekomen. Men kan zich indenken dat men als de zon schijnt de schaduw opzoekt, maar de gasten van Lot zijn pas in de avond gekomen, en nu is het nacht. Het woord schaduw zal dan ook vooral symbolisch zijn. Lot woont in Sodom, en het hele gebeuren in deze stad speelt zich in het duister af. En ook Lot bevindt zich daar. De vraag is alleen of achter deze duisternis een integer mens verborgen is. Lots naam betekent immers 'sluier'.

GENESIS 19:8

Welke vader doet iets dergelijks?

De Nieuwe Bijbelvertaling vertaalt Genesis 19:8 zo: Lot zei: Maar vrienden, ... Luister, ik heb twee dochters die nog nooit met een man geslapen hebben. Die zal ik bij u brengen, doe met hen wat u wilt.

Voor elk redelijk mens is het voorstel dat Lot aan het gepeupel van Sodom doet, absurd. Welke vader biedt zijn dochters aan vreemden aan ter verkrachting? Elke rechtbank zou hem hierom veroordelen.

Is Lots handelwijze alleen afkeurenswaardig, of zou een advocaat kans zien verzachtende omstandigheden aan te voeren? Lot was nog niet uitgesproken met het bovenstaande. Hij vervolgt met: Maar laat die mannen met rust, want daarom heb ik hen nu juist een veilig onderkomen geboden. In vers 1 worden deze mannen 'engelen/boden' genoemd. Toen deze mannen bij Avraham arriveerden werden zij 'mannen' genoemd (Genesis 18:2). Avraham blijft daarna een tijdlang in het onzekere wie deze 'mannen' waren. Voor Lot lijkt het vanaf het begin duidelijk dat het boden van God waren. In v 8 spreekt hij van 'deze mannen', maar het woord 'deze' (*éllè*) mist een letter, waardoor men het woord 'god' (*él*) kan lezen. Als Lot inderdaad beseft dat hij goddelijke gezanten herbergt, wordt het aanbieden van zijn dochters iets minder absurd. In Genesis 22 is Avraham zelfs bereid zijn zoon te offeren als God hem dit vraagt.

Een ander aspect is nog dat in het Midden Oosten het bieden van gastvrijheid aan reizigers de hoogste deugd is. En nu het leven van zijn gasten bedreigt wordt, biedt Lot het kostbaarste aan dat hij bezit. Lot laat hiermee zien dat hij niet geassimileerd is, want in Sodom was gastvrijheid bepaald niet een gewaardeerde deugd. Als hij de vreemdelingen – zonder overleg met collega 'rechters' – in zijn huis opneemt, komt hij in conflict met de normen van de stad.

GENESIS 19:9

De ene is gekomen

- ¶ Letterlijk staat in Genesis 19:9: Zij zeiden: De ene is gekomen om als vreemdeling te verblijven. En hij spreekt alsmaar recht. In het Joodse denken wordt met 'de ene' altijd God zelf bedoeld. In het 'Sjema' in Deuteronomium 6:4 staat (in de NBV): de HEER, onze God, de HEER is de enige. RASJI geeft bijvoorbeeld als verklaring voor de uitdrukking 'dag één' in plaats van 'de eerste dag' zoals dat in Genesis 1:5 staat dat het hier gaat om 'de dag van de Ene', de dag van God. Natuurlijk bedoelen de inwoners van Sodom met 'de ene' Lot. Maar toen Lot als vreemdeling bij hen kwam, is God met hem meegekomen. De Nieuwe Bijbelvertaling zegt hierna dan ook dat de mannen zeggen: Hij moet zo nodig de rechter uithangen. Recht spreken is typisch een functie van God. Door wat de mannen van Sodom hier zeggen lijken zij te suggereren dat Lot beweert als god te zijn.

GENESIS 19:20

Een klein stadje wordt gespaard

- ¶ In allerlei opzichten kan Lot niet tippen aan zijn oom Avraham. In Genesis 18:22–33 probeert Avraham God zo ver te krijgen dat hij de stad Sodom spaart. Ondanks zijn intensief onderhandelen krijgt hij dit niet voor elkaar. En in Genesis 19:20 pleit Lot voor het stadje Tsoar, met als argument dat het maar een kleintje is. En zijn voorbede heeft het gewenste resultaat, want God spaart dankzij Lots voorbede dit stadje. Zo ziet men dat God kan luisteren naar de voorbede van een mens die zelf ten einde raad is.

GENESIS 19:23

Lot als zon bij de verwoesting van Sodom?

- ¶ In het Hebreeuws is de uitdrukking 'opgaan van de zon' letterlijk 'uitgaan van de zon'. De oorspronkelijke gedachte hierachter is dat de zon vanuit het onderaardse opstijgt om zijn baan aan het hemelgewelf te lopen. De ondergang van de zon wordt aangeduid met de uitdrukking 'ingaan van de zon'. In Genesis 19:23 wordt beschreven dat de duisternis ten einde is. Ook de duisternis van de macht van Sodom is ten einde. In v 23 van Genesis 19 staat letterlijk: De zon was uitgegaan uit het land. Zou de schrijver ons op een ver sluierde wijze willen laten weten dat Lot het laatste lichtpuntje was in deze verdorven stad? Een extra aanwijzing dat met 'de zon' meer bedoeld is dan

alleen het hemellichaam, is dat de zon hier mannelijk is. Normaal is in het Hebreeuws de zon vrouwelijk.

GENESIS 19:26

En de vrouw, zij weende voort

De bijbelverhalen zijn in een doorlopende reeks gezet, en daardoor hebben ze onderling verband. Maar tegelijk is elk verhaal als een zelfstandig geheel te zien. Deze beide aspecten zijn aan de orde in het verhaal over de vrouw van Lot. In Genesis 19 wordt beschreven hoe de steden Sodom en Amora omgekeerd worden, en hoe de inwoners van de streek omkomen in een regen van vuur en zwavel. Alleen de rechtvaardige Lot ontkomt, met zijn dochters. Ook de vrouw van Lot ontkomt uit de verdoemde stad Sodom. Maar dan volgt v 26, waar, in de Nieuwe Bijbelvertaling, staat: De vrouw van Lot, die achter hem liep, zag om, en veranderde In een zuil van zout. Het enige wat van deze naamloze vrouw gezegd wordt, is dat ze 'keek'. Het gevolg hiervan is dat ze een zoutpilaar werd.

Allereerst iets over de tekst zelf. Er staat in de oorspronkelijke tekst: En zijn vrouw keek, van achter hem, en zij werd een zuil van zout. In v 17 wordt tegen Lot gezegd dat hij niet achter zich mag kijken. Lot moet de stad uit vluchten, en mag niet 'omkijken'. Van de vrouw wordt niet gezegd dat zij 'omkeek', maar alleen dat 'zij keek'. Ook staat er niet dat ze 'achter zích' keek, nee er staat 'Zij keek van achter hém'. De vrouw keek blijkbaar niet om, nee, ze kék alleen. Met andere woorden: zij stond al met haar gelaat naar Sodom gericht toen de ramp zich voltrok. Het woord 'lopen' in de NBV is ook niet juist. De vrouw was, en dat betekent dat ze niet in beweging was, zoals Lot. Voor Lot was er nog een weg om te gaan, voor zijn vrouw niet meer.

Het hele verhaal over deze naamloze vrouw beslaat slechts één vers, maar velen kennen het. Ook in het evangelie van Lukas wordt dit gebeuren genoemd. In Lukas 17:32 staat de uitspraak van Jezus: Denk aan de vrouw van Lot!

De algemene opvatting over deze vrouw is dat zij zich niet kon losmaken van het leven in het verderfelijke Sodom, dat haar hart hing aan haar weelderige levensstijl daar. Deze mentaliteit werd haar noodlottig, en zij kwam om met de inwoners van deze verdoemde stad. Maar ook de uitspraak van Jezus over deze vrouw is niet afkeurend. Hij maakt haar geen verwijt; de zuil van zout is een gedenkteken.

Laten we proberen te achterhalen wat de tekst letterlijk zegt. Volgens Genesis 19:12 heeft Lot als familie in Sodom schoonzoons, zoons en dochters. In v 14 worden de schoonzoons nogmaals vermeld, en deze weigeren met Lot

de stad uit te vluchten. In v 16 blijken alleen Lot, zijn vrouw en zijn twee dochters te ontkomen. En zijn zonen? En Lots andere dochters met hun mannen? Die worden hier niet meer genoemd. Dat betekent, dat zij in de stad achtergebleven zijn.

Is het dan verwonderlijk dat de moeder van deze kinderen niet verder kan, en dat ze móét zien, toekijken hoe haar kinderen omkomen. Welke moeder zou aan haar veiligheid denken als haar kinderen omkomen in de vlammen? Welke moeder zou niet huilen? En zo weent deze vrouw, zonder ophouden. Haar tranen blijven stromen. Haar zoute tranen vormen zo een zuil van zout, als symbool voor alle naamloze moeders die hun kinderen moeten verliezen.

AVRAHAM & SARA

te Gerar

GENESIS 20

En Avraham brak vandaar op naar het land van de Negev, en hij ging wonen tussen Kadesj en Sjoer. En hij verbleef als vreemde in Gerar. 20:1

Opbreken: wat was de reden voor Avraham om verder te trekken? De rabbijnen geven verschillende verklaringen, maar de tekst geeft hierover geen duidelijkheid. Wel is de tegenstelling duidelijk tussen het zich vestigen op één plaats, zoals Lot doet, en het steeds weer op weg gaan van Avraham.

Vandaar: van Chevron waar volgens Genesis 13:8 Avraham verbleef.

Negev: het steppegebied in het zuiden van Kenaan.

Kadesj: een stad in het uiterste zuiden van de Negev, aan de rand van de woestijn [zie Genesis 14:7].

Sjoer: betekent 'de muur'. Het was een stad aan de grens met Egypte [zie Genesis 16:7].

Gerar: een Filistijnse stad. Deze stad lag dus in meer vruchtbaar gebied.

Als vreemde verblijven: Avraham bleef vreemdeling. De Naardense Bijbel van Oussoren vertaalt 'zwerfver'. Er was nergens een plek waar hij zich vestigde om te blijven wonen.

* *En Avraham zei tot Sara, zijn vrouw: Mijn zuster is zij. En Avimelech, de koning van Gerar, zond (een boodschap), en hij nam Sara.* 20:2

Zeggen tot: meestal wordt vertaald 'zeggen over'. Door 'zeggen tot' te vertalen wordt het een zin die niet loopt. De betekenis is wel duidelijk, maar Avraham zou zich dan verspreken. Verspreken komt met name voor als iemand emotioneel wordt. En er is veel voor te zeggen dat het voor Avraham – en Sara! – heel spannend is wat hier gaat gebeuren.

Mijn zuster: ook in Genesis 12:13 stelt Avram Sarai voor dat zij zich als zijn zuster voor moet doen. In Genesis 12:12 voert Avram als motief om zijn vrouw voor zijn zuster te laten doorgaan aan het risico dat hij loopt. In dit verhaal is Avraham 'bijwoner' bij Gerar, en van dreiging is geen sprake. Ook is er geen noodzaak bij Gerar te blijven. In Genesis 12 was het de honger die hem naar Egypte dreef. Hier lijkt het dat Avraham vrijwillig het land der Filistijnen op-

zoekt, en het is of hij het er bewust op aanlegt zijn vrouw voor zijn zuster te laten doorgaan.

De Joodse uitlegger, ABRABANEL, zegt: Avimelech wilde Avraham eren door zijn zuster tot vrouw te nemen.

Avimelech: ook in Genesis 26 wordt de koning van Gerar zo genoemd als Jitschak en Rivka daar verblijven. Mogelijk dat het een titel is en niet een eigenaam. Het zou dan te vergelijken zijn met de aanduiding 'Farao' in Egypte (wat 'grote huis' betekent). Avimelech betekent: 'Mijn vader is koning'. Deze betekenis past ook bij een erfelijk koningschap.

Een boodschap zenden: in het Hebreeuws staat alleen het woord 'zenden'. Bij dit 'zenden' moet altijd aangevuld worden 'boodschap' (of eventueel 'bode').

Een vrouw nemen: in Genesis is dit de normale uitdrukking voor 'een vrouw huwen', waarbij 'huwen' niet ceremonieel hoeft te zijn.

In het verhaal van Genesis 12, dat sterke overeenkomsten heeft met dit verhaal, is Sarai 65 jaar oud, en volgens Avram een mooie vrouw. In ons verhaal is Sara 90 jaar oud. Hier wordt ze niet 'mooi' genoemd, maar het feit dat een stadsvorst haar als vrouw wil hebben, moet betekenen dat ze toch nog aantrekkelijk was. De leeftijden in Genesis hebben een andere betekenis dan alleen de aanduiding van het aantal jaren dat men geleefd heeft.

20:3 *En God kwam tot Avimelech in een droom 's nachts. En hij zei tot hem: Zie jij! Dood ben je, vanwege de vrouw die jij genomen hebt. En zij is heerseres van een heerser.*

God kwam: de combinatie van deze twee woorden komt slechts driemaal voor in de Tora. Hier, en in Genesis 31:24 waar God tot Lavan komt, en in Numeri 22:9 en 20 waar God tot Bileam komt. Blijkbaar betekent het in al deze gevallen een ernstige waarschuwing van Gods kant, want al deze drie mensen zijn geen vereerders van God. En een beschermeling van God wordt door hen bedreigd.

Heerser: hier staat het woord *baäl*, met ervoor het vrouwelijke woord *baäla*. 'Bazin van een baas' lijkt een wat al te populaire vertaling. OUSSOREN vertaalt 'meesteresse van een meester'. Een wat vrijere vertaling, wat wel bedoeld is, is 'getrouwde vrouw'.

Een verschil met het verhaal in Genesis 12 is dat daar de Farao het bedrog ontdekt op het woord van Sarai. Hier gebeurt het door een droom van God.

20:4 *Maar Avimelech was niet tot haar genaderd. En hij zei: Mijn heer. Zult u zelfs een integer volk doden?*

Dit lijkt een toespeling te zijn op het doen omkomen van het volk van Sedom in het vorige hoofdstuk.

Heeft hijzelf niet tot mij gezegd: mijn zuster is zij? En zij, ook zij heeft gezegd: mijn broer is hij. In oprechtheid van mijn hart en in reinheid van mijn handen heb ik dit gedaan. 20:5

Hart: de plaats van de overleggingen. Avimelech zegt dat hij Sara niet genomen heeft met kwade bedoelingen.

Reinheid van handen: dit geeft reinheid aan wat het handelen betreft. Avimelech vindt dus dat hij zowel wat zijn gedachten als wat zijn handelen betreft, onschuldig is.

En God zei tot hem in de droom: Ook ik, ik weet dat je dit in oprechtheid van je hart gedaan hebt. En ik heb je weerhouden –ook ik jou– tegen mij te zondigen. Daarom heb ik jou niet toegestaan haar aan te raken. 20:6

God spreekt alleen over 'onschuld van het hart', en niet over reinheid van handen. Misschien is dit laatste voor geen enkel mens weggelegd?

Ook ik jou: Avimelech meent dat zijn integriteit hem weerhouden heeft Sara aan te raken, en God lijkt dit te bevestigen. Enerzijds is het Avimelechs houding, anderzijds Gods ingrijpen.

En nu, breng de vrouw van de man terug, want een profeet is hij. En hij zal voor jou bidden, en leef! En als je niet terugbrengt, weet dat je zeker zult sterven, jij en allen die van jou zijn. Profeet: hier is het de eerste keer dat Avraham 'profeet' genoemd wordt. Een profeet is iemand die een boodschap moet brengen in naam van een ander. Aharon wordt Mosje's profeet genoemd in Exodus 7:1, als Mosje niet goed (Hebreeuws) kan spreken. Een profeet is te vergelijken met een tolk maar hij spreekt vooral vermaningen. 20:7

En Avimelech stond vroeg op in de morgen, en hij riep al zijn dienaren, en hij sprak al deze woorden tot hun oren. En de mannen werden erg bang. 20:8

En Avimelech riep Avraham, en hij zei tot hem: Wat heb jij ons aangedaan? En wat heb ik misdaan tegen jou? Want jij hebt over mij en over mijn koninkrijk grote zonde gebracht. Daden die niet behoren gedaan te worden heb jij met mij gedaan. 20:9

En Avimelech zei tot Avraham: Wat heb jij gezien dat jij deze zaak gedaan hebt? 20:10
En Avimelech zei: Blijkbaar stond Avraham sprakeloos na de verwijten van Avimelech in v 9.

Wat heb jij gezien? Is dit een zinspeling op het profeet zijn van Avraham?

De gewone betekenis is 'met het oog waarop?'

Men zou volgens het Hebreeuws hier ook kunnen lezen: 'Waar ben je bang voor geweest?' De woorden 'zien' en 'vrezén' lijken namelijk erg op elkaar.

20:11–15

- 20:11 *En Avraham zei: Want ik had gezegd: alleen, er is geen vrees voor God in deze plaats. En zij zullen mij doden op het woord van mijn vrouw.*
Zeggen: met dit woord kan ook 'in zichzelf zeggen' bedoeld worden.
 Wat Avraham als argument aanvoert, lijkt een verzinsel. Er was geen reden voor hem in de buurt van Gerar te verblijven. Het lijkt ook zeer onwaarschijnlijk dat de inwoners van Gerar de bedoeling zouden hebben hem te doden vanwege Sara.
Op het woord van Sara: vaak wordt dit uitgelegd alsof er staat 'vanwege'. Letterlijk staat er – net als in Genesis 12:17 – 'op het woord van'. Als Sara inderdaad openheid van zaken had gegeven, zou Avimelech wel eens erg kwaad kunnen zijn geworden.
- 20:12 **En ook 'walijk', zij is mijn zuster. De dochter van mijn vader is zij. Alleen niet de dochter van mijn moeder. En zij werd mij tot vrouw.*
Walijk: Het Hebreeuwse woord voor 'waarlijk' (*amnam*) staat hier geschreven met een *heh* als laatste letter: *amnah*. Is het handigheid van Avraham dat hij later er niet op aangesproken kan worden dat hij gezegd heeft 'waarlijk'?
Halfzuster: Volgens IBN EZRA is het slechts een voorwendsel van Avraham om Sara zo aan te duiden. In Genesis 11:31 wordt namelijk Sara niet als dochter van Terach genoemd. Volgens de Joodse traditie zou Sara dezelfde zijn als Jiska, de dochter van Avrahams broer Haran (Gen.11:29). Volgens deze traditie zou ze dus Avrahams nicht zijn.
 Door de term zuster te gebruiken suggereert Avraham dat Sara een bloedverwant van hem is, en niet zijn partner. Ook NACHMANIDES bekritiseert Avrahams houding zeer.
- 20:13 *En het geschiedde toen God mij liet ronddolen uit het huis van mijn vader, dat ik tot haar zei: dit is jouw betrokkenheid die jij met mij zult doen: in elke plaats, waar wij komen, zeg van mij: mijn broer is hij.*
Ronddolen: dwalen, zonder bepaalde bestemming.
Betrokkenheid: het woord 'chesed' betekent betrokkenheid, trouw.
- 20:14 *En Avimelech nam kleinvee en rundvee en dienaren en dienstmeisjes, en hij gaf (ze) aan Avraham. En hij liet tot hem terugkeren Sara, zijn vrouw.*
Zijn vrouw: er staat niet 'zijn zuster'.
- 20:15 *En Avimelech zei: Zie mijn land is voor jouw aangezicht. Woon waar het goed is in jouw ogen.*

En tot Sara had hij gezegd: Zie! Ik heb duizend zilverstukken aan je broer gegeven. Zie het is voor jou een bedekking van ogen, voor allen die met jou zijn. En bij allen sta je in je recht. 20:16

En tot Sara had hij gezegd: Was dit al gebeurd toen Avimelech Sara nam of pas na het ingrijpen van God?

Bedekking van ogen: alle betrokkenen behoren blijkbaar de ogen te sluiten voor het hele gebeuren. Een Joodse uitleg is dat het hier gaat om een vervloeking, die later in vervulling gaat als haar zoon Jitschak blind wordt.

En Avraham bad tot de godheid, en God genas Avimelech en zijn vrouw en zijn dienstmeisjes en zij baarden. 20:17

Het is hier de eerste keer in Tenach dat een mens voor een ander bidt.

Bij Farao in Genesis 12 wordt niet vermeld dat deze genezen werd.

Want de Eeuwige had volledig afgesloten elke schoot van het huis van Avimelech, op het woord van Sara, de vrouw van Avraham. 20:18

Afgesloten schoot: hier pas wordt de aandoening beschreven waar Avimelech en de zijnen onder geleden hebben. Tussen het woord van Sara en de genezing moet een behoorlijke tijd over heen gegaan zijn, van onvruchtbaarheid tot baren.

GENESIS 20

Punten van overeenkomst met Genesis 12

1. Avraham trekt naar een vreemd land
2. De bewoners van dat land zijn een gevestigd volk, en Avraham is een zwerver.
3. Het land wordt bestuurd door een koning.
4. Avraham laat zijn vrouw voor zijn zuster doorgaan.
5. Avrahams motief is angst voor het verlies van zijn leven. Tenminste dat voert hij aan tegenover Sarai in Genesis 12, en in Genesis 20 tegenover Avimelech.
6. God bezoekt de vorst van het land met plagen of onvruchtbaarheid.
7. Door Sara's woord komt het bedrog aan het licht.
8. De vorst maakt Avraham verwijten.
9. Avraham vermeerdert zijn bezit in deze episode.

GENESIS 20

Punten van verschil met Genesis 12

1. Honger is hier niet de aanleiding om buitenslands te gaan.
2. Deze episode speelt zich af in Filistea, en niet in Egypte.
3. In Genesis 12 instrueert Avram Sarai om het bedrog mee te spelen. Hier wordt dit niet vermeld.
4. In Genesis 12 is waarschijnlijk sprake van geslachtsgemeenschap tussen de vorst en Sarai. Hier beslist niet.
5. Hier krijgt Sara via Avram geld. In Genesis 12 verwerft Avram bezit.
6. In Genesis 12 is sprake van plagen waarmee God de vorst bezoekt. Hier treft onvruchtbaarheid de hofhouding van Avimelech.
7. In Genesis 12 wordt Avram het land uitgezet. Hier wordt hem aangeboden om te blijven.

GENESIS 20:2

Opnieuw 'mijn zuster'

Als in Genesis 12 uitkomt dat Avram heeft geprobeerd de Egyptenaren voor de gek te houden, voert hij als argument aan dat het vanwege lijfsbehoud is dat hij zijn vrouw voor zijn zuster heeft laten doorgaan. [zie Genesis 12:13]. Hij verklaart zijn handelwijze pas als het bedrog ontdekt is.

In Genesis 20 wordt ons een vergelijkbaar verhaal verteld. Ook hier laat Avraham zijn vrouw Sara voor zijn zuster doorgaan. In tegenstelling met het verhaal in Genesis 12 is hier geen sprake van honger die Avraham dwingt buitenslands te gaan. Ook wordt ons niets meegedeeld over bedreiging. Integendeel, in Genesis 20:1 staat: (Avraham) verbleef als vreemde in Gerar. De betekenis van dit woord vreemde is een allochtoon, die weliswaar onderscheiden is van de autochtone bevolking, maar wel geaccepteerd wordt. Trouwens als er sprake was van bedreiging, wat belette Avraham om ergens anders heen te trekken?

Het lijkt er sterk op dat Avraham met opzet het gebied van Gerar opzoekt. En het lijkt of hij het er doelbewust op aanlegt om zijn vrouw voor zijn zuster te laten doorgaan.

[Zie verder het artikel 'Ja, mijn zuster', bij Genesis 12].

Waarlijk mijn zuster

Wat ook het motief geweest moge zijn, dat Avraham zijn vrouw Sara voor zijn zuster laat doorgaan, in Genesis 20:12 zegt hij: Zij is ook waarlijk mijn zuster. Daarna legt hij uit dat Sara zijn halfzuster is, de dochter van zijn vader, maar niet van zijn moeder. Deze uitleg over hun familierelatie komt hier voor het eerst voor. Noch in het overeenkomstige verhaal in Genesis 12, noch in de aanvang van de verhalen over Avram en Sarai in Genesis 11, wordt dit vermeld. Door Avram niet, en ook niet rechtstreeks door de schrijver. Daarom valt het zeer te betwijfelen of Avrahams verklaring hier in Genesis 20 op waarheid berust. De uitdrukking 'dochter van mijn vader' in vers 12 zou ook kunnen betekenen dat Sara de kleindochter kan zijn van Terach, de vader van Avraham. Het woord 'zoon' en het woord 'broer' kan een weidere betekenis hebben in de semitische talen, dan het in het nederlands heeft. Zo kan ook met 'dochter' meer bedoeld zijn dan letterlijk 'dochter'. Zowel Noömi als Boaz noemen Roet 'mijn dochter' (Ruth 3:11 en 18), terwijl ze van de eerste de schoondochter was, en van de tweede alleen de schoondochter van een bevriende relatie. Maar als ook Avraham deze uitgebreidere betekenis toekent aan het woord 'dochter', dan blijft het toch vreemd dat hij heel bewust zijn huwelijk met Sara verbergt achter de aanduiding 'zuster'. En er is niet eens sprake van bedreiging in dit verhaal!

Hoe zit het nu met het woord waarlijk dat hij gebruikt? Dit is verwant aan ons woord amen: *amnam*. Maar Avraham verwisselt de laatste letter. Voor de 'm' staat hier de 'h'. Hij zegt dus niet *amnam*, maar *amnah*. Er is nog één andere plaats in de bijbel waar dezelfde verspreking voorkomt, namelijk in het verhaal van Achan in Jozua 7:20. Daar geeft Achan 'waarlijk' (*amnah*) zijn schuld toe in verband met kostbaarheden die hij gestolen heeft, en die vernietigd hadden moeten worden. Een woord dat slechts tweemaal voorkomt, verbindt de verhalen waar ze in voorkomen met elkaar. Betekent dit met betrekking tot ons verhaal, dat Avraham het 'zuster-zijn' van Sara verborgen had gehouden, terwijl het vernietigd had moeten worden? Zelfs als Sara op één of andere manier een familieband met Avraham had, telt dit niet, nu zij getrouwd zijn.

GEBOORTE VAN JITSCHAK

verdrijving van Jisjmaël, verbond met Avimelech

GENESIS 21

En de Eeuwige had omgezien naar Sara zoals hij gezegd had. En de Eeuwige deed aan Sara zoals hij gesproken had. 21:1

De Eeuwige had omgezien: er staat niet dat de Eeuwige omzág naar Sara. Dit 'omzien' is blijkbaar iets wat de Eeuwige tevoren al gedaan had. Volgens rabbin HIRSCH betekent het woord 'omzien', iemand in een nieuwe positie plaatsen, iemand met een nieuwe functie bekleden.

Zoals hij gezegd had: dit zeggen zou betrekking hebben op wat in Genesis 17:15 en later gezegd is.

Zeggen en spreken: volgens RASJI heeft 'zeggen' betrekking op het zwanger worden van Sara [zie Genesis 17:19] en 'spreken' slaat op het baren van haar (Genesis 15:1).

'Zeggen' is het uiten van woorden en zinnen, zonder dat een antwoord verwacht wordt.

'Spreken' is het onder woorden brengen van iets, waarbij men van de ander wel een reactie verwacht. Sara wordt niet uitsluitend zwanger door het spreken van de Eeuwige. Zij zal ook gemeenschap met Avraham moeten hebben.

De Eeuwige: tweemaal wordt God zo aangeduid in dit vers. Mogelijk dat de schrijver zo de intense betrokkenheid van hem met Sara aanduidt.

En zij werd zwanger, en Sara baarde aan Avraham een zoon in zijn ouderdom op de vastgestelde tijd waarvan God tot hem gesproken had. 21:2

Heel summier wordt over Sara's zwangerschap gesproken. Bij andere onvruchtbare vrouwen worden andere uitdrukkingen gebruikt, als 'de Eeuwige gaf haar zwangerschap' of 'de Eeuwige opende haar baarmoeder'.

Zijn ouderdom: hiermee wordt niet bedoeld dat Avraham oud en afgeleefd was. Volgens HIRSCH betekent dit woord dat iemand een rijpe leeftijd bereikt heeft en langzamerhand zijn verantwoordelijkheid moet overdragen aan de volgende generatie.

21:3–9

- 21:3 *En Avraham noemde de naam van zijn zoon, die hem gebaard was, die Sara hem gebaard had, Jitschak.*
Jitschak: betekent hij die doet lachen, of: hij om wie men lacht.
- 21:4 *En Avraham besneed Jitschak, zijn zoon, acht dagen oud, zoals God hem geboden had.*
- 21:5 *En Avraham was honderd jaar toen voor hem geboren werd Jitschak, zijn zoon.*
Honderd jaar: Bij Avrahams voorvaderen wordt hun leeftijd genoemd bij de geboorte van hun oudste zoon. Hier wordt de leeftijd van de vader genoemd wanneer zijn zoon in het besnijdenisverbond met de Eeuwige opgenomen wordt. Mogelijk dat dit duidt op een wijziging van bloedband in familieband?
- 21:6 *En Sara zei: om te lachen heeft God voor mij gedaan. Ieder die het hoort, zal lachen voor mij.*
Lachen: dit lachen kan twee betekenissen hebben, óf lachen van blijdschap óf lachen van spot of verwondering. Mogelijk dat beide mogelijkheden hier bedoeld zijn?
- 21:7 *En ze zei: Wie zou Avraham opperen dat Sara zonen zoogt? Want ik heb een zoon gebaard voor zijn ouderdom.*
Opperen: met dit woord wordt aangegeven dat iemand losse gedachten uit. Geen samenhangende zin, zoals door de woorden 'spreken' of 'zeggen' aangeduid wordt.
Zonen: waarom dit meervoud hier staat? Als mijn vermoeden juist is dat in Genesis 11 al sprake is geweest van een ander kind van Sarai dat overleden is kan dit woord zonen hier op dat kind en op Jitschak slaan.
- 21:8 *En het kind werd groot en hij ontwende de borst. En Avraham maakte een grote maaltijd op de dag dat Jitschak de borst ontwende.*
De borst ontwennen (spenen): volgens RASJI gebeurde dit op de leeftijd van twee jaar. Anderen menen dat dit aan het begin van het derde levensjaar gebeurde [zie 1 Samuel 1:23].
- 21:9 **En Sara zag de zoon van Hagar, de Egyptische, die zij Avraham gebaard had, dollen.*
De zoon van Hagar: volgens SFORNO betekent deze uitdrukking dat Sara in de veronderstelling was dat het 'dollen' ('spotten') van Jisjmaël door zijn moeder geïnstrueerd was.
 Sara had Hagar aan Avraham gegeven om 'uit haar gebouwd' te worden. Ha-

gars functie was dus die van draagmoeder. Jisjmaëel gold dus als zoon van Avraham en Sara.

Dollen: hetzelfde woord als voor ‘lachen’ – zie v 6 – gebruikt wordt, maar dan in een aparte betekenis, namelijk die van ‘afwijkend seksueel gedrag vertonen’ [zie het artikel ‘De spottende Jisjmaëel’].

Dollen: er staat niet dat Jisjmaëel dolde met Jitschak. Nee, er staat alleen maar dat hij zélf dolde.

En ze zei tot Avraham: Drijf deze werkster weg en haar zoon. Want de zoon van deze werkster zal niet erven met mijn zoon, met Jitschak. 21:10

Werkster: Sara gebruikt het woord *ammah* dat slavin, dienstmeid betekent, en wel een slavin die functioneert als werkkkracht. Niet het woord *sjfchah* dat een slavin aanduidt die deel uitmaakt van de familie. Dit laatste woord wordt door mij vertaald met ‘dienstmeisje’.

Zoon van de werkster: in dit hele hoofdstuk wordt nergens de naam Jisjmaëel genoemd, noch door Sara, noch door Avraham, noch door de schrijver.

Wegdrijven: wegjagen. Mogelijk dat Sara’s verborgen motief is wat in het artikel ‘De spottende Jisjmaëel’ gesuggereerd wordt.

Onterven: de oudste zoon van de man behoort het eerstgeboorterecht te krijgen en ook zijn deel van de erfenis. Mogelijk dat dit in deze tijd al een dubbel deel was, zoals later beschreven wordt, misschien ook een even groot deel als de andere zonen.

En de zaak was zeer kwaad in de ogen van Avraham vanwege zijn zoon. 21:11

De zaak: of ‘het woord’. Het meest voor de hand liggend is dat Sara’s eis om Jisjmaëel weg te sturen, Avraham zeer ontstemde. Dat het ‘dollen’ van Jisjmaëel Avraham niet beviel, lijkt minder voor de hand te liggen.

Vanwege zijn zoon: het lijkt het meest logisch dat met de uitdrukking ‘zijn zoon’ Jisjmaëel bedoeld is. Maar ook kan Jitschak bedoeld zijn. Ook kan het betrekking hebben op beiden. De gedachte hierachter is dan dat Sara en Avraham een tegengestelde visie hebben op het samenwonen van Jisjmaëel en Jitschak. Avraham meent dat Jitschak veel van de onstuimige Jisjmaëel kon leren. Sara is bang dat Jitschak niet tot ontplooiing kan komen naast zijn dynamische halfbroer, ja dat zelfs zijn leven bedreigd wordt.

En God zei tot Avraham: Laat het niet kwaad zijn in jouw ogen over de jongen en over jouw werkster. Al wat Sara tot jou zegt, luister naar haar stem. Want in Jitschak zal voor jou zaad uitgeroepen worden. 21:12

De jongen: God gebruikt niet het woord ‘zoon’. Probeert God door niet de uit-

21:13–14

drukking 'jouw zoon' te gebruiken de pil voor Avraham minder bitter te maken?

Jouw werkster: ook gebruikt God niet het woord 'jouw vrouw'. Het is alsof God niets van doen wil hebben met het draagmoederschap van Hagar en haar positie van tweede vrouw van Avraham.

Luisteren naar de stem: volgens HIRSCH betekent dit dat niet alleen bedoeld is naar iemands woorden horen, maar ook naar de bedoeling achter de woorden. Met luisteren wordt tegelijk bedoeld 'gehoorzamen'.

In Jitschak: er staat niet 'uit Jitschak'. Een deel van Jitschaks nageslacht zal in Avrahams voetsporen gaan, maar een ander deel niet (volgens HIRSCH).

- 21:13 *En ook de zoon van de werkster, tot een volk zal ik hem maken, want jouw zaad is hij.*
Zoon van de werkster: opnieuw deze uitdrukking alsof Avraham al afstand gedaan heeft van zijn zoon.
- 21:14 **En Avraham stond vroeg in de morgen op, en hij nam brood en een zak water, en hij gaf [...] aan Hagar, leggend op haar schouder, –en het kind!– en hij stuurde haar weg. En zij ging, en zij dwaalde in de woestijn van Beër Sjeva.*
 Ook de rabbijnen hebben gezocht naar een verklaring waarom Avraham zo karig is in wat hij Hagar meegeeft. Volgens hen is een verklaring voor het feit dat Avraham geen zilver of goud meegaf, dat hij wilde voorkomen dat Jisjmaël daar op een verkeerde manier gebruik van zou maken.
Brood en een zak water: een waterzak was in het algemeen van dierenhuiden gemaakt. Om water te putten gebruikte men vaak een kruik. Wat hier ontbreekt is voedsel zoals bijvoorbeeld rozijnenkoeken, als proviand voor een aantal dagen. Opvallend is dat Avraham niet eens een ezel meegeeft als lastdier, en eventueel ook als rijdier. Mannen gebruikten in die tijd de ezel uitsluitend als lastdier. Vrouwen en kinderen gebruikte de ezel als rijdier.
Hij gaf [...] aan Hagar: hier ontbreekt wat Avraham Hagar meegeeft.
Leggend op haar schouder: bedoeld zal zijn dat Avraham het brood en de zak water op Hagars schouder legt, maar het staat er niet met zoveel woorden. Mogelijk dat Avraham aan Hagar de verantwoordelijkheid voor zijn zoon aan haar overdraagt?
En het kind! Dit kan betekenen dat Avraham ook Jisjmaël op Hagars schouder legt.
En het kind!: een andere mogelijkheid is dat dit een emotionele uitroep is van Avraham: 'en het kind dan?!'. Een begrijpelijke reactie op het feit dat hij afstand moet doen van zijn oudste zoon.
Wegsturen: wegsturen. Dit woord wordt ook vaak gebruikt als sprake is van

het volk Israël dat uit Egypte weggedreven wordt. Om tot een volk te worden in een eigen land was dit noodzakelijk. Zo zal het hier ook – bittere – noodzaak zijn dat Jisjmaël weggedreven wordt, voor zowel zijn eigen toekomst als voor die van Jitschak.

Dwalen: wat was er eenvoudiger voor Avraham dan om enkele knechten met Hagar mee te sturen naar Egypte. Avraham laat zich hier wel van zijn slechtste kant zien. Of zou dit een andere reden hebben? [zie het artikel 'De ezel die ontbreekt'].

En het water uit de zak raakte op. En zij wierp het kind onder één van de struiken. 21:15

En het water raakte op: Eén zak water voor twee mensen die een aantal dagreizen door de woestijn moesten, was heel weinig.

Zij wierp: Vanaf haar schouder? Het is opmerkelijk dat er niet staat dat ze het kind neerlegde. Ze wierp het van zich af.

Het kind: er staat niet 'haar zoon'. Neemt zij emotioneel al afstand van hem nu zij vreest dat hij zal sterven? In het woord 'zoon' zit toekomstverwachting. Door zoons en dochters bouwt men aan de nieuwe generatie (het woord 'zoon' en 'dochter' zijn afgeleid van het werkwoord dat 'bouwen' betekent).

En zij ging (heen), en zij ging zitten voor zich, van tegenover, zo ver als boogschutters. 21:16

Want zij had gezegd: het sterven van het kind kan ik niet aanzien. *En zij ging zitten van tegenover. En zij verhief haar stem en weende.*

Voor zich: dit betekent zoiets als 'zonder de ander'.

Van tegenover: RASJI vertaalt dit met 'van verre'.

Zo ver als boogschutters: het woord 'schieten' ontbreekt.

Het is opvallend dat deze moeder zich verwijdert van haar stervende kind.

En God hoorde de stem van de jongen. En een bode van God riep tot Hagar vanuit de hemel. En hij zei tot haar: Wat is er met jou Hagar? Vrees niet want God heeft de stem van de jongen gehoord daar waar hij is. 21:17

En hij zei tot haar: Wat is er met jou Hagar? Vrees niet want God heeft de stem van de jongen gehoord daar waar hij is.

God hoorde de stem van de jongen: Hagar huilde, maar er staat niet dat God reageert op haar tranen. Dat de jongen huilt wordt niet vermeld. In het verhaal van Mosje in het biezen kistje staat dat de dochter van Farao hem zag huilen. Ook Mosje huilde niet hardop. Huilde hier ook Jisjmaël in stilte, en hoorde God dit toch? Of was de jongen gaan huilen toen zijn moeder hem neerwierp?

Wat is er met jou Hagar? Of: 'Wat heb je Hagar?' Het woordje 'wat' kan niet slaan op de jongen, tenzij de bode zou suggereren dat zij hem als een ding behandeld had.

21:18–23

In waar hij is: dit zal betekenen 'waar de jongen is'. Ook is mogelijk de vertaling 'waar God is'.

- 21:18 *Neem de jongen op. En grijp je hand vast op hem. Want tot een groot volk zal ik hem maken.*
Grijp je hand vast op hem: grijp hem bij de hand. Betekent dit mogelijk ook dat zij de verantwoordelijkheid die Avraham haar opgelegd heeft móet aanvaarden?
- 21:19 *En God opende haar ogen. En zij zag een waterput. En zij ging en zij vulde de waterzak. En zij gaf de jongen te drinken.*
- 21:20 *En God was met de jongen. En hij werd groot. En hij ging wonen in de woestijn. En hij werd steeds meer boogschutter.*
Steds meer: het aspect van 'als maar meer' zit hierin. HIRSCH denkt dat het betekent dat hij anderen onderwees in de kunst van het boogschieten.
- 21:21 *En hij ging wonen in de woestijn Paran. En zijn moeder nam voor hem een vrouw uit het land Egypte.*
- 21:22 *En het geschiedde in die tijd dat Avimelech, met zijn legeroverste Pikol, tot Avraham zei: God is met jou in alles wat je doet.*
In die tijd: Jisjmaël is weg. Jitschak is net zuigeling af. Is Avimelech toch bang dat er van dit ventje een dreiging voor zijn land zal uitgaan?
Pikol = aller mond. Waarschijnlijk geen eigennaam, maar een titel.
- 21:23 *En nu, zweer mij hier bij God dat jij mij niet bedriegt, en mijn nageslacht en mijn nakomelingen, overeenkomstig de trouw die ik gedaan heb met jou, zul jij met mij doen, en met het land waarin jij bijwoner geworden bent.*
Bij God: Avimelech zegt niet 'bij jouw God' maar 'bij God'. Hierdoor geeft hij te kennen een gelovig man te zijn.
Bedriegen: denkt Avimelech aan het bedrog dat Avraham Sara voor zijn zuster liet doorgaan, in Genesis 20?
Nageslacht en nakomelingen: met deze woorden wordt de eerste en tweede generatie aangeduid.
Bijwoner: Avraham is nooit geassimileerd. Hij bleef vreemdeling zonder ooit eigen land te bezitten.

En Avraham zei: Ik, ik zweer het.

21:24

In v 23 vraag Avimelech garanties, maar Avraham vraagt hier niet dat Avimelech hem ook trouw belooft. Is de reden hiervoor dat hij geen geloof schenkt aan menselijke garanties, of heeft hij een groot vertrouwen in God?

En Avraham had Avimelech terechtgewezen naar aanleiding van een waterput die de dienaren van Avimelech geroofd hadden.

21:25

Avraham had terechtgewezen: blijkbaar was dit al eerder gebeurd.

En Avimelech zei: Ik weet niet wie deze zaak gedaan heeft. Ook jijzelf hebt het mij niet meegedeeld, en ook ik, ik heb het niet eerder gehoord dan vandaag.

21:26

De volgorde die hier aangehouden wordt is opmerkelijk: Eerst zegt Avimelech dat hij de dader niet kent, vervolgens dat Avraham er tot nu toe niets over heeft gezegd, en daarna zegt hij dat hij van de zaak niet op de hoogte is. Tenslotte herhaalt hij met veel nadruk, dat hijzelf het niet eerder wist. In het laatste argument klinkt door dat een ander dan hijzelf het wél wist. Maar wat hij waarschijnlijk terloops vernomen had, was voor hem geen aanleiding om verder onderzoek te doen. En uit het begin van zijn antwoord kan men opmaken dat hij van het feit wel op de hoogte was, maar hij wilde de schuldige niet opsporen.

En Avraham nam kleinvee en runderen en gaf ze aan Avimelech. En zij sloten een verbond, zij beiden.

21:27

En Avraham zette de zeven oilammeren van het kleinvee afgezonderd.

21:28

Opstellen: dit woord betekent 'laten staan', 'oprichten'.

Zeven: dit woord *sjeva* komt terug in de naam Beër Sjeva. 'Zeven' is het getal van het compleet zijn op aarde; het is de combinatie van de getallen drie en vier. Drie duidt het verticale aan, de band met de hemel, en vier duidt het horizontale aan, het aardse. Ook het woord zweren is in wezen 'zeven' zeggen. 'Zweren' en 'zeven' is in het Hebreeuws hetzelfde woord.

De zeven: het lidwoord duidt erop dat deze oilammeren van belang zijn in het verhaal. Maar op welke manier?

Oilammeren: hiermee zijn jonge dieren bedoeld van het vrouwelijk geslacht. Mannelijke dieren zouden als offer kunnen dienen, vrouwelijke dieren niet. Alleen in het verhaal van Hèvel in Genesis 4:4 komen vrouwelijke dieren voor die aan God geofferd worden.

Het is vreemd dat Avraham met een soort zoenoffer komt en niet Avimelech, wiens onderdanen de put geroofd hebben.

21:29 *En Avimelech zei tot Avraham: Wat is dat hier, deze zeven oilammeren die jij afgezonderd gezet hebt?*

Het woord afgezonderd wordt door Avimelech ook gebruikt, maar hij verwisselt de laatste twee letters. Zou de schrijver hiermee willen aangeven dat Avimelech geneigd is de zaken iets anders voor te stellen dan ze zijn, zoals in vers 26 bleek?

21:30 *En hij zei: Voorwaar de zeven oilammeren moet jij nemen uit mijn hand, opdat het voor mij tot een getuigenis zal zijn. Want ik heb deze put gegraven.*

Een getuigenis voor mij: er staat niet dat het een getuigenis voor hen beiden zal zijn. Avraham weet wat hij aan zichzelf heeft (en wat hij aan God heeft ook? Daarvoor moet hij nog door de beproeving heen die in Genesis 22 beschreven is), maar of het getuigenis voor Avimelech betekenis heeft? Zinspeelt Avraham erop dat Avimelech aan dit verbond moet blijven denken zolang deze ooiën en hun nakomelingen in zijn bezit zijn?

21:31 *Daarom heeft men die plaats Beër Sjeva genoemd. En zij beiden zwoeren daar. Beër Sjeva = put van de zeven, en ook: put van het zweren.*

21:32 *En zij sloten een verbond in Beër Sjeva. En Avimelech stond op, en Pikol zijn legeroverste, en zij keerden terug naar het land van de Filistijnen.*

21:33 *En hij plantte een tamarisk in Beër Sjeva. En hij riep de naam van de Eeuwige aan: Verborgene God.*

Tamarisk: welke boom bedoeld is, is niet zeker. Waarschijnlijk is een vruchtboom bedoeld. Het Hebreeuwse woord is aleph-sjin-lamed (èsjèl). Volgens de rabbijnse uitleg zou dit een acrostichon zijn, een woord waarvan de letters een afkorting zijn van andere woorden. De aleph is van 'eten' (*achal*), de sjin is van 'drinken' (*sjatah*), en de lamed is van 'tafel' (*gastvrijheid, loeach*). De uitdrukking 'Avraham plantte een tamarisk' betekent dat hij een boomgaard plantte waaruit hij vruchten kon plukken voor zijn gasten. Anderen gaan nog verder en zeggen dat Avraham een herberg bouwde, waar hij zijn gasten allerlei vruchten voorzette. De gastvrijheid van Avraham wordt in de Joodse traditie breed uitgemeten.

Verborgene: volgens HIRSCH betekent dit woord *olam* vooral verborgenheid. Het omvat de verborgen toekomst, het verborgen verleden en het onzichtbare heden.

En Avraham was bijwoner is het land van de Filistijnen, vele dagen.

Vele dagen: in Chevron heeft Avraham vijftientig jaar gewoond, volgens RASJI. Met deze vele dagen zou een langere tijd bedoeld zijn, dat wil zeggen zesentwintig jaar of langer. In het volgende hoofdstuk zou Jitschak – alweer volgens RASJI – zevenendertig jaar oud zijn.

GENESIS 21:9

De spottende Jisjmaël

In Genesis 21: 9 en 10 lijkt Sara, de vrouw van Avraham, erg kwaad te worden, omdat Jisjmaël, de oudste zoon van Avraham, lacht. Er wordt die dag feest gevierd. Jitschak, het ongeveer tien jaar jongere broertje van Jisjmaël, krijgt een bepaalde mate van zelfstandigheid. Zijn moeder houdt op met hem de borst te geven. Dit is in het Midden Oosten reden om feest te vieren. Een eerste stap naar de volwassenheid wordt gezet. En dan, als iedereen vrolijk is, lacht ook de puber Jisjmaël. Maar is dat een reden voor Sara om zo kwaad te worden dat ze hem, met zijn moeder, weg wil sturen?

¶

In *De Nieuwe Bijbelvertaling* staat in Genesis 21:9: Sara zag dat de zoon die Avraham bij Hagar, haar Egyptische werkster, had gekregen, spottend lachte. Als Sara's reactie er een van boosheid was lijkt het inderdaad voor de hand te liggen dat Jisjmaël niet mee lachte met de andere feestgangers, maar dat hij 'spottend lachte'. Maar betekent het Hebreeuwse woord dat hier gebruikt wordt dit ook? Het woord dat hier staat is een afgeleide vorm van het werkwoord 'lachen'. Maar er wordt wel een speciale manier van 'lachen' mee bedoeld. Als we nagaan hoe dit woord op andere plaatsen gebruikt wordt, krijgen we meer zicht op de betekenis hiervan in ons verhaal. Dezelfde vorm staat namelijk in Genesis 26:8. Daar staat dat Jitschak 'lachte' met zijn vrouw Rivka. Met dit 'lachen' wordt aangeduid iets wat men wel met zijn vrouw, maar niet met zijn zuster doet (v 9). Dit 'lachen' moet daar dus een seksuele lading hebben. In Genesis 39:14 en 17 beschuldigt de vrouw van Potifar Jozef ervan dat hij met hen/haar wilde 'lachen'. In v 14 vervolgt ze: Hij is tot mij gekomen om bij mij te liggen. Ook hier heeft dit woord 'lachen' dus met seksualiteit te maken.

Voor het benoemen van de gemeenschap tussen man en vrouw heeft het Hebreeuws verschillende uitdrukkingen tot zijn beschikking, zoals 'komen tot' en 'liggen met'. Het werkwoord dat te maken heeft met 'lachen' lijkt met seksualiteit van doen te hebben. In het geval van Jozef is het duidelijk dat Jozef geen gemeenschap met de vrouw van zijn heer gehad heeft. Onmogelijk is het niet dat er op seksueel gebied iets tussen hen geweest is, zoals de rabbij-

nen al geopperd hebben. Zie hiervoor de uitleg bij het verhaal van Genesis 39. Tussen Jitschak en Rivka – Genesis 26:8 – zal zich op seksueel gebied iets afgespeeld hebben waar in elk geval Jitschak, maar mogelijk ook Rivka, plezier in had. Of bij dit seksuele ‘spelen’ ook gemeenschap heeft plaatsgevonden is niet duidelijk.

En nu terug naar het verhaal in Genesis 21. Hier ‘lachte’ Jisjmaël. Maar bij hem wordt geen partner genoemd, zoals bij Joseef en Jitschak. Maar dat is bij een twaalfjarige jongen ook niet verwonderlijk. Het lijkt dat een knaap, die op deze leeftijd seksueel plezier heeft, masturbeert. Blijkbaar deed hij dit zo, dat Sara het kon zien. Maar met dit ‘lachen’ heeft hij zich wel de woede van Sara op de hals gehaald. Zou Sara haar kleine zoontje Jitschak, wiens naam ‘lachertje’ betekent, willen vrijwaren van het seksueel uitdagende gedrag van zijn halfbroer?

Een andere mogelijkheid die met seksualiteit te maken heeft is dat Jisjmaël schampert dat Jitschak geen kind van Avraham is maar van Avimelech in wiens harem Sara immers een jaar tevoren nog was opgenomen. Dat Sara om een dergelijke suggestie heel kwaad werd laat zich raden.

In elke geval lijkt het dat Sara door het gedrag van Jisjmaël een toekomstbeeld ziet waarin Jisjmaël volkomen zijn eigen gang gaat en zich op geen enkele manier iets aan zijn jongere broertje gelegen laat liggen. Ja, erger zelfs, hem volkomen overvleugelt. Jisjmaël denkt alleen aan zichzelf en kan het niet verdragen als Jitschak in het middelpunt staat, als die aandacht krijgt. En dan beseft zij dat het verhaal van Kajin en Hèvel, de oudere en jongere broer, zoals dat in Genesis 4 verteld wordt, realiteit kan worden in Avrahams gezin. De angst slaat haar om het hart en de enige uitweg die zij ziet is de jongens te scheiden.

GENESIS 21:14

De ezel die ontbreekt

- ¶ Ezels en muidieren zijn uit het huidige Midden Oosten niet weg te denken. In de tijd dat de bijbelverhalen spelen, waren ze zelfs van nog groter belang. De ezel, het mannelijke dier, was toen het lastdier bij uitstek. Met behulp van een pakzadel laadde men alles wat maar te vervoeren was op ezels. Zo halen de broers van Joseef in Genesis 42, voor hun gezinnen koren uit Egypte, op ezels. Avigajil vervoert in 1 Samuel 25 een complete voedselvoorraad om David te verzoenen, op een ezel. Avraham laat in Genesis 25 het hout voor het brandoffer dragen door een ezel. Volgens Richteren 19:28 wordt zelfs een lijk vervoerd op de rug van een ezel.

Naast gebruik als lastdier werd de ezel ook gebruikt als rijdier. Mosje laat zijn familie, in Exodus 4, zitten op een ezel, als hij naar Egypte trekt. En dan het verhaal van de barmhartige Samaritaan in Lukas 10, die de gewonde man vervoert op een ezel? Ook werd vaak de ezelin als rijdier gebruikt, omdat haar tred gelijkmatiger was dan die van de ezel. Zo rijdt Jezus op een ezelin Jerusalem binnen, zoals volgens de evangelieschrijver de profeet Zacharia al voorspeld had. En de beroemdste ezelin is die uit Numeri 22. Daar is ze wijzer dan haar baas, de waarzegger Bileam, en door haar woorden redt ze zijn leven.

Ieder die in bijbelse tijd op reis ging nam voor bagage en proviand en eventueel als rijdier voor zijn gezin, een ezel mee. De kameel werd als last- en rijdier alleen voor lange afstanden gebruikt, met name om door de woestijn te trekken. Ook daarbij liep een man naast of voor de karavaan

Maar er zijn drie verhalen in het boek Genesis waarin de ezel, opmerkelijk genoeg, afwezig is. In Genesis 28 en 29 wordt beschreven hoe Jaäkov wegvlucht voor zijn broer Esau en een goed heenkomen zoekt bij oom Lavan. Alleen zijn stok neemt hij mee (Genesis 32:11). Dit feit geeft aan hoe berooid Jaäkov weg moet vluchten. Een ander verhaal is dat in Genesis 24, waar de knecht van Avraham dezelfde reis maakt als Jaäkov, maar dan zestig jaar eerder. Ook deze man heeft geen ezels bij zich, maar wel tien kamelen. En deze dragen allerlei kostbaarheden. Voor zijn doel had de knecht heel goed gebruik kunnen maken van ezels. Dat Avraham hem kamelen meegeeft, zal te maken hebben met het indruk willen maken op de familie in Charan. Wie zich zo manifesteert heeft een goede kans een meisje over te halen de bruid van zijn meester te worden.

In Genesis 21 wordt ons een verhaal verteld, waarin het ontbreken van een ezel wel heel sterk de aandacht trekt. Daar wordt ons verteld dat Sara furieus wordt als zij ziet dat Jismaëel, de oudste zoon van Avraham, zijn kleine broertje Jitschak, bespot. Zij sommeert Avraham om Jisjmaëel met zijn moeder Hagar weg te sturen. Maar Avraham neemt het op voor Jismaëel en Hagar. Het is Sara's eigen initiatief geweest om Hagar als tweede vrouw te nemen en via haar nageslacht te krijgen. Opvallend is dat God in dit conflict de kant van Sara kiest. Tegen Sara kan Avraham zich nog teweer stellen, maar tegen God kan hij niet op. Dus stuurt Avraham Hagar en hun beider zoon Jisjmaëel weg. Zo staat het in Genesis 21:14: Toen stond Avraham 's morgens vroeg op, nam een brood en een zak water en gaf aan Hagar, die leggende op haar schouder; ook (gaf hij haar) het kind, en zond haar weg. En zij ging voort en dwaalde in de woestijn Beër Sjeva. De rabbijnen hebben opgemerkt dat er niet staat: Hij zond hen weg. Er is alleen sprake van 'haar'. Ook staat er: Zij ging voort.

Wat opvalt in dit verhaal is dat Avraham, van wie verteld wordt dat hij altijd zo gastvrij is, zo karig is in het meegeven van proviand. En Hagar was nog wel zijn vrouw, en Jisjmaëel zijn oudste zoon. En dan het ontbreken van een ezel. Voor de reis naar Egypte, het thuisland van Hagar, zou een ezel wel het minste zijn wat Avraham mee had moeten geven. Het is wel zo dat dit wegsturen hem afgedwongen was, maar dat betekent niet dat hij Jisjmaëel en zijn moeder mocht laten omkomen van honger en dorst. Het is onvoorstelbaar dat Avraham zich in dit verhaal als gevoelloze bruuft gedraagt. Of zijn er aanwijzingen voor een andere visie op Avrahams gedrag?

Laten we ons proberen voor te stellen wat Avraham de laatste nacht door het hoofd gegaan is. De ruzie tussen Sara en Hagar. De spot van Jisjmaëel. Sara's woede hierover, en haar eis om Jisjmaëel en Hagar weg te sturen. En dan God, die Sara's kant kiest. Door dit laatste is hij wel gedwongen tegen zijn geweten in te gaan, en moet hij Jisjmaëel wegsturen. En dan, als hij al deze zaken overdenkt, ziet hij een uitweg. Hij zal inderdaad Hagar en Jisjmaëel de volgende morgen wegsturen, maar tegelijk zal hij er voor zorgen dat zij niet ver zullen komen. Als hij hen zo weinig proviand meegeeft dat zij dit na korte tijd al opgebruikt hebben, moeten zij uit arren moede wel naar huis terugkeren. Net als de eerste keer toen Hagar zwanger was van Jisjmaëel (Genesis 16). Toen werd zij door God geboden terug te keren. Op deze manier kunnen God noch Sara hem verwijten dat hij niet gedaan heeft wat hem opgedragen is. En dan maar hopen dat in elk geval God zal inzien dat het wegsturen een onjuiste beslissing geweest was.

GENESIS 21:14

En het kind dan?

- ¶ In de Nieuwe Bijbelvertaling wordt Genesis 21:14 zo weergegeven: De volgende morgen vroeg nam Avraham brood en een zak water, legde dat op Hagars schouder en stuurde haar weg; haar kind gaf hij aan haar mee. Deze vertaling is duidelijk, maar de oorspronkelijke tekst is dat allerminst! Het is in het Hebreeuws helemaal niet duidelijk wát Avraham op Hagars schouder legt. Het brood en de zak met water, dat ligt voor de hand. Maar direct hier op volgt 'en het kind'. Daarna staat er pas dat hij haar wegstuurde. Bedoelt de schrijver dat Avraham ook het kind op Hagars schouder legde? Maar Jisjmaëel was hier al meer dan twaalf jaar oud! Hij moet dus zeker zelf hebben kunnen lopen. De rabbijnen hebben hier een oplossing voor gevonden door te veronderstellen dat Jisjmaëel ziek was. Dat zou ook verklaren waarom het water zo snel op was [zie v 15], want een koortsige zieke drinkt veel. Steekhoudend lijkt deze

verklaring niet, want een ziek kind had Avraham toch niet zomaar weggestuurd? Ook zou dit een extra reden geweest zijn een ezel mee te geven. Zie verder het artikel 'De ontbrekende ezel'.

Een andere verklaring is dat de uitdrukking 'en het kind', een hartenkreet is van Avraham. Hij is door God gedwongen Jisjmaël weg te sturen, zoals in Genesis 21:12 staat. Maar in v 11 staat dat dit wegsturen zeer kwaad was in de ogen van Avraham. Zou een emotionele uitroep als 'en het kind dan!?' een laatste beroep zijn op God om van gedachten te veranderen?

Deze zelfde uitdrukking vinden we in Exodus 2:6 als de dochter van Farao het biezen kistje open doet en tot haar verwondering een kind vindt. Letterlijk staat er: En zij opende... en ze zag hem – het kind! – en zie, een knaap, huilend. Ook daar de uitdrukking 'en het kind!'. Zij hoopt van de levenbrengende godin de Nijl vruchtbaarheid te krijgen, maar als geschenk van de rivier krijgt ze op dat moment een kind.

HET OFFER VAN DE ZOON

GENESIS 22

En het geschiedde na deze gebeurtenissen dat de godheid Avraham heeft beproefd. En hij zei tot hem: Avraham. En hij zei: Zie mij. 22:1

En het geschiedde: als deze uitdrukking gebruikt wordt, betekent het altijd dat er iets belangrijks gaat gebeuren, en vaak iets dreigends.

Deze gebeurtenissen: het Hebreeuwse woord *davar* dat hier als meervoud gebruikt wordt, heeft als betekenis 'woord, daad, gebeurtenis'. Omdat vooraf geen sprake is van woorden, lijkt de vertaling 'gebeurtenissen' het meest van toepassing. De eerste keer dat de uitdrukking 'deze gebeurtenissen' voorkomt, is in Genesis 15:1. Daar staat: Na deze gebeurtenissen kwam het woord van de Eeuwige tot Avram in een gezicht: Vrees niet Avram, ik ben je schild. Je loon zal zeer groot zijn. Door opnieuw deze uitdrukking te gebruiken lijkt het dat de schrijver verband wil leggen tussen de belofte van Genesis 15:1 en het gebeuren in het verhaal van Genesis 22. Het is alsof de schrijver ons er al van wil doordringen dat God Avrahams schild is en dat Avrahams loon zeer groot zal zijn, ook in dit verhaal.

De godheid, HaElohiem. Deze aanduiding van God komt ook in v 3 en v 9 voor. Gewoonlijk wordt ELOHIEM gebruikt als aanduiding van God. HAELOHIEM is 'God' met het lidwoord ervoor: de god, de godheid. Een eigennaam wordt nooit verbonden met het lidwoord. Als Avraham over God spreekt gebruikt hij de aanduiding ELOHIEM (v 8) en ook de engel in v 12 heeft het over ELOHIEM (god-vrezend). Er schijnt een verschil in betekenis te zijn tussen beide uitdrukkingen, en misschien geeft HAELOHIEM iets meer afstand aan: die god. De term 'de god' kan men alleen gebruiken als men óver hem spreekt, niet als men tót hem spreekt. Als men iemand bij zijn naam noemt wordt nooit het lidwoord gebruikt. Het lidwoord komt met name voor als er sprake is van voorwerpen.

God: deze aanduiding voor God komt vijf maal voor in het verhaal. De verborgen naam van God (JHWH), die hier vertaald wordt met EEUWIGE, ook vijf maal.

Beproeven: de lezer en toehoorder weet al direct vanaf het begin dat het om

een test gaat. Avraham wordt op de proef gesteld. RAMBAN zegt hierover: Omdat de mens volstrekt vrij is en het gebod al dan niet kan opvolgen,ervaart hij het als beproeving. HIRSCH zegt: Iedere beproeving is een stap voorwaarts, een versterking van wat in aanleg aanwezig is, maar wat zich in de werkelijkheid moet bewijzen. En Abrahanel zegt: Beproevingen houden niet in dat God iets moet onderzoeken wat hij niet al weet. Alles is hem immers bekend. Nee, het begrip 'beproeven' (NaSaH) hangt samen met het woord 'NeS', dat 'vaandel' betekent. Wat Avraham hier doet op verzoek van God is een vaandel voor de volken. Zie voor dit begrip 'vaandel' Jesaja 11:10. *Heeft beproefd*: In de Joodse traditie is Genesis 22 de tiende beproeving van Avraham, en de zwaarste. Na elke gebeurtenis in Avrahams leven, vanaf het vertrek uit Charan tot hier, stelde God Avraham steeds weer op de proef. Avraham wordt beproefd: Er wordt niet gesproken over het beproeven van Jitschak, terwijl deze geacht wordt als offer te moeten worden gebracht. *Zie mij*: een uitdrukking die aangeeft dat men beschikbaar is, dat men zich onderdanig wil opstellen. In v 7 gebruikt Avraham dezelfde uitdrukking tegenover Jitschak als deze hem vraagt naar het offerdier, en in v 11 tegenover de engel die tussenbeide komt.

22:2 *En hij zei: Neem toch jouw zoon, jouw enige, die jij lief hebt, Jitschak. En ga, voor jou, naar het land Moria. En doe hem daar opgaan tot opstijgoffer op één van de bergen, waarvan ik tot jou zal zeggen [...].*

Neem toch: het woordje 'toch' geeft aan dat dit een verzoek is, en niet zozeer een bevel. Daardoor wordt het voor Avraham nóg moeilijker om Gods wens uit te voeren. Als God hem een strikte opdracht had gegeven, kon hij zich verontschuldigen door te zeggen 'Befehl ist Befehl', zeker als dit bevel van de godheid uitgaat. God laat hem echter hier de mogelijkheid om te weigeren!

Jouw zoon, jouw enige, die jij lief hebt, Jitschak: een viervoudige aanduiding. De rabbinse uitleg hierover is dat tussen deze uitdrukkingen steeds een pauze gedacht kan worden. Als God Avraham vraagt zijn zoon te nemen, antwoordt Avraham niet. Gesuggereerd wordt dat Avraham tegenwerpt door te zeggen: Ik heb twee zoons. Dan voegt God toe: jouw enige. Dan riposteert Avraham door te zeggen: Jisjmaëel is de enige zoon van Hagar en Jitschak is de enige zoon van Sara. Dan voegt God toe: Die jij lief hebt. Waarop Avraham weer tegenwerpt: Beiden heb ik lief. Dan besluit God eindelijk de naam van de zoon te noemen om wie het gaat: Jitschak.

Een andere verklaring voor deze viervoudige aanduiding is dat God Avraham niet bruusk wil overvallen met het verzoek zijn zoon te offeren. Daarom doet hij het gedoseerd.

Enige: dit woord komt in totaal twaalf maal voor in Tenach. In het boek Genesis komt het uitsluitend in dit verhaal voor, en wel drie maal (in v 2,12 en 16). In het vorige hoofdstuk heeft Avraham zijn oudste zoon Jisjmaëel weggestuurd en Jitschak is zijn enig overgebleven zoon.

Ga voor jou: een zogenaamde *dativus commódi*, dat is een (gebiedende) wijs met een derde naamval (aan/voor) bij dezelfde persoon. 'Ga jij voor jou'. Een dergelijk taalconstructie geeft aan (ook volgens *Tenachon*) dat men moet gaan zonder rekening te houden met anderen. Men zal een eenzame weg moeten gaan, zonder op begrip van anderen te rekenen, en zonder dat anderen dit een begaanbare weg vinden. Deze taalconstructie komt driemaal voor in het verhaal. In v 5 moeten de twee knapen 'voor zich' blijven, en in v 8 zal God 'voor zich' zien.

Ga voor jou: deze uitdrukking komt in heel Tenach alleen voor in Genesis 12:1 en Genesis 22:2. Op grond hiervan wordt een verband gelegd tussen deze beide gedeelten. In Genesis 12 moet Avram de banden met zijn voorgeslacht doorsnijden, hier moet hij zijn nageslacht opgeven.

Gaan: een sleutelwoord in dit verhaal. Het komt zeven (!) maal voor (v 2, 3, 5, 5, 6, 13 en 19) [zie verder het artikel 'Ga! En hij ging'].

Moria: volgens 2 Kronieken 3:1 zou dit de aanduiding zijn voor de stad Jerusaleem. Hier wordt echter gesproken van 'het lánd Moria', en niet van een berg. Maar er bestaat helemaal geen 'land' Moria. In het woord 'Moria' kan men wel de Hebreeuwse woorden 'vrezén' en 'zien' (respectievelijk *jara* en *raáh*) herkennen.

Doen opgaan: dit is de letterlijke betekenis van het Hebreeuwse woord '*alah*'. Dit woord wordt heel vaak gebruikt in de offerdienst als men een offerdier op het altaar moet brengen. Bedoeld is dan een offerdier volledig verbranden op het altaar. Vaak wordt het vertaald met 'een opstijgoffer brengen'.

Opstijgoffer: dit woord is afgeleid van het werkwoord 'doen opgaan'. Het offerdier moest volledig verbrand worden, afgezien van de poten en de huid. Niets ervan mocht door de priester gegeten worden. Het werd volkomen aan God gewijd. Opvallend is dat in ons verhaal de uitdrukking 'voor mij' ontbreekt. In de offercultus ontbreekt dit woord nooit als er sprake is van een opstijgoffer brengen. Hier ontbreekt het juist wel! Bedoelt God hier dan wel dat Jitschak als opstijgoffer gebracht moet worden?

Eén van de bergen: de berg waar het om gaat wordt niet nader aangeduid. *Dat* de berg naamloos blijft zal zeker betekenis hebben. Meestal wordt gedacht dat het om de berg *Moria* gaat [zie 2 Kronieken 3:1], maar de tekst geeft dit niet aan. In het hele verhaal is dit de enige keer dat sprake is van een berg afgezien van Avrahams opmerking over een berg in v 14 [zie verder het artikel 'Vergezicht'].

Waarvan ik tot jou zal zeggen: in Genesis 12:1, waar Avraham uit het huis van zijn vader geroepen wordt, staat dat God hem een land zal laten zien. Hier is het blijkbaar een onzichtbare berg. In v 3 staat dat God over 'een plaats' gesproken heeft, en niet over een land. In v 4 ziet Avraham deze plaats. Hij ziet daar blijkbaar niet een berg of een land, maar 'een plaats'. Voor Hagar in Genesis 16:13 is God de God-van-het-zien. Avraham moet het niet van het 'zien' hebben, maar van het horen.

Waarvan ik tot jou zal zeggen: na het woord 'zeggen' behoort te staan wát men zegt. Dit ontbreekt hier. Blijkbaar laat God Avraham in het ongewisse over wat hij hem daar zal zeggen. Zie aan het eind van dit hoofdstuk het gedeelte 'Wat zegt God niet?'

22:3 *En Avraham stond 's morgens vroeg op. En hij bond zijn ezel. En hij nam zijn twee knapen met zich. En Jitschak, zijn zoon. En hij kloofde hout van het opstijgoffer. En hij stond op. En hij ging naar de plaats waarvan God tot hem gezegd had (...).*

Vroeg opstaan: dit woord betekent eigenlijk 'schouderen'. Oorspronkelijk betekende het: zijn last op zijn schouders nemen om verder te trekken. Nomaden waren gewoon 's morgens vroeg op pad te gaan voordat de zon heet geworden was. Dus Avraham 'schoudert' eerst zichzelf voordat hij zijn lastdier klaar maakt voor transport. Dit lastdier met zijn bezit laat hij tenslotte achter bij zijn toekomstige erfgenamen [zie v 5].

Binden: meestal wordt dit woord vertaald met 'zadelen'. De ezel lijkt het hout te moeten gaan dragen dat later (in v 6) op Jitschak gelegd wordt. Avraham en de zijnen zullen ernaast gelopen hebben, zoals gebruikelijk was in die tijd. Vrouwen, kinderen en oude mannen reden vaak op een ezel, maar krachtige mannen liepen ernaast. Mogelijk dat 'binden' hier ook een symbolische betekenis heeft [zie hieronder].

Zijn ezel: men zou verwachten dat er stond 'een ezel'. Avraham zal vele ezels gehad hebben, en hij zal er één uitgekozen hebben. Maar in het Hebreeuws wordt een voorwerp of levend wezen dat later een belangrijke rol in het verhaal gaat spelen, vaak met het bepaald lidwoord 'de/het' aangeduid, of, zoals hier, met het bezittelijk voornaamwoord. Bepaalde rabbijnen geven een symbolisch uitleg over dit begrip 'zijn ezel'. Zij menen dat de natuurlijke instincten hiermee aangegeven worden. Deze natuurlijke instincten bindt Avraham en daardoor kan hij Gods opdracht vervullen. Een andere verklaring is dat de ezel symbool staat voor het lichamelijke van de mens.

Zijn twee knapen: er staat hier beslist niet het woord 'knechten', zoals vaak vertaald wordt. Het woord dat hier gebruikt wordt (*nearim*) is het meervoud van 'nár'. Met dit woord wordt in het algemeen een knaap aangeduid, een nog

niet volwassen jongeman. Het kan ook wel gebruikt worden voor een ouder persoon, maar dan wordt bedoeld iemand die in dienst staat van een ander. Een voorbeeld is Jehosjoea die 'náar' van Mosje genoemd wordt.

Zijn twee knapen: op grond van het Hebreeuws is deze vertaling de juiste. De vertaling 'twee van zijn knapen' is minder correct. Met deze laatste uitdrukking zou men suggereren dat het twee willekeurige knapen waren. Met de uitdrukking 'zijn twee knapen' wordt aangegeven dat het twee specifieke personen waren. De Joodse traditie meent te weten wie deze beide knapen waren, namelijk Jisjmaël en Eliëzer, de oudste knecht van Avraham. Dat zij beiden de knapen zouden zijn lijkt echter zeer onwaarschijnlijk. Jisjmaël was in Genesis 21 weggestuurd, en hoe zou hij hier opeens weer terug zijn? En Eliëzer wordt nergens elders 'náar' genoemd [*voor verdere uitleg hierover, zie het artikel 'Knaap en zoon'*].

En hij nam zijn twee knapen met zich, en Jitschak, zijn zoon. Waarom staat er niet 'En hij nam zijn twee knapen en Jitschak, zijn zoon, met zich? Waarom slaat 'met zich' alleen op de knapen? Op de manier zoals het hier staat, lijkt Jitschak er nauwelijks bij te horen, terwijl het juist om hem gaat! Het Hebreeuwse woord 'met zich' kan ook gelezen worden als 'met hem'. Met dit woord 'hem' kan Jitschak bedoeld zijn, hoewel diens naam pas daarna genoemd wordt. Dan zouden deze twee knapen de twee knapen van Jitschak kunnen zijn [*zie verder hiervoor het artikel 'Knaap en zoon'*].

En hij stond op: na alle voorbereidingen stond Avraham op. Maar nadat Avraham 's morgens vroeg was opgestaan, had hij toch niet zittend de ezels kunnen binden en het hout kunnen kloven? Toch zegt de tekst hierna dat hij opstond. De rabbijnse uitleg is dat hij na alle bezigheden was gaan zitten om Sara te vertellen dat hij en Jitschak op reis gingen. Jitschak zou een leerschool moeten bezoeken. Maar Sara vertrouwde het verhaal dat Avraham haar opdiste niet, maar zij kon Avraham niet van zijn voornemen afbrengen. Een andere uitleg is dat Sara geen vermoeden had wat Avraham van plan was. Satan zou haar, toen Avraham en Jitschak op weg gegaan waren, verraden hebben wat de bedoeling was. Dit zou haar zo aangegrepen hebben dat zij stierf. Vandaar dat het verhaal over de dood en begrafenis van Sara direct hierna in het volgende hoofdstuk beschreven wordt.

De abnormale volgorde van deze gebeurtenissen (opstaan, de ezels binden, zijn knapen meenemen, Jitschak meenemen, hout kloven, opnieuw opstaan en tenslotte gaan) kunnen nog op een andere manier verklaard worden zoals mijn zoon OKKE DAVID suggereerde. Op de eerste dag geeft de godheid Avraham de opdracht (v 1 en 2). Avraham overweegt de opdracht en gaat de volgende ochtend, de tweede dag, vroeg op pad met zijn knapen en zoon om

hout te kloven. De volgende morgen (de derde dag!) staat hij opnieuw op en begint zijn reis. Deze zelfde dag al bereikt hij de plaats van bestemming. Het gebeuren op deze dag wordt vanaf v 4 verder uitgewerkt.

Plaats: dit woord geeft aan dat er sprake is van een bijzondere plek. Dit woord komt ook voor in v 4 en 9. Dus in totaal driemaal! Het gaat niet in de eerste plaats om een land of een berg, maar om een plaats. Een plaats waar God van zegt... En wát God zegt is alleen voor Avrahams oren bedoeld.

Waarvan God gezegd had (...): Als de zin eindigde zou hier moeten staan: 'Waarvan God gesproken had.' Op de manier zoals het er nu staat laat de schrijver een leegte. God had gesproken over een berg, en daar zou hij Avraham iets zeggen over de plaats. Maar heel bewust wordt dit ons niet meegedeeld [zie het artikel 'Wat zegt God niet' aan het eind van dit hoofdstuk].

- 22:4 * *Op de derde dag was het dat Avraham zijn ogen opsloeg. En hij zag de plaats van verre.* Geen 'En': Een normale Hebreeuwse zin begint met het voegwoord 'en' waarna een werkwoordsvorm volgt. In deze zin ontbreekt dit terwijl het wel vijftig keer voorkomt in het verhaal over de binding van Jitschak. Een gewone voortgang van het verhaal zou geweest zijn 'En Avraham sloeg op de derde dag zijn ogen op'. Dat de volgorde hier anders is duidt erop dat er geen gewone voortgang is in het verhaal. Wat nu verteld wordt is van buitengewone betekenis.

Op de derde dag: De derde dag is een belangrijk begrip in Tenach. De derde dag is de dag van de crisis, van de beslissing.

Dat Avraham zijn ogen opsloeg: ook in v 13 staat deze zelfde uitdrukking ('en Avraham sloeg zijn ogen op'). Over de reis van drie dagen wordt ons niets meegedeeld. Wat ging er in Avraham om, en wat in Jitschak? Het lijkt alsof Avraham deze drie dagen niet opgekeken heeft. Pas op de derde dag slaat hij zijn ogen op.

De plaats: de plaats waarvan in v 3 sprake was, en waar God van gezegd had... *Van verre:* het lijkt overbodig dat dit woord hier staat, want het voegt niets wezenlijk toe. Zo lijkt het, maar elk woord in dit verhaal heeft betekenis [zie het artikel 'Vergezicht'].

- 22:5 *En Avraham zei tot zijn knapen: Blijft, voor jullie, hier, met de ezel. En ik en de knaap, wij zullen tot zo gaan. En wij zullen ons neerbuigen. En wij zullen tot jullie terugkeren.* *Knapen en knaap:* In v 3 is sprake van 'zijn twee knapen', maar daar wordt Jitschak zelf 'zoon' genoemd. Hier wordt ook Jitschak 'knaap' genoemd. In v 5 lijkt er geen onderscheid meer te bestaan tussen de verschillende knapen. Er wordt trouwens in dit vers ook niet gesproken van 'twee' knapen, maar ge-

woon van 'knapen'. Als de schrijver voor Jitschak hetzelfde woord 'knaap' gebruikt, betekent dit mogelijk dat met 'knapen' zowel de twee knapen uit vers 3 bedoeld zijn, maar ook de knaap Jitschak. Door dit vers op een dergelijke manier te lezen, is de logica ver te zoeken, maar wel komen we zo tot een diepere laag in het verhaal, tot een symbolische uitleg [zie verder het artikel 'Knaap en zoon' bij v 12].

Blijft voor jullie: dit is eenzelfde taalkundige constructie als het 'Ga, voor jou' in v 2 (een *dativus commódi*). Het werkwoord daar was een werkwoord van beweging; hier is het een statisch werkwoord. Voor Avraham was er in v 2 een weg die hij moest gaan, helemaal alleen. In v 5 is er voor de knapen alleen een plek waar zij moeten blijven, en geen weg om te gaan. Maar het is wel een plek die speciaal voor hen is, die ze niet delen met anderen.

Ezel: De knapen en de ezel behoren bij elkaar. In v 2 al, en hier ook weer. Alleen in v 19 keert Avraham terug met zijn knapen, maar de ezel wordt daar niet meer vermeld. Ook Jitschak wordt daar niet meer genoemd. Het lijkt alsof de ezel symbolisch is voor het lichamelijke van de mens. Deze betekenis vindt men bijvoorbeeld later terug bij Franciscus van Assisi, die zijn lichaam 'broeder ezel' noemt. Als Avraham zijn ezel achterlaat met de knapen kan dat betekenen dat hij zijn lijfelijke nageslacht niet mee de berg op neemt. Dit is een verklaring die afwijkt van die van de rabbijnen.

Tot zo: een heel opmerkelijke uitdrukking. We zouden verwachten dat na het 'hier' waar de knapen en de ezel moeten blijven, Avraham en de knaap daarheen zullen gaan. Misschien bedoelt Avraham dit ook, maar verspreekt hij zich. De uitleg die RASJI geeft is dat dit woordje 'zo' teruggaat op Genesis 15:5. Daar zegt God tegen Avram: Zo zal je nageslacht zijn. Het lijkt onmogelijk dat Avraham ooit nageslacht uit Jitschak zal verkrijgen als hij zijn zoon zal offeren, maar door dit woordje 'zo' is het alsof Avraham God aan zijn belofte herinnert, en daarop wil hij vertrouwen [zie verder het artikel 'Knaap en zoon' bij v 12].

Zich neerbuigen: dit doet men voor iemand waar men ontzag voor heeft. Vaak heeft het de betekenis van aanbidden.

Wij zullen terugkeren: deze uitspraak laat een irrationeel vertrouwen van Avraham zien. Ook al is het onmogelijk, toch blijft hij geloven dat zij béiden zullen terugkeren. Opvallend genoeg staat in v 19 dat Avraham terugkeerde. Jitschak wordt daar niet genoemd.

En Avraham nam het hout voor het opstijgoffer. En hij legde het op Jitschak, zijn zoon. En hij nam in zijn hand het vuur en het mes. En zij gingen, zij beiden, tezamen. Het hout: was er op de berg die zij gingen beklimmen geen hout voorradig?

22:6

Voor een offer dat volledig verbrand moest worden was veel hout nodig. Het lijkt een onmogelijkheid dat Jitschak al dit hout de berg op kon dragen.

Het hout op Jitschak: als men Jitschak vergelijkt met een offerdier, dan is wat hij doet in strijd met de voorschriften voor een dergelijk offer. Een dier dat ooit een last had gedragen was niet meer geschikt om als offerdier te dienen. Jitschak als lastdrager was geen geschikt offer, nog afgezien van het feit dat een mensenoffer voor de God van Israël een gruwel was.

Vuur: wat Avraham draagt zal gloeiend houtskool van de bremstruik geweest zijn [zie *Psalm 120:4*]. Houtskool van brem kon dagenlang gloeiend blijven binnen de houten bast. Als men dit brak en de gloeiende inhoud werd aan de lucht blootgesteld ontvlamde het. De zoon lijkt hier de zware last te dragen, de vader de gevaarlijke.

Gaan: het woord 'opgaan' wordt niet gebruikt, maar het woord 'gaan'. Dit woord heeft vooral als betekenis 'een weg gaan'.

Zij beiden tezamen: zij beiden 'als één'. Zij gingen als twee personen, maar tegelijk waren zij een eenheid. Deze uitdrukking komt in v 8 weer terug, en opmerkelijk genoeg, ook in v 19 [zie de uitleg bij dat vers].

22:7 *En Jitschak zei tot Avraham, zijn vader ... En hij zei: Mijn vader. En hij zei: Zie mij, mijn zoon. En hij zei: Zie, het vuur en het hout, en waar is het lam voor het opstijgoffer?*

Jitschak zei. ...: ook hier ontbrekende woorden. Wat Jitschak zei wordt ons niet meegedeeld. Of stakte Jitschak hier? Heeft deze hapering te maken met het besef dat Avraham 'zijn vader' was, en hij dus de zoon?

Zie mij: dezelfde woorden die Avraham tegenover God gebruikt in v 1. Daar was het alleen 'zie mij'. Hier staat het liefdevolle 'mijn zoon' erbij. Of geeft de uitdrukking 'mijn zoon' ook nog iets anders aan? Avraham moet als vader zijn zoon opgeven.

Lam: dit woord is de aanduiding van een stuk kleinvee, een lam of een geitje. Nu dit offerdier ontbreekt, breekt bij Jitschak het inzicht door dat het belangrijkste ontbreekt. Vuur en hout zou men nog van elders kunnen halen, maar een offerdier behoort van de eigen kudde afkomstig te zijn. Eventueel kan een dier gekocht worden, maar daar zal op deze berg geen mogelijkheid voor zijn. Een in het wild gevangen dier is geen geschikt offerdier.

22:8 **En Avraham zei: God zal zien, voor zich, het lam als opstijgoffer, mijn zoon. En zij gingen, zij beiden, tezamen.*

God zal zien voor zich: Tot dusver heeft God zich aan Avraham vooral geopenbaard door zijn spreken en soms in een nachtgezicht.

In Genesis 18:1 staat al wel dat God zich aan hem liet zien, maar hier is sprake

van 'zien voor zich' [zie het artikel 'Zien voor zich' aan het eind van dit hoofdstuk]. Hagar noemt God in Genesis 16:13 'God van het zien'. En in Genesis 21:19 staat dat God Hagar's ogen opende en ze zag water waardoor Jisjmaël niet hoefde te sterven. Nu Avraham over de God van het zien spreekt, heeft hij dan de redding van Jisjmaël in gedachten? Hoopt hij dat het zien/doen zien van God ook Jitschak zal redden?

Voor zich: In v 2 moest Avraham gaan voor zich. In v 5 moesten de knapen blijven voor zich. En hier zal God zien voor zich. Vanzelfsprekend wordt hier geen gebiedende wijs gebruikt met betrekking tot God.

Zij gingen, zij beiden, tezamen: opnieuw dezelfde uitdrukking als in v 6 [zie commentaar bij v 19].

* *En zij kwamen tot de plaats waarvan God tot hem gezegd had (...). En Avraham bouwde daar het altaar. En hij schikte het hout. En hij bond Jitschak zijn zoon, en hij legde hem op het altaar weg van bovenop het hout.* 22:9

God had gezegd (...): ook hier ontbreekt weer wat God gezegd had [zie het artikel 'Wat zegt God niet'].

Hij bond Jitschak: hier wordt een ander woord 'binden' gebruikt als bij de ezel in v 3. Daar gaat het om het gewone woord voor 'zadelen', 'binden'. Hier wordt een uniek woord gebruikt, dat verder nergens voorkomt. Van dit woord *akad* is de Joodse aanduiding van dit verhaal afgeleid. Het heet daarom 'de *Akeda*, de binding van Jitschak.

Hij bond Jitschak: wanneer er in het boek Leviticus sprake is van een opstijgoffer, moet het offerdier altijd gedood worden vóór het op het altaar gelegd wordt.

Weg van bovenop: meestal wordt vertaald met 'bovenop'. Letterlijk staat er 'weg van het doen opgaan op het hout'. Dit woord 'doen opgaan' wordt in v 2 al gebruikt als God Avraham verzoekt zijn zoon te doen opgaan als opstijgoffer. Hier staat dat Avraham Jitschak zijn zoon wel op het altaar legde, maar hem niet als opstijgoffer bracht.

En Avraham strekte zijn hand uit, en hij nam het mes om zijn zoon te slachten. 22:10

Slachten: hier wordt niet het woord 'doen opgaan tot opstijgoffer' gebruikt. Het woord 'slachten/offeren' dat hier gebruikt wordt, wordt gewoonlijk gebruikt voor allerlei bloedige offers, en niet specifiek voor een opstijgoffer.

22:11–13

22:11 * En de bode van de Eeuwige riep tot hem uit de hemel. En hij zei: Avraham, Avraham. En hij zei: Zie mij.

Bode: met dit woord wordt zowel een 'bode' als een 'engel' aangeduid.

De Eeuwige: voor het eerst in dit verhaal wordt de verborgen naam van God gebruikt. Met deze naam wordt het aspect van betrokkenheid, van ontferming van God geaccentueerd. Ook deze naam van God wordt vijf maal in dit verhaal gebruikt.

Uit de hemel: in het verhaal van de torenbouw in Genesis 11 en in het verhaal van Sodom in Genesis 18:21 neemt de Eeuwige de tijd om 'af te dalen' en met eigen ogen te aanschouwen hoe een zaak ervoor staat.

Is het vanwege de noodzaak van het snel tussenbeide komen dat vanuit de hemel geroepen wordt?

Avraham, Avraham: Het tweemaal noemen van iemands naam komt slechts enkele keren in Tenach voor. Avraham hier, Jaäkov in Genesis 46:2, Mosje in Exodus 3:4 en Samuël, in 1 Samuël 3:10.

22:12 En hij zei: Strek je hand niet uit naar de knaap, en doe hem niet het minste. Immers, nu weet ik dat jij God vreest, en jouw zoon, jouw enige, mij niet onthouden hebt.

Knaap: opnieuw dit woord. Naar deze 'knaap' mag Avraham zijn hand niet uitstrekken, hoewel hij 'zijn zoon' God niet heeft onthouden. De woordkeus 'knaap' en 'zoon' is belangrijk. Met een zoon bouwt men aan de toekomst. Het woord 'zoon' (*bén*) is namelijk verwant aan het woord 'bouwen' (*banah*). Avraham bouwt een altaar in v 9, maar zijn huis wordt nog niet gebouwd. Zijn huis zal gebouwd moeten worden door de zoon, en deze moet hij nu juist opgeven.

God vrezen: met dit woord wordt bedoeld 'bang zijn', maar vooral 'respect hebben'. Het is vooral het aspect van rechtvaardigheid in God waar Avraham ontzag voor heeft. In dit vers is sprake van 'God', de rechtvaardige rechter, en in v 11 en 14 van DE EEUWIGE, DE BARMHARTIGE.

22:13 * En Avraham sloeg zijn ogen op. En hij zag, en zie: een ram, achter, vastgehouden in het struikgewas met zijn horens. En Avraham ging, en hij nam de ram. En hij deed hem opgaan tot opstijgoffer in plaats van zijn zoon.

En Avraham sloeg zijn ogen op: een herhaling van de woorden van v 4. Daar zag van verre. Hier ziet hij 'achter'.

Betekent dit dat hij hier áchter de verte ziet? Dat hij nu nog verder ziet dan het profetisch vergezicht in v 5?

Ramshoorn: in de Joodse godsdienst wordt bij bepaalde gelegenheden op de ramshoorn, de sjofar, geblazen. Dit gebruik komt hiervandaan. Elke keer als

er sprake is van blazen op de sjofar, wordt de akeda, de binding (van Jitschak), in herinnering gebracht.

Achter: BUBER-ROSENZWEIG vertalen 'daarachter'. RASJI en anderen vertalen 'daarna'. Andere vertalingen doen alsof er in plaats van de letter *resh*(r) een letter *daleth* (d) staat. Deze letters verschillen nauwelijks van elkaar. Er komt dan te staan 'één ram'.

En Avraham noemde de naam van die plaats: De Eeuwige ziet. Daarom wordt vandaag gezegd: Op de berg van de Eeuwige wordt gezien. 22:14

De naam van die plaats: Volgens Genesis 14:18 zou de plaats al Salem heten. Avraham geeft deze plaats een nieuwe naam. Een combinatie van 'Salem' en 'zien' (*raah*) vormt de naam 'Jerusalem'.

De Eeuwige ziet: eerst was steeds sprake van het zeggen van God, en in v 8 zegt Avraham dat God 'een lam zal zien'. Hier erkent Avraham dat de Eeuwige een God met visie is.

Berg: Alleen in de inleiding en bij de uitleg van de schrijver hier is sprake van het woord 'berg'.

Wordt gezien: dit kan ook vertaald worden met 'zal zich laten zien'.

En de bode van de Eeuwige riep Avraham voor de tweede (keer) uit de hemel. 22:15

Uit de hemel: In v 11 riep de bode van de Eeuwige voor de eerste keer 'uit de hemel'. Hier kan als verklaring dat uit de hemel geroepen wordt niet zijn dat er snel gereageerd moet worden. Mogelijk dat de Eeuwige hiermee te kennen geeft dat hij zelf niet betrokken is bij wat Avraham wil uitvoeren.

En hij zei: Ik zweer bij mij, godsspraak van de Eeuwige, immers, omdat wat jij gedaan hebt deze daad, en niet onthouden hebt jouw zoon, jou enige... 22:16

Dit is een nogal haperende zin. Het is alsof de bode van de EEUWIGE ontdaan is over het hele gebeuren.

(Mij) onthouden hebt: het woord 'mij' ontbreekt hier in tegenstelling met v 12. Avraham moest ook niet daadwerkelijk zijn zoon offeren.

Immers ik zal je zeer zegenen, en jouw zaad vermeerderen, als de sterren aan de hemel, en als het zand dat is aan de oever van de zee. En jouw zaad zal de poort van zijn vijanden in bezit nemen. 22:17

De poort: dit woord is vaak symbolisch voor de hele stad. Het plein bij de poort was de plaats waar alle belangrijke zaken van de stad zich afspeelden: recht spreken, besturen, handeldrijven. Rabbijn HIRSCH zegt dat we hier niet moeten denken aan militaire acties. Het veroveren van vijandelijke steden lag niet

in Israëls opdracht. Hij legt verband met Psalm 37:11: De ootmoedigen zullen de aarde beërven.

22:18 *En in jouw zaad zullen elkaar zegenen alle naties van de aarde, ten einde, dat jij gehoord hebt naar mijn stem.*

Elkaar zegenen: als vertaling is ook mogelijk 'zich zegenen'.

Ten einde: meestal wordt vertaald met 'omdat', maar het woord 'einde' of 'beloning' zit in dit woord.

Horen naar mijn stem: dit betekent 'horen naar de bedoeling van iemand'.

Het is de bode van de EEUWIGE die hier spreekt en zijn opdracht aan Avraham in v 12 was om de knaap niets te doen. De opdracht van de godheid in v 2 was de zoon op te doen gaan als opstijgoffer. Avraham heeft geluisterd naar de tweede stem, en tegelijk heeft hij zijn bereidheid getoond om aan het eerste verzoek te voldoen.

22:19 **En Avraham keerde terug naar zijn knapen. En zij stonden op, en zij gingen tezamen naar Beër Sjeva. En Avraham bleef in Beër Sheva.*

En Avraham keerde terug: blijkbaar zonder Jitschak. Er zijn in de Joodse traditie stemmen die zeggen dat Jitschak geofferd was. Velen nemen aan dat toch bedoeld is dat Jitschak met Avraham terugkeerde, ook al staat dat er niet.

Zijn knapen: er staat niet 'zijn twee knapen'. In v 5 was sprake van drie knapen. Keerde Avraham hier dus terug tot zijn (drie?!) knapen, Jitschak en de nog ongeboren tweeling die in potentie in Jitschak verborgen waren? Mogelijk dat de geboorte van de moeder van de toekomstige tweeling, Rivka, om die reden in v 23 vermeld wordt.

Opstaan: In v 5 gaf Avraham de knapen opdracht 'te blijven', 'te zitten'. Hier staan zij weer op. Zou ook bedoeld zijn dat zij als het ware symbolisch uit de dood opstonden?

Zij gingen tezamen: in v 6 en 8 was ook sprake van 'tezamen gaan', maar daar waren het Avraham en Jitschak, de zoon.

22:20 *En het geschiedde na deze gebeurtenissen dat aan Avraham werd verteld door te zeggen: Gebaard heeft Milka, ook zij, zonen, aan Nachor, uw broer.*

Ook zij: heeft dit betrekking op Reoema in v 24 of heeft Nachor naast Milka een andere vrouw gehad die hem kinderen gebaard heeft?

De rabbijnse uitleg over de volgende episode is, dat voordat Sara sterft, haar opvolgster, Rivka, al genoemd wordt.

22:21 *Oets, zijn eerstgeborene, en Boez, zijn broer, en Kemoëel, de vader van Aram.*

En Kesed en Chazo en Pildasj en Jidlaf en Betoeëel. 22:22

En Betoeëel deed Rivka geboren worden. Deze acht heeft Milka gebaard aan Nachor, de broer van Avraham. 22:23

Hier wordt Rivka genoemd, de toekomstige vrouw van Jitschak en de toekomstige moeder van de twee knapen, zoals in Genesis 25:27 staat.

En zijn bijvrouw, en haar naam was Reoema. En ook zij baarde: Tevach en Gacham en Tachasj en Maächa. 22:24

GENESIS 22

Kinderoffer

Op veel plaatsen in Tenach is sprake van een kinderoffer, maar altijd wordt dit afgekeurd of verboden. Als er sprake is van 'door het vuur laten gaan', wordt waarschijnlijk bedoeld het levend of dood verbranden van een kind. Een andere mening hierover is dat bedoeld kan zijn 'met blote voeten over vurige kolen laten lopen'.

Leviticus 18:21 en 20:1–5: Een kinderoffer aan de Moloch is beslist verboden.

Deuteronomium 12:31: Niet zó zullen jullie de Eeuwige, jullie God dienen... zelfs hun zonen en hun dochters verbranden zij voor hun goden met vuur.

Deut.18:10: Onder jullie zal er niemand zijn die zijn zoon of dochter door het vuur zal laten gaan.

2 Koningen 16:3: Hij deed zijn zoon door het vuur gaan, in overeenstemming met de gruwelen van de volken die de Eeuwige had verdreven.

2 Koningen 17:17: Zij hadden hun zonen en dochters door het vuur laten gaan... om te doen wat kwaad was in de ogen van de Eeuwige.

Jesaja 57:5: Gij die in wellust ontbrandt... die de kinderen slacht.

Jeremia 7:31–32: Zij hebben hoogten gebouwd om hun zonen en hun dochters met vuur te verbranden, wat ik hen niet geboden heb en wat in mijn hart niet is opgekomen.

Jeremia 19:5: Kinderen als brandoffer voor de baäl met vuur verbranden, is iets wat ik niet geboden heb en iets wat mij niet in de zin gekomen is.

Jeremia 32:35—hier staat ditzelfde nogmaals.

Ezechiël 20:31: Jullie verontreinigen je door jullie zonen door het vuur te laten gaan.

Ezechiël 23:37–39: Hun zonen hebben zij voor hun afgoden geslacht.

Micha 6:7: Zal de Eeuwige welgevallen hebben aan duizenden rammen? Zal ik mijn eerstgeborene geven voor mijn zonde?

Psalm 106:37–38: Zij offerden hun zonen en dochters aan de afgoden, en zij vergoten onschuldig bloed.

GENESIS 22:4

Vergezicht

- ¶ Op de derde dag is het dat Avraham zijn ogen opslaat en van verre ziet. In vers 2 en 3 is er alleen sprake van dat God iets zeggen zal over een berg en een plaats. Hier is geen sprake van iets wat God zegt. Maar Avraham ziet wel; het is alsof hij ziener wordt. Tevoren was hij alleen ingesteld op hóren, maar hier gaat hij over op zien. En wat des te opmerkelijker is, hij ziet van verre. Hij ziet als een profeet een vergezicht, iets wat voor gewone ogen verborgen is. En hij ziet de plaats, en deze plaats blijkt later de berg van de Eeuwige te zijn [zie v 14]. Voor de knapen en de ezel is op deze berg geen plaats. Voor hen bestaat de berg als het ware niet. Avraham wel; die slaat zijn ogen op en ziet –niet zintuiglijk– wat de toekomst voor hem en Jitschak zal brengen. In Genesis 25:21 blijkt de vrouw van Jitschak, Rivka, zwanger te zijn. Daar, in de berg van Rivka, zijn de knapen op hun plaats. Het woord ‘zwanger zijn’ (*harah*) en het woord ‘berg’ (*har*) zijn namelijk nauw verwant. En Avraham ziet deze plaats al ver vooruit. Voor Jitschaks nageslacht is er geen offerplaats, maar de berg van Rivka zal hun plaats worden.

GENESIS 22:8

Voor zich

- ¶ Driemaal komt in dit verhaal deze bijzondere grammaticale constructie voor. In het Hebreeuws noemt men dit een *dativus commódi*. De persoonsvorm van het werkwoord wordt ook gebruikt samen met de derde naamval. Voorbeelden zijn: Ik voor mij, jij voor jou, hij/zij voor zich, wij voor ons, zij voor zich. Het kenmerk van Avrahams leven was dat hij steeds een weg moest gaan voor zich, onafhankelijk van anderen. In Genesis 12:1 begint Avrahams roeping met deze uitdrukking: Ga voor jou. Dezelfde uitdrukking komt in ons verhaal in v 2 terug. Ook weer: Ga voor jou. In v 5 staat van de knapen dat zij moesten ‘blijven voor zich’. Voor hen was er voorlopig nog geen weg om te gaan. En hier staat dat God ‘voor zich ziet’. Avraham ging een weg zonder te weten waar deze zou heenleiden. De knapen bleven, en zij wisten niet voor hoe lang. Maar alleen God heeft visie. En dit is een visie die voor ons mensen niet na te rekenen is. De enige persoon in dit verhaal die geen ‘*dativus commódi*’ heeft, is Jitschak. Zinspeelt dit op het feit dat Jitschak steeds iemand naast zich nodig heeft ter ondersteuning, dat hij niet alleen zijn weg door het leven kan gaan?

GENESIS 22:2, 3 EN 9

Wat zegt God niet?

In Genesis 22 vraagt God Avraham zijn zoon te offeren. In v 2 staat dat hij hiervoor een reis van drie dagen moet maken, naar een berg in het land Moria. Van deze berg zegt God: 'Waarvan geldt, ik zal tot jou zeggen ...'. Maar wat God zal zeggen wordt niet vermeld. Na deze opdracht volgt in v 3: 'hij ging naar de plaats waarvan God gezegd had...'. Ook hier ontbreekt wát God over deze plaats gezegd had. Tenslotte zegt de tekst in v 9: 'Zij kwamen tot de plaats, waarvan God gezegd had...'. Hier wordt dus voor de derde keer verborgen gehouden wat God van de plaats zegt.

Eerst is het de berg, en daarna is het tweemaal de plaats waar God iets van zegt dat ons niet meegedeeld wordt. Deze onuitgesproken woorden moeten wel een geweldig belangrijke betekenis hebben, maar het wordt voor ons verborgen gehouden wat die betekenis is. Misschien dat ieder dat in zijn eigen situatie kan invullen?

GENESIS 22:9

Wel op het altaar, niet op het hout.

Als men de Hebreeuwse tekst zo letterlijk mogelijk probeert te volgen, kan men v 9 zo vertalen: Avraham bouwde daar het altaar en hij schikte het hout, en hij bond Jitschak, zijn zoon, en hij legde hem op het altaar, weg van het op doen gaan op het hout.

Deze zin heeft een eenvoudige opbouw. Vier maal is Avraham onderwerp en vier maal verricht hij iets: bouwen, schikken, binden en leggen. Maar het slot van de zin is niet zo duidelijk als veel vertalingen ons willen doen geloven. Gewoonlijk wordt het slot vertaald met iets als: 'En hij legde hem op het altaar, bovenop het hout'. Maar het woord dat met 'bovenop' vertaald wordt is in het Hebreeuws een bijzonder woord. Het bestaat namelijk uit een voorzetsel met een deelwoord, dat afgeleid is van het werkwoord 'opgaan'. Letterlijk staat er iets als 'weg van op doen gaande', of 'weg van op'. Het werkwoord 'op doen gaan' kwamen we al tegen in v 2 in de betekenis van 'een opstijgoffer brengen'. Dit woord 'weg van' geeft ten diepste Avrahams gevoel weer, namelijk dat hij zijn zoon niet wil offeren, maar hem weg wil hebben van deze offerplaats.

GENESIS 22:11

Zie mij

- ¶ In v 1 spreekt Avraham ditzelfde woord als God hem roept. In v 7 zegt Avraham hetzelfde, maar dan tegen Jitschak. Daar zegt hij erbij 'mijn zoon'. Dit 'zie mij, mijn zoon' geeft aan dat hij niets te verbergen heeft tegenover zijn zoon. Als God in v 1, respectievelijk de bode van de Eeuwige in v 11, hem roept, antwoordt Avraham alleen met 'zie mij', zonder de naam van God erbij te noemen. Het is alsof Avraham hiermee te kennen geeft dat hij niet alleen voor God zich te kijk zet, maar tegenover iedereen.

GENESIS 22:13

Ga! En hij ging

- ¶ In v 2 verzoekt God Avraham zijn zoon te offeren. God gebruikt daarvoor de uitdrukking 'Ga, voor jezelf'. Deze heel speciale uitdrukking wordt uitsluitend gebruikt in Genesis 12:1 en Genesis 22:2. In Genesis 12 moet Avram de banden met zijn verleden, met zijn voorgeslacht verbreken, en vertrouwend op een stem zijn weg gaan. Hier, in Genesis 22, moet Avraham de band met de toekomst, met zijn nageslacht opgeven en bovendien zijn band met God vernieuwen, veranderen. Maar deze keus betekent dat hij door niemand begrepen zal worden, zelfs niet door Sara. Na dit verzoek van God is in het verhaal tweemaal sprake van het 'alléén gaan' van Avraham. In v 3 staat na alle voorbereidingen die hij maakte: 'En hij ging'. Avraham geeft blijkbaar direct gevolg aan Gods roeping. De tweede keer dat er staat dat Avraham ging, zonder dat Jitschak of anderen met hem gingen, staat in v 13. Daar wordt verteld hoe een ram achter hem vastgeraakt was in het struikgewas. Avraham nam de ram en offerde hem in plaats van zijn zoon Jitschak. Maar voordat Avraham de ram nam staat er: En Avraham ging. De eerste keer dat Avraham ging, in v 3, wordt zijn naam niet vermeld. Als Avraham onderwerp is van de zin maar zijn naam wordt niet vermeld kan dit ook te maken hebben met het feit dat hij wel de uitvoerende persoon is maar dat een ander de opdrachtgever is. Daar staat alleen maar 'hij ging'. Mogelijk betekent dit dat Avraham wel ging, maar niet met overtuiging. Hier in v 13 wordt hij wel met zijn naam genoemd: 'Avraham ging'. Hier was Avraham graag bereid te doen wat van hem gevraagd werd, want er was een plaatsvervanger voor zijn zoon.

GENESIS 22:19

Tezamen

Het woord 'tezamen' is in het Hebreeuws letterlijk 'als één'. Zoals Avraham eerst met Jitschak één was (zie v 6 en 8), zo is hij nu één met 'zijn knapen'. Zoals Avraham en de eerste generatie na hem, één was, zo is Avraham dit ook met de erop volgende generatie. Eerst 'bleven zij voor zich', zoals in v 5 staat, maar in v 19 staat dat zij gingen tezamen met Avraham. Er is op dit moment, tezamen met Avraham, voor hen een begaanbare weg.

GENESIS 22

Knaap en zoon

Dat het in Genesis 22 om Jitschak gaat is wel duidelijk. Dat Jitschak hier de passieve en Avraham de actieve persoon is, is eveneens duidelijk. Avraham wordt in dit verhaal aangeduid met zijn eigennaam, en daarnaast wordt hij ook 'vader' genoemd. Jitschak wordt ook met zijn eigennaam genoemd, maar daarnaast zijn er twee andere woorden waar hij mee aangeduid wordt, namelijk zoon ('ben') en knaap ('náar'). Het woord 'zoon' komt voor in v 2-3, 6-10, 12-3, en 16. Dus in totaal tien(!) keer. Het woord 'knaap' komt voor in v 3, 5, 12 en 19. Als dit woord in het enkelvoud voorkomt (in v 5 en 12) wordt Jitschak bedoeld. In v 3, 5 en 19 is sprake van 'knapen', waarbij in v 3 duidelijk twee knapen bedoeld zijn, en Jitschak wordt daar apart genoemd. Ook in v 5 zijn deze zelfde twee knapen bedoeld. Ook in v 19 zijn met 'knapen' weer deze twee bedoeld, maar in dat vers is niet meer afzonderlijk sprake van Jitschak, zoals in v 5, waar Jitschak ook 'knaap' genoemd wordt. In v 19 kan met het woord 'knapen' zowel de twee met Jitschak als derde knaap bedoeld zijn.

Als het woord zoon gebruikt wordt in dit verhaal, is dit steeds in verband met het offer. God vraagt Avraham 'zijn zoon te offeren', dat wil zeggen zijn toekomstverwachting op te geven. Via de zoon (*ben*) bouwt (*banah*) men aan de toekomst. In het woord 'zoon' – en trouwens ook in het woord 'dochter' (*bat*, dat oorspronkelijk 'bint' was) – zit de betekenis van 'bouwen, 'opbouwen'. Avraham moet het natuurlijke voortbouwen via de volgende generatie offeren, op het altaar brengen.

De keren dat er sprake is van het woord knaap is er géén sprake van offeren. Nergens vraagt God Avraham 'zijn knaap te offeren'. In v 5 wordt Jitschak 'knaap' genoemd, en Avraham zegt dat hij en de knaap zullen aanbidden, en dat beiden zullen terugkeren. Dus ook al gaat Avraham zijn 'zoon' offeren, 'de knaap' zal terugkeren. Ook zegt de bode van de Eeuwige in v 12 dat Avraham

niet zijn hand naar 'de knaap' mag uitstrekken. Dus niet alleen Avraham zegt dat de knaap niet geofferd zal worden, de bode van de Eeuwige bevestigt dit. De 'knaap' mag beslist niet geofferd worden. Een knaap, een mens, wordt beslist niet als offer aanvaard door God.

Intrigerend in het verhaal is wie met 'de twee knapen' bedoeld kunnen zijn. In v 3 zijn het er twee, en deze zijn onderscheiden van Jitschak, want deze wordt hier als zoon apart genoemd. In v 5 worden deze knapen nogmaals genoemd, maar Jitschak wordt hier als derde knaap genoemd. En deze knaap zal, evenals Avraham, tot zo gaan. Zie hiervoor het commentaar bij v 5. Bedoelt de tekst dat Avraham en zijn zóón wel de berg opgaan, maar dat de knááp, evenals de twee knapen onder aan de berg, achterblijft? Dan zou Avraham wel zijn zóón, zijn toekomstverwachting, willen opgeven, maar de knaap en de knapen zullen blijven voortbestaan. Opvallend is ook dat Jitschak niet mee de berg afdaalt. In v 19 staat dat Avraham (alleen) terugkeert naar 'zijn knapen'. Behoort Jitschak daar tot deze knapen? Als deze gedachte juist is, betekent het dat Avraham deze irrationele gedachtegang volgt: Jitschak als mens laat hij niet mee de berg opgaan, want God heeft hem beloofd dat via Jitschak van nageslacht gesproken zal worden [zie Genesis 21:12]. Alleen de hoop op zijn eigen zoon en diens nakomelingen moet hij opgeven. Met de éne knaap is Jitschak bedoeld, en met de twéé knapen zullen de twee knapen van Jitschak bedoeld zijn die in de toekomst verwekt zullen worden. In Genesis 25:24 staat dat Jitschaks vrouw Rivka hem een tweeling baart, twee jongens. Als deze twee jongens opgroeien staat (in Genesis 25:27): En de knapen werden groot. In het boek Genesis wordt uitsluitend hier, in Genesis 25:27 en Genesis 48:16 het meervoud 'knapen' gebruikt. Deze gedachte wordt enigszins ondersteund door RASJI die de uitdrukking 'tot zo' in v 5 laat slaan op de belofte van God aan Avram ten aanzien van zijn nageslacht.

GENESIS 22

Conclusie

¶ In het verhaal over de binding van Jitschak komen zoveel absurditeiten voor en zoveel onlogische uitdrukkingen dat het onmogelijk lijkt dit verhaal als realiteit te beschouwen. Dat een vader als Avraham bereid zou zijn zijn kind te slachten lijkt een onmogelijkheid. Verder is het zo dat het land Moria helemaal niet bestaat, er is geen sprake van het offeren van een opstijgoffer, de berg wordt niet nader aangeduid, wat God zegt wordt niet meegedeeld, de

twee knapen blijven ongenoemd, Avraham en Jitschak gaan 'tot zó', Jitschak wordt weg van op het hout gelegd, enzovoort.

Daarnaast zijn er woorden die suggereren dat onder de vertelling een diepere betekenis verborgen is. De naamloze knapen, het van verre zien van de plaats, de berg en tenslotte de geboorte van de toekomstige vrouw van Jitschak, Rivka.

Het zal dus in dit verhaal niet gaan om een geschiedenis die zich ooit afgespeeld zal hebben, maar om een wezenlijke beslissing waar men als mens voor gesteld kan worden: het opgeven van datgene waar men al zijn hoop op gevestigd heeft.

DE BEGRAFENIS VAN SARA

GENESIS 23

Inleiding

In de Joodse traditie wordt een verband gelegd tussen de binding van Jitschak in Genesis 22 en de dood van Sara in dit hoofdstuk. Niet voor niets sluit dit hoofdstuk direct aan bij het vorige. Men meent dat de verbinding tussen beiden gelegd wordt doordat aan Sara verteld werd (door satan) dat Avraham hun zoon werkelijk geofferd heeft. Als moeder greep dit haar zo aan dat ze stierf. Dit gebeurde zo snel dat noch Avraham noch Jitschak aanwezig waren bij haar sterven. Het is wel een boeiende visie, maar de Hebreeuwse tekst zegt daar niets over. Ook lijkt een direct verband tussen iemands sterven en het vernemen van de dood van een kind niet vanzelfsprekend. Als Jaäkov bijvoorbeeld concludeert dat Joseef dood is, wordt hij wel depressief, maar hij sterft niet direct.

Dat aan het eind van hoofdstuk 22 Rivka's geboorte vermeld wordt, komt – volgens de Joodse traditie – omdat een rechtvaardige als Sara, niet uit deze wereld weggaat zonder dat er een opvolger is. In Prediker 1:5 staat: De zon gaat op en de zon gaat onder. Hierbij wordt het opgaan genoemd vóórdát de zon ondergaat. Zo wordt de geboorte van de opvolgster van Sara vermeld vóór de dood van Sara.

Volgens rabbijn VREDENBURG moet Sara's dood ongeveer twintig jaar na Jitschaks offer hebben plaats gevonden. Avraham was intussen naar Chevron verhuisd. Met deze visie wordt de discrepantie opgeheven, die bestaat tussen Genesis 22: 19 waar staat dat Avraham ging wonen in Beër Sjeva, en het sterven van Sara, dat plaatsvond in Chevron [Genesis 23:2].

En het leven van Sara werd honderd jaar en twintig jaar en zeven jaar. Het waren de jaren van het leven van Sara.

23:1

Het vermelden van de leeftijd in drie gedeelten vindt men alleen bij Sara en Avraham (in Genesis 25:7). Sara is de enige vrouw in de bijbel van wie verteld wordt hoe oud ze is geworden.

CASSUTO geeft uitleg over de leeftijden die in de Tora vermeld worden. Het

zijn alle veelvouden van vijf, al dan niet met een toevoeging van zeven. Avraham is 75 jaar oud als hij uit Charan vertrekt (Genesis 12:4), 100 als Jitschak geboren wordt, en 175 jaar als hij sterft. Sara is 90 jaar als ze Jitschak baart, en ze sterft op de leeftijd van $120 + 7$ jaar. Jitschak is 40 jaar als hij Rivka tot vrouw neemt. Als de tweeling geboren wordt is hij 60 jaar. Bij zijn overlijden is hij 180 jaar. Jaäkov is 40 jaar als hij naar Charan gaat. Hij werkt 2 keer 7 jaar voor zijn beide vrouwen. 20 jaar verblijft hij bij Lavan. Hij is 130 jaar als hij naar Egypte trekt. Bij zijn overlijden is hij $140 + 7$ jaar. Joseef is $10 + 7$ jaar als hij als slaaf naar Egypte verkocht wordt. Hij is 30 jaar als hij voor Farao komt en 110 jaar als hij sterft. CASSUTO verklaart hierbij dat het getal vijf een eenheid is van $5 \times 12 = 60$ maanden. 60 is in het Tweestromenland de standaardmaat. Getallen en leeftijden zullen dus vooral een symbolische betekenis hebben.

23:2 *En Sara stierf in Kirjat Arba, dat is Chevron, in het land Kenaän. En Avraham kwam om een rouwklacht aan te heffen voor Sara en om haar te bewenen.*

En Sara stierf: In Genesis 24:67 staat dat Jitschak treurde om zijn moeder, en hij was toen veertig jaar oud. Sara was negentig jaar oud toen ze hem baarde. Blijkbaar heeft Jitschak drie jaar om zijn moeder getreurd. In de Joodse traditie is de termijn van één jaar rouwen gebruikelijk als het naaste familie betreft.

Kirjat Arba: letterlijk 'de stad van Arba'. 'Arba' betekent 'vier'. Arba was de stamvader van Enak, de voorvader van de Enakieten, de reuzen. Zie Numeri 13:22 en Jozua 15:13. Hoe de stad aan de naam 'vier-stad' komt is niet zeker. RASJI oppert dat het te maken heeft met de vier reuzen die daar woonden, een vader en drie zoons.

Volgens sommige rabbijnen heeft de naam te maken met de vier echtparen die hier begraven zijn. Naast de drie aartsvaders en hun vrouwen zouden namelijk ook Adam en Chava hier begraven zijn.

Het is wel opmerkelijk dat veel woorden in dit hoofdstuk vier maal voorkomen. Vier is symbolisch voor het compleet zijn op aarde, zoals onder andere blijkt uit de uitdrukking 'de vier windstreken', en 'de vier hoeken der aarde'. Een aantal woorden die vier maal of in een veelvoud daarvan voorkomen worden vermeld aan het eind van het hoofdstuk.

Avraham kwam: betekent dit 'komen' dat Avraham vanuit Beër Sjeva naar Chevron kwam? Of betekent het dat hij de tent binnenging waar Sara overleden was? Of betekent het dat hij voorbereidingen trof voor de rouw (BENNO JACOB).

*En Avraham stond op van op het aangezicht van zijn dode. En hij sprak tot de zonen van Cheet, door te zeggen: 23:3

Avraham stond op: volgens het rouwritueel behoort men op de grond te zitten. [zie 2 Samuel 12:16 en Klaagliederen 2:10]. Vandaar dat Avraham opstond.

Van op het aangezicht: betekent dit dat Avraham de overleden Sara kuste?

Cheet: een zoon van Kenaän [zie Genesis 10:15]. De naam Cheet betekent 'omheining'.

Het was gewoonte op de dag van sterven te begraven.

Zijn dode: het woord 'dode' is hier mannelijk. De rabbijnse uitleg is dat er na de dood geen onderscheid gemaakt wordt tussen de geslachten.

Door te zeggen: dit wijst op het officiële karakter van Avrahams uitspraak.

Vreemdeling en bijwoner ben ik bij jullie. Geeft mij een graf ten eigendom bij jullie. En ik zal mijn dode van voor mijn aangezicht begraven. 23:4

Avraham vraagt hier dus een stukje grond met een graf, als eigendom.

En de zonen van Cheet antwoordden Avraham door tot hem te zeggen: 23:5

Antwoorden: het idee van tegenwerpingen maken zit hierin. Avrahams voorstel wordt niet zomaar aanvaard. Zij doen een tegenvoorstel.

Luister naar ons, mijn heer. Een vorst gods bent u in ons midden. Begraaf uw dode in de meest uitgelezene van onze graven. Niemand van ons zal u zijn graf ontzeggen, als u uw dode wilt begraven. 23:6

De zonen van Cheet gaan niet in op het voorstel van Avraham om hem een graf te verkópen. Volgens Radak was het bij de Kenaänieten de gewoonte hun doden in spelonken te begraven. Elke familie had in zo'n spelonk een eigen grafkamer, waar elk familielid in zijn eigen kist begraven werd. De hele spelonk werd 'graf' genoemd.

Hoe het voorstel van de zonen van Cheet te duiden is? Voelden zij zich vereerd, dat een aanzienlijk man als Avraham een graf te midden van hun graven wenste? Of wilden zij door het voorstel Avrahams dode bij hun eigen doden te begraven, te kennen geven dat er verwantschap was ontstaan tussen hen en Avraham? Dit laatste zou kunnen verklaren waarom Avraham categorisch blijft weigeren een graf te delen met hen. Avraham wil beslist geen relaties aangaan met de Kenaänieten, maar wel in goede verstandhouding met hen leven.

Vorst gods: De Chitieten behandelen Avraham met veel eerbied.

23:7 *En Avraham stond op en hij boog zich ter aarde voor het volk van het land, voor de zonen van Cheet.*

En Avraham stond op: net als in v 3. Betekent dit dat hij weer naar de dode Sara teruggekeerd is, als het ware om met haar te overleggen over dit voorstel?

Hij boog zich ter aarde: het lijkt een zeer nederige houding, zoals men dat tegenover God of een vorst doet. Avraham betuigt zo groot respect voor de zonen van Chet, maar hij blijft weigeren zijn dode in hun spelonk bij te zetten.

Volk van het land: vroeger werd gedacht dat hiermee mensen van een lage sociale klasse aangeduid werd, maar nu meent men dat het tegendeel bedoeld is. Het zou de officiële aanduiding geweest zijn van de stadsbestuurders.

23:8 *En hij sprak met hen door te zeggen: Als er bij jullie iemand is, om mijn dode van voor mijn aangezicht te begraven, luister naar mij, en dring er voor mij bij Efron, de zoon van Tsochar, op aan...*

Hij sprak met hen: van Avraham wordt niet gezegd dat hij tegenwerpingen maakte. Avraham is er niet op uit om conflicten uit te lokken. Hij wil met iedereen, zo mogelijk, vrede houden. Maar een eenheid vormen met de inwoners van het land, is voor hem onmogelijk.

Hij wil hen graag in alles tegemoet komen, maar hij blijft bij zijn vraag: een eigen graf in bezit krijgen.

Door te zeggen: Avraham geeft hiermee aan dat de nu volgende uitspraak een officieel aanbod is.

Jullie: letterlijk 'jullie zielen'dat is 'een persoon / iemand onder jullie'. [zie 2 Koningen 9:15].

Aandringen: indien het Avraham om een voordelige koop te doen was, is het niet handig dit woord 'aandringen' te gebruiken. De eventuele verkoper kan de prijs opvoeren, als hij weet dat de eventuele koper al zijn zinnen op deze koop gezet heeft. Maar voor Avraham doet blijkbaar de koopprijs niet ter zake.

Efron, de zoon van Tsochar: het is heel bijzonder dat van een heiden de naam van de vader genoemd wordt. De reden zou kunnen zijn dat het hier om officieel handelen gaat.

23:9 *...dat hij mij de spelonk van Machpela zal geven, die van hem is, die aan het eind van zijn veld is. Laat hij haar tegen de volledige geldwaarde mij geven, te midden van jullie, tot een eigendom voor een graf.*

Wat is de reden dat Avraham Efron niet rechtstreeks aanspreekt? Zou dit te maken kunnen hebben met een mogelijke weigering van Efron? En nu, te midden van zijn volksgenoten zou hij mogelijk wat meer onder druk staan

om op Avrahams voorstel in te gaan. Waarschijnlijker is het dat dit bij het officiële karakter van de koop hoort.

Geven: bedoeld is natuurlijk ‘kopen’, net als in Deuteronomium 2:28: Verkoop mij voedsel voor geld... en geef mij water voor geld. Door niet het gewone woord voor ‘kopen’ te gebruiken, geeft Avraham te kennen dat het kopen en de prijs daarvan, voor hem niet relevant is. Het bezit van een graf is het enige dat telt.

Machpela = verdubbeling. Mogelijk dat dit te maken heeft dat er later –volgens de Joodse traditie– vier echtparen in begraven liggen: Adam en Chava, Avraham en Sara, Jitschak en Rivka en Jaäkov en Lea.

Te midden van jullie: Avraham pleit voor openheid ten aanzien van de koop van het graf. Is het opdat hij later geen problemen zal krijgen? Het duidt ook weer op het officiële karakter van de koop.

En Efron zat te midden van de zonen van Cheet. En Efron, de Chitiet, antwoordde Avraham, ten aanhoren van de zonen van Cheet, voor allen die de poort van zijn stad binnenkomen, door te zeggen: 23:10

Efron was de man ‘te midden van de zonen van Chet’. Al deze mensen zijn getuigen dat het een eerlijke koop zal zijn.

Antwoorden: weer net als in v 5 ‘een tegenvoorstel doen’.

De poort van zijn stad binnenkomen: de mannen die in de poort zitten zijn de aanzienlijken. De mensen die de stadspoort binnenkomen kunnen alle mensen zijn. In de poort werden alle officiële handelingen verricht. Ook deze koop zal zich zeker in de poort hebben afgespeeld. Het was dus een openbare verkoping.

Door te zeggen: nu komt er van de kant van Efrat ook een formele uitspraak.

Neen, mijn heer. Luister naar mij. Het veld zal ik u geven. En de spelonk die daarop is, die zal ik u geven. Voor de ogen van de zonen van mijn volk zal ik u die geven. Begraaf uw dode. 23:11

Veld en spelonk: LEHMAN heeft in 1953 geschreven, na uitvoerig de wetten van de Chitieten te hebben onderzocht, dat de voorrechten en verplichtingen van de koning ten opzichte van landeigenaren alleen golden voor degenen die een geheel stuk land bezaten.

Als men een déél van een stuk land kocht, bleven de voorrechten en verplichtingen op de oorspronkelijke eigenaar rusten. Ook heeft LEHMAN ontdekt dat bij verkoop van een stuk grond het juiste aantal bomen op die grond geteld werden.

Men kan zich voorstellen dat Efron er niet voor voelde alleen een graf te ver-

kopen, waarbij hij belasting moest blijven betalen over zijn overgebleven stuk en over het stuk dat van Avraham was.

Avraham wil alle zonen van Chet als getuigen, maar Efron eveneens.

- 23:12 *En Avraham boog zich ter aarde voor het aangezicht van het volk van het land.*
Voor het aangezicht van: in v 7 staat dat Avraham zich voor het volk ter aarde boog. In het woord 'aangezicht' zit de betekenis van 'toewenden'. Blijkbaar heeft men zich hier naar hem toegewend.
- 23:13 *En hij sprak tot Efron, ten aanhoren van het volk van het land, door te zeggen: Waarlijk, als u, alstublieft, naar mij luistert. Ik zal zilver geven (voor) het veld. Neem (het) van mij. En laat mij mijn dode begraven, daar.*
Spreeken: hier 'spreekt' Avraham voor de derde keer terwijl Efron steeds 'antwoordt'. Avraham maakt dus geen enkele tegenwerping terwijl Efron het steeds weer anders wil als Avraham voorstelt.
Zilver: met dit woord wordt het metaal 'zilver' aangeduid maar het is ook het gewone woord voor 'geld' geworden.
 Grammaticaal klopt deze zin niet. Het lijkt een anakoloet, een ontsporende zin te zijn. Dit past goed bij spreektaal. Mogelijk dat de schrijver hiermee aangeeft hoe emotioneel Avraham hier is. Zou hij zijn doel bereiken?
Daar: aan het eind van de zin waardoor er extra nadruk op valt.
- 23:14 *En Efron antwoordde Avraham, door tot hem te zeggen:*
Antwoorden: weer met het aspect van tegenwerpingen maken.
Door te zeggen: elke keer als er gesproken wordt geeft de schrijver aan dat het een officiële uitspraak is.
- 23:15 *Mijn heer, luister naar mij. Het land is vier honderd sikkels zilver (waard) tussen mij en tussen u. Wat is dat! En uw dode is er. Begraaf (haar).*
 Vierhonderd sikkels zilver is volgens VAN SELMS een hoge prijs. Het is vier tot vijf kilogram zilver. In Jeremia 32:9 staat dat Jeremia 17 sikkels zilver betaalt voor een veld. In Nehemia 5:15 wordt 40 sikkels zilver een zeer zware belasting geacht. In het wetboek van Hammurabi, dat ongeveer uit deze zelfde tijd stamt, wordt het jaarloon voor een arbeider op 6 tot 8 sikkels zilver gesteld.
Het land: Efron heeft het niet over 'het veld', maar over 'het land'. Het is alsof Efron het hele land Kenaän aan Avraham verkoopt. Door God was het al aan Avraham gegeven volgens Genesis 13:15. En hier valt het nog eens ten aanschouwe van heel het volk volgens een contract Avraham ten deel.
 Ook in dit vers komen grammaticale onregelmatigheden voor. Mogelijk dat

de schrijver hiermee de spanning weergeeft van Efron nu hij het bedrag noemt waar het om gaat. Efron zal in spanning afwachten of Avraham het stuk land met het graf de koopprijs waard vindt.

*En Avraham hoorde naar Efron, en Avraham woog voor Efron het zilver af, waarover hij gesproken had ten aanhore van de zonen van Cheet: vierhonderd sikkels zilver, gangbaar bij de koopman. 23:16

Horen: het aspect van ‘gehoorzamen’ zit hier ook in.

Op deze manier wordt het openbare karakter van de transactie onderstreept. *Efron en vierhonderd:* de tweede keer dat de naam Efron in dit vers genoemd wordt staat deze naam ‘defectief’ geschreven, dat wil zeggen zonder *vav*. De *vav* stelt in deze naam de letter ‘o’ voor. Alle andere keren dat de naam Efron gespeld wordt staat deze letter er wel in. Volgens BENNO JACOB past de schrijver hier een aardig letterspel toe. De vier overgebleven letters – zonder *vav* – van de naam Efron (*efrn*, getranscribeerd *prn*) hebben tezamen de getalswaarde 400 (70 + 80 + 200 + 50). De schrijver zou zo de hebberigheid van Efron aan de kaak willen stellen.

En het veld van Efron, dat in Machpela was, dat voor het aangezicht van Mamree was, stond op. Het veld en de spelonk die er op was, en al het geboomte dat op het veld was, dat in het hele gebied rondom was. 23:17

Opstaan: In v 3,7 en 20 komt dit woord ook voor. Volgens de Midrasj wordt dit woord hier gebruikt omdat het bezit een verheven functie bereikte doordat het van een Chitiet over ging in handen van Avraham. Normaal kan een veld niet ‘opstaan’.

Het werd het eigendom van Avraham voor de ogen van de zonen van Cheet, bij allen die de poort van zijn stad binnenkomen. 23:18

Bij allen: in v 10 staat ‘voor allen’.

En daarna heeft Avraham zijn vrouw Sara begraven, naar de spelonk van het veld van Machpela, tegenover Mamree, dat is Chevron, in het land Kenaän. 23:19

Sara: voor het eerst wordt weer van ‘Sara’ gesproken. In v 3–15 is steeds sprake van ‘de dode’.

Mamree en Chevron: ook in Genesis 13:18 wordt Mamree met Chevron gelijk gesteld. In v 2 staat dat Kirjath Arba Chevron is. In Genesis 35:27 worden Mamree en Kirjath Arba beide genoemd in verband met Chevron. Misschien is bedoeld ‘behorend tot het gebied van Chevron?’ (VAN SELMS).

23:20

23:20 En het veld en de spelonk die daarbij was stond op voor Avraham, tot een grafbezit, van de zonen van Cheet.

GENESIS 23

Vier

¶ Woorden die viermaal voorkomen in dit gedeelte:

Dode	8× (v 3, 4, 6 [2 ×], 8, 11, 13 en 15)
Opstaan	4× (v 3, 7, 19 en 20)
Spelonk	4× (v 9, 11, 19 en 20)
Veld	8× (v 9, 11, 13, 17 [2 ×], 19 [meervoud] en 20)
Graf	4× (v 4-9) en 1× in v 20
Begraven	8× (v 4, 6 [2 ×], 8, 11, 13, 15 en 19)

'Vier' is de aanduiding van het aardse, van wat zich hier op aarde afspeelt. Het verwerven van een stuk land met een graf is hierbij blijkbaar essentieel.

Volgens BENNO JACOB is het beslist niet zo dat de aanspraak van het volk Israël op het beloofde land op dit verhaal gegrond is. Het gaat in dit verhaal puur om het graf. Een veld en een graf kunnen niet symbolisch zijn voor het hele land. Een graf is trouwens een luguber symbool. Het gaat Avraham er om dat hij alles over heeft voor zijn geliefde vrouw, ook nu ze dood is. Wel wordt door het bezit van dit graf het land voor Israël het land van de voorouders.

GENESIS 23:3, 5, 8, 10, 13 EN 14

Spreken en antwoorden

¶ Tijdens de onderhandelingen tussen Efron en Avraham over een graf voor Sara worden door de schrijver twee verschillende woorden gebruikt. Avraham spreekt steeds terwijl de Chitieten en Efron steeds antwoorden. 'Spreken' is zorgvuldig iets woord voor woord uiten, 'antwoorden' is reageren op wat de ander zegt, maar tegelijk worden tegenargumenten gebruikt, tegenwerpingen gemaakt. Heel fraai zien we dit in het boek Job als Job twistgesprekken heeft met zijn vrienden. Er is daar steeds weer sprake van 'antwoorden', het niet met de ander eens zijn, een andere visie hebben.

In v 3 begint Avraham met spreken tot de Chitieten.

In v 5 antwoorden de Chitieten.

In v 8 spreekt Avraham met hen.

In v 10 antwoordt Efron.

In v 13 spreekt Avraham tot Efron.

In v 14 antwoordt Efron.

GENESIS 23:16

Onderhandelen

De wijze van onderhandelen in dit hoofdstuk is typisch Oosters. Ook in onze tijd is een dergelijke manier van onderhandelen in het Midden Oosten nog steeds gebruikelijk. ¶

GENESIS 23

Door te zeggen

Deze uitdrukking volgt elke keer (dus zes maal!) als er sprake is van 'spreken van Avraham' en 'antwoorden' van de tegenpartij. Dit wijst op het officiële karakter van de koop in dit hoofdstuk. ¶

EEN BRUID VOOR JITSCHAK

GENESIS 24

*En Avraham was oud. Hij was op dagen gekomen. En de Eeuwige had Avraham gezegend in alles. 24:1

Oud: (zakéen) Dit woord wordt vooral gebruikt in de betekenis van: ervaren, met levenswijsheid. Het geeft aan dat men op een leeftijd is gekomen dat men zijn verantwoordelijkheden aan een volgende generatie wil overdragen. Oud en versleten is in het Hebreeuws het woord *jashaan*, dat is afgeleid van *jasheen* dat de betekenis heeft van 'slapen'.

Hij was gekomen op dagen: dit is niet hetzelfde als 'hij was op jaren gekomen'. Later zal blijken dat Avraham nog vijfendertig jaar zal leven. Wat de juiste betekenis hiervan is, is mij niet duidelijk. Mogelijk dat het betekent dat elke dag telde. Een bewust levend mens leeft niet een aantal jaren, maar hij leeft 'dagen'.

In alles: Van Avraham wordt gezegd dat God hem gezegend had in alles (*bakol*). Van Jitschak wordt gezegd 'van alles' (*mikol*) at ik (Genesis 27:33), en Jakob zegt in Genesis 33:11: (Ik heb) 'alles' (*kol*). De uitdrukking *bakol mikol kol* betekent in het modern Hebreeuws 'met het hele hebben en houden'.

In alles (bakol): Rabbi JEHOEDA verklaart dit *bakol* als volgt: het is de naam van Avrahams dochter! DE EEUWIGE had hem namelijk ook met een dochter gezegend. Rabbi Meïr echter verklaart: de zegen van de EEUWIGE is juist dat Avraham géén dochter bezat.

In alles: bakol. Dit Hebreeuwse woord bestaat uit drie letters die gezamenlijk 52 als getalswaarde hebben. Ook het Hebreeuwse woord 'zoon' (been) heeft als getalswaarde 52. Als men hier betekenis aan toekent zou de schrijver via deze 'geheimtaal' zeggen dat de EEUWIGE Avraham met een zoon gezegend had, en die zoon betekende alles voor hem.

Alles: In v 35 weidt de knecht van Avraham uit over wat dit 'alles' inhoudt. In de loop van het verhaal zal duidelijk worden waarom hier dit 'alles' zo summier aangeduid wordt, en waarom de knecht later zo breedspakig is over het bezit van zijn meester.

24:2 En Avraham zei tot zijn knecht, de oudste van zijn huis, de beheerder van alles wat van hem was: Leg toch je hand onder mijn heup.

Knecht: dit woord komt veertien (twee keer zeven) maal voor in dit verhaal. En daarnaast wordt dezelfde persoon zeven maal 'man' genoemd. In zijn functie als dienaar van Avraham die de opdracht van zijn heer moet uitvoeren, wordt hij steeds als 'knecht' aangeduid. Als hij optreedt als waarnemer van Avraham en met diens gezag handelt en spreekt, wordt hij met 'man' aangeduid.

Knecht: dat het gaat om Eliëzer valt af te leiden uit Genesis 15:2, waar deze man 'verzorger van Avrams huis' genoemd wordt. Daar wordt hij door Avram als toekomstige erfgenaam genoemd, of, volgens de verklaring van HIRSCH: de erfgenamen van Eliëzer zullen van hem erven. Dat de schrijver de knecht in het hele verhaal naamloos laat zijn, zal te maken hebben met diens taak. Hij moet niet voor zichzelf optreden, maar uitsluitend als knecht van zijn heer. *Oudste*: hetzelfde woord als 'oud' in v 1. Door hetzelfde woord te gebruiken geeft de schrijver aan dat beide mannen op leeftijd gekomen waren, maar ook dat ze beiden levenswijsheid hadden opgedaan, en handelden vanuit dezelfde visie.

Huis: dit woord kan de letterlijke betekenis van 'huis' hebben, maar Avraham woonde nog altijd in tenten. Het kan ook 'huisgezin' betekenen, en ook een verdere uitbreiding als 'familieverband'.

Beheerder: met dit woord wordt bedoeld iemand die toezicht houdt voor een ander, iemand die de zaken beheert in naam van een ander. Waarom heeft Avraham deze functie niet aan Jitschak gegeven? Deze was op dit moment al veertig jaar oud. Zou Jitschak de capaciteiten hier niet voor hebben?

Hand: het woord 'jad' wordt hier gebruikt. Bedoeld is de hand waarbij de handrug naar boven is. Het andere woord voor hand 'kaf' heeft de betekenis van de hand met de handpalm naar boven. Dat het woord *jad* gebruikt wordt, zou te maken kunnen hebben met het tot elke prijs willen vermijden van een al te plastische betekenis, alsof de knecht letterlijk zaad van Avraham in zijn hand moet meenemen. 'Jad' is ook het gewone woord voor 'hand'. De symbolische betekenis van dit woord is 'macht'.

Heup: dit woord wordt gebruikt als eufemisme voor 'geslachtsdeel'. De uitdrukking 'voortkomen uit de heup van...', zoals in Genesis 46:26, Exodus 1:5 en Richteren 8:30 staat, betekent: verwekt zijn door... Ook in het verhaal van de worsteling van Jaäkov met de onbekende bij de Jabok (Genesis 32:26) raakt laatstgenoemde Jaäkov aan zijn 'heup', dat is aan zijn geslachtsdeel. Bedoelt Avraham hier dat zijn knecht zich in moet zetten om het verbond dat God met hem gesloten heeft, waar te maken? De knecht moet zijn vuist ballen

onder het – besneden – geslacht van zijn heer. Ook de uitleg van RASJI wijst in deze richting. Hij zegt: Als men zweert moet men in zijn handen een voorwerp nemen dat betrekking heeft op een gebod, zoals een wetsrol of gebedsriemen. De besnijdenis was het eerste gebod, en daarom moest de knecht het voorwerp van de besnijdenis in zijn hand nemen. RASJBAM zegt: Deze wijze van zweren komt alleen hier voor en ook in Genesis 47:29, waar Jozef zweert onder de heup van zijn vader Jaäkov.

Een rabbijns commentaar op dit vers luidt: In het algemeen vertrouwt een Jood de ander op zijn woord, zowel in religieuze als in alledaagse zaken. Alleen als het financiële zaken betreft, wil hij zich aan alle kanten indekken. Bij Avraham ligt het totaal anders. Hij vertrouwt zijn knecht alle geldzaken toe, maar wat geloofszaken betreft laat hij hem zweren.

En ik laat jou zweren bij de Eeuwige, de God van de hemel en de God van de aarde, dat jij niet neemt een vrouw voor mijn zoon uit de dochters van de Kenaäniet, in wiens midden ik woon.

24:3

Het eerste wat Avraham de knecht laat zweren is, dat hij niet neemt.

Wat is de reden dat Avraham dit met zoveel nadruk verbiedt? Later wordt in de Tora het huwelijk met Kenaänitische vrouwen verboden vanwege het gevaar van afgodendienst [zie Exodus 34:15 en Deuteronomium 7:3,4]. Normaal was wel dat een vrouw introk bij haar schoonfamilie. Was Avraham bang dat, als Jitschak niet meer onder zijn invloed was, hij door vreemde vrouwen beïnvloed zou worden? Het zal niet zonder reden zijn dat Avraham ook in Genesis 23 beslist geen eenheid wilde vormen met de Kenaänieten, want Sara moest in een eigen graf begraven worden.

Een andere reden kan zijn dat de toekomstige bruid haar bruidegom niet van te voren moest zien, want dat zou haar kunnen afschrikken [zie voor dit argument het artikel 'Rivka valt'].

Integendeel, naar mijn land en naar mijn afkomst zul je gaan en je zult nemen een vrouw voor mijn zoon, voor Jitschak.

24:4

Afkomst: in v 38 gebruikt de knecht het woord 'familieverband, clan'.

In v 3 staat dat de knecht niet zal nemen, en nu klinkt het positief: Je zult wél nemen.

Heel opmerkelijk is natuurlijk dat Jitschak niets te zeggen heeft over de keus van zijn bruid. Waarom wordt dit niet overlegd met hem? Of waarom wordt hij er niet zelf op uit gestuurd, eventueel samen met de knecht? In Genesis 29:1 staat dat zijn zoon Jaäkov dezelfde reis maakt, maar deze weet daar een vrouw – zelfs vier – te verkrijgen.

24:5-10

24:5 *En de knecht zei tot hem: Misschien is de vrouw niet bereid om achter mij te gaan naar dit land. Zal ik soms uw zoon terugbrengen naar het land waaruit u bent uitgegaan? Gaan achter: er staat niet 'gaan mét', want de vrouw zal niet de knecht toebeloven.*

De vrouw: met het lidwoord, alsof de knecht nu al een bepaalde vrouw op het oog heeft.

Zal ik soms? De knecht stelt een vraag, maar de manier waarop hij deze vraag stelt geeft al aan, dat hij het zeer onwaarschijnlijk acht dat dit zal gebeuren.

24:6 *En Avraham zei tot hem: Hoed je ervoor, dat je mijn zoon niet terugbrengt daarheen.*

24:7 **De Eeuwige, de God van de hemel, die mij genomen heeft uit het huis van mijn vader en uit het land van mijn afkomst, en die over mij gesproken heeft, en die mij gezworen heeft, door te zeggen: aan jouw zaad zal ik dit land geven, hij, hij zal zijn bode voor jouw aangezicht zenden, en jij zult een vrouw voor mijn zoon nemen vandaar.*

Nergens in het verhaal is sprake van een bode/engel die voor het aangezicht van de knecht gaat. In v 33 is wel sprake van 'voor zijn aangezicht', maar dat is op het moment dat de maaltijd opgediend wordt. Zie daar voor verder commentaar.

Spreken over: voor 'spreken tot' wordt een ander voorzetsel gebruikt (èl). Volgens RASJI wordt hier met het voorzetsel le 'over' bedoeld, en niet 'tot'.

Door te zeggen: deze onbepaalde wijs wijst op het officiële karakter van deze uitspraak.

24:8 *En als de vrouw niet bereid is achter jou te gaan, ben jij zonder schuld wat betreft deze eed van mij. Alleen mijn zoon zul jij niet laten terugkeren daarheen.*

RASJI wijst erop dat Jitschak inderdaad niet zal terugkeren naar zijn vaderlijk woongebied, maar Avrahams kleinzoon Jaäkov wel.

Opvallend in het Hebreeuws is dat v 5 eindigt op vandaar, v 6 eindigt op (niet) daarheen, v 7 eindigt weer op vandaar, en v 8 weer op (niet) daarheen.

24:9 *En de knecht legde zijn hand onder de heup van Avraham, zijn heer. En hij zwoer voor hem volgens dit woord.*

De knecht doet precies wat Avraham in v 2 gevraagd had.

24:10 *En de knecht nam tien kamelen van de kamelen van zijn heer. En hij ging. En al het goeds van zijn heer was in zijn hand. En hij stond op. En hij ging naar Aram van beide stromen, naar de stad van Nachor.*

Er zijn enkele opmerkelijke zaken in dit vers. Eerst wordt beschreven dat de

knecht tien kamelen neemt, waarna hij gaat. Het is daarna alsof hij 'al het goeds' vergeten was. Dat neemt hij in zijn hand, in de hand waarmee hij onder de heup van zijn heer heeft gezworen. Daarna stond hij op. Wat had hij in de tussentijd gedaan? Had Avraham hem nog extra instructies gegeven?

En hij ging: met dit woord wordt aangegeven dat iemand een bepaalde weg gaat.

In zijn hand: er zijn uitleggers die menen dat de kamelen als rijdier gezadeld waren om de bruid en haar gevolg te kunnen vervoeren. Het bezit had de knecht, die lopend was om duidelijk te maken dat hij knecht was, in zijn hand. Volgens sommigen had de knecht een lijst met bezittingen van zijn heer in zijn hand, een soort notariële akte, om aan de toekomstige bruid te kunnen laten zien.

Aram van beide stromen: Aram van het Tweestromenland.

Nachor: de broer van Avraham. Terach, Avrahams vader is intussen overleden.

Kamelen: dit waren lastdieren voor de lange afstand. Een aantal van tien is een kleine karavaan. Blijkbaar neemt de knecht een geweldige hoeveelheid goederen mee. De kamelen zullen in het vervolg van het verhaal nog een rol spelen.

En hij liet de kamelen knielen buiten de stad naar de waterput, tegen de tijd van de avond, tegen de tijd dat de putsters uitgaan.

24:11

Knielen: dit woord is in het Hebreeuws de oorsprong van het woord 'zegenen'. Beide woorden zijn afgeleid van het naamwoord 'knie'.

Waterput: Een put werd gegraven tot men op grondwater stuitte. In Genesis 26 wordt dit herhaaldelijk beschreven. Een put die een stad of een landstreek van water moest voorzien was vaak wijd, en in de wand was een trap uitgehouwen tot op de bodem van de put. Op de bodem van de put was de bron waaruit het water opborrelde, vanuit een ondergrondse ader. Een put lag meestal op de grens tussen bouwland, dat vlak om de stad lag, en de weidgronden, die daar omheen lagen. De stad zelf lag hoger, op een heuvel; soms bestond deze heuvel vooral uit puin van vele eeuwen.

Vrouwen putten water voor hun huishoudelijke bezigheden, meestal twee maal daags, namelijk 's morgens tussen 8 en 9 uur en 's middags tussen 4 en 5 uur. Jongelui die op de kudden pasten, putten water voor hun kleinvee. Dit water putten werd gewoonlijk tegen het einde van de dag gedaan. De bron van een put werd vaak afgesloten met een grote steen [zie Genesis 29:2]. Een put was een klassieke ontmoetingsplaats voor jonge mensen, maar ook voor reizigers [zie ook Genesis 29:1–12, Exodus 2:16–21 en 1 Samuel 9:11].

24:12–14

24:12 En hij zei: Eeuwige, God van mijn heer Avraham: Laat het toch gebeuren voor mijn aangezicht vandaag, en doe betrokkenheid met mijn heer Avraham.

Aangezicht: In v 7 had Avraham het er over dat de Eeuwige een bode voor het aangezicht van de knecht zou sturen. Het lijkt erop dat de knecht dit God hier onder de aandacht brengt.

Betrokkenheid: erbarmen, trouw.

24:13 Zie ik sta boven aan de waterbron, en de dochters der mannen van de stad gaan uit om water te putten.

Boven aan: de bron zelf was op de bodem van de put, in de diepte, en de kamelen waren daar boven gelegen en de knecht stond gespannen te wachten.

24:14 En laat het zijn dat het meisje tot wie ik zeg: Laat je kruik toch zakken opdat ik drinke, en zij zegt: drink, en ook uw kamelen zal ik drinken, dat u háár hebt bestemd voor uw knecht, voor Jitschak. En in haar zal ik weten dat u betrokkenheid betoont met mijn heer.

Meisje: Het Hebreeuwse woord voor 'jongen' en 'meisje' is hetzelfde, alleen men spreekt het verschillend uit, namelijk náár respectievelijk *naára*. Het echte woord voor 'meisje', *naárah*, komt zelden voor. Volgens rabbijn HIRSCH wordt met het woord *naára* een meisje aangeduid dat nog niet in de puberteit is. Volgens deze opvatting zou Rivka, die in dit verhaal *naára* genoemd wordt, nog maar een jong meisje geweest zijn [zie het artikel 'Een maagdelijke maagd']. Veel Joodse commentatoren laten zich zeer kritisch uit over dit verzoek van de knecht. Zij zien het als het vragen om een teken, en dat is God verzoeken. Zij vergelijken dit met het vragen van een teken door Jiftach, waardoor deze zijn dochter moet offeren. Als men er Richteren 11:30 op na leest, blijkt Jiftach echter niet om een teken te vragen maar doet hij God spontaan een gelofte. Er zijn echter anderen die menen dat de knecht niet om een teken vraagt, maar met eigen ogen wil zien of dit meisje wel een geschikte huwelijkskandidaat is. Voor deze laatste opvatting is veel te zeggen. Als een meisje het aanbod doet tien kamelen te drinken, betekent dit dat zij heel wat keren met een volle kruik de trap op moet lopen. Een kameel drinkt gemakkelijk zestig liter water na een lange reis!

MALBIM zegt: de knecht was op zoek naar een meisje dat zélf water putte, en hij wilde er niet een die het aan anderen overliet. Uit v 32 blijkt dat de knecht 'mannen' bij zich had. Zijn deze op dit moment afwezig? Waar het de knecht in elk geval om gaat is een indruk te krijgen van Rivka's mentaliteit en conditie. *De kruik laten zakken:* men droeg een kruik op het hoofd als deze vol was; een lege kruik droeg men op de schouder. Om iemand te laten drinken, liet men

de kruik op de hand rusten, en schonk men zo het water in de mond van de dorstige.

En het geschiedde voordat hij uitgesproken was, en zie! Rivka ging uit, die aan Betoëël geboren was, de zoon van Milka, de vrouw van Nachor, de broer van Avraham, en haar kruik op haar schouder. 24:15

Rivka betekent mogelijk 'koe', maar zeker is dit niet, want voor deze betekenis is een omkering van letters nodig (in plaats van de volgorde r-b-k zou b-k-r vereist zijn).

Betoëël wordt ook in Genesis 22:22–23 genoemd.

Uitgaan: dit wijst er op dat Rivka in de stad was. Zij paste blijkbaar niet op de kudde, zoals Racheel. Zie het overeenkomstige verhaal in Genesis 29, en vooral v 6.

En het meisje was zeer goed van uiterlijk, een maagd, en geen man had kennis aan haar gehad. En zij daalde af naar de bron. En zij vulde haar kruik, en zij ging omhoog. 24:16

Zeer goed van uiterlijk: van Racheel wordt in Genesis 29:17 gezegd dat zij 'mooi' van gestalte was en mooi van uiterlijk. Het woord 'mooi' heeft betrekking op het uiterlijk, het woord 'goed' op zowel het uiterlijk als het innerlijk. Als het woord 'goed' gebruikt wordt, komt vrijwel automatisch de gedachte aan het verhaal in Genesis 1 boven: En God zag dat het goed was (Genesis 1:4, 10, 12, 18, 21 en 25). Aan het eind van de zesde dag zag God alles wat hij gemaakt had, En zie! Het was zeer goed. Het lijkt er dus op dat de schrijver ons wil zeggen: Alles aan Rivka was zeer goed.

Zeer goed van uiterlijk: de enige keer dat deze combinatie van woorden ook voorkomt is in 2 Samuel 11:2. Daar wordt het van Bat Sjeva gezegd.

Een maagd: Rivka was een meisje dat haar maagdelijkheid bewaard had.

Kennis hebben aan: de uitdrukking 'kennen' of 'kennis hebben' is vaak een eufemisme voor 'geslachtelijke omgang hebben'. Nadat de schrijver ons heeft meegedeeld dat Rivka maagd was, lijkt deze mededeling overbodig. Juist daarom moet dit gegeven wel belangrijk zijn! *Zie het artikel: 'Een maagdelijke maagd'.*

Zij daalde af naar de bron: zonder de vreemdeling aan te spreken. Het zou ook wat ongepast zijn in die cultuur als een meisje een man, en zeker een vreemde, zomaar aanspreekt.

En de knecht snelde haar tegemoet en hij zei: Laat mij toch een weinig water slurpen uit je kruik. 24:17

Slurpen: volgens BENNO JACOB is hiermee bedoeld: water in de mond ne-

men, zonder het door te slikken. Het zou een uiterste bescheidenheid van de knecht aangeven.

24:18 *En ze zei: Drink mijn heer. En zij haastte zich, en zij liet haar kruik op haar hand zakken en zij gaf hem te drinken.*

Rivka geeft nog niet te kennen dat zij ook de kamelen zal drinken. Een rabbijnse verklaring is dat zij beseft dat als ze dit de man op dit moment al zal meedelen, hij te snel of te weinig zal drinken.

24:19 *En toen zij klaar was met hem te drinken te geven, zei ze: Ook voor uw kamelen zal ik putten tot zij klaar zijn met drinken.*

BENNO JACOB zegt: Iemand die met een karavaan van tien kamelen op reis gaat heeft zakken water bij zich en ook kruiken om water te putten. Rivka had de knecht erop kunnen wijzen dat hij bij een publieke waterput gekomen was en zijn knechts zelf konden putten. Maar Rivka had blijkbaar respect voor een ouder persoon, en daarom willigde zij zijn verzoek in, en deed zelfs meer dan gevraagd was. De knecht was er op uit om te zien of Rivka goed kon werken, maar meer nog om te zien of ze de goede mentaliteit had.

24:20 *En zij haastte zich en goot haar kruik leeg in de drinkbak. En zij snelde nogmaals naar de put om te putten. En zij putte voor al zijn kamelen.*

Voor al zijn kamelen: Er staat niet dat Rivka de kamelen drenkte. De rabbijnse uitleg van dit verschil is dat als zij de kamelen drenkte, zij ze één voor één water zou geven. Nu zij voor de kamelen putte, goot ze het water in één gemeenschappelijke drinkbak, zodat ze allemaal tegelijk konden drinken.

Zijn kamelen: het waren de kamelen van Avraham, maar de knecht behartigt de belangen van Avraham alsof het zijn eigen bezit is.

24:21 *En de man beoordeelde haar, zwijgend, om te weten of de Eeuwige zijn weg zou laten slagen, of niet.*

De man: vanaf dit moment wordt de knecht verschillende keren zo aangeduid. Het is zijn verantwoordelijkheid vanaf dit moment de goede dingen te doen en te zeggen.

Beoordelen: oplettend gadeslaan, met ontzetting of met verwondering. Hier zal met verwondering bedoeld zijn, want de tien kamelen kunnen met zijn allen wel zeshonderd liter water drinken. Rivka zal dus heel wat keren op en neer gegaan zijn. Intussen steekt de man geen hand uit om haar te helpen. Blijkbaar wilde hij te weten komen of Rivka naast haar goede voorkomen, ook een sterke vrouw was en een goede instelling had.

Zwijgend: Straks aan tafel blijkt de man een groot redenaar te zijn, maar de veelheid van woorden – van v 34 tot en met 49 – wil niet zeggen dat hij op zijn tijd niet zwijgen kon. Voor deze man geldt: er is een tijd van zwijgen en een tijd van spreken.

Of niet: als dit weggelaten zou zijn, zou deze zin dezelfde inhoud hebben. Dit extra 'of niet' geeft aan dat het voor de man niet van te voren een uitgemaakte zaak is dat dit meisje de geschikte partner is voor Jitschak. De EEUWIGE moet hem die zekerheid geven.

En het geschiedde toen de kamelen klaar waren met drinken, dat de man een gouden neusring nam – zijn gewicht was een beka – en twee armbanden om haar handen – tien goud(stukken) was hun gewicht. 24:22

Neusring: volgens rabbijn VREDENBURG is niet een ring in de neus bedoeld, maar een spang die vanaf het voorhoofd over de neus hangt en dient om de sluiert te bevestigen.

Een beka = 5,7 gram. Tien goudstukken is dus zevenenvijftig gram.

Pas in v 23 vraagt de man wie het meisje is. De schrijver heeft ons in v 15 al op de hoogte gesteld dat het Rivka is, maar de man weet dit nog niet. Toch geeft hij haar al deze sieraden. In zijn betoog corrigeert hij dit voorbarig schenken van zulke kostbaarheden [zie v 47]. Trouwens, 'geven' staat hier niet.

En hij zei: Wiens dochter ben jij? Vertel het mij toch. Is er in het huis van je vader plaats voor ons om te overnachten? 24:23

Overnachten: lín — met dit woord wordt op een eenmalige overnachting geïndiceerd.

En zij zei tot hem: de dochter van Betoeël, de zoon van Milka, die zij Nachor geboort heeft, ben ik. 24:24

Opvallend is weer dat, net als in v 15, Milka genoemd wordt. Gewoonlijk wordt alleen de mannelijke lijn van afstammelingen genoemd.

In Genesis 11:29 staat dat Betoeël geboren is uit het huwelijk van Nachor en zijn nichtje Milka, de dochter van zijn overleden broer Haran.

*En zij zei tot hem: Zowel stro als veevoer is er genoeg bij ons. Ook plaats om te overnachten. 24:25

Dit opnieuw 'En zij zei tot hem' geeft aan dat een antwoord van de man verwacht wordt, maar hij zwijgt. Is hij met stomheid geslagen dat dit meisje precies het achterlichtje van Avraham blijkt te zijn?

Stro en veevoer: mogelijk is het eerste om op te liggen en het tweede als voer

24:26–30

voor de dieren bestemd. Sommigen menen dat beide als veevoer geschikt zijn, en dat ze gemengd werden. De vreemdeling had alleen gevraagd om 'een plaats', maar Rivka biedt ook hier weer een heleboel extra.

Overnachten: hier wordt het woord gebruikt dat een overnachting voor lange tijd aangeeft (*loen* in plaats van het woord *lin* in v 23).

- 24:26 *En de man boog het hoofd, en hij boog zich neer voor de Eeuwige.*
Het hoofd buigen: het zou ongepast zijn als oudere man te knielen voor een jong meisje. Betuigt de man door dit buigen zijn instemming?
- 24:27 *En hij zei: Gezegend zij de Eeuwige, de God van mijn heer Avraham, die niet verlaten heeft zijn betrokkenheid en trouw van bij mijn heer. Ik [...] Op de weg heeft de Eeuwige mij geleid. Het is het huis van de broer van mijn heer.*
Ik: het lijkt erop dat de man stottert. Realiseert hij zich dat hij even vergat dat hij alleen maar uitvoerder was van een opdracht?
- 24:28 *En het meisje snelde (heen), en ze vertelde overeenkomstig deze gebeurtenissen aan het huis van haar moeder.*
Het huis van haar moeder: hadden vrouwen een eigen huis? Bij nomaden was het gebruikelijk dat vrouwen hun eigen tent hadden, of in een afgescheiden deel van de gemeenschappelijke tent woonden. In de stad woonden vrouwen waarschijnlijk ook in een afgescheiden gedeelte van het huis.
- 24:29 *En Rivka had een broer, en zijn naam was Lavan. En Lavan snelde naar de man buiten, naar de bron.*
Lavan betekent 'de witte'. De rabbijnen zeggen over hem: Behalve zijn naam was er niets wits aan deze man.
- 24:30 *En het geschiedde, toen hij de neusring en de armbanden op de handen van zijn zuster zag, en toen hij de woorden van Rivka, zijn zuster, hoorde, door te zeggen: zo heeft de man tot mij gesproken, dat hij tot de man kwam, en zie, hij stond boven de kamelen, boven de bron.*
 De volgorde van v 29 en 30 klopt niet. Rabbijn HIRSCH zegt hierover: Terwijl de hele familie nog vol bewondering keek naar de sieraden van Rivka (er staat namelijk niet 'hij zag', zoals er wel staat 'hij hoorde'), snelde Lavan al weg. Hij dacht bij zichzelf: Als die man voor water al zo'n geweldige hoeveelheid goud wil betalen, hoeveel te meer kan ik verwachten als ik hem een maaltijd en onderdak verschaf. Lavan lijkt verblind door al het goud dat hij zag, en pas toen hij onderweg naar de man was, realiseerde hij zich ten volle wat zijn zuster

hen had laten zien, en wat zij verteld had. Vandaar deze zogenaamd onlogische volgorde.

Een andere verklaring die Lavan niet zwart maakt is de volgende: Lavan was bezorgd dat deze vreemdeling zijn maagdelijke zuster iets zou kunnen aandoen.

En hij zei: Kom, door de Eeuwige gezegende. Waarom staat u buiten? En ik, ik heb het huis opgeruimd, en er is plaats voor de kamelen. 24:31

Wat ontbreekt, is dat Lavan de vreemdeling op een hoffelijke manier begroet. Hij had, net als Avraham en Lot, toen zij bezoekers ontvingen, zich moeten neerbuigen, en hem dan pas uitnodigen voor de maaltijd.

Vroomheid kan Lavan niet ontzegd worden.

Opruimen: BENNO JACOB zegt: letterlijk betekent het 'een gezicht geven'.

Ik, ik heb het huis opgeruimd: Lavan zegt hier dat hijzelf het huis al in orde heeft gemaakt, maar dat klopt niet, want hij is hals over kop vertrokken toen Rivka haar verhaal deed. Volgens de rabbijnen behoren de uitspraken van iemand karig te zijn en zijn daden overvloedig. Hier bij Lavan lijkt sprake van het tegendeel.

Plaats voor de kamelen: Rivka had het over 'voedsel'. Lavan alleen over 'een ruimte'.

En de man kwam naar het huis, en hij maakte de kamelen los. En hij gaf stro en voer aan de kamelen, en er was water om zijn voeten en de voeten van de mannen die bij hem waren, te wassen. 24:32

Losmaken: afzadelen zal bedoeld zijn. Volgens RASJI betekent het: hun muilbanden losmaken. De kamelen waren namelijk gemuilband, om te voorkomen dat zij gras zouden eten van een veld dat niet van Avraham was.

Hij gaf: hier zal hetzelfde onderwerp bedoeld zijn als waarmee de zin begon, namelijk 'de man'. Lavan wordt in het geheel niet genoemd, zelf niet dat deze water gaf om de voeten te wassen.

*En er werd iets te eten voor hem gezet. En hij zei: Ik zal niet eten tot ik mijn woorden gesproken heb. En men zei: Spreek. 24:33

Zetten: plaatsen: het zelfde woord komt voor in v 2 en 9 als de knecht zijn hand onder de heup van Avraham 'plaatst'.

Zetten: plaatsen: het bijzondere aan het woord 'plaatste' is dat het met een letter *jod* (= *jad*) teveel geschreven is. In v 2 en 9 is ook sprake van de hand, de *jad*.

Voor hem: letterlijk; voor zijn aangezicht: in v 7 heeft Avraham beloofd dat God zijn bode 'voor zijn aangezicht' zal zenden.

24:34-35

Het is een belediging voor de gastheer om niet te eten als de maaltijd opgediend is. Als er zaken te bespreken zijn, behoren deze ná de maaltijd aan de orde te komen [zie bijvoorbeeld het verhaal van het bezoek van de mannen bij Avraham in Genesis 18].

In v 8 eten de gasten, en daarna gaan ze over tot het bespreken van waarvoor ze gekomen zijn. De knecht wijkt hier willens en wetens af van de etiquette. Door een dergelijke houding krijgt hij de allure van een vorst, van iemand die boven geschreven of ongeschreven wetten staat. Maar wat zou de aanleiding zijn voor een dergelijke houding? Wil hij indruk maken op zijn gehoor? Precies zoals hij door het geven van de gouden sieraden Rivka's familie verbaasd heeft doen staan? Mogelijk dat hem op dit moment de opdracht van Avraham te binnenschiet. Hij is niet gekomen om te eten en te drinken, maar om een opdracht uit te voeren. Nu zijn dieren verzorgd zijn, is het allerbelangrijkste zijn taak te vervullen. De drie aanwijzingen in dit vers: de jad, het plaatsen en de uitdrukking 'voor zijn aangezicht' doen hem opeens denken aan wat Avraham hem opgedragen had. En dan volgt v 34, het centrale vers in dit verhaal.

24:34 *En hij zei: De knecht van Avraham ben ik.*

Dit vers is precies het middelste vers in dit verhaal, en het geeft kernachtig aan waar het de knecht om te doen is: de opdracht van zijn heer vervullen. Vanaf v 21 is steeds sprake geweest van 'man', maar nu beseft de man dat zijn taak is: dienen.

24:35 *En de Eeuwige heeft mijn heer zeer gezegend en hij werd groot. En hij gaf hem kleinvee en rundvee en zilver en goud en knechten en dienstmeisjes en kamelen en ezels.*

Vanaf dit vers volgt een uitgebreide toespraak van de knecht. Van v 35 tot en met v 48 herhaalt hij wat al eerder is verteld, maar nu in de woorden van de schrijver van dit verhaal. In de tafelrede geeft de knecht aan Rivka's familie zijn interpretatie van het gebeuren. Met zijn visie wil hij Rivka's familie overtuigen van de geweldige kans die Rivka krijgt met de zoon van Avraham als huwelijkskandidaat.

Gezegend: in v 1 staat, heel summier, in alles. De knecht weidt hier zeer uit. Zeker met de bedoeling om indruk te maken op de familie.

Volgens BENNO JACOB staat in het Hebreeuws bij paren van verschillende grootte of waarde, het geringste voorop: zilver en goud, kleinvee en grootvee. Bij verschillend geslacht staat het mannelijke voorop: knechten en meisjes.

En Sara, de vrouw van mijn heer, baarde een zoon aan mijn heer, nadat zij oud was geworden. En hij gaf hem alles wat hij had. 24:36

Oud: de knecht zegt dit alleen van Sara en niet van Avraham, die toch tien jaar ouder was [zie Genesis 18:11].

Hij gaf hem alles: Jitschak zal de enige erfgenaam zijn, maar dat Avraham alles al gegeven had, is niet helemaal in overeenstemming met de werkelijkheid. Maar als potentiële huwelijkskandidaat stelt de knecht het voor alsof de erfenis Jitschak al toebehoort.

En mijn heer heeft mij doen zweren, door te zeggen: Niet zul je een vrouw voor mijn zoon nemen uit de dochters van de Kenaäniet, in wiens land ik woon. 24:37

Doen zweren: Het zweren bij de Eeuwige, de God van de hemel en de aarde, laat de knecht weg [zie v 3]. Ook het 'zweren onder de heup van Avraham' laat hij weg (v 2 en 9).

In wiens land: in v 3 staat 'in wiens midden'. Dit is 'midden tussen'; dat betekent niet één geheel vormend met. 'In' is een minder duidelijke aanduiding.

Veeleer zul je naar het huis van mijn vader gaan en naar mijn familieverband, en je zult een vrouw voor mijn zoon nemen. 24:38

Veeleer: liever.

Naar het huis van mijn vader en mijn familieverband: In v 4 had Avraham gezegd: 'Naar mijn land en mijn afkomst zul je gaan'. Nu de knecht Rivka de ideale vrouw voor Jitschak vindt, doet hij het voorkomen alsof Avraham haar van te voren al voor zijn zoon bestemd had. Het aantal huwbare vrouwen in zijn vaders huis zal heel beperkt geweest zijn. Daarom heeft Avraham het tevoren gehad over 'het land' en 'de afkomst'. Met dit laatste woord wordt de clan, de afstammelingen van één gemeenschappelijke voorvader, bedoeld. Trouwen binnen het stamverband was bij nomaden heel gebruikelijk.

Familieverband: *misjpacha*. Hiermee wordt de naaste familie bedoeld. De knecht doet het voorkomen alsof Avraham hem specifiek naar Lavans familie gestuurd heeft, maar dat klopt niet.

Voor mijn zoon: In v 4 staat er achter nog 'voor Jitschak'. De naam Jitschak komt alleen voor in v 4, en nog in v 14 waar de knecht tot God bidt. Tegenover de familie noemt hij de naam van de huwelijkskandidaat in het geheel niet. Het is alsof Jitschak anoniem moet blijven. Over zijn uiterlijk en zijn capaciteiten rept de knecht met geen woord. Maar zelfs zijn naam wordt niet genoemd. Zou de naam Jitschak de familie doen lachen? En zouden ze dan op de gedachte kunnen komen, dat deze veertigjarige man een lachwekkend figuur is?

24:39–41

- 24:39 *En ik zei tot mijn heer: Misschien wil de vrouw niet achter mij gaan.*
Misschien wil de vrouw niet achter mij gaan. In v 5 en 6 staat hierna: ‘Mag ik jouw zoon doen terugkeren naar het land waar jij bent uitgegaan? Pas ervoor op dat je mijn zoon niet laat terugkeren daarheen’. Wat Avraham met zoveel nadruk gezegd heeft – ‘daarvandaan, niet daarheen, daarvandaan, niet daarheen’ – zou als belediging opgevat kunnen worden door de familie. Voor hen is Charan de beste plek op aarde, en hij zou de familie tegen zich innemen door met veel nadruk te zeggen dat Jitschak beslist niet naar Charan zou mogen komen.
- 24:40 *En hij zei tot mij: de Eeuwige voor wiens aangezicht ik heen en weer ga, zal zijn bode met jou zenden, en jouw weg zal voorspoedig zijn, en je zult een vrouw nemen voor mijn zoon, uit mijn familieverband, uit het huis van mijn vader.*
 In v 7 zegt Avraham dat de bode voor het aangezicht van de knecht gezonden zal worden. De knecht zegt dat Avraham voor het aangezicht van de Eeuwige heen en weer gaat. Vaak wordt dit woord vertaald met ‘wandelen’, maar het ‘heen en weer gaan’ is correcter. Het past ook goed bij het alsmaar trekken van Avraham.
Jouw weg zal voorspoedig zijn: Dit heeft Avraham helemaal niet gezegd. Gezien de ontmoeting bij de put en het onthaal bij de familie, is de knecht er van overtuigd dat hij de goede vrouw op het oog heeft. Alleen de vrouw zelf en haar familie moeten er nog van overtuigd raken dat zijn voorstel een kans uit duizenden is.
Uit het huis van mijn vader: opnieuw deze uitdrukking die de knecht zelf toevoegt. In v 38 is de volgorde omgekeerd. Het lijkt op deze manier een chiasme, een kruisstelling.
- 24:41 *Dán ben je zonder schuld van mijn vervloeking. Immers als je komt tot mijn familieverband, en als zij jou niet geven. Dan zul je vrij zijn van mijn vervloeking.*
Vervloeking: In v 8 was alleen sprake van een eed. Met het woord dat hier gebruikt wordt, wordt ook een eed bedoeld, maar dan een die gepaard gaat met een vervloeking. De knecht overdrijft dus nogal. Op deze manier wil hij de familie van de ernst van zijn opdracht overtuigen.
Als zij jou niet geven: het woord ‘haar’ ontbreekt. Is het omdat de knecht ‘haar’ niet als een voorwerp wil aanduiden? Een voorwerp dat zomaar overhandigd kan worden. Tenslotte ziet hij haar als de toekomstige echtgenote van Jitschak.

En ik kwam vandaag bij de bron. En ik zei: 'Eeuwige, God van mijn heer Avraham, als u het toch bent die mijn weg waarop ik ga, doet slagen [...]'. 24:42

De knecht maakt zijn zin niet af. Verwachtte hij dat God zijn gedachten kan lezen?

Zie ik sta boven aan de waterbron. En het zal zijn, dat de jonge vrouw die uitgaat om te putten [...]. En ik zal tot haar zeggen: geef mij toch een weinig water te drinken uit je kruik. 24:43

Jonge vrouw: in v 14 spreekt de knecht in zijn gebed over 'het meisje'. Door hier het woord 'jonge vrouw' te gebruiken geeft hij aan dat hij om een huwbare jonge vrouw heeft gebeden, en niet om een prepuberaal meisje. De knecht maakt zijn zin niet af. De toehoorders mogen zelf invullen wat zijn bedoeling is met deze jonge vrouw. Door dit aan de tafelenoten over te laten, komt de bedoeling des te duidelijker over.

Geef mij toch een weinig water te drinken uit je kruik: en niet zoals in v 14 staat: Laat je kruik zakken opdat ik drinke.

En als zij tot mij zal zeggen: zowel u, drink, en ook voor uw kamelen zal ik putten, zal zij de vrouw zijn die de Eeuwige bestemd heeft voor de zoon van mijn heer. 24:44

De zoon van mijn heer: in v 14 noemt de knecht Jitschaks naam hier achteraan. De familie krijgt deze naam nog steeds niet te horen.

Ik, ik was nog niet klaar met spreken in mijn hart, en zie! Rivka kwam naar buiten met haar kruik op haar schouder, en zij daalde af naar de bron, en zij putte. En ik zei tot haar: laat mij toch drinken. 24:45

Spreken in zijn hart: in v 15 staat alleen dat de knecht nog niet klaar was met spreken. Spreken in zijn hart is spreken met het oog op iets, spreken met een bepaalde bedoeling.

Hoe het meisje er uit zag deelt de schrijver ons mee in v 16: Zij was goed om te zien. Ook vertelt de schrijver ons dat zij dubbel maagd was.

De knecht sloeg nauwlettend gade wat Rivka deed, dus zal hij haar uiterlijk ook beoordeeld hebben, maar het zou ongepast zijn dit tegenover de familie te noemen.

Laat mij toch drinken: in v 17 zei de knecht 'laat mij slurpen'. Dit woord vindt hij hier ongepast. Ook dat hij, als geachte man op leeftijd, naar haar toe snelde, vermeldt hij niet.

24:46–49

- 24:46 *En zij haastte zich, en zij liet haar kruik van op haar afdalen. En zij zei: drink, en ook uw kamelen zal ik drenken. En ik dronk, en ook de kamelen heeft zij gedrenkt.*
 In v 18 staat dat Rivka de kruik op haar hand liet afdalen. De knecht noemt alleen dat Rivka de kruik van op haar (schouder) liet afdalen, en niet dat hij bij wijze van spreken 'uit haar hand dronk'. Dit laatste zou men gemakkelijk als te vrijpostig kunnen opvatten.
 De knecht laat ook weg hoe hij Rivka bespied heeft terwijl zij aan het werk was (v 19–21).
- 24:47 *En ik vroeg haar, en ik zei: wiens dochter ben jij? En zij zei: de dochter van Betoeël, de zoon van Nachor, die Milka hem gebaar heeft. En ik plaatste de neusring op haar neus, en de armbanden op haar handen.*
 De knecht verandert de volgorde der gebeurtenissen in zijn betoog. In v 22 staat dat hij de sieraden al gaf voordat hij wist dat het meisje familie was. Tegenover de familie doet hij voorkomen alsof hij zich hier eerst van vergewist had.
De zoon van Nachor: het meisje had gezegd in v 24 'de zoon van Milka'. Tijdens de maaltijd zullen alleen de mannelijke familieleden aan gezeten hebben, en de knecht zal het ongepast hebben gevonden alleen de afstamming via de vrouwelijke lijn te benoemen.
- 24:48 *En ik boog het hoofd en boog mij neer voor de Eeuwige, en ik zegende de Eeuwige, de God van mijn heer Avraham, die mij geleid heeft op een weg van trouw, om te nemen de dochter van de broer van mijn heer, voor zijn zoon.*
 Hier komt de knecht aan het slot van zijn betoog, en de enige conclusie is dat de EEUWIGE het voorbestemd heeft dat het nichtje van Avraham de vrouw zal worden van Avrahams zoon. En wie zou tegen de wil van de Eeuwige in durven gaan?
- 24:49 *En nu, als er bij jullie [...] is, door te bewijzen betrokkenheid en trouw aan mijn heer, vertel het mij. En zo niet, vertel het mij, en ik zal mij wenden naar rechts of naar links.*
 Wát de knecht verwacht dat er bij zijn toehoorders is, deelt hij niet mee. Bedoelt hij zoiets als 'het minste inzicht'?
Betrokkenheid en trouw: chèsed en èmet. Chèsed is liefde voor de mensen. Emet is trouw en waarheid. In v 12 bidt de knecht voor chèsed voor zijn heer Avraham. In v 27, als hij meent de juiste vrouw voor Jitschak te hebben gevonden, zegt hij dat de EEUWIGE Avraham chèsed en èmet niet onthouden heeft. De weg van de knecht was èmet (v 48). De familie moet dit nu waar maken. Deze twee woorden bepalen 't samenspel tussen menselijke inspanning en goddelijke zegen.

Wenden naar rechts of naar links: probeert de knecht zijn toehoorders op deze manier onder druk te zetten, door te suggereren dat hij anders elders wel een goede vrouw kan vinden?

En Lavan antwoordde, en Betoeëel, en zij zeiden: Van de Eeuwige is deze zaak uitgegaan. 24:50

Wij zijn niet in staat tot u te spreken slecht of goed.

Antwoorden: met het aspect 'er tegen in brengen'. Het is typisch oosters om niet direct toe te geven. Men behoort te onderhandelen. Ook als men ervan overtuigd is dat men een goede koop gesloten heeft, is het een voorwaarde om te onderhandelen. Maar van onderhandelen is hier geen sprake. Beide partijen menen blijkbaar een zeer goede deal te hebben gesloten.

Lavan en Betoeëel: het is de enige keer dat de vader genoemd wordt. Zijn naam is al eerder gevallen – in v 24 en 47 –, maar hier is hij als persoon aanwezig.

Dat de zoon spreekt voor de vader vinden Joodse commentatoren zeer ongepast. RASJI noemt Lavan op grond hiervan zelfs 'een booswicht'. Of zou het betekenen dat Betoeëel zo oud was dat hij het woord niet meer kon doen, en dat hij alleen maar zijn instemming of afkeuring kon laten blijken?

Van de Eeuwige is deze zaak uitgegaan: om te voorkomen dat hun reactie negatief opgevat zou kunnen worden, beginnen zij met te stellen dat het voorstel van de knecht in wezen de bedoeling van de Eeuwige is.

Zaak: of woord. Het woord *davar* heeft beide aspecten in zich verenigd.

Slecht of goed: natuurlijk niet 'goed of slecht', want de nadruk valt in het Hebreeuws op het eind van de zin, en beiden vinden het verzoek van de knecht vanzelfsprekend 'goed'.

Zie Rivka is voor uw aangezicht. Neem, en ga. En zij zal een vrouw worden voor de zoon van uw heer, zoals de Eeuwige gesproken heeft 24:51

Rivka is voor uw aangezicht: Het was niet de gewoonte dat de vrouwen mee aan tafel zaten als er mannelijke gasten waren. Maar bedienen deden ze wel. Blijkbaar bediende op dit moment Rivka. Maar ook zonder dat zij aanwezig was in het vertrek, zal zij op de hoogte geweest zijn van wat daar besproken werd. In Genesis 27:6 heeft zij ook gehoord wat Jitschak tegen Esau gezegd had. Ook Sara luisterde het gesprek af tussen Avraham en zijn gasten (Genesis 18:10).

Neem: Er staat niet 'neem haar', want dit 'haar nemen' duidt altijd een seksuele relatie aan. Het woord 'nemen' is wel op zijn plaats, want daar gaat het ten slotte om, maar het is niet het nemen van de knecht, maar straks het nemen door Jitschak in v 67: En hij nam Rivka.

Een vrouw: heel bewust staat er niet 'de vrouw'. 'Een vrouw' zou ook kunnen

betekenen dat Rivka de tweede vrouw zou worden. Gezien de rijkdom van haar toekomstige echtgenoot is deze gedachte niet denkbeeldig. Maar hier wordt niet verder naar gevraagd. Misschien dat het ook niet ter zake deed, want zelfs de tweede vrouw worden van een zo machtig heer, is al een eer. Lavan eindigt weer met de uitspraak dat God alles al tevoren geregeld had. Zij hoeven alleen maar in te stemmen.

24:52 *En het geschiedde toen de knecht van Avraham hun woorden gehoord had, dat hij zich ter aarde boog voor de Eeuwige.*

24:53 *En de knecht haalde tevoorschijn voorwerpen van zilver en voorwerpen van goud en kledingstukken, en hij gaf ze aan Rivka. En kostbaarheden had hij aan haar broer gegeven en aan haar moeder.*

Het lijkt alsof de knecht al een soort bruidsprijs aan Rivka geeft.

Opvallend is dat de vader van Rivka, Betoeëel, niet vermeld wordt. Zou hij toch al overleden zijn, en zou zijn vermelding in v 50 alleen betekend hebben dat Lavan in de geest van zijn vader gesproken heeft?

24:54 *En zij aten en zij dronken, hij en de mannen die bij hem waren. En zij brachten de nacht door, en zij stonden 's morgens op. En hij zei: Stuur mij weg, voor mijn heer.*

De nacht doorbrengen: hetzelfde woord als in vers 23 'eenmalig de nacht doorbrengen', en niet 'vaker de nacht doorbrengen', zoals Rivka in v 25 voorstelt. Ook al hadden ze goed gegeten en gedronken, toch was de knecht al weer voor dag en dauw op.

Wegsturen: bedoelt hij dat hij verwacht dat de familie hen met hun zegen uitgeleide doet?

Voor mijn heer: hij bedoelt natuurlijk 'naar mijn heer'. Met het woord 'voor' kan hij bedoelen 'ten behoeve van'. Want hij was op weg gestuurd om voor zijn heer een vrouw te zoeken.

24:55 *En haar broer zei, en haar moeder: Het meisje zal bij ons blijven dagen of een tiental [...]. Daarna kan ze gaan.*

Dagen: bedoeld zal zijn 'enige dagen'.

Tiental: is bedoeld een dag of tien? Velen menen dat bedoeld is 'een tiental maanden'.

Het motief kan natuurlijk geweest zijn de jonge leeftijd van het meisje. Anderen menen dat de familie absoluut overtuigd wil zijn dat Rivka als goede vrouw geaccepteerd zal worden door haar schoonfamilie.

Lavan en Rivka's moeder waren wel degelijk overtuigd van Rivka's maagde-

lijkheid. Als zij echter in den vreemde beschuldigd zou worden dat zij geen maagd meer was – wat na de eerste huwelijksnacht zou blijken – zou men haar weer terug kunnen sturen naar haar eigen familie.

Wanneer Rivka tien maanden onder het toezien van de knecht in Charan zou blijven, zou in elk geval duidelijk zijn dat Rivka op dit moment beslist niet zwanger is.

En hij zei tot hen: Houd mij niet op, nu de Eeuwige mijn weg heeft doen slagen. Stuur mij weg. En ik zal gaan voor mijn heer. 24:56

Stuur mij weg en voor mijn heer: weer dezelfde uitdrukking als in v 54, maar nu met het woord 'gaan' erbij.

En zij zeiden: Laten we het meisje roepen en laten wij haar mond vragen. De mond vragen: vragen om een beslissing. 24:57

En zij riepen Rivka en ze zeiden tot haar: Ga jij met deze man? En zij zei: Ik zal gaan. De vraag aan Rivka is niet, wannéér ze gaat, maar óf ze gaat. Met deze man: natuurlijk antwoordt Rivka niet 'Ik zal met deze man gaan'. Want haar 'gaan met' zal later met haar echtgenoot zijn. 24:58

En zij stuurden Rivka, hun zuster, weg, en haar voedster, en de knecht van Avraham en zijn mannen. 24:59

Voedster: In Genesis 35:8 staat haar naam vermeld: *Devora* (honingbij). Daar wordt haar dood genoemd, in tegenstelling met het sterven van Rivka, dat nergens vermeld wordt.

Hun zuster: Naast Lavan zullen ook andere familieleden hen uitgeleide hebben gedaan en hun zegen hebben meegegeven. 'Zuster' kan ook betekenen 'vrouwelijk familielid'.

En zij zegenden Rivka en zij zeiden over haar: Onze zuster, wordt tot duizenden tienduizenden en jouw zaad zal beërven de poort van zijn vijanden. 24:60

Rivka's zaad zal vijanden krijgen, maar haar nakomelingen zullen het voor het zeggen hebben in hun poort, dat wil zeggen: in hun regering.

En Rivka stond op en haar meisjes, en zij gingen op de kamelen zitten. En zij gingen achter de man. En de knecht nam Rivka, en hij ging. 24:61

De knecht zal te voet gegaan zijn, en hij leidde de kameel waar Rivka op zat. Het kameelzadel voor een vrouw was een soort zetel, met een baldakijn erboven tegen de zon. Als de kameel afgeladen werd, kon deze zetel ook als

zitplaats dienen in de tent. Zie het verhaal van Racheel in Genesis 31:34.

24:62 *En Jitschak was gekomen van het komen van de put Lachai Roi. En hij ging wonen in het land van de Negev.

Hij was gekomen van het komen: een bijzondere uitdrukking. Men gist naar de juiste betekenis hiervan. Een normale uitdrukking zou zijn 'gaande en komende', wat zoiets betekent als 'heen en weer gaande'.

Misschien is iets dergelijks wel bedoeld, maar het woord 'gaan' past niet bij Jitschak. Avraham was heel zijn leven lang onderweg, en ook Jaäkov is alsmaar op reis. Jitschak echter wil het liefst blijven zitten waar hij zit. Hij 'komt' dus wel ergens, maar 'gaan' is er niet bij.

Met de uitdrukking 'komen en komen' kan aangegeven worden, dat Jitschak volkomen ontredderd is na de dood van zijn moeder. Dit past ook bij vers 67. Zie daar.

De put Lachai Roi: In Genesis 16:14 wordt deze put vermeld. Hier ontmoet Hagar God en geeft de put deze naam: De Levende die mij ziet. Ook na de dood van Avraham blijft Jitschak hier wonen [zie Genesis 25:11].

In de Joodse traditie wordt het verblijf van Jitschak bij deze put op twee manieren uitgelegd. De eerste is dat Jitschak uit heimwee naar zijn broer Jisjmaeel, de plaats opzoekt waar deze in de steppe vertoefd had. Of deze verklaring opgaat, is niet zeker. Want Hagar was zwanger van Jisjmaeel toen zij bij deze put verbleef. En tijdens haar tweede vlucht wordt in Genesis 21:19 wel van een put gesproken, maar de naam ervan wordt niet genoemd.

De tweede verklaring is dat Jitschak op zoek is naar Hagar. Na de dood van zijn moeder Sara vond hij dat zijn vader Avraham weer een vrouw moest krijgen, en wie kwam daar meer voor in aanmerking dan Hagar? De Joodse traditie zegt dan ook dat Ketoera, de vrouw van Avraham, die in Genesis 25:1 genoemd wordt, niemand anders is dan Hagar.

24:63 *En Jitschak ging uit om te struinen in het veld, tegen de avond. En hij sloeg zijn ogen op, en hij zag. En zie! Er kwamen kamelen aan.

Struinen: In het Hebreeuws staat hier het woord 'soeach'. Niemand weet wat dit woord betekent. RASJI, en vóór hem Onkelos, de Septuaginta en de Vulgata denken dat het 'bidden' betekent. Ook tegenwoordige commentatoren menen dat dit bedoeld kan zijn. Men legt verband met Psalm 102:1. IBN EZRA echter legt verband met Genesis 2:5, waar sprake van 'struiken' (*siach*). Maar wat deed Jitschak dan in dat struikgewas? Nog weer een andere uitleg is dat Jitschak aan het wandelen was. Of was hij bezig zich 'neer te leggen'? Maar in 1 Koningen 18:27 gebruikt Elia het woord *siach* tegenover de Baälpriesters om

aan te geven wat Baäl doet. Bedoelt Elia daar 'urineren'? Volgens VAN SELMS is deze verklaring het meest waarschijnlijk.

Als men in een woordenboek het woord *siach* opzoekt, vindt men de volgende betekenissen: 1. voortbrengen, produceren; 2. spreken; 3. zingen; en 4. mediteren. Al met al lijkt het erop dat de schrijver ons wil meedelen dat Jitschak iets voortbracht, óf iets lichamelijks, óf iets met zijn stem of in zijn gedachten. Om de betekenis van dit produceren in het midden te laten, heb ik een woord gekozen dat qua klank gelijkenis vertoont met 'struik'.

*En Rivka sloeg haar ogen op, en zij zag Jitschak. En zij viel van op de kameel.

24:64

In v 63 staat dat 'hij' zijn ogen opsloeg. Dat Jitschak bedoeld is, is duidelijk, maar in de ontmoeting met Rivka wordt hij niet met zijn naam aangeduid. Hier is het niet 'zij' sloeg haar ogen op, maar 'Rivka'. Rivka als actieve persoon wordt met name genoemd, en Jitschak wordt hier ook met zijn naam aangeduid, maar hij is hier de passieve.

Zij viel van op de kameel: Gewoonlijk stijgt men van een kameel af. Daarvoor moet het dier eerst door de knieën gaan. Van een kameel afspringen doet men nooit, gezien de hoogte van het dier. Rivka zat hier op de kameel, en zij viel er vanaf. Er lijken twee mogelijkheden te zijn waarom zij van de kameel valt. Of het is van schrik, of het is van het lachen. De naam Jitschak zou pleiten voor de tweede mogelijkheid. Jitschak betekent immers 'hij doet lachen'. Maar zijn naam weet zij ook nog niet. Als die man die haar tegemoet komt er de oorzaak van is dat zij viel, dan moet het zijn lachwekkend voorkomen zijn, dat haar onbedaarlijk doet lachen. De eerste mogelijkheid wordt naar aanleiding van het volgende vers verder uitgewerkt.

Zij viel: BENNO JACOB verklaart dat zij niet van de kameel viel, maar haar bovenlichaam vooroverboog, zodat zij op de kameel (voorover) viel. Hiertegen pleit het woord 'vanaf'. En het woord vallen wordt elders nooit in de betekenis van 'zich vooroverbuigen' gebruikt.

Anderen wijzigen het woord 'vallen' (*nafal*) in 'wenden' (*panah*). Mijns inziens zullen we ons aan de tekst moeten houden, zoals die ons overgeleverd is, en moeten we proberen daar een goede betekenis aan te geven.

*En zij zei tot de knecht: Wie is deldeze man, die gaat in het veld, ons tegemoet? En de knecht zei: Dat is mijn heer. En zij nam de omslagdoek en zij bedekte zich.

24:65

Deldeze: in het Hebreeuws is *hazèh* 'deze'. Hier staat een aparte vorm van dit woord, dat uitsluitend hier en in Genesis 37:19 voorkomt, namelijk *halazèh*. Het zal hetzelfde betekenen als *lazèh*, maar een woord dat slechts op twee plaatsen voorkomt, legt verband tussen deze twee plaatsen.

Wat op de ene plaats gebeurt, wordt op de andere plaats verondersteld.

Gaan: Tevoren was er alleen sprake van dat Jitschak 'woonde' (of 'zat'), en 'kwam' (v 62), maar nu komt hij in beweging. Hij gaat. Hij zal mogelijk de kamelen van zijn vader herkend hebben en daardoor het besef hebben dat er mogelijk een vrouw voor hem in aantocht is. Dit roept bij hem een activiteit op die hij tevoren niet had. Hij gaat de karavaan tenminste tegemoet.

Omslagdoek: In heel het boek Genesis lijken vrouwen ongesluierd met mannen om te gaan. Een mogelijke uitzondering is Racheel op de dag van haar huwelijk met Jaäkov, maar het woord 'sluier' wordt daar niet gebruikt (Genesis 29:21–30). Een zekere uitzondering is het verhaal waarin Tamar haar schoonvader Jehoeda verleidt, in Genesis 38. In v 14 en 19 daar wordt verteld dat Tamar haar gelaat bedekt houdt met een omslagdoek, om zich voor hoer uit te geven. In heel Tenach wordt dit woord 'omslagdoek' alleen in deze twee verhalen gebruikt. De conclusie moet dan ook zijn, dat Rivka zich, net als Tamar, als hoer voelt nu zij aan 'deldeze' man uitgeleverd wordt. Met zilver en goud en kleding is zij als het ware gekocht, en de man die haar tegemoet gaat, heeft daardoor het recht om het bed met haar te delen.

Zich bedekken: ook dit woord wordt gebruikt in Genesis 38:14 als Tamar de omslagdoek over zich doet en zich als publieke vrouw vermomt.

24:66 *En de knecht vertelde aan Jitschak al de dingen die hij gedaan had.*
Dingen: weer het woord *devarim*: woorden, daden, gelegenheden.

24:67 **En Jitschak bracht haar in de tent van Sara, zijn moeder, en hij nam Rivka. En zij werd hem tot vrouw. En hij kreeg haar lief. En Jitschak werd getroost na zijn moeder.*
RASJI vertaalt het eerste deel van deze zin zo: En Jitschak bracht haar in haar tent. Sara was zijn moeder. Hij geeft als uitleg hiervan: Het was alsof Jitschaks moeder Sara, herleefde in deze vrouw.
Hij nam Rivka: Wij zouden het romantischer gevonden hebben als de schrijver de volgorde van deze zin anders gemaakt had. Iets als: En Jitschak kreeg Rivka lief. Zij werd hem tot vrouw, en hij nam haar, en zij troostte hem over de dood van zijn moeder.
Er staat niet dat 'Jitschak' Rivka nam, nee: 'Hij' nam Rivka. De naam Jitschak klinkt wel in het begin van de zin, en aan het eind als hij getroost werd, maar de naam Jitschak klinkt niet samen met de naam van Rivka.
En dan wordt eerst vermeld dat 'hij nam', en in het boek Genesis is dit een normale uitdrukking voor 'seksueel contact hebben'. Daarna staat dat zij vrouw voor hem werd. Heeft dit mogelijk te maken met het feit dat Rivka nog maar een jong meisje was toen Jitschak haar nam? Tenslotte ook nog 'hij kreeg haar

lief'. Van geen van beiden wordt in dit zinnetje de naam vermeld. Het is wel een troost dat hij haar lief kreeg, maar tegelijk is het wat schrijnend. En eind goed al goed? Jitschak werd getroost. Maar er staat niet dat Rivka hem troostte. Hij werd getroost, maar 'na' of 'achter' zijn moeder. Zijn moeder was blijkbaar degene geweest die hem altijd in bescherming genomen had, en nu is er een vervangster gekomen. Deze vervangster komt wel 'na' zijn moeder.

GENESIS 24

Huwelijkskandidaat zonder naam

In Genesis 24 wordt voor Jitschak een vrouw gezocht. In v 4 draagt Avraham zijn knecht op naar Avrahams vaderstad te gaan om daar een goede vrouw voor zijn zoon te zoeken. In v 4 klinkt dan ook de naam Jitschak. In de rest van het verhaal wordt Jitschak nergens met zijn naam aangeduid, behalve in gebed. Hij heet alleen maar 'zoon van'. Ook als de knecht bij Avrahams familie is aangekomen en uitvoerig vlag doet van de situatie in Kenaän, vermijdt hij angstvallig de naam van de huwelijkskandidaat te noemen. Pas in v 62 als de schrijver vlag doet van de aankomst van de knecht samen met Rivka in het zuiderland, klinkt de naam Jitschak voluit. Vanaf dit moment tot het eind klinkt zes maal de naam Jitschak, maar alleen de verteller duidt hem zo aan en niet de knecht.

Waarom zou de knecht zo angstvallig de naam van de toekomstige bruidegom geheim houden? Zou dit verband houden met de betekenis van de naam Jitschak? Jitschak betekent immers 'hij die doet lachen'. Was de knecht bang dat men niet alleen mét hem zou lachen, maar dat men óm hem zou lachen? Hoe dan ook, de knecht wil Jitschak anoniem laten blijven. Rivka en haar familie mogen geen beeld krijgen van hoe Jitschak is en hoe hij er uit ziet. Zie verder het verhaal 'Rivka valt'.

GENESIS 24:1

Oud en niet der dagen zat.

Hoofdstuk 24 van Genesis begint met de constatering dat Avraham oud is. Trouwens ook zijn knecht die een vrouw voor Avrahams zoon moet zoeken wordt in v 2 'oud' genoemd (*'de oudste van zijn huis'*). Voor ons begrip is 'oud' de aanduiding dat men afgeschreven is. Maar in Genesis 25 staat dat Avraham opnieuw huwt en nog eens zes zonen verwekt. Ook leeft hij, volgens de tekst, na Genesis 24 nog vijfendertig jaar. Een ander verhaal waar iemand 'oud' genoemd wordt, is dat van Lot en zijn dochters in Genesis 19. Lot is daar in staat

bij zijn twee dochters kinderen te verwekken. Dus ook de 'oude' Lot was evenmin als de 'oude' Avraham afgeschreven. Het woord 'oud' heeft dan ook in Tenach een andere betekenis dan bij ons. Het betekent wel dat men op jaren gekomen is, maar vooral dat men levenswijsheid heeft opgedaan. In Genesis 24:2–9 wordt dus het overleg tussen twee oudere, ervaren mannen beschreven. En wat Avraham beoogt, namelijk een capabele vrouw voor zijn zoon Jitschak vinden, komt goed over bij de knecht. Hij beseft heel goed aan welke eisen de toekomstige vrouw voor de zoon van zijn heer moet voldoen. En hij doet in het vervolg dan ook zijn uiterste best zo'n vrouw te vinden.

GENESIS 24:7

De God van de hemel; niet van de aarde?

- ¶ In v 3 spreekt Avraham over 'de God van de hemel en van de aarde'. Hier laat hij het laatste deel van de nadere bepaling bij 'God', weg. God heeft zich aan Avraham gepresenteerd als de God van de hemel en de aarde, maar tot nu toe heeft God zijn toezeggingen wat het aardse bestaan van Avraham betreft, nog niet waar gemaakt. Het land dat hem beloofd was heeft hij nog niet in bezit gekregen. Maar voorlopig het belangrijkste, een zoon, heeft hij tenslotte wel gekregen, maar deze is intussen veertig jaar oud, en er is nog geen enkel zicht op een partner voor hem, laat staan op nageslacht. De knecht krijgt de opdracht te realiseren dat de partner er komt, zodat God ook de God van de aarde zal blijken te zijn. In v 52, als zijn opdracht vervuld lijkt, buigt de knecht zich dan ook ter aarde.

GENESIS 24:16

Een maagdelijke maagd

- ¶ De schrijver van het boek Genesis meent vaak erg veel te weten. Soms leest hij zelfs Gods gedachten. In het verhaal over de spraakverwarring in Genesis 11: 6 en 7 vertelt de schrijver ons Gods overwegingen. Zo ook in Genesis 18: 17–19 als Avraham met God samen op loopt, horen we precies wat God in gedachten heeft. In Genesis 24:16 weet hij ons te vertellen dat Rivka een maagd was. Hoe hij dit kan weten? Maar hij weet nog meer. Letterlijk staat er: Het meisje was zeer goed om te zien, een maagd, en geen man had gemeenschap met haar gehad. Maar is dit niet dubbelop? Op het eerste gezicht lijkt het erop dat de schrijver niet beseft dat hij twee keer hetzelfde zegt. Maar als we nauwkeurig lezen blijkt de schrijver met beide uitdrukkingen niet hetzelfde aan te geven. Dat Rivka maagd was, betekent dat zij zélf haar

maagdelijkheid bewaard heeft. Op zich is dit geen opmerkelijk iets, want Rivka zal een jong meisje geweest zijn. Mogelijk menstrueerde ze nog niet eens. Het woord waarmee zij aangeduid wordt (*naära*) duidt hier tenminste op. De schrijfwijze in het Hebreeuws van *näär* (jongen) en *naára* (meisje) is hetzelfde. Pas na de puberteit wordt er onderscheid gemaakt: '*näär*' voor jongen en *naárah* voor meisje. De toegevoegde letter (de 'h') is symbolisch voor vruchtbaarheid van het meisje.

Wat betreft het tweede deel van de zin 'Geen man had gemeenschap met haar gehad': hier is het 'de man' van wie het initiatief uitgaat. Blijkbaar was er nooit een man geweest die gemeenschap met Rivka gehad had. Dat seksueel contact tussen een oudere man en een jong meisje ook in die tijd voorkwam blijkt wel uit het verhaal van de aanranding van Dina in Genesis 34. Rivka was iets dergelijks niet overkomen, ook al bestonden haar contacten niet alleen uit vrouwen. Maar ook de man die in haar leven tot dusver een belangrijke rol speelde, Lavan, had blijkbaar geen seksueel contact met haar gehad. Dat incest in die tijd niet voorkwam, is een illusie. Opvallend is dat in het verhaal van Racheel in Genesis 29 de schrijver geen van deze beide uitdrukkingen op haar toepast. Er lijkt sprake te zijn van een tegenstelling tussen deze beide vrouwen. En de man in het leven van hen beiden was Lavan. Van Rivka was hij de broer, en van Racheel de vader. Probeert de schrijver ons op een verborgen manier te zeggen dat Lavan zijn zúster niet onteerd had? Bij de bespreking van Genesis 29 wordt hier op teruggekomen.

GENESIS 24:16 EN GENESIS 29:17

Een mooi en een goed meisje

Er zijn sterke overeenkomsten tussen Genesis 24 en Genesis 29. In beide verhalen gaat het over een man uit een ver land, die bij een bron in de buurt van de stad Charan komt. Ook wordt in beide verteld dat hij een meisje ziet aankomen dat water gaat putten. Beide verhalen eindigen tenslotte met een huwelijk, hoewel in het eerste verhaal de man bij de bron slechts een bemiddelende rol speelt. In beide verhalen wordt ook iets over het meisje gezegd, maar in het tweede verhaal pas nadat de vreemdeling een maand in het huis van het meisje vertoefd heeft (Genesis 29:14). Een verbindende schakel tussen beide verhalen is Lavan. In het eerste verhaal is hij de broer van het meisje, en in het tweede verhaal is hij de vader van het meisje.

In de Joodse traditie wordt het als zeer ongepast beschouwd om iets negatiefs te zeggen over iemand. Uit zijn of haar daden kan men nagaan hoe iemand is. Als ons in Genesis 24:16 iets van Rivka, het meisje bij de bron, meegedeeld

wordt, kan dit alleen maar positief zijn. En dit is het ook, zeker naar oosterse begrippen. In de NBG-vertaling staat het zo: 'Het meisje was zeer schoon van uiterlijk, een maagd met wie geen man gemeenschap had gehad'. Helaas hebben de vertalers niet begrepen dat de schrijver het in de grondtekst niet over een 'schoon' of 'mooi' meisje had, maar over een goed meisje. In Genesis 29:9 wordt de ontmoeting van Jaäkov met Racheel beschreven, maar het opvallende is dat op die plek helemaal niets over Racheel gezegd wordt. Is er dan niets positiefs over Racheel te vermelden? Ja, maar pas in vers 17 staat: 'Racheel was schoon van gestalte en schoon van uiterlijk'. Direct hierna volgt: 'En Jaäkov kreeg Racheel lief'. De NBG-vertaling heeft: 'En Jaäkov hād Racheel lief'. Maar dat klopt niet met de grondtekst. Het lijkt alsof de schrijver ons wil suggereren dat de schoonheid van Racheel en het verliefd worden van Jaäkov, met elkaar te maken hebben.

Schoonheid van een vrouw heeft te maken met haar uiterlijk, haar verschijning, en zegt niets over haar innerlijk, haar aard. Het begrip 'goed' echter heeft te maken met het wezen van de persoon. Rivka wordt in Genesis 24 zelfs zeer goed genoemd. In Genesis 1 aanschouwt God het werk van zijn handen, en steeds klinkt het 'En God zag dat het goed was'. Aan het eind van Genesis 1, als God zijn werk voltooid heeft, en als hij de mens, mannelijk en vrouwelijk, heeft gemaakt (v 27) en hen de opdracht heeft gegeven vruchtbaar te zijn, staat er: En zie, het was zeer goed. Zo beschouwt de schrijver Rivka; zij is voor Jitschak de vrouw die hem completeert en als paar zullen zij Gods opdracht moeten vervullen: vruchtbaar zijn.

Dat Rivka een goede vrouw was, wordt voor de knecht ook duidelijk uit haar gedrag. Zij put water voor hem en voor al zijn kamelen en biedt hen voedsel aan. Een dergelijke, doortastende wijze van optreden is het waar het bij Jitschak aan ontbreekt. En Racheel, was dat geen goede vrouw voor Jaäkov? Jaäkov heeft wel van haar gehouden, maar zij sterft een voortijdige dood (Genesis 35:19), en degene die samen met Jaäkov in het familiegraf begraven wordt, is Racheels zuster Lea (Genesis 49:29–31).

GENESIS 24:25 EN 31

Gastvrijheid bij broer en zus

- ¶ De knecht wordt na een lange reis gastvrij onthaald bij de familie van Avraham in het verre Charan. Eerst nodigt Rivka hem in v 25 uit met de woorden (volgens De Nieuwe Bijbelvertaling): 'We hebben stro en meer dan genoeg voer, en ook plaats om te overnachten'. En als haar broer Lavan naar de man is gesneld nodigt ook hij hem uit. Hij zegt in v 31: Ik heb het huis al in gereedheid

gebracht en er plaats voor de kamelen is. Maar opmerkelijk is het verschil tussen beide uitnodigingen. Rivka heeft tevoren al de kamelen van water voorzien, daarna biedt zij ook voer in overvloed en onderdak aan. Lavan heeft voor de kamelen alleen onderdak. Nu zal de oplettende lezer opmerken dat in het volgende vers staat dat 'hij' stro en voer gaf aan de kamelen. Dus hij gaf meer dan hij tevoren aanbood. Toch gaat deze redenering niet op, want direct na v 31 staat er: De kamelen werden losgemaakt. In de grondtekst echter staat: hij maakte de kamelen los en hij gaf de kamelen stro en voer. Nu is het in het Hebreeuws zo dat als het onderwerp niet apart genoemd wordt, de laatst genoemde persoon onderwerp is. En dat is hier de knecht. Blijkbaar geeft de knecht zelf zijn dieren te eten en niet Lavan. Blijkbaar had de knecht voer bij zich voor zijn dieren, want in v 23 had hij aan Rivka alleen om onderdak gevraagd. Op een fijnzinnige manier geeft de tekst ons al een beetje inzicht in het inhalige karakter van Lavan.

GENESIS 24:33

Wat de knecht te binnen schiet

Op het moment dat de knecht van Avraham na een lange reis zijn bestemming heeft bereikt, en men voor hem een maaltijd voor hem heeft klaargemaakt, weigert hij te eten. Normaal doet men pas zaken als men goed gegeten – en vooral goed gedronken – heeft. En men behoort pas een toespraak te houden, als iedereen verzadigd is. Waarom wijkt de knecht af van dit vaste patroon? Gezien de lengte van zijn toespraak en de opbouw hiervan, is het duidelijk dat hij indruk wil maken. Tegelijk wil hij bepaalde zaken verbergen. Angstvallig houdt hij de naam Jitschak achter. Dat de toekomstige bruidegom niet zelf op pad is gegaan, komt niet ter sprake. Maar het lijkt erop, dat hij, op het moment dat het eten opgediend wordt, zich plotseling herinnert wat zijn heer hem opgedragen had. De schrijver geeft ons hier namelijk enkele aanwijzingen voor. Het woord plaatsen, dat gebruikt wordt om aan te geven dat het eten opgediend werd, is met een letter *jod* teveel geschreven. En deze letter kan hem zijn *jad*, zijn hand, in herinnering brengen die hij onder de 'heup' van zijn heer moest plaatsen (v 2 en 9). Ook het woord plaatsen kan hem dit gebeuren te binnen brengen, want hetzelfde woord wordt in Genesis 24:2 en 9 gebruikt. En misschien het meest kenmerkend is dat men het eten voor zijn aangezicht plaatste. In v 7 belooft Avraham dat God zijn bode voor zijn aangezicht zou zenden. Het is alsof de schrijver aangeeft dat de knecht hier zich bewust wordt van deze bode van God. Zijn opdracht is een vrouw te nemen voor Jitschak. En daar draait het dan ook om in zijn nu volgende toespraak.

GENESIS 24:62

Jitschak, niet de gaande en komende man

- ¶ Na de dood van zijn moeder is Jitschak ontredderd. Sara is gestorven toen zij 127 jaar oud was (Genesis 23:1), en Jitschak was toen 37 jaar. In Genesis 24 is Jitschak 40 jaar oud, en in vers 67 staat dat hij getroost werd 'na' zijn moeder. Na het overlijden van naaste familie kan men een jaar in de rouw zijn. Als een partner of kind overlijdt, kan een dergelijke gebeurtenis een mens blijvend ontredderen. Maar het wijst op een abnormale gehechtheid aan de moeder als men drie jaar na haar overlijden nog getroost moet worden.
- In het verhaal in Genesis 24 duikt Jitschak pas aan het eind op. Als hij daar geïntroduceerd wordt, gebeurt dat met een aparte uitdrukking, waar twee maal het woord 'komen' in voorkomt. Normaal zou zijn, een uitdrukking met daarin gaan en komen. Het lijkt alsof de schrijver ons met de uitdrukking 'komende komen' te kennen geeft dat Jitschak nog niet aan 'gaan' toe was. Pas met een capabele vrouw aan zijn zijde komt er voor Jitschak een weg om te gaan. Avraham was iemand die alsmaar 'ging'. Denk aan de roeping in Genesis 12: Ga, voor jou! En dezelfde uitdrukking in Genesis 22: 'Ga, voor jou!' Denk ook aan het 'gaan' van Avraham in tegenstelling met het 'zich vestigen' van Lot, in Genesis 13.

GENESIS 24:63

Jitschak bedroefd

- ¶ De Nieuwe Bijbelvertaling vertaalt in Genesis 24:63 het woord *soeach* waar niemand de betekenis van kent, met 'treuren'. In vertalingen zal men veel verschillende verklaringen voor dit woord vinden. De meest bekende zijn bidden en peinzen. De uitleg bidden komt al voor in de oudste ons bekende vertalingen. De vertaling 'bidden' en 'peinzen' zal te maken hebben met de betekenis van een enigszins verwant woord dat 'spreken, zingen, mediteren' kan betekenen. De Nieuwe Bijbelvertaling vindt blijkbaar de bewijzen voor deze uitleg niet overtuigend, en kiest voor een woord dat verband legt met het getroost worden van Jitschak in v 67. Voordat hij getroost werd moest hij vanzelfsprekend verdrietig geweest zijn. Dus zal de schrijver wel zoiets bedoelen. Wat stoutmoediger vertalers leggen verband met de uitdrukking die Elia gebruikt in 1 Koningen 18:27. Hij spot daar met *Baäl*, die niet luistert naar de dringende smeekbedes van zijn priesters. Elia suggereert dat hun god zich teruggetrokken heeft om zijn behoefte te doen. Het woord dat daar gebruikt wordt heeft als hoofdbetekenis produceren. Voor het urineren van mannen bestaat

in Teach de uitdrukking 'tegen de muur pissen'. Voor defeceren bestaan meerdere uitdrukkingen, als 'de voeten bedekken' (Richteren 3:24 en 1 Sam.24:4) of 'op de hurken gaan'. Het lijkt er hier op dat de schrijver bewust een woord gebruikt waarmee we alle kanten op kunnen. Mogelijk dat het hierop volgende vers een aanwijzing geeft dat wat Jitschak daar deed, iets was dat men gewoonlijk in het openbaar niet behoorde te doen. Rivka viel tenminste van haar kameel toen ze Jitschak zag. Produceerde Jitschak iets, en was Rivka daar ontdaan van?

GENESIS 24:64

Rivka valt

Om op een ezel, het gewone rijdier in het Midden-Oosten, te gaan zitten, heeft men maar een klein zetje te hebben. En om van een ezel af te stijgen, kan men er gewoon vanaf glijden. Bij een kameel is dat wel iets anders. Een kameel is zo hoog, dat het dier eerst door de knieën moet, voor men er op kan klimmen. Ook het afdalen is niet zo eenvoudig. Er afspringen is een waagstuk. Een kameeldrijver laat het dier eerst knielen. De vertalers van De Nieuwe Bijbelvertaling hebben zich dit gerealiseerd en vertalen v 64 dan ook: 'Zij liet zich van haar kameel glijden'. De schrijver zegt ons niet dat de kameel al geknield was, maar wat nog belangrijker is, is dat niet het woord glijden gebruikt wordt, maar 'vallen'. Er staat letterlijk: 'Zij viel van (boven)op de kameel'. En de aanleiding voor dit vallen moet zijn, wat er direct aan vooraf gaat: 'Rivka sloeg haar ogen op, en zij zag Jitschak'. Dat deze man haar toekomstige echtgenoot is, weet zij nog niet. Dat wordt haar pas in het volgende vers meegedeeld. Maar blijkbaar is er iets aan hem dat er voor zorgt dat zij van de kameel valt. Zou dit vallen te maken hebben met zijn naam? Zou hij er lachwekkend, bespottelijk uitgezien hebben? Zijn naam betekent immers 'hij die doet lachen'. Dat de man die haar tegemoet komt haar ontredert, staat in het volgende vers [zie het artikel 'Als door een horzel gestoken'].

GENESIS 24:65

Als door een horzel gestoken

Als Rivka op haar kameel zittend, een man ziet aankomen, viel zij van op haar kameel; zo lazen we in Genesis 24:64. Dan zegt zij tot haar begeleider: Wie is deze man die ons tegemoet komt in het veld. Het woord deze wordt op een speciale manier geschreven, namelijk met de letter L teveel. Normaal is 'deze': *hazèh*. Hier staat *hàlazèh*. Precies dezelfde schrijfwijze vinden we in Genesis

37:19, waar de broers Joseef zien aankomen. Joseef had door zijn arrogantie de haat van zijn broers opgewekt. En nu opeens zien ze hem aankomen, als een prins gekleed. Die aanblik roept bij hen heel negatieve gevoelens op, zo erg, dat zij hem zelfs willen doden. Geeft de schrijfwijze van 'deze' uiting aan dit schokeffect? Dat is best mogelijk, want de extra letter, de letter L, betekent in het Hebreeuws prikstok. Met zo'n stok kon men dieren een prik geven waardoor ze opgeschrikt werden. Joseefs broers veerden op bij het zien van Joseef, als door een horzel gestoken. Iets dergelijk moet ook bij Rivka het geval zijn, als zij die haar onbekende man ziet. Jitschak was een man van veertig jaar, maar was zijn uiterlijk zo afschrikwekkend dat Rivka daardoor van de kameel viel? Of deed het uiterlijk van deze man haar te zeer aan haar broer Lavan denken? Was zij mogelijk hals over kop uit Charan weggevlucht om de seksuele avances van haar broer te ontlopen? En nu kwam zij iemand tegen, waarvan zij vermoedde dat hij haar toekomstige echtgenoot was, die qua uiterlijk op haar broer leek?

GENESIS 24:65

Een gesluisde vrouw

- ¶ Zolang Rivka in Charan woont, draagt zij geen sluis. In Genesis 24:22 en 30 is tenminste sprake van een neusring of diadeem op haar voorhoofd. Trouwens in heel het boek Genesis lijken vrouwen, zowel de ongehuwde als de gehuwde, ongesluisd te gaan. Als Rivka een haar onbekende man ontmoet, sluisert ze zich. De Nieuwe Bijbelvertaling geeft v 65^c van Genesis 24 zo weer: 'Daarop bedekte ze zich met haar sluis'. De enige keer dat ook verteld wordt dat een vrouw zich sluisert, is in het verhaal van Jehoeda en Tamar in Genesis 38. Ook daar is sprake van hetzelfde woord als hier bij Rivka. Dit woord sluis of omslagdoek wordt in Tenach uitsluitend in deze twee verhalen gebruikt. Dit betekent dat er een overeenkomst is tussen deze beide verhalen. Er is nog een ander woord dat in beide verhalen overeenkomt, namelijk zich bedekken. Tamar geeft zich voor hoer uit om haar schoonvader te verleiden. De sluis en 'het bedekken' zijn, volgens het verhaal in Genesis 38, kenmerken van een hoer. Dat Rivka zich in ons verhaal met een omslagdoek bedekt, moet wel betekenen dat zij zich als hoer voelt. Zij is met allerlei kostbaarheden 'gekocht', en nu wordt zij uitgeleverd aan die man die haar tegemoet komt, om voor hem, net als Tamar dat later voor Jehoeda zal doen, een kind te baren. Overigens wordt het bij haar, net zoals bij Tamar, een tweeling (Genesis 25:24).

GENESIS 24:67

Jitschaks vrouw

Dat Adam en Chava niet getrouwd waren, is een algemeen aanvaarde gedachte. Latere echtparen zoals Avram en Sarai zullen wel officieel getrouwd zijn. Bij Jaäkov is later van een grootse bruiloft sprake, een week lang [zie Genesis 29:27]. Ook een bekend verhaal over een bruiloft is dat van Simsjon in Richteren 14. Maar hoe is het nu met Jitschak en Rivka? In opdracht van Avraham heeft zijn knecht Rivka, als toekomstige vrouw voor Jitschak, uit het verre Charan gehaald. Men zou verwachten dat Avraham een groots feest zou geven, maar zodra Jitschak de vrouw ziet die de knecht voor hem meegebracht heeft, staat er: 'Daarna bracht Jitschak Rivka naar de tent van Sara, zijn moeder. Hij nam haar tot vrouw en ging van haar houden'. Dit volgens de Nieuwe Bijbelvertaling. Het lijkt bijna incestueus ('naar de tent van zijn moeder'). En wat volgt lijkt bijna een aanranding. De uitdrukking 'Hij nam haar tot vrouw' betekent 'hij had seksueel contact met haar'. Van liefde was op dat moment nog geen sprake! Pas daarna staat er dat Jitschak van haar ging houden. Nee, van een romantisch huwelijk was bepaald geen sprake. En van een officiële huwelijksluiting met bijbehorend feest is al helemaal geen sprake. Maar dat dit laatste ook niet alles is, ziet men een generatie later, als Jaäkov's bruiloft beschreven wordt in Genesis 29.

GENESIS 24

Het verhaal van de schrijver en het verhaal van de knecht

In Genesis 24:1–10 worden ons de voorbereidingen voor de heenreis van de knecht verteld. Vervolgens vertelt de schrijver ons in v 11–27 de ontmoeting van de knecht met Rivka.

V 28–33 zijn de scharnierverzen waarin Rivka's broer Lavan het ontvangst van de knecht voorbereidt.

In v 34–49 volgt de toespraak van de knecht voordat de maaltijd een aanvang neemt.

In v 50–67 tenslotte wordt de terugreis verhaald.

Het gedeelte 34–49 lijkt een duplicaat te zijn van v 1–27, maar als we deze gedeelten vergelijken blijken er allerlei verschillen te zijn. Uit deze wijzigingen kunnen wij opmaken hoe de naamloze knecht de familie in Charan weet te bewerken zodat zij, Rivka inclusief, tenslotte tot de conclusie komen dat Rivka inderdaad voor Jitschak bestemd is. Wat ook opvalt is dat de knecht Jitschak

zelf in het geheel niet noemt. Over zijn uiterlijk wordt niets meegedeeld, maar ook over zijn prestaties en eigenschappen wordt de familie niet geïnformeerd.

Hieronder staan deze overeenkomstige teksten naast elkaar om de overeenkomsten en verschillen goed te doen uitkomen. In de uitleg bij elk vers, zie hiervoor, kan men de motieven voor deze overeenkomsten en verschillen vinden.

V 1a:

En Avraham was oud. Hij was op dagen gekomen.

V 34:

En hij zei: De knecht van Avraham ben ik.

V 1b:

En de EEUWIGE had Avraham gezegend in alles.

V 35–36:

En de EEUWIGE heeft mijn heer zeer gezegend en hij werd groot. En hij gaf hem kleinvee en rundvee en zilver en goud en knechten en dienstmeisjes en kamelen en ezels. En Sara, de vrouw van mijn heer, baarde een zoon aan mijn heer, nadat zij oud was geworden. En hij gaf hem alles wat hij had.

V 2–4:

En Avraham zei tot zijn knecht, de oudste van zijn huis, de beheerder van alles wat van hem was: Leg toch je hand onder mijn heup. En ik laat jou zweren bij de EEUWIGE, de God van de hemel en de God van de aarde, dat jij niet neemt een vrouw voor mijn zoon uit de dochters van de Kenaäniet, in wiens midden ik woon. Integendeel, naar mijn land en naar mijn afkomst zul je gaan en je zult nemen een vrouw voor mijn zoon, voor Jitschak.

V 37–38:

En mijn heer heeft mij doen zweren, door te zeggen: Niet zul je een vrouw voor mijn zoon nemen uit de dochters van de Kenaäniet, in wiens land ik woon. Veeleer zul je naar het huis van mijn vader gaan en naar mijn familieverband, en je zult een vrouw voor mijn zoon nemen.

V 5:

En de knecht zei tot hem: Misschien is de vrouw niet bereid om achter mij te gaan naar dit land. Zal ik soms jouw zoon terugbrengen naar het land waaruit u bent uitgegaan?

V 39:

En ik zei tot mijn heer: Misschien wil de vrouw niet achter mij gaan.

V 6–8:

En Avraham zei tot hem: Hoed je ervoor, dat je mijn zoon niet terugbrengt daarheen. De EEUWIGE, de God van de hemel, die mij genomen heeft uit het huis van mijn vader en uit het land van mijn afkomst, en die over mij gesproken heeft, en die mij gezworen heeft, door te zeggen: aan jouw zaad zal ik dit land geven, hij, hij zal zijn bode voor jouw aangezicht zenden, en jij zult een vrouw voor mijn zoon nemen vandaar. En als de vrouw niet bereid is achter jou te gaan, ben jij zonder schuld wat betreft deze eed van mij. Alleen mijn zoon zul jij niet laten terugkeren daarheen.

V 40–41:

En hij zei tot mij: de EEUWIGE voor wiens aangezicht ik heen en weer ga, zal zijn bode met jou zenden, en jouw weg zal voorspoedig zijn, en je zult een vrouw nemen voor mijn zoon, uit mijn familieverband, uit het huis van mijn vader. Dán ben je zonder schuld van mijn vervloeking. Immers als je komt tot mijn familieverband, en als zij jou niet geven. Dan zul je vrij zijn van mijn vervloeking.

V 9:

En de knecht legde zijn hand onder de heup van Avraham, zijn heer. En hij zwoer voor hem volgens dit woord.

V 10–11:

En de knecht nam tien kamelen van de kamelen van zijn heer. En hij ging. En al het goeds van zijn heer was in zijn hand. En hij stond op. En hij ging naar Aram van beide stromen, naar de stad van Nachor. En hij liet de kamelen knielen buiten de stad naar de waterput, tegen de tijd van de avond, tegen de tijd dat de putsters uitgaan.

V 42a:

En ik kwam vandaag bij de bron.

V 12–14:

En hij zei: EEUWIGE, God van mijn heer Avraham: Laat het toch gebeuren voor mijn aangezicht vandaag, en doe betrokkenheid met mijn heer Avraham. Zie ik sta boven aan de waterbron, en de dochters der mannen van de stad gaan uit om water te putten. En laat het zijn dat het meisje tot wie ik zeg: Laat je kruik toch zakken opdat ik drinke, en zij zegt: drink, en ook uw kamelen zal ik drenken, dat u háár hebt bestemd voor

uw knecht, voor Jitschak. En in haar zal ik weten dat u betrokkenheid be-
toont met mijn heer.

V 42b–44:

En ik zei: EEUWIGE, God van mijn heer Avraham, als u het toch bent die mijn weg waarop ik ga, doet slagen [...]. Zie ik sta boven aan de waterbron. En het zal zijn, dat de jonge vrouw die uitgaat om te putten [...]. En ik zal tot haar zeggen: geef mij toch een weinig water te drinken uit je kruik. En als zij tot mij zal zeggen: zowel u, drink, en ook voor uw kamelen zal ik putten, zal zij de vrouw zijn die de EEUWIGE bestemd heeft voor de zoon van mijn heer.

V 15–17:

En het geschiedde voordat hij uitgesproken was, en zie! Rivka ging uit, die aan Betoëeel geboren was, de zoon van Milka, de vrouw van Nachor, de broer van Avraham, en haar kruik op haar schouder. En het meisje was zeer goed van uiterlijk, een maagd, en geen man had kennis aan haar gehad. En zij daalde af naar de bron. En zij vulde haar kruik, en zij ging omhoog. En de knecht snelde haar tegemoet en hij zei: Laat mij toch een weinig water slurpen uit je kruik.

V 45:

Ik, ik was nog niet klaar met spreken in mijn hart, en zie! Rivka kwam naar buiten met haar kruik op haar schouder, en zij daalde af naar de bron, en zij putte. En ik zei tot haar: laat mij toch drinken.

V 18–20:

En ze zei: Drink mijn heer. En zij haastte zich, en zij liet haar kruik op haar hand zakken en zij gaf hem te drinken. En toen zij klaar was met hem te drinken te geven, zei ze: Ook voor uw kamelen zal ik putten tot zij klaar zijn met drinken. En zij haastte zich en goot haar kruik leeg in de drinkbak. En zij snelde nogmaals naar de put om te putten. En zij putte voor al zijn kamelen.

V 46:

En zij haastte zich, en zij liet haar kruik van op haar afdalen. En zij zei: drink, en ook uw kamelen zal ik drenken. En ik dronk, en ook de kamelen heeft zij gedrenkt.

V 21–22:

En de man beoordeelde haar, zwijgend, om te weten of de EEUWIGE zijn weg zou laten slagen, of niet. En het geschiedde toen de kamelen klaar waren met drinken, dat de man een gouden neusring nam – zijn gewicht

was een *beka* – en twee armbanden om haar handen – tien goud(stukken) was hun gewicht.

V 23–24:

En hij zei: Wiens dochter ben jij? Vertel het mij toch. Is er in het huis van je vader plaats voor ons om te overnachten? En zij zei tot hem: de dochter van Betoëël, de zoon van Milka, die zij Nachor gebaard heeft, ben ik.

V 47:

En ik vroeg haar, en ik zei: wiens dochter ben jij? En zij zei: de dochter van Betoëël, de zoon van Nachor, die Milka hem gebaard heeft. En ik plaats- te de neusring op haar neus, en de armbanden op haar handen.

V 25:

En zij zei tot hem: Zowel stro als veevoer is er genoeg bij ons. Ook plaats om te overnachten.

V 26–27:

En de man boog het hoofd, en hij boog zich neer voor de EEUWIGE. En hij zei: Gezegend zij de EEUWIGE, de God van mijn heer Avraham, die niet verlaten heeft zijn betrokkenheid en trouw van bij mijn heer. Ik [...] Op de weg heeft de EEUWIGE mij geleid. Het is het huis van de broer van mijn heer.

V 48:

En ik boog het hoofd en boog mij neer voor de EEUWIGE, en ik zegende de EEUWIGE, de God van mijn heer Avraham, die mij geleid heeft op een weg van trouw, om te nemen de dochter van de broer van mijn heer, voor zijn zoon.

V 49

En nu, als er bij jullie [...] is, door te bewijzen betrokkenheid en trouw aan mijn heer, vertel het mij. En zo niet, vertel het mij, en ik zal mij wenden naar rechts of naar links.

AVRAHAMS EINDE

Esau en Jaäkov: de eerste confrontatie

GENESIS 25

En Avraham ging voort en hij nam een vrouw, en haar naam was Ketoera. 25:1
Ketoera betekent 'bewierookte'.

En zij baarde hem Zimran en Joksjan en Medan en Midjan en Jisjbak en Sjoeach. 25:2

En Joksjan, hij liet geboren worden Sjeva en Dedan, en de zonen van Dedan waren de Asjoerieten en de Letoesjieten en de Leoemieten. 25:3

Baren en verwekken komen in het Hebreeuws van hetzelfde woord. Het enige verschil is dat het eerste door de vrouw gebeurt, en het tweede door de man. De vertaling 'verwekken' is minder juist, want bij de verwekking heeft de ontstane vrucht nog geen naam.

De naam krijg het pas bij de geboorte, bij het baren door de vrouw. De man levert wel een bijdrage aan het kind, maar dat is in het algemeen negen maanden voor het kind ter wereld komt. En het gaat om de geboorte van een kind dat toekomstverwachting geeft.

En de zonen van Midjan waren Efa en Efer en Chanoch en Avida en Eldaä. Deze allen waren de zonen van Ketoera. 25:4

De zonen en kleinzonen van Ketoera waren zestien in getal. Zou dit symbolisch zijn? Zestien is vier maal vier, en vier is symbolisch voor alles wat zich op aarde afspeelt.

Twaalf maal wordt een naam vermeld met daarbij steeds het voegwoord 'en' erbij. Dat betekent dat ieder apart genoemd wordt. Bij de uitdrukking 'deze allen...' staat dit voegwoord er niet.

Zonen van Ketoera: uitsluitend Jitschak wordt 'zoon van Avraham' genoemd.

*En Avraham gaf alles wat hij had aan Jitschak. 25:5

Wat hij had: letterlijk staat er: 'wat voor hem was'. Het woord 'hebben' bestaat namelijk niet in het Hebreeuws. Wat zouden de woorden 'voor hem' betekenen: met het woord 'hem' kan Avraham bedoeld zijn, maar ook Jitschak. Dit

25:6–7

vers kan dus ook betekenen: En Avraham gaf alles wat voor Jitschak (bedoeld) was aan Jitschak [zie het artikel 'Ontferfd?'].

- 25:6 *En aan de zonen van de bijvrouwen die Avraham had, heeft Avraham geschenken gegeven. En hij stuurde hen weg van tegen Jitschak, zijn zoon, terwijl hij nog in leven was, naar het oosten, naar het land van het oosten.

Bijvrouwen: worden hiermee Hagar en Ketoera aangeduid?

Hij heeft gegeven: deze tijdsaanduiding wijst erop dat 'de geschenken' al aan deze zoons gegeven zijn vóór Jitschak zijn deel gekregen had, zoals in vers 5 verteld is [zie verder het artikel 'Ontferfd?'].

Het lijkt er op dat Avraham ook Jisjmaëel, de zoon van zijn bijvrouw Hagar, het zijne gegeven heeft (als erfenis). Bij de wegzending van Jisjmaëel wordt hier niets van vermeld. Mogelijk dat hem de erfenis is nagestuurd?

Van tegen Jitschak: mogelijk dat dit betekent dat deze halfbroers Jitschak dreigen te overvleugelen. Om te voorkomen dat Jitschak het onderspit zou delven, moeten deze broers ver uit de buurt gaan wonen.

Hij nog in leven: letterlijk staat er: In nog hij is levend. Zou de geschiedenis zich herhalen? Avrams broer Haran stierf 'tegen het aangezicht' van zijn vader Terach (Genesis 11:28), en Avram gaat daarna weg. En Jitschaks zoon Jaäkov vlucht later voor zijn broer Esau, die hem naar het leven staat (Genesis 27:41 en 28:5).

Het oosten: het oosten is symbolisch voor 'toekomst', en tegelijk voor 'verleden'. Een Israëliet wordt geacht met zijn gelaat naar het oosten gericht te zijn. Daar gaat de zon op, en van daar verwacht hij het heil. Het is ook de plaats waar de hof van Eden gedacht werd. Het lijkt zo dat Avraham deze zoons ook een plaats in de geschiedenis wil geven.

- 25:7 En dit zijn de dagen van de jaren van Avraham die hij geleefd heeft: honderd jaar en zeventig jaar en vijf jaar.

De dagen van de jaren: sommige rabbijnen merken op dat het leven van Avraham heel intensief en goed was. Er was geen dag dat hij niet 'geleefd' had.

Die hij geleefd heeft: deze uitdrukking vindt men alleen bij Adam in Genesis 5:5 en hier bij Avraham. Bij Adam staat er achteraan 'en hij stierf'. Dit is het normale einde van elk mensenkind. Bij Avraham volgt een andere uitspraak over zijn levenseinde in vers 8.

De leeftijden van de aartsvader passen in een bepaald schema:

Avraham leefde $5 \times 5 \times 7$ jaar = 175 jaar

Jitschak leefde $6 \times 6 \times 5$ jaar = 180 jaar

Jaäkov leefde $7 \times 7 \times 3$ jaar = 147 jaar
 Joseef leefde $5 \times 5 + 6 \times 6 + 7 \times 7$ jaar = 110 jaar.

En hij blies de adem uit en Avraham stierf in goede ouderdom, oud en verzadigd, en hij werd vergaderd tot zijn volk. 25:8

De adem uitblazen: dit woord wordt in Genesis 6:17 en 7:21 gebruikt om aan te geven dat mens en dier sterven als gevolg van de grote vloed.

Ouderdom: dit woord betekent eigenlijk grijsheid. Het geeft aan dat het einde van het leven op handen is.

Oud: dit betekent dat men veel levenswijsheid heeft opgedaan.

Vergaderd tot zijn volk: met het woord 'volk' worden de mensen aangeduid waar men qua afstamming bij hoort. Avrahams voorvaderen waren in Mesopotamië begraven, en Avraham zelf werd in Kenaän begraven. Deze uitspraak zou dus een verwijzing kunnen zijn naar het begrip van de onsterfelijkheid van de mens. Ook de tekst van Genesis 15:15 zou hierop kunnen wijzen. Vergelijk dit met Prediker 12:7 De geest van de mens keert terug naar God.

En Jitschak en Jisjmaëel, zijn zonen, begroeven hem naar de spelonk van Machpela, naar het veld van Efron, de zoon van Tsochar, de Chitiet, die tegenover Mamree is. 25:9

Zie het verhaal over de begrafenis van Sara in Genesis 23.

Het veld dat Avraham gekocht had van de zonen van Cheet; daar werd Avraham begraven, en Sara, zijn vrouw. 25:10

En het geschiedde na de dood van Avraham, dat God Jitschak, zijn zoon, zegende. En Jitschak woonde bij de put Lachai Roï. 25:11

Lachai Roï: deze woorden worden meestal vertaald met 'de levende die mij ziet'. Het woord 'roï' betekent echter eerder 'van het zien'. Deze betekenis is met name na te gaan aan de beschrijving van Davids uiterlijk in 1 Samuel 16:12. Daar gezegd wordt dat David 'goed van zien' was, dat wil zeggen een heel scherpe blik had [zie ook Genesis 16:14 en het verhaal 'God van het zien' bij Genesis 16:13].

Zegenen: in wezen is dit 'iemand kracht verlenen'.

En dit zijn de nakomelingen van Jismaëel, de zoon van Avraham, die Hagar, de Egyptische, de slavin van Sara, aan Avraham gebaard had. 25:12

Nakomelingen: zie het commentaar bij v 19.

25:14–20

- 25:13–4 *En dit zijn de namen van de zonen van Jisjmaëel, in hun namen tot hun nakomelingen: de eerstgeborene van Jisjmaëel was Nevajot; en Kedar en Adbeëel en Mivsam en Misjma en Doema en Masa, Chadad en Tema, Jetoer, Nafiesj en Kedema.*
- 25:14–5 *De zonen van Jisjmaëel waren twaalf in getal.*
- 25:16 *Deze zijn het. Zij zijn de zonen van Jisjmaëel. En dit zijn hun namen, in hun niet-ommuurde steden en in hun vestigingen, twaalf vorsten voor hun volken.*
- 25:17 *En dit zijn de levensjaren van Jisjmaëel: honderd jaar en dertig jaar en zeven jaar. En hij blies de laatste adem uit, en hij stierf. En hij werd vergaderd tot zijn volk.*
- 25:18 *En zij woonden van Chavila tot Sjoer, dat tegenover Egypte is, waar men komt tot Asjoer. Tegenover al zijn broeders is hij gevallen.*
Is wat hier staat de vervulling van de belofte aan Hagar in Genesis 16:12?
- 25:19 *En dit zijn de nakomelingen van Jitschak, de zoon van Avraham. Avraham had Jitschak geboren laten worden.*
Nakomelingen: Dit woord komt in het boek Genesis dertien keer voor. Eenmaal staat het volledig uitgeschreven met twee o's: *toeledoot*, namelijk in Genesis 2:4, waar staat: Dit is het nakomelingschap van de hemel en de aarde. Eenmaal staat het in Genesis met twee beknopte o's geschreven: *toledot*, namelijk in Genesis 25:12, waar het over het nageslacht van Jisjmaëel gaat. Alle andere keren is één o lang en één o kort geschreven. Dat het woord volledig wordt uitgeschreven, komt alleen nog voor in Roet 4:18. Het nageslacht van Boaz en Roet wordt op deze wijze verbonden met de hele geschiedenis van de hemel en de aarde.
- 25:20 *En het geschiedde dat Jitschak veertig jaar oud was toen hij Rivka, de dochter van Betoeel, de Arameeër uit Padan Aram, de zuster van Lavan, de Arameeër, voor zich tot vrouw nam.*
Op andere plaatsen wordt er nooit bij gezegd wiens broer of zuster iemand is. Dat Lavan als broer van Rivka wel genoemd wordt, heeft mogelijk te maken met de belangrijke rol die hij nog gaat spelen in de volgende verhalen.
Voor zich tot vrouw nemen [zie Genesis 24:67]. Avram/Avraham ging voor zich (Genesis 12 en 22). Jitschak nam voor zich. 'Gaan voor zich' is gaan zonder rekening te houden met anderen. Betekent het 'voor zich' van Jitschak hier dat hij Rivka tot vrouw nam, zonder zich aan anderen iets gelegen te laten liggen, waarbij 'anderen' in de eerste plaats Rivka zelf is?

*En Jitschak bad tot de Eeuwige, ten overstaan van zijn vrouw, want zij was onvruchtbaar. En de Eeuwige liet zich verbidden voor hem. En Rivka, zijn vrouw, werd zwanger. 25:21

Ten overstaan van: er staat niet dat Jitschak voor zijn vrouw bad, en ook niet dat hij ten behoeve van haar bad.

Zich laten verbidden voor hem: hier staat niet 'door hem'. Blijkbaar was de verhooring een gunst die de Eeuwige Jitschak bewees.

Rivka werd zwanger: in v 26 staat dat Jitschak zestig jaar was bij de geboorte van de kinderen. Dus is de relatie van Jitschak en Rivka bijna twintig jaar lang zonder zwangerschap gebleven.

*En de kinderen stootten in haar binnenste tegen elkaar. En zij zei: Als het zo is, waarom dit? Ik [...] En zij ging om de Eeuwige te vragen. 25:22

Rivka hakkelt. Ook hier zal het weer een uiting zijn van haar emotionaliteit. Zij ging: blijkbaar ging zij alleen, zonder Jitschak. Tot dusver was het haar familie, de knecht van Avraham en Jitschak die de richting bepaalden waarin haar leven zich ontwikkelde.

En de Eeuwige zei tot haar: Twee naties zijn in jouw buik, en twee volken zullen zich scheiden vanuit jouw schoot, en een volk zal sterker zijn dan een volk, en veel zal dienen de jongste. 25:23

Binnenste, buik, schoot: het specifieke woord 'baarmoeder' (*rèchem*) komt hier niet voor.

De voorspelling van de EEUWIGE is niet zo duidelijk als de meeste vertalingen het ons willen doen geloven.

Veel zal dienen de jongste: betekent dit dat wie veel heeft, zal dienen? Of betekent het dat de jongste veel zal dienen? Of zal de toekomst dit aan het licht brengen?

En haar dagen werden vervuld om te baren, en zie een tweeling in haar buik. 25:24

En zie: dit geeft aan dat wat daarna komt verrassend is. Maar dit was toch in v 23 al door de Eeuwige bevestigd?

En de eerste kwam naar buiten, rossig. Hij was geheel als een haren mantel. En zij noemden zijn naam: Esau. 25:25

Rosig: bij een tweeling die één gezamenlijke moederkoek heeft, kan het zijn dat de één meer voedsel en zuurstof krijgt dan de ander. Hierdoor wordt het ene kind overvuld met bloed. Het ziet er daardoor rossig uit. De ander komt tekort en ziet er bleek uit en kan door tekort aan voedsel en zuurstof zelfs sterven. Men noemt dit tegenwoordig het TTS-syndroom, het Tweeling Trans-

25:26–28

fusie syndroom. Mogelijk is dit de eerste beschrijving van een dergelijke afwijking.

Zij noemden: Jitschak en Rivka samen?

Noemen: letterlijk staat er 'roepen'.

Esau = harig.

25:26 *En daarna is zijn broer naar buiten gekomen, en zijn hand vastgrijpend de hiel van Esau. En hij noemde zijn naam Jaäkov. En Jitschak was zestig jaar bij het baren van hen.*

Hij noemde: Jitschak zal niet al te veel verwachting hebben van zijn tweede zoon, gezien de naam die hij hem gegeven heeft. Over de naam Esau waren Jitschak en Rivka het blijkbaar eens, maar hier is het alleen de vader die Jakob zijn naam geeft. Had Rivka iets anders in gedachten? God in elk geval later wel [zie Genesis 32:29].

Jaäkov betekent 'hij die de hiel vasthoudt'. Het is bepaald geen positieve naam. Volgens Hosea 12:4 heeft deze naam iets van doen met het werkwoord 'beetnemen'.

Als Jitschak hier zestig jaar is, betekent het dat Avraham hierna nog vijftien jaar leeft.

25:27 *En de knapen werden groot. En Esau werd een man, kundig in de jacht, een man van het veld. En Jaäkov was een integer man die tenten bewoonde.*

Knapen: zie 'Knaap en zoon van Jitschak', bij het verhaal in Genesis 22.

Integer: dit woord duidt iemand aan die compleet is, gaaf, oprecht. Tegelijk kan het ook 'simpel', 'onnozel' betekenen.

Esau werd en Jaäkov was.

In tenten wonen: geen ondernemend mens. Duidt het meervoud 'tenten' erop dat hij zowel een eigen tent had, maar ook in de tent van zijn ouders/moeder verbleef?

25:28 *En Jitschak kreeg Esau lief, want jachtbuit was naar zijn mond. En Rivka had Jaäkov lief.*

Jitschak kreeg lief: wat was Jitschak voor een vader? Welke vader houdt niet van zijn kinderen zodra zij geboren zijn, en zelfs daarvoor al? Pas toen Esau een jager geworden was en met jachtbuit thuis kwam, kreeg Jitschak hem lief. En dat Jitschak Jaäkov liefhad, wordt helemaal niet vermeld.

Rivka had lief: natuurlijk! Maar hield Rivka niet van Esau? Het lijkt er hier wel op dat Jaäkov haar voorkeur had. Was het omdat hij in de schaduw van zijn broer moest zien op te groeien? Een motivatie voor haar liefde wordt niet genoemd.

En Jaäkov stooftde een stoofpot, en Esau kwam van het veld, en hij was uitgeput. 25:29

Jaäkov stooftde een stoofpot: koken was typisch een vrouwenaangelegenheid. In Genesis 27:7 en 31 blijkt ook Esau eten te kunnen bereiden, maar dat was een vleesgerecht.

En Esau zei tot Jaäkov: Laat mij toch slurpen van het rode, dit rode, want ik ben uitgeput. Daarom heeft men zijn naam genoemd Edom. 25:30

Dit rode: in v 34 staat dat het linzensoep was.

Edom: rood = *adom*. *Adama* = akker, grond, en *Adam* is 'mens', akkermens, grondeling. Edom/Esau is dus een mens die op de aarde gericht is.

En Jaäkov zei: verkoop vandaag jouw eerstgeboorterecht aan mij. 25:31

Eerstgeboorterecht: volgens Deuteronomium 21:17 krijgt de oudste een dubbel deel van de erfenis. In Genesis wordt deze gewoonte nergens vermeld. Wat in elk geval wel bij de oudste hoorde, was dat hij de rol van gezinshoofd of zelfs stamoudste op zich nam na de dood van zijn vader. Het gaf dus naast aanzien ook een grote verantwoordelijkheid.

En Esau zei: Zie ik ben naar de dood aan het gaan, en waartoe is dit eerstgeboorterecht er voor mij? 25:32

Ik ben naar de dood aan het gaan: Er staat niet dat Esau verwacht snel te zullen sterven, maar wel dat hij er niet voor voelt verantwoordelijkheid te dragen voor wat na hem komt. Hij vindt het onrechtvaardig of zelfs onzin dat hij het eerstgeboorterecht heeft met alle verantwoordelijkheid, en dat alleen doordat hij toevallig eerder dan zijn broer geboren is.

En Jaäkov zei: Zweer mij vandaag. En hij zwoer hem. En hij verkocht zijn eerstgeboorterecht aan Jaäkov. 25:33

De naam Jaäkov komt tweemaal voor in dit vers en Esau wordt tweemaal uitsluitend met 'hij' aangeduid. Zo geeft de schrijver aan dat Jaäkov op de voorgrond treedt en Esau een naamloze figuur wordt.

En Jaäkov had Esau gegeven brood en linzenstoofpot. En hij at, en hij dronk, en hij stond op, en hij ging, en Esau verachtte het eerstgeboorterecht. 25:34

Jaäkov had gegeven: blijkbaar voordat de koop gesloten was had Jaäkov zijn hongerige broer al te eten gegeven.

Brood: niet alleen de stoofpot, maar ook brood erbij. 'Brood' is de algemene benaming voor 'voedsel'; dus kan brood bedoeld zijn, maar ook ander voedsel als kaas of vlees.

De vijf werkwoorden achter elkaar duiden de onverschilligheid aan waarmee Esau met dit belangrijke gebeuren omgaat.

GENESIS 25:5 EN 6

Ontferfd?

- ¶ In Genesis 25:5 staat dat Avraham alles wat hij had aan zijn zoon Jitschak gaf. Daarna volgt in v 6 dat hij zijn andere zonen met een 'fooï' wegstuurde. Werden deze zes andere zoons van Avraham ontferfd en erfde Jitschak al het bezit van hun vader? In De Nieuwe Bijbelvertaling luidt de vertaling van v 5 en 6: Avraham gaf alles wat hij bezat aan Jitschak. De zonen van zijn bijvrouwen gaf hij nog tijdens zijn leven geschenken en hij stuurde hen weg naar een land in het oosten, Kedem, ver bij zijn zoon Jitschak vandaan. Deze vertaling is heel duidelijk, maar de oorspronkelijke tekst is beslist niet zo duidelijk. Er is alle reden om een aantal woorden en uitdrukkingen wat nauwkeuriger te onderzoeken.

Alles wat hij bezat: het woord bezitten staat niet in de oorspronkelijke tekst. Letterlijk staat er: alles wat voor hem was. Aangezien het woord 'hebben' niet bestaat in het Hebreeuws, wordt de uitdrukking 'zijn voor' vaak vertaald met 'hebben' (bezitten). Dat dit woord 'hebben' of 'bezitten' in het bijbels Hebreeuws niet voorkomt, zal te maken hebben met het feit dat de hele aarde Gods bezit is, en geen mens deze als zijn eigendom kan beschouwen. De mens heeft alles wat hij meent te hebben in bruikleen! Er wordt dus wel vertaald met 'hebben', maar als we naar de oorspronkelijke gedachtegang terug willen, zullen we moeten vertalen: zijn voor hem. Als wij zo v 5 vertalen met 'Avraham gaf alles 'wat voor hem was' aan Jitschak', wordt het opeens niet meer zo duidelijk wie met 'hem' bedoeld is. Het lijkt er sterk op dat Jitschak bedoeld is. En dan betekent dit dat Avraham alles wat al voor Jitschak bestemd was (om te erven) aan hem gaf.

En nu v 6. Daarin wordt het werkwoord geven gebruikt, maar in het Hebreeuws staat een vorm van dit werkwoord 'geven' dat niet zomaar met 'hij gaf' vertaald kan worden. Beter is te vertalen hij had gegeven. Dit betekent dat Avraham al voordat hij Jitschak 'al het zijne' gaf, hij de andere zoons (al het hunne) gegeven had.

Wat het woord geschenken betreft: het woord dat hier gebruikt wordt is uniek in Tenach. Het is niet het gewone woord voor 'geschenken', maar het is het naamwoord dat afgeleid is van het werkwoord 'geven'. Letterlijk zou men kunnen vertalen: gegevenheden. Dit woord is in de loop van de tijd wel het gewone woord voor 'geschenk' geworden, maar het is twijfelachtig of dat hier al

het geval was. Er is geen ander bijbelverhaal waarin we de betekenis van dit woord verder kunnen nagaan. We zullen het dus moeten doen met de afgeleide betekenis van het werkwoord 'geven' zelf. Dit woord komt in dit gedeelte voor in v 5 als Avraham Jitschak gaf, en in v 6 als Avraham had gegeven aan zijn andere zoons. Als Avraham Jitschak alles gaf wat voor hem was, had hij ook de andere zoons het hunne al gegeven. En dit hoeft niet een 'geschenk' of een 'fooï' te zijn geweest, maar dat deel van de erfenis waar zij, ook al waren het kinderen van een bijvrouw, recht op hadden.

GENESIS 25:6

Tijdens zijn leven

Als Avraham na de dood van Sara bij een andere vrouw nog zes zoons verwekt heeft, stuurt hij die tijdens zijn leven weg, bij zijn zoon Jitschak vandaan. In De Nieuwe Bijbelvertaling staat: 'Hij gaf de zonen van zijn bijvrouwen tijdens zijn leven geschenken, en hij stuurde hen weg.' Als we letterlijk het Hebreeuws volgen staat er: En hij joeg hen weg van op/tegen Jitschak, zijn zoon, in nog hij is levend. De 'hij' in 'hij joeg weg' is vanzelfsprekend Avraham, maar wie is de 'hij' bij het woord 'levend'? Er zijn twee redenen om aan te nemen dat deze 'hij' niet Avraham, maar Jitschak moet zijn. Ten eerste: het is volkomen overbodig te vermelden dat Avraham dit tijdens zijn leven heeft gedaan. Hoe zou hij dit ooit ná zijn leven hebben kunnen doen? Ten tweede: de persoon die het laatst genoemd wordt voor 'hij' is Jitschak, zijn zoon. Een persoonlijk voornaamwoord behoort terug te slaan op de laatstgenoemde, en dat is in dit geval Jitschak. De vraag die opkomt, is dan wel: wat bedoelt de schrijver met 'tijdens Jitschaks leven'? Avraham was oud en zijn einde naderde, maar Jitschak was pas veertig jaar en had nog maar pas een vrouw genomen. Voor een mogelijk antwoord op deze vraag moeten we nauwkeurig het Hebreeuws bekijken. Er staat niet het woord 'tijdens', maar in nog hij levend. Dit betekent dat Jitschak nog in leven was, maar dat hij dreigde om te komen. Hierbij past ook de uitdrukking die er vóór staat: op / tegen Jitschak. Uit deze woorden zou men kunnen opmaken dat de zes halfbroers van Jitschak over hem domineerden en Jitschak onder deze druk dreigde te bezwijken. Zoals eerst Jisjmaël de meerdere was van Jitschak, en om die reden weg moest, zo zijn nu Jitschaks andere halfbroers hem de baas. Dat Jitschak zich ondanks zijn beperkte capaciteiten later toch kan handhaven, zal hij voor een groot deel danken aan de capabele vrouw aan zijn zijde.

Jitschak bidt om vruchtbaarheid

¶ De vrouwen van de aartsvaders Avraham, Jitschak en Jaäkov worden door de schrijver van het boek Genesis onvruchtbaar genoemd. Niet hun h uwe-lijk is onvruchtbaar, nee het ontbreken van kinderen ligt aan de vrouw. Hoe meent de schrijver dit zo zeker te weten? Bij Avraham blijkt het later als Avraham een tweede vrouw krijgt. Hagar wordt direct zwanger en ze baart zijn zoon Jisjma el. Bij Jaäkov is de niet-geliefde vrouw, Lea, al gauw zwanger omdat God zich haar lot aantrekt, en Racheel, de geliefde vrouw, blijft lange tijd zonder kinderen. Maar ligt bij Jitschak de oorzaak van de onvruchtbaarheid bij zijn vrouw Rivka? Jitschak neemt Rivka tot vrouw als hij veertig jaar is (Genesis 25:20), en daarna gaat hij bidden tot de Eeuwige (vers 21). Direct er achteraan staat: En de Eeuwige liet zich verbidden voor hem. Uit vers 26 blijkt dat Jitschak zestig jaar is als de tweeling Esau en Jaäkov geboren wordt. Waarschijnlijk is er twintig jaar over heen gegaan voor Rivka zwanger werd. Maar hoe kon Jitschak weten dat hun onvruchtbare relatie aan zijn vrouw geweten kon worden? Hij had nooit eerder een andere vrouw gehad en bij haar kinderen verwekt.

De rabbijnse verklaring is als volgt: In Genesis 17:19 staat dat Avraham door Jitschak nageslacht zal krijgen. En God maakt zijn belofte altijd waar. Van Rivka is niet eerder verteld dat zij nageslacht zou krijgen. De conclusie moet dan ook zijn, dat de onvruchtbaarheid ook hier aan de vrouw ligt.

Mij lijkt deze verklaring wat te simpel. In de belofte van God aan Avraham wordt niets meegedeeld over onvruchtbaarheid, noch bij de man, noch bij de vrouw. En dat Jitschak kinderen zou krijgen, zegt niet dat er tevoren geen beperkingen bij hem zouden zijn. Jitschak ging er wel van uit dat zijn onvruchtbare relatie aan Rivka te wijten was, gezien zijn uitspraak in vers 21: Jitschak ging bidden tot de Eeuwige ten behoeve van zijn vrouw. Maar het lijkt dat de Eeuwige het beter weet dan Jitschak, want daarna staat er tenminste: En de Eeuwige liet zich verbidden voor hem. Het is echter wel mogelijk dat met 'voor hem' niet bedoeld is dat Jitschak onvruchtbaar was, maar dat de kinderen die geboren zullen worden voor hem zullen zijn. Een bewijs dat de oorzaak van de onvruchtbaarheid bij Jitschak lag is dit niet, maar het sluit deze mogelijkheid niet uit.

GENESIS 25:22 EN 23

De tweeling in Rivka's binnenste

Na het bidden van haar man Jitschak is Rivka zwanger geworden van een tweeling. In Genesis 25:22 wordt verteld dat de twee jongens al ruzie maken voordat ze geboren zijn. Er staat tenminste: En de zonen in haar binnenste stootten tegen elkaar. In het volgende vers geeft de Eeuwige uitleg over dit gebeuren in haar binnenste: Twee volken zijn in jouw buik en twee naties zullen zich uit jouw schoot scheiden. De schrijver gebruikt achtereenvolgens de woorden binnenste, buik en schoot. Wat hierbij opvalt, is dat het specifieke woord voor baarmoeder (*rèchem*) in beide verzen niet gebruikt wordt. De woorden die wel gebruikt worden (*kèrèv*, *bèthèn* en *méah*) zijn termen die een bredere betekenis kunnen hebben dan alleen 'baarmoeder'. Het woord *rèchem* heeft te maken met het begrip ontferming, erbarmen. Blijkbaar vindt de schrijver dit geen goede aanduiding voor de plek waar de broers elkaar nu al naar het leven staan.

JITSCHAK TE GERAR

GENESIS 26

En het geschiedde dat er honger was in het land, afgezien van de eerste honger die er in de dagen van Avraham geweest was. En Jitschak ging naar Avimelech, de koning van de Filistijnen, te Gerar. 26:1

De eerste honger: deze eerste periode van honger wordt beschreven in Genesis 12. Elke aartsvader maakt in zijn leven een periode van honger door. Avraham in Genesis 12, Jitschak hier in Genesis 26 en Jaäkov in Genesis 41.

Avimelech: in Genesis 20 is ook sprake van Avimelech, de koning van Gerar. Dat was kort voor de geboorte van Jitschak. Jitschak was veertig jaar toen hij Rivka als vrouw kreeg [zie Genesis 25:20], en twintig jaar later werd de tweeling geboren [zie Genesis 25:26]. In Genesis 25:27 staat dat de knapen groot werden. Ze zullen toen geen pubers meer geweest zijn. In Genesis 26:34 wordt verteld dat Esau veertig jaar oud is. Genesis 26 zal dus spelen zo'n tachtig tot honderd jaar na de eerste episode met Avimelech in Genesis 20. Met Avimelech kan dus moeilijk dezelfde persoon bedoeld zijn. Avimelech betekent mijn vader is koning. Het zou daarom een titel kunnen zijn. Waarschijnlijk was het koningschap over Gerar erfelijk.

Gerar: Mogelijk dat er een verband te leggen is tussen de naam van deze stad en 'geer', het woord voor 'vreemdeling'.

*En de Eeuwige liet zich aan hem zien. En hij zei: Daal niet af naar Egypte. Woon in het land waar ik je van zal zeggen... 26:2

Daal niet af naar Egypte: Blijkbaar was Jitschak van plan naar Egypte 'af te dalen'. Dit 'afdalen' is de normale uitdrukking als het gaat over het reizen van Kenaän naar Egypte. Hiermee wordt niet alleen het letterlijke afdalen bedoeld, maar ook het symbolische afdalen. Gewoonlijk was in Egypte nog graan te koop als er in Kenaän en omringende landen tekort was. Zowel Avraham als de zoons van Jaäkov trekken naar Egypte in tijden van honger. Blijkbaar vindt de Eeuwige het voor Jitschak geen geschikte plaats om te overleven.

Wonen: hier staat het woord *sjachan*. Het is meer dan 'als vreemdeling vertoe-

26:3–5

ven', maar het is ook niet het gewone woord *jasjav*: 'zitten, blijven, wonen'. Het laatste woord duidt aan dat men zijn bestemming bereikt heeft. *Sjachan* is meer 'in vrede met zijn omgeving ergens verblijven' (volgens HIRSCH). *Ik zal zeggen*: wát de Eeuwige van het land zal zeggen, wordt hier niet meege-deeld. Of is bedoeld wat ons in v 3 verteld wordt. Dan slaat dit zeggen op wat volgt.

26:3 *Verblijf als vreemde in dit land, en ik zal met jou zijn, en ik zal jou zegenen. Want aan jou en aan jouw zaad zal ik al deze landen geven. En ik zal oprichten de eed die ik aan Avraham, jouw vader, gezworen heb.*

Als vreemde verblijven: Jitschak moet wel in dit land wónen, maar hij moet niet assimileren. Hij moet 'vreemdeling' blijven.

Al deze landen: Filistea, maar blijkbaar ook Kenaän. Maar niet Egypte.

Deze: net als in Genesis 19 ontbreekt hier de slotletter, de letter H. Letterlijk staat er: deze landen, de godheid. De Midrasj zegt hierover: dit woord duidt aan dat het land weerbarstig is. Het geeft zijn inwoners een moeizaam bestaan doordat het afhankelijk is van regenval en dauw. Toch kan het een land worden van 'melk en honing', door de zegen van God en de inspanning der mensen. Zo kunnen de nakomelingen van Jitschak een voorbeeld, een zegen zijn voor alle volken.

Oprichten: gestand doen, maar tegelijk een teken zijn voor anderen.

26:4 *En ik zal jouw zaad veel maken als de sterren van de hemel, en ik zal jouw zaad geven al deze landen, en in jouw zaad zullen alle volken der aarde zich zegenen.*

Zich zegenen: dit kan ook vertaald worden met 'zij zullen elkaar zegenen' of met 'zij zullen gezegend worden'. Het begrip 'zegenen' houdt in 'de ander het goede toewensen', maar ook concreet 'de ander weldoen'. Dit 'zegenen' kan zowel betrekking hebben op God als op mensen. Van oorsprong betekent het woord 'zegenen': 'de ander sterk maken'.

26:5 *Omdat Avraham gehoord heeft naar mijn stem. En hij bewaarde mijn opdracht, mijn geboden, mijn inzettingen en mijn leringen.*

Horen naar de stem: hiermee wordt met name bedoeld dat iemand hoort naar de bedoeling van de woorden van een ander en gehoorzaamt.

Bewaren: dat is zorgvuldig in acht nemen.

Opdracht: hierin zit het zelfde woord 'bewaren'. Het wordt vooral gebruikt als priesters Gods opdrachten moeten uitvoeren.

Gebod: 'mitswa'; afgeleid van 'gebieden, bevelen'.

Inzetting: wat vastgelegd is in een wetboek.

Lering: 'tora': afgeleid van het woord 'leren', 'onderwijzen'. Het is ook de aanduiding van de vijf boeken van Mosje.

*En Jitschak ging wonen in Gerar.

26:6

Dit is één van de veertien verzen in de Tora die uit slechts drie woorden bestaan.

Wonen: in v 3 had de Eeuwige Jitschak gezegd als vreemde te verblijven, maar hier staat dat Jitschak ging wonen (*jasjav*) in Gerar. Hij lijkt daarin op Lot die – volgens Genesis 14:12 – in Sedom was gaan wonen. Avraham had al gezegd in Genesis 20:11: Ik dacht, er is geen vrees voor God in deze plaats.

En de mannen van de plaats vroegen naar zijn vrouw. En hij zei: mijn zuster is zij. Want hij was bang te zeggen: het is mijn vrouw. Opdat de mannen van de plaats mij niet doden vanwege Rivka, want zij is goed van uiterlijk.

26:7

Plaats: met opzet zal de schrijver niet het woord 'stad' of 'Gerar' hier gebruiken, maar 'plaats': *makoom*. Een *makoom* is een plek waar men thuis is. Worden de mannen hier vrijpostig in hun vragen omdat Jitschak hier is komen wonen? *Vragen naar iemands vrouw:* men zou naar iemands welzijn kunnen vragen, maar naar iemands vrouw vragen is ongepast.

Zijn vrouw: het was blijkbaar duidelijk dat Rivka de vrouw van Jitschak was.

De hapering in dit vers zou een aanduiding kunnen zijn van de ontreddering van Jitschak. Er ontbreekt namelijk: Jitschak dacht. Wil de schrijver hiermee misschien suggereren dat Jitschak enigszins beperkt was in zijn denkvermogen?

Te zeggen: letterlijk 'door te zeggen', wat weer duidt op een officiële bekendmaking.

Goed van uiterlijk: In Genesis 24:16 staat dat Rivka zeer goed van uiterlijk was. Daar wordt een – objectieve – beschrijving van Rivka gegeven. Hier is het de echtgenoot zelf die van zijn vrouw zegt dat zij 'goed om te zien' is, en niet 'zeer goed'. Zag Jitschak al niet zo scherp meer? In Genesis 27:1 is hij oud geworden en blind. Of merkt een echtgenoot de schoonheid van zijn eigen vrouw minder goed op? Of was Rivka minder mooi geworden nu zij ouder is geworden en een tweeling gebarnd heeft?

*En het geschiedde dat voor hem daar de dagen lang werden. En Avimelech, de koning van de Filistijnen keek vanuit het venster naar. En hij zag, en zie: Jitschak, dollend met Rivka, zijn vrouw.

26:8

De dagen werden lang voor hem: volgens RASJI slaat dit op Jitschak. Jitschak werd zorgeloos, omdat er lange tijd niets dreigends gebeurd was. Volgens anderen

zou dit slaan op Avimelech. Het kan betekenen dat Avimelech zich verveelde, en niets beters te doen had dan wat rond te kijken. Het kan ook zijn dat het zomer geworden is en daardoor de dagen lang worden. En Jitschak kan niet wachten met 'dollen met zijn vrouw' tot het donker is geworden.

Vanuit het venster: zie het desbetreffende artikel hierover.

Dollen: Zie het desbetreffende artikel hierover.

- 26:9 *En Avimelech riep Jitschak, en hij zei: Nee, zie! Jouw vrouw is zij. En hoe heb je gezegd: mijn zuster is zij? En Jitschak zei tot hem: Want ik had gedacht: opdat ik niet sterf vanwege haar.*

Niet sterven: Er leek tevoren geen sprake te zijn geweest van bedreiging. Zou Jitschaks gedrag te maken hebben met het navolgen van zijn vader, die ook zijn vrouw liet doorgaan voor zijn zuster? [zie Genesis 20].

Jitschak ontplooit geen eigen initiatief, hij gaat niet zijn eigen weg. Wat hij zijn vader heeft zien doen en wat hij van zijn vader gehoord heeft, probeert hij zoveel mogelijk na te volgen. Zelfs het bedrog dat Avraham pleegde toen hij Sara voor zijn zuster liet doorgaan,

- 26:10 *En Avimelech zei: Wat is dit? (Wat) heb je ons aangedaan? (Het scheelde) weinig of één van het volk had bij jouw vrouw gelegen, en jij had schuld over ons gebracht.*

Wat: in zijn verontwaardiging vergeet Avimelech dit woord. Hij stelt een dubbele vraag.

Eén van het volk: RASJI zegt dat hier niet bedoeld is 'de een of andere man uit het volk', maar 'de ene van het volk'. Dat wil zeggen de koning zelf.

Schuld: dit is een woord dat met name het schuldig zijn tegenover God aanduidt.

- 26:11 *En Avimelech gebood heel zijn volk, door te zeggen: Wie deze man en zijn vrouw aanraakt, zal zeker sterven.*

Aanraken: met kwade bedoelingen.

- 26:12 *En Jitschak zaaide in dat land en hij vond in dat jaar honderd maten en de Eeuwige zegende hem.*

De honger zal hiermee tot het verleden behoord hebben.

Opvallend is de volgorde: Jitschak zaaide en vond (oogstte), en daarna wordt pas gezegd dat de EEUWIGE hem zegende. Men zou verwachten dat de zegen vooraf ging aan het zaaïen en oogsten. Het lijkt er hier op dat Jitschak gezegend werd door wat hij deed.

Honderd maten: bedoeld lijkt te zijn 'honderdvoudig'.

*En de man werd groot, en hij ging gaande en groter wordende tot hij zeer groot geworden was. 26:13

Groot: van Avraham wordt in Genesis 13:2 gezegd dat hij 'zwaar' geworden was. 'Zwaar' betekent veel bezit hebbend, maar ook tegelijk respect afdwingend. Jitschak werd almaar groter. Betekent dit dat hij tevoren 'klein' was? Het woord 'zwaar' is een objectieve constatering, het woord 'groot' subjectief, dus in de ogen van de ander.

Gaande: in Genesis 24:62 stond dat Jitschak was 'gekomen van het komen'. Blijkbaar is er een ontwikkeling in zijn leven waardoor hij nu een eigen weg kan gaan.

En hij had een veestapel van kleinvee en een veestapel van rundvee en veel arbeid, en de Filistijnen benijdden hem. 26:14

Arbeid: meestal wordt gedacht dat met dit woord 'personeel' bedoeld is.

En al de putten die de knechten van zijn vader gegraven hadden in de dagen van Avraham zijn vader, hadden de Filistijnen dichtgestopt. En ze vulden ze met grond. 26:15

Vader: tweemaal deze aanduiding. Dit kan wijzen op de afhankelijk van Jitschak van zijn vader.

Grond: dit woord wordt op andere plaatsen vaak met 'stof' vertaald.

En Avimelech zei tot Jitschak: Ga weg van bij ons, want jij bent veel sterker dan wij. 26:16

Rabbiijn HERTZ zegt: Modern antisemitisme wordt grotendeels bepaald door afgunst. Zo wordt het rabbijnse gezegde bewaarheid dat wat de aartsvaders overkwam, zich herhaalt in het leven van hun nakomelingen.

En Jitschak ging vandaar en hij legerde zich in de beek van Gerar en hij ging daar wonen. 26:17

Beek: met dit woord zal mogelijk een zogenaamde wadi bedoeld zijn die in de droge tijd geen water bevatte. De Statenvertaling heeft het over 'dal'. Een wadi is in elk geval een gevaarlijke plek om er zijn kampement op te slaan, want als er bij de bovenloop van deze wadi regen valt, wordt de wadi een onstuimige stroom die alles op zijn weg mee spoelt. Mogelijk dat met dit woord het beekdal bedoeld is.

En Jitschak keerde terug en hij groef de waterputten op die zij in de dagen van zijn vader Avraham gegraven hadden. En de Filistijnen hadden ze dichtgestopt na de dood van Avraham. En hij noemde ze (met) de namen waarmee zijn vader ze genoemd had. 26:18

Hij keerde terug en groef: dit is een typisch Hebreeuwse uitdrukking die gewoonlijk vertaald wordt met 'hij groef weer'.

26:19–23

Avraham had gegraven: in geen enkel verhaal wordt het graven van een put door Avraham vermeld. Wel wordt in Genesis 21:30 verteld dat Avraham tevóren een put gegraven had. Vond de schrijver dat niet relevant om te vermelden in zijn verhalen over Avraham? Het openmaken van de oude putten is blijkbaar van meer belang.

Dezelfde namen: Jitschak ontwikkelt geen eigen initiatief. Hij treedt in de voetstappen van zijn vader.

Vader: voor de vierde keer wordt deze aanduiding gebruikt, tweemaal in vers 15 en tweemaal in v 18.

26:19 *En de knechten van Jitschak groeven in de beek en zij vonden daar een put met levend water.*

Levend water: hiermee wordt bedoeld een put waar in de bodem een bron was die water gaf.

26:20 *En de herders van Gerar twistten met de herders van Jitschak, door te zeggen: Van ons is het water. En hij noemde de put daar: Esek. Want zij hadden met hem ruzie gemaakt. Esek betekent 'ruzie'.*

26:21 *En zij groeven een andere put, en zij twistten ook daarover. En hij noemde de naam ervan Sitna.*

Sitna betekent 'aanklacht', 'weerstand'.

26:22 *En hij brak vandaar op en hij groef een andere put. En daarover twistten zij niet. En hij noemde de naam daarvan Rechovot. En hij zei: Want nu heeft de Eeuwige voor ons ruimte gemaakt, en wij zullen vruchtbaar zijn in het land.*

Rechovot betekent 'ruimte'.

In v 19 en 21 zijn het de knechten van Jitschak die groeven. Hier doet hij het zelf.

26:23 *En hij ging vandaar omhoog naar Beëer Sjeva.*

Beëer Sjeva betekent 'put van de zeven', of 'put van de eed'.

Omhoog gaan: Beëer Sjeva ligt lager dan Rechovot, en toch wordt het woord 'optrekken/omhoog gaan' gebruikt. Dit woord zal daarom vooral een symbolische betekenis hebben. Alleen ruimte krijgen is niet genoeg. Hoger, dus belangrijker, is de plek waar God een verbond gesloten heeft.

En de Eeuwige liet zich aan hem zien in die nacht, en hij zei: Ik ben de God van Avraham, je vader. Vrees niet, want met jou ben ik, en ik zal jou zegenen en je zaad veel maken, vanwege Avraham mijn knecht. 26:24

Het is niet duidelijk of de EEUWIGE zich in een visioen of een droom aan Jitschak laat zien. De combinatie van 'zien' met 'nacht' lijkt niet op een letterlijk zien te wijzen.

En hij bouwde daar een altaar, en hij riep de naam van de Eeuwige aan. En hij spande daar zijn tent. En de knechten van Jitschak hakten daar een put. 26:25

Een altaar bouwen is symbolisch voor 'aanbidden'.

Dat Jitschak zijn tent spande betekent dat hij er geen permanente woonplaats zocht. Na het bouwen van een altaar is er geen sprake meer van 'wonen' of van 'graven' maar van een 'tent' en van 'hakken'. Dus daarna een tijdelijke verblijfplaats en met inspanning iets realiseren.

Hakken: in de voorgaande verzen is steeds sprake geweest van 'graven'. Uit opgravingen is gebleken dat bij Beëer Sjeva een rotsachtige laag is. De knechten moesten door deze laag hakken om water te kunnen vinden.

En Avimelech was tot hem gekomen uit Gerar, en Achoezat, zijn vriend en Pichol, zijn legeroverste. 26:26

Achoezat betekent 'eigendom'.

Pichol wordt volgens JAGERSMA in Egyptische teksten vaak als naam vermeld van schatbewaarders. Mogelijk dat Avimelech hier Jitschak dus komt opzoeken met 2 ministers, de minister van buitenlandse zaken en van financiën.

En Jitschak zei tot hen: Waarom zijn jullie tot mij gekomen? En jullie, jullie haten mij en jullie hebben mij bij jullie vandaan gestuurd. 26:27

De reactie van Jitschak is voor een oosterling wel erg openhartig. Gewoonlijk worden verwijten in bedekte termen geuit.

En zij zeiden: Wij hebben ingezien dat de Eeuwige met jou is. En wij zeggen: Laat er toch een eed zijn tussen ons beiden, tussen ons en jou. En laten wij een verbond met jou sluiten. Zijn met jou: hier wordt het woord 'geschieden' gebruikt. We zouden kunnen lezen 'de Eeuwige maakt geschiedenis met jou'. 26:28

Eed: een zwaarwichtig woord dat aangeeft dat het hier een belofte betreft, met daarbij een vervloeking als men zich er niet aan houdt.

Volgens Onkelos is dit verdrag een bevestiging van het verdrag dat destijds met Avraham gemaakt is.

26:29 *Als jij met ons kwaad doet, zoals wij jou niet aangeraakt hebben, en zoals wij met jou slechts goed gedaan hebben en wij jou in vrede hebben weggestuurd, jou, nu de gezegende van de Eeuwige.*

Als: door dit woord ontstaat een zin die niet goed afsluit, een ontsprende zin. Als men dit woord niet met 'als' vertaalt, maar met 'dat niet', wat ook mogelijk is, ontstaat een voorwaardelijke zin; dan had er een andere zin aan vooraf moeten gaan. Hiervoor pleit dat het voegwoord 'en' ontbreekt. Hoe het ook zij, het is duidelijk dat in deze uitspraak haperingen voorkomen. Haperingen in gesproken taal zijn een kenmerk van emoties. Waarschijnlijk dat het hier te maken heeft met het onoprechte in Avimelechs woorden.

Rabbi MUNK zegt: De Filistijnen doen het voorkomen dat het van hun kant iets bijzonders is dat zij Jitschak in vrede hebben laten gaan en hem niet van zijn bezit hebben beroofd.

26:30 *En hij bereidde voor hen een maaltijd en zij aten en zij dronken.*

Jitschak antwoordt blijkbaar niet, maar biedt de Filistijnen wel gastvrijheid aan.

Voor hen: met een duidelijke bedoeling zal de tekst dit vermelden. Jitschak had de maaltijd uitsluitend voor zijn drie gasten bereid en zelf nam hij er niet aan deel. Evenals zijn vader Avraham in Genesis 18:8 zijn gasten een maaltijd aanbod en er zelf bij bleef staan om te zien of hij nog iets moest aanvullen, zo volgde Jitschak hier ook het voorbeeld van zijn vader.

26:31 *En zij stonden vroeg in de morgen op en zij zwoeren ieder zijn broeder, en Jitschak stuurde hen weg. En zij gingen van hem weg in vrede.*

Broeder: met dit woord wordt gewoon een 'broer' aangeduid, maar ook wel een verder familielid of een stamgenoot. Het is onwaarschijnlijk dat Jitschak en Avimelech hier dikke vrienden geworden zijn.

In vrede: Toen Jitschak van hen wegtrok was dit bepaald niet 'in vrede'. In v 20 en 21 is zelfs sprake van ruzie. Blijkbaar vergeet Avimelech dit maar voor het gemak, want hij heeft het in v 29 over 'in vrede wegsturen'. Jitschak stuurde hem wérkelijk 'in vrede' weg.

26:32 *En het geschiedde op die dag dat de knechten van Jitschak kwamen en zij vertelden hem aangaande de put die zij gegraven hadden, en zij zeiden tot hem: Wij hebben water gevonden.*

26:33 *En hij noemde deze: Sjeva. Daarom is de naam van de stad Beëer Sjeva, tot op deze dag. Sjeva betekent 'eed' en ook 'zeven'.*

En Esau werd veertig jaar en hij nam een vrouw, Jehoediet, de dochter van Beëri, de Chitiet, en Basemat, de dochter van Elon, de Chitiet. 26:34

Jehoediet (Judith) is afgeleid van de naam van de stad Jehoed [zie Jozua 19:45]. Deze naam zou betekenen ‘de edele’.

Basemat betekent ‘balsem’.

Elon betekent ‘eik’, ‘grote boom’.

Op dit moment moet Jitschak honderd jaar oud zijn. Veertig jaar was hij toen hij Rivka ontmoette. Twintig jaar later werd de tweeling geboren. Dus zowel Jitschak als Esau kregen een vrouw toen zij veertig jaar oud waren.

De namen van Esau's vrouwen komen niet overeen met die in Genesis 36:2–3.

En zij werden een verbittering van geest voor Jitschak en Rivka. 26:35

In de afwijzing van hun schoondochters trekken Jitschak en Rivka één lijn.

GENESIS 26:2, 3 EN 6

Jitschak woont

In v 2 van Genesis 26 zegt de Eeuwige tegen Jitschak dat hij in een nader te noemen land moet gaan wonen. In v 3 gaat de Eeuwige door en zegt dat Jitschak in dit land moet verblijven. En in v 6 staat dat Jitschak deed wat hem opgedragen was, namelijk wonen in het stadje Gerar, in het gebied van de Filistijnen. Maar zo simpel als het hierboven geschetst is, staat het er niet. In deze drie verzen worden drie verschillende woorden voor ‘wonen’ gebruikt. In v 2 staat het woord *sjachan*, dat betekent dat men ergens woont en in vrede leeft met zijn omgeving. In v 3, in dezelfde toespraak van de Eeuwige, gebruikt deze het woord *goer*, dat is ‘als vreemde verblijven’. Is dit bedoeld als nadere uitleg van het ‘wonen’ in v 2? Maar in v 2 heeft de Eeuwige het over een land waarvan hij zal zeggen... Deze uitdrukking doet denken aan Genesis 22:2 waar God iets dergelijks tegen Avraham zegt over een berg die hij en Jitschak moeten beklimmen. Maar is met ‘dit land’ in v 3 wel hetzelfde land bedoeld als in v 2? Gerar, dit land, was niet Jitschaks bestemming. Dat zal pas het land zijn waarvan de Eeuwige zal zeggen... Volgens v 6 heeft Jitschak niet goed begrepen wat de bedoeling van de Eeuwige was, want hij ging wonen in Gerar. Hier wordt het gewone woord voor ‘wonen, blijven’ (*jasjav*) gebruikt. Niet alleen Gerar, maar het hele land Kenaän was noch voor Avraham, noch voor Jitschak, noch voor Jaäkov een land waar zij mochten wónen. Pas hun verre nakomelingen zouden het land mogen beërven. Het gevolg van Jitschaks onbegrip volgt direct in v 7, waar gevaar dreigt voor Rivka en hemzelf.

GENESIS 26:8

Vanuit het venster neerkijken

- ¶ De huizen in die tijd schijnen vensters te hebben gehad die nogal hoog waren. De uitdrukking vanuit het venster neerkijken komt in drie andere verhalen voor. In Richteren 5:28 is het de moeder van Sisera die neerkijkt. In 2 Samuel 6:16 kijkt Michal, de vrouw van David, uit het venster neer. En in 2 Koningen 9:30 kijkt Isevel neer uit het venster. Met deze drie vrouwen loopt het niet goed af. Sisera's moeder wacht tevergeefs op haar zoon, want die is omgebracht door Jael. Michal ergert zich aan Davids uitbundigheid, en zij blijft zonder kinderen. En Isevel wordt door haar dienaren uit het raam te pletter gegoooid. 'Vanuit het venster neerkijken' is blijkbaar een slechte bezigheid.

GENESIS 26:8

Dollen

- ¶ Dit woord is afgeleid van het werkwoord dat 'lachen' betekent. De vorm die hier gebruikt wordt heeft altijd met seksualiteit te maken. RASJI zegt dat het betekent: geslachtsgemeenschap hebben. Reisel vertaalt het met 'stoeien'. Het wordt voor het eerst gebruikt in Genesis 21:9, waar staat dat Jisjmaël 'dolde'. Verder gebruikt de vrouw van Potifar dit woord tweemaal, in Genesis 39:14 en 17. Zij beschuldigt Joseef van 'dollen' met haar. Dit woord zal zeker te maken hebben met seksualiteit, maar het is zeer de vraag of met dit woord 'gemeenschap' bedoeld is, want dat lijkt in ieder geval bij Jisjmaël onwaarschijnlijk. Waarschijnlijk worden bedoeld uitingen van seksualiteit zonder dat er sprake is van geslachtsgemeenschap. Ook Jitschak en Rivka zullen hier iets gedaan hebben wat men normaliter als man niet met zijn zuster doet. Mijn mening is dat zij seks met elkaar hadden zonder dat er sprake was van coïtus.

Groot en zwaar

- ¶ Als Avraham uit Egypte terugkeert in Genesis 13:2 wordt van hem gezegd dat hij 'zwaar' geworden was. Van Jitschak wordt hier gezegd dat hij groot, groter en zeer groot werd toen hij bij Avimelech vandaan gekomen was. 'Groot' zal een andere betekenis hebben dan 'zwaar'. 'Zwaar' betekent veel bezit hebbend, maar ook tegelijk respect afdwingend. Zwaar is wat men zelf ervaart, het gewicht dat men draagt; het is een subjectief gevoel. Groot is wat anderen zien; het is meer objectief.

JITSCHAK BEDROGEN

door Rivka en Jaäkov

GENESIS 27

*En het geschiedde dat Jitschak oud geworden was. En zijn ogen waren te troebel geworden om te zien. En hij riep Esau zijn grote zoon. En hij zei tot hem: Mijn zoon. En hij zei tot hem: Hier ben ik. 27:1

De rabbijnen hebben fraaie verklaringen bedacht voor Jitschaks blindheid. De rook van de afgodenooffers van Esau's vrouwen zou hiervan de oorzaak geweest zijn. Een andere mogelijkheid is dat Jitschak blind was geworden door tranen van engelen. Toen Jitschak op het altaar lag, hebben engelen namelijk zo erg geweend, dat hun tranen in Jitschaks ogen druppelden, en daardoor is hij blind geworden. Een derde verklaring is dat de EEUWIGE Jitschaks blindheid veroorzaakt had, om te voorkomen dat Jitschak Esau zou zegenen. Als hij blind was kon hij niet zien dat Jaäkov zich voor zijn broer uitgaf. Nog een uitleg is dat Jitschaks blindheid een straf was van de Eeuwige, omdat hij Esau's slechtheid niet in toom had weten te houden. NACHMANIDES meent dat het een natuurlijk gevolg van zijn hoge leeftijd was.

Troebel: dit woord wordt ook elders gebruikt (Deuteronomium 34:7, Job 17:7, Jesaja 42:4, Zacharia 11:17), en steeds in verband met een hoge leeftijd. Mogelijk dat gewoon de oogziekte 'staar' bedoeld is. Dit is een troebel worden van de lens op hogere leeftijd.

Wel zou men dit 'blind zijn' van Jitschak ook in overdrachtelijke zin op kunnen vatten. Jitschak was 'blind' voor de fouten van Esau. Ook had hij geen inzicht in Gods plannen met zijn beide zoons.

Grote zoon: Esau telde voor Jitschak. Zoals Esau was, had Jitschak zelf ook willen zijn. Trouwens in Genesis 26:13 staat dat Jitschak almaar groter werd. Jitschak beschouwt daarom die grote Esau als zijn rechtmatige opvolger en niet de 'kleine' Jaäkov.

Mijn zoon: normaal zou zijn geweest als Jitschak gezegd had 'mijn oudste zoon'. Door de uitdrukking 'mijn zoon' te gebruiken lijkt het alsof er voor Jitschak slechts één zoon telt, alsof hij slechts één zoon heeft, Esau.

- 27:2 *En hij zei: Zie toch, ik ben oud geworden. Ik weet de dag van mijn dood niet.*
Oud: hiermee wordt niet bedoeld dat men 'versleten' is, maar het is de tijd dat men de verantwoordelijkheden aan de jongere generatie over wil dragen. Jitschak vindt dat de tijd gekomen is om zijn opvolger aan te wijzen, en natuurlijk moet dat zijn oudste zoon zijn. Heeft Jitschak er geen weet van dat Esau zijn eerstgeboorterecht aan Jaäkov overgedaan heeft? En weet hij niet wat God Rivka tijdens haar zwangerschap over de tweeling meedeeld heeft?
Oud: Volgens RASJI is Jitschak hier honderddrieëntwintig jaar oud. Volgens rabbijn VREDENBURG honderdzevenendertig jaar. In Genesis 35:28 staat dat Jitschak op honderdachtigjarige leeftijd sterft.
Dood: Jitschak spreekt drie maal over zijn naderende dood (v 2, 4 en 7), en ook Rivka heeft het in v 10 over Jitschaks dood. Blijkbaar verwachten zij beiden dat Jitschaks einde nadert.
- 27:3 **En nu, pak toch je spullen op, wat je omhangt, en je boog, en ga uit naar het veld en jaag voor mij op proviand.*
Wat je omhangt: Jitschak bedoelt pijlkoker, maar kende hij dit woord niet, of kon hij er niet opkomen?
Jagen: Volgens de Tora was een dier dat tijdens de jacht doodgeschoten werd ongeschikt voor menselijke consumptie. Of dit voorschrift hier al gold? Of negeerde Jitschak dit voorschrift?
Proviand: Jitschak bedoelt natuurlijk jachtbuit die Esau als wildbraad voor hem moet bereiden. Maar hij gebruikt in plaats van het woord *tsajid* (jachtbuit) het woord *tsedah*. Met dit woord wordt voedsel aangeduid dat men op reis meeneemt. Is het een verspreking? Wil de schrijver met deze twee verkeerde woorden misschien aangeven dat Jitschaks taalbeheersing verre van volmaakt was? [zie het artikel 'Proviand voor de laatste reis'].
- 27:4 **En maak voor mij een smakelijk gerecht zoals ik het graag heb, en breng het mij dan, en ik zal eten, opdat mijn ziel jou zegent voordat ik sterf.*
Maak voor mij: bereid voor mij. Jitschak vraagt Esau om persoonlijk voor hem een smakelijk gerecht klaar te maken. Met Esau's vrouwen had hij niet veel op [zie Genesis 26:35].
Zegenen: Besefte Jitschak niet dat de man die de verantwoordelijkheid op zich genomen had, ook het meeste recht op de zegen had, ja dat die noodzakelijk was om zijn functie goed te kunnen vervullen?
Eten voordat: Ook Jaäkov en Mosje gaven voor hun sterven een zegen aan hun opvolgers, maar zij vroegen niets in ruil daarvoor. Jitschak wil de zegen geven in ruil voor een smakelijke maaltijd. SFORNO zegt, om Jitschak te verde-

digen, dat hij Esau op deze manier de kans gaf een goede daad te verrichten voor zijn vader.

Opdat mijn ziel jou zegent: normaal zou zijn gewoon het woordje 'ik'. Het woord 'ziel' wijst niet zozeer op het materiële als wel op het geestelijke. In vers 27 zegent Jitschak Jaäkov, maar daar is geen sprake van het woord 'ziel'. De uitdrukking 'mijn ziel' zou men kunnen vertalen met 'ik persoonlijk'.

En Rivka had gehoord wat Jitschak tot zijn zoon Esau gesproken had. En Esau ging naar het veld om jachtbuit te jagen om (het) te brengen. 27:5

Rivka had gehoord: In Genesis 18:10 staat dat ook Sara in haar tent iets afgeluis-terd had, namelijk het gesprek tussen God en Avraham.

Wat Jitschak gesproken had: Had Rivka Jitschak niet verteld wat God gezegd had in Genesis 25? Of was Jitschaks voorkeur voor zijn oudste zoon doorslagge- vend?

(Het): wat ontbreekt is 'aan zijn vader'. Door dit weg te laten is het alsof de schrijver te kennen geeft dat voor Esau Jitschak als vader nauwelijks telde. Ook in v 1 staat wel dat Jitschak Esau met 'mijn zoon' aanspreekt, maar deze reageert niet met de uitdrukking 'mijn vader'. Er staat alleen: hij zei tot hem.

En Rivka had tot haar zoon Jaäkov gezegd door te zeggen: Zie ik heb jouw vader tot jouw broer Esau horen spreken door te zeggen: 27:6

Haar zoon: in v 5 wordt Esau zijn zoon genoemd. Het lijkt dat beide ouders een voorkeur hebben voor één van beide zoons.

Door te zeggen: door tweemaal deze uitdrukking te gebruiken oefent Rivka extra druk uit op haar zoon.

Breng mij toch jachtbuit en maak voor mij een smakelijk gerecht, en ik zal eten en ik zal jou zegenen voor de Eeuwige, voor mijn dood. 27:7

Brengen: Rivka gebruikt dit woord, en niet 'jagen', wat Jitschak in v 3 gebruikt. Houdt zij niet van het jagen van Esau?

Jachtbuit: het verkeerd gebruikte woord 'proviand' uit v 3 gebruikt zij niet. Zij gebruikt het correcte woord 'jachtbuit', daarmee Jitschaks woorden corrige- rend.

De Eeuwige: Jitschak heeft Gods naam helemaal niet genoemd.

Voor de Eeuwige, voor mijn dood: Rivka gebruikt hetzelfde woord 'voor' –letter- lijk 'voor het aangezicht van'– tweemaal. Het is alsof ze op deze manier 'de Eeuwige' en 'mijn dood' in Jitschaks beleven gelijk acht.

Dood: Rivka citeert de woorden van Jitschak uit v 4, maar Jitschak gebruikt daar het woord 'sterven'. Rivka echter citeert niet het werkwoord *sterven*, maar

27:8–13

gebruikt het naamwoord 'dood'. Ook Jitschak heeft dit woord in v 2 gebruikt, maar niet in de aangehaalde woorden van v 4. Het is alsof Rivka vindt dat een actieve handeling als 'sterven' niet bij Jitschak past.

- 27:8 *En nu mijn zoon, hoor naar mijn stem waarmee ik jou gebied:*
Hoor: een gebiedende wijs. Rivka oefent blijkbaar sterke druk uit op haar zoon zoals ook blijkt uit het gebruik van het woord gebieden.
Horen naar de stem: hiermee wordt bedoeld dat men luistert naar iemands bedoeling.
- 27:9 *Ga toch naar het kleinvee en neem voor mij vandaar twee goede geitenbokjes, en ik zal ze maken tot een smakelijk gerecht voor je vader, zoals hij dat graag heeft.*
Voor mij: Rivka heeft het plan bedacht en zal de voorbereidingen treffen.
- 27:10 *En je zult ze je vader brengen en hij zal eten, opdat ..., en hij zal jou zegenen voor zijn dood.*
 Een kleine hapering in Rivka's woorden.
- 27:11 *Maar Jaäkov zei tot Rivka, zijn moeder: Zie Esau, mijn broer, is een behaard man en ik ben een glad man.*
Zijn moeder: een dergelijk overbodig gebruikt woord geeft altijd een extra nadruk.
 Mogelijk is bedoeld dat Jaäkov als zoon moeilijk weerstand kon bieden aan de dwingende eis die zijn moeder hem stelde. Het initiatief tot dit bedrog is van Rivka uitgegaan, maar Jaäkov blijkt niet zomaar bereid om haar spel mee te spelen.
- 27:12 *Misschien betast mijn vader mij, en dan zal ik in zijn ogen zijn als een spotter en ik zal een vloek over mij brengen en geen zegen.*
Zijn ogen: en Jitschak was blind! Blijkbaar was Jaäkov niet bang dat zijn vader hem aan zijn stem zou herkennen.
Als een spotter: Jaäkov wil zijn vader niet bespotten maar door wat hij doet zal het wel zo overkomen.
- 27:13 *Maar zijn moeder zei tot hem: Jouw vloek zij op mij mijn zoon. Hoor slechts naar mijn stem, en ga, neem (het) voor mij.*
Gaan: de eerste veertig jaar van Jaäkofs leven bleef hij onder moeders vleugels, maar nu moet hij een eigen weg gaan. In het volgende hoofdstuk zal blijken dat Jaäkov inderdaad 'gaat'.

En hij ging, en hij nam (het) en bracht (het) aan zijn moeder, en zijn moeder maakte een smakelijk gerecht zoals zijn vader het graag had. 27:14

Hij ging: in Genesis 18 staat dat Avraham voor zijn gasten een kalf haalde, maar daar wordt het woord ‘snellen’ gebruikt. Jaäkov maakt blijkbaar niet zo’n haast, hoewel haast hier juist geboden is om Esau voor te zijn.

*En Rivka nam de begeerlijke kleding van Esau, haar grote zoon, die bij haar in huis was, en ze kleepte Jaäkov, haar kleine zoon, ermee. 27:15

Begeerlijk: wat er zo begeerlijk was aan Esau’s kleding zal in v 27 duidelijk worden. Het woord betekent in elk geval niet ‘kostbaar’, zoals vaak vertaald wordt.

Huis: het gewone woord voor ‘huis’ (*bájit*) wordt hier gebruikt. Maar de familie woonde in tenten! De gebruikelijke uitleg is dat met het woord ‘huis’ bedoeld is ‘tent’. Maar *bájit* kan naast de gewone betekenis ‘huis’ ook andere betekenissen hebben.

Grote zoon en kleine zoon: de woorden ‘oudste’ en ‘jongste’ worden niet gebruikt. Het is alsof de schrijver ons laat zien hoe Jaäkov als een kleine jongen door zijn moeder aangekleed wordt.

En de huiden van de geitenbokjes had ze over zijn handen getrokken, en over het gladde deel van zijn hals. 27:16

Handen: met dit woord worden ook de onderarmen aangeduid. Is de reden waarom van twee geitenbokjes sprake is dat beide onderarmen bedekt moeten worden?

En zij gaf het smakelijk gerecht en het brood dat zij bereid had in de hand van Jaäkov haar zoon. 27:17

De hand: in het vorige vers was sprake van het meervoud handen. In iemands hand geven is ook een uitdrukking voor ‘in iemands macht geven’. Nu Rivka alle voorbereidingen getroffen heeft, moet zij de uitvoering aan haar zoon Jaäkov overlaten. De rest is niet meer in haar hand, maar in de hand van Jaäkov.

Haar zoon: hier wordt niet gesproken van ‘haar kleine zoon’. Nu moet Jaäkov laten zien dat hij zelfstandig te werk kan gaan.

En hij kwam bij zijn vader en hij zei: Mijn vader. En hij zei: Hier ben ik. Wie ben jij, mijn zoon? 27:18

Mijn vader: Dat Jaäkov alleen met deze twee woorden begint is volgens de rabbijnen omdat hij eerst wil zien of zijn vader zijn stem herkent. Als Jitschak di-

rect zou zeggen: Jij bent mijn zoon Jaäkov, zou hij afgezien hebben van het bedrog.

27:19 *En Jaäkov zei tot zijn vader: Ik ben (het), Esau (is)/(,) jouw eerstgeborene. Ik heb gedaan zoals u tot mij gesproken hebt. Sta toch op, zet u neer en eet van de jachtbuit, opdat uw ziel mij zegent.*

Jaäkofs woorden hier zijn voor tweeërlei uitleg vatbaar: Ik ben Esau, jouw eerstgeborene. En: Ik ben het. Esau is jouw eerstgeborene. RASJI verklaart dat de rest van Jaäkofs woorden ook als volgt opgevat kan worden: Ik heb gedaan (namelijk bij vorige gelegenheden) zoals je mij verteld hebt. Door deze manier van uitdrukken liegt Jaäkov zijn vader niet keihard voor, maar zijn handigheid komt er extra sterk door uit.

27:20 *En Jitschak zei tot zijn zoon: Wat is dit dat je zo snel bent om te vinden, mijn zoon. En hij zei: omdat de Eeuwige, uw God, het voor mij liet gebeuren.*

Jitschaks woorden hier zijn niet een schoolvoorbeeld van fraai Hebreeuws. Dit kan te maken hebben met zijn onzekerheid.

De Eeuwige: het is hier voor de derde keer dat de Eeuwige iets voor Jitschak liet gebeuren. De eerste keer was in Genesis 22: 13 bij 'de binding van Jitschak'. De tweede keer bij zijn 'huwelijk' in Genesis 24: 67.

Jouw God: De EEUWIGE is (nog) niet Jaäkofs God. Pas bij Pniël komt hier verandering in. Jaäkov wil het in zijn leven zelf voor het zeggen hebben, maar hij blijkt steeds door anderen gemanipuleerd te worden: hier door Rivka, later door zijn oom Lavan en ook door zijn vrouwen Racheel en Lea.

RASJI zegt dat het noemen van Gods naam Jitschak achterdochtig maakte, want van Esau zou hij dit niet verwacht hebben.

27:21 *En Jitschak zei tot Jaäkov: Kom toch dichterbij opdat ik jou betast, mijn zoon, of jij dit mijn zoon Esau bent, of niet.*

In de woorden van Jitschak vinden we weer een hapering. Als Jitschak correct Hebreeuws had gesproken had hij moeten zeggen: of jij dit bent. Of: of jij mijn zoon Esau bent. Zo'n grammaticale incorrectheid wijst op emotionaliteit bij de spreker.

27:22 *En Jaäkov kwam nader tot Jitschak zijn vader, en hij betastte hem, en hij zei: De stem is de stem van Jaäkov, maar de handen zijn de handen van Esau.*

Stem: volgens RASJI bedoelt Jitschak niet de klank van Jaäkofs stem, maar zijn woordkeus en woordgebruik. Esau zou grovere taal gebruikt hebben.

En hij had hem niet herkend, want zijn handen waren als de handen van Esau, zijn broer, behaard. En hij zegende hem. 27:23

En hij zei: Ben jij dit? Mijn zoon Esau? En hij zei: Ik ben het. 27:24
Ben jij dit? Ook weer een hapering.
Ik ben het: opnieuw geen pertinente leugen van Jaäkov, want hij zegt niet 'Ik ben Esau'.

En hij zei: Breng het toch dichterbij mij opdat ik eet van de jachtbuit van mijn zoon, opdat mijn ziel jou zegent. En hij bracht het dichterbij hem en hij at. En hij bracht hem wijn, en hij dronk. 27:25

Jachtbuit: hier gebruikt Jitschak wel het goede woord en niet het woord 'proviand' dat hij per vergissing gebruikte in v 3. Dat Jitschak nu het goede woord weet, zal komen omdat Jaäkov in v 19 dit woord al gebruikte.

In v 23 staat al dat Jitschak Jaäkov zegende. Hier wil hij dat opnieuw doen. In v 27 voert hij dit uit. Betekent dit een dubbele zegen?

Wijn: Rivka had vlees en brood bereid, maar Jaäkov heeft blijkbaar op eigen initiatief voor wijn gezorgd.

En Jitschak, zijn vader, zei tot hem: Kom toch dichterbij en kus mij mijn zoon. 27:26

Dichterbij: In v 21 verzoekt Jitschak Jaäkov al om dichterbij te komen. In v 22 gebeurt dit ook, maar in v 25 en 26 moet Jitschak voor de tweede en derde keer Jaäkov verzoeken dichterbij te komen. Blijkbaar trekt Jaäkov zich steeds weer terug.

En hij kwam dichterbij en hij kuste hem. En hij rook de geur van zijn kleding en hij zegende hem. En hij zei: Zie de geur van mijn zoon is als de geur van het veld dat de Eeuwige gezegend heeft. 27:27

De geur van zijn kleding, de geur van het veld: Hieruit kan men opmaken dat Esau's kleding rook naar het veld. Het moet dus ongewassen kleding zijn geweest! In v 15 staat dat deze kleding begerlijk was. Deze oude, gedragen kleren van Esau zullen voor niemand begerlijk geweest zijn, behalve voor Jitschak, die de geur van zijn zoon kon opsnuiven. En ook voor Rivka, want die kon met deze geur haar man bedriegen.

En God geve aan jou van de dauw van de hemel en van het vette der aarde en veel graan en nieuwe wijn. 27:28

- 27:29 Volken zullen jou dienen en volkeren zullen zich neerbuigen voor jou. Wees heer voor jouw broeders. En de zonen van jouw moeder zullen zich neerbuigen voor jou. Die jou vervloeken, die zijn vervloekt, en die jou zegenen, die zijn gezegend.
Volkeren: een dichterlijk woord.
- 27:30 En het geschiedde, zodra Jitschak geëindigd had Jaäkov te zegenen, en het geschiedde dat Jaäkov ternauwernood van voor Jitschak, zijn vader, uitgegaan was, dat Esau, zijn broer, van de jacht gekomen was.
- 27:31 En hij maakte, ook hij, een smakelijk gerecht. En hij bracht (het) aan zijn vader. En hij zei tot zijn vader: Sta op mijn vader. En hij ete van de jachtbuit van zijn zoon opdat uw ziel mij zegent.
Hij ete: opvallend dat Esau zijn vader aanspreekt in de derde persoon. Ook dit kan weer wijzen op de afstand die er in Esau's beleven was ten opzichte van zijn vader.
- 27:32 En Jitschak, zijn vader, zei tot hem: Wie ben jij? En hij zei: Ik ben uw zoon, uw eerstgeborene, Esau.
- 27:33 En Jitschak ontstelde met een uiterst grote ontsteltenis. En hij zei: Wie was hij die jachtbuit jaagde en (het) mij bracht? En ik at van alles voordat jij kwam. En ik zegende hem. Ook zal hij gezegend zijn.
Kennelijk beseft Jitschak nu wat er gebeurd is. Bovendien beseft hij ook de consequenties daarvan. Vandaar dat het geen vloeiend Hebreeuws is wat uit zijn mond komt.
Ontstellen: volkomen ontdaan zijn van iets.
- 27:34 Toen Esau de woorden van zijn vader hoorde was het dat hij een grote en uiterst bittere kreet slaakte. En hij zei tot zijn vader: Zegen mij, ook mij, mijn vader.
- 27:35 En hij zei: Jouw broer is gekomen met bedrog en hij nam jouw zegen.
- 27:36 En hij zei: Immers, men heeft zijn naam Jaäkov genoemd, en hij heeft mij te pakken genomen, deze, keren. Mijn eerstgeboorterecht heeft hij genomen. En nu, zie! Nu heeft hij mijn zegen genomen.
En hij zei: Hebt u voor mij niet een zegen overgehouden?
De naam Jaäkov: in Genesis 25:26 wordt uitgelegd dat deze naam te maken heeft met bedriegen.
Eerstgeboorterecht: in het Hebreeuws is dit *bechorah*, en het Hebreeuwse woord

voor 'zegen' is *berachah*. Deze woorden hebben dezelfde letters gemeen, alleen de volgorde is anders. De rabbijnse uitleg is dat deze twee woorden één geheel vormen, en op dit moment beseft Esau dit.

Nemen: Esau heeft zijn eerstgeboorterecht zelf van de hand gedaan voor een schotel linzenmoes. Hij zal dit toen liever kwijt dan rijk geweest zijn. Maar de zegen behoort wel verbonden te zijn met dit eerstgeboorterecht.

En Jitschak antwoordde. En hij zei tot Esau: Zie tot heer heb ik hem gesteld voor jou. En al zijn broers heb ik hem gegeven tot dienaren. En (met) graan en nieuwe wijn heb ik hem voorzien. En aan jou... dan... wat zal ik doen mijn zoon? 27:37

En Esau zei tot zijn vader: Hebt u die ene zegen, mijn vader? Zegen mij, ook mij, mijn vader. En Esau verhief zijn stem en weende. 27:38

En Jitschak, zijn vader, antwoordde. En hij zei tot hem: Zie van het vette der aarde zal jouw woonplaats zijn, en van de dauw van de hemel boven. 27:39
Van het vette der aarde en van de dauw van de hemel: bij de zegen aan Jaäkov in v 28 is geen sprake van 'woonplaats'.

Ook is de volgorde omgekeerd: eerst hemel, en dan aarde. Gewoonlijk wordt gedacht dat in v 39 sprake is van ver van, maar hetzelfde woord van wordt gebruikt als in v 28. Er is dus wel verschil in zegen voor beide zoons, maar anders dan men gewoonlijk leest.

En van je zwaard zul je leven, en je broer zul je dienen. En het zal zijn dat als je je inspant dat je zijn juk van je nek zult wegscheuren. 27:40

Inspannen: de betekenis van dit woord is niet zeker. Het zou ook kunnen betekenen 'zwerfen' of 'ploegen'.

En Esau beraamde iets tegen Jaäkov vanwege de zegen waarmee zijn vader hem gezegend had. En Esau zei in zijn hart: nabij zijn de dagen van de rouw over mijn vader, en dan zal ik Jaäkov, mijn broer, doden. 27:41

Een rabbijnse uitleg over dit vers is de volgende: Esau dacht: laat ik niet doen als Kajin, die zijn broer Hevel doodde toen hun vader nog leefde. En zijn vader verwekte Sjeet. Ik zal Jaäkov pas doden als mijn vader dood is en hij geen andere nakomeling meer kan verwekken. Zodoende zal ik de hele erfenis krijgen.

Vanwege de zegen: toen Esau zijn eerstgeboorterecht kwijt was geraakt, nam hij dit Jaäkov niet kwalijk. Daaruit kan men opmaken dat het eerstgeboorterecht Esau niet ter harte ging, maar de zegen wel.

27:42–46

Hart: in de eerste plaats het centrum van de overdenkingen van de mens en in de tweede plaats pas van de gevoelens.

27:42 *En Rivka werd verteld de woorden van Esau, haar grote zoon, en zij zond een boodschap, en ze riep Jaäkov, haar kleine zoon, en ze zei tot hem: Zie Esau, jouw broer, wil zich op jou wreken door jou te doden.*

Grote zoon en kleine zoon: nu Jaäkofs leven bedreigd wordt is Jaäkov voor Rivka weer haar 'kleintje', en Esau de geweldenaar.

27:43 *En nu mijn zoon, hoor naar mijn stem. En sta op, vlucht voor jezelf naar Lavan, mijn broer, in Charan.*

Vluchten: hier wordt het woord 'ergens heen vluchten' gebruikt, waarmee bedoeld wordt dat men vlucht naar een bepaalde plaats. Er is in het Hebreeuws een ander woord vluchten dat alleen 'wegvluchten' betekent.

Vlucht voor jezelf: dit betekent dat men onafhankelijk van anderen zijn weg moet gaan.

27:44 **En je moet bij hem blijven dagen achtereen, tot de woede van je broer inkeert.*

Achtereen: meestal wordt vertaald 'enige'. Het woord dat hier gebruikt wordt is het meervoud van 'één'. 'Enige' of 'enkele' is hier al niet logisch, maar op de andere plaatsen waar dit woord voorkomt, past het beslist niet. In plaats van een beperkt aantal aan te geven, duidt dit woord juist een gróót aantal aan.

27:45 *Tot de toorn van je broer tegen jou is afgezwakt, en hij vergeten is wat jij hem aangedaan hebt. En ik zal een boodschap sturen, en ik zal jou vandaar nemen. Waarom zou ik beroofd worden – ook jullie beiden – op één dag?*

Nemen: 'laten' halen of 'laten' nemen past natuurlijk beter. Doet Rivka hier nog steeds alsof Jaäkov haar kleine jongen is?

Boodschap: Jaäkov zal nooit bericht krijgen van zijn moeder dat Esau's toorn bedaard is. Als hij na twintig jaar op eigen initiatief terugkeert, komt Esau hem met vierhonderd man tegemoet.

In het slot van Rivka's woorden is een hapering.

27:46 *En Rivka zei tot Jitschak: In mijn leven walg ik van de dochters van Cheet. Als Jaäkov een vrouw neemt uit de dochters van Cheet zoals deze uit de dochters van het land, waarom leef ik dan?*

De rabbijnen menen dat Rivka Jitschak voorliegt. De echte reden zou in het vorige vers vermeld zijn. Natuurlijk is Jaäkofs leven bedreigd, maar Rivka heeft dit zelf bewerkstelligd. Wat kan Rivka's motief geweest zijn om zo'n

tweespalt te zaaien tussen de broers? Als het de vervulling van Gods belofte was, hoefde zij hierin God niet voor te zijn. Dan zou hij dit wel op zijn manier geregeld hebben.

GENESIS 27:1, 5, 6, 15 EN 42

De grote en de kleine zoon

In Genesis 27 staat beschreven hoe Jaäkov zijn vader Jitschak en zijn broer Esau bedriegt. Het is boeiend te zien hoe beide ouders, Jitschak en Rivka, hun zonen, de tweeling Esau en Jaäkov, aanduiden, en ook hoe de schrijver dat doet. Het verhaal begint met de introductie van Esau, die door de schrijver Jitschaks 'grote zoon' genoemd wordt. Het woord 'groot' heeft vaak de betekenis van 'oudste', zoals het woord 'klein' vaak voor 'jongste' gebruikt wordt; [zie Genesis 29:16] waar de twee dochters van Lavan, Lea en Racheel, als 'de grote' en 'de kleine' aangeduid worden. Maar hier in Genesis 27 wordt Esau met zijn naam genoemd, en in Genesis 25 is uitvoerig verslag gedaan over de geboorte en jeugd van Esau en Jaäkov. Het is dus overbodig om van Esau ook nog te vermelden dat hij de oudste was. Waarschijnlijk heeft in dit verhaal het woord 'groot' een extra betekenis naast het idee van 'oudste'.

Naast de aanduiding 'grote zoon' in v 1, gebruikt de schrijver in v 5 de objectieve toevoeging: Esau zijn zoon. Het woord 'groot' ontbreekt hier. In v 6, de tegenhanger van v 1, wordt gesproken van Rivka en Jaäkov haar zoon. Ook deze aanduiding 'haar zoon' is overbodig. Maar wat nog meer opvalt, is dat Jakob hier niet Rivka's 'kleine' zoon genoemd wordt. Pas in v 15, waar sprake is van de tegenstelling tussen haar oudste en jongste zoon, komen de woorden groot en klein weer aan bod. In dit vers wordt verteld hoe Rivka haar 'kleine' zoon aankleedt, alsof hij een kind is, terwijl hij nota bene veertig jaar oud is. De 'grote' zoon is op jacht, als een kerel, en de 'kleine' zoon wordt door zijn moeder aangekleed. In v 42 is nogmaals sprake van 'grote' en 'kleine' zoon. Daar neemt Rivka haar 'kleine' zoon als het ware aan de hand en wijst hem de weg naar Charan. Zij kan hem niet meer beschermen, maar haar broer Lavan kan deze taak overnemen.

Wat opvalt in het verhaal is dat Esau zoon van Jitschak en zoon van Rivka genoemd wordt, maar Jaäkov alleen *zoon van zijn moeder* of 'haar zoon'. Dat er een band was tussen Jitschak en zijn zoon Jaäkov wordt nergens vermeld. De naam die vader Jitschak aan zijn jongste zoon gaf in Genesis 25:26 getuigt ook niet bepaald van blijdschap met dit kind. Blijkbaar telde Jaäkov niet voor zijn vader Jitschak, en zijn moeder behandelde hem als een klein kind.

GENESIS 27:3

Proviand voor de laatste reis?

- ¶ De liefde van de man gaat door de maag. Dit is een bekend spreekwoord, dat ook van toepassing is op Jitschak. In Genesis 25:28 staat namelijk dat Jitschak zijn zoon Esau lief kreeg 'want jachtbuit was naar zijn mond'. Als Jitschak oud en blind is geworden (Genesis 27:1) blijft hij verzot op wild. In v 6 en 7 brengt Jitschaks vrouw Rivka dit weer onder woorden: 'Ik heb jouw vader horen zeggen: breng mij jachtbuit en maak voor mij een smakelijk gerecht, en ik zal jou zegenen voor mijn dood.' Jitschak bevestigt dit in v 25 waar hij zegt dat hij zijn zoon zal zegenen nadat hij van het wild gegeten heeft. In v 3 geeft Jitschak zijn oudste zoon Esau opdracht op jacht te gaan en wild voor hem te schieten en dat smakelijk te bereiden. Maar het gewone woord voor 'jachtbuit/wild' (*tsajid*), dat voorkomt in v 5, 7, 31 en 33, wordt door hem verbasterd tot *tsedah*, dat proviand betekent. Jitschak was oud en blind, en niet meer in staat een reis te maken. Mogelijk dat deze verspreking te maken heeft met zijn gevoel dat zijn einde nadert. In v 4 spreekt hij namelijk over 'eten voor ik sterf'. Zou deze verspreking kunnen duiden op verwantschap met de dodencultus zoals die bij naburige volken gebruikelijk was? Men gaf bij het begraven, cremen of balsemen de doden ook voedsel en gebruiksvoorwerpen mee voor hun reis naar de eeuwigheid.

GENESIS 27:4 EN 7

Sterven of dood

- ¶ In de Nieuwe Bijbelvertaling worden Genesis 27: 4 en 7 zo vertaald: 'Het (eten) zal mij de kracht geven om je te zegenen voordat ik sterf.' 'Breng mij te eten... want ik wil je voor mijn dood zegenen.' In v 4 is Jitschak zelf aan het woord. Hij zegt tegen zijn oudste zoon Esau 'voordat ik sterf'. In v 7 citeert zijn vrouw Rivka Jitschaks woorden, maar zij varieert en zegt 'voor mijn dood'. Elke variatie in bijbelverhalen, hoe klein ook, heeft betekenis. De bijbelschrijvers vonden het namelijk geen probleem om iets letterlijk te herhalen. Ook een letterlijke herhaling heeft betekenis. Er is een verschil in betekenis tussen 'voordat ik sterf', en 'voor mijn dood'. 'Sterven' of 'doodgaan' is een werkwoord, en, ook al is dit het laatste wat men doet, het is een actie. De 'dood' is een naamwoord, een niet-actief gebeuren, iets wat men overkomt. Zou dit verschil in betekenis bij dit verhaal passen? Jitschak denkt dat hij, hoewel dat hij oud en blind is, een actieve rol speelt in zijn doodgaan. Rivka, die haar echtgenoot nooit anders gekend heeft dan

als passief en afwachtend, kan in verband met Jitschaks sterven, geen ander woord gebruiken dan het naamwoord 'dood'.

GENESIS 27:15 EN 27

Kostbare kleding?

Als Rivka haar zoon Jaäkov wil laten doorgaan voor zijn oudere broer Esau, laat zij hem Esau's kleren aantrekken. In Genesis 27:15 staat het zo: 'Rivka nam de kleding van Esau, haar grote zoon, de 'kostbare'. En zij kleetde Jakob, haar kleine zoon.' De algemene opvatting is, dat als Rivka de kleren van haar oudste zoon in haar eigen huis bewaarde, terwijl Esau al getrouwd was en elders woonde, dat het om heel speciale kleren moest gaan. V 27 wijst echter op het tegendeel. Daar staat dat vader Jitschak aan de geur van deze kleding kon nagaan dat het Esau's kleren waren. Esau was een jager en vandaar dat Jitschak kon zeggen: 'De geur van zijn kleren is de geur van mijn zoon, als de geur van het veld.' Dit vers bewijst dat Rivka géén 'kostbare' kleren van Esau bewaard heeft, maar juist de niet-gewassen, gedragen plunje van Esau. Door de geur van deze kleren kan Jaäkov zijn vader beter bedriegen.

Het woord 'kostbaar' in v 15 is een interpretatie van vertalers. Letterlijk staat hier: begeerde kleren. De oude, afgedragen, stinkende kleren van Esau waren een begerenswaardig object in de ogen van Rivka, want hierdoor kon zij haar plannen uitvoeren.

GENESIS 27:15

Rivka's huis

In het boek Exodus wordt het woord 'huis' (*bajit*) vaak gebruikt om de bergplaats aan te duiden waarin de draagstokken van de ark bewaard werden. In het boek Jesaja wordt het woord *bájit* zelfs gebruikt voor een parfumesje. Naast de gewone betekenis 'huis' kan het dus ook betekenen opbergruimte. De kleding van Esau is 'begeerlijk', en dus heeft Rivka deze goed opgeborgen. Een brandkast had ze niet, maar in haar tent zal zij een kist of kast gehad hebben waarin zij Esau's kleding kon opbergen. Mogelijk is het een cederhouten kist geweest, want ook in die tijd was al bekend dat cederhout beschermde tegen aanvreten van wol door motten.

GENESIS 27:44

Dagen, één voor één

- ¶ In Genesis 27:44 staat geschreven dat Rivka haar zoon Jaäkov opdraagt 'dagen' bij haar broer Lavan in het verre Charan te blijven, tot de woede van zijn broer Esau bedaard is.

Bij het woord dagen staat toegevoegd het meervoud van één. De vraag is, wat de betekenis is van dit meervoud. Betekent het enige, zoals de meeste vertalingen hebben? Als Rivka serieus gedacht had dat Esau's woede binnen een paar dagen over zou zijn, dan had zij Jaäkov niet zo'n lange reis laten maken. Nee, zij heeft zeker rekening gehouden met een langere periode. Jaäkofs verblijf in den vreemde zou tenslotte twintig jaar duren, en dat is iets langer dan 'enige dagen'. De uitdrukking die vertaald wordt met 'enige dagen' komt in Genesis 29:20 ook nog voor. Daar moet Jaäkov zijn bruidsprijs voor Racheel verdienen door zeven jaar bij zijn oom Lavan te werken. En deze zeven jaar waren in zijn ogen als enige dagen.

Als 'enige dagen' twintig jaar respectievelijk zeven jaar zijn, is met het woord 'enige' dan wel 'een paar' bedoeld? Kan met het meervoud van één niet iets totaal anders bedoeld zijn? Bijvoorbeeld dat elke dag apart geteld moet worden? Dat elke dag telt. Als Jaäkov verliefd wordt op Racheel, en hij zeven jaar moet werken om haar te verdienen, zal hij de dagen afgeteld hebben tot het zover was dat zij zijn bruid mocht worden. En als Rivka van Jaäkov, haar 'kleine zoon', moet scheiden, zouden beiden dan niet de dagen afgeteld hebben tot zij elkaar weer konden zien? De Nieuwe Bijbelvertaling heeft deze uitdrukking in Genesis 27:44 vertaald met het woord 'voorlopig'. De vertalers zullen begrepen hebben dat 'enkele dagen' niet op zijn plaats is. Helaas vertalen zij in Genesis 29:20 deze uitdrukking met 'het waren maar een paar dagen'.

GENESIS 27

Rivka's motief

- ¶ Een vraag die opkomt na het lezen van Genesis 27 is: Waarom stuurt Rivka bewust aan op een breuk tussen Jaäkov en zijn broer Esau? Waarom dwingt zij haar jongste zoon Jaäkov om zijn oude vader Jitschak en tegelijk zijn oudere tweelingbroer Esau op een schandalige manier te bedriegen? Daar komt nog bij dat het bedrog zeker niet onopgemerkt zal blijven. Immers direct nadat Jaäkov zich als Esau vermomd heeft tegenover zijn vader, komt Esau thuis en wordt het bedrog al ontdekt. Waarom laat zij bewust haat ontstaan

tussen de twee broers? En zal de relatie met haar man niet lijden onder dit door haar geënceneerde bedrog?

Kortom, óf dit verhaal is psychologisch een rommeltje, óf we moeten op zoek naar een diepere betekenis. Dat de schrijver zich niet bewust geweest is van de abnormale verhoudingen in het verhaal is niet te geloven. Maar als we voor de tweede mogelijkheid kiezen, zullen we op zoek moeten naar een verklaring voor het gedrag van Rivka.

Laten we eens nagaan hoe de situatie aan het begin van het verhaal is. Jaäkov is in Genesis 25 op een slinkse manier aan het eerstgeboorterecht van zijn broer gekomen. Deze heeft zijn eerstgeboorterecht met Jaäkov geruild voor een schotel linzen. De bezitter van het eerstgeboorterecht had de verantwoordelijkheid over het wel en wee van de familie nadat de vader overleden was. In later tijd betekende het ook dat de oudste zoon met het eerstgeboorterecht een dubbel deel van de erfenis kreeg. Of dit in de tijd van dit verhaal al gold weten we niet. Wel is zeker dat dit eerstgeboorterecht een grote verantwoordelijkheid met zich mee bracht. En dat was iets waar Esau bepaald niet op zat te wachten. Esau was een vrijbouter, iemand die graag op jacht ging en alle familieaangelegenheden graag liet voor wat het was. Als hij dan ook die verantwoordelijkheden aan Jaäkov kan overdragen, gaat hij daar gretig op in [zie Genesis 25:29–34]. Heel anders is het gesteld als het om de zegen gaat. Als Jaäkov deze met bedrog zijn broer afhandig heeft gemaakt, brult Esau het uit [zie Genesis 27:34]. Geen verantwoordelijkheid, wel voorspoed, dat is wat Esau wil. Aan het begin van ons verhaal is het Jaäkov die de verantwoordelijke positie van zijn vader over zal nemen in de toekomst. Maar is hij daar wel geschikt voor? Jitschak heeft de positie van zijn vader overgenomen, maar hij heeft dit alleen kunnen waarmaken dankzij de capaciteiten van Rivka. En hoe is het met Jaäkov? In Genesis 26:34 staat dat Esau intussen veertig jaar oud is, en twee vrouwen heeft. Jaäkov, als tweelingbroer, is aan het begin van ons verhaal dus ook veertig jaar. Maar hij woont nog steeds bij zijn moeder. Wat is Jaäkov voor een man? Opvallend is al dat hij linzensoep kookt (Genesis 25:34). In die cultuur werd dat waarschijnlijk uitsluitend door vrouwen gedaan. Rivka beseft dan dat Jaäkov erg veel trekken van zijn vader heeft. Ook die was op veertigjarige leeftijd nog ongetrouwd (Genesis 25:20), en ook diens moeder was nog steeds onmisbaar voor hem (Genesis 24:67). Tenslotte moest een knecht van zijn vader er op uit gestuurd worden om een vrouw te halen (Genesis 24). Zou ditzelfde voor Jaäkov ook moeten gebeuren? Zou ook Jaäkov, net als zijn vader, zo weinig initiatief ontplooiën? ‘Dat verhoede God’ zal Rivka gedacht hebben. Maar omdat ze meent het niet aan God te kunnen overlaten, neemt ze zelf het heft in handen. Om Jaäkov tot ontplooi-

ing te laten komen is het van essentieel belang dat hij zich los maakt van zijn moeder en zelf op zoek gaat naar een vrouw, eventuele ontberingen trotserend. De enige manier waarop Rivka haar doel kan bereiken, is door de bestaande situatie voor Jaäkov onmogelijk te maken. Misschien heeft Rivka niet alles zo weloverwogen gedaan als hier gesuggereerd wordt, maar haar gevoel dat Jaäkov niet tot ontwikkeling kan komen als hij aan haar rokken blijft hangen, is doorslaggevend. Daar heeft zij alles voor over: een enorme haat tussen haar twee kinderen, met zelfs het risico van broedermoord. En ook de mogelijkheid van grote verwijten van de kant van haar man over haar bedrog. En tenslotte het belangrijkste: het opgeven van de moederlijke zorg voor haar lieve, kleine jongen. Maar het man-worden van Jaäkov gaat voor alles. Hij mag beslist niet zo'n wereldvreemde, schuchtere persoon worden als zijn vader. En zoals het er op dit moment uitziet, heeft Jaäkov alles in zich om zich in die richting te ontwikkelen. Dat mag beslist niet! Vandaar dat zij Jaäkov in een positie manoeuvreert waarin hij onmogelijk langer thuis kan blijven. En in Genesis 28:5 staat dat Jaäkov ging. En nadat God hem in Genesis 28:13–15 van zijn kant bemoedigd heeft, staat in Genesis 29:1 opnieuw dat Jaäkov ging.

Jaäkov gaat een eigen weg, onafhankelijk van anderen.

JAÄKOV'S VERTREK

Jaäkovs droom

GENESIS 28

En Jitschak riep Jaäkov. En hij zegende hem. En hij gebood hem. En hij zei tot hem: neem niet een vrouw uit de dochters van Kenaän. 28:1

Aan niets is hier te merken dat Jitschak gekwetst is door het bedrog van Rivka en Jaäkov. Eerst wordt Jaäkov met zijn naam genoemd en dan nog driemaal(!) wordt hij aangeduid met 'hem', en wel op drie verschillende manieren; in het Hebreeuws letterlijk 'tot hem', respectievelijk 'hem' en 'aan hem'.

Niet: hier wordt het woordje 'beslist niet' gebruikt. Jitschak is hier heel duidelijk in zijn opdracht aan Jaäkov. Mogelijk dat hij ingezien heeft dat Rivka's bedrog juist was?

Sta op. Ga naar Padan Aram, naar het huis van Betoeëel, de vader van je moeder. En neem voor jou vandaar een vrouw uit de dochters van Lavan, de broer van je moeder. 28:2

Jitschak noemt Betoeëel niet 'mijn schoonvader' of 'de vader van mijn vrouw, maar' de vader van je moeder'.

Ook zegt Jitschak niet 'neem vandaar', maar 'neem voor jou vandaar'. Dit is een speciale uitdrukking die aangeeft dat Jaäkov hierin zijn eigen keus moet maken. Jaäkovs 'gaan' was nog niet 'voor zich', maar de keus van een vrouw wel.

Volgens Jitschak gaat alles om mensen die een relatie met Jaäkovs moeder hebben: de vader van je moeder, en de broer van je moeder [zie Genesis 29:10].

En God 'Sjaddai' zal jou zegenen. En hij zal jou vruchtbaar maken. En hij zal jou veel maken en jij zult een verzameling volken worden. 28:3

God Sjaddai: Meestal wordt vertaald met 'Almachtige'. RENÉ SÜSS beargumenteert dat voor de vertaling 'God van mijn borsten' veel te zeggen is. Deze naam zou vooral de moederlijke, beschermende aspecten van God benadrukken.

28:4–10

- 28:4 *En hij zal je geven de zegen van Avraham, aan jou en aan jouw zaad met jou om te beërven het land van jouw vreemdelingschap dat God aan Avraham gegeven heeft.*
De uitdrukking 'de zegen van Avraham' komt uitsluitend hier voor.
Vreemdelingschap: 'Als vreemdeling verblijven' betekent het ontberen van een vaste woon- of verblijfplaats en een zwervend bestaan leiden als nomade.
- 28:5 **En Jitschak zond Jaäkov weg en hij ging naar Padan Aram naar Lavan de zoon van Betoeel de Arameeër, de broer van Rivka, de moeder van Jaäkov en Esau.*
De moeder van Jaäkov en Esau: volgens HIRSCH was Rivka zich bewust dat zij moeder was van beide zoons. Mogelijk wordt met deze uitdrukking aangegeven dat Rivka moeder was voor haar beide kinderen, maar dat Jitschaks rol bepaald niet die van een goede vader was.
- 28:6 *En Esau zag dat Jitschak Jaäkov gezegend had en hem weggestuurd had naar Padan Aram om voor zich vandaar een vrouw te nemen –in het zegenen door hem van hem– en hij beval hem door te zeggen: neem niet een vrouw uit de dochters van Kenaän.*
In het zegenen door hem van hem: of 'toen hij hem zegende'.
Bevelen door te zeggen: het bevel van zijn vader wordt heel nadrukkelijk gegeven.
- 28:7 *En Jaäkov hoorde naar zijn vader en naar zijn moeder en hij ging naar Padan Aram.*
Horen: ook in de betekenis van 'gehoorzamen'. Dus Jaäkov gehoorzaamt zijn moeder en zijn vader.
- 28:8 **En Esau zag hoe slecht de dochters van Kenaän waren in de ogen van Jitschak zijn vader.*
In de ogen van Jitschak: En zijn vader was blind! Blijkbaar telt de visie van zijn moeder niet voor Esau [zie Genesis 26:35, waar staat dat Esau's vrouwen een verbittering van geest waren voor Jitschak én Rivka].
- 28:9 *En Esau ging naar Jisjmaël en hij nam Machalat de dochter van Jisjmaël de zoon van Avraham de zuster van Nevajot boven zijn vrouwen voor zich tot vrouw.*
Machalat heet in Genesis 36:3 Basemat. *Machalat* betekent: zij deed vergeven. Nevajot was de oudste zoon van Jisjmaël [zie Genesis 25:13]. Het is niet duidelijk waarom er staat 'de zuster van Nevajot'. Volgens Genesis 25:17 leefde Jisjmaël nog.
- 28:10 *En Jaäkov ging uit, uit Beëer Sjeva en hij ging naar Charan.*
De reis naar Charan was ongeveer achthonderd kilometer.
Uitgaan: dit is nog niet 'een bepaalde weg gaan'. Het was op dit moment net

als bij zijn grootvader Avraham een weggaan bij de vertrouwde familie vandaan.

Gaan: dit betekent wel een bepaalde richting uitgaan, perspectief hebben.

En hij stuitte op de plaats. En hij ging daar de nacht doorbrengen want de zon was ondergegaan. En hij nam van de stenen van de plaats en hij zette [...] zijn hoofdeind. En hij ging liggen op die plaats.

28:11

Stuiten: toevallig ontmoeten, toevallig bereiken. Deze uitdrukking komt in het leven van Jaäkov nog eenmaal voor, namelijk in Genesis 32:2 bij Macha-nájiem.

Zon: ook dit woord wordt tweemaal gebruikt door de schrijver, als die Jakovs leven beschrijft. Hier gaat de zon onder in Jaäkovs leven en in Genesis 32:32 gaat de zon weer op.

Hoofdeind: volgens rabbijn VREDENBURG is niet bedoeld een steen waar Jakov zijn hoofd op legt, want een steen als kussen ligt nogal hard. Logischer lijkt het te denken aan een steen bij zijn hoofd ter afscherming. Een andere mogelijkheid is dat Jaäkov deze steen als een 'opgerichte steen' neerzet, dat is de aanduiding van een plaats waar men goden vereert. [*Zie verder het commentaar bij v 18*].

De plaats: Opmerkelijk is dat tweemaal sprake is van 'de' en aan het eind van 'die' plaats. Als een voorwerp of persoon op een dergelijke manier geïntroduceerd wordt, betekent het dat dit/deze een belangrijke rol speelt in het verhaal. [*Zie bijvoorbeeld Genesis 29:2 'de steen' en Genesis 22:3 'zijn twee knapen'*].

En hij droomde en zie een trap opgesteld op de aarde. En zijn top reikend tot de hemel. En zie engelen van God opstijgend en neerdalend daarop.

28:12

Trap: waarschijnlijk is bedoeld een massieve trap zoals aan de buitenkant van huizen gebouwd werd. Mogelijk is het ook de aanduiding van een ziggoerat, een tempeltoren zoals in het Tweestromenland gebouwd werd. Dit zou een verband kunnen aangeven met het verhaal van de torenbouw van Babel. Ook de top die tot de hemel reikt past hier dan bij.

Van de engelen wordt beschreven dat ze eerst opstijgen en daarna neerdalen; ze beginnen dus op de aarde bij de slapende Jaäkov. Rabbijns commentaar is dat ze de slapende Jaäkov bezien en het beeld dat ze van hem hebben vergelijken ze met het beeld dat er in de hemel van hem is. Dan verbazen ze zich over de geringe gelijkenis van beide in deze fase van Jaäkovs leven.

28:13–16

28:13 *En zie de Eeuwige staande daarop. En hij zei: Ik ben de Eeuwige, de God van Avraham jouw vader en de God van Jitschak. Het land waarop je ligt, aan jou zal ik (het) geven en aan jouw zaad.

Staan: dit is de normale uitdrukking voor dienaren die staan rondom een heerser. Droomt Jaäkov dat God hem ten dienste zal staan?

Daarop: dit kan betekenen 'bovenaan de trap', maar ook 'aan het hoofdeinde van Jaäkov'.

Het is hier de eerste keer dat God tot Jaäkov spreekt. Net als bij Avraham heeft dit plaats op het moment dat hij zijn vertrouwde bestaan opgeeft om naar een vreemd land te trekken.

De God van Avraham je vader: een unieke uitdrukking. Het is de enige keer dat een grootvader 'vader' genoemd wordt. Nog opvallender is dat de uitdrukking 'vader' bij Jitschak ontbreekt. Dit kan er weer op duiden dat de vaderrol niet zo bij Jitschak paste. Avraham was 160 jaar oud toen de tweeling geboren werd. En hij stierf op 175-jarige leeftijd. Esau en Jaäkov waren toen dus 15 jaar oud. Tot hun volwassenheid (volgens de traditie de leeftijd van twaalf jaar) hebben zij Avraham nog gekend.

28:14 En het zal geschieden dat jouw zaad zal zijn als het stof der aarde en jij zult je uitbreiden naar het westen en naar het oosten en naar het noorden en naar het zuiden en gezegend zullen worden in jou alle families van de aarde en in jouw zaad.

Stof der aarde: SFORNO zegt: jouw nakomelingen zullen vernederd worden tot stof der aarde – zie Jesaja 51:23 – en zij zullen zich over de hele aarde verspreiden.

Stof: met dit woord voor 'stof' wordt vruchtbare grond bedoeld. Mogelijk dat hier ook een symboliek achter zit.

Het zuiden: de kant van de voerspoed wordt als laatste genoemd.

En in jouw zaad: alsof dit er naderhand nog aan toegevoegd is. Maar het kan ook als vraag gelezen worden: En in jouw zaad?

28:15 En zie ik ben met jou en ik zal je behoeden in alles waar je gaat en ik zal je terugbrengen naar deze grond, want ik zal je niet in de steek laten. Tot ik gedaan heb wat ik tot jou gesproken heb.

Grond: hier wordt niet het woord 'land' gebruikt, maar 'grond' of 'akker.'

28:16 En Jaäkov ontwaakte uit zijn slaap en hij zei: waarlijk de Eeuwige is er, op deze plaats, en ik, ik heb het niet geweten.

En hij werd bevreesd en hij zei: hoe vreeswekkend is deze plaats. Is dit niet [...]? Integendeel: het huis van God en dit is de poort van de hemel. 28:17

Is dit niet [...]: bedoelt Jaäkov te zeggen dat hij dacht dat het gewoon een plek in de wildernis was, een plek waar hij beslist God niet verwachtte?

En Jaäkov stond 's morgens vroeg op en hij nam de steen die hij aan zijn hoofdeind gezet had en hij zette haar tot opgerichte steen en hij goot olie over haar top. 28:18

De Tora verbiedt het oprichten van een enkele steen; alleen het bouwen van altaren die uit meerdere stenen bestaan wordt toegestaan. Een enkele opgerichte steen kan een fallussymbool zijn en werd met name door de heidenen toegepast.

En hij noemde de naam van die plaats Beet El. Maar tevoren was de naam van de stad Loez. 28:19

Er is steeds sprake van 'plaats', maar tevoren was er 'een stad'. Een stad waar binnen men veilig kon wonen was voor Jaäkov niet weggelegd.

Loez betekent 'wilde amandelboom'.

En Jaäkov legde een gelofte af door te zeggen: als God met mij zal zijn en mij bewaart op deze weg waarop ik ga en mij geeft brood om te eten en kleding om aan te trekken... 28:20

...en ik zal terugkeren in vrede tot het huis van mijn vader dan zal de Eeuwige mij tot God zijn. 28:21

Ook mogelijk is de vertaling 'en als de EEUWIGE mij tot God zal zijn, dan zal deze steen...':

Jaäkov stelt God voorwaarden waar deze aan moet voldoen wil hij voor Jakob tot God zijn, namelijk (1) veiligheid, (2) voedsel, (3) kleding, en (4) terugkeer naar zijn vaders huis. Dit laatste is niet alleen van God afhankelijk, maar ook van Jaäkov zelf. Als deze over twintig jaar terug is in het land maakt hij niet veel haast met het terugkeren naar zijn vader. Is dit om te voorkomen dat God het voor het zeggen krijgt in zijn leven?

En deze steen die ik tot opgerichte steen gezet heb zal zijn een huis van God en van alles wat jij mij geven zult zal ik je beslist een tiende geven. 28:22

GENESIS 28:5

Vader Jitschak en moeder Rivka

- ¶ Jitschak en Rivka hadden twee kinderen, de tweeling Esau en Jaäkov. Esau was een ondernemend mens, in alles de tegenpool van zijn vader, terwijl Jaakov veel meer gelijkenis met zijn vader vertoonde. Esau ging er altijd op uit terwijl Jaäkov liever thuis bleef. Hij deed vrouwenwerk als eten koken [zie Genesis 25:27 en 29]. Zoals men meer ziet in dergelijke situaties: Jitschak had een duidelijke voorkeur voor zijn dynamische zoon, terwijl de pittige Rivka aan Jaäkov de voorkeur gaf. In Genesis 27:5 staat dan ook 'Esau, de zoon van Jitschak'. En in het volgende vers staat 'Jaäkov, Rivka's zoon'. In Genesis 28:13 noemt God Avraham als de vader van Jaäkov, en niet Jaäkofs eigen vader Jitschak. In Genesis 28:5 duidt de schrijver Rivka aan als moeder van Jaäkov en Esau. Jaäkov wordt hier wel als eerste genoemd, maar Rivka is zich bewust dat zij moeder was van béide zoons. Maar aan het eind van Jitschaks leven lijkt er toch een kentering in de relatie te zijn gekomen tussen Jitschak en Jaäkov. In Genesis 35:27 staat tenminste dat Jaäkov kwam tot Jitschak, zijn vader. En in v 29 staat dat Jitschak begraven werd door Esau en Jaakov, zijn zoons.

GENESIS 28:5

Berooid

- ¶ Zonder rij- of lastdier en zonder geschenken wordt Jaäkov door zijn vader weggestuurd. Om Jitschaks gedrag te vergoelijken voert men wel als reden hiervoor aan, dat Jitschak anders bang was dat Jaäkov door rovers overvallen zou kunnen worden. Dat deze verklaring niet steekhoudend is, is na te gaan aan de mogelijkheid dat Jaäkov ook knechten mee had kunnen nemen. Jitschak lijkt hier ook weer het voorbeeld van zijn vader te volgen, die Jisjmaeel ook zonder ezel en vrijwel zonder proviand weggestuurd had [zie Genesis 21:14]. Dat Jaäkov inderdaad zonder iets op weg ging blijkt uit Genesis 32:11, waar Jaäkov zegt: '...met mijn stok ben ik de Jordaan overgestoken...' Avraham heeft een duidelijke bedoeling gehad om Jisjmaeel met vrijwel niets weg te sturen [zie Genesis 21], maar bij Jitschak lijkt het eenvoudigweg het navolgen van zijn vader zonder dat er een dieper motief achter zit. Het is steeds weer hetzelfde patroon: Jitschak probeert steeds het voorbeeld van zijn vader te volgen.

GENESIS 28:8

Slecht zien

In De Nieuwe Bijbelvertaling wordt v 8 zo vertaald: 'Hij (Esau) zag wel in dat de Kenaänitische vrouwen in de ogen van zijn vader Jitschak niet deugden.' 'Inzien' heeft in het Nederlands meer de betekenis van 'zich realiseren', 'beseffen', dan van 'zien'. Het woord 'zien' is er wel in terug te vinden, maar het verband met het zintuiglijke zien is vrijwel verloren gegaan. Door 'inzien' te vertalen is het vrijwel onmogelijk nog verband te leggen met de uitdrukking 'de ogen van zijn vader Jitschak'. In Genesis 27:1 is al verteld dat Jitschak blind geworden was, en door de blindheid van zijn vader had Jaäkov de mogelijkheid zijn vader te bedriegen. Met name Esau is de dupe geworden van dit bedrog. Esau lijkt in Genesis 28:8 niet te zien dat zijn vader blind is, want volgens hem deugen de Kenaänitische vrouwen niet in de ogen van zijn vader Jitschak. Jitschak kon niet meer zien, maar Esau lijkt in figuurlijke zin steekblind, en dat niet alleen wat zijn vader betreft. Want in Genesis 26:35 staat dat Esau's twee vrouwen een voortdurende ergernis waren voor Jitschak en Rivka. In Genesis 28:7 staat van zijn broer: Jaäkov had gehoord naar zijn vader en zijn moeder. Zo lijkt de schrijver een duidelijke tegenstelling aan te geven tussen Esau die niets hoort en alleen ziet wat hij zelf wil zien, en Jaäkov die hoort naar zijn béide ouders.

GENESIS 28:13

Jitschak geen vader

De Eeuwige spreekt tegen de slapende Jaäkov in Genesis 28:13 over zijn voorvaderen. God lijkt te aanvaarden dat hij – nog niet – de God van Jaäkov zelf is. Pas na de worsteling bij de Jabok zal het besef bij Jaäkov doordringen dat ook hij, net als zijn voorvaderen, het van deze God moet hebben. Hier is de Eeuwige de God van zijn grootvader Avraham en van zijn vader Jitschak. Maar zo staat het hier niet. Er staat: De God van jouw vader Avraham en de God van Jitschak. Zo heeft Jaäkov dit heel zijn leven ervaren: Jitschak was geen vader voor hem. Jitschak was op Esau gesteld: Jitschak kreeg Esau lief, en Rivka had Jaäkov lief (Genesis 25:28). God probeert hier dit feit niet te verdoezelen. Na veel ontberingen en teleurstellingen komt Jaäkov uiteindelijk bij Jitschak, zijn vader (Genesis 35:27).

JAÄKOV BIJ LAVAN

GENESIS 29

En Jaäkov tilde zijn voeten op en hij ging naar het land van de zonen van het Oosten. 29:1

Zijn voeten optillen: de gewone uitdrukking die in Tenach gebruikt wordt als iemand op weg gaat is 'hij stond op en hij ging'. Dit 'optillen van de voeten' is een unieke uitdrukking. Velen zijn van mening dat het betekent dat Jaäkov er met frisse moed de pas in zette nu God hem een hart onder de riem heeft gestoken. Anderen menen dat zijn voeten als lood voelden en dat hij er tegenop zag zijn vaderland te verlaten. Mogelijk dat beide verklaringen toepasselijk zijn?

Er staat hier niet 'naar Charan', zoals in Genesis 28:10, maar 'naar het land van de zonen van het Oosten'. De uitdrukking zonen van het Oosten komt 11 keer voor in Tenach. Hier is het de eerste keer. Later betekent het zowel een algemene aanduiding van de Aramese stammen in het Noordoosten als een aanduiding van Arabische stammen in het Zuidoosten. Zou het hier slaan op de zonen van Avraham die hij naar het Oosten weggezonden had? [zie Genesis 25:6]. Zou Jaäkov overwogen hebben naar die ooms te gaan, die destijds door Avraham naar het Oosten zijn weggestuurd?

En hij zag en zie! Een put in het veld. En zie! Daar, drie kudde kleinvee neerliggend daarboven, want uit die put drenken ze de kudde. En de steen was groot op de mond van de put. 29:2

Put: Het woord put komt zeven maal voor in dit verhaal. Een bron of put is in de Bijbel vaak een ontmoetingsplaats. In zowel Genesis 16:14 als in 21:19 ontmoet God Hagar bij een put. In Genesis 24:11 en 20 ontmoet de knecht van Avraham Rivka daar. In Exodus 2:15 ontmoet Mosje Tsipora en haar zusters bij een put. Er is verschil in betekenis tussen een 'put' en een 'bron'. Een 'put' is een door mensen gegraven grondwaterput en een 'bron' is een spontaan watergevende ader, aangeduid met 'levend water'.

Vaak is sprake van een put die gegraven is, en op de bodem van die put is dan een bron.

Verder is er nog het woord 'cisterne': een door mensen uitgehouwen of na-

tuurlijke holte waar water in bewaard kan worden. Deze laatste bevat dus stilstaand water.

De steen: dit woord komt vijf maal voor in dit verhaal. De steen (ook als opgerichte steen) speelt een belangrijke rol in het leven van Jaäkov.

Een steen op de opening van een put moest er voor zorgen dat er geen zand of andere ongerechtigheid in de put terecht kwam. Ook voorkwam een steen, als de steen zwaar genoeg was, dat iemand stiekem water putte. De put lag buiten de stad, buiten het landbouwgebied dat bij de stad hoorde. Verder daarbuiten was het onbebouwde veld waar het kleinvee graasde. Op de grens van beide gebieden lag gewoonlijk een put. Het was de gewoonte om 's morgens het vee te laten grazen en in het begin van de middag rustte men en werd het vee gedrenkt [zie Hooglied 1:7]. Nadat de ergste hitte voorbij was, liet men het vee nog enkele uren grazen.

- 29:3 *En daarheen werden verzameld al de kudden en zij rolden de steen van op de mond van de put en zij drenkten het kleinvee. En zij brachten de steen op de mond van de put terug op zijn plaats.*

Dit vers is uitleg van de schrijver over een situatie waarmee de lezers/hoorders van zijn tijd niet meer bekend waren.

- 29:4 ** En Jaäkov zei tot hen: mijn broeders, vanwaar zijn jullie? En zij zeiden: van Charan zijn wij.*

- 29:5 *En hij zei tot hen: kennen jullie Lavan de zoon van Nachor? En zij zeiden: wij kennen.*
Willen de herders de naam Lavan niet noemen? Of vinden zij het begrip kennen met betrekking tot Lavan teveel van het goede? Willen zij geen 'bekenden' van hem zijn?

- 29:6 *En hij zei tot hen: Is het vrede met hem? En zij zeiden: het is vrede. En zie, Racheel zijn dochter komt met het kleinvee.*

In het antwoord van de herders komt niet voor dat er vrede met hem is. Opvallend is ook dat Jaäkov steeds tot hen spreekt, maar de herders spreken niet terug tot hem, maar in het algemeen.

- 29:7 *En hij zei: zie nog is de dag groot; niet is het tijd dat het bezit verzameld wordt. Drenkt het kleinvee en gaat, weidt!*

De dag die groot is: een wat vreemde uitdrukking. Is er verband met de steen op de mond van de put die ook groot is?

Bezit: Jaäkov gebruikt hier niet het woord 'kleinvee'. Wil hij hiermee te ken-

nen geven dat de herders het bezit van hun opdrachtgevers niet zomaar werkeloos moeten laten liggen?

Opvallend is dat Jaäkov hier bevelen geeft en nogal kortaf is. Heeft dit te maken met het feit dat Racheel er aan komt? BENNO JACOB zegt: hij wil straks Racheel voor zich alleen hebben zonder pottenkijkers. VAN SELMS denkt dat Jaäkov hier demonstreert dat hij verstand van zaken heeft. Jaäkov is hier al veertig jaar oud en herders waren gewoonlijk jonge jongens en meisjes. Jaäkov snelt Racheel niet tegemoet maar wacht blijkbaar bij de put, tot zij daar aankomt.

En zij zeiden: Wij kunnen dat niet totdat alle kudden verzameld zijn, dan rollen zij de steen van op de mond van de put en wij drenken het kleinvee. 29:8

Opvallend is hier de (zogenaamde?) hulpeloosheid die de herders ten toon spreiden. Wij kunnen niet, naast zij rollen en wij drenken. Wie zijn die 'zij'? Komen sterke mannen uit de stad de steen wegrollen?

Nog was hij aan het spreken met hen of Racheel kwam met het kleinvee dat van haar vader was want zij was herderin. 29:9

Deze zin begint niet zoals gewoonlijk met 'en'. Dit voegwoord 'en' geeft een vervolg aan. Blijkbaar waren Jaäkov en de herders nog steeds aan het bekechten toen Racheel arriveerde.

Het kleinvee dat van haar vader was: men zou de gewone uitdrukking 'het kleinvee van haar vader' verwachten. Dat het Lavan's bezit was, wordt op deze manier sterk benadrukt.

Herderin: jonge mensen, jongens zowel als meisjes, oefenden dit beroep uit. Het stond niet in hoog aanzien. Dat zowel Mosje als David dit beroep uitoefenden zegt iets over hun lage sociale status op dat moment. Ook de zoons van Jaäkov zijn later allemaal herders; uitzonderingen waren Joseef, die in koninklijke kledij rondliep, en Binjamin.

*En het geschiedde zodra Jaäkov Racheel de dochter van Lavan de broer van zijn moeder gezien had en het kleinvee van Lavan de broer van zijn moeder dat Jaäkov nader kwam en hij liet de steen van de mond van de put rollen en hij drenkte het kleinvee van Lavan de broer van zijn moeder. 29:10

Rollen: letterlijk staat er 'hij liet/deed rollen', wat een unieke uitdrukking is. Volgens rabbijn HIRSCH geeft dit aan hoe gemakkelijk Jaäkov de steen deed wegrollen. Meer passend bij wat er werkelijk staat is dat Jaäkov het anderen/een ander liet doen. Had Jaäkov zoveel overwicht dat hij de herdersjongens het werk liet doen? Of is het symbooltaal?

Heel opvallend is het driemaal vermelden van Lavan de broer van zijn moeder. Jaäkov ziet de dochter van Lavan en daarna tweemaal het kleinvee van Lavan. Is dit tweemaal zien van het kleinvee beroepsdeformatie? Wat in elk geval belangrijk voor Jaäkov is, is dat hij het gevoel krijgt thuis te komen, als het ware bij zijn moeder thuis. Ook past hierbij het rabbijns commentaar dat Jaäkov de familietrekken van zijn moeder herkent in Racheel.

29:11 *En Jaäkov kuste Racheel en hij verhief zijn stem en hij weende.

29:12 En Jaäkov vertelde Racheel dat hij de broer van haar vader was en dat hij de zoon van Rivka was en zij snelde heen en vertelde (het) haar vader.

Vertellen: dit woord komt tweemaal voor in deze zin. Het betekent 'melden'. Iets belangrijks doorgeven, iets dat verrassend mag heten.

Broer: met dit woord kan zowel een echte broer, als een bloedverwant, zelfs een stamgenoot, bedoeld zijn.

Er staat ook de broer van haar vader, en de zoon van Rivka. Jaäkov plaatst zichzelf op deze manier wel erg in het middelpunt. Het lijkt dat hij zo te kennen geeft dat alles om hem draait.

Opvallend is ook dat hij de naam van de vader van Racheel niet noemt, maar wel de naam van zijn moeder. Ook Racheel snelt heen 'naar haar vader', en niet 'naar Lavan'. Lavan lijkt alleen belangrijk als broer van Jaäkofs moeder en vader van Racheel.

29:13 En het geschiedde toen Lavan het bericht van Jaäkov de zoon van zijn zuster hoorde, dat hij heen snelde, hem tegemoet en hij omhelsde hem en hij kuste hem en hij bracht hem naar zijn huis. En hij vertelde Lavan al deze woorden/gebeurtenissen.

Bericht: het woord 'horen' en dit woord zijn nauw verwant. 'Gehoorde' zou beter passen.

Ook Lavan 'snelt'. Rabbijns commentaar is dat Lavan zich nog herinnert met hoeveel geschenken de knecht van Avraham gekomen was [zie Genesis 24:22 en 53]. Hij verwacht dat Jaäkov ook veel geschenken bij zich zal hebben. Als een knecht al zoveel meegenomen heeft, hoe veel te meer de kleinzoon! Maar Lavan komt bedrogen uit. Jaäkov heeft – volgens Genesis 32:11 – alleen zijn staf bij zich.

Lavan omhelt: dit deed Jaäkov bij Racheel niet; dat zou ook ongepast geweest zijn. Lavan kust zijn neef op dezelfde manier, als deze Racheel gekust had (dus op het voorhoofd), maar langduriger of intensiever. Dit is op te maken uit de gebruikte werkwoordsvorm.

En Lavan zei hem: waarlijk, mijn gebeente en mijn vlees ben jij [...] en hij woonde bij hem een maand aan dagen. 29:14

Volgens VAN SELMS had een gast recht op een verblijf van drie dagen (inclusief de dag van aankomst en vertrek), maar familie mocht langer blijven. Voor familie was een termijn van een maand gebruikelijk.

Gebeente en vlees: wij zouden zeggen 'mijn vlees en bloed'. Lavan lijkt zoiets te zeggen als 'ook al ben je mijn vlees en bloed, toch...' En Lavan maakt zijn zin niet af. Wat zou hij bedoelen? Zoiets als 'het is dat je mijn vlees en bloed bent, anders had ik je op straat gezet?'

*En Lavan zei tot Jaäkov: jij bent immers mijn broer? En zou je mij dienen om niet? Vertel mij toch wat je loon zal zijn. 29:15

Het woord *immers* (met een vraagteken) komt al eerder voor, namelijk in Genesis 27:36 waar sprake is van het bedrog dat Jaäkov pleegde ten opzichte van Esau.

Loon: hier staat een wat zeldzame vorm van het gewone woord voor 'loon'. Dit woord komt alleen hier voor en in Genesis 31:7 en 41 en in Roet 2:12.

*En Lavan had twee dochters. De naam van de grote was Lea en de naam van de kleine was Racheel. 29:16

Groot en klein: Meestal wordt vertaald 'oudste' en 'jongste', en dat zal ook wel bedoeld zijn. Ook Esau en Jaäkov worden 'de grote zoon' en 'de kleine zoon' genoemd. De namen van beide meisjes hebben als betekenis een dier; Lea betekent 'koe' en Racheel betekent 'schaap'.

*En de ogen van Lea waren zacht en Racheel, zij was mooi van gestalte en mooi van uiterlijk. 29:17

Zacht: meestal wordt zoiets als 'flets' vertaald. De Joodse commentator Abrahanel denkt dat de ogen van Lea Jaäkov deden denken aan de ogen van zijn vader, die op latere leeftijd 'zwak' werden. Door Lea's ogen werd hij steeds aan zijn verraad ten opzichte van zijn vader herinnerd en dat was de reden dat Jakob van Racheel ging houden en niet van Lea. Andere uitleggers menen dat er tevoren al afspraken gemaakt waren tussen broer en zus, tussen Rivka en Lavan dat hun beide oudste kinderen met elkaar zouden huwen en ook de twee jongsten. Jaäkov koos dus Racheel volgens deze afspraak. Lea echter had gehoord hoe slecht Esau, de oudste zoon van Rivka, was, en zij weende voortdurend om haar lot, waardoor ze 'fletse' ogen kreeg.

Mooi van gestalte en mooi van uiterlijk: ook van Racheel wordt niets negatiefs gezegd maar wat ontbreekt en wat contrasteert, is des te opvallender. In Genesis

24 ontmoet de knecht van Avraham bij nota bene dezelfde put Rivka. Genesis 24:16 beschrijft hoe de knecht Rivka ziet: goed van uiterlijk, een maagd en geen man had kennis aan haar gehad. In Genesis 24 wordt van het meisje gezegd dat ze goed (*tof*) was en van Racheel wordt hier gezegd dat ze mooi (*jaffa*) was. 'Goed' slaat op het uiterlijk, maar ook op andere eigenschappen. Zoals de schrijver in Genesis 1 zegt: *God zag dat het goed was*. Daarmee bedoelt hij niet alleen zoals het eruit ziet, maar vooral zoals het in wezen is. 'Mooi' slaat alleen op het uiterlijk. Nog opvallender is, dat van Rivka gezegd wordt dat ze maagd is en van Racheel wordt dit niet vermeld. Het contrast tussen Rivka en Racheel is hierdoor heel sterk en dat de schrijver 'het maagd zijn' bij Racheel weglaat geeft te denken.

29:18 *En Jaäkov kreeg Racheel lief en hij zei: laat ik jou dienen, zeven jaar, voor Racheel, jouw dochter, de kleine.*

Pas hier staat dat Jaäkov Racheel lief kreeg! Het 'liefhebben' wordt niet als toestand beschreven maar als iets wat op dit moment ontstaat.

Jaäkov is berooid bij Lavan gekomen en biedt nu als bruidsprijs zeven jaar dienstbaarheid aan. Hosea 12:13 wijst op het smadelijke hiervan. Bovendien trouwt hij bij zijn schoonvader in. Het was in het Oosten gebruikelijk dat de schoondochter in de clan van haar man inhuwde. Jaäkov wordt een onvrije, een slaaf, in plaats van heerser, zoals zijn bestemming was.

Het woord 'dienen, slaaf zijn' komt zes maal voor in dit verhaal. Het zelfstandig naamwoord 'dienst' één maal, in v 27.

29:19 **En Lavan zei: beter is het dat ik haar aan jou geef dan dat ik haar aan een andere man geef. Blijf bij mij.*

Lavan doet een vage belofte, of eigenlijk belooft hij helemaal niets. Hij doet alleen een algemene uitspraak over wat beter en slechter is. Hij zegt beslist niet: ik zal haar (Racheel) aan jou geven!

Haar: Lavan noemt de naam Racheel niet. In v 18 wordt Racheel tweemaal vermeld. Maar daar gaat het over de relatie met Jaäkov.

Beter: letterlijk staat er: goed, vergeleken met het standpunt van het geven aan een andere man.

Het is dus niet een objectief 'goed', maar alleen 'goed' in verhouding tot iets anders. Het lijkt zoiets te zijn als van twee kwaden het beste kiezen.

29:20 **En Jaäkov diende om Racheel zeven jaar en ze werden in zijn ogen als dagen één voor één omdat hij haar liefhad.*

Dagen één voor één, [zie het artikel hierna].

Jaäkov is hier al veertig jaar oud en hij werkt zeven jaar voor hij aan een huwelijk kan denken. Trouwens, denken eraan kan hij wel, maar het huwelijk 'consumeren' is er in die zeven jaar nog niet bij.

En Jaäkov zei tot Lavan: geef op, mijn vrouw is het, want mijn dagen zijn vervuld dat ik tot haar kome. 29:21

Geef op: Het woord 'geef', wat Lavan in v 19 in de mond nam, wordt door Jaäkov niet gebruikt. Hij zegt zoiets als 'geef op', 'kom op!', wat nogal grof klinkt.

Mijn vrouw: het is erg voorbarig wat Jaäkov zegt, want het huwelijk is nog niet gesloten en dus is Racheel nog niet 'zijn' vrouw.

De uitdrukking 'mijn dagen zijn vervuld' wijst er ook op, dat Jaäkov wel erg moet uitgekeken hebben naar het eind van deze zeven jaar. Normaal hoort hier de uitdrukking 'de dagen zijn vervuld dat zij baren zou en zij baarde...' achteraan te komen.

Komen tot een vrouw: de normale uitdrukking van geslachtsgemeenschap hebben. Het klinkt hier wel erg onomwonden, alsof het twee veehandelaren zijn die een stuk vee, een schaap, verhandelen.

Lavan geeft geen antwoord op Jaäkofs eis.

En Lavan verzamelde alle mannen van de plaats en hij bereidde een feestmaal. 29:22

De plaats: Hier staat niet 'de stad'. Als later Lavan en Jaäkov afscheid genomen hebben staat er dat Lavan terugkeerde naar 'zijn plaats'. Deze uitdrukking geeft iets stabiels aan, een situatie die voortduurt en waar geen verandering in komt. Jaäkov is heel zijn leven op zoek naar een plaats om zich te vestigen maar hij is steeds onderweg. Een huiselijk man als Jaäkov is heel zijn leven nomade die nergens thuis komt. Lavan is thuis te midden van zijn familie en relaties. Jaäkov blijft een vreemdeling die ook hier niet thuis hoort.

En het geschiedde in de avond dat hij zijn dochter Lea nam en hij bracht haar tot hem en hij kwam tot haar. 29:23

Lavan wordt hier niet meer met zijn naam aangeduid maar alleen met 'hij'. Ook Jaäkov wordt niet genoemd. Lea is de enige in dit vers die met haar naam aangeduid wordt. Alsof de schrijver wil zeggen: Lea is hier de hoofdfiguur en de mannen staan op de tweede plaats.

De bruid zal gesluierd geweest zijn en het is al donker als Jaäkov zijn bruid bij zich krijgt.

Hij kwam tot haar: ook hiermee is bedoeld dat hij (de naamloze Jaäkov) gemeenschap had met haar (de hier naamloze Lea).

- 29:24 *En Lavan gaf aan haar Zilpa, zijn dienstmeisje, aan Lea, zijn dochter, een dienstmeisje. Dienstmeisje: hier gebruikt de schrijver het woord 'dienstmeisje' of 'slavin' (sjivchah), waarmee bedoeld wordt een gediensstige die deel uitmaakt van de clan. Opvallend is dat er niet staat dat hij haar aan Lea gaf 'als dienstmeisje'. Misschien dat de schrijver hiermee suggereert dat naast Zilpa ook Lea zelf een soort dienstmeisje was van Lavan. Lea was dochter van Lavan, maar mogelijk dat Lea tegelijkertijd voor haar vader weinig meer was dan een werkkracht.
- 29:25 En het geschiedde in de ochtend, en zie! Het was Lea. En hij zei tot Lavan: wat is dit?, (wat) heb je mij aangedaan? Heb ik niet bij jou gediend voor Racheel En waarom heb je mij bedrogen?
 In het Hebreeuwse woord voor 'ochtend' (bóker) zit het begrip 'onderscheiden'. Nu pas kan Jaäkov onderscheid maken tussen Lea en Racheel.
 In het eerste gedeelte van Jaäkofs vraag zit een hapering. Hij vraagt eigenlijk twee dingen door elkaar: Wat is dit? En Wat heb je mij aangedaan? Ook kan men een vraagzin en een bevestigende zin door elkaar heen lezen: Wat is dit? En: Dit heb je mij aangedaan! Letterlijk staat er: Wat dit jij hebt gedaan aan mij(?). In elk geval lijkt het logisch dat Jaäkov over zijn woorden struikelt in deze situatie, want hij zal wel erg ontdaan geweest zijn.
 Bedriegen: ditzelfde woord wordt in Genesis 27:35 gebruikt waar Jaäkov zijn vader bedriegt. Het is alsof Jaäkov nu terugbetaald krijgt wat hij zijn vader heeft aangedaan.
- 29:26 En Lavan zei: in ónze plaats wordt zo niet gedaan om te geven de jongste vóór de eerstgeborene.
 Lavan zei: blijkbaar niet alleen tot Jaäkov, maar in het algemeen. Lavan probeert op deze manier Jaäkov te isoleren en alle inwoners van die plaats aan zijn kant te krijgen; zij kunnen de opvatting van Lavan bevestigen.
 Hier is geen sprake van kleinste en grootste. Volgens ASHKENAZI lijkt het alsof Lavan Jaäkov zijn bedrog tegen Esau onder de aandacht brengt door deze termen te gebruiken. Jaäkov was de jongste maar hij had zich het eerstgeboorterecht toegeëigend. Lavan suggereert dus: in jullie plaats komt het blijkbaar voor dat de jongste voordringt voor de eerstgeborene, maar in ónze plaats kan dat niet. Het woord 'geven' kan ook de betekenis hebben van 'toestaan'.
- 29:27 *Maak vol de week van deze en wij zullen aan jou ook deze geven tegen de dienst die jij bij mij zult dienen nog zeven jaar hierna.
 Een leuke bruiloftsweek zal dit geweest zijn!

De week van deze: er staat niet 'deze week'. Is met 'deze' Lea bedoeld? 'Deze' is namelijk vrouwelijk en Lavan duidt in de rest van de zin Racheel eveneens aan met 'ook deze'. Voor Lavan lijken zijn dochters hier vooral betekenis te hebben omdat zij allebei het loon van zeven jaar arbeid waard zijn. Hij noemt hun namen niet eens.

Opvallend is dat Lavan zich hier sterk maakt door 'wij' te zeggen. Hij suggereert dat alle medebewoners van die plaats het met hem eens zijn.

En Jaäkov deed aldus en hij maakte vol de week van deze en hij gaf hem Racheel zijn dochter aan hem tot vrouw. 29:28

Ook de schrijver noemt Lea's naam niet, alsof hij daarmee wil aangeven dat Lea ook voor Jaäkov niet meetelt. Racheel, daar gaat het om.

Aan hem: overbodig want ervoor staat al dat hij hem gaf. Trouwens ook de uitdrukking 'zijn dochter' is overbodig. Of suggereert de schrijver hier al mee dat er een speciale verhouding bestond tussen Lavan en Racheel. Het woord 'hem' kan slaan op Jaäkov maar ook op Lavan. Dan zou men kunnen lezen 'zijn dochter voor zich'. Op zo'n manier gelezen lijkt Racheel het lievelingetje van haar vader te zijn.

En Lavan gaf aan Racheel zijn dochter Bilha zijn dienstmeisje aan haar tot dienstmeisje. 29:29

Ook hier weer overbodige woorden: 'zijn dochter', en 'aan haar'. Geeft dit ook de innige band aan die er tussen Lavan en Racheel bestond?

*En hij kwam ook tot Racheel en hij kreeg ook Racheel lief meer dan Lea en hij diende bij hem nog zeven jaar daarna. 29:30

Het tweede 'ook' is opmerkelijk. Betekent dit dat Lea geliefd was en Racheel ook, zelfs meer dan Lea? Of heeft dit tweede 'ook' nog een andere betekenis [zie het artikel 'Ook Racheel']?

Meer dan Lea: eigenlijk staat er 'gezien vanuit Lea'.

Jaäkov: wordt in dit vers alleen maar met 'hij' aangeduid. Het is alsof er van de persoonlijkheid van Jaäkov nauwelijks meer iets over is.

En de Eeuwige zag dat zij gehaat was, Lea, en Hij opende haar baarmoeder en Racheel was onvruchtbaar. 29:31

De volgorde van de woorden in het eerste deel en het laatste deel van dit vers verschilt. Valt hierdoor meer nadruk op de náám en de persóón van Lea en meer op de onvruchtbaarheid van Racheel? Mogelijk dat ook Lea onvruchtbaar was want eigenlijk staat hier dat haar baarmoeder eerst gesloten was. Ook is er in dit verhaal niet de gewone uitdrukking 'hij kwam tot haar

en zij werd zwanger'. De uitdrukking 'Hij opende haar baarmoeder' lijkt veel op wat in Roet 4 staat. Daar wordt eerst gezegd dat Boaz Roet nam, hij kwam tot haar en zij werd hem tot vrouw. Daarna staat er: De Eeuwige gaf haar zwangerschap.

Opvallend is dat God hier aangeduid wordt met zijn eigennaam JHWH (vertaald met EEUWIGE). In Genesis 30:22, waar God naar Racheel omziet, gebruikt de schrijver de aanduiding God (ELOHIEM).

NACHMANIDES zegt: ook Lea bedroog Jaäkov want zij speelde met haar vader onder één hoedje. Vanwege dit bedrog haatte Jaäkov haar. Maar de Eeuwige erbarmde zich over haar want haar bedrog was voortgekomen uit liefde voor Jaäkov.

RADAK zegt: het woord 'haten' kan ook gelezen worden als 'op de tweede plaats laten komen'.

'Haten' lijkt mij wel in het verhaal te passen als men beseft dat Jaäkov nog eens zeven jaar moest zwoegen voor zijn geliefde Racheel. Het besef dat Lea haar mond gehouden had en dat hij daardoor zeven jaar gewerkt had voor niets zal hij haar niet in dank hebben afgenomen.

29:32 *En Lea werd zwanger en zij baarde een zoon en zij noemde zijn naam Reoeveen. Immers zij had gezegd: de Eeuwige heeft immers naar mijn ellende gezien; immers nu kreeg mijn man mij lief.*

Letterlijk betekent de naam *Reoeveen*: 'Ziet! Een zoon'. Slechts één letter van de drie van het woord 'ellende' (*oni*) zit in de naam *Reoeveen* verborgen. Het is alsof Lea een deel van het woord 'ellende' inslikt. Ben *oni* betekent 'zoon van mijn ellende', en dat is de naam die Racheel in Genesis 35:18 aan haar tweede zoon geeft.

Zij had gezegd. Het lijkt alsof de schrijver hiermee aangeeft dat Lea haar uitspraak over de Eeuwige al gedaan had voor de bevalling.

Driemaal komt het woord 'immers' (of 'want') in dit vers voor.

Lea meent dat Jaäkov van haar is gaan houden, maar of dit ook het geval is?

Lea geeft hier haar zoon de naam en niet Jaäkov. Ook noemt zij bij de uitleg van zijn naam de EEUWIGE en niet 'God'. Het gebruik van de godsnaam JHWH door Lea, pleit voor een persoonlijke relatie van haar met de God van Avraham.

En zij werd nogmaals zwanger en baarde een zoon en zij zei: immers de Eeuwige heeft gehoord, ik ben immers gehaat, en Hij gaf mij ook deze. En zij noemde zijn naam Sjim'on. 29:33

Hier staat het gewone gebruik van 'zeggen' namelijk 'en ze zei'. Dit in tegenstelling met het vorige vers waar staat dat ze hād gezegd.

Tweemaal komt hier het woord immers voor.

Wel wordt God opnieuw door haar met zijn eigennaam genoemd.

Ook opmerkelijk is dat ze bij de geboorte van Reoeveen direct zijn naam uitroept. Hier wordt de EEUWIGE eerst genoemd en later pas haar zoon.

Wat de betekenis van Sjim'on betreft: deze naam betekent zoiets als 'verhooring'.

En zij werd nogmaals zwanger en zij baarde een zoon en zij zei: nu, deze keer zal mijn man zich bij mij aansluiten. Immers ik heb hem drie zonen gebaard. Daarom noemde hij/men zijn naam Levi. 29:34

Hier lijkt Lea weer hoop te krijgen dat haar man zich aan haar zal hechten. Meent zij dat het aantal van drie zoons Jaäkovs mentaliteit zal veranderen?

Het woord 'immers' komt hier eenmaal voor.

Hier geeft Lea het kind niet de naam maar 'hij', wie dat dan ook zijn mag. Jakov? God? Of anderen (men)?

Opvallend is verder dat de naam van de Eeuwige niet valt bij de naamgeving van Levi. Steeds als Léa haar kinderen een naam geeft noemt zij zijn naam wel.

En zij werd nogmaals zwanger en zij baarde een zoon en zij zei: Deze keer zal ik de Eeuwige prijzen. Daarom noemde zij zijn naam Jehoeda en zij hield op te baren. 29:35

Het woord 'immers' komt hier niet meer voor. In Lea's beleven is er nu blijkbaar geen sprake meer van oorzaak en gevolg. Zij aanvaardt uit de hand van de Eeuwige wat er gekomen is en wat zal komen. Ze noemt ook haar man niet meer. Ze lijkt vanaf de geboorte van deze zoon alles van de Eeuwige te verwachten. Betekent het dat zij vanaf dit moment ook niet meer bij Jaäkov aandringt om bij haar te slapen?

Opvallend is dat Lea haar zoons namen geeft waarin hoop doorklinkt. Dit geldt ook voor de namen die zij de zonen van haar slavin Zilpa geeft. Racheel geeft namen aan haar kinderen en aan die van Bilha waarin pessimisme doorklinkt.

BENNO JACOB zegt: de namen van de zonen vormen steeds betekenisparen —

<i>Reoeveen en Sjimon</i>	zien en horen
<i>Levi en Jehoeda</i>	hechten en dank
<i>Dan en Naftali</i>	recht en strijd
<i>Gad en Asjeer</i>	geluk en heil
<i>Jisachar & Zevoeloen</i>	loon en deel

GENESIS 29:4-7

Jaäkov in gesprek

- ¶ Als Jaäkov bij de put in de buurt van Charan komt, blijken daar herders te zijn die hun tijd vullen met wachten. Jaäkov discussieert met hen waarbij het opvalt dat Jaäkov in v 4, 5 en 6 steeds 'tot hen' spreekt, maar de herders op hun beurt geven antwoord zonder dat erbij staat dat dit antwoord voor Jaakov bedoeld is. Nadat de herders voor de derde keer heel bot zijn in hun antwoord geven, spreekt Jaäkov hen in v 7 ook niet meer persoonlijk aan maar geeft hij op eenzelfde botte manier opdracht weg te gaan en aan het werk te gaan.

Jaäkov stelt zich als vreemdeling attent op tegenover de onbekende herders, maar als veertigjarige man, ervaren in het weiden van kleinvee, veegt hij tenslotte deze onbehouwen knapen de mantel uit.

GENESIS 29:8 EN 10

Wij niet, hij wel?

- ¶ Als Jaäkov na een lange reis aankomt in de buurt van Charan, ontmoet hij daar herders bij een put. Op die put ligt een grote steen, zoals in Genesis 29:2 staat. Om de kudde te kunnen drinken, moet de steen van de put gerold worden. Opvallend is dat nergens gezegd wordt wie die steen weg kan rollen. In v 3 staat alleen dat 'zij' rollen, en 'zij' brengen de steen weer terug op de opening van de put. Maar wie die 'zij' zijn? Logischerwijs moeten dit wel de herders zijn, maar tevoren is alleen sprake van de kudde en niet van de herders. Als Jaäkov hen als broeders aanspreekt – in v 4 – reageren zij alleen maar met 'dat kunnen wij niet' (v 8). Om hun hulpeloosheid nog duidelijker te laten uitkomen, zeggen zij niet 'wij rollen de steen van de put', maar zij rollen de steen van de put.

Als daarna Racheel, Jaäkofs fraaie nichtje, er aankomt, laat Jaäkov zien dat hij wel in staat is de steen weg te krijgen. Er staat in v 10: Jaäkov liet de steen van de mond van de put rollen. Gewoonlijk wordt gedacht dat Jaäkov even

zijn spierballen gebruikte en Racheel een demonstratie gaf van zijn kracht. Maar er staat niet dat Jaäkov de steen wegrolde. Nee, een ánder deed het voor hem. Wie zou die ander of die anderen geweest zijn? Deden de herders dit gezamenlijk?

Er zijn uitleggers die menen dat een put met een bron symbolisch is voor het vrouwelijk geslachtsdeel. De steen op de put zou symbolisch zijn voor het maagdenvlies. In Hooglied 4:12 staat: een verzegelde bron ben jij, mijn geliefde. Wil de schrijver in dit verhaal ook symboliek leggen? Het enige meisje dat een belangrijke rol in dit verhaal speelt, is Racheel. En 'zij' konden de steen niet van de opening van de put krijgen. Maar Jaäkov 'liet' de steen weggrollen. Suggereert de schrijver hiermee dat iemand anders dan Jaäkov dit zou doen? Zie verder het artikel 'Een familiegeheim'.

GENESIS 29:10

De broer van zijn moeder

Als Jaäkov na een reis van zo'n zeshonderd kilometer bij de stad van zijn voorouders komt, bij Charan, beseft hij dat hij thuis komt. Hij is bij zijn ouders weggegaan omdat hij zich door zijn broer bedreigd wist. Als huiselijk man moet hij zich ontheemd gevoeld hebben, maar nu komt hij bij mensen die vertrouwd zijn, ook al heeft hij hen nog nooit ontmoet. De schrijver geeft dit gevoel thuis te komen fraai aan door driemaal (!) in v 10 de uitdrukking 'de broer van zijn moeder' te gebruiken. Niet alleen wordt zijn nicht Racheel, de dochter van Lavan 'de broer van zijn moeder' zo aangeduid. Ook het vee was van Lavan 'de broer van zijn moeder'. En tot slot duidt de schrijver de dieren nogmaals zo aan. De vertalers van De Nieuwe Bijbelvertaling vonden deze herhalingen niet acceptabel, want zij geven deze uitdrukking slechts eenmaal weer. In het Hebreeuws ziet men vaker herhalingen, maar meestal met variaties. Dat hier driemaal precies hetzelfde gezegd wordt zal met reden gedaan zijn. Op deze manier geeft de tekst aan dat het besef dat Jaäkov bij de broer van zijn moeder is, voor hem uitermate belangrijk is. Dit sluit precies aan bij de opdracht van zijn vader in Genesis 28:2.

Er is trouwens nog iets opmerkelijks in dit vers. Jaäkov ziet twee 'zaken': ten eerste Racheel en ten tweede het kleinvee. Beide behoorden Lavan toe. Nadat Jaäkov deze twee gezien had ging hij tot handelen over. Als eerste daad liet hij de steen van de mond van de put rollen, en als tweede daad drenkte hij het kleinvee.

Mogelijk dat de tekst hier al zinspeelt op wat later gaat gebeuren. Jaäkov werkt twee maal zeven jaar bij het kleinvee van Lavan en hij krijgt Racheel tot vrouw.

Maar of hij degene is die haar ontmoagt, die de steen van de put rolt? [zie verder het artikel 'Een familiegeheim'].

GENESIS 29:11

Liefde op het eerste gezicht?

- ¶ Vaak wordt wat in dit vers beschreven staat beschouwd als uiting van liefde op het eerste gezicht. Maar in het Oosten was het heel gebruikelijk elkaar te begroeten met een kus [zie Genesis 33:4; Genesis 45:14 en 15; Lukas 7:45 en Lukas 22:47]. Ook werden daarbij vaak tranen geplengd. Maar in al deze verhalen is sprake van een ontmoeting tussen mannen. Als een man een vrouw ontmoet is de ontmoetingskus niet gebruikelijk. Toch lijkt het hier in dit verhaal om een ontmoetingskus te gaan. Jaäkov ziet na zijn lange reis voor het eerst een vertegenwoordiger van zijn familie, en hij is dan zo ontroerd dat hij de normen vergeet. Wel schijnt het woord 'kussen' dat hier gebruikt wordt, 'kussen op het voorhoofd' te betekenen (volgens IBN EZRA) en niet 'kussen op de mond', zoals bij liefdesbetuigingen het geval is. Trouwens pas in v 18 staat dat Jaäkov Racheel lief kreeg. Toen ontstond pas zijn liefde voor haar. MEIR SHALEV, de Israëliische schrijver, heeft het dus niet bij het juiste eind in zijn boek 'De Bijbel nu' als hij dit een romantische ontmoeting vindt.

GENESIS 29:15

Immers

- ¶ Nadat Jaäkov een maand bij Lavan is gebleven, beseft Lavan dat hij aan Jaäkov een goede arbeidskracht kan hebben. Hij stelt hem dan ook voor bij hem in dienst te komen. En Lavan suggereert dat tussen familieleden eigenlijk geen sprake hoeft te zijn van uitbetaling van loon. Hij is echter zo welwillend tegenover zijn neef, dat hij wel bereid is Jaäkov loon te geven, ook al is deze familie van hem. Jaäkov hoeft niet helemaal voor niets te werken, maar als neef zal hij zijn oom toch niet uitbuiten. Het woord immers dat Lavan gebruikt had Jaäkov achterdochtig moeten maken, want in Genesis 27:36 gebruikt Esau ditzelfde woord als hij tot de ontdekking komt dat Jaäkov hem – zijn broer! – bedrogen heeft. Ook Lavan zal – als broer! – op zijn beurt Jaäkov bedriegen.

GENESIS 29:16

Groot en klein

Als het over twee kinderen gaat worden deze zelden met ‘grootste en kleinste’ aangeduid. Alleen Esau en Jaäkov worden in Genesis 27:15 en 42 grootste en kleinste genoemd. Daar gaat het over bedrog, en de kleinste is de schuldige. De enige andere keer dat een kind ‘klein’ genoemd wordt, is in Genesis 9:24. Mogelijk dat de schrijver verband wil leggen met dit verhaal, waar Noachs jongste zoon (die ook ‘klein’ genoemd wordt) kritiek krijgt omdat hij zijn vaders naaktheid ziet. De schrijver van het boek Genesis lijkt een verband te willen leggen tussen ‘de kleinste’ van kinderen en de relatie met de vader, die bij Noach en Jitschak bepaald niet zonder problemen is. Zou dit ook het geval zijn bij Racheel en Lavan? Zie verder het artikel. ‘Een familiegeheim.’

GENESIS 29:17

Lea's fletse ogen

In v 17 wordt van de beide dochters van Lavan iets van hun uiterlijk gezegd. Van de jongste, Racheel, wordt ons volgens De Nieuwe Bijbelvertaling verteld dat zij ‘mooi en aantrekkelijk’ was. Maar ‘Lea's ogen hadden geen glans’. De NBG-vertaling luidt: ‘Lea's ogen waren flets.’ Ook de Groot Nieuws Bijbel en de Willibrord vertaling sluiten zich hierbij aan en vertalen: Lea had fletse ogen. De Statenvertaling heeft een meer positieve weergave: ‘Lea had tedere ogen.’ De vertaling van BUBER-ROSENZWEIG heeft: ‘Die Augen Leas waren schwach.’ Gelukkig zijn er verschillende geleerden die deze uitdrukking niet zo denigrerend vertalen. Rabbijn HIRSCH, JAGERSMA en de redactie van *Tenachon* menen dat met het Hebreeuwse woord *rach* niet ‘flets’ bedoeld is, maar ‘zacht, teer.’ RASJBAM spreekt van ‘lichte’ ogen.

Een argument tegen de verklaring dat Lea ‘fletse’ ogen had, is dat als er iets over het uiterlijk van een vrouw in Tenach gezegd wordt, dit altijd positief is, nooit negatief. Van de meeste vrouwen wordt niets over haar voorkomen gezegd. Denk aan Chava, Hagar, Dina, Tamar, de vrouw van Potifar, Tsipora, Mirjam, Jocheved, Roet, Chana, enzovoorts. Sara wordt in Genesis 12:11 en 14 ‘mooi’ genoemd en daardoor valt zij in de smaak bij de Egyptenaren. Van Avigajil wordt in 1 Samuel 25:3 gezegd dat zij ‘mooi om te zien’ was en David is onder de indruk van haar schoonheid. Tamar wordt in 2 Samuel 13:1 ‘heel mooi’ genoemd, en dit gegeven zal een reden geweest zijn waarom haar halfbroer Amnon verliefd op haar wordt. Rivka wordt ‘goed’ genoemd in Genesis 24:16.

Bij haar gaat het niet in de eerste plaats om haar uiterlijke schoonheid maar vooral om de vraag of zij een goede vrouw voor Jitschak zal zijn. Ook Batseva wordt 'zeer goed om te zien' genoemd, dezelfde uitdrukking die bij Rivka gebruikt wordt. En het meisje in Hooglied wordt herhaaldelijk door haar geliefde geprezen om haar schoonheid.

RASJBAM zegt: 'Meisjes in het Midden-Oosten hebben in het algemeen bruine donkere ogen. Lichte ogen zijn opvallend en zulke ogen geven een zachtere, meer tedere uitstraling dan bruine.'

Hoe het zij, Lea had iets opmerkelijks als men haar in de ogen keek. Mogelijk dat die licht van kleur waren. Het waren in elk geval ogen met een opvallend kenmerk, anders had de schrijver dit niet zo expliciet vermeld. Door dit apart noemen suggereert de schrijver ook dat Lea op een bijzondere manier keek. Lea blijkt later ook een bijzonder inzicht te hebben in de situatie.

GENESIS 29:19

Racheel aan Jaäkov toegezegd?

- ¶ Omdat Jaäkov zonder enig bezit bij zijn oom Lavan is gearriveerd en hij graag zijn nichtje Racheel als bruid wil verwerven, stelt Jaäkov Lavan voor zeven jaar te werken als bruidsprijs voor diens dochter. Lavan lijkt akkoord te gaan met Jaäkofs voorstel. In De Nieuwe Bijbelvertaling zegt Lavan het zo: 'Ik kan haar beter aan jou geven dan aan een ander.' Zeven jaar later meent Jaäkov dan ook dat hij recht heeft op Racheel. Groot is dan ook zijn teleurstelling als hij bedrogen wordt. Maar Jaäkov had beter moeten weten, want Lavan en hij zijn elkaars gelijken als het gaat om handig manipuleren. Lavan heeft in vers 19 namelijk niet gezegd dat hij Racheel aan Jaäkov zal geven. Lavans uitspraak is slechts een gemeenplaats, maar geen belofte. Hij zegt alleen dat het ene beter is dan het andere, maar hij zegt niet dat hij dat ene – het uithuwelijken van Racheel aan Jaäkov – ook zal doen.

GENESIS 29:20

'Enige dagen'

- ¶ Het woord 'enige', zoals hier meestal vertaald wordt is het meervoud van 'één'. De Nieuwe Bijbelvertaling vertaalt het met 'maar een paar'. Dit woord gebruikt Rivka ook in Genesis 27:44 als ze Jaäkov naar Lavan stuurt om daar 'enige' dagen te verblijven. Ook komt dit woord voor in het verhaal van de torenbouw van Babel, waar de inwoners één van spraak en 'enige' woorden waren. In deze beide verhalen lijkt de enig juiste betekenis van dit meervoud

'enige' te zijn: één voor één, dat wil zeggen: veel verschillende. Het is ook meer dan logisch dat Jaäkov de dagen aftelde tot de zeven jaar voorbij waren. Mogelijk dat ze áchteraf snel voorbij leken, maar deze zeven jaar moeten voor hem een eeuwigheid geweest zijn, zoals voor elke verliefde die reikhalzend uitkijkt naar het samen zijn met de ander.

GENESIS 29:24

Lea, de meid

In De Nieuwe Bijbelvertaling worden v 23 en 24 zo weergegeven: 'Toen de avond was gevallen bracht hij zijn dochter Lea bij Jaäkov. Ook gaf Lavan haar een van zijn slavinnen mee, Zilpa.' In v 29 krijgt ook Racheel van haar vader een slavin mee, en in De Nieuwe Bijbelvertaling wordt dit op dezelfde manier weergegeven: 'Ook gaf Lavan haar een van zijn slavinnen mee, Bilha.' Toch is in de grondtekst een verschil tussen beide zinnen. Bij Racheel staat dat Lavan Bilha als slavin aan Racheel gaf. Bij Lea ontbreekt het woordje als. Letterlijk staat het er zoals in de hiervoor gegeven vertaling weergegeven wordt. Het laatste woord van de zin, 'dienstmeisje', moet betrekking hebben op wat er direct aan vooraf gaat, dus op 'Lea, zijn dochter'. Dit betekent dat Lea voor Lavan niet veel meer betekende dan een slavin, een dienstmeisje.

GENESIS 29:27

Deze week?

Als Jaäkov tegen heug en meug met Lea getrouwd is, krijgt hij als toegift Lea's jongere zuster, Racheel, erbij. Ook al moet hij nog weer zeven jaar werken voor zijn tweede vrouw. Op de ochtend na de eerste huwelijksnacht met Lea ontdekt Jaäkov dat hij bedrogen is. Het is wel de bedoeling dat hij de week van de bruiloft afmaakt. Lavan zegt dan ook tegen hem in v 27: 'Maak deze week vol. En dan volgt in v 28: 'En Jaäkov deed zo en hij maakte deze week vol en hij gaf hem zijn dochter Racheel tot vrouw.' Maar in de grondtekst staat het niet zo eenvoudig. Het woord 'week' is namelijk mannelijk en het woord 'deze' is vrouwelijk. Er staat dus ook niet 'deze week', maar 'de week van deze', waarbij 'deze' op een vrouw betrekking heeft. En de vrouw waar het hier om gaat is Lea. De bruiloftsweek wordt door Lavan dus aangeduid met 'de week van deze', 'de week van Lea'.

Hiermee is nog niet alles gezegd over deze uitdrukking, want waarom heeft Lavan het niet over 'de bruiloftsweek van Lea'? Waarom duidt hij zijn dochter alleen maar aan met het woord 'deze'? In v 28 noemt Lavan de naam van

Racheel wel. Mogelijk dat de tekst ons zo duidelijk wil maken dat Lea als persoon nauwelijks meetelt voor haar vader, dat hij alleen maar gebruik van haar maakt.

GENESIS 29:30

Ook Racheel

¶ Aan het eind van de bruiloftsweek met Lea krijgt Jaäkov van zijn schoonvader ook diens jongste dochter als vrouw. In De Nieuwe Bijbelvertaling staat in v 30: 'Toen sliep Jaäkov ook met Racheel, en van Racheel hield hij echt, meer dan van Lea.' De NBG-vertaling zegt het zo: 'Hij kwam ook tot Racheel, en hij had Racheel lief, in tegenstelling met Lea.' Maar wat zegt de grondtekst? In de eerste plaats is het opvallend dat de naam 'Jaäkov' in v 30 ontbreekt. Zoals Lea in v 23 anoniem is, zo is Jaäkov in deze verzen naamloos. Jaäkov wordt alleen met 'hij' aangeduid.

In de tweede plaats valt op dat 'hij' Racheel lief kreeg. De vertalingen doen alsof die liefde een al lang bestaande toestand was omdat in vers 18 al staat dat Jaäkov Racheel lief kreeg. Maar hier staat niet dat de liefde van Jaäkov een bestaande situatie was. In v 30 wordt precies dezelfde werkwoordsvorm gebruikt als in v 18: hij kreeg lief. Een verklaring hiervoor is te vinden in het gebruik van het woordje 'ook'. Jaäkov sliep ook met Racheel. En daarna staat er in de grondtekst: 'hij kreeg ook Racheel lief.' Men gaat ervanuit dat 'ook' slaat op 'het slapen met' en 'het houden van' Lea. Dit lijkt echter zeer gezocht, want in v 31 staat dat Lea gehaat was en in v 33 bevestigt Lea dit zelf. De oplossing is voorlopig een raadsel. Zie voor een verdere verklaring hiervan het artikel 'Een familiegeheim'.

Ook nog een opmerking over 'meer dan' in dit vers. Letterlijk staat er 'gezien vanuit Lea'. Het is alsof de schrijver ons opmerkzaam maakt op het inzicht dat Lea heeft. Lea heeft wel zeer bijzondere ogen.

GENESIS 29:18–28

Een familiegeheim

¶ Het meest vreemde huwelijk dat in de bijbel beschreven wordt is dat van Jakob met Lea en Racheel. De Nieuwe Bijbelvertaling vertaalt v 18–28 zo: 'Jaäkov was verliefd op Racheel en daarom zei hij tegen Lavan: 'Ik zal zeven jaar voor u werken om Racheel, uw jongste dochter... Zo werkte Jaäkov zeven jaar om Racheel... Toen zei Jaäkov tegen Lavan: 'De termijn is om. Geef me nu mijn vrouw, ik wil met haar slapen. Lavan nodigde alle inwoners van

de stad uit en gaf een feest. Toen de avond was gevallen bracht hij zijn dochter Lea bij Jaäkov, en Jaäkov sliep met haar... 's-Morgens ontdekte Jaäkov dat het Lea was met wie hij had geslapen. 'Hoe hebt u mij dit kunnen aandoen!' wierp hij Lavan voor. 'Ik heb toch om Racheel bij u gewerkt? Waarom hebt u me zo bedrogen!' Lavan antwoordde: 'Het is hier niet de gewoonte om de jongste voor de oudste uit te huwelijken. Wacht daarom tot de bruiloftsweek met de een voorbij is, dan krijg je ook de ander, op voorwaarde dat je nog eens zeven jaar voor me werkt.' Jaäkov stemde toe en wachtte tot de week om was; daarna gaf Lavan hem zijn dochter Racheel tot vrouw.'

Lavan wordt in de bijbel beschreven als een listige, op geld beluste bedrieger. Hij weet het zo te regelen dat Jaäkov nog eens zeven jaar moet werken om de bruidsschat voor zijn tweede vrouw te verdienen. Maar het verhaal lijkt op verschillende punten niet te kloppen. Een belangrijk aspect is: Waarom laat Lea zich door haar vader misbruiken door Jaäkov te bedriegen? Laat men zich eens voorstellen hoe de eerste dag van de bruiloft zich afgespeeld heeft: Jaäkov, als bruidegom, was een van de hoofdfiguren. Maar naast hem was de bruid het middelpunt van het feest. Wie was de bruid zolang het nog licht was? Dat moet wel Racheel geweest zijn, want Lea zou herkend kunnen worden aan haar opvallende ogen, zelfs achter de sluier. Maar dan volgt de vraag: Waarom komt er geen reactie van Racheels kant als vader Lavan, zodra de duisternis is gevallen, haar verwisselt met haar oudere zus? Kortom, de grote vraag in dit verhaal is: Waarom zwijgen zowel Lea als Racheel bij dit bedrog en spelen zij met hun vader onder één hoedje?

Het is een te simpele oplossing om de plot van dit verhaal maar af te doen met de gedachte dat de schrijver het verhaal niet goed opgebouwd heeft. Als we de tekst goed nagaan zullen we tot de conclusie komen dat de schrijver alles met een speciale bedoeling zo heeft weergegeven. Om te beseffen hoe het verhaal opgebouwd is moeten we eerst teruggaan naar vers 17, waar in De Nieuwe Bijbelvertaling staat: Racheel was mooi en aantrekkelijk. In de grondtekst wordt tweemaal hetzelfde woord gebruikt, namelijk 'mooi', mooi van gestalte en mooi van uiterlijk.

Er bestaat een verhaal dat sterke overeenkomsten vertoont met dit verhaal uit Genesis 29, namelijk het verhaal in Genesis 24, waar de knecht van Avraham een bruid voor Jitschak zoekt. De overeenkomsten zijn: iemand maakt een lange reis en komt aan bij een bron, een put in de buurt van een stad. Een extra punt van overeenkomst is dat het dezelfde put betreft, namelijk de put bij Charan. (Een derde verhaal over de ontmoeting van een man met een meisje bij een put, is dat van Mosje in Exodus 2). De man ziet bij de put een meisje dat op de schapen van haar vader past. De man wordt bij de familie binnen

genodigd. Daarna wordt het meisje de vrouw van de man waar het in het verhaal om gaat. Dit zijn de gemeenschappelijke kenmerken van deze verhalen. Maar nu we weten wat de overeenkomsten van deze verhalen zijn, gaat het om de verschillen. In Genesis 24 is het meest opvallend de afwezigheid van de toekomstige bruidegom. Daarnaast wordt in Genesis 24 al direct iets over het uiterlijk van het meisje verteld als de man haar bij de put ziet aankomen. Genesis 24:16 zegt: 'Ze was een heel knap meisje, een maagd nog, er had nog nooit een man met haar geslapen.' In Genesis 29 wordt ons niets meegedeeld over het uiterlijk van het meisje als ze bij de put komt. Het belangrijkste op dat moment is dat alles wat Jaäkov ziet, te maken heeft met zijn moeder. Pas na een maand lijken Jaäkofs ogen open te gaan en ziet hij dat Racheel mooi is (v 14 en 17). Welke kwalificaties heeft het verhaal voor de beide meisjes? Bij Rivka wordt in De Nieuwe Bijbelvertaling wel gezegd dat ze 'knap' was, maar in de grondtekst staat 'goed'. Bij Racheel staat dat ze 'mooi' was. Rivka was 'goed' (*tov*), het woord dat direct herinneringen oproept aan Genesis 1: 'En God zag dat het goed was.' Rivka was niet alleen qua uiterlijk, maar helemaal een 'goed' meisje. Van Racheel wordt alleen iets over haar uiterlijk meegedeeld. Het tweede dat van Rivka gezegd wordt is dat zij maagd was en geen man had gemeenschap met haar gehad. En wat wordt met betrekking tot Racheels maagdelijkheid gezegd? Niets, totaal niets. Wat Rivka dubbel op had, ontbreekt bij Racheel. Zou de schrijver hiermee willen suggereren dat de maagdelijkheid bij Racheel ontbrak?

GENESIS 29

De bruiloft

- ¶ In Deuteronomium 22:17 staat in De Nieuwe Bijbelvertaling: 'Hier is het kled dat bewijst dat mijn dochter maagd was'. Het is nog steeds een wijdverspreide misvatting dat bij ontmaagding bloed behoort te vloeien. Zeker in het Midden-Oosten was het noodzakelijk dat na de eerste huwelijksnacht het bewijs van de maagdelijkheid van de bruid overlegd wordt. Zelfs in onze tijd geldt als bewijs voor maagdelijkheid het demonstreren van wat bloed na de eerste geslachtsgemeenschap. Een bebloed laken is hiervoor een noodzakelijk bewijsstuk. Gelukkig weten wijze moeders hun wel of niet-maagdlike dochters een goede raad te geven: zorg dat je wat kippenbloed bij je hebt zodat je de volgende morgen het bebloede laken kunt tonen. Hoeveel bruidjes zullen anders de eerste huwelijksnacht in angst hebben gezeten en hoeveel verschillende oplossingen zullen hiervoor bedacht zijn. Als mijn opvatting over de maagdelijkheid van Racheel juist is, zal ook zij vol

spanning de naderende huwelijksnacht hebben afgewacht. Wat voor oplossing kon Racheel bedenken? Dan blijkt de oplossing voor de hand te liggen: haar eigen zuster kan haar plaats innemen en de volgende morgen kan het bebloede laken getoond worden, met bloed van Lea. De nauwgezette lezer zal echter opmerken dat wat hier plaats vindt, niet een onderonsje tussen de twee zusters is, maar Lavan, hun vader, heeft hier de hand in. Hij bracht zijn dochter Lea bij Jaäkov, staat in v 23. De schrijver laat ons zo merken dat niet alleen Racheel en Lea van dit bedrog af wisten, maar ook Lavan. En Lavan zelf bewerkstelligde de ruil van de twee dochters! Dit moet betekenen dat Lavan op de hoogte was van het probleem en hij heeft zelf de oplossing bedacht of heeft ingestemd met de manier waarop de zusters het probleem aanpakken. Door deze regeling bedriegen zij gedrieën Jaäkov, maar de bruidegom kan Lavan en zijn dochters niet het verwijt maken dat hij geen maagd gehuwd heeft. En na de bruiloftsweek met Lea krijgt Jaäkov Racheel als toegift. Niemand zal meer gedacht hebben aan het bewijsmateriaal van háár maagdelijkheid, na alle commotie van de vorige week.

Een vraag die overblijft, is de volgende: Hoe was Lavan op de hoogte van de situatie van zijn dochter Racheel? Als men de tekst nauwkeurig leest kan men aanwijzingen vinden voor de oplossing van dit probleem. In het verhaal is steeds sprake van 'grootste' en 'kleinste' dochter. Maar in vers 26 worden Racheel en Lea opeens 'jongste' en 'eerstgeborene' genoemd. Deze woorden doen denken aan het verhaal van Lot en zijn dochters in Genesis 19. Deze zelfde twee woorden komen daar voor in v 31, 33, 34 en 35. Het verhaal daar gaat over incest tussen Lot en zijn beide dochters. Door in het verhaal van Lea en Racheel op dit moment deze twee woorden te gebruiken, roept de schrijver associaties op met het incestverhaal in Genesis 19. Dat 'jongste' voorop staat zou kunnen betekenen dat de schrijver suggereert dat Lavan met zijn jongste dochter incest gepleegd had. Een andere aanwijzing kan zijn het woordje 'ook' in v 30. Daar staat dat Jaäkov 'ook' Racheel lief kreeg, gezien vanuit Lea. In v 32 en 33 staat dat Lea nog steeds gehaat was door Jaäkov. Dus het woord 'ook' kan niet slaan op Lea. Ook de werkwoordsvorm 'hij kreeg lief' past hier niet, want in v 18 is al beschreven dat Jaäkov Racheel lief kreeg. Mogelijk dat 'ook' dus betrekking heeft op Racheels eigen vader. Nadat Lavan zijn dochter liefgehad heeft, kreeg ook Jaäkov haar lief. Een psychologische onderbouwing van deze visie is dat als een andere man dan Lavan zijn jongste dochter ontmaagd had, de familie-eer op het spel had gestaan. Het lijkt dan niet verklaarbaar dat Lavan in een dergelijk situatie zo laconiek gereageerd zou hebben.

Bovenstaande visie geeft een verklaring voor vele onbegrijpelijke aspecten in

dit verhaal. Wat er in de verschillende personen omgegaan zal zijn, daar kunnen wij alleen naar gissen. Wel lijkt het erop dat Lea haar leven lang dit familiegeheim voor zich gehouden heeft.

Extra argumenten voor deze visie zijn te vinden in mijn commentaar bij Genesis 31.

JAÄKOV'S KINDEREN,

Jaäkovs kudde

GENESIS 30

*En Racheel zag dat zij Jaäkov niet baarde en Racheel werd jaloeers op haar zuster. En ze zei tot Jaäkov: geef op, aan mij, zonen en zo niet dan sterf ik. 30:1

In dit vers komen alleen de namen 'Racheel' en 'Jaäkov' voor en allebei zelfs twee keer! Lea wordt niet genoemd.

Racheel gebruikt, net als Jaäkov tegenover Lavan in Genesis 29:21 de gebiedende wijs 'geef op!' Ook is een kind niet goed, nee het moet een zoon zijn, ja zelfs zónen.

Geef: in die tijd werd onvruchtbaarheid altijd aan de vrouw geweten. Dus vanuit deze opvatting lijkt Racheels verwijt aan Jaäkov volstrekt absurd.

Een bijbels persoon wordt gekenmerkt door de uitspraak die door die persoon als eerste gedaan wordt. Het is hier de eerste uitspraak van Racheel die vastgelegd is. Het is dramatisch dwingend wat ze zegt en ook heeft ze het over haar sterven als dit niet zal gebeuren.

En de toorn van Jaäkov ontbrandde tegen Racheel en hij zei: ben ik in Gods plaats die jou de vrucht van de schoot onthouden heeft? 30:2

Vrucht van de schoot: Jaäkov heeft het niet over het geslacht van het kind, in tegenstelling met Racheel.

Jaäkov gebruikt de godsnaam ELOHIM en niet JHWH (DE EEUWIGE) zoals Lea. Deze zelfde woorden 'ben ik in Gods plaats?' gebruikt Joseef in Genesis 50:19 tegenover zijn broers.

In een Midrasj, een Joodse uitleg, over v 2, vindt een gesprek plaats tussen Jaakov en Racheel, waarbij verbinding gelegd wordt met v 3:

Racheel: behandelde jouw vader jouw moeder op een dergelijke wijze? Nee, hij bad ter wille van haar.

Jaäkov: Mijn situatie is niet zoals de zijne in die tijd. Hij had geen kinderen, ik wel.

Racheel: denk dan eens aan je grootvader Avraham. Die had al een zoon, namelijk Jisjmaëel, toen hij tot God bad ter wille van je grootmoeder Sara.

Jaäkov: zou jij in staat zijn te doen wat mijn grootmoeder gedaan heeft?

Racheel: Wat deed zij dan?

Jaäkov: Zij liet haar rivale (Hagar) in haar huis binnen.

Racheel: als dat de belemmering is, hier is mijn slavin Bilha. Ga tot haar.

Dan zal ook ik moeder worden door haar, zoals Sara moeder werd door háár slavin.

30:3 *En zij zei: zie! mijn werkster Bilha. Kom tot haar. En zij zal baren op mijn knieën en ik zal gebouwd worden –ook ik!– uit haar.

Werkster: Racheel gebruikt niet het woord *sijfchah* dat steeds door Lavan, Jaäkov en Lea gebruikt wordt en ook door de schrijver zelf als hij de twee dienstmeisjes aanduidt. Racheel gebruikt het woord *ammah*. Naar mijn opvatting duidt dit woord op een werkster. *Sijfchah* duidt meer op een dienstmeisje dat deel uitmaakt van de familie.

Baren op de knieën: dit was een gebruik in het Midden-Oosten bij onvruchtbaarheid waarbij het kind dat geboren was gold als kind van degene op wiens/wier knieën gebaar was. In het Midden Oosten beviel een vrouw op een soort baarkruk [zie het verhaal in Exodus 1 over de twee vroedvrouwen] waarbij een begeleidster de barende van achteren ondersteunde. De barende leunde tegen de helpster en beviel als het ware op haar knieën. Naast deze letterlijke verklaring heeft de uitdrukking 'baren op de knieën van een ander' ook een diepere zin, namelijk dat degene die zijn knieën beschikbaar stelt de verantwoordelijkheid draagt voor het te baren kind. [Zie hiervoor Genesis 48:12, 50:23, Ruth 4:16,17 en Job 3:12].

30:4 En zij gaf hem Bilha haar dienstmeisje tot vrouw en hij kwam tot haar, Jaäkov.

Hem: zonder gebruik van de eigen naam, in tegenstelling met vers 9 waar staat 'aan Jaäkov' als Lea Jaäkov nog een vrouw geeft.

Dienstmeisje: de schrijver gebruikt dit woord en geeft daarmee aan het gebeuren objectief te willen beschrijven. Hij gebruikt niet het denigerende *ammah* (werkster) dat hij Racheel in de mond legt. Ook noemt de schrijver hier de naam van Racheel niet. Het is alsof hij hiermee zegt dat dit huwelijk iets is tussen Bilha en Jaäkov en dat Racheel hier buiten staat.

30:5 En Bilha werd zwanger en zij baarde Jaäkov een zoon.

Bij de naam Bilha staat hier niet 'dienstmeisje'. Zij is als nieuwe vrouw van Jaakov geen dienstmeisje van Racheel meer zo lijkt de schrijver te zeggen.

Het op de knieën baren van Racheel wordt niet vermeld. Het kind lijkt dus een kind van Bilha en Jaäkov te zijn, zonder tussenkomst van Racheel.

En Racheel zei: *God heeft mij recht verschaft en ook heeft hij gehoord naar mijn stem en hij gaf mij een zoon. Daarom noemde zij zijn naam Dan.* 30:6

Recht verschaffen: zoals een rechter een vonnis uitspreekt.

God: Lea noemt steeds de naam van de Eeuwige (JHWH) als er een kind geboren is, maar Racheel heeft het over 'God' (ELOHIEM). Bij rechtspreken past deze aanduiding van God beter. Voor Lea is God de nabije, de ontfermende God, voor Racheel is het de God die recht doet.

Dan = Hij (God) heeft mij gerechtvaardigd.

En zij werd nogmaals zwanger en Bilha het dienstmeisje van Racheel baarde een tweede zoon voor Jaäkov. 30:7

Hier is geen sprake meer van geven van Bilha. Blijkbaar werd Bilha door Jaäkov als volwaardige vrouw aangenomen.

En Racheel zei: *goddelijke worstelingen heb ik geworsteld met mijn zuster. Het is me gelukt ook! En zij riep zijn naam Naftali.* 30:8

Worstelen: een weinig voorkomend woord. Het heeft te maken met 'draaien'. In Spreuken 8:8 is sprake van 'verdraaide woorden'. Speelt deze betekenis hier ook een rol? Alles wat zich afspeelt in Charan tussen Lavan, zijn dochters en Jaäkov is vol manipulatie. En zoals Racheel met Lea worstelt, zo heeft Jaäkov dit met Esau gedaan.

En Lea zag dat zij opgehouden had te baren en zij nam Zilpa haar dienstmeisje en zij gaf haar aan Jaäkov tot vrouw. 30:9

Wie hield op te baren, Lea of Bilha? Gunde Lea haar dienstmeisje ook een kind?

Lea 'nam' en gaf. Racheel 'gaf' alleen. Wat voor betekenis zou dit verschil hebben?

En Zilpa het dienstmeisje van Lea baarde aan Jaäkov een zoon. 30:10

Van zwangerschap is bij Zilpa in tegenstelling tot bij Bilha geen sprake. De *Midrasj Rabba* zegt hierover: 'Omdat Zilpa nog erg jong was, was haar zwangerschap niet zichtbaar.' Volgens de wetenschap is deze verklaring niet logisch. Het is wel opvallend dat bij Bilha eerst sprake is van gemeenschap (v 4), dan van zwanger worden en dan van baren (v 5). De tweede keer is bij Bilha alleen sprake van zwanger worden en baren (v 7), en hier bij Zilpa is alleen sprake van baren. Het lijkt dus een aflopende reeks te zijn. Wat de schrijver hiermee voor heeft?

30:11-14

- 30:11 *En Lea zei: 'in voorspoed'. En zij riep zijn naam Gad (voorspoed).*
Volgens de oudste commentaren bedoelt Lea de naam Gad zo: 'Gekomen is voorspoed'. Letterlijk staat er 'met/in voorspoed: 'bGad'. Het is net alsof Lea een letter inslikt. Ze bedoelt waarschijnlijk *bá Gad*.
- 30:12 *En Zilpa het dienstmeisje van Lea baarde een tweede zoon aan Jaäkov.*
Hier is evenmin sprake van gemeenschap en zwanger worden; alleen van 'baren'.
- 30:13 *En Lea zei: In mijn geluk, want dochters zullen mij gelukkig prijzen. En zij noemde zijn naam Asjeer (geluk).*
Ook hier past beter de verklaring 'mijn geluk is gekomen'. Ook hier zou Lea dezelfde letter, de aleph, ingeslikt kunnen hebben. N.B. het woord 'ik' begint met de aleph.
Waarom Lea hier 'dochters' noemt is niet duidelijk. Met dochters kunnen ook vrouwen in het algemeen bedoeld zijn, want de vrouwen van een stad, een gebied of stam worden meestal met de term 'dochters' aangeduid.
- 30:14 *En Reoeveen ging in de dagen van de tarweoogst en hij vond liefdesappelen in het veld en hij bracht ze naar Lea zijn moeder. En Racheel zei tot Lea: geef mij toch van de liefdesappelen van je zoon.*
Volgens de Midrasj zou Reoeveen hier ongeveer zeven jaar oud zijn. Dit zal wel ongeveer kloppen want hij had drie jongere broers en al Lea's kinderen werden geboren in de tweede zeven jaar van Jaäkovs verblijf bij Lavan. In Genesis 31:38 EN 41 is sprake van de zes jaar hierna als Jaäkov voor loon bij zijn oom werkt. Volgens deze berekening zou Reoeveen niet veel ouder dan zes jaar geweest kunnen zijn.
De tijd van de tarweoogst is vrij vroeg in de zomer.
Liefdesappelen = de wortel van de alruin die wel een meter lang kan worden. Het zijn beslist geen appelen. Volgens een volksgeloof zouden deze 'liefdesbevorderend' zijn; een zogenaamd afrodisiacum. Of ze gegeten worden of onder het bed gelegd, is mij niet bekend. De vorm van de wortels lijkt op het onderlijf van een mens. In het volksgeloof gaat het verhaal dat de plant gaat gillen als men hem uit de grond trekt. Met gevaar voor eigen leven zou men dit doen. Vandaar dat men een hond of een ezel inschakelde. Deze zou soms dood neervallen bij dit karwei. Mogelijk dat de schrijver al bekend was met dit sprookje en dat hij er hier de draak mee steekt want een kleine jongen als Reoeveen kon ze blijkbaar al vinden en uittrekken. Was Reoeveen zo jong al op de hoogte van dit volksgeloof?

Van de liefdesappelen: blijkbaar vraagt Racheel niet alle *doedajiem* (= liefdesappelen).

Wie heeft Racheel geïnformeerd over deze wortels? Zag ze Reoeveen ermee lopen? Of vertelde Lea erover aan haar?

In elk geval is dit de eerste keer dat de schrijver ons op de hoogte brengt van een gesprek tussen beide zusters.

En zij zei tot haar: is het weinig –je hebt mijn man genomen!– en om ook de liefdesappelen van mijn zoon te nemen? En Racheel zei: daarom ligt hij vannacht bij jou in ruil voor de liefdesappelen van jouw zoon. 30:15

Normaal is het dat een man een vrouw 'neemt'. Hier is het de enige (?) plaats waar gezegd wordt dat een vrouw een man neemt. Jaäkov is niet alleen door zijn oom gemanipuleerd, maar blijkbaar manipuleren zijn belangrijkste vrouwen hem ook. Opvallend is dat Racheel Jaäkofs naam niet eens noemt. Hij is alleen een 'hij'. Trouwens ook Lea's naam wordt weggelaten. Racheel is de handelende figuur in dit vers.

Liggen bij: als er sprake is van twee personen van verschillend geslacht wordt met het woord 'liggen bij' altijd seksueel contact bedoeld.

*En Jaäkov kwam van het veld 's avonds en Lea ging uit hem tegemoet en ze zei tot hem: kom tot mij, want gekocht, gekocht heb ik je voor de liefdesappelen van mijn zoon. En hij lag bij haar 's nachts, hij. 30:16

Lea ging uit: De Midrasj bekritiseert Lea omdat hier staat dat zij 'uitging'. Lea was een vrouw die steeds op stap wilde en haar dochter Dina erfde dit van haar moeder, want in Genesis 34:1 staat ook van Dina geschreven dat zij 'uitging' om de dochters van het land te zien.

Volgens rabbijn MUNK is deze kritiek niet terecht. Hij geeft een andere verklaring voor het 'uitgaan' van Lea. Lea wilde Jaäkov buiten tegemoet gaan om hem te vragen bij haar te slapen. Als zij dit verzoek in de nabijheid van anderen zou doen, zou ze hem in verlegenheid gebracht hebben. Maar hoe wist Lea dat Jaäkov in aantocht was? Wel, aan het balken van Jaäkofs ezel hoorde ze dit. Daarom wordt Jisachar bij de zegen van in Genesis 49:14 deze met een ezel vergeleken. Een ezel was namelijk de aanleiding tot zijn verwekking.

Kopen: met veel nadruk gebruikt Lea dit woord. Jaäkov was hier niet alleen door zijn schoonvader gehoord, maar wordt hier nota bene door zijn eigen vrouw 'gekocht', alsof hij een slaaf is op de slavenmarkt.

's Nachts, hij: gewoonlijk worden de laatste woorden van dit vers vertaald met 'die nacht'. Letterlijk staat er met nadruk dat 'hij' 's nachts bij haar lag. Mogelijk dat de schrijver een tegenstelling aan wil geven met de erop volgende

woorden (van v 17): en God hoorde naar Lea. Dan zou bedoeld kunnen zijn: Jaäkov lag wel bij Lea, maar de zwangerschap die hieruit ontstond was Gods werk.

30:17 *En God hoorde naar Lea. En zij werd zwanger. En ze baarde Jaäkov een vijfde zoon.*

30:18 *En Lea zei: God heeft mijn loon gegeven, dat ik mijn dienstmeisje aan mijn man gegeven heb. En ze noemde zijn naam Jisachar.*

Het woord 'loon' komt vier maal voor in dit gedeelte (v 18, 28, 32 en 33). Het vrouwelijk woord 'loon' komt voor in Genesis 31:41.

De betekenis van *Jisachar* is 'er is loon'.

Lea gebruikt hier niet het woord *ki* (want) zoals ze dat bij de naamgeving van de eerste drie zoons doet. De logische volgorde van oorzaak en gevolg lijkt niet meer te bestaan voor Lea.

30:19 *En Lea werd nogmaals zwanger en ze baarde Jaäkov een zesde zoon.*

30:20 *En Lea zei: God heeft mij begiftigd, mij, een goede gift. Deze keer zal mijn man bij mij verblijven, want ik heb hem zes zoons gebaard. En ze noemde zijn naam Zevoelen.*

Verblijven: is bedoeld 'heersen/beheersen'? In het Oegaritisch (een aan het Hebreeuws verwante taal) betekent dit woord dat namelijk. In het Hebreeuws komt dit woord verder niet voor. Het etymologisch woordenboek van Klein geeft als basisbetekenis van dit woord 'wonen'.

Het woord 'want' wordt hier wel weer gebruikt door Lea.

30:21 *En daarna heeft zij een dochter gebaard en ze riep haar naam Dina.*

Met zeven woorden wordt de geboorte van Dina vermeld en Dina was het zevende kind van Lea. De naam 'Dina' is de vrouwelijke pendant van Dan.

Uit Genesis 37:35 en Genesis 46:7 maken sommigen op dat Jaäkov meerdere dochters heeft gekregen. De meeste uitleggers menen dat op die plaatsen met het woord 'dochters' schoondochters bedoeld zijn.

Opvallend is dat hier niet staat 'zij baarde', maar 'zij heeft/had gebaard'. De geboorte van Dina vindt wel plaats 'daarna'. De geboorte van Dina is niet zomaar de zevende in een reeks. De schrijver staat als het ware even stil bij haar geboorte en vraagt ook onze aandacht voor dit gebeuren.

30:22 *En God gedacht Racheel. En God hoorde naar haar. En hij opende haar schoot.*

Direct aansluitend aan het noemen van de naam Dina komt Racheel God in de gedachten. Zou er een verband zijn tussen beide?

God hoorde naar Racheel. Hierdoor lijkt het dat Jaäkov God niet gebeden heeft voor zijn vrouw zoals Jitschak dat wel deed voor zijn vrouw Rivka. Racheel is een opmerkelijke figuur. Van de vrouwen van de aartsvaders is haar naam de enige die niet met de vrouwelijke uitgang 'ha' eindigt. (Sara krijgt later de naam Sara, en wordt daarna pas zwanger). De letter 'H' betekent in het Hebreeuws 'opening'. Het geeft een opening naar de toekomst aan.

En zij werd zwanger en zij baarde een zoon. En ze zei: God heeft mijn afkeuring weggenomen. 30:23

Van gemeenschap wordt door de schrijver geen melding gemaakt.

Opnieuw gebruikt Racheel de aanduiding 'God' waar Lea steeds de eigenaam van God gebruikt (JHWH).

Afkeuring: dit woord betekent zoiets als berisping, verwijt. Mogelijk ook schande of smaad? Of dit op haar kinderloosheid slaat of meer op wat haar vroeger – de incest door Lavan? – is overkomen?

Wegnemen: letterlijk staat hier het woord 'verzamelen'.

*En zij noemde zijn naam Joseef door te zeggen: De Eeuwige voege toe aan mij een andere zoon. 30:24

In de Joodse traditie worden deze woorden profetisch uitgelegd. Racheel profeteert: de Eeuwige zal mij een zoon erbij geven.

Opvallend is dat zodra Racheel haar eerste zoon gebaard heeft, zij al over een andere zoon spreekt. Elke andere onvruchtbare vrouw die moeder wordt (Sara, Rivka, Roet en Channa) heeft het niet over een tweede of een ander kind.

Ander: ook het gebruik van dit woord is heel opmerkelijk. Normaal zou zijn 'tweede'. Het woord 'ander' lijkt er op te wijzen dat deze zoon Racheels goedkeuring niet kon wegdragen.

Het is hier wel de eerste keer dat Racheel God niet met de algemene aanduiding 'God' noemt, maar dat ze hier Gods eigenaam JHWH (DE EEUWIGE) gebruikt.

GENESIS 30:1

Eén zoon is niet genoeg

- ¶ Lea heeft Jaäkov vier zoons gebaar, en Racheel blijft maar onvruchtbaar. In Genesis 30:1 eist zij van Jaäkov dat hij haar ook een kind geeft. Maar letterlijk staat er: Geef op! Aan mij. Zonen. Zowel in de Statenvertaling, de NBG-vertaling als in De Nieuwe Bijbelvertaling klinkt het keurig: Geef mij kinderen. Maar in de grondtekst wordt niet het woord 'geven' gebruikt, maar een apart woord dat gebruikt wordt in uitroepen. Het betekent iets als 'Welaan!' of 'Geef op!'. Na deze uitroep zou men de gebiedende wijs van 'geven' verwachten, maar er staat alleen maar het woordje 'aan mij'. En dan volgt niet het woord 'kinderen', maar 'zonen'.

Veel onvruchtbare vrouwen in Tenach verlangen naar een kind, en speciaal naar een zoon. Denk aan Sara, Rivka, Roet en Channa. Al deze vrouwen zijn dankbaar zodra ze zwanger geworden zijn en een zoon gebaar hebben. Racheel vraagt niet om zwangerschap, nee ze vraagt zelfs niet een zoon, nee, ze vraagt zonen. In v 24 zal blijken of ze tevreden is met de zoon die God haar geeft.

GENESIS 30:3, 4, 7, 9, 10 EN 12

De ene slavin is de andere niet

- ¶ In het Hebreeuws komen twee woorden voor die vertaald worden met slavin of dienstmeisje. Het ene is *sjifchah*, het andere is *ammah*. Het lijkt alsof deze woorden willekeurig dooreen gebruikt worden. Zo wordt Bilha, de derde vrouw van Jakob in Genesis 30:3 *ammah* genoemd, en in v 4 *sjifchah*. De Nieuwe Bijbelvertaling en de NBG-vertaling gebruiken in beide verzen het woord 'slavin', en de Statenvertaling heeft het in beide gevallen over 'dienstmaagd'. Toch is het onbevredigend volkomen verschillende woorden in het Hebreeuws door één Nederlands woord te vertalen. De schrijver noemt Bilha de ene keer *ammah* en de andere keer *sjifchah*, maar Zilpa noemt hij in v 9 en 10 beide keren *sjifchah*. Als wij geen betekenis hechten aan dit verschillend woordgebruik doen wij de schrijver ernstig tekort. In een zorgvuldig opgebouwd verhaal als dit moeten verschillende woorden een verschillende betekenis hebben. Ik meen dat we hier achter kunnen komen als we de oorsprong van deze woorden nagaan.

Het woord *sjifchah* is afgeleid van het Hebreeuwse woord *sjafach* dat 'uitgieten' betekent. De woorden die van dit kernwoord afgeleid zijn, hebben te maken met het 'uitgieten' van het zaad van de voorouder. Met *sjifchah* wordt iemand

bedoeld die behoort tot de familiekring, tot de clan, tot de *misjogge* (in dit laatste woord zit ook de wortel *sjf.ch*). Ik vertaal dit woord met 'dienstmeisje'.

Het woord *ammah* is verwant aan het woord dat in het Hebreeuws 'elleboog' of 'onderarm' betekent. Is een *sjfchah* dus 'iemand die tot de familiekring behoort', een *ammah* is een 'werkster', een 'dienstmeid'. Dit woord vertaal ik met 'werkster', vooral om het onderscheid tussen deze woorden goed te laten uitkomen.

Met dit betekenisverschil in het achterhoofd begrijpen wij waarom de schrijver Racheel in v 3 Bilha een *ammah*, een werkster, laat noemen. Bilha moet werk gaan verrichten voor haar meesteres, namelijk zwanger worden en een zoon baren voor Racheel. Lea gaat blijkbaar met meer respect met haar slavin Zilpa om. Zilpa wordt namelijk steeds *sjfchah* genoemd.

Dit verschil in betekenis zal men ook terugvinden bij Hagar en bij Roet.

Een ander opmerkelijk verschil tussen het geven door Racheel en Lea van hun slavin aan Jaäkov is dat als Racheel Bilha geeft – in v 4 – Jaäkova's naam niet genoemd wordt. Zij gaf hem. Maar als Lea Zilpa geeft – in v 9 – staat er: Zij gaf haar aan Jaäkov.

GENESIS 30:16 EN 17

Hoorde Jaäkov? Hoorde God?

In Genesis 16:3 biedt Sarai haar man Avram als tweede vrouw haar slavin Hagar aan. Avram stemde met dit voorstel in, zo zegt De Nieuwe Bijbelvertaling. In de oorspronkelijke tekst staat: Avram hoorde naar de stem van Sarai. In Genesis 30:16 zegt Lea dat ze voor een nacht met haar wettige echtgenoot haar zuster Racheel betaald heeft. Ze zegt dan ook tegen Jaäkov: Kom. Met dit woord 'komen' wordt niet alleen naderen bedoeld, maar ook seksuele toenadering met geslachtsgemeenschap. Opvallend is dat Jaäkov niet antwoordt op Lea's uitnodiging. Er staat alleen: Hij sliep met haar 's nachts, hij! En God hoorde naar Lea. Het lijkt alsof Jaäkov zich als willoos werktuig laat behandelen door zijn beide vrouwen. Of hij instemde met de deal die zijn vrouwen gesloten hebben, wordt niet vermeld. En hij laat zich gebruiken. Maar er is Eén die wel hoort.

GENESIS 30:24

Een andere zoon

¶ Evenals Lea haar kinderen een naam geeft, zo ook Racheel. In Genesis 30:24 staat dat Racheel haar oudste zoon de naam 'Joseef' geeft. In de naam Joseef klinkt niets door van wat ze in het vers ervoor gezegd had, namelijk dat God haar smaat weggenomen heeft. Nee, de naam 'Joseef' heeft te maken met het begrip toevoegen. Zij geeft zelf trouwens de verklaring van zijn naam door te zeggen: 'De Eeuwige voege toe aan mij een andere zoon.' In De Nieuwe Bijbelvertaling staat het zo: 'Ik hoop dat de HEER mij er nog een zoon bij geeft.' In vrijwel alle vertalingen wordt het woord 'andere' vervangen door een woord dat het schrijvende van het woord 'andere' verzacht. Maar in de grondtekst staat echt het woord andere! De enige goede conclusie is dan ook dat de zoon die Racheel net gebaard heeft, haar niet bevalt. Als Racheel niet voldaan was met de geboorte van één zoon, en een tweede wenste, zou ze het woord 'tweede' of 'nog één' gebruikt hebben. Ook dat zou al opmerkelijk geweest zijn, want bij geen enkele andere onvruchtbare vrouw in Tenach ziet men dat deze om een tweede kind vraagt als zij eenmaal door Gods genade een kind heeft gekregen. Maar voor Racheel is deze zoon niet de zoon waar ze op gehoopt had. Het moet een ander worden.

Wat er aan Joseef mankeerde bij zijn geboorte is niet duidelijk.

Wel ziet men dat Joseefs vader hem verwent en voortrekt. Zou dit een compensatie zijn voor de afwijzing door zijn moeder?

Genesis 30: 25–43

V 25 tot 43 is een nieuwe eenheid die ongeveer zes jaar in beslag neemt [zie voor deze tijdsbepaling Genesis 29:18 en 30].

30:25 *En het geschiedde zodra Racheel Joseef gebaard had dat Jaäkov tot Lavan zei: laat mij weggaan en ik wil naar mijn plaats en naar mijn land gaan.*

Weg laten gaan: dit woord wordt gebruikt als het gaat over het loslaten van een slaaf. Zie Deuteronomium 15:12–18 en de bevrijding van het volk uit Egypte in de eerste hoofdstukken van Exodus.

Plaats: Jaäkov gebruikt hier niet het woord 'familie'. Logisch zou geweest zijn 'mijn land en mijn familie'. Bij de ontmoeting met God te Beet El had Jaäkov trouwens de gelofte gedaan dat deze zijn God zou mogen worden als hij hem veilig zou laten terugkeren naar het huis van zijn vader. Het woord 'plaats' heeft een bijzondere betekenis; het geeft een plek aan van stabiliteit, van rust.

Daarnaar is Jaäkov op zoek. Als vreemdeling zoekt men zo'n plaats en Jaäkov zou nu eindelijk eens zo'n plaats willen bereiken.

Geef mijn vrouwen en mijn kinderen waarvoor ik bij jou gediend heb zodat ik ga want jij, jij weet mijn dienst hoe ik jou gediend heb. 30:26

Geef: Alsof Jaäkovs gezin nog steeds bezit van Lavan was.

Dienen/dienst: driemaal komt deze uitdrukking hier voor. Het is het woord voor slavenarbeid, het als slaaf dienen. Veertien jaar is Jaäkov slaaf geweest en nu wil hij zijn vrijheid terug.

Later komt Jaäkov in een twistgesprek met Lavan op deze veertien jaar trouwe dienst terug. Dan noemt hij met zoveel woorden wat deze dienst betekend heeft: werken in de hitte en de kou en veel lichamelijke en psychische stress. Lavan wist hiervan, maar een blijk van waardering heeft hij Jaäkov nooit gegeven.

En Lavan zei tot hem: als ik toch genade in jouw ogen gevonden heb, ik heb de voortekens nagegaan en de Eeuwige zegende mij vanwege jou. 30:27

Lavan bedoelt waarschijnlijk dat hij onder een slecht gesternte leefde en werkte voordat Jaäkov kwam. Na diens komst ging alles voorspoedig, dankzij Jaäkovs God.

Voortekens nagaan: een heidens gebruik dat overal ter wereld toegepast werd. Men ging aan de stand van de sterren of aan de ligging van de inwendige organen van een geslacht dier of aan natuurverschijnselen na of de goden welgezind waren. Daarna durfde men pas een reis te ondernemen of ten strijde te trekken.

De Joodse traditie zegt over Lavan: voor de komst van Jaäkov was Lavan aan lager wal geraakt en zijn kudden waren gedecimeerd. Daarom had hij zijn herders moeten ontslaan en de resterende kleine kudde had hij aan zijn jongste dochter Racheel toevertrouwd [zie v 30].

En hij zei: bepaal je loon tegen mij en ik zal geven. 30:28

Jaäkov reageert niet op wat Lavan in v 27 zegt. Hij wacht af en dan gaat Lavan verder.

Bepalen: dit woord betekent 'aanwijzen', 'specificeren'.

Tegen mij (of: op mij). Lavan zegt beslist niet 'van mij'. Het is alsof Lavan zegt dat uitbetalen aan een ander hem tegen de borst stuit.

Geven: wát Lavan zal geven wordt niet genoemd. Maar Jaäkov heeft al deze jaren geleerd dat zijn oom in zaken niet te vertrouwen is. Met het geven van zijn vrouw was het ook al zo [zie Genesis 29:19: 'het is beter haar aan jou te geven

dan aan een andere man']; maar zoals Jaäkov toen Racheel niet kreeg, maar Lea, zo is hij ook nu bang niet het loon te krijgen waar hij meent recht op te hebben.

30:29 *En hij zei tot hem: jij, jij weet hoe ik jou gediend heb en hoe jouw veestapel bij mij geweest is.*

Opnieuw, net als in v 26, de uitdrukking 'jij, jij weet hoe ik jou gediend heb'. Alleen het woord 'dienst' gebruikt Jaäkov hier niet meer. Heeft hij het gevoel dat hij het slavenjuk van zijn schoonvader van zich afwerpt?

Veestapel: dit woord wordt gebruikt om 'bezit' aan te duiden, met name veebezit.

30:30 *Want weinig was het dat jij had voor mijn gelaat en het brak uit in menigte en de Eeuwige zegende jou voor mijn voet; en nu wanneer zal ik (het) doen, ook ik, voor mijn huis?*

Voor mijn gelaat: dit betekent 'voor ik kwam'.

Nadat Lavan al toegegeven heeft dat de Eeuwige hem vanwege Jaäkov gezegend had bevestigd Jaäkov dit ook.

Voor mijn voet: is bedoeld 'ter wille van mij'? Of 'waar ik ging'?

Voor mijn huis: driemaal in dit vers staat er 'voor mijn': 'voor mijn gelaat, voor mijn voet en voor mijn huis.' Welke betekenis dit heeft? Huis is wel een gebruikelijk uitdrukking om het gezin of de familie mee aan te duiden.

30:31 *En hij zei: wat zal ik je geven. En Jaäkov zei: helemaal niets hoef je mij te geven dan dat je mij dit woord gestand zult doen: ik zal opnieuw jouw kudde weiden, ik zal bewaken.*

Niets geven: Jaäkov vertrouwt Lavan niet meer en hij denkt dat hij een kat in de zak koopt als hij Lavan zijn loon laat bepalen.

Bewaken: wát Jaäkov gaat bewaken zegt hij niet, net zomin als Lavan aangeeft wat hij zou willen geven. Lavan en Jaäkov proberen elkaar te slim af te zijn.

30:32 *'Ik zal heden heel jouw kudde doortrekken – verwijderen vandaar al het jonge kleinvee dat gespikkeld of gevlekt is en al het jonge kleinvee dat donker is onder de lammeren en de gevlekte en gespikkelde van de geiten. En het zal mijn loon zijn.*

Donker: met dit woord wordt bedoeld donkerbruin of zwart, maar oorspronkelijk betekent het 'warm'. Donkere kleuren zijn warmer dan lichte kleuren. Geiten zijn gewoonlijk zwart en schapen wit in het oosten. Zie bijvoorbeeld het Hooglied waar de zwarte haren van het meisje vergeleken worden met geiten en haar tanden met schapen. Gespikkelde en gevlekte dieren behoren tot de uitzonderingen.

Het is niet duidelijk uit Jaäkofs voorstel of alleen de hierná geboren niet egaal

gekleurde dieren zijn eigendom zullen worden of dat de hùidige niet egaal gekleurde dieren al zijn bezit worden.

Heeft het egaal zwart en egaal wit van de dieren te maken met rechtlijnigheid, met duidelijk onderscheid tussen goed en kwaad? En heeft het gespikkelde en gevlekte te maken met het feit dat bij Jaäkov alles gemengd is?

En mijn oprechtheid zal getuigen tegen mij op de dag van morgen als jij komt tegen mijn loon voor jouw aangezicht, alles dat niet gespikkeld is of gevlekt van de geiten en donker van de lammeren: gestolen zal dat zijn bij mij. 30:33

Oprechtheid: hier gebruikt Jaäkov het woord *tsèdek*. Tegenwoordig betekent dit woord barmhartigheid, aalmoes.

De dag van morgen: dit kan ook betekenen 'voortaan'.

Tegen mijn loon: of 'op mijn loon'. De betekenis is mij niet duidelijk.

**En Lavan zei: welaan, als het slechts zal zijn naar jouw woord.* 30:34

Een onduidelijk vers. Als men de woorden welaan en als slechts verwisselt, komt er te staan: En Lavan zei tot hem: zie, het zal zijn naar jouw woord. Op deze manier staat er een logische zin die ook goed in het verband past. Maar als men het op deze manier leest moet de schrijver genoemde twee woorden omgewisseld hebben.

En hij verwijderde op die dag de gestreepte en gevlekte geitenbokken en al de gespikkelde en gevlekte geiten, alles waar iets wits aan was en alle donkere lammeren en hij gaf ze in de hand van zijn zonen. 30:35

Hij: Lavan of Jaäkov? Zijn zonen: die van Lavan of van Jaäkov?

Zoals boven al beschreven was, waren geiten zwart. Dus geiten en geitenbokken met iets wits waren automatisch niet geheel van één kleur. Lammeren waren per definitie wit; dus de donkere waren Jaäkofs loon.

En hij zette een weg van drie dagen tussen hem en tussen Jaäkov en Jaäkov weidde het kleinvee van Lavan, het overblijvende. 30:36

Een weg van drie dagen: drie dagreizen.

Het lijkt alsof Lavan hier weer slim wil zijn. Hij scheidt de gekleurde dieren van zijn eigen vee om te voorkomen dat gekleurde rammen egaal gekleurde ooien bespringen en hij laat zijn zoons Jaäkofs vee bewaken. Jaäkov zelf moet Lavans vee hoeden. Denkt hij zo Gods zegen te behouden, zoals hij die de afgelopen veertien jaar ervaren heeft?

30:37-43

- 30:37 *En Jaäkov nam voor zich een verse tak van de abeel en van de amandelboom en van de plataan en hij schildte daarop strepen, het wit blootleggend dat op de takken was.*
- 30:38 *En hij legde de gestreepte takken in de troggen die dienden om water uit te drinken wanneer het kleinvee kwam om te drinken, voor het kleinvee. En zij werden bronstig als zij kwamen drinken.*
Bronstig zijn: dit woord heeft zowel mannelijke als vrouwelijk kenmerken. Bedoelt de schrijver zowel de vrouwelijke als mannelijke dieren?
- 30:39 *En het kleinvee werd bronstig bij de takken en het kleinvee wierp gestreepte en gespikkelde en gevlekte.*
VAN SELMS zegt: een wijdverbreid bijgeloof is dat wat de zwangere ziet van invloed is op de ongeboren vrucht. (Zo moest vroeger een zwangere vermijden een zwarte kat te zien).
- 30:40 *En de lammeren scheidde Jaäkov af en hij gaf (stelde) het aangezicht van het kleinvee naar het gestreepte en al het donkere kleinvee wit en hij zette voor zich kudde apart en niet had hij hen tegen het witte kleinvee gezet.*
Een grammaticaal zeer onduidelijk vers. VAN SELMS zegt hierover: de bedoeling van Jaäkov is dat de gevlekte mannelijke dieren apart gezet worden en de rest van de kudde moet daarachter aan gaan, zodat hun koppen – en ogen – op de gevlekte dieren gericht zijn.
Of is het zo dat het Jaäkov door zijn gemanipuleer zwart en wit voor ogen wordt?
- 30:41 *En het was als al het krachtige kleinvee bronstig was dat Jaäkov de takken voor de ogen van het kleinvee in de troggen legde om bronstig te worden bij de takken.*
- 30:42 *En bij het zwakke kleinvee legde hij ze niet. En het was dat de zwakken voor Lavan waren en de sterken voor Jaäkov.*
Het is zeer de vraag of Jaäkov zelf geloofde in de truc van de takken. Straks als hij zijn vrouwen uitlegt hoe hij aan al zijn vee is gekomen (Genesis 31:10) heeft hij het niet over deze manier van handelen.
- 30:43 *En de man brak heel erg door en hij had veel kleinvee en dienstmeisjes en dienstknechten en kamelen en ezels.*
De volgorde is apart. Eerst het kleinvee; mogelijk omdat dit hele verhaal daarover gaat. Dan dienstmeisjes. Mogelijk omdat Jaäkofs derde en vierde vrouw dit ook waren?

GENESIS 30:32

Jaäkov, waar zijn de witte geiten?

Als Jaäkov veertien jaar bij zijn oom Lavan gewerkt heeft en intussen een gezin heeft gekregen met vier vrouwen en twaalf kinderen vindt hij het tijd geworden om naar zijn vaderland terug te keren. In Genesis 30:25-43 wordt beschreven hoe zijn schoonvader en oom hem over weet te halen het dienstverband te verlengen. Lavan vraagt hem wat hij hem géven zal als loon. Maar Jaäkov gaat hier niet op in.

In Genesis 29:23 staat dat Lavan Jaäkov bedroog toen hij Jaäkov zijn bruid gaf. Hij kreeg daar de door hem niet-gewenste vrouw in plaats van de geliefde. In Genesis 30:31 zegt Jaäkov dan ook: 'Géven hoeft je me niets.' Jaäkov stelt daarna zijn eigen voorwaarden. V 32-35 zegt het zo: 'Ik zal heden heel jouw kudde doortrekken: verwijderen vandaar al het jonge kleinvee dat gespikkeld of gevlekt is en al het jonge kleinvee dat donker is onder de lammeren en de gevlekte en de gespikkelde van de geiten. En dat zal mijn loon zijn. En mijn oprechtheid zal voor mij getuigen op de dag van morgen als jij mijn loon tegen komt, alles dat niet gespikkeld of gevlekt is van de geiten en donker van de lammeren: gestolen zal het door mij zijn.'

En Lavan zei: 'welaan, als het slechts zal zijn naar jouw woord.'

En hij verwijderde op die dag de gestreepte en gevlekte geitenbokken en al de gespikkelde en gevlekte geiten, alles waar iets wits aan was en alle donkere lammeren, en hij gaf ze in de hand van zijn zonen.

Duidelijk is dat Jaäkov de dieren die niet egaal van kleur waren, dus niet helemaal wit of helemaal zwart, voor zich als loon wenst. Een vraag die de beschrijving hier oproept is wel: waarom worden door de schrijver driemaal uitvoerig de diverse kleurschakeringen vermeld? Een tweede vraag: waarom worden de geiten steeds 'gevekt' en 'gespikkeld' beschreven en de lammeren alleen de eerste keer? En waarom worden de lammeren de tweede en derde keer alle tezamen 'donker' genoemd?

Een mogelijke verklaring voor deze vragen is de volgende:

In het beloofde land werden in de tijd van Avraham, Jitschak en Jaäkov als vee alleen schapen en geiten gehouden. Alleen in het overjordaanse Gilead was de grond vruchtbaar genoeg om als weide voor runderen te dienen. In het land Palestina zelf leverde de grond geen sappig gras dat geschikt was voor runderen. Het gras dat er groeide was alleen geschikt voor kleinvee. Dit kleinvee bestond uit schapen, en deze waren wit, en uit geiten die zwart waren. Dit kleurenonderscheid is onder andere op te maken uit het boek Hooglied. Daar worden in Hooglied 4:2 de tanden van het meisje vergeleken met pas gewas-

sen en geschoren schapen. En in Hooglied 4:1 wordt haar (zwarte) haar vergeleken met een kudde geiten.

In Genesis 30:32 bepaalt Jaäkov het loon dat zijn schoonvader hem moet uitbetalen. Hij laat zich in natura uitbetalen, namelijk in de vorm van schapen en geiten. Hij bedingt dat alle schapen waar iets zwarts aan is voor hem zullen zijn en alle geiten waar iets wits aan is evenzo. Al deze dieren hadden niet de gewone kleur. Jaäkov onderscheidt zes groepen; donker gespikkelde lammeren, donker gevlekte lammeren, geheel donkere lammeren, wit gevlekte geiten, wit gespikkelde geiten en witte geiten.

In Genesis 30:32, 33 en 35 worden deze verschillende groepen nota bene drie maal genoemd. Maar de goede lezer zal opmerken dat de zesde groep ontbreekt! De witte geiten worden door Jaäkov niet genoemd, in geen van de drie verzen. (De gekleurde lammeren worden in v 32 als drie aparte groepen genoemd en in v 33 en 35 samengevat als één groep: de 'donkere lammeren'). Zou de oorzaak kunnen zijn dat hij zo'n hekel heeft aan zijn schoonvader die immers Lavan heette, wat betekent 'de witte', dat hij zelfs geen 'witte' dieren in zijn kudde wil?

GENESIS 30:34

Lavan verwisselt

- ¶ Van Jaäkov is bekend dat hij probeerde anderen te bedriegen. Het bekendste voorbeeld hiervan is het bedrog van zijn vader om diens zegen te krijgen (Genesis 27). In Genesis 30 probeert hij zijn oom Lavan door listigheid diens veestapel afhandig te maken. Maar Lavan kan er ook wat van. Die verwisselt op Jaäkofs huwelijksdag de bruid voor haar zuster (Genesis 29:23). Later beschuldigt Jaäkov hem ervan dat hij zijn loon meerdere keren veranderd heeft (Genesis 31:7). Het is best mogelijk dat Jaäkov zijn handigheid van zijn moederskant geërfd heeft.

In Genesis 30:34 zegt Lavan iets tegen Jaäkov waarvan de betekenis niet zomaar duidelijk is. In de verzen ervoor heeft Jaäkov zijn oom een voorstel gedaan over wat zijn loon zal zijn. Volgens De Nieuwe Bijbelvertaling reageert Lavan zo: 'Goed, ik neem je voorstel aan.' Lavan kennende kan zo'n duidelijke uitspraak nooit uit Lavans mond komen. De Statenvertaling laat Lavans uitspraak wat onduidelijker klinken: 'Zie, och ja, het zij naar uw woord.' Iets dergelijks staat ook in de grondtekst: 'Welaan, als het slechts zal zijn naar jouw woord.' Zo'n dergelijke vage uitspraak past precies bij Lavans manier van doen, maar het dubbelzinnige in Lavans antwoord wordt nog duidelijker als men in de grondtekst twee woorden verwisselt. Als men de woorden 'wel-

aan' en 'als slechts' verwisselt, komt er een fraaie volzin, die sterk overeenkomt met wat De Nieuwe Bijbelvertaling zegt: 'Zie, het zal zijn naar jouw woord.' Zo hād het moeten klinken, maar nu spreekt Lavan iets wat dubbelzinnig is.

JAÄKOV'S VLUCHT

GENESIS 31

*En hij hoorde de woorden van de zonen van Lavan door te zeggen: Jaäkov heeft genomen alles wat van onze vader was. En van wat van onze vader was heeft hij heel dit gewicht gemaakt. 31:1

In de openingszin ontbreekt heel opvallend het onderwerp 'Jaäkov'. Er staat alleen: hij hoorde. Men zou ook kunnen vertalen 'men hoorde'. Een openingszin behoort te beginnen met de naam van de hoofdpersoon. Hier wordt deze pas in het volgende vers geïntroduceerd.

Gewicht: vaak wordt dit woord met 'eer' vertaald. Hier zou het eerder 'rijkdom' betekenen, net als in Nahum 2:10.

*En Jaäkov zag het aangezicht van Lavan, en zie! Hij was niet met hem als gisteren of eergisteren. 31:2

Jaäkov: hier wordt zijn naam wel vermeld.

Zien: na het horen komt het zien. Als Jaäkov ter ore is gekomen wat er over hem gezegd werd, gaan zijn ogen pas open en ziet hij naar het gelaat van Lavan.

Aangezicht: dit woord *paniem* is afgeleid van het werkwoord *panah* dat 'zich toewenden' betekent. Volgens *Onkelos* wordt met *paniem* méér bedoeld dan alleen de gelaatsuitdrukking; het geeft de hele manier van doen aan. Hierbij past ook het opmerkelijke 'hij'. Dit kan niet slaan op 'gelaat'. Dit lijkt dus betrekking te hebben op de hele persoon, niet alleen op zijn gelaat, maar ook op zijn houding en gedrag.

En zie... Dit *en zie* geeft aan dat er iets bijzonders op handen is.

En de Eeuwige zei tot Jaäkov: keer terug naar het land van je vaderen en tot jouw afkomst en ik zal met je zijn. 31:3

Als Jaäkov hier tot inzicht gekomen is dat hij niet geaccepteerd wordt door zijn schoonfamilie spreekt God voor het eerst weer tot hem. Na twintig jaar! Blijkbaar heeft Rivka al deze tijd Jaäkov geen bericht kunnen sturen dat Esau's toorn bedaard was.

VAN SELMS zegt: Er zijn veel overeenkomsten met het vertrek van Avram uit Charan, maar er zijn ook tegenstellingen zoals:

- Avram trok weg uit zijn familieverband, Jaäkov gaat juist naar zijn familie toe.
- Avram trok zonder nageslacht weg, Jaäkov heeft hier twaalf kinderen
- Avram ging het onbekende tegemoet, Jaäkov het bekende (ook al was dat een dreiging, door zijn haatdragende broer Esau).

31:4 *En Jaäkov zond een boodschap en hij riep Racheel en Lea naar het veld tot zijn kleinvee. Naar het veld:* Waarom zou hij de zaak niet met zijn vrouwen bespreken door hen in hun tent op te zoeken? RASJI zegt: als de muren al oren hebben, dan zeker tentdoek.

Tot zijn kleinvee: het zal een reden hebben dat dit zo met nadruk verteld wordt 'tot zijn kleinvee'. Er staat namelijk niet 'tot het kleinvee', terwijl Jaäkov volgens afspraak met Lavan diens kudde beheerde. Jaäkov moet wel een bedoe-ling hebben om zijn vrouwen bij zijn éigen kleinvee uit te nodigen.

31:5 *En hij zei tot hen: ik zie (aan) het gelaat van jullie vader dat hij jegens mij niet is als gisteren en eergisteren, maar de God van mijn vader, hij is met mij geweest.*

Ik zie: In v 2 'zag Jaäkov' en hier wordt een tegenwoordig deelwoord gebruikt: ik ben ziende. Dit geeft zoiets aan als 'steeds zien'. Blijkbaar viel het Jaäkov op – nadat hij het gerucht vernomen had – hoe het gelaat van Lavan veranderd was. En daarna is hij blijven kijken of het gelaat steeds diezelfde uitdrukking bleef houden. En ja hoor, het gelaat van Lavan was elke keer als hij hem aankeek weer hetzelfde als hij de eerste keer (in v 2) al zag. Maar nu heeft hij hem door! *Hij:* ook hier slaat het niet op het gelaat alleen, maar op de hele persoon van Lavan.

Jegens mij: letterlijk 'naar mij toe'. In v 2 staat 'met hem'. De schrijver gebruikt het woord 'met', 'bij', 'samen met' terwijl Jaäkov dit woord dat verbondenheid aangeeft, beslist niet gebruikt.

De God van mijn vader: God is nog steeds niet een persoonlijke God voor Jaakov. Het is hier wel voor het eerst dat Jaäkov het heeft over 'de God van mijn vader', en met het woord 'vader' zal hij toch wel Jitschak bedoelen.

Met mij: ten opzichte van God gebruikt Jaäkov wel het nabije 'met'. Nu hij begrijpt dat Lavan niet met hem is, beseft hij dat de God van zijn vader wél met hem is en twintig jaar lang geweest is.

31:6 *En jullie, jullie weten: immers met heel mijn kracht heb ik jullie vader gediend.*

Jullie: met veel nadruk. Anderen beseffen het misschien niet, maar Jaäkofs ei-

gen vrouwen hebben al deze jaren gezien hoe Jaäkov zich heeft uitgesloofd.

En jullie vader heeft mij bedrogen, hij heeft mijn loon een tiental keren veranderd. Maar God heeft hem niet toegestaan mij kwaad te berokkenen. 31:7

Loon: hier staat het vrouwelijke woord 'loon' en in v 8 tweemaal het mannelijke woord. Waarom dit zo is? Mogelijk dat hier bedoeld is het loon waar hij recht op had en in v 8 het loon dat hij in werkelijkheid in handen kreeg.

Tiental keren: volgens RASJI betekent het woord 'keren' op zich al minstens tien maal. Dus Jaäkov suggereert hier dat Lavan zijn loon wel 100 keer veranderd heeft. De schrijver zelf verhaalt slechts eenmaal dat Jaäkofs loon veranderd is. Radak zegt: hier is letterlijk tienmaal bedoeld, want Jaäkov diende Lavan zes jaar voor zijn kudde en elke keer als het kleinvee wierp, veranderde Lavan het loon. De eerste keer na één jaar en verder elk half jaar, na elke worp. Volgens VAN SELMS betekent 'tienmaal' een overdrijving, en in het Oosterse taalgebruik kan het betekenen 'herhaaldelijk'. Mijns inziens kan zelfs de overdrijving 'honderd maal' passen bij Oosters taalgebruik. Jaäkov wil zijn vrouwen ervan overtuigen dat hun vader hem schandalig behandeld heeft.

Als het zús was zei hij: gespikkelden, het zal jouw loon zijn. En al het kleinvee wierp gespikkelden. En als het zó was zei hij: gestreepten, het zal jouw loon zijn. En al het kleinvee wierp gestreepten. 31:8

Of Lavan Jaäkofs loon verminderde tot slechts één categorie (namelijk gespikkeld of gestreept) of dat Jaäkov tegenover zijn vrouwen de slechtheid van hun vader duidelijker wil laten uitkomen, is niet op te maken uit de tekst. Het zou kunnen zijn dat Jaäkov de zaken iets anders voorstelt dan ze in werkelijkheid gegaan zijn. Bij dit gesprek met zijn twee vrouwen is niemand aanwezig die zijn woorden zou kunnen tegenspreken.

En God nam het bezit van jullie vader weg en gaf (het) mij. 31:9

Wegnemen: eigenlijk 'uittrekken, losmaken'.

Jullie vader: in v 7 is het woord 'jullie' in 'jullie vader' vrouwelijk, maar hier is het mannelijk. Volgens vele schriftuitleggers worden in de Tora soms mannelijke vormen voor vrouwen gebruikt als vrouwen dezelfde rechten krijgen als mannen. Zou Jaäkov hier al suggereren dat zijn vrouwen recht hadden op het bezit van hun vader?

God: nog steeds gebruikt Jaäkov niet de eigennaam van God, maar de algemene aanduiding. Ook noemt hij hier niet zijn eigen inzet maar hij zegt dat het een geschenk van de goden/god is. Probeert hij ook op deze manier zijn vrouwen te bewerken?

31:10 *En het was in de tijd dat het kleinvee bronstig was dat ik mijn ogen opsloeg en ik zag in een droom en zie! De geitenbokken die het kleinvee dekten waren gestreept, gespikkeld en bont.*

Het is goed zich te realiseren dat het volgende zich volgens Jaäkovs woorden in een droom afspeelde. De schrijver zegt niet dat God dit tegen Jaäkov zei. Ook vertelt de schrijver niet dat Jaäkov dit in een droom zag. Nee, Jaäkov vertelt zijn vrouwen wat hij in de droom gezien heeft, maar niemand weet of hij dit echt heeft gezien, of dat hij zijn vrouwen een voorstelling van zaken wil geven die niet met de werkelijkheid overeenkomt.

31:11 *En een bode van God zei tot mij in de droom: Jaäkov! En ik zei: hier ben ik.*

Bode van God: het woord 'bode' wordt ook vaak door 'engel' vertaald. Meestal wordt de uitdrukking 'bode van de Eeuwige' in de mond genomen. Maar Jaakov heeft de naam van de Eeuwige nog nooit gebruikt.

31:12 *En hij zei: hef toch je ogen op en zie: al de geitenbokken die het kleinvee dekken zijn gestreept, gespikkeld en bont. Ik heb immers gezien al wat Lavan jou steeds gedaan heeft.*

Al de geitenbokken: In v 10 zag Jaäkov de geitenbokken, maar de bode van God zei dat hij alle geitenbokken zag en dat ze niet egaal van kleur waren.

31:13 *Ik ben de god van Beet El waar je de opgerichte steen gezalfd hebt, waar je mij een eed gezworen hebt. Nu, sta op, ga uit dit land en keer terug naar het land van jouw afkomst.*

God van Beet El: het is bijna niet mogelijk dat de bode dit gezegd heeft. Dat God zich beperkt tot de God van één bepaalde plaats is in Jaäkovs gedachtegang mogelijk, maar God kan dit niet van zichzelf gezegd hebben lijkt me. Als God terug wilde grijpen naar het gebeuren te Beet El zou hij zoiets gezegd hebben als 'de god die je verschenen is te Beet El'. Deze laatste uitdrukking vinden we dan ook terug in vrijwel alle vertalingen en bewerkingen, zoals de *Septuaginta* en *Targoem Onkelos*.

Zalven: in Genesis 28:18 staat dat Jaäkov olie 'goot' op de steen. Het woord zalven dat hier gebruikt wordt, is zalven met een opdracht, met een speciaal doel. Zo wordt een koning of priester gezalfd. Wil Jaäkov het vromer doen voorkomen tegenover zijn vrouwen dan het in werkelijkheid was?

Opgerichte steen: alleen heidenen richtten een steen op – als een soort fallusymbool – en aanbaden deze. Israëlieten gebruikten alleen een aantal stenen waar ze een steenhoop van maakten of een altaar, maar nooit één steen.

Keer terug: in v 3 staat alleen dat de Eeuwige tot Jaäkov zei: 'keer terug'.

Jaäkov dikt het hier aan door drie werkwoorden te gebruiken: 'sta op, ga uit en keer terug.' Ook dit zal wel weer te maken hebben met het feit dat hij

zijn vrouwen de zaak iets anders wil voorstellen dan deze in werkelijkheid is. *De droom*: PINCHAS PELI zegt hierover: In Jaäkovs leven wordt tweemaal beschreven dat hij droomt. De eerste droom is bij Beet El en daar ziet Jaäkov engelen/boden. Hier ziet Jaäkov bokken die oaien bespringen. Deze droom is de belangrijkste aanleiding waarom Jaäkov terug wil keren naar zijn vaderland. Hij schrikt namelijk van deze droom, want het is een droom met materialistische gedachten. Het gaat alleen maar over vermeerderen van bezit, terwijl de eerste droom een verheven gedachte bevatte, namelijk de eenheid tussen aarde en hemel. Hier is alles aards. Jaäkov zag het gelaat van Lavan en, ook volgens PELI, diens gelaat was niet veranderd, want Lavan was nog steeds even hebzuchtig als hij altijd geweest was. Maar Jaäkov zag als het ware in een spiegel en hij bemerkte dat hij net zo begon te denken als Lavan. Dit joeg hem zo'n schrik aan dat hij voelde dat hij zo snel mogelijk weg moest.

En Racheel en Lea antwoordden en ze zeiden tot hem: hebben wij nog deel aan of erfdeel in het huis van onze vader? 31:14

VAN SELMS: als er zonen zijn erven de dochters niet mee. Wel behoren de dochters een bruidsschat mee te krijgen.

Racheel en Lea: Racheel, als haantje de voorste, voorop.

Zijn wij door hem niet als vreemden beschouwd? Hij heeft ons immers verkocht. En ook heeft hij ons zilver opgevreten. 31:15

Wat de zusters hier naar voren brengen klopt met wat de schrijver ons heeft meegedeeld. In plaats van hun een bruidsschat mee te geven, heeft Lavan zeven jaar loon van Jaäkov voor ieder van hen geëist. Het woord 'zilver/geld' kan hier op slaan. Het enige dat Lavan ze meegegeven heeft was één slavine. Het heeft er de schijn van dat Lavan zijn dochters als slavinnen behandeld heeft. Dat zij zich verongelijkt voelen lijkt dan ook terecht.

Zilver: *kèsev* is het woord voor 'zilver', maar zilver was het metaal waar gewoonlijk geld van gemaakt was; vandaar dat *kèsev* ook het gewone woord voor 'geld' is. In de tijd dat dit verhaal speelt zullen er nog geen munten geweest zijn, maar werd de prijs geven in baar zilver. Het woord *kèsev* is afgeleid van een werkwoord dat 'bleek worden' betekent [zie v 30].

Want al de rijkdom die God weggenomen heeft van onze vader, die is van ons en van onze zonen. En nu, al wat God tot jou gezegd heeft, doe (dat). 31:16

Wegnemen: de vrouwen gebruiken dezelfde term als Jaäkov in v 9.

Blijkbaar hoeft Jaäkov niet veel moeite te doen om zijn vrouwen te overtuigen hun vader in de steek te laten en met hem mee te gaan. Mogelijk dat bezit

voor hen ook een factor van betekenis is, een reden waarom zij achter Jaäkovs beslissing staan om weg te gaan.

- 31:17 *En Jaäkov stond op. En hij tilde zijn zonen en zijn vrouwen op de kamelen.*
Zonen en vrouwen: zoals zo vaak wordt het nageslacht het eerst genoemd, want dat is belangrijk voor de toekomst.
Kamelen: in Genesis 30:43 was al sprake van kamelen bij Jaäkov. Mogelijk heeft hij deze al aangeschaft met het oog op een eventueel vertrek.
- 31:18 *En hij voerde heel zijn bezit en al zijn have die hij verworven had weg – het bezit, zijn eigendom dat hij verworven had in Padan Aram – om te komen naar Jitschak zijn vader in het land Kenaän.*
Komen: niet 'gaan'. Het is alsof Jaäkov nu het gevoel heeft dat hij naar huis gaat. Hij was tenslotte 'een huiselijk man'. In Genesis 28:21 heeft hij het al over terugkeren naar zijns vaders huis.
Kenaän: het land van kooplieden (het werkwoord *kanah* is 'verwerven, verkrijgen, kopen'). Denkt Jaäkov hier misschien dat hij door zijn handigheid zijn bezit verder kan uitbreiden?
- 31:19 *Maar Lavan was gegaan om zijn kleinvee te scheren. En Racheel stal de huisgoden die van haar vader waren.*
 Blijkbaar waren Jaäkov en zijn gezin niet uitgenodigd bij het scheren van de schapen. Toch was dit een groot feest. Zie het verhaal van Jehoeda en Tamar in Genesis 38 en het verhaal van Naval, Avigail en David in 1 Samuel 25.
Stelen: Volgens RASJI stal Racheel de huisgoden of '*terafiem*' om haar vader van afgoderij af te houden. Anderen menen dat Racheel ze stal om te voorkomen dat ze haar vader konden inlichten over de richting van hun vlucht. *Terafiem* waren kleine beeldjes waarvan men meende dat ze voorspoed brachten in een gezin.
- 31:20 *En Jaäkov stal het hart van Lavan de Arameeër door hem niet te vertellen dat hij ging vluchten.*
Hart: het centrum van het verstand en het gevoel. Met 'het hart stelen' kan bedoeld zijn 'in de luren leggen'.
VAN SELMS: het is misbruik van vertrouwen maken.
Arameeër: dit woord betekent ook 'waarzegger'. In Genesis 28:5 aan het begin van Jaäkovs verblijf bij zijn oom wordt Lavan zo genoemd en nu aan het eind ook. Volgens rabbi Abba was Bileam, de grote waarzegger, de zoon van Beor, – zie Numeri 22–24 – een kleinzoon van Lavan. Het ambt van waarzegger

ging namelijk van vader op zoon over; en in Numeri 23:7 staat dat Balak de koning van Moab, Bileam uit Aram liet komen. En Aram was het land van Lavan.

Het Tweestromenland, het land van de zonen van het Oosten, werd in de oudheid beschouwd als centrum van magie en occulte wetenschappen.

Vluchten: hier wordt bedoeld 'ergens heen trekken', en niet 'wegvluchten'.

En hij vluchtte, hij met alles wat hij had en hij stond op en hij trok de stroom over en hij richtte zijn gelaat naar het gebergte Gilead. 31:21

Opstaan: nadat hij de nacht had doorgebracht? Met 'opstaan' wordt ook aangegeven dat men iets nieuw begint.

De stroom: hiermee moet wel de Eufraat bedoeld zijn. De naam van de rivier wordt niet vermeld.

Richten: eigenlijk staat er 'zetten'.

Gilead was een landstreek, geen gebergte.

Volgens VAN SELMS zal Jaäkov de Eufraat bij Karkemis zijn overgestoken, overeenkomstig Genesis 29:1. Van Charan tot Karkemis was honderd kilometer en vandaar tot Gilead was vijfhonderd kilometer, eerst westwaarts, dan zuidwaarts.

En aan Lavan werd verteld op de derde dag dat Jaäkov gevlucht was. 31:22

De derde dag: dit is de dag van de climax, van de crisis.

En hij nam zijn broers met zich en hij achtervolgde hem een reis van zeven dagen en hij haalde hem in bij het gebergte Gilead. 31:23

Hem: Jaäkofs naam wordt niet genoemd.

Broers: dit kunnen ook verwanten of stamgenoten geweest zijn. Kennelijk kon Lavan op hulp van zijn omgeving rekenen. Jaäkov moest het in zijn eentje redden.

Alles lijkt er inderdaad op dat Lavan agressieve bedoelingen had. De vlucht van Jaäkov is voor hem aanleiding om zich van het bezit van Jaäkov meester te maken.

Zeven dagen: een volle tijdsperiode.

Maar God kwam tot Lavan de Arameeër 's nachts in een droom en hij zei tot hem: hoed je ervoor om met Jaäkov te spreken van goed tot kwaad. 31:24

Voor God tellen zowel Lavan als Jaäkov als persoon; hun beider namen worden tenminste genoemd.

Van goed tot kwaad: meestal wordt vertaald 'noch ten goede noch ten kwade'.

RAMBAN zegt: 'als Lavan goede woorden zou spreken zou hij mogelijk Jaakov kunnen overhalen met hem mee terug te gaan.'

31:25 *En Lavan haalde Jaäkov in en Jaäkov had zijn tent vastgepind op de berg en Lavan had zijn broers vastgepind op de berg Gilead.*

Vastpinnen: gewoonlijk betekent dit woord 'slaan, een slag geven'. Hier wordt niet het gewone woord voor tenten opslaan gebruikt. De schrijver moet ook een symbolische betekenis in gedachten gehad hebben. Jaäkov en Lavan nemen hun posities in en zetten zich schrap. Ze zetten als het ware beiden hun hakken in het zand.

Op de berg: bij Lavan staat er bij 'Gilead', maar bij Jaäkov niet. Bedoeld kan zijn dat Jaäkov zijn tent vastpinde op een niet met name genoemde berg. Symbolisch kan dat dus de berg Moria zijn of zelfs de Sinaj.

31:26 *En Lavan zei tot Jaäkov: wat heb je gedaan. En je hebt mijn hart gestolen En je hebt mijn dochters weggevoerd als gevangenen van het zwaard?*

Het hart stelen: dit noemt Lavan het eerst en dit lijkt dan ook voor hem het belangrijkste: dat Jaäkov de plannen die hij had in de war gestuurd heeft.

Wegvoeren: hetzelfde woord dat de schrijver in v 18 gebruikt om aan te geven dat Jaäkov zijn vee wegvoert. Ook hieruit blijkt weer dat Lavan zijn dochters niet erg hoogacht.

31:27 *Waarom heb jij verborgen gehouden dat je ging vluchten en bestal je mij en heb je mij (het) niet verteld? Dan zou ik je met vreugde en met liederen, met tamboerijn en met citer hebben laten gaan.*

Bestelen: in v 20 had de schrijver het over 'het stelen van het hart'. En Lavan zelf noemt dit in v 26 ook het eerst.

Achteraf kan Lavan gemakkelijk zeggen dat hij Jaäkov feestelijk uitgezwaaid zou hebben, maar of dit ook zo gebeurd zou zijn is de vraag. Hij had zijn schoonzoon met zijn gezin niets eens uitgenodigd voor het schapenscheetersfeest.

31:28 *En je hebt mij niet toegestaan mijn zonen en dochters te kussen. Je hebt nu dwaas gehandeld door (dit) te doen.*

Door te doen: Lavan slikt – in zijn woede? – de laatste letters van dit woord in. Letterlijk staat er 'nu heb je dwaas gehandeld; doen!'.

Het is in de macht van mijn hand met jullie kwaad te doen, maar de god van jullie vader heeft gisteren tot mij gesproken door te zeggen: hoed je ervoor te spreken met Jaäkov van goed tot kwaad. 31:29

Hand is symbooltaal voor 'macht'. Door de hyperbolische uitdrukking 'macht van mijn hand' te gebruiken doet Lavan voorkomen alsof hij alle macht in handen heeft.

Heel opvallend is dat Lavan de uitspraak van God letterlijk weergeeft. Meestal worden citaten iets vervormd weergegeven. Blijkbaar is Lavan een zeer religieus mens die de woorden van God zeer serieus neemt.

Door te zeggen: blijkbaar was de uitspraak van God een ernstige waarschuwing aan het adres van Lavan.

Jullie vader: met 'jullie' zal Lavan Jaäkov bedoelen, maar mogelijk ook zijn eigen dochters en kleinkinderen?

Maar nu ben je vastbesloten te gaan want je verlangt sterk naar het huis van je vader. Waarom heb je mijn goden gestolen? 31:30

Vastbesloten te gaan: beter is misschien 'gaandeweg ben je gegaan', dat is 'je bent al onderweg'.

Verlangen: kasaf. Dit woord betekent eigenlijk 'bleek worden' door schande of schaamte. Het woord *kèsef* 'zilver, geld' is hiervan afgeleid. Lavan suggereert dat Jaäkofs motief om terug te gaan naar zijn eigen land alleen bezitsdrang was. Lavan kon zich ook geen ander motief voorstellen waardoor iemand zich liet leiden. Het is zeer te betwijfelen of het verlangen naar het huis van zijn vader het motief voor de vlucht was.

Een plotselinge overgang zonder voegwoord 'maar'. Lavan kan blijkbaar zijn dochters en kleinkinderen loslaten, maar zijn goden gaan boven alles. Van deze was hij immers afhankelijk wat zijn voorspoed betrof.

En Jaäkov antwoordde en zei tot Lavan: ik was immers bang; ik had immers gedacht: als jij je dochters maar niet van mij rooft. 31:31

Denken: het woord 'zeggen' staat hier, maar 'in zichzelf zeggen' is 'denken'.

Bij wie jij jouw goden vindt, hij zal niet in leven blijven. Tegenover onze broeders, herken voor jou wat bij mij is. En neem (het) voor jou. Maar Jaäkov wist niet dat Racheel ze gestolen had. 31:32

RASJI zegt: vanwege deze vloek zal Racheel onderweg sterven.

Bij Benjamin in Genesis 44:9 wordt dezelfde vervloeking uitgesproken, maar daar had dit geen gevolgen, want Benjamin was geen dief.

VAN SELMS zegt: op diefstal van een mens stond de doodstraf, dus zeker op

31:33–35

diefstal van goden. (N.B.: Het 'Gij zult niet stelen' in 'de Tien Woorden' slaat met name op het stelen van mensen.)

Herken: ditzelfde woord wordt gebruikt in Genesis 27:23 als Jitschak Jaäkov niet herkent omdat deze zich als Esau voordoeft. Later komt dit woord terug als Jaäkov bedrogen wordt met het bebloede kleed van Joseef.

31:33 *En Lavan ging de tent van Jaäkov binnen en de tent van Lea en de tent van de twee werksters, maar hij had niets gevonden. En hij ging de tent van Lea uit en hij ging de tent van Racheel binnen.

Werksters: de aanduiding *ammah* wordt hier gebruikt en niet 'sifchah'. Voor Lavan waren deze vrouwen alleen dienstmeiden.

Het uitgaan uit de diverse tenten wordt niet beschreven, behalve in het geval van Lea, maar tussendoor was Lavan in de tent van de andere vrouwen geweest. Dus moet Lavan voor de tweede keer de tent van Lea zijn binnengegaan. Was dit eigen initiatief of op verzoek van Lea? En wat moest Lavan bij Lea vóórdat hij bij Racheel naar binnenging?

31:34 En Racheel had de huisgoden genomen en ze gelegd in het kameelzadel en ze was op ze gaan zitten. En Lavan tastte de hele tent af en hij had niets gevonden.

Kameelzadel: een dergelijk zadel werd gebruikt om tijdens de reis op te zitten, maar als men de kameel afgetuigd had kon het ook als zitplaats op de grond dienen. Aan beide zijden hingen tassen. Op de kameel kon er zelfs een soort dak op gemaakt zijn van takken met een doek erover zodat men in een soort tent zat.

Aftasten: het is net alsof Lavan met zijn ogen dicht zocht, als een blinde. Had Racheel de tent helemaal dichtgedaan, waardoor het aardedonker was, of wilde Lavan met opzet niets vinden? Dit laatste past goed bij de verklaring zoals die in 'De tent van Lea in en uit' gegeven wordt.

31:35 En ze zei tot haar vader: niet ontbrande het in uw ogen mijn heer, want ik ben niet in staat op te staan van voor u, want ik heb de weg van vrouwen. En hij onderzocht maar hij vond de huisgoden niet.

Ontbranden in de ogen: normaal is de uitdrukking 'uw toorn ontbrande niet tegen mij'. Wordt er hier op gezinspeeld dat Lavans ogen vuur spuwden?

De weg van vrouwen: dit zal wel de menstruatie betekenen. Of betekent het dat ze zwanger is? In Spreuken staat: 'Wie kent de weg van een man bij een jonge vrouw?'

De menstruatie is niet een reden om niet te kunnen opstaan. Wel moest destijds een menstruerende vrouw zich gescheiden houden van anderen. Zo'n

vrouw bleef in de tent en niemand bezocht haar. Maar als menstruerende, dus onreine, vrouw zat ze, ironisch genoeg, wel bovenop zijn goden.

Van uw gelaat: er staat niet 'van voor uw gelaat', maar 'weg van uw gelaat'.

Niet: het Hebreeuwse woord 'niet' staat hier zo geschreven dat het zowel 'niet' als 'hem' kan betekenen. RABBI CHOCHMA zei dat vertaald kan worden 'Voor hem (Lavan) kan ik niet opstaan'. Met andere woorden: voor ieder ander zou ik dat wel kunnen.

Onderzoeken: hier staat niet het gewone woord 'zoeken', maar meer 'nazoe-ken'.

En het ontbrandde aan Jaäkov en hij kreeg een woordenwisseling met Lavan en Jaäkov antwoordde en hij zei tot Lavan: wat is mijn overtreding, wat mijn zonde dat je zo aandringt? 31:36

Ontbranden: niet in zijn ogen, zoals van Lavan gezegd werd.

Want je hebt al mijn spullen afgetast. Wat heb je gevonden van al de spullen van jouw huis? Zet (ze) zo tegenover mijn broeders en jouw broeders en zij zullen beslissen tussen ons beiden. 31:37

Jaäkov meent dat hij hier sterk staat tegenover Lavan en hij gebruikt de uitdrukking 'mijn broeders'. Probeert hij zo Lavans verwanten wat aan zijn kant te krijgen?

Deze twintig jaar ben ik bij jou geweest; jouw schapen en jouw geiten hebben geen misdracht gehad en de rammen van jouw kleinvee heb ik niet gegeten. 31:38

Rammen vormden het normale slachtvee als ze voor verdere teelt niet nodig waren. Vlees was het normale voedsel voor schaapherders.

Het verscheurde heb ik niet naar jou gebracht. Ik, ikzelf heb het vergoed; uit mijn hand zocht jij wat bij mij gestolen was (bij) dag en wat gestolen was (bij) nacht. 31:39

Verscheurde: bij veehouders was het gebruik dat een herder een verscheurd dier niet behoefde te vergoeden als hij een deel van het dier kon laten zien. Zie Exodus 22:9-12 en Amos 3:12.

Gestolen: toen al zocht Lavan naar wat gestolen was, net als hij nu ook gezocht heeft naar gestolen waar.

Ik ben geweest: bij dag verteerde mij de hitte en 's nachts de koude en mijn slaap week van mijn ogen. 31:40

31:41-44

- 31:41 *Deze – voor mij – twintig jaar in jouw huis: veertien jaar heb ik jou gediend voor jouw twee dochters en zes jaar voor jouw kleinvee en jij veranderde mijn loon een tiental keren. Dit komt overeen met wat Jaäkov eerder tegen zijn vrouwen gezegd had. Lavan was als schoonvader bepaald niet de meest verkieslijke, maar daarnaast was hij een gierige, slechte werkgever. En Jaäkov heeft dit twintig jaar geslikt. Begrijpelijk dat hij furieus is en nu in één keer zijn gal spuwt.*
- 31:42 *Als niet de God van mijn vader, de God van Avraham en het ontzag van Jitschak met mij geweest was dan zou jij mij nu leeg hebben weggezonden. Mijn ellende en de inspanning van mijn handen heeft God gezien en hij heeft gisteren beproefd.*
 Jaäkov gebruikt bijzondere uitdrukkingen. Hij stelt 'mijn vader' en 'Avraham' synoniem. Wat hij met 'het ontzag van Jitschak' bedoelt is niet duidelijk. Bedoelt hij het ontzag dat Jitschak voor God had?
 Gisteren: vaak wordt niet de dag ervoor bedoeld maar 'onlangs'.
 Beproeven: bedoeld zal zijn 'tussenbeide komen'. Het lijkt een verwijzing naar de droom die Lavan de nacht ervoor gekregen had.
- 31:43 *En Lavan antwoordde en zei tot Jaäkov: de dochters zijn mijn dochters en de zonen zijn mijn zonen en het kleinvee is mijn kleinvee en al wat jij ziet is van mij. En mijn dochters, wat zou ik deze vandaag aandoen of hun kinderen die zij gebaard hebben?*
 Lavan verspreekt zich door het woord 'vandaag' te gebruiken. Was hij 'gisteren' wel van plan hen wat aan te doen, maar heeft de droom van God dit verhinderd?
 Kinderen: letterlijk 'zonen', maar met dit woord wordt meestal 'zonen en dochters' bedoeld. Jaäkofs tirade heeft geen effect. Lavan blijft Jaäkofs bezit zijn eigendom noemen.
- 31:44 *En nu, ga. Laten wij een verbond sluiten, ik en jij. En het zal getuige zijn tussen mij en tussen jou.*
 Verbond: Lavan gebruikt wel het woord verbond, maar hij bedoelt een overeenkomst.
 Het woord 'verbond' is vrouwelijk, maar het werkwoord 'zijn' is mannelijk. Volgens RASJI zegt Lavan dan ook: Hij (God) zal getuige zijn. Of bedoelt de schrijver misschien dat het woord verbond niet de juiste term is. Lavan gebruikt dit vrouwelijke woord wel maar hij bedoelt iets tastbaars, iets hards, namelijk een afspraak, een niet-aanvalsverdrag.

- En Jaäkov nam een steen en hij zette deze overeind: een opgerichte steen.* 31:45
 Weer 'een steen' zoals zo vaak voorkomt in Jaäkofs leven. Hier is echter sprake van een steen, en niet van de steen.
- En Jaäkov zei tot zijn broeders: verzamelt stenen. En zij namen stenen. En zij maakten een hoop. En zij aten daar op de hoop.* 31:46
 In Prediker 3:5 staat: 'Er is een tijd om stenen te verzamelen en een tijd om stenen weg te gooien.'
Hoop: geen altaar, maar een ongeordende hoop stenen. Het lijkt wel een puinhoop waar ze op zitten.
- En Lavan noemde voor zich: (Aramees!) een steenhoop, een getuigenis! En Jaäkov had voor zich genoemd: hoop der getuigenis.* 31:47
 Lavan spreekt hier twee woorden Aramees, de enige Arameese woorden in het boek Genesis.
Hij noemde en hij had genoemd. Lavan riep en Jaäkov lijkt de vertaling al gegeven te hebben voor Lavan het uitsprak.
- En Lavan zei: deze hoop is een getuige tussen mij en tussen jou vandaag. Daarom noemt men zijn naam hoop der getuigenis.* 31:48
- En de wachttorens waar hij van gezegd had: de Eeuwige houdt de wacht tussen mij en tussen jou, want een man verbergt zich voor zijn naaste.* 31:49
 Lavan neemt hier de naam van de god van Avraham in de mond. Dit zal hij niet van Jaäkov vernomen hebben, maar mogelijk van zijn dochter Lea.
 Is het slot een filosofische uitspraak? Er is hier sprake van 'man' en niet van 'mens'.
Naaste: de makker en tegelijkertijd concurrent.
- Als jij mijn dochters geweld aandoet en als jij vrouwen neemt tegen mijn dochters – er is geen man bij ons – zie God is getuige tussen mij en tussen jou.* 31:50
- En Lavan zei tot Jaäkov: zie! Deze hoop. En zie! De opgerichte steen die ik geworpen heb tussen mij en tussen jou.* 31:51
Werpen: een vreemd gebruik van dit woord. Het betekent 'werpen' of 'schieten'. Meestal wordt vertaald met 'oprichten'.

- 31:52 *Getuige is deze hoop en getuige de opgerichte steen. Dat ik niet de hoop zal voorbijgaan tot jou. En dat jij niet deze hoop en deze opgerichte steen voorbij zult gaan tot mij ten kwade.*
Lavan lijkt hier zijn zinnen niet af te maken. Zou dit met de emoties van dit moment te maken hebben?
- 31:53 *De God van Avraham en de God van Nachor zullen richten tussen ons, de God van hun vader. En Jaäkov zwoer met ontzag voor zijn vader Jitschak.*
Het woord ontzag met betrekking tot Jitschak – zie v 42 – komt hier weer terug.
- 31:54 *En Jaäkov offerde een offer op de berg en hij riep zijn broeders om brood te eten en zij aten brood. En zij brachten de nacht door op de berg.*

GENESIS 31:1

'Hij' hoorde

- ¶ Dat met v 1 van Genesis 31 een nieuw hoofdstuk begint is niet alleen in een vertaling duidelijk. Ook in de grondtekst lijkt hier een nieuw gedeelte te beginnen van de verhalen over Jaäkov. In De Nieuwe Bijbelvertaling begint dit hoofdstuk met: 'Eens hoorde hij Lavans zonen zeggen...' Dat met het onderwerp 'hij' Jaäkov bedoeld is, is wel zeker. Maar dan is het erg vreemd dat de schrijver dit verhaal over Jaäkov laat beginnen zonder zijn hoofdpersoon met name te noemen, terwijl hij in v 2 wel de naam Jaäkov noemt als onderwerp van de zin: 'Ook merkte Jaäkov...' Logischer zou geweest zijn als hij in v 1 in plaats van 'hij' 'Jaäkov' geschreven had, en in v 2 'Jaäkov' vervangen had door 'hij'. Natuurlijk heeft de schrijver dit ook beseft. Dus zal hij door deze opvallende verwisseling ons iets willen medelen. Blijkbaar zegt hij niet ronduit dat Jaäkov hoorde. Men zou zelfs kunnen vertalen 'men hoorde'. Onder deze 'men' bevond zich natuurlijk ook Jaäkov. Maar net zoals het in onze tijd toegaat, zo zal het in die tijd ook toegegaan zijn. De zonen van Lavan zien met lede ogen aan hoe langzamerhand het bezit van hun vader, dat is het bezit dat zij later hopen te erven, in handen komt van Lavans schoonzoon, Jaäkov. Daar zullen zij onderling over gepraat hebben, en ook met hun vrouwen en goede vrienden. De uitdrukking 'door te zeggen' wijst er wel op dat Jaäkofs zwagers hun ongenoegen wel op een formele manier geuit hebben. Het lijkt voor de hand te liggen dat de dochters van Lavan, Lea en Racheel, deze praatjes ook ter ore gekomen zijn. En zo zullen deze woorden ook bij Jaäkov terecht gekomen zijn. En dan gaan Jaäkofs ogen open.

V 2 begint namelijk in de grondtekst niet met 'Ook merkte Jaäkov', maar met 'Jaäkov zag'.

Door te schrijven 'hij/men hoorde' geeft de schrijver aan dat de uitspraak van zijn zwagers Jaäkov niet rechtstreek heeft bereikt, maar via de praatjes van anderen.

GENESIS 31:2

Jaäkov zag het gelaat van Lavan

Jaäkov heeft twintig jaar gewerkt bij zijn oom en schoonvader Lavan. Hij heeft vernomen dat zijn zwagers afgangstig geworden zijn en hem beschuldigen van het zich onterecht toe-eigenen van hun bezit. Hierdoor zijn Jaäkofs ogen blijkbaar open gegaan, want in v 2 staat: 'Jaäkov zag het gelaat van Lavan, en zie! Hij was niet met hem als tevoren.' Helaas is 'het zien' en 'het gelaat' in de Nieuwe Bijbelvertaling verdwenen. Daar is vertaald: 'Ook merkte Jaäkov dat Lavan niet meer zo vriendelijk tegen hem was als voorheen.' Maar 'het zien' van Jaäkov is logisch nadat in v 1 verteld is dat hij hoorde. Nadat hij vernomen heeft dat er over hem gekletst werd, gaat hij met eigen ogen zien wat hier van waar is. Hij ziet het gelaat van Lavan. Met het woord 'gelaat' wordt niet alleen het aangezicht bedoeld, maar ook de houding en het gedrag van een persoon. PINCHAS PELL, een Joods schrijver, zegt over 'het zien' van Jaäkov: Was het gelaat van Lavan veranderd tegenover Jaäkov? Geen sprake van, want vanaf het eerste ogenblik dat Jaäkov bij zijn oom kwam, heeft deze hem gepoogd te bedriegen. Hij heeft hem uitgebuit en bedrogen. Het gelaat van Lavan was niet veranderd, maar Jaäkofs ogen gingen hier open en Jaäkov ging op een andere manier zien.

Maar hoe zit het dan met de verandering van het gedrag van Lavan? De tekst spreekt ook niet van een verandering in het gedrag van Lavan. Er staat alleen maar: 'Hij was niet met hem.' Dit klopt met alles wat al tevoren over het gedrag van Lavan jegens Jaäkov verteld is. Lavan had in wezen niet veel op met zijn schoonzoon. En de betekenis van 'als'? Dit woord heeft de betekenis van 'ongeveer als', 'net als'. Bedoeld is dus dat Lavan niets met Jaäkov op had, net als vroeger. Alleen gaat Jaäkov dit nu pas beseffen.

De tent van Lea in en uit

- ¶ Het is een vreemde volgorde die de tekst van v 33 aanhoudt. Lavan verdenkt Jaäkov als eerste van de diefstal van zijn huisgoden. Vandaar dat hij het eerst diens tent doorzoekt. Als hij de huisgoden daar niet vindt is de tweede verdachte op zijn lijstje Lea. Hij had toch al nooit veel op met zijn oudste dochter. Maar ook daar vindt hij ze niet. Evenmin vindt hij ze in de tent van beide dienstmeiden. Hij zal ze daar ook nauwelijks verwacht hebben, want zo'n diefstal zag hij hen niet plegen. En dan wil hij als laatste de tent van Racheel binnengaan. Maar dan zegt de tekst: 'Hij ging de tent van Lea uit.' Dit betekent dat hij tussen het doorzoeken van de tenten der dienstmeiden en het doorzoeken van de tent van Racheel, voor de tweede keer de tent van Lea is binnengegaan! Wij kunnen alleen maar gissen naar Lavans beweegredenen hiervoor. Als hij Lea extra verdacht, waarom Jaäkov dan niet? Of zou hij vermoeden dat Racheel de huisgoden had, en wilde hij deze ontdekking uitstellen? Of, en dat lijkt mij het meest voor de hand liggend, heeft Lea hem zelf opnieuw haar tent binnengeroepen. Lea met haar bijzondere ogen zal gezien hebben dat Racheel de huisgoden had. En nu haar vader deze bij Racheel dreigt te ontdekken, neemt zij hem apart en dreigt hem met de bekendmaking van het familiegeheim als hij de afgoden vindt. En Lavan doet in v 34 en 35 zijn uiterste best de afgoden niet te vinden, terwijl het voor een listig man als Lavan duidelijk moest zijn dat Racheel ze verborgen had, en ook wáár zij ze verborgen had.

JAÄKOV VREEST ESAU

Jaäkovs worsteling

GENESIS 32

*En Lavan stond vroeg in de morgen op en hij kuste zijn zonen en zijn dochters en hij zegende hen. En hij ging en Lavan keerde terug naar zijn plaats. 32:1

Kussen: volgens de Joodse uitleggers staat hier dat Lavan 'intensief' kuste. Dit intensief kussen staat volgens de rabbijnse uitleg gelijk aan 'bijten'. Ook bij de eerste ontmoeting tussen Jaäkov en Lavan wordt dit woord gebruikt.

Zonen: bedoeld zal wel zijn 'kleinzonen'. Er staat niet vermeld dat hij ook Jaakov kuste. Werd deze onder de 'zonen' gerekend?

Plaats: een vaste plek om te wonen. Nomaden, vluchtelingen of 'vreemdelingen' hadden geen eigen 'plaats' (*makoom, Mokum*).

Lavan keerde terug naar zijn plaats: de schrijver is dit hoofdstuk begonnen met de naam van Lavan te noemen. Waarom noemt hij deze opnieuw? Hij had heel goed kunnen schrijven: hij ging en hij keerde terug...

[Zie verder het artikel 'Wie ging, Jaäkov of Lavan?'].

En Jaäkov was zijn weg gegaan en boden van God troffen hem. 32:2

Jaäkov: Lavan wordt wel het eerst genoemd, maar Jaäkov wás al gegaan.

Weg: voor Jaäkov is er geen 'makoom', geen vaste plaats. Voor Jaäkov is er 'een weg' die gegaan moet worden.

Boden van God: het woord 'bode' en 'engel' is hetzelfde. Het begin van Jaäkovs reis wordt gekenmerkt door engelen (Genesis 28:12) en het einde van zijn verblijf bij Lavan ook.

Treffen: met dit woord wordt eigenlijk bedoeld 'stoten op' of 'stoten tegen'. Vaak met een agressieve bedoeling, zelfs om iemand te doden. Het is hetzelfde woord als gebruikt wordt bij Jaäkovs vertrek uit Kenaän in Genesis 28. In v 11 staat daar dat hij 'de plaats trof'. En ook daar waren boden/engelen bij hem.

*En Jaäkov zei toen hij hen zag: een leger van God is dit. En hij noemde de naam van die plaats: dubbelleger. 32:3

Dubbelleger: Machanajim. Wat zou Jaäkov bedoelen met de uitdrukking 'twee

legers', 'beide legers'? Mogelijk dat Jaäkov enerzijds zijn eigen familie bedoelt en anderzijds de afgezanten van God.

32:4 *En Jaäkov zond boden voor zijn aangezicht naar Esau zijn broer naar het land Seier, het veld van Edom.

Boden: ook hier weer hetzelfde woord 'boden/engelen', net als in vers 2. Jaakov zal menselijke boodschappers gestuurd hebben, maar mogelijk dat Esau hen ook als boden van God, als engelen herkend heeft?

Voor zijn aangezicht: de normale betekenis zal zijn 'voor zich uit', maar het woord 'aangezicht/gelaat' (*paniem*) komt in dit verhaal steeds weer terug.

Zijn broer: dat Esau Jaäkofs broer was hoeft niet meer meegedeeld te worden. Dat deze zogenaamd overbodige aanduiding hier staat kan betekenen dat we verband moeten leggen met het verhaal over de eerste twee broers uit de bijbel, Kajin en Hevel in Genesis 4.

Seier: het bergachtige gebied ten zuiden van de Dode zee tot de golf van Akaba. Seier betekent 'behaard' of 'bosrijk'. Aanvankelijk was het bewoond door de Choriëten [zie Genesis 14:6, Genesis 36:8 en Deuteronomium 2:1]. Later werden zij door de Edomieten, de afstammelingen van Esau, verdreven [zie Deuteronomium 2:12 en 22]. Omdat het een erg bergachtig gebied was woonde men er vooral in spelonken. Het beroemde Petra ligt ook in dit gebied. Later lijken de aanduidingen Seier en Edom synoniemen te zijn [zie hier en Numeri 24:18]. Het bergland Seier werd in het westen begrensd door de Sinaj woestijn en in het oosten door de Arabische woestijn.

Veld: ook dit woord komt voor bij de confrontatie tussen Kajin en Hevel. In het veld sloeg Kajin zijn broer dood. Het gebied Seier was niet bepaald een gebied waar men een 'veld' zou verwachten. De combinatie Edom en 'veld' vindt men alleen hier en in Richteren 5:4.

Edom: het woord 'Edom' en de naam 'Adam' hebben sterke verwantschap. In beide zit het basisbegrip 'rood'.

32:5 *En hij gebood hen door te zeggen: Zo zullen jullie zeggen: Aan mijn heer, aan Esau, zo heeft uw knecht Jaäkov gezegd: bij Lavan ben ik een vreemdeling geweest en ik heb gearzeld tot op heden.

Zeggen: in het verhaal van Kajin en Hevel wordt niéts gezegd. Wel staat er in Genesis 4: 'En het geschiedde toen ze in het veld waren dat Kajin zei tot Hevel zijn broer... En toen ze in het veld waren stond Kajin op tegen zijn broer en doodde hem.' Is dat de reden waarom Jaäkov hier driemaal het woord zeggen gebruikt?

Aan mijn heer, aan Esau: in afwijking van de Masoretische indeling lijkt deze

uitdrukking te behoren tot de inhoud van wat de boden moeten zeggen. Een dergelijke aanhef vindt men in oude oosterse officiële documenten en Jaäkov laat hier een officiële uitspraak overbrengen aan zijn broer, wat ook te zien is aan het officiële 'door te zeggen'.

Vreemdeling zijn: dat is: er niet bijhoren, niet geaccepteerd worden.

Aarzelen: wat is de reden voor Jaäkofs dralen? Denkt Jaäkov aan Esau's boosheid waarom hij destijds weggevlucht is en probeert hij op deze voorzichtige manier dat met een enkel woord te vermelden?

Ik had os en ezel, kleinvee en dienstknecht en dienstmeisje en ik wil (een boodschap) zenden om mijn heer te vertellen ... om genade te vinden in jouw ogen. 32:6

Is het bescheidenheid dat Jaäkov alles in het enkelvoud zegt?

Jaäkov noemt zijn hele bezit maar zijn vrouwen en kinderen noemt hij niet.

*En de boden keerden terug tot Jaäkov door te zeggen: Wij zijn gekomen tot je broer, tot Esau en ook hij is aan het gaan, je tegemoet en vierhonderd man bij zich. 32:7

RASJI geeft uitleg uit over de uitdrukking 'je broer, Esau': de boden kwamen tot hem als tot Jaäkofs broer, maar hij bleek nog steeds Esau te zijn, de man die Jaäkov haatte.

Vierhonderd man: Blijkbaar antwoordde Esau niet. Zij enige respons was met een leger van vierhonderd man optrekken tegen Jaäkov. Met de uitdrukking 'vierhonderd man' wordt een legeronderdeel aangeduid dat overvallen pleegt zoals blijkt uit de verhalen in het boek Sjemoeël.

En Jaäkov werd erg bang en het benauwde hem en hij verdeelde het volk dat met hem was en het kleinvee en het grootvee en de kamelen in twee legers. 32:8

Twee legers: zoals alles tot op heden in Jaäkofs leven uit tweeën lijkt te bestaan.

En hij zei: als Esau komt tot het ene leger en het verslaat dan zal het geschieden dat het overblijvende leger er is om te ontkomen. 32:9

Leger: gewoonlijk een vrouwelijk woord, maar hier wordt het mannelijk geïdentificeerd.

Ook in deze verzen weer het woord 'leger' en 'legers', maar nu gezien vanuit de visie van Jaäkov. Jaäkov is al blij als de helft ontkomt.

*En Jaäkov zei: God van mijn vader Avraham en God van mijn vader Jitschak, Eeuwige die tot mij zegt: keer terug naar jouw land en naar jouw afkomst en ik zal het goed met jou maken. 32:10

Eeuwige: het is hier de eerste keer dat Jaäkov zich in het gebed tot God richt en hem aanspreekt met zijn eigennaam EEUWIGE (JHWH). Tevoren sprak hij altijd over 'God'. Ook is God hier niet alleen de God van Avraham, maar ook van Jitschak.

Mijn vader Jitschak: in deze moeilijkste periode van zijn leven komt Jaäkov ook tot het inzicht dat Jitschak zijn vader is. Niet alleen de verhouding met God wijzigt zich, maar ook die met zijn familie.

Terugkeren: wat hier ontbreekt is de terugkeer naar je vaders huis, zoals bij het weggaan van Avram in Genesis 12 wel staat.

Jaäkov zegt hier wat de EEUWIGE eerder tot hem zei (Genesis 31:3), maar er zijn verschillen: 'Keer terug naar het land van je vaders' (31:3) tegenover: 'Keer terug naar jÓuw land' (32:10) en 'Ik zal met je zijn' (31:3) tegenover: 'Ik zal het goed met je maken' (32:10).

32:11 *Ik ben te klein voor alle weldaden en voor alle trouw die u uw dienaar bewezen hebt, want met mijn stok ben ik deze Jordaan overgetrokken en nu ben ik geworden tot twee legers.*

32:12 *Red mij toch uit de hand van mijn broer, uit de hand van Esau, want ik ben bang voor hem. Opdat hij niet komt en mij verslaat, moeder op zonen.*

Moeder op zonen: bij bruut oorlogsgeweld werden zwangere vrouwen wel opengereten (zie bijvoorbeeld Amos 1:13 en 2 Koningen 8:12). Ook is het mogelijk dat met deze uitdrukking het beeld opgeroepen wordt van moeders die beschermend voor hun kinderen staan. Ook zou het een vaste uitdrukking kunnen zijn, zoiets als ons 'met man en muis'.

32:13 **En u, u hebt gezegd: Ik zal je beslist heel goed doen, en je zaad stellen als het zand van de zee dat niet geteld kan worden vanwege de menigte.*

Zand: In Genesis 28:14 heeft God aan Jaäkov beloofd dat zijn zaad zal zijn als het stof der aarde. Nergens wordt beschreven dat God beloofd had Jaäkofs zaad te maken als zand van de zee! Het woord 'zand' wordt vaak gebruikt om een grote hoeveelheid aan te duiden (zelfs 19 keer in Tenach). Tweemaal wordt 'zand' gebruikt in verband met het gewicht ervan, 'zwaarte', en tweemaal in de letterlijke betekenis.

32:14 *En in die nacht overnachtte hij daar en hij nam van wat in zijn hand kwam, een geschenk voor Esau zijn broer.*

's Nachts overnachten: het is nu wel heel donker geworden in Jaäkofs leven. *Wat in zijn hand kwam*: zou dit een onbetekenend geschenk zijn? Rabbijn VREDENBURG denkt dat het juist een met zorg uitgekozen geschenk was.

Het is een bekend gegeven dat bedoeïenen ophouden te vechten zodra zij buit behaald hebben.

Geschenk: hiermee wordt bedoeld iets dat een ondergeschikte aan een boven hem staande aanbiedt. Het kan ook zijn een jaarlijkse afdracht. Vier maal komt dit woord hier voor, in v 14, 19, 21 en 22.

Tweehonderd geiten en twintig bokken, tweehonderd ooien en twintig rammen.

32:15

*Dertig zogende kamelen met haar veulens, veertig koeien en tien stieren, twintig ezelin-
nen en tien ezelhengsten.*

32:16

Ook in Job 1:3 staat een dergelijke opsomming, maar daar worden veel grotere aantallen genoemd. Jaäkovs geschenk vertegenwoordigt geen grote waarde als men zijn rijkdom in ogenschouw neemt, maar wel worden heel nauwgezet de aantallen genoemd. De reden hiervan kan zijn dat er verband bestaat tussen deze aantallen en het getal der nakomelingen van Esau (volgens rabbi BACHYA). Volgens JAGERSMA is het wél een groot geschenk, een aanzienlijk deel van Jaäkovs bezit.

Wat de verhouding betreft tussen de vrouwelijke en mannelijke dieren: RASJI zegt hierover: 'hoe zwaarder werk een dier doet en hoe verder de reizen zijn die het maakt, hoe minder vaak het mannetjesdier het wijfje bespringt. Geitenbokken hebben niets om handen, stieren lopen voor de ploeg, ezels sjouwen veel en zijn vaak op pad en kamelen maken lange reizen. Bij de mens is het net zo: mannen die wat omhangen willen elke dag cohabiteren, werklieden tweemaal per week, ezeldrijvers eenmaal per week, kameeldrijvers eenmaal per maand en zeelui eens per zes maanden.'

En hij gaf in de hand van zijn knechten een kudde –een kudde apart– en hij zei tot zijn knechten: trek voort voor mijn aangezicht en laat een ruimte tussen kudde en kudde.

32:17

Aangezicht: dit woord komt in dit tekstgedeelte 7 keer voor (v 17, 18, 21, 21, 21, 21 en 22). Mogelijk dat er ook verband bestaat met 'het aangezicht' van Kajin in Genesis 4.

En hij gebood de eersten door te zeggen: als Esau mijn broer jou tegenkomt en hij vraagt jou door te zeggen: van wie ben jij en waarheen ga je en van wie zijn deze voor jouw aangezicht?

32:18

Door te zeggen: dit betekent dat wat volgt een officiële uitspraak is.

Aangezicht: letterlijk is de betekenis van dit woord 'de toegewende zijde'. Het woord 'gelaat' (*paniem*) is afgeleid van het werkwoord *panah*, dat 'zich wenden tot' betekent.

32:19–24

- 32:19 *Dan zul je zeggen: van jouw knecht, van Jaäkov; een geschenk is dit, gezonden aan mijn heer, aan Esau. En zie, ook hij is achter ons.*
 Dienaar: Dit woord wordt hier vijf maal gebruikt.
 In v 18 en 19 wordt opnieuw driemaal het woord 'zeggen' gebruikt.
- 32:20 *En hij gebood ook de tweede, ook de derde, ook al die achter de kudden gingen door te zeggen: naar dit woord zul je spreken tot Esau als jullie hem vindt.*
- 32:21 *En jullie zullen ook zeggen: zie, uw knecht Jaäkov is achter ons; want hij heeft gezegd: laat ik zijn aangezicht verzoenen met een geschenk dat voor mijn aangezicht uit gaat en daarna zal ik zijn aangezicht zien. Misschien heft hij mijn aangezicht op.*
 Jaäkov is: de Septuaginta en vele andere vertalingen hebben hier 'Jaäkov kwam'. De schrijver lijkt echter te zeggen dat Jaäkov zo bang is dat hij eigenlijk niet durft te komen, hij is stilgevallen.
 Verzoenen: Volgens Maimonides moeten de knechts dit tegen Esau zeggen, maar volgens de meeste uitleggers zegt Jaäkov dit alleen tegen zichzelf en is het niet voor Esau's oren bedoeld.
 Het aangezicht opheffen: In Genesis 4:7 raadt God Kajin aan zijn aangezicht op te heffen nadat het 'gevallen' was. Hier is sprake van het opheffen van Jaakovs aangezicht en niet van dat van Esau.
 Ook in v 20 en 21 wordt weer driemaal het woord zeggen gebruikt.
- 32:22 *En hij liet het geschenk overtrekken voor zijn aangezicht en hij bracht die nacht de nacht door in het leger.*
- 32:23 **En hij stond op in de nacht, hij, en hij nam zijn twee vrouwen en zijn twee dienstmeisjes en zijn elf kinderen en hij liet hen overtrekken via een doorwaadbare plaats van de Jabok.*
 Gewoonlijk staat men 's morgens vroeg op en niet in de nacht. Heeft dit ook een symbolische betekenis?
 Elf kinderen: Jaäkov had op dit moment elf zoons en één dochter. Wie is de ontbrekende en waar is die?
 Jabok: deze naam is afgeleid van een woord dat 'worstelen' betekent.
- 32:24 *En hij nam hen en liet hen de beek overtrekken en wat hij had deed hij overtrekken.*
 Waarom dit opnieuw vermeld wordt? Mogelijk om aan te geven dat Jaäkov nu helemaal op zichzelf was aangewezen?

*En Jaäkov bleef alleen over en een man worstelde met hem tot het ochtendrood opkwam. 32:25
Worstelen: een werkwoord dat te maken heeft met stof opwerpen. Vaak wordt het gebruikt als er sprake is van een handgemeen.

Met hem: er staat niet 'tegen hem'.

Een man: hier wordt niet het woord 'engel' gebruikt. 'Een man' geeft heel duidelijk aan dat deze persoon anoniem is. In Genesis 37:15 staat ook dat 'een man' Joseef vond. Ook daar is sprake van een anoniem persoon die de hoofdpersoon op een belangrijk ogenblik in zijn leven tegenkomt.

Intrigerend is wie deze 'man' is. Er zijn verklaringen die zeggen dat Jaäkov dit in een visioen zag. Anderen menen dat het een gevecht was van man tegen man, want daarna was Jaäkova's heup ontwricht. Ook wordt vaak gedacht dat het een symbolische strijd is van Jaäkov met de machten van het kwaad. De profeet Hosea zegt in Hosea 12:5: 'Hij streed tegen een engel en overwon. Hij weende en smeekte hem om genade.' Wat deze 'engel' betreft: er wordt wel gedacht dat het de beschermengel van Esau was. Dit verhaal zou zo symbool staan voor de strijd tussen de volken en Israël. De vijand kan Israël niet van God losmaken: 'hij zag dat hij hem niet overmocht.' Ook wordt gedacht dat de ontwrichting van de heup met de besnijdenis te maken zou hebben.

Tegenwoordig menen sommigen dat het een innerlijke strijd was van Jaäkov met zichzelf.

Als men verband ziet met het achterblijven van één zoon kan men zich ook voorstellen dat deze worsteling een worsteling is met Joseef, zoals Jaäkov dit heel zijn leven gehad heeft.

Ochtendrood: het eerst ochtendgloren.

*En hij zag dat hij hem niet overmocht en hij raakte hem in de holte van zijn heup en de holte van de heup van Jaäkov werd weggescheurd bij het worstelen met hem. 32:26

Raken: dit woord betekent gewoon 'aanraken', en in een andere vorm 'hard raken', 'slaan'. Deze laatste betekenis lijkt hier beter te passen als men tenminste de gevolgen, het zogenaamde ontwricht raken van een heup, aanvaardt. Toch lijkt de gewone betekenis de enig juiste omdat de schrijver voor 'slaan' andere woorden tot zijn beschikking had. Ook ALTER spreekt hier van 'aanraken' waarbij hij denkt dat het een magische handeling betrof, het raken op een bepaald drukpunt, een soort acupunctuur.

Holte: het woord dat hier gebruikt wordt is het gewone woord voor handpalm of voetzool (*kaf*). Ook wordt het gebruikt voor hol vaatwerk of in het algemeen voor holte. Het is afgeleid van een werkwoord dat 'hol zijn' betekent.

Heup: dit woord wordt vaak symbolisch gebruikt voor het geslachtsdeel. Dit

woord moet betrekking hebben op het nakomelingschap van Jaäkov, meer dan op zijn heupgewricht. Maar dan zou de uitdrukking 'holte van zijn geslachtsdeel' iets volkomen anders betekenen dan 'heupkom'.

Wegscheuren: verscheuren, wegscheuren zoals een roofdier dat met zijn prooi doet. Ontwrichten lijkt wel in het verhaal te passen, maar het is niet de eigenlijke betekenis van dit woord. Trouwens een heup ontwrichten komt alleen voor bij ernstige ongevallen en niet bij sporten als worstelen; het zou alleen kunnen gebeuren bij een sport waarbij men bij een val erg ongelukkig terecht komt.

- 32:27 *En hij zei: stuur me weg want het ochtendrood is opgegaan. En hij zei: niet zal ik je wegsturen. Integendeel, jij zult mij zegenen.*
Ochtendrood opgaan: heeft deze uitdrukking een bepaalde betekenis in het verhaal, bijvoorbeeld dat het duister wijkt?
Integendeel: vaak wordt vertaald met 'tenzij'. In v 29 komt dezelfde uitdrukking voor en daar past alleen de uitdrukking 'integendeel', vandaar deze vertaling.
- 32:28 *En hij zei tot hem: wat is je naam? En hij zei: Jaäkov.*
- 32:29 *En hij zei: niet zal je naam langer Jaäkov heten. In tegendeel: Israël, want je hebt orde op zaken gesteld met God en met mensen en je bent er toe in staat geweest.*
Jaäkov: de verklaring van de naam 'Jaäkov' in Genesis 27:36 is 'hij die de hiel beetpakt': hij die de ander beetneemt.
Orde op zaken stellen: Israël betekent volgens RASJI 'prins, edele'. Het is afgeleid van een woord dat zoiets betekent als 'strijden', zie Hosea 12:4. Velen menen dat het betekent 'vechter met God'. Of is het meer 'vechter voor God'? Het woord voor 'strijden' betekent meer 'in het gelid zetten, ordenen' dan 'vechten'.
 Opvallend is dat in latere verhalen toch de naam Jaäkov vaak weer gebruikt wordt. Jaäkov blijft naast 'Israël' ook nog Jaäkov, anders dan Avram die na zijn naamsverandering altijd Avraham is.
- 32:30 *En Jaäkov vroeg en hij zei: vertel me toch je naam. En hij zei: waarom dit? Je vraagt mijn naam. En hij zegende hem daar.*
 De aangesprokene hapert bij het geven van antwoord. Dat deze anonus niet zijn naam prijsgeeft zou er voor kunnen pleiten dat hij de Onnoembare zelf is of een vertegenwoordiger van hem. Wie zegent wie? Zegenen is oorspronkelijk de ander kracht toewensen of zelfs de ander kracht geven.

En Jaäkov riep de naam van de plaats Peniëel, want ik heb God gezien van aangezicht tot aangezicht en mijn leven is bevrijd. 32:31

Peniëel: letterlijk betekent dit woord hier: keer je tot God!

Bevrijd: of gered worden, uitgetrokken worden. De oorspronkelijke betekenis is het uittrekken van schoenen.

En de zon ging op voor hem toen hij door Penueel getrokken was en hij ging naar één kant wat betreft zijn heup. 32:32

Voor hem: speciaal voor Jaäkov ging hier de zon op. In Jaäkofs leven ging de zon onder toen hij zijn vaders huis verliet (Genesis 28:11). Na twintig jaren duisternis gaat hier de zon weer voor hem op.

Penueel: hier betekent dit woord letterlijk: keert tot God! (*een meervoudsvorm*).

Naar één kant gaan: dit woord betekent niet 'mank gaan', maar 'naar één kant neigen.' Het is hetzelfde woord als het woord zijde in Genesis 2:21 en 22 (de zogenaamde 'rib'). Het lijkt erop alsof Jaäkov na dit gebeuren eenzijdig was. Voordien hinkte hij altijd op twee gedachten. Hij kreeg ook niet voor niets twee maal twee vrouwen.

Daarom eten de zonen van Israël niet de vergeten pees die op de holte van de heup is tot op deze dag, want hij had in de holte van de heup van Jaäkov in de vergeten pees geraakt. 32:33

Pees: dit woord betekent draad, pees, zenuw.

Vergeten: dit woord komt uitsluitend hier voor en is onbekend. Een suggestie is 'zenuw'. Maar een woord waar het mee samenhangt, is het werkwoord 'vergeten'.

Mogelijk begrepen de Israëlieten in de tijd van de schrijver ook niet meer wat er zich precies had afgespeeld tussen Jaäkov en deze man. Vandaar dat hij als taalkundig grapje het woord 'vergeten' gebruikt?

GENESIS 32:1

Wie ging? Jaäkov of Lavan?

Als Lavan afscheid genomen heeft van zijn kinderen en kleinkinderen keert hij naar huis terug. Zo staat het in De Nieuwe Bijbelvertaling. In de grondtekst staat: Lavan keerde terug naar zijn plaats. En Jaäkov was op weg gegaan (v 2). Waarheen? Dat staat er niet bij. 'Lavan keerde terug naar zijn plaats, zijn makoom.'

Als men een werkwoordsvorm leest zonder dat het onderwerp apart genoemd wordt, wordt in het algemeen aangenomen dat de laatstgenoemde persoon onderwerp bij dit werkwoord is.

Zo begint Genesis 32:1 met de eigennaam 'Lavan'. Hij stond op, hij kuste en hij zegende en hij ging.

Gaat deze grammaticale regel hier wel op? Want als dit allemaal gebeurd is, staat er: 'En Lavan keerde terug'. Een normale weergave zou geweest zijn: 'Lavan ging en hij keerde terug'. Het Hebreeuws van deze zin zou men goed kunnen vertalen met: 'En hij (Jaäkov) ging, maar Lavan keerde terug'.

In de tekst van Tenach komen vaker constructies voor die tegen de grammaticale regels ingaan. Zo moet Lavan onderwerp zijn bij alle werkwoorden in dit vers, maar niet bij 'hij ging'. Door Jaäkofs eigennaam weg te laten geeft de schrijver te kennen dat Jaäkov als persoon voor Lavan niet telt. Hij wordt zelfs niet bij het afscheid gekust. Maar in het volgende vers geeft de schrijver duidelijk aan dat het Jaäkov is die ging.

GENESIS 32:1 EN 2

Jaäkov op weg

- ¶ In v 2 staat dat Jaäkov zijn 'weg' gegaan was. Jaäkofs bestemming wordt niet genoemd. Jaäkov hoopt wel een plek te vinden waar hij zich kan vestigen. En in Genesis 33:18 lijkt hij er één gevonden te hebben. Hij bouwt in de buurt van Sjechem een huis en in v 19 staat dat hij daar een stuk land kocht. Daar bij Sjechem overkomt hem echter één van de moeilijkste gebeurtenissen van zijn leven: de aanranding van Dina. Jaäkov lijkt geen rust te mogen vinden. Maar is dit ook niet in overeenstemming met Gods opdracht aan de aartsvaders, dat zij heel hun leven vreemdelingen en bijwoners zouden zijn? Zowel Avraham als Jitschak als Jaäkov waren heel hun leven op weg, en pas hun verre nazaten zouden het land in bezit krijgen. Voor Lavan is er een terugkeer naar zijn vaste woonplaats, zijn makoom, voor Jaäkov is er alleen maar een weg die hij moet gaan.

GENESIS 32:3 EN 8

Twee legers

- ¶ Als Jaäkov terugkeert naar het land waar hij is opgegroeid, vreest hij zijn broer te ontmoeten. Twintig jaar nadat hij Esau en zijn vader op een slinkse manier heeft bedrogen, zal hij zijn broer weer ontmoeten. Evenmin als Jaäkov zal Esau deze episode vergeten zijn. En inderdaad, als Jaäkov met zijn vrouwen en kinderschaar als veehouder in Kenaän arriveert, verneemt hij via boden die hij uitgestuurd heeft dat Esau hem tegemoet komt met een leger van vierhonderd man (Genesis 32:7 en 33:1). In Genesis 32:8 staat dat hij al

het volk dat bij hem was in twee legers verdeelde. Na zijn worsteling bij de Jakob is er geen sprake meer van 'leger', maar wel van een verdeling van de hele familie volgens de moeders. En Jaäkov gaat voorop.

Dat Jaäkov het volk bij zich in twee legers wilde verdelen, heeft ook weer te maken met zijn handigheid. Zo hoopt hij in elk geval dat de helft kan ontkomen (v 9). Mogelijk heeft het ook te maken met wat hij in v 3 zegt als hij engelen van God ziet: 'Een leger van God is dit. En hij noemde de naam van die plaats *Dubbelleger*.'

In Genesis 33:8 heeft Esau het over 'het hele leger', als hij het geschenk van Jakob gezien heeft. Esau zal met de term 'leger' niet bedoelen het geschenk, en ook niet de vrouwen en kinderen. Heeft Esau ook Gods leger gezien?

GENESIS 32:4

Het veld van Edom

De vertalers van De Nieuwe Bijbelvertaling weten het beter dan de schrijver van Genesis. De laatste heeft het namelijk in Genesis 32:4 over het veld van Edom. Edom is een bergachtig gebied en de aanduiding 'veld' is opmerkelijk als het over dit land gaat. De Nieuwe Bijbelvertaling vertaalt dan ook: Seïer (dat is Edom), en laat het woord 'veld' weg. In het boek Richteren, in hoofdstuk 5:4 wordt nog een keer de uitdrukking 'veld van Edom' gebruikt. Daar is het gebied waar de Eeuwige vandaan trok. Zouden de schrijver van Genesis en Richteren met de aanduiding 'veld' ons op iets opmerkelijk willen maken? In Genesis 25 staat al dat Esau een man van het veld was, en in v 29 staat dat hij uit het veld kwam. Hier woont Esau in het veld. In Genesis 4:8 wordt ook het woord 'veld' gebruikt, en daar, op het veld dat Kajin tot akker bewerkt, vindt de eerste broedermoord plaats. Zou de schrijver ons willen wijzen op de overeenkomsten tussen het verhaal van Genesis 4, de moord van Kajin op zijn broer Hèvel, en ons verhaal hier? Mogelijk dat ook de aanduiding 'veld' in Richteren 5 van waaruit de Eeuwige gaat, verband legt met het verhaal in Genesis 4, want direct na de moord spreekt de Eeuwige Kajin aan. Andere tekstverwijzingen naar Genesis 4 zijn de nadere aanduiding 'broer' in v 4. Ook de naam Edom (met als betekenis 'rood') is verwant aan 'akker' (*adamah*) die in Genesis 4:11 het (rode) bloed van Hèvel opneemt. Mogelijk dat ook de vierhonderd man van Esau (in v 7) verband houden met het teken van Kajin in Genesis 4:15 [zie het artikel 'Vierhonderd' hierna]. En tenslotte de uitdrukking 'het aangezicht opheffen', die in Genesis 4:6 en 7 gebruikt wordt, en die Jaäkov in v 21 overneemt.

GENESIS 32:5

Blijf zeggen

- ¶ In Genesis 4:8 staat de meest bekende lacune in de grondtekst van Genesis. De Nieuwe Bijbelvertaling kiest ervoor dit als volgt in te vullen – net als zeer vele oude handschriften en vertalingen trouwens – Kajin stelde Hèvel voor om met hem het veld in te gaan. In de grondtekst staat iets als: ‘En Kajin zei tot Hèvel zijn broer: [...] En het geschiedde toen zij in het veld waren, dat Kajin opstond tegen Hèvel zijn broer, en hij doodde hem.’ Kajin wilde blijkbaar wel iets tegen zijn broer zeggen, maar er kwamen geen woorden over zijn lippen. Mogelijk dat de moord voorkomen had kunnen worden als er tussen de broers een gesprek op gang gekomen was. In Genesis 32 doet Jaäkov in elk geval zijn uiterste best om met zijn haatdragende broer tot een gesprek te komen. In v 5 gebiedt hij de boden die hij naar Esau uitzendt door te zeggen, zo zullen jullie zeggen, zo heeft Jaäkov gezegd. En in v 18 en 19 wordt nogmaals drie keer het woord ‘zeggen’ gebruikt: door te zeggen, hij vraagt jou door te zeggen, dan zul je zeggen.

GENESIS 32:7

Vierhonderd

- ¶ Esau en de vierhonderd betekent dat er één is en vierhonderd met hem. De één kan men aanduiden met de eerste letter van het alfabet en de vierhonderd met de laatste letter. Letters hebben in het Hebreeuws namelijk ook een betekenis als getalswaarde. De eerste letter is de aleph en de laatste is de tav. Deze twee letters samen met ‘en’ ertussen, dus *aleph* ‘en’ *tav* vormen een Hebreeuws woord dat ‘teken’ (*ot*) betekent. Symbolisch betekent het woord ‘teken’ in het Hebreeuws ‘de eerste en de laatste’. Ook dit woord komt voor in het verhaal van Kajin en Hèvel nadat Kajin zijn broer gedood heeft. God zelf geeft Kajin dit teken. Symbolisch gaat dit teken met Kajin mee, als eerste en als laatste. Hier gaat het teken vooraf aan de confrontatie van de twee broers. Mogelijk dat hier Esau en zijn vierhonderd door de schrijver als teken genoemd wordt dat God – in de vorm van boden/engelen – hierbij betrokken is.

GENESIS 32:10

Goed maken?

Jaäkov citeert hier Gods woorden die ons in Genesis 31:3 meegedeeld zijn. In De Nieuwe Bijbelvertaling staat het zo: Ik zal jou voorspoed geven. Wat God werkelijk gezegd heeft, vernemen we in het vorige hoofdstuk: 'Ik zal je ter zijde staan.' Iemand ter zijde staan, met iemand zijn, is wel wat anders dan 'voorspoed geven', of, zoals de grondtekst zegt 'het goed met iemand maken'. God heeft Jaäkov niet slechts voorspoed beloofd, maar beloofd dat hij bij hem zal zijn. Dus zowel in voorspoed, als in tegenspoed.

GENESIS 32:10

De omkeer bij Jaäkov

In Genesis 32 is Jaäkov ten einde raad. Zijn broer Esau is op weg naar hem toe met een legertje van 400 man. Op dat moment, als Jaäkov geen oplossing meer weet via zijn eigen handigheid, doet hij voor het eerst een beroep op God. In Genesis 28:20 spreekt hij niet persoonlijk tot God, maar legt hij alleen een gelofte af. Hier spreekt hij God zelf aan. Ook is het opmerkelijk dat Jitschak nu God voor het eerst 'vader' noemt. Wat verder opvalt, is dat hij voor het eerst de naam van God, 'Eeuwige', in de mond neemt. Voor het eerst in zijn leven weet hij zich volkomen afhankelijk van God.

GENESIS 32:13

Als het zand der zee

In Genesis 32 herinnert Jaäkov God eraan dat deze hem voorspoed beloofd heeft, en dat zijn nageslacht zal zijn 'als het zand aan de oever van de zee'. Jaäkova's geheugen blijkt selectief te zijn. God heeft namelijk aan Avraham beloofd – in Genesis 22:17 – dat zijn nageslacht zal zijn als het zand van de zee. Maar Jaäkov was niet de enige nakomeling van Avraham. Zijn broer Esau was evenzeer een kleinzoon van Avraham als hijzelf. En naast Jitschak, de vader van Jaäkov en Esau, had Avraham nog zeven zonen! Als 'stof van de aarde' zal Jaäkova's nageslacht zijn, volgens de belofte in Genesis 28:14. Maar of dit alleen positief geduid kan worden? Zand wordt hier genoemd vanwege de grote hoeveelheid, maar met 'stof van de aarde' kan ook bedoeld zijn het stof waar men overheen loopt. Het woord 'stof' wordt in het Hebreeuws ook gebruikt om vruchtbaarheid aan te geven. 'Stof van de aarde' kan dus tevens betekenen dat Jaäkova's nakomelingen vruchtbaar zullen zijn voor de hele mensheid.

GENESIS 32:23

Elf kinderen

- ¶ In de nacht voorafgaande aan de confrontatie met zijn broer Esau, blijft Jaäkov alleen achter en laat hij zijn gezin de Jabok overtrekken. In Genesis 32:23 staat het zo: 'Hij liet hen overtrekken.' Wie liet hij overtrekken? Wel, dat staat ervoor opgesomd: 'Zijn twee vrouwen en zijn twee dienaressen en zijn elf kinderen.' In Genesis 29 en 30 is ons verteld hoe Lea zes zoons baarde en één dochter. Bilha baarde twee zoons en Zilpa ook twee. En Racheel had Joseef gebaard. In Genesis 35:17 baart Racheel haar tweede zoon. Op het moment van de overtocht had Jaäkov dus twaalf kinderen. Het is de rabbijnen ook al opgevallen dat één kind ontbreekt. Zij suggereren dat het Dina was, omdat Jaäkov haar voor de ogen van Esau verborgen wilde houden. Maar als deze visie juist zou zijn, zou gesproken worden van elf zonen, en niet van elf kinderen. Als Dina ontbroken zou hebben, is het gebruik van het woord zonen vanzelfsprekend, omdat dit de normale aanduiding is. Nu het woord 'kinderen' gebruikt wordt, moet het wel een zoon zijn die ontbreekt. Maar wie is de ontbrekende zoon? Mogelijk Joseef? Hij is immers heel zijn leven een buitenbeentje. Ook v 7 van Genesis 33 kan als argument hiervoor dienen. Daar loopt Joseef als enige van de kinderen voor zijn moeder uit, Esau tegemoet.

Ene tweede argument voor de gedachte dat het ontbrekende kind Joseef is, is het feit dat slechts op twee plaatsen in het boek Genesis sprake is van het getal 'elf'. Ook bij Joseef wordt dit getal 'elf' weer gebruikt en wel in Genesis 37:9. Daar is sprake van elf sterren en met deze elf worden al Jaäkofs zonen bedoeld met uitzondering van Joseef. Evenzo kan hier bedoeld zijn elf kinderen van Jaäkov, waarmee de tien halfbroers en zijn halfzuster Dina bedoeld zijn. Immers Benjamin was nog niet geboren. Joseef is steeds degene die apart staat.

GENESIS 32:26,32 EN 33

De heup van Jaäkov

- ¶ Op een belangrijk ogenblik in zijn leven wordt Jaäkov geconfronteerd met een duister figuur. In Genesis 32 wordt verteld hoe Jaäkov afscheid neemt van Lavan, zijn oom en schoonvader, en met zijn gezin op weg gaat naar zijn geboorteland Kenaän. Bij de grens hiervan laat hij zijn gezin een beek, de Jabok, overtrekken, maar zelf blijft hij achter. In De Nieuwe Bijbel Vertaling volgt dan in v 25-33: 'Maar zelf bleef hij achter, helemaal alleen, en er wor-

stelde iemand met hem totdat de dag aanbrak. Toen de ander zag dat hij het niet van hem kon winnen, raakte hij Jaäkovs heup aan, en daardoor raakte Jaäkovs heup tijdens die worsteling ontwricht. Toen zei de ander: 'Laat mij gaan, het wordt al dag'. Maar Jaäkov zei: 'Ik laat u niet gaan tenzij u mij zegent'. De ander vroeg: 'Hoe luidt je naam?' 'Jaäkov' antwoordde hij. Daarop zei hij: 'Voortaan zal je naam niet Jaäkov zijn, maar Israël, want je hebt met God en mensen gestreden en je hebt gewonnen.' Jaäkov vroeg: 'Zeg me toch hoe u heet.' Maar hij kreeg ten antwoord: 'Waarom vraag je naar mijn naam?' Toen zegende die ander hem daar. Jaäkov noemde die plaats Peniël, 'want,' zei hij, 'ik heb oog in oog gestaan met God en ben toch in leven gebleven.' Zodra hij bij Peniël was overgestoken, zag hij de zon opkomen. Jaäkov liep mank. Omdat de ander hem had aangeraakt bij de spier die boven het heupgewricht ligt, eten de Israëlieten de heupspier niet, tot op de dag van vandaag.'

De heup medisch gezien

Toch is het verhaal niet zo simpel als hierboven verteld wordt. Allereerst komt de vraag op wat precies met 'de heup van Jaäkov' bedoeld is. Medisch gezien lijkt het niet mogelijk iemands heup tijdens een worsteling te ontwrichten, tenzij iemand een aangeboren afwijking aan de heup heeft. Dit laatste kan bij Jaäkov niet het geval zijn, aangezien hij lopend verre reizen maakt. Met name de reis naar Lavan in Charan – zo'n 600 kilometer – heeft hij zonder rijdier afgelegd. Met een heupafwijking zou dat niet mogelijk geweest zijn. Een ander punt is dat alleen verteld wordt dat de man Jaäkovs heup 'raakt'. Het gevolg van dit aanraken is dat er iets met de heup gebeurt. Daarbij kan geen sprake zijn van 'ontwrichten', 'uit de kom hevelen' of iets dergelijks. Het woord dat hier gebruikt wordt is 'wepscheuren', 'losscheuren', zoals een roofdier een prooi uiteenscheurt.

De holte van de heup

Het belangrijkste aspect is dat er bij de worsteling sprake is van holte van de heup, en niet van 'heup'. Gewoonlijk wordt gedacht dat met dit woord de heupkóm bedoeld is. Maar het aanraken van de heupkom, zoals deze man lijkt te doen, is ten enenmale onmogelijk. Als er al een ontwrichting zou optreden, zou dit de heupkóp moeten zijn. Een heupkóm kan niet aangeraakt worden en niet ontwricht raken. Pas nadat de worsteling ten einde is wordt het woord 'heup' gebruikt, zonder dat er sprake is van 'holte'.

Betekenis van 'heup'

- ¶ Om te kunnen begrijpen waar het in het verhaal dan wél over gaat, als het geen ontwrichting is, moeten we de betekenis van het woord 'heup' nagaan. In Genesis komt het woord 'heup' negen maal voor. Vijf maal in ons verhaal hier, tweemaal als de knecht van Avraham in Genesis 24 moet zweren met de hand onder de heup van zijn heer, en eenmaal als Joseef moet zweren met de hand onder de heup van zijn vader Jaäkov (Genesis 47:29) en eenmaal als er sprake is van mensen die voortgekomen zijn uit de heup van Jaäkov (Genesis 46:26). Deze laatste uitdrukking vindt men ook in Exodus 1:5 en Richteren 8:30. Het is duidelijk dat met 'de heup van Jaäkov' op al deze plaatsen bedoeld is 'het geslachtsdeel van Jaäkov'. Ook in de uitdrukking van het zweren 'onder de heup van Avraham' moet met 'heup' geslachtsdeel bedoeld zijn. Trouwens als Sjimsjon de Filistijnen tegen hun 'heup' schopt [zie *Richteren* 15:8] doet hij dat ook niet tegen het lichaamsdeel dat wij 'heup' noemen, maar juist tegen hun geslachtsdeel. De conclusie moet dan ook zijn dat in dit verhaal met 'heup van Jaäkov' het geslachtsdeel van Jaäkov' bedoeld is.

Letterlijk of figuurlijk

- ¶ Maar tegelijk moeten we ons realiseren dat de uitdrukking 'raken aan de heup', dat is 'het geslachtsdeel beroeren', niet de weergave kan zijn van een concreet gebeuren. De schrijver gebruikt dit als metafoor. Zo moet ook 'holte van de heup' als metafoor gelezen worden, want het aanraken van de heup is ten enenmale onmogelijk. Medisch gezien lijkt het heel simpel: de holte van het mannelijk geslachtsdeel is het vrouwelijk geslachtsdeel. Maar ook hierbij zal men niet concreet aan de schede moeten denken, maar als symbool: de vrouw en wat via de schede voortkomt: nageslacht. In de volgende hoofdstukken zullen we de verhalen kunnen lezen over verschillende kinderen van Jaäkov waarmee allerlei dingen fout gaan. De verkrachting van Dina. De moordpartij door Sjim'on en Levi. Reoeveens misstap met één van Jaäkofs vrouwen. De haat van de broers tegen Joseef. Joseefs vermeende dood. En daarnaast het dramatische gebeuren van de dood van Jaäkofs lievelingsvrouw Racheel. Jaäkov wordt op een wel heel tere plek geraakt: in zijn kinderen en in zijn vrouw. Deze worden 'losgescheurd' van hem.

Wat mankeert Jaäkov?

En hoe zit het dan met het mank lopen van Jaäkov? Daarvoor moet men zich realiseren dat de uitdrukking ‘mank lopen’ in v 32 in wezen betekent ‘naar één kant gaan’. Er is sprake van een eenzijdig verder gaan van Jaäkov. Mogelijk dat de schrijver bedoelt dat Jaäkov tevoren laveerde, verschillende richtingen uitging. Maar vanaf de confrontatie met de duistere man heeft hij een duidelijke richting in zijn leven. ¶

De heupspier

Een aardige bijkomstigheid bij bovengenoemde uitleg is dat in de tijd dat dit verhaal opgeschreven is, de gewone lezer/hoorder al geen weet meer had van de draagwijdte van dit verhaal. Het slotvers heeft het namelijk over het gebruik in de tijd dat het verhaal opgeschreven werd, dat men een bepaalde spier niet at. Maar de schrijver heeft het over een ‘verborgen/vergeten spier’, waarbij de betekenis van het woord dat met ‘verborgen/vergeten’ vertaald wordt onbekend is. ¶

ONTMOETING MET ESAU

GENESIS 33

En Jaäkov sloeg zijn ogen op en hij zag. Zie! Esau was gekomen en vierhonderd man met hem. En hij verdeelde de kinderen onder Lea, Racheel en de twee dienstmeisjes. 33:1

Hij sloeg zijn ogen op en hij zag: dit is een uitdrukking die van verschillende mensen gezegd wordt.

In Genesis 13:10 wordt verteld dat Lot zijn ogen opsloeg en de streek van de Jordaan zag.

In Genesis 22:4 staat dat Avraham zijn ogen opsloeg en hij zag de berg Moria (waar hij Jitschak moest offeren).

In Genesis 24:63 staat dat Jitschak zijn ogen opsloeg en zijn toekomstige vrouw Rivka zag.

Hier staat dat Jaäkov zijn ogen opsloeg en zijn broer Esau zag. In vers 5 staat dat Esau zijn ogen opsloeg en de vrouwen en kinderen van Jaäkov zag.

De uitdrukking zijn ogen opslaan en zien lijkt een keerpunt te betekenen in iemands leven. Wat Jaäkov hier ziet is heel ingrijpend.

Verdelen: Jaäkov maakt hier een andere verdeling dan hij in Genesis 32:8–9 van plan was. Is hij van gedachten veranderd, of is het een paniecreactie?

En hij plaatste de dienstmeisjes en hun kinderen als eersten, Lea en haar kinderen achteraan en Racheel en Joseef achteraan. 33:2

Achteraan: meestal wordt voor goed begrip vertaald dat Lea en haar kinderen achter hen geplaatst werden (d.w.z. achter de dienstmeisjes), maar er staat letterlijk dat niet alleen Racheel en Joseef achteraan geplaatst werden, maar ook Lea en haar kinderen. Zou dit betekenen dat Jaäkov alle kinderen van Lea en Racheel achteraan wilde plaatsen om hen zo min mogelijk risico te laten lopen?

En hijzelf was voortgegaan voor hen uit. En hij wierp zich zevenmaal ter aarde tot hij zijn broer genaderd was. 33:3

Hij: of met het eerste 'hij' Jaäkov bedoeld is of God zelf geeft de tekst niet duidelijk aan. Beide zijn mogelijk.

33:4-8

Zevenmaal zich ter aarde werpen: dit is de eer die men een vorst bewijst, zoals blijkt uit Oegaritische handschriften.

33:4 *En Esau snelde hem tegemoet en hij omhelsde hem. Hij viel hem om zijn hals en hij kuste hem en zij weenden.

Snellen: als Esau zich als vorst zou gedragen zou hij afgewacht hebben. Iemand tegemoet snellen, doet een vorst niet.

Omhelzen: wie de 'hij' is, is niet duidelijk. Er staat niet dat zij elkaar omhelsden; het is de één de ander. Ook is het niet duidelijk wie de ander om de hals viel en wie kuste. Wel is het zeker dat beiden weenden.

Vier werkwoorden: 'snellen', 'omhelzen', 'om de hals vallen', 'kussen' en daarna het wenen van beiden is wel veel. Normale uitdrukkingen zijn 'zijn stem verheffen en wenen' zoals Jaäkov in Genesis 29:11 of 'om de hals vallen en wenen' zoals Joseef in Genesis 45:14 en Genesis 46:29.

33:5 En hij sloeg zijn ogen op en hij zag de vrouwen en de kinderen en hij zei: Wie zijn dezen van jou? En hij zei: De kinderen die God aan je knecht gegund heeft.

Wie zijn deze? En Zijn deze van jou? Hier staan deze beide vragen door elkaar. Jaäkov antwoordt Esau alleen ten aanzien van zijn kinderen. Vertrouwt hij Esau niet met betrekking tot zijn vrouwen?

33:6 En de dienstmeisjes naderden hierheen en hun kinderen en ze bogen zich neer.

Zoals het hier staat lijkt het alsof alleen de moeders naderden en de kinderen niet. Want gewoonlijk staat het onderwerp bijeen en hier lijken de kinderen achter te blijven. Het zich neerwerpen is ook een vrouwelijke vorm; zou dit ook alleen op de moeders slaan?

33:7 *En ook Lea naderde en haar kinderen en ze bogen zich neer. En daarna was Joseef genaderd en Racheel en ze bogen zich neer.

Het zich neerwerpen wordt hier gebruikt in de mannelijke vorm. In vers 6 naderden alleen de moeders, hier naderen de moeders en de kinderen.

De volgorde 'Joseef-Racheel' is opmerkelijk. Steeds gaan de moeders voorop zoals Jaäkov het hun gezegd had in v 2. Maar hier loopt Joseef voorop!

33:8 En hij zei: Wat zijn dit van jou, dit hele leger dat ik aangetroffen heb? En hij zei: om genade te vinden in de ogen van mijn heer.

Esau lijkt hier ook weer twee vragen door elkaar te stellen, namelijk: Wie zijn dit? En: Is dit jouw hele leger? ALTER zegt hierover: de betekenis is 'Wat bedoel je hiermee?'

Het woord 'leger' komt ook voor in Genesis 32: 3 waar sprake is van het leger van God (de engelen). Zou de schrijver verband willen leggen tussen het leger van God en Jaäkovs leger dat uit vrouwen en kinderen bestaat?

En Esau zei: Ik heb veel. Mijn broer, laat van jou blijven wat van jou is. 33:9
Ik heb veel: in v 11 zegt Jaäkov: 'Ik heb alles.'

Maar Jaäkov zei: nee toch, als ik toch genade gevonden heb in jouw ogen zul je mijn geschenk aannemen uit mijn hand. Want daarom heb ik jouw aangezicht gezien zoals men het aangezicht van God ziet, en jij zult behagen in mij hebben. 33:10
Gelaat: slaat dit op 'het zien van gelaat tot gelaat' in Genesis 32:31. Heeft Jaakov in het aangezicht van 'de man' die met hem worstelde zowel het aangezicht van God als het aangezicht van zijn broer herkend?
Gezien hebben: er staat niet 'zien'. Heeft dit betrekking op de gebeurtenissen in Peniëel?

Neem toch mijn zegen aan die jou gebracht werd want God is mij genadig geweest, en [...] Want ik heb alles. En hij drong bij hem aan en hij nam (het). 33:11
 Jaäkov zegt niet dat hij deze zegen aan Esau heeft gebracht; hij gebruikt de passieve vorm 'die gebracht werd'. Betekent dit dat deze zegen niet alleen aan Esau gebracht werd, maar ook aan Jaäkov? Dus dat het niet zijn eigen verdiensten geweest zijn? Maar Jaäkov zegt wel 'mijn' zegen.
En [...]: Mogelijk dat Jaäkov had willen zeggen dat het niet alleen Gods zegen geweest is maar ook zijn eigen inspanning. Op het laatste moment slikt hij dit echter in.
 Er zijn twee redenen die Jaäkov noemt: want God was genadig, en: want ik heb alles. De Joodse geleerden wijzen erop dat het woord alles bij alle drie de aartsvaders voorkomt. Van Avraham staat in Genesis 24:1: De Eeuwige had hem gezegd in alles.
 Van Jitschak staat geschreven in Genesis 27:33: van alles at ik.
 Van Jaäkov wordt hier gezegd: ik heb alles .
 Het 'veel' van Esau uit v 9 wordt hier overtroffen door het 'alles' van Jaäkov.
Zegen: in Genesis 27:36 heeft Esau Jaäkov op een dramatische manier verweeten dat die zijn zegen gestolen had. Hier biedt Jaäkov aan de zegen weer aan Esau te geven.
Aandringen: in Genesis 19:3 staat dat Lot bij de engelen die in Sodom kwamen, aandrong om in zijn huis te overnachten. Jaäkov dringt hier bij Esau aan dat deze een deel van Gods zegen in ontvangst zal nemen.

33:12–17

- 33:12 *En hij zei: Laten wij opbreken en laten wij gaan en laat mij tegenover jou gaan. Tegenover: dit woord kan ook betekenen 'naast'.*
- 33:13 *En hij zei tot hem: Mijn heer weet dat de kinderen teer zijn en het kleinvee en het zogende rundvee is op mij. En als ze één dag kloppen dan sterft al het kleinvee. De kinderen zijn teer: sommige kinderen misschien wel, maar andere beslist niet. In Genesis 34 moorden twee van hen een hele stad uit. Jaäkov lijkt hier wat te overdrijven. Op mij: waarschijnlijk bedoelt hij dat de verantwoordelijkheid op hem rust. Kloppen: in Hooglied 5:2 wordt dit woord gebruikt voor op de deur kloppen. Is bedoeld opjagen? Maar er staat géén passieve vorm opgejaagd worden.*
- 33:14 *Moge mijn heer toch verder trekken vóór het aangezicht van zijn knecht. En ik, ik zal met dagreizen zachtjes voortgaan voor de voet van het werk dat vóór mijn gelaat is en voor de voet van de kinderen totdat ik naar mijn heer kom in Seïer. Met dagreizen zachtjes: toen Jaäkov voor Lavan wegvluchtte had hij er anders een fiks tempo in. Toen kwam snelheid hem te pas maar nu is traagheid zijn devies. De voet van: is bedoeld 'naar de tred van'? 'Voet' kan in overdrachtelijke zin ook 'geslachtsdeel' betekenen. Bedoelt Jaäkov ook dat de toekomst, het nageslacht van zijn vee en kinderen hem ter harte gaat en dat hij om die reden Esau niet in de buurt wil hebben? Tot mijn heer in Seïer: later ontmoeten Esau en Jaäkov elkaar alleen nog maar bij de begrafenissen van hun vader (Genesis 35:29). RASJI: dit woord gaat pas in vervulling in de tijd van de masjiach zoals staat in Obadja 1:21. Jaäkov trekt noordwaarts en Seïer is juist zuidelijk.*
- 33:15 *En Esau zei: Laat mij toch enigen bij jou plaatsen uit het volk dat bij mij is. En hij zei: Waarom dit? Moge ik genade vinden in de ogen van mijn heer.*
- 33:16 *En Esau keerde op die dag terug om naar Seïer te gaan. Gaan: hier wordt niet het gewone woord voor 'gaan' gebruikt. Het gewone woord voor 'gaan' heeft altijd in zich de betekenis van 'met visie voortgaan'. Zou de schrijver met opzet dit woord 'gaan' niet in verband met Esau willen gebruiken, omdat hij hem een man zonder visie vindt?*
- 33:17 **En Jaäkov was opgebroken naar Soekot. En hij bouwde voor zich een huis en hij heeft voor zijn veebezit hutten gemaakt. Daarom heeft hij de naam van de plaats uitgeroepen: Soekot.*

Huis: in Genesis 28:22 staat dat Jaäkov zegt dat de opgerichte steen voor God een huis zal worden. Hier bouwt hij een huis voor zich of –wat ook kan– voor hem. Is Jaäkov of God bedoeld, of beiden?

Opvallend is dat hier niet staat dat hij tenten opsloeg.

Soekot betekent ‘hutten’. Een hut is in gebruik als dierenverblijf of als tijdelijk onderkomen voor mensen.

En Jaäkov kwam in vrede bij de stad Sjechem dat in het land Kenaän was, toen hij uit Padan Aram kwam en hij legerde zich voor de stad. 33:18

Vrede: dit woord betekent ook ‘compleet’, ‘volledig’.

Aan alle voorwaarden van Jaäkofs eed in Genesis 28:20–21 is hier voldaan: Bescherming op de weg, brood om te eten en kleding om zich te kleden en in vrede terugkeren tot het huis van zijn vader. Hoewel, het laatste lijkt nog niet het geval te zijn. Volgens MALBIM had hij naar Beet El moeten gaan om daar een altaar te bouwen. Hierna moet Jaäkov nog veel meemaken: de dood van zijn geliefde vrouw, de aanranding van zijn dochter en het verlies van Jozef.

En hij kocht het deel van het veld, waarop hij zijn tent gespannen had uit de hand van de zonen van Chamor, de vader van Sjechem voor honderd kesita-munten. 33:19

Tent: natuurlijk woonde hij als halfnomade in tenten. De betekenis van ‘huis’ in v 17 zal daarom méér zijn dan letterlijk een huis opgetrokken van stenen. Betekent huis en het bezit van een deel van het veld dat Jaäkov eigen bezit wenst, een zekere plek om te wonen?

Chamor = ezel, de sjouwer, de zwoeger.

Sjechem = schouder. Het lichaamsdeel waarop men lasten draagt. Ook een aanduiding van ‘lastdrager’. De stad Sjechem werd zo genoemd omdat het tussen twee heuvels in lag (tussen twee schouders als het ware).

Kesita: dit zou een eenheid van gewicht voor munten aanduiden.

En hij richtte daar een altaar op en riep voor hem/zich: God, de God van Israëel. 33:20

GENESIS 33:4

Esau's ommekeer

Als Jaäkov in zijn vaderland terugkeert na een verblijf van twintig jaar bij zijn oom Lavan, komt zijn broer Esau hem tegemoet. Maar Esau komt niet alleen. Hij heeft een legertje van vierhonderd man bij zich, zo wordt verteld in Genesis 32:7. Als zijn dienaren Jaäkov melden dat Esau met vierhonderd man in aantocht is, schrikt hij enorm. Hij realiseert zich dat Esau hem niet bepaald

met vredelievende bedoelingen tegemoetkomt als hij vierhonderd man bij zich heeft. En wat kan hij als eenvoudige schaapherder daar tegenover stellen? Slechts een handjevol knechten en zijn kinderen.

En dan komt er volkomen onverwacht een omkeer. In plaats van Jaäkov en zijn familie af te slachten, valt Esau Jaäkov om de hals (Genesis 33:4).

Er staat in Tenach een verhaal dat veel overeenkomsten vertoont met het verhaal van de ontmoeting tussen Esau en Jaäkov. Het is het verhaal van David, Naval en Avigaïl in 1 Samuel 25. Net als Jaäkov was ook Naval een schaapherder. Net als hier Esau trekt daar David met vierhonderd man tegen Naval op (1 Samuel 25:13). Hij was van plan elke man in Navals huis te vermoorden (v 22). Maar Navals slimme, mooie vrouw komt tussenbeide.

Zoals David Naval op wil zoeken, zo komt ook Esau met kwade bedoelingen zijn broer tegemoet, want anders komt men niet met vierhonderd man. Maar wie komt bij Esau en Jaäkov tussenbeide? Van een vrouw van vlees en bloed die tussen twee vijandige broers durft te gaan staan is hier geen sprake. Maar wel is in ons verhaal sprake van een leger. In Genesis 32:3 ziet Jaäkov een leger dat bestaat uit engelen. Gezien de uitleg die hij in v 3 geeft is er zelfs sprake van een dubbelleger (*Machanajim*). Engelen – of ‘boden’, dat is in het Hebreeuws hetzelfde woord – stuurt Jaäkov naar Esau (v 4) en deze engelen komen weer bij hem terug (v 7). Daarna verdeelt Jaäkov – volgens Genesis 32:8, 9 en 11 – alle mensen die bij hem zijn in twee legers. Vandaar dat hij al een dubbelleger had gezien, voor elk leger mensen een leger engelen, of naast zijn eigen ‘leger’ het leger engelen?

Bij Esau is er dus geen vrouw die tussenbeide komt, maar een hemels leger. In Genesis 33:8 zegt Esau tenminste dat hij een leger gezien heeft. Esau kan niet bedoeld hebben alle dieren die hem als geschenk door Jaäkov aangeboden zijn, want deze worden nooit met het woord ‘leger’ aangeduid. Nee, Esau zal op het moment dat hij van plan is Jaäkov en zijn familie om te brengen, een leger engelen hebben gezien dat hem van zijn voornemen afbrengt.

Mogelijk dat wat elders, in het verhaal van 2 Koningen 6 vermeld wordt, in ons verhaal alleen maar gesuggereerd wordt. Daar omsingelen de Arameeërs Dotan, waar Elisa verblijft. Elisa's knecht ziet wel het leger van de vijand, maar het leger van God ziet hij niet (2 Koningen 6:17).

Hier ziet Esau (in v 8) het hele leger dat hem tegemoetgekomen is, en dit leger moet wel de omkering in hem teweeggebracht hebben.

GENESIS 33:7

Joseef voorop

De volgorde waarin Jaäkovs familie Esau tegemoet gaat, is de volgende: de twee bijvrouwen met hun kinderen, dan Lea met haar kinderen en tenslotte Joseef en Racheel. Jaäkov heeft bij zijn oom Lavan zeven jaar gewerkt voor zijn huwelijk met Lea en Racheel en de twee bijvrouwen. De volgende zeven jaar baart Lea aan Jaäkov zes zoons en een dochter. Daarna baart Racheel Joseef. Vervolgens werkt Jaäkov zes jaar voor zijn kudde. In het verhaal van Genesis 33 moet Joseef dus een jongetje van maximaal zes jaar oud zijn. En toch loopt hij, in tegenstelling met al zijn broers, voor zijn moeder uit! Zie verder het verhaal 'Een aparte persoonlijkheid' bij Genesis 41.

GENESIS 33:17 EN 19

Jaäkov komt thuis

Het was de aartsvaders niet gegeven land te bezitten in het hun toegezegde land. Avraham kocht een stuk grond voor een graf, maar daar bleef het bij. Als Jaäkov terugkeert naar zijn geboorteland wil hij hier thuis horen. In Genesis 33:17 staat: 'En Jaäkov bouwde een huis.' En in v 19 staat: 'Hij kocht een stuk land.' Na twintig jaar als balling bij zijn oom te hebben vertoefd, heeft hij nu het gevoel thuis te komen. Dit wil hij bevestigen door een vaste woon- en verblijfplaats te creëren. Hij beseft nog niet dat een veilige thuisbasis voor hem niet weggelegd is. Pas zijn verre nakomelingen zullen het land in bezit krijgen.

DE VERKRACHTING

van Dina

GENESIS 34

En Dina ging uit, de dochter van Lea die zij Jaäkov gebaard had, om de dochters van het land te zien. 34:1

Dina betekent *oordeel, rechtspraak*.

Om te zien: volgens JAGERSMA betekent dit 'met belangstelling zien'. Volgens VAN SELMS geeft dit woord aan dat Dina een zelfstandig meisje was, dat haar eigen weg ging en toekeek bij de zang en dans van de meisjes van het land.

Zij ging uit om te zien: Dina ging blijkbaar niet zomaar uit waarbij ze toevallig meisjes zag (die mogelijk speelden en zongen). Nee, ze ging uit om de meisjes te zien. Blijkbaar hadden deze dochters van het land iets aantrekkelijks voor Dina om naar te zien. Er staat niet dat ze uitging náár de meisjes. Zoals in Exodus 2 staat, 'Mosje ging uit naar zijn broeders en hij zag...', zo staat het hier niet. Blijkbaar bewaarde Dina afstand.

Zien: in Psalm 41:7 staat 'Komt iemand mij zien', waarbij 'zien' de betekenis zal hebben van 'bezoeken'.

Om te spelen: als het om kinderen gaat zou men dit verwachten. Maar het woord 'spelen' heeft in het Hebreeuws de bijbetekenis van 'met seksuele bedoelingen', en dat is bij Dina beslist niet aan de orde. Misschien dat de schrijver daarom ook het woord 'zien' gebruikt?

Uitgaan: door bepaalde rabbijnen wordt dit uitgaan van Dina nogal negatief beoordeeld. Dina wordt door hen afgeschilderd als een losbandig type en door dit uitgaan, haalt ze zich problemen op de hals, die een ingetogen meisje niet zouden verkomen zijn. Zij leggen verband met haar moeder Lea – vandaar de uitdrukking *de dochter van Lea* – die ook uitging naar Jaäkov toen deze 's avonds thuis kwam [zie Genesis 30:16]. Want zij had Jaäkov voor een nacht gekocht voor de liefdesappelen van Roeveen.

Maar het *uitgaan* van Lea in dat verhaal kan ook positiever geduid worden, namelijk dat Lea het *gënant* vond om in de tent, waar anderen bij waren, haar man te verzoeken een nacht bij haar te komen. Daarom deed ze het verzoek waar geen anderen bij waren, toen hij onderweg was naar zijn tent na zijn werk.

34:2 *En Sjechem zag haar, de zoon van Chamor, de Chiviet, de vorst van het land. En hij nam haar en hij besliep haar en hij verkrachtte haar.

Sjechem: dit woord betekent 'schouder'. De schouder is het deel van de mens waarmee men lasten draagt.

Sjechem: Opvallend is dat de stad en deze man dezelfde naam dragen. Iets dergelijks komt voor in Richteren 11 waar het land Gilead en de vader van Jiftach beide Gilead heten. Daar zal het betekenen dat heel Gilead de vader van Jiftach kon zijn; zijn moeder was immers hoer. Hier moet de overeenkomst iets dergelijks betekenen: de stad Sjechem en de man die het gezag had, waren in wezen hetzelfde, hadden dezelfde mentaliteit.

Chamor: dit betekent 'ezel'. De ezel is het lastdier bij uitstek. Dus zowel vader als zoon zijn sjouwers, werkers bij uitstek. Werken – en geld verdienen – daar gaat het hen om; zie v 23.

De Chiviet: In Genesis 48:22 staat dat Sjechem een Amoriet was. Het woord 'Chiviet' betekent in het Aramees 'slang'.

Hij zag haar: in v 1 staat dat Dina de dochters van het land ging zien. Hier staat dat de zoon van de vorst van het land háár zag.

Een vrouw nemen is de gewone uitdrukking in het boek Genesis als een man een vrouw neemt. Soms is daarbij sprake van een huwelijk, maar vaak ook niet. Dat hier het woord 'vrouw' ontbreekt kan erop wijzen dat het met geweld gebeurde. Vergelijk dit met 2 Samuel 13:14, de aanranding van Tamar door haar halfbroer Amnon.

Beslapen: *sjachav et*. Een uitdrukking die elders gebruikt wordt is 'hij sliep met haar' (*sjachav im*), waarbij bedoeld is dat het met instemming van de vrouw gebeurt. 'Beslapen' gebeurt zonder instemming van de partner.

Verkrachten: met dit woord wordt aangegeven dat iemand een ander vernedert, geweld aandoet. BENNO JACOB zegt hierover: Er is hier dus geen sprake van verleiding, maar van overweldiging!

34:3 *En zijn ziel ging zich hechten aan Dina de dochter van Jaäkov en hij ging het meisje liefhebben en hij ging spreken tot het hart van het meisje.

Ziel: oorspronkelijk werd met dit woord het begrip 'keel' aangeduid. Later werd dit het algemene woord voor 'wezen', 'binnenste', 'innerlijk'.

Meisje: met dit woord wordt een kind voor de puberteit aangeduid waarbij voor een manlijk kind, een knaap, het woord náär gebruikt wordt en voor het vrouwelijke kind, een meisje, naärá. Volgens rabbi BACHYA zou Dina pas ruim acht jaar oud geweest zijn. Volgens het boek Jubileeën zou ze twaalf jaar oud zijn geweest. Het – zelfs tweemaal – gebruik van het woord *naära* geeft wel aan dat Dina een nog niet geslachtsrijp meisje was.

Spreken tot het hart: Deze uitdrukking wordt ook gebruikt in Genesis 50:21 waar Joseef tot zijn broers spreekt. Verder komt deze uitdrukking nog voor in Richteren 19:3, Hosea 2:13 en Ruth 2:13 [zie verder het artikel 'Tot het hart van zijn geliefde spreken'].

En Sjechem zei tot Chamor zijn vader door te zeggen: Neem voor mij dit kind tot vrouw. 34:4

Kind: met dit woord *jaldah* wordt een vrouwelijk kind aangeduid, en tegelijkertijd een jong kind. Op de andere twee plaatsen in Tenach waar dit woord voorkomt (Joël 3:3 en Zacharja 8:5) betekent het ook 'jonge meisjes'. Dat Sjechem haar zo aanduidt is veelzeggend. Dina was nog maar een kind!

Neem: in vers 2 staat al geschreven dat Sjechem nam. Voordat hij als eventuele echtgenoot rechten op het meisje kon doen gelden, had hij haar al genomen. Ook verzoekt hij hier zijn vader niet om haar te vragen aan Jaäkov, maar ook weer om haar te nemen. Alsof Dina bezit was van zijn vader.

*En Jaäkov had gehoord dat hij Dina zijn dochter verontreinigd had; en zijn zonen waren bezig met zijn veestapel op het veld. En Jaäkov hield zich stil tot zij kwamen. 34:5

Verontreinigen: dit woord komt ook voor in vers 13 en 27. Er staat niet 'onteren' of misbruiken.

En Chamor de vader van Sjechem ging uit naar Jaäkov om met hem te spreken. 34:6

Uitgaan: er staat niet *kwam bij Jaäkov*. Dit *uitgaan* zal wel betekenis hebben, maar wat precies? Mogelijk betekent het dat hij van de plaats van het misdrijf wegging. Er is in elk geval geen sprake van 'gaan' of 'komen'.

En de zonen van Jaäkov waren van het veld gekomen toen zij het hoorden en de mannen werden gegriefd en zij werden erg kwaad, want hij had een dwaasheid begaan in Israël om de dochter van Jaäkov te beslapen. En zoiets doet men niet. 34:7

Het verhaal over Dina was blijkbaar de broers ter ore gekomen.

En Chamor sprak met hen door te zeggen: Sjechem is mijn zoon; zijn ziel begeert jullie dochter. Geef haar toch aan hem tot vrouw. 34:8

Door te zeggen: dit wijst op een officieel verzoek.

Begeren: dit is nog intenser dan 'liefhebben', want dit 'begeren' sluit al het andere in.

34:9–15

- 34:9 *En verzwageren jullie je met ons. Geeft jullie dochters aan ons en neemt onze dochters voor jullie.*
 Het initiatief wordt helemaal bij Jaäkovs zonen gelegd, maar Sjechem had reeds genomen!
- 34:10 *En jullie kunnen bij ons wonen en het land zal er zijn voor jullie. Woont en trekt erin rond en wordt erin vastgehouden.*
Rondtrekken: vooral zoals handelaren doen. Later is dit ook het gewone woord voor 'handeldrijven'. Het is alsof bij Chamor alles een kwestie is van geven en nemen. Voor wat hoort wat.
Vastgehouden worden: ook kan dit woord betekenen 'houdt jezelf erin vast'. Be-doeld is wel dat het land greep krijgt op de zonen van Jaäkov.
- 34:11 *En Sjechem zei tot haar vader en tot haar broers: laat ik genade vinden in jullie ogen, en wat jullie tot mij zeggen zal ik geven.*
Wat jullie tot mij zeggen zal ik geven: dit klopt niet. Sjechem had moeten zeggen: 'wat jullie mij zeggen zal ik doen', of 'wat jullie mij vragen zal ik geven'.
Haar: gebruikt de schrijver met opzet Dina's naam niet en is zij voor Sjechem alleen maar 'haar'?
- 34:12 **Maakt voor mij de bruidsprijs en het (bruids)geschenk heel groot en ik zal geven zoals jullie tot mij zeggen, en geeft mij het meisje tot vrouw.*
- 34:13 *En de zonen van Jaäkov antwoordden Sjechem en Chamor zijn vader met bedrog, en zij spraken dat hij Dina hun zuster verontreinigd had.*
Bedrog: hetzelfde woord wordt gebruikt als Jaäkov Jitschak bedriegt in Genesis 27:35. Hier worden Sjechem en Chamor, maar ook Jaäkov zelf, door de broers van Dina bedrogen.
Spreken: hier zal onderling spreken bedoeld zijn.
- 34:14 *En zij zeiden tot hen: niet zijn wij in staat dit te doen om te geven onze zuster aan een man die onbesneden is, want dat is een schande voor ons.*
Onbesneden: vrijwel alle Kenaänitische volken waren besneden. Mogelijk waren de Chiviëten nog niet besneden omdat ze nog niet geassimileerd waren aan de Kenaänieten. Ook de Filistijnen waren niet besneden.
- 34:15 *Alleen zo kunnen wij met jullie instemmen als jullie zullen worden als wij door voor jullie al het mannelijke te laten besnijden.*

*En wij zullen onze dochters aan jullie geven en jullie dochters zullen wij voor ons nemen en wij zullen bij jullie wonen en wij zullen tot één volk worden. 34:16

En als jullie niet naar ons luisteren om besneden te worden dan zullen wij onze dochter nemen en gaan. 34:17

Onze dochter: spreken de broers hier met medeweten van Jaäkov?

En hun woorden waren goed in de ogen van Chamor en in de ogen van Sjechem de zoon van Chamor. 34:18

En niet heeft de knaap gearzeld om de zaak te doen, want hij had behagen in de dochter van Jaäkov en hij was van gewicht, meer dan heel het huis van zijn vader. 34:19

Van gewicht zijn: dit woord is afgeleid van het woord 'zwaar'. Vaak wordt vertaald 'eren'. Een geachte positie geeft echter wel verplichtingen en een vergrijp telt voor iemand die in aanzien is dubbel zo zwaar.

En Chamor kwam, en Sjechem zijn zoon, naar de poort van hun stad en zij spraken tot de mannen van hun stad door te zeggen: 34:20

Poort van de stad: de plaats waar de aanzienlijken bijeenkwamen (zie Ruth 4:1) en waar recht gesproken werd.

Deze mannen, die zijn vredelievend bij ons en zij gaan wonen in het land en zij trekken erin rond, en het land, zie! Beide-handen-wijd is het voor hen. Hun dochters nemen wij voor ons tot vrouwen en onze dochters geven wij aan hen. 34:21

Beide-handen-wijd: wat dit betekent? BENNO JACOB zegt dat dit betekent dat Chamor de wijdte van het land aangeeft door beide armen uit te breiden.

Voor ons: als dit weggelaten werd is de betekenis ook al duidelijk. Het lijkt alsof met dit 'voor ons' Chamor en Sjechem hun mentaliteit verraden. Sjechem heeft al een 'goed' voorbeeld gegeven door Dina als eerste dochter 'voor zich te nemen.'

Nemen en geven: eerst 'nemen' en dan pas 'geven'.

Nemen: in v 8 zegt Chamor tegen Jaäkov en zijn zoons: gééft toch. Hier zegt hij tegen de inwoners van Sjechem: 'wij nemen', en niet 'zij zullen geven'. In v 8 en 9 doet hij voorkomen of het initiatief aan Jaäkov en de broers overgelaten wordt (geeft toch, geeft, neemt). In zijn toespraak tot de inwoners van Sjechem is het: wij nemen en wij geven.

Alleen zullen de mannen met ons (vorstel) instemmen om bij ons te wonen, om tot een volk te worden, als ieder manlijk persoon zich zal laten besnijden zoals zij besneden zijn. 34:22

34:23–46

- 34:23 *Hun veestapel en hun bezit en al hun vee, zal dat niet van ons zijn? Laten wij alleen maar met hen instemmen zodat zij bij ons zullen wonen.*
Hier lijkt duidelijk verwoord te worden dat hebzucht een belangrijk motief is bij Chamor en Sjechem.
- 34:24 **En zij hoorden naar Chamor en naar Sjechem zijn zoon, allen die de poort van zijn stad uitgingen. En zij werden besneden, allen die mannelijk waren, allen die de poort van zijn stad uitgingen.*
Uitgaan: in v 6 is al gesproken van Chamor die 'uitging'. Hier wordt zijn uitgaan gevolgd door anderen.
Allen die de poort van zijn stad uitgingen: dit is een bijzondere uitdrukking die nergens elders voorkomt. Op andere plaatsen wordt wel gesproken van mensen die de poort van een stad binnengaan, maar uitgaan nooit.
Zijn stad: er staat niet 'hun' stad! Het woord 'zijn' moet wel slaan op Chamor en Sjechem (die een eenheid vormden), en Sjechem was 'zijn' stad en de andere inwoners lieten het gezag aan hem over. Zij hadden het blijkbaar te druk met handeldrijven.
- 34:25 *En het geschiedde op de derde dag toen zij pijn leden dat de twee zonen van Jaäkov, Sjimón en Levi, de broers van Dina, ieder zijn zwaard nam en zij kwamen tegen de stad, in vertrouwen, en zij doodden al wat mannelijk was.*
De derde dag: de derde dag is altijd de dag van de beslissing, de dag waarop het aankomt.
Vertrouwen: van Sjimón en Levi, of van de stad. Of van beide?
Sjimón en Levi zullen samen met hun broers het bloedbad hebben aangericht, maar zij waren de aanstichters.
- 34:26 *En Chamor en Sjechem zijn zoon hebben zij gedood met de scherpte des zwaards en zij namen Dina uit het huis van Sjechem en zij gingen naar buiten.*
Zij namen Dina uit het huis van Sjechem: hieruit blijkt dat Dina nog steeds in het huis van Sjechem verbleef! Ze was dus niet alleen verkracht, maar klaarblijkelijk ook van haar vrijheid beroofd.
Is de wraak van de broers niet buitensporig? In Deuteronomium 22: 28–29 staat: 'Als een man een maagd ontmoet die niet ondertrouwd is, haar vastgrijpt en bij haar ligt en zij worden gevonden, dan moet de man die bij haar ligt de vader van de jonge vrouw vijftig zilverstukken geven, en zij zal zijn vrouw zijn, omdat hij haar verkracht heeft. Hij zal niet van haar mogen scheiden al zijn dagen.' V 31 lijkt meer licht op de wraakoefening van de broers te werpen.

*De zonen van Jaäkov waren gekomen tegen de vlagenen en zij plunderden de stad die hun zuster verontreinigd hadden. 34:27

Hadden: het onderwerp 'stad' is enkelvoud, maar het werkwoord is meervoud. Dit betekent dat niet alleen Sjechem, de persoon, maar ook Sjechem, de stad, de mannelijke inwoners, Dina verontreinigd hadden. In v 13 wordt nog in het enkelvoud over de stad gesproken. Daar hadden de broers de overtuiging dat alleen de persoon Sjechem hun zuster verontreinigd had.

Hun kleinvee en hun rundvee en hun ezels en wat in de stad was en wat op het veld was hebben zij genomen. 34:28

Hun ezels: al het andere wordt met een algemene term aangeduid, alleen de ezels worden apart genoemd. Is het omdat *Chamor* 'ezel' betekent? De broers doodden *Chamor*, 'ezel', en de *chamorim*, de ezels, namen zij mee.

En al hun voorwerpen en al hun kindertjes en hun vrouwen hebben zij in bezit genomen en zij plunderden en alles wat in huis was. 34:29

In bezit nemen: De broers hebben dus de vrouwelijke inwoners en de kinderen van Sjechem niet afgeslacht. Voor de mogelijke consequenties hiervan [zie het artikel 'Een volk']

En Jaäkov zei tot Sjimón en Levi: jullie hebben mij in de problemen gebracht door mij in een kwade reuk te brengen bij de inwoner van het land, bij de Kenaäniet en de Periziet, en ik ben maar weinig in aantal. En zij zullen zich verzamelen tegen mij en mij slaan en ik zal omkomen, ik en mijn huis. 34:30

En zij zeiden: heeft hij onze zuster als hoer gemaakt? 34:31

Als hoer: Natuurlijk was Dina als jong meisje geen hoer, maar door deze retorische vraag geven de broers aan dat Sjechem haar als zodanig gebruikt heeft. Sjechem heeft dus niet alleen Dina verkracht maar, wat nog erger is, haar als pooier door de inwoners van Sjechem als hoer laten gebruiken!

Het is wel de vraag of Jaäkov van dit laatste heeft geweten; misschien hebben Dina's broers dit voor hem verzwegen omdat ze het te schokkerend vonden. Het recht in eigen hand nemen is principieel niet juist, maar door deze uitleg van dit verhaal wordt de reactie van de broers wel veel begrijpelijker.

In de liefde is alles geoorloofd

¶ In het begin van het verhaal over Dina, in Genesis 34:1, staat dat zij uitging om naar de meisjes van het land te zien. Maar v 2 begint met de constatering dat zij 'gezien werd' door Sjechem, de vorst van het land. Maar het bleef niet bij zien alleen. Heel kort deelt de schrijver ons de gebeurtenissen mee. In De Nieuwe Bijbelvertaling staat het zo: 'Hij overweldigde en verkrachtte haar.' Als zoon van de vorst van de stad Sjechem was hij een man die in aanzien stond bij de bevolking, zoals in v 19 staat. Maar om het eerste het beste meisje van een rondtrekkende nomade te overweldigen, is beneden alle peil. Is in de grondtekst inderdaad sprake van een dergelijke gewelddaad tegen een onschuldig meisje?

Eerst is er sprake van het 'nemen' van Dina. Dit 'nemen' is in het boek Genesis de normale uitdrukking voor 'het tot vrouw nemen.' Meestal wordt er dan bij vermeld 'tot vrouw'. Dit laatste ontbreekt hier. Ook wordt het meisje in dit v uitsluitend aangeduid met 'haar', en haar eigen naam Dina ontbreekt. De schrijver geeft hierdoor aan dat Dina als persoon niet telt; wat telt is dat zij vrouwspersoon is.

Het tweede werkwoord in dit vers is 'liggen'. Ook hier is het object 'haar'. In het Nederlands past men dan het voorzetsel 'bij' toe. Maar er is verschil in betekenis tussen een zin met het lijdend voorwerp 'haar' en het meewerkend voorwerp 'mét haar'. In het Nederlands moeten we dan het werkwoord 'slapen' in plaats van 'liggen' gebruiken. Als men zegt: Hij sliep mét haar, geeft dat aan dat het met instemming van het meisje gebeurt. Als men zegt: hij besliep haar, wil dat zeggen dat het zonder instemming van het meisje gebeurt. In het Hebreeuws bestaat een duidelijk onderscheid tussen deze beide vormen, maar het verschil tussen 'beslapen' en 'slapen bij', waarbij de vrouw alleen maar gebruikt wordt, is alleen na te gaan door een klankverschil. De oudst bekende Hebreeuwse handschriften verschillen er van mening over welke klank hier bedoeld is. Met absolute zekerheid is dat niet vast te stellen. Toch zijn er wel aanwijzingen dat de bedoeling van de schrijver geweest is beslapen. Allereerst de uitdrukking die ervoor gebruikt wordt: Hij nam haar. Hier ontbreekt 'tot vrouw', en het woord 'haar' heeft dezelfde vorm als 'haar' bij het erop volgende werkwoord 'beslapen'. Verder geeft het erop volgende woord aan dat het seksuele contact met geweld gepaard ging. Het laatste woord betekent 'vernederen', 'geweld toepassen'.

En als sluitstuk wordt in v 3 verteld: 'Hij kreeg het meisje lief.' Dus alles wat in v 2 verteld was, het nemen, het beslapen en het verkrachten, was uit pure

wellust voortgekomen. Er lijkt dus geen reden tot verontschuldiging van de dader van dit misdrijf.

GENESIS 34:3, 4, 8 EN 12

Dina, kind of vrouw?

In Genesis 34 wordt ons verteld hoe Sjechem, de zoon van de stadsvorst van Sjechem, Dina, de dochter van Jaäkov, verkracht. Dat het met geweld nemen van een vrouw afkeuring verdient, wordt tegenwoordig algemeen aanvaard. Maar in de tijd dat de bijbelverhalen spelen behoorde men, zo geen instemming van de vrouw, dan toch in elk geval de instemming van de familie te hebben, voor een man iemand tot vrouw kon nemen. Met geweld nemen van een vrouw was ook in die tijd onwettig. Sjechem, die verliefd was geworden op Dina, wist blijkbaar heel goed hoe het hoorde, want hij probeerde zijn vader een huwelijk te laten arrangeren met de familie van Dina. Maar tevoren is al sprake van overweldiging van het meisje in kwestie. Maar hoe zit het met de leeftijd van het meisje?

Volgens Genesis 29:20 werkt Jaäkov zeven jaar als betaling voor zijn vrouw. Daarna huwt hij Lea en Racheel, en in de zeven jaar daarna verwekt hij zes zonen bij Lea en daarna Dina [zie Genesis 30:21]. Na haar geboorte wordt haar halfbroer Joseef geboren (Genesis 30:22–24). Daarna werkt Jaäkov zes jaar tegen loon. Dan keert hij terug naar zijn vaderland. Dina moet dus een jaar of zeven geweest zijn in de tijd dat het verhaal van Genesis 33 speelt. Aangezien Dina slechts weinig ouder dan Joseef geweest kan zijn, kan men haar leeftijd in Genesis 37 op een jaar of achttien stellen, daar Joseef daar een knaap van zeventien jaar is (Genesis 37:2). Genesis 34 lijkt zich af te spelen kort nadat Jaäkov in zijn vaderland is aangekomen. Na de verkrachting van Dina trekt Jaäkov verder (Genesis 35:1–7). Dan wordt beschreven hoe Devora sterft (Genesis 35:8). Verder verschijnt God aan Jaäkov (Genesis 35:9–15). Dan sterft Racheel (Genesis 35:16–20). Tenslotte vestigt Jaäkov zich in Kenaän (Genesis 35:22). De conclusie kan zijn dat het verhaal van Genesis 34 zich afspeelt als Dina tussen de zeven en achttien jaar oud is. Aangezien er vele gebeurtenissen plaatsvinden ná dit verhaal, lijkt het dat haar leeftijd dichterbij de zeven jaar dan bij de achttien jaar zal geweest zijn, maar hoe oud Dina precies is, vermeldt de schrijver niet.

De schrijver geeft ons wel andere aanwijzingen om iets meer te weten te komen over haar leeftijd. Hij zelf duidt haar in v 3 aan met het woord 'meisje': *na-ará*. Met dit woord wordt een meisje aangeduid dat nog niet geslachtsrijp is. In de oorspronkelijke Hebreeuwse tekst kan men geen verschil zien tussen

de aanduiding van een jongen en een meisje, vóór de puberteit. Men spreekt een extra a-klank uit als het om een meisje gaat, maar deze staat niet in de tekst. Wanneer het meisje in de puberteit komt wordt ze *naārah* genoemd. Het woord krijgt dan een letter 'h'. Deze letter symboliseert de vruchtbaarheid, want de letter 'h' betekent 'venster'. Deze letter symboliseert uitzicht op de toekomst. Volgens de aanduiding van de schrijver zal Dina dus nog niet in de puberteit geweest zijn.

Sjechem heeft het over het 'tot vrouw nemen', maar in v 4 spreekt hij zich en heeft het tegenover zijn vader over 'dit kind'. Met het woord 'kind' wordt Dina gekenschetst als een jong meisje. Verder wordt Dina alleen aangeduid met 'dochter van Jaākov' of 'zuster' van haar broers, termen die geen enkele leeftijds aanduiding aangeven.

De conclusie moet dan ook zijn dat Dina op het moment dat zij verkracht werd nog maar een kind was.

GENESIS 34:3

Tot het hart van zijn geliefde spreken

- ¶ Nadat Sjechem verliefd op Dina is geworden, wil hij haar voor zich winnen. Tenminste zo wordt Genesis 34:3 in De Nieuwe Bijbelvertaling weergegeven: Hij deed zijn best om het meisje voor zich te winnen. In het Hebreeuws staat dat hij sprak tot het hart van het meisje. Het hart is in het Hebreeuws het centrum van plannen, gedachten en bedoelingen, en niet zozeer het centrum van de emoties. De uitdrukking 'spreken tot het hart' komt ook voor in Genesis 50:21 waar Jozef tot zijn broers spreekt. Ook daar wordt niet bedoeld dat Jozef op hun gevoel werkte, maar dat hij hen iets in het vooruitzicht stelde. Zo wordt ook in onze tekst hier niet bedoeld dat Sjechem op het gevoel van Dina werkte, maar wel dat hij haar concrete voorstellen deed. De rabbijnen zeggen dan ook dat hij haar een leven van luxe voorspiegelde. De tegenstelling tussen zijn situatie en de hare dikt hij aan door zijn positie te vergelijken met die van haar. Hij zal zijn vader opvolgen als koning over Sjechem, en haar vader is slechts een armoedige veehouder. Zo bewerkt hij het meisje en spiegelt haar een ideaalbeeld voor.

GENESIS 34:5, 13 EN 27

Dina onteerd

In de Nieuwe Bijbelvertaling staat dat Sjechem, de minnaar van Dina, haar onteerd had. Eigenlijk wordt met dit woord 'onteren' bedoeld dat iets of iemand niet rein meer is. Het woord wordt vooral in cultische betekenis gebruikt als men bedoelt dat iets of iemand niet meer geschikt is om voor Gods aangezicht te brengen, respectievelijk tot God te naderen. Een meisje dat nooit seksueel contact had gehad, was rein, 'geschikt' voor het huwelijk. Een meisje zoals Dina, dat verkracht was, was onrein, dat wil zeggen niet meer geschikt voor het huwelijk. Uitsluitend het huwelijk met de man die seksueel contact met haar gehad had was voor haar nog weggelegd. Dat deze mogelijkheid in Genesis 34 totaal niet aan bod komt, zal te maken hebben met een ander aspect dat ter sprake komt in het verhaal 'Loveboy'.

In v 5 staat dat Jaäkov, Dina's vader, gehoord had dat Sjechem zijn dochter onteerd had. In v 13 zegt de schrijver dit nogmaals. Hier staat niet dat de broers het gehoord hadden, maar wordt het als vaststaand feit gepresenteerd.

Maar nu v 27: De Nieuwe Bijbelvertaling heeft de actieve werkwoordsvorm 'zij hadden onteerd' veranderd in een passieve vorm: 'Hun zuster was van haar eer beroofd.' Maar het onderwerp van het 'onteren' lijkt direct hiervoor meegedeeld te zijn. Het is nu niet Sjechem meer, zoals in v 5 en 13, maar de stad.

Wat hierbij opvalt, zowel in het Nederlands als in het Hebreeuws, is dat 'stad' enkelvoud is, maar het werkwoord 'onteren' een meervoudsvorm heeft. Dat de schrijver 'de stad' als onderwerp in het meervoud gebruikt bij 'onteren' is vreemd. Waarschijnlijker is dan ook dat het meervoud betrekking heeft op het collectief 'al het mannelijke en Chamor en Sjechem', uit het slot van v 25 en het begin van v 26.

In elk geval lijkt het passieve gebruik van 'onteren' de dader/daders wat van hun verantwoordelijkheid van hun misdaad te ontlasten, maar de daad is nog veel erger dan wij zouden vermoeden.

De mannen van de stad, met Chamor en Sjechem voorop, zijn verantwoordelijk voor het 'onteren' van Dina [zie verder hiervoor het verhaal 'Loveboy'].

GENESIS 34:16 EN 29

Eén volk

In v 16 wordt door Dina's broers gezegd dat zij één volk zullen worden met de inwoners van Sjechem. In v 29 staat dat Dina's broers alle vrouwen en kindertjes van Sjechem meenamen. Zij werden niet gedood zoals de mannelijke

inwoners van Sjechem. Wat is er geworden van deze vrouwen en kindertjes? Er is alle reden om te veronderstellen dat de broers van Dina (een aantal) van hen tot vrouw hebben genomen. In Deuteronomium 21:10–14 wordt gezegd dat een man een krijgsgevangen vrouw mag huwen nadat zij haar rouwperiode heeft gehouden. In Genesis wordt namelijk niet gesproken over andere vrouwen die trouwden met de zoons van Jaäkov, afgezien van Jehoeda in Genesis 38:2 en Joseef in Genesis 41:45. Met nadruk wordt gezegd dat Jehoeda de dochter van een Kenaänitische man trouwde. Blijkbaar was Jehoeda een uitzondering. Als het niet een vrouw uit Sjechem was, hoe zouden de zoons van Jaäkov anders een vrouw gekomen zijn? Zo gelezen komt de voorspelling die de broers van Dina in v 16 doen uit: 'Wij zullen tot één volk worden'. Doordat de Sjechemieten zich hadden laten besnijden, waren zij in wezen één volk geworden met de zoons van Jaäkov en ook hun vrouwen en kinderen behoorden tot het volk Israël.

Als men deze zienswijze aanvaardt betekent dit dat de Israëlieten, wat hun afkomst via de vrouwelijke lijn betreft, Sjechemitisch was.

GENESIS 34:24

Zij gingen de poort uit

- ¶ Nadat Sjechem Dina verkracht heeft, laat hij zijn vader een huwelijksaanzoek doen aan de vader van Dina, aan Jaäkov. Hij stelt daarbij voor dat de inwoners van Sjechem zich zullen verzwageren met Jaäkofs familie. Voordat dit zijn beslag kan krijgen, eisen de broers van Dina dat de Sjechemieten zich laten besnijden. Sjechem en zijn vader stellen dit voor aan de inwoners van Sjechem, en deze stemmen hiermee in. In De Nieuwe Bijbelvertaling staat hierover in v 24: 'Allen die in de stadspoort bijeengekomen waren gaven gehoor aan de oproep van Chamor en Sjechem.' De Hebreeuwse tekst heeft het echter tweemaal over 'Allen die uitgingen van de poort van zijn stad'. Deze uitdrukking komt verder nergens voor, en het is daarom lastig om de betekenis te achterhalen.

Het is bekend wat met de uitdrukking 'poort van de stad' bedoeld wordt. De poort van de stad was destijds de plek waar de belangrijke politieke besluiten werden ten aanzien van het bestuur van de stad genomen. Ook was het de plaats waar recht gesproken werd. Alle belangrijke beslissingen werden hier genomen. Als voorbeeld hiervan kan het verhaal van Boaz in de stadspoort gelden (Roet 4). Als hier de uitdrukking gebruikt wordt 'allen die de poort van zijn stad uitgingen', betekent dit dat de mannen, want daar gaat het hier om, gewend waren de poort van zijn stad de rug toe te keren. De stad Sjechem, wordt

hier niet 'hun' stad genoemd, maar 'zijn' stad, dat is de stad van Sjechem. Be-doeld kan zijn dat de vooraanstaande mannen van de stad die normaal recht zouden moeten spreken, hier alle belangrijke beslissingen aan Sjechem en zijn vader overgelaten hebben. Zij bemoeien zich niet met het beleid van de stad, en ook wat Sjechem met Dina uitgehaald heeft, zal hun een zorg zijn.

GENESIS 34:27 EN 30

Loverboy

In Genesis 34 wordt ons verteld hoe Dina, de dochter van Jaäkov, verkracht is door Sjechem, de zoon van Chamor, de koning van de stad Sjechem. Daarna vat hij zoveel liefde op voor het meisje dat Sjechem zijn vader verzoekt zijn wens ten aanzien van een huwelijk met het meisje over te brengen aan Jaäkov. De broers van Dina zijn hevig verontwaardigd dat Sjechem hun zuster misbruikt heeft. Chamor denkt Jaäkofs zoons voor zich te kunnen winnen door veel materieel gewin in het vooruitzicht te stellen. De broers van Dina bedenken een list en spelen vals spel door de Sjechemieten voor te stellen zich te laten besnijden. Sjechem is zo in aanzien bij de inwoners van Sjechem dat zij alles aan hem over laten. En als zij ook nog vernemen dat zij er materieel beter van worden, stemmen zij graag met dit voorstel in. Drie dagen na de uitvoering hiervan overvallen Sjimon en Levi de stad, vermoorden alle mannen en nemen Dina en alle vrouwen, kinderen en vee mee. Daarna vreest Jaäkov dat zijn zoons hem zo in diskrediet gebracht hebben bij de andere inwoners van het land, dat hij zijn leven niet meer zeker is. De broers van Dina zeggen dan: 'Heeft hij onze zuster als hoer gemaakt?'

Wat voor reden hadden de broers om te vermoeden dat Sjechem hun zuster tot hoer had gemaakt?

In het begin van het verhaal, in v 2, staat dat Sjechem Dina nam. Daarna vraagt hij in v 4 zijn vader om 'het kind' voor hem tot vrouw te nemen, en zijn vader Chamor vraagt in v 8 aan Jaäkov om Dina als vrouw aan zijn zoon te geven. En daarna is het steeds een kwestie van 'geven' en 'nemen'. In v 12 zegt ook Sjechem zelf tot Jaäkov en zijn zoons: 'Geef mij het meisje tot vrouw.' De broers weigeren hun zuster 'te geven' aan een onbesnedene (v 14). Maar kan hier wel sprake zijn van 'geven'? Immers Sjechem had al genomen, en hij had Dina nog steeds niet teruggegeven! Want in v 26 staat, bijna terloops, dat nadat de broers de stad uitgemoord hebben, zij Dina uit Sjechems huis haalden. Maar ook al had Sjechem Dina al die tijd in zijn huis vastgehouden, dat rechtvaardigt nog niet het gebruik door de broers van het woord 'hoer' in v 31.

Zijn er aanwijzingen dat er meer aan de hand is dan alleen het vasthouden van Dina in Sjechems huis?

In v 27 is sprake van de stad die hun zuster onteerd hadden. Hier kan niet alleen Sjechem zelf bedoeld zijn, want er sprake van het meervoud 'zij', en 'stad' is enkelvoud. Dit meervoud moet wel betekenen dat meerdere inwoners van de stad Dina onteerd hadden.

Ook is in het verhaal –in v 24– sprake van de bijzondere uitdrukking 'Allen die de poort van zijn stad uitgaan'. Dit is een uitdrukking die nergens elders voorkomt. Op andere plaatsen wordt wel gesproken van mensen die de poort van een stad binnengaan, maar nergens wordt gesproken over 'uitgaan'. Als men een stad uitgaat, laat men deze achter zich, men keert de stad de rug toe. Met de uitdrukking 'zitten in de poort van de stad' wordt te kennen gegeven dat men in aanzien is in de stad en het beleid van de stad bepaalt. In v 20 staat dan ook dat Chamor en Sjechem het voorstel doen aan de mannen in de stadspoort. De mannen die de stad uitgaan geven daarmee aan dat zij het aan Chamor en Sjechem overlaten het beleid te bepalen, dat zij beiden de vrije hand krijgen. Maar dit betekent nog niet dat zij niet medeverantwoordelijk waren voor de daden van Chamor en Sjechem. Door het aan hen over te laten, waren ook zij verantwoordelijk voor de consequenties. Deze opvatting komt vrijwel overeen met die van rabbijn HIRSCH. Deze zegt dat de inwoners van Sjechem min of meer slaven waren van de vorst van Sjechem. Ook is opmerkelijk, dat de naam van de stad gelijk is aan de naam van de persoon. Dit past bij de gedachte dat de stad Sjechem en de persoon Sjechem in wezen gelijk waren. Ze zijn als het ware één. Men zou kunnen zeggen, zoals de persoon Sjechem Dina aanrandde en verkrachtte, zo deed heel de stad Sjechem het.

En dan v 31, waar staat dat hij máákte onze zuster als een hoer. Dit staat er wel als vraagzin, maar gezien de context lijkt het een retorische vraag te zijn. En een hoer is een vrouw die tegen betaling seksueel contact heeft met méérde-re mannen.

Hebben de broers gelijk als zij menen dat Sjechem hun zuster als hoer gebruikt heeft? Sjechem heeft Dina genomen en haar daarna vastgehouden tot haar broers haar bevrijdden. Is Sjechem al die tijd de enige geweest die seksueel contact met haar gehad heeft? Op grond van alle hiervoor genoemde argumenten moet Dina wel door Sjechem uitgebuit zijn, waarbij hij als pooier haar als hoer misbruikte. Aanvankelijk heeft hij haar met mooie beloften gepaaid, maar daarna heeft hij haar tegen betaling laten misbruiken door alle mannelijke inwoners van Sjechem. In onze tijd zou men Sjechem een lover-boy noemen.

JAÄKOV'S TERUGKEER

naar Beet El; dood van Racheel

GENESIS 35

*En God zei tot Jaäkov: *sta op, ga op naar Beet El en woon daar en maak daar een altaar voor de God die jou verschenen is toen jij vluchtte voor het aangezicht van Esau jouw broer.*

35:1

God: dit is de aanduiding die in het hele hoofdstuk steeds gebruikt wordt.

Opgaan: na het verschrikkelijke van het vorige hoofdstuk (waarin God in het geheel niet aanwezig lijkt te zijn) mag Jaäkov niet bij de pakken neer blijven zitten. Hij moet opstaan en weer de weg omhoog vinden. 'Opgaan/omhoog gaan' heeft niet alleen een letterlijke maar ook een figuurlijke betekenis.

Beet El = huis van God. Jaäkov moet zich de droom die hij daar kreeg, herinneren.

Wonen: Jaäkov wilde zich bij Sjechem vestigen. Volgens Genesis 2:18 legerde hij zich daar en hij kocht een stuk grond en bouwde een altaar. Maar blijkbaar wilde God Jaäkov in Beet El hebben en daar aanbeden worden. Het woord voor 'God' dat hier staat is 'El', de verkorte vorm voor ELOHIEM, de aanduiding die gewoonlijk gebruikt wordt voor 'God'. Waarschijnlijk is dit om het verband aan te geven met Beet El, waar ook de korte aanduiding voor God staat.

Woon daar, maak daar: tweemaal het woord 'däär.' Volgens God is dat blijkbaar de plek waar Jaäkov zich op moet houden en contact met God moet zoeken.

Altaar: een altaar bouwen is symbolisch voor het aanbidden van God.

Vluchten: ergens heen vluchten, vluchten naar een bepaalde bestemming. Het is alsof God de draad met Jaäkov weer opvat na de droom te Beet El, waar God hem verschenen was.

Jouw broer: als zo'n aanduiding aan het eind van een zin komt, betekent dat veel nadruk. Esau was niet zomaar iemand voor Jaäkov, maar zijn broer, zoals Kajin Hevels broer was.

Maken: bij Beet El had Jaäkov God de gelofte gedaan hem daar een huis te bouwen (Genesis 28:22). Maar het is zeer de vraag of God gediend zou zijn van een huis dat Jaäkov voor hem zou bouwen.

Jaäkov bouwt hier niets, maar hij máákt een altaar. Normaal wordt een altaar ook niet gebouwd; het bestaat uit losse stenen die op elkaar gestapeld worden.

In Genesis 33:20 staat dat Jaäkov een altaar 'oprichtte' voor de God van Israëel.

- 35:2 *En Jaäkov zei tot zijn huis en tot allen die met hem waren: verwijder de vreemde goden die in jullie midden zijn en reinigt je en wisselt jullie kleren.*
Vreemde goden: dit zijn goden die door vreemdelingen vereerd worden. Het bijvoeglijk naamwoord 'vreemd' is namelijk enkelvoud terwijl het naamwoord 'goden' meervoud is.
Kleren wisselen: met deze uitdrukking wordt aangegeven dat men andere kleren aantrekt. Als dit van kleren wisselen vermeld wordt in Tenach, heeft het ook een symbolische betekenis. Het woord 'kleed' (*simla*) is namelijk afgeleid van het werkwoord dat 'zich anders voordoen' betekent.
Verwijderen, zich reinigen en van kleding wisselen: deze werkwoorden zijn symbolisch voor: 1. een andere mentaliteit krijgen, 2. het oude patroon loslaten, en 3. zich anders gaan gedragen.
- 35:3 *En laten wij opstaan en laten wij opgaan naar Beet El en ik zal daar een altaar maken voor God die mij antwoordt op de dag van mijn benauwdheid en hij was met mij op de weg die ik gegaan ben.*
Opstaan: wat God Jaäkov in v 1 opdroeg wil hij hier uitvoeren, maar tevoren moet iedereen er zich op voorbereiden om in Gods nabijheid te komen.
Daar: ook weer op die bewuste plek.
Wij, wij, ik: het opstaan en opgaan kan Jaäkov samen met zijn familie doen. Het aanbidden van God moet ieder persoonlijk doen
Antwoorden: hier wordt een deelwoord gebruikt, dat een lange duur of een herhaling aangeeft: 'steeds'.
Was: hier wordt het woord 'geschieden' gebruikt. God maakte geschiedenis met Jaäkov.
Op een weg gaan: Jaäkov zegt niet dat God met hem was tijdens zijn verblijf in Charan. Op de weg daarheen en weer terug was dit blijkbaar wel het geval, maar in de tijd bij Lavan? Daar zal Jaäkov geen goede herinneringen aan hebben.
- 35:4 *En zij gaven aan Jaäkov al de vreemde goden die in hun hand waren en de ringen die in hun oren waren en Jaäkov verborg ze onder de terebint die bij Sjechem was.*
 Ze gaven Jaäkov meer dan waar hij om gevraagd had. Hij had alleen gevraagd om de goden die ze hadden. Mogelijk waren de ringen amuletten?
 Wat onder een heilige boom begraven werd was aan de godheid gewijd en een mens mocht dit niet meer voor zijn eigen behoeften gebruiken.
Sjechem: een plaats waar zich vaak rampzalige gebeurtenissen afspeelden:

de verkrachting van Dina, de verkoop van Joseef, de opstand van Avimelech (Richteren 9:1) en de verdeling van Davids koninkrijk (1 Koningen 12:1).

En zij braken op en de schrik van God was op de steden die rondom hen waren gevallen en zij vervolgden de zonen van Jaäkov niet. 35:5

En Jaäkov kwam te Loez dat in het land Kenaän was, dat is Beet El, hij en al het volk dat bij hem was. 35:6

Loez, de betekenis is amandelboom

En hij bouwde daar een altaar en hij noemde de plaats God van Beet El, want daar had God zich aan hem onthuld toen hij vluchtte voor het aangezicht van zijn broer. 35:7

God van Beet El: een vreemde uitdrukking 'God van het godshuis'.

Als Avraham of Jitschak een altaar bouwden, staat er steeds bij 'en hij riep de naam van de Eeuwige aan'. Dit wordt bij Jaäkov niet vermeld.

Hij had zich onthuld: de werkwoordsvorm staat hier in het meervoud: 'zij hadden zich onthuld'. Alsof 'God' meervoud is, of alsof God zich op een meervoudige manier aan Jaäkov heeft laten zien. Staat er daarom ook El Beet El?

*En Devora de voedster van Rivka stierf en zij werd begraven onderaan Beet El onder de eik en hij noemde de naam daarvan eik van geweent. 35:8

Devora = honingbij.

Waarom wordt de dood en begrafenissen van Devora vermeld en die van Rivka niet? De Joodse verklaring is, dat door het vermelden van de dood van Devora impliciet vermeld wordt dat Rivka ook al gestorven was. Maar bij Rivka was er niemand om haar te begraven: Jitschak was blind, Jaäkov was in den vreemde en Esau verfoeide haar. Zo is Rivka in de nacht begraven toen niemand het zag, en om die reden is het dan ook niet opgeschreven.

En God verscheen nogmaals aan Jaäkov toen hij kwam van Padan Aram en hij zegende hem. 35:9

En God zei tot hem: jouw naam is Jaäkov. Niet langer zal jouw naam Jaäkov genoemd worden. Integendeel, Israël zal jouw naam zijn. En hij noemde zijn naam Israël. 35:10

In dit vers komt twee maal de naam Jaäkov voor en daarna twee maal de naam Israël: 'Jouw naam is Jaäkov en jouw naam zal genoemd worden Israël'.

Ook later blijkt Jaäkov soms als Jaäkov te leven en soms als Israël.

Zijn: eigenlijk staat hier het woord 'geschieden'.

35:11–16

- 35:11 *En God zei tot hem: Ik ben God 'Sjaddai', wees vruchtbaar en word veel. Een natie en een verzameling naties zal uit jou wezen en koningen zullen uit jouw lendenen uitgaan.*
God Sjaddai: 'El Sjaddai' wordt wel vertaald met 'God de almachtige'. Dichter bij het Hebreeuws is de vertaling 'God van mijn borsten', waarbij het aspect van de moederlijke zorg van God meer tot uitdrukking komt.
Wezen: hier staat ook weer het woord 'geschieden'.
Lendenen: een eufemisme voor 'geslachtsdeel'.
- 35:12 *En het land dat ik gegeven heb aan Avraham en aan Jitschak zal ik aan jou geven, en aan jouw zaad na jou zal ik het land geven.*
 Dit vers begint met 'het land' en eindigt met 'het land'.
Ik zal geven: dit komt tweemaal voor in dit vers, maar de eerste keer is het een zogenaamde (zelf-)aansporende wijs 'laat ik geven', de tweede keer is het een toekomstige tijd: 'ik zal geven'.
Jouw zaad na jou: de uitdrukking 'jouw zaad' slaat op Jaäkovs kinderen. De uitdrukking 'na jou' heeft betrekking op toekomstige generaties.
- 35:13 *En God ging op van op hem op de plaats waar hij met hem gesproken had.*
Op hem: hetzelfde woord als bij de ladder in de droom te Beet El, waar geschreven was 'God stond erop/op hem'.
Met hem: er staat niet 'tot hem'. Blijkbaar was er van Jaäkovs kant een reactie geweest.
- 35:14 *En Jaäkov richtte een opgerichte steen op, op de plaats waar hij met hem gesproken had, oprichtend een steen en hij goot daarop uit een drinkoffer en hij liet olie daarop vloeien.*
 Is het oprichten van één enkele steen afgoderij? De mening van de rabbijnen is dat deze ene steen geen altaar is waarop geofferd wordt. Het oprichten van deze steen is volgens hen niet gelijk te achten aan het oprichten van heilige stenen door afgodendienaars.
 Waarom de uitdrukking 'oprichtend een steen' hier staat?
 Ook eerst wijn (?) en daarna olie op de steen; waarom? Met olie zalven is wijden, maar hier staat alleen maar 'uitgieten', en niet zalven.
- 35:15 *En Jaäkov noemde de naam van de plaats waar God met hem gesproken had Beet El.*
 Volgens HIRSCH is elke plaats waar God tot de mens spreekt een Beet El, een huis waar God is.
- 35:16 *En zij braken op van Beet El en het was nog maar een stuk land om naar Efrat te komen dat Racheel baarde en zij kreeg het zwaar bij haar baren.*

Een stuk land: de afstand die aangeduid wordt is onzeker. Een uur gaans? Of de lengte van een ploegvoor? Of zomaar 'een onbepaalde afstand'?

En het geschiedde bij het zwaar maken van haar bij het baren van haar dat de vroedvrouw tot haar zei: vrees niet want ook dit is voor jou een zoon. 35:17

Als de vroedvrouw tijdens de bevalling al kan zien dat het een zoon is, betekent dit dat het een stuitbevalling was. Een dergelijke bevalling is altijd moeilijker, zowel voor het kind als voor de barende. Medisch gezien is het waarschijnlijk dat Racheel stierf aan een zogenaamde uterusruptuur, het scheuren van de baarmoeder door te hard persen.

En het geschiedde toen haar adem uitging – immers zij stierf – dat zij zijn naam noemde Zoon-van-mijn-ongeluk (zoon-van-mijn-kracht). En zijn vader had hem genoemd: Zoon-van-het-geluk. 35:18

Het uitgaan van de adem: dit is een uitdrukking die nergens elders voorkomt in Tenach.

Adem: dit is het gewone woord voor 'ziel' of 'leven'.

Ben Oni tegenover Binjamin. De werkwoordsvormen geven aan dat Jaäkov als eerste de naam had gegeven (Binjamin), maar de naamgeving door Racheel (Ben Oni) wordt het eerst vermeld.

Stierf: of 'was gestorven'.

RASJI meent dat de aanleiding voor de dood van Racheel het feit was dat zij de afgoden van haar vader had weggenomen.

NACHMANIDES geeft als verklaring: het huwelijk met twee zusters was buiten het beloofde land legaal, maar in het beloofde land tegen de wet. Alleen Jakovs huwelijk met zijn eerste vrouw was hier geldig, en alleen Lea mocht bij hem begraven worden in de grot van Machpela.

Kracht: deze betekenis van het woord *oni* komt bij eigennamen vaker voor in combinatie met een ander woord [zie bijvoorbeeld Genesis 49:3 waar het over Reoeveen gaat die de kracht van zijn vader was].

*Racheel stierf en zij werd begraven aan de weg naar Efrat, dat is Beet Lechem. 35:19
Beet Lechem: broodhuis.

En Jaäkov richtte een opgerichte steen op, op haar graf; dat is de opgerichte steen van het graf van Racheel tot vandaag. 35:20

Volgens 1 Samuel 10:2 lag Racheels graf ten noorden van Jerusalem. Ook de tekst in Jeremia 31:15 wijst naar Rama dat acht kilometer ten noorden van Jerusalem lag. De opvatting dat Rama in de buurt van Beet Lechem moest lig-

gen, moet in de tijd van Jeremia ontstaan zijn, maar voordat de Septuaginta geschreven werd (volgens VAN SELMS).

Een opgerichte steen oprichten op een graf komt uitsluitend hier voor.

- 35:21 *En Israël brak op en hij sloeg haar tent op voorbij Migdal Eder.*
Israël: in het vorige vers wordt de naam Jaäkov gebruikt. Daar bewijst Jaäkov de laatste eer aan zijn geliefde dode Racheel. Het is alsof hij hier als Israël een nieuwe weg inslaat na het loslaten van zijn geliefde.
Haar tent: deze uitdrukking komt vaker voor, ook als er sprake lijkt te zijn van 'zijn' tent. Zou de betekenis zijn dat een tent typisch een verblijf voor vrouwen is, en dat mannen meer buiten de tent behoren te zijn? Zou 'haar' betekenen dat Jaäkov zich, nu Racheel dood is meer op Lea richt?
Migdal Eder: toren van de kudde. Zie Micha 4:8: de plek waar de Masjiach zich zal openbaren.
- 35:22 **En het geschiedde toen Israël in dat land woonde, dat Reoeveen ging en hij lag bij Bilha, de bijvrouw van zijn vader, en Israël hoorde (het) [...] en de zonen van Jaäkov waren twaalf.*
De zonen van Jaäkov waren twaalf: er lijkt geen verband te bestaan tussen dit en wat ervoor geschreven staat. De overgang lijkt te plotseling. Maar hiermee geeft de schrijver juist aan dat Reoeveen ondanks deze misstap, hij toch één der twaalven bleef.
- 35:23 *En de zonen van Lea waren: de eerstgeborene van Jaäkov was Reoeveen; en Sjimón en Levi en Jehoeda en Jisachar en Zevoeloen.*
- 35:24 *De zonen van Racheel waren Joseef en Binjamin.*
- 35:25 *En de zonen van Bilha, het dienstmeisje van Racheel, waren Dan en Naftali.*
- 35:26 *En de zonen van Zilpa, het dienstmeisje van Lea, waren Gad en Asjer. Dit zijn de zonen van Jaäkov die hem gebaarde werd in Padan Aram.*
Werd gebaarde: het enkelvoud is opmerkelijk. De reden hiervoor is onbekend. De vv 23–26 zijn een herhaling van Genesis 29:31–30:24. Maar hier wordt Binjamin genoemd, die wel niet in Padan Aram geboren, maar daar mogelijk wel verwekt is.
- 35:27 *En Jaäkov kwam tot Jitschak, zijn vader, te Mamree in Kirjat Arba, dat is Chevron, waar Avraham en Jitschak als vreemdeling gewoond hadden.*

Eindelijk, na zesendertig jaar, komt Jaäkov bij zijn vader terug. Jaäkov zal nog twintig jaar bij zijn vader wonen voor deze sterft.

Mamree is volgens RASJI de naam van de streek.

Kirjat Arba is de naam van de stad, met als betekenis: stad van de vier.

En de dagen van Jitschak waren honderd jaar en tachtig jaar.

35:28

En Jitschak blies de adem uit en hij stierf en hij werd vergaderd tot zijn volken, oud en verzadigd van dagen. En Esau en Jaäkov, zijn zoons, begroeven hem.

35:29

Uit Genesis 47:9 blijkt dat de gebeurtenissen van Genesis 37 plaats vonden voordat Jitschak gestorven was. Daar wordt gezegd dat Jaäkov 30 jaar oud was. En Jitschak werd 180 jaar.

GENESIS 35:1

Woon te Beet El

Als Jaäkov na twintig jaar eindelijk weer teruggekeerd is naar zijn geboorteland, komt hij in de buurt van Sjechem. Volgens Genesis 33:18 zette hij zich daar neer. De plek beviel hem blijkbaar zo goed dat hij het stuk grond waar hij zijn tent opgeslagen had, van de vorst van Sjechem kocht. Ten teken dat hij hier zijn bestemming bereikt had, bouwde hij een altaar en riep de naam van de god van Israël aan. En juist op die plek zal hij de grootste ellende meemaken. In Genesis 34 wordt verteld over het misbruik van zijn dochter en de wraak van haar broers. In dat hele hoofdstuk wordt Gods naam niet gebruikt en er is zelfs geen toespeling op Gods bemoeienissen met het hele gebeuren. En dan spreekt God Jaäkov aan. De Nieuwe Bijbelvertaling vertaalt v1 zo: 'Ga naar Beet El. Blijf daar en bouw er een altaar voor de God die aan jou verschenen is.' Maar de oorspronkelijke tekst heeft het over opstaan en omhooggaan naar Beet El, daar te wonen en daar een altaar te bouwen voor God. In verschillende woorden die hier gebruikt worden zit een symbolische betekenis. Jaäkov moet opstaan en dus niet blijven treuren over de gebeurtenissen van Genesis 34. Zonder onderbreking gebiedt God hem niet om te gáán, maar om omhóóg te gaan. Met 'omhooggaan' wordt naast de letterlijke betekenis ook altijd iets symbolisch bedoeld. Het oprichten van een altaar in de buurt van Sjechem was blijkbaar niet in overeenstemming met Gods bedoeling. Maar na het dieptepunt van Genesis 34 is er toch weer een omhooggaan, naar het huis van God. Dit is namelijk de letterlijke betekenis van 'Beet El'. Daar, in het huis van God, zal er een woonplaats zijn voor Jaäkov, en niet bij Sjechem. Sjechem, waarvan de betekenis 'schouder' is, is symbolisch voor

'zwoegen'. De schouder is de plek waar men lasten draagt. Sjechem is dus de plaats van menselijke inspanning, en Jaäkov moet het hebben van Gods bemoeienissen met hem.

GENESIS 35:8 EN 19

Sterven van vrouwen

¶ In Tenach is vaak sprake van het sterven van mannen. Er zijn er die volledig verzadigd van het leven in alle rust hun ogen sluiten, waarbij hun zoons hun de laatste eer bewijzen. Denk aan Avraham, Jitschak en Jaäkov. Bij Mosje is het de Eeuwige zelf die hem de laatste eer bewijst. Andere mannen komen om in de strijd zoals Sjael en Jehonathan. En in de lijsten met namen, wordt de dood van de verwekker steeds genoemd. Maar hoe zit het met de beschrijving van het overlijden van vrouwen? Slechts sporadisch wordt hier melding van gemaakt, en niet altijd van vrouwen die een belangrijke rol spelen in de verhalen. Van Rivka, Lea, Tamar, Devora, de richteres in het boek Richteren, Hanna, Roet enzovoort, wordt geen melding gemaakt van hun overlijden. Maar er zijn een aantal vrouwen waarbij wel aandacht geschonken wordt aan hun dood. De namen van de vrouwen zijn:

- De vrouw van Lot in Genesis 19:26.
- Sara. Haar dood wordt beschreven in Genesis 23:2.
- Racheel: Haar dood wordt beschreven in Genesis 35:19.
- De naamloze vrouw van Jehoeda. Haar dood wordt beschreven in Genesis 38:12.
- Mirjam. Haar dood wordt beschreven in Numeri 20:1.
- De bijvrouw van de Leviet in Richteren 19:27–29.
- De vrouw van Pinehas in 1 Samuel 4:20.
- Michal, de vrouw van David in 2 Samuel 6:23.

De vraag is wat de aanleiding is om van deze vrouwen het overlijden te vermelden en van zoveel andere vrouwen niet? Een opvallende overeenkomst bij al deze vrouwen is hoe hun relatie is met hun kind of kinderen. De vrouw van Lot sterft als zij haar kinderen in de vlammen ziet omkomen. Als Sara sterft heeft zij de veronderstelling dat haar enige zoon Jitschak door zijn eigen vader geofferd is. Racheel sterft bij de geboorte van haar tweede zoon nadat zij haar eerste zoon afgewezen heeft en de tweede 'zoon van mijn ongeluk' noemt. Jehoeda's vrouw sterft als haar twee oudste zoons omgekomen zijn. Mirjam heeft nooit kinderen gehad, evenals Michal. De vrouw van Pinehas sterft bij de geboorte van haar zoon als zij hoort dat haar schoonvader en man gestorven zijn. Dat in Genesis 35:8 het sterven van Rivka's voed-

ster Devora vermeld wordt zal kunnen betekenen dat deze vrouw Rivka de borst heeft gegeven, en waarschijnlijk is dit mogelijk geworden doordat haar eigen kind overleden is.

Kortom bij al deze vrouwen waarvan melding gemaakt wordt van haar sterven is sprake van problemen met nakomelingschap. De conclusie kan dan ook zijn dat als van een vrouw niet het einde van haar leven vermeld wordt dit betekent dat zij als het ware voortleeft in haar kinderen. Haar dood zal een natuurlijk gebeuren geweest zijn en haar kinderen zetten haar leven voort.

GENESIS 35:22

De misstap van Reoeveen

Het woord 'gaan' duidt aan dat men een bepaalde weg gaat. In Genesis 35:22 staat: 'En Reoeveen ging.' Reoeveen is in de verhalen van Genesis de eerste zoon van Jaäkov die een eigen weg gaat. In Genesis 38 wordt het 'afdalen' van Jehoeda beschreven, en in Genesis 39 het 'afdalen' van Joseef. Hier staat alleen maar dat Reoeveen 'ging', en niet dat hij afdaalde. Maar wat er direct op volgt lijkt toch een neergang te zijn: 'En hij sliep met Bilha, de bijvrouw van zijn vader.' Seksueel contact met de (bij)vrouw van de vader is in vrijwel elke cultuur verboden. Er zijn enkele mogelijke verklaringen voor Reoeveens gedrag hier. Mogelijk had hij een sterke belangstelling voor seks. Als kleine knaap kwam hij al thuis met liefdesappelen (Genesis 30:14), die hij gevonden had. Een mogelijk betere verklaring is dat hij als eerstgeboren zoon van Jakob meende recht te hebben op het eerstgeboorterecht en de vaderlijke zegen. Maar tegelijk realiseerde hij zich dat elke eerstgeborene in zijn familie voorbijgestreefd werd door de tweede zoon. Jisjmaëel werd weggestuurd ten behoeve van Avrahams tweede zoon Jitschak. Esau raakte, weliswaar door bedrog, zijn eerstgeboorterecht en zegen kwijt, en Jaäkov, de tweede zoon van Jitschak, kreeg deze. Om te voorkomen dat ook hij in zijn situatie zijn rechten zou verspelen aan een jongere broer, neemt hij alvast een voorschot op de latere positie van oudste en de zegen die daarbij hoort. Een vergelijkbare situatie als hier bij Reoeveen vinden we in 2 Samuel 16:22. Daar bewijst Avsjalom het volk dat hij de rechtmatige opvolger van zijn vader, koning David, is door ten aanschouwen van heel het volk de harem (de bijvrouwen) van zijn vader over te nemen.

Maar het vervolg van dit vers is eigenaardig: Israël hoorde. 'En de zonen van Jaäkov waren twaalf.' Dit is zo eigenaardig dat De Nieuwe Bijbelvertaling het vers afsluit met 'Israël hoorde ervan', en zij v 23 laat beginnen met: 'Twaalf zonen had Jaäkov.' Maar de plotselinge ommezwaai van de misstap van Reoe-

veen naar de opsomming van de zonen van Jaäkov is niet zonder reden. Van de zonen van Avraham werd één uitgekozen, van de zonen van Jitschak werd één uitgekozen, maar de zonen van Jaäkov waren allemaal uitgekozen. Zij zouden tezamen de stamvaders worden van het volk Israël, niemand uitgezonderd. Vandaar deze plotselinge overgang. Ook al had Reoeveen een grote zonde begaan, toch bleef hij tot de twaalf behoren.

DE STAMBOOM VAN ESAU

GENESIS 36

En dit zijn de nakomelingen van Esau, dat is Edom. 36:1

Edom: deze naam kreeg Esau omdat hij van het rode slurpte en in ruil daarvoor zijn eerstgeboorterecht opgaf (Genesis 25:30).

Esau heeft zijn vrouwen genomen uit de dochters van Kenaän: Ada, de dochter van Elon, de Chitiet en Oholivama, de dochter van Ana, de kleindochter van Tsivon de Chitiet... 36:2

Esau heeft genomen: in Genesis 26:34 staat dat Esau al twee vrouwen had genomen. Volgens HIRSCH zijn Ada en Oholivama dezelfde als respectievelijk Basemat en Jehoedit. RAMBAN denkt dat het andere vrouwen zijn.

Kleindochter: RASJI meent dat Oholivama formeel een kind was van Ana [zie v 24], maar in werkelijkheid verwekt was door Tsivon, de vader van Ana, bij zijn schoondochter.

...en Basemat, de dochter van Jisjmaëel, de zuster van Nevajot. 36:3

En Ada baarde aan Esau Elifaz, en Basemat heeft Reoeëel gebaard. 36:4

En Oholivama heeft Joesj en Jalam en Korach gebaard. Dit zijn de zonen van Esau die hem gebaard werden in het land Kenaän. 36:5

Kenaän: hierna worden vermeld de namen van hen die in Seïer geboren zijn.

En Esau nam zijn vrouwen en zijn zonen en zijn dochters en alle personen van zijn huis, en zijn veebezit en al zijn dieren en al zijn bezit dat hij verworven had in het land Kenaän, en hij ging naar een land, weg van bij het aangezicht van Jaäkov, zijn broer. 36:6

Alle personen: hier staat het meervoud 'zielen'. Als Jaäkofs familie naar Egypte trekt wordt het enkelvoud 'ziel' gebruikt. Volgens RASJI geeft de tekst hiermee aan dat er bij de nakomelingen van Esau geen eenheid bestond, en bij de nakomelingen van Jaäkov wel. Deze laatsten dienden allen de ene God.

36:7-17

- 36:7 *Want hun bezit was teveel geworden om tezamen te kunnen wonen. En het land van hun vreemdelingschap was niet in staat hen te dragen vanwege hun veebezit.*
- 36:8 *En Esau ging wonen in het gebergte Seïer. Esau, dat is Edom.
Edom: Dat Esau Edom is, wordt driemaal herhaald in dit hoofdstuk.
In Deuteronomium 2:5 staat dat God dit gebied aan Esau gaf.*
- 36:9 *En dit zijn de nakomelingen van Esau, de vader van Edom, in het gebergte Seïer.*
- 36:10 *Dit zijn de namen van de zonen van Esau: Elifaz, de zoon van Ada, de vrouw van Esau, Reoeëel, de zoon van Basemat, de vrouw van Esau.*
- 36:11 *En de zonen van Elifaz zijn: Teman, Omar, Tsefo en Gatam en Kenaz.*
- 36:12 *En Timna was een bijvrouw van Elifaz, de zoon van Esau, en zij baarde aan Elifaz Amalek. Dit zijn de zonen van Ada, de vrouw van Esau.
Bijvrouw: een zoon van een bijvrouw behoort volgens de Tora dezelfde rechten te krijgen als de zoons van de echte vrouwen. In de praktijk werden ze vaak achtergesteld. Waar dit opuit kan lopen vertelt het verhaal over Avimelech in Richteren 9.*
- 36:13 *En dit zijn de zonen van Reoeëel: Nachat en Zerach, Sjama en Miza. Dit zijn de zonen van Basemat, de vrouw van Esau.*
- 36:14 *En dit zijn de zonen van Oholivama, de dochter van Ana, de dochter van Tsvion, de vrouw van Esau. En zij baarde aan Esau Joesj en Jalam en Korach.*
- 36:15 *Dit zijn de stamhoofden van de zonen van Esau. De zonen van Elifaz, de eerstgeborene van Esau: stamhoofd Teman, stamhoofd Omar, stamhoofd Tsefo, stamhoofd Kenaz,...*
- 36:16 *... stamhoofd Korach, stamhoofd Gatam, stamhoofd Amalek: Dit zijn de stamhoofden van Elifaz in het land Edom, dit zijn de zonen van Ada.*
- 36:17 *En dit zijn de zonen van Reoeëel, de zoon van Esau: stamhoofd Nachat, stamhoofd Zerach, stamhoofd Sjama, stamhoofd Miza. Dit zijn de stamhoofden van Reoeëel in het land Edom, dit zijn de zonen van Basemat, de vrouw van Esau.*

- En dit zijn de zonen van Oholivama, de vrouw van Esau: stamhoofd Joesj, stamhoofd Jalam, stamhoofd Korach. Dit zijn de stamhoofden van Oholivama, de dochter van Ana, de vrouw van Esau. 36:18
- Dit zijn de zonen van Esau. En dit zijn hun stamhoofden: dat is Edom. 36:19
- Dit zijn de zonen van Seïer, de Choriët, de inwoners van het land: Lotan en Sjoval en Tsvon en Ana... 36:20
- ...en Disjon en Eetser en Disjan. Dit zijn de stamhoofden van de Choriëten, de zonen van Seïer in het land Edom. 36:21
- En de zonen van Lotan zijn Chori en Hemam, de zuster van Lotan is Timna. 36:22
- En dit zijn de zonen van Sjoval: Alvan en Manachat en Eval, Sjefo en Onam. 36:23
- En dit zijn de zonen van Tsvon: en Aja en Ana, dat is de Ana die de meertjes in de steppe gevonden heeft, toen hij de ezels van Tsvon, zijn vader, weidde. Meertjes: of staat hier 'muilezels'? Zou Ana hebben ontdekt dat een ezel en een paard te kruisen waren? 36:24
- En dit zijn de kinderen van Ana: Disjon en Oholivama, de dochter van Ana. 36:25
- En dit zijn de zonen van Disjon: Chemdan en Esjban en Jitran en Keran. 36:26
- Dit zijn de zonen van Eetser: Bilhan en Zaävan en Akan. 36:27
- Dit zijn de zonen van Disjan: Oets en Aran. 36:28
- Dit zijn de stamhoofden van de Choriëten: stamhoofd Lotan, stamhoofd Sjoval, stamhoofd Tsvon, stamhoofd Ana,... 36:29
- ...stamhoofd Disjon, stamhoofd Eetser, stamhoofd Disjan. Dit zijn de stamhoofden van de Choriëten, volgens hun stamhoofden in het land Seïer. 36:30
- En dit zijn de koningen die koning waren in het land Edom, voordat een koning koning is geworden over de zonen van Israël. 36:31

36:32-43

- 36:32 En koning werd in Edom Bela, de zoon van Beor. En de naam van zijn stad was Dinha-
va.
Zoon van Beor: In Numeri 22:5 wordt verteld dat Bileam de zoon van Beor is.
Zou dit dezelfde zijn?
- 36:33 En Bela stierf en in zijn plaats werd Jovav koning, de zoon van Zerach uit Botsra.
- 36:34 En Jovav stierf en in zijn plaats werd Choesjam koning uit het land van de Temanieten.
- 36:35 En Choesjam stierf en in zijn plaats werd Hadad koning, de zoon van Bedad, die Midjan
verslagen heeft in het veld van Moav. En de naam van zijn stad was Aviet.
- 36:36 En Hadad stierf en in zijn plaats werd Samla koning uit Masreka.
- 36:37 En Samla stierf en in zijn plaats werd Sjaael koning uit Rechovot van de stroom.
- 36:38 En Sjaael stierf en in zijn plaats werd Baäl-Chanan koning, de zoon van Achbor.
- 36:39 En Baäl-Chanan, de zoon van Achbor, stierf, en in zijn plaats werd Hadar koning, en de
naam van zijn stad was Paoe en de naam van zijn vrouw was Mehetaveel, de dochter van
Matreed, de dochter van Mee Zahav.
- 36:40 En dit zijn de namen van de stamhoofden van Esau volgens hun families, volgens hun
plaatsen met hun namen: stamhoofd Timna, stamhoofd Alva, stamhoofd Jeteet,...
- 36:41 ...stamhoofd Oholivama, stamhoofd Ela, stamhoofd Pinon...
- 36:42 ...stamhoofd Kenaz, stamhoofd Teman, stamhoofd Mivtsar...
- 36:43 ...stamhoofd Magdieel, stamhoofd Iram. Dit zijn de stamhoofden van Edom, volgens
hun nederzettingen in het land van hun grondbezit. Dat is Esau, de vader van Edom.

JOSEEFS JEUGD

GENESIS 37

En Jaäkov ging wonen in het land van het vreemdelingschap van zijn vader, in het land Kenaän. 37:1

Ging wonen: Jaäkov zette zich neer, hij vestigde zich. Zijn vader Jitschak en zijn grootvader Avraham verbleven hier slechts als vreemden. Jaäkov lijkt een vaste verblijfplaats te wensen. Dit laatste is Gods bedoeling (nog) niet. Pas na het verblijf in Egypte zal Kenaän voor Israëel de vaste verblijfplaats worden.

*Dit zijn de nakomelingen van Jaäkov: Joseef, zeventien jaar oud, was herder bij zijn broers, over het kleinvee, en hij was knaap bij de zonen van Bilha en bij de zonen van Zilpa, de vrouwen van zijn vader. En Joseef bracht het slechte gerucht over hen tot zijn vader. 37:2

Nakomelingen: sommige uitleggers menen dat deze uitdrukking het slot van het voorgaande aangeeft. Maar over het algemeen gaat men ervanuit dat deze uitdrukking een opschrift is boven het erop volgende gedeelte. In Genesis komt dit woord *toledot* (dat door mij met 'nakomelingen' vertaald wordt) verschillende keren voor.

Knaap: met dit woord wordt meestal een jonge man aangeduid die nog onder de hoede van zijn vader woont en niet getrouwd is. Een voorbeeld is Jisjmaeel toen deze nog bij Avraham woonde.

Slecht gerucht: dit doet aan kwaadspreken denken. Wil Joseef zijn broers een hak zetten nu hij door hen in zo'n lage positie is geplaatst?

*En Israëel had Joseef lief, meer dan al zijn zonen, want een zoon van de ouderdom was hij voor hem, en hij had voor hem gemaakt een kleet met lange mouwen. 37:3

Liefhebben: er staat niet dat Israëel Joseef lief kréég, maar hij hád hem (steeds) lief.

Zoon van de ouderdom: er staat niet 'van zijn ouderdom'. Trouwens na Joseef is Benjamin nog geboren. Zou het betrekking hebben op de afwijzing van Joseef door Racheel? Waar was Israëel oud door geworden? Door Racheels dood of ook door haar houding tegenover Joseef?

Hij had gemaakt: niet 'hij maakte eenmalig', maar deze uitdrukking geeft een

37:4-7

lange duur aan. Joseef liep blijkbaar steeds in een kleet met lange mouwen. *Kleed met lange mouwen*: Het woord 'kleed' komt acht keer in dit verhaal voor (v 3, 23, 31, 32 en 33). Het wordt vaak vertaald met 'veelkleurige mantel'. Volgens het verhaal in 2 Samuel 13:18 werd een dergelijk kleet gedragen door adellijke jongelui (koningskinderen). Het is duidelijk dat Jaäkov Joseef, anders dan diens broers, had vrijgesteld van het gewone werk.

37:4 *En zijn broers zagen dat hun vader hem liefhad, meer dan al zijn broers, en zij gingen hem haten en zij waren niet in staat met hem te spreken tot vrede.*

Zij gingen hem haten: dit was blijkbaar niet vanaf het begin het geval.

Zij waren niet in staat te spreken tot vrede: dit kan op twee manieren uitgelegd worden: óf de broers spraken helemaal niet meer met Joseef (dit zou verklaren waarom de haat alsmaar sterker werd), óf de broers spraken alleen nog maar haatdragende woorden tot hem en geen woorden meer van vrede.

37:5 **En Joseef droomde een droom en hij vertelde (het) aan zijn broers. En zij gingen hem nog meer haten.*

Vertellen: dit woord suggereert dat Joseef meerdere zaken aan zijn broers vertelde. Wat hij meedeelde wordt in het volgende vers verteld, maar hier ontbreekt het. Wordt daarmee bedoeld dat Joseef bij herhaling zijn droom aan hen vertelde?

Waarom vertelde Joseef zijn dromen aan zijn broers? SFORNO denkt dat het komt omdat hij vanwege zijn jonge leeftijd nog wat onnozel was. CHIZKUNI denkt dat Joseef zijn broers meende te kunnen overtuigen van zijn bevoorrechte positie die hem door God geschonken was.

Een andere mogelijkheid is dat Joseef – onbewust – zijn bevoorrechte positie heel benauwend vond, en dat hij maar één manier zag om uit de liefderijke omknelling van zijn vader uit te komen, en dit was: zich gehaat maken bij zijn broers. Hierin lijkt hij op zijn vader, die, door zich gehaat te maken bij zijn broer Esau, ook zijn heil elders moest zoeken [*zie verder het artikel 'Hoe maak ik mij gehaat'*].

37:6 *En hij zei tot hen: hoort toch deze droom die ik gedroomd heb!*

Toch: dit woord kan zowel een afzwakking aangeven, als ook meer nadruk.

37:7 *En zie! Wij waren schoven aan het binden midden op het veld, en zie! Mijn schoof was rechttop gaan staan en ook was ze blijven staan. En zie! Jullie schoven stonden eromheen en zij bogen zich neer voor mijn schoof.*

En zie! Deze uitdrukking geeft altijd aan dat er iets opmerkelijks is. Het staat

zelfs drie maal in dit vers. Het is alsof Joseef zelf ook verbaasd is over wat hij te zien kreeg.

Binden: dit woord komt uitsluitend hier voor. Het 'binden' houdt ook in 'beperkt' zijn. Iemand die 'beperkt' is in het spreken wordt ook 'gebonden', dat is 'stom' genoemd. Ook het woord 'weduwe' is hier van afgeleid.

Schoof: oorspronkelijk betekent dit woord 'binding'. Het is afgeleid van het woord 'binden'.

Veld: bedoeld is het open veld of de bewerkte akker.

Dat de centrale positie die hij in zijn droom inneemt een voorspelling is van wat straks gaat gebeuren, lijkt voor Joseef nog geen reële optie. Wat hij droomt is zo in tegenstelling met zijn huidige positie ('jongen' bij zijn halfbroers zijn), dat hij dit aangeeft met driemaal 'zie!'.

Jullie schoven... zij: van beeldspraak gaat Joseef zomaar over tot de realiteit.

En zijn broers zeiden tot hem: Zul jij echt koning over ons worden? Of zul jij echt heersen over ons? En zij gingen hem nog meer haten, vanwege zijn dromen en vanwege zijn woorden. 37:8

Het is de enige keer in dit verhaal dat de broers iets tegen Joseef zeggen.

Koning worden: dit gebeurt mét instemming van de onderdanen.

Heersen: dit gebeurt zónder instemming van de onderdanen.

Over ons/in ons: is hier verschil in betekenis?

Nog meer: hier wordt het woord *jasaf* gebruikt, het werkwoord dat vertaald wordt met 'toevoegen'. In dit woord zit de naam 'Joseef' verborgen.

En hij droomde nogmaals, een andere droom, en hij vertelde die aan zijn broers. En hij zei: zie! Ik heb nogmaals een droom gedroomd. En zie! De zon en de maan en elf sterren bogen zich neer voor mij. 37:9

Volgens Joseefs uitleg in Genesis 41:32 betekent tweemaal dezelfde droom dat de uitvoering snel zal komen en dat deze vaststaat. Tweeëntwintig jaar later, naar de beschrijving in Genesis 42:6, buigen inderdaad de broers voor Joseef. Van zijn vader Jaäkov en van Lea wordt dit niet beschreven. Zijn moeder Racheel was al overleden bij de geboorte van Benjamin (Genesis 35:18). Met de zon en de maan zullen zijn vader en stiefmoeder Lea bedoeld zijn. In de Talmoed (*Berachot* 55^{ab}) staat dat dromen nooit geheel in vervulling gaan.

Nogmaals... een andere: één van beide woorden lijkt overbodig. Maar er is een verschil: 'een andere' geeft aan dat de tweede droom verschillend was van de eerste, 'nogmaals' geeft aan dat de tweede droom een herhaling is van de eerste. De uitleg hiervan is dat de essentie van beide dromen dezelfde is, namelijk Joseefs suprematie over zijn broers, maar de uitwerking is verschillend.

De tweede droom vertelt Joseef, heel summier, eerst aan zijn broers. Kennelijk komt er geen reactie van hun kant. Pas in het volgende vers vertelt hij de droom aan zijn vader, en, voor de tweede keer, aan de broers. Pas als vader Jaäkov, enigszins gekwetst, Joseef terechtwijst, komt er een reactie van de broers: ze worden jaloers.

Vertellen: hier staat het woord *sippeer*, dat afgeleid is van *safar* dat letterlijk betekent 'becijferen, tellen'. Men zou hier dus kunnen denken dat Joseef het zijn broers voorrekent. In v 5 was nog sprake van het gewone woord voor 'vertellen, meedelen'.

37:10 *En hij vertelde (het) aan zijn vader en aan zijn broers En zijn vader berispte hem. En hij zei tot hem: Wat is dit voor een droom die jij gedroomd hebt? Zullen wij soms komen, ik en je moeder en je broers, om ons voor jou neer te buigen ter aarde?*

Wat Joseef aan zijn vader en broers vertelde wordt niet meegedeeld, maar wij kunnen dit wel vermoeden.

Moeder: Als Racheel hiermee bedoeld is, kan dat ook betekenen dat Jaäkov aan Joseef de onmogelijkheid van die droom wil laten zien. 'Je moeder is al dood, hoe zou zij zich kunnen neerbuigen voor jou?' Of is dit een aanwijzing dat Jaäkov in de opstanding der doden geloofde? Anderen menen dat Bilha, de slavin van Racheel, bedoeld is. Zij was pleegmoeder over Joseef geweest.

37:11 *En zijn broers werden afgunstig op hem, maar zijn vader had het gebeuren bewaard. Afgunstig zijn*: tevoren was sprake van haten, nu ook van afgunst.

37:12 *En zijn broers gingen om het kleinvee van hun vader te weiden in Sjechem.*
Opvallend is dat dit nieuwe gedeelte begint zonder dat er een persoonsnaam in voorkomt.

Het kleinvee weiden: De rabbijnen lezen hier, op grond van een dubbel klemtoonteken een dubbele betekenis: de broers weidden de kudden van hun vader, maar tegelijkertijd deden ze zich te goed áán de kudden van hun vader.

Sjechem: Opmerkelijk is dat de broers zich hier weer durfden vertonen nadat ze de mannelijke inwoners van Sjechem uitgeroeid hadden [zie Genesis 34].

37:13 **En Israëel zei tot Joseef: weiden jouw broers niet te Sjechem? Ga, en ik zal je tot hen zenden. En hij zei tot hem: zie, mij.*

Blijkbaar wist Jaäkov (hier Israëel genoemd) waar zijn zoons weidden. Het lijkt dan ook een retorische vraag te zijn die hij tot Joseef richt.

Ga: een intrigerend woord. Het is alsof Israëel in deze woorden al aangeeft dat Joseef een eigen weg moet gaan. Thuis bij zijn vader en te midden van zijn

broers is geen plaats meer voor hem. Hij is op een leeftijd gekomen waarop hij met zijn capaciteiten zelf een weg moet gaan, niet meer onder de hoede van zijn vader [zie het artikel 'Joseef, ga!'].

Tot hen zenden: probeert Jaäkov tegelijk weer de band tussen Joseef en zijn broers te herstellen, tegen beter weten in?

Zie, mij: men verwacht hierna een verdere uiteenzetting, maar deze komt niet. Deze uitdrukking betekent: 'Hier ben ik'. Het is alsof Joseef ook aanvoelt dat er iets bijzonders van hem gevraagd wordt, net als toen Avraham door God geroepen werd [zie Genesis 22:1]. En hij is bereid te gaan, ongeacht de consequenties. Ook als Samuel door God geroepen wordt, in Samuel 3, klinkt dit-zelfde woord, evenals bij de roeping van Jesjahoe (Jesjahoe 6:8).

*En hij zei tot hem: Ga toch, zie naar de vrede van je broers en de vrede van het kleinvee, en breng mij iets terug. En hij zond hem uit het dal Chevron en hij kwam te Sjechem. 37:14

Iets terugbrengen: dit betekent 'verslag uitbrengen'. Er zal later ook iets van Joseef teruggebracht worden, namelijk zijn bebloede kleed.

Iets: hier staat het woord *davar* dat 'woord, daad, voorwerp' betekent. De dubbele betekenis 'woord' en 'voorwerp' past hier goed.

Vrede: in v 4 staat dat de broers 'niet tot vrede konden spreken tot hem'.

Dal: Chevron ligt op een berg en niet in een dal. Is dit met name symbolisch bedoeld? In *Targum Pseudo Jonathan* staat dat op die dag in feite de slavernij in Egypte al een aanvang nam [zie het artikel 'Het dal Chevron'].

*En een man vond hem, en zie! Hij dwaalde in het veld. En de man vroeg hem, door te zeggen: wat zoek je? 37:15

Een man: bij de worsteling van Jaäkov was het ook 'een man' die Jaäkov tegenkwam. De uitdrukking 'een man' wordt ook wel weergegeven met 'iemand'. Het gaat om een persoon die anoniem blijft voor Joseef. Het is alsof Joseef geen oog heeft of kan hebben voor deze persoon. Toch moet in deze persoon iets van de Eeuwige zijn, maar Joseef herkent dit niet. Hier is geen sprake van worstelen, maar van dwalen. Jaäkov was destijds op weg en had de confrontatie met zijn broer voor ogen. Joseefs leven heeft nog geen richting, hij dwaalt maar wat in het rond nu hij het dal verlaten heeft. Van 'gaan' is nog geen sprake. Maar wel volgt hierna de confrontatie met zijn broers, zoals dat bij Jaäkov het geval was met Esau en zijn vierhonderd man.

Wat zoek je? De man vraagt ook niet wie hij zoekt.

Is Joseef op zoek naar de zin van zijn leven? [zie het artikel 'Wat zoek je?'].

37:16–19

- 37:16 *En hij zei: Mijn broers zoek ik. Vertel mij toch waar zij weiden.*
Mijn broers zoek ik: zoals Jaäkov het aangezicht van Esau zocht, en in zijn gelaat het gelaat van God zag, zo hoopt ook Joseef zijn broers te kunnen zien.
Mijn broers zoek ik: zoals TOM NAASTEPAD aangeeft is deze volgorde opmerkelijk. Normaal Hebreeuws zou zijn: Ik zoek mijn broers. Zoals het hier in het Hebreeuws staat is het meer dan zomaar een mededeling. Er lijkt een dubbele betekenis achter schuil te gaan, namelijk allereerste de letterlijke betekenis. Maar ook een overdrachtelijke. Joseef is namelijk op zoek naar mannen die écht broer voor hem willen zijn.
- 37:17 *En de man zei: Zij zijn opgebroken van dit. Ik heb hen immers horen zeggen: Laten wij naar Dotan gaan. En Joseef ging zijn broers achterna, en hij vond hen in Dotan.*
Ik heb hen horen zeggen: letterlijk staat er 'Ik heb gehoord terwijl zij aan het zeggen waren...'. Dit kan betekenen dat de broers een verschillende mening hadden over de vraag waar zij naar toe zouden trekken. Joseef dwaalde alleen rond, maar ook de broers hadden geen duidelijk omljnd plan.
Dit: er staat niet 'van hier'. 'Deze' zou wel kunnen, maar dan moet men concluderen dat er iets ontbreekt, bijvoorbeeld 'stad', of 'plaats'.
 Het feit dat 'de man' de broers had horen praten, betekent dat hij bij hen geweest was.
Dotan: de eerste keer dat deze naam door de broers genoemd wordt staat het verkeerd geschreven, namelijk met de letter 'jod' erin. Betekent dit dat zij in Dotan 'de hand' (de jad) aan hem willen slaan? Of betekent het een tweevoud, 'beide Dotans'?
- 37:18 *En zij zagen hem van verre, en voordat hij tot hen genaderd was spanden zij samen tegen hem om hem te doden.*
Samenspannen tegen hem: het is overbodig dat hier staat 'tegen hem'. Als er gewoon gestaan had dat zij samenspannen om hem te doden, zou dit duidelijk genoeg geweest zijn. 'Tegen hem' (otò) kan ook gelezen worden als 'met hem' (itò). Op deze manier wordt gesuggereerd dat Joseef geen uitweg uit zijn situatie zag en dat de dood hem welkom was.
- 37:19 *En zij zeiden, ieder tegen zijn broer: Ziel De meester van de dromen is hierheen gekomen.*
Meester: met dit woord wordt 'de baas' aangeduid.
Hierheen: (halazèh). Dit woord komt uitsluitend hier voor en in Genesis 24:65, waar Rivka Jitschak ziet aankomen. Dit woord is duidelijk een verschrijving, want er had moeten staan hazèh. De extra letter, de lamed, de letter 'l', heeft als betekenis 'ossenprikstok'. Bedoelt de schrijver met deze schrijffout dat de

broers zich als het ware met deze ossenprikstok gestoken voelen? Er moet dus verband bestaan tussen wat hier gebeurt en wat daar gebeurde. Is het zo dat de broers in Joseef hetzelfde zien als Rivka op het moment dat zij Jitschak zag? En wat de broers zien, roept bepaald geen positieve gevoelens op. De schrijver kan iets dergelijks ook bij Rivka en Jitschak suggereren [zie verder het artikel 'Als door een horzel gestoken', bij Genesis 24:65].

En nu gaat en laten wij hem doden. En laten wij hem in één van de putten laten zakken, en wij zullen zeggen: een wild dier heeft hem opgegeten. En wij zullen zien wat er met zijn dromen zal geschieden. 37:20

Gaan: gewoonlijk wordt het woord 'opstaan' gebruikt. Maar 'opstaan' doet men tegen een overheerser; het is 'in opstand komen', en Joseef was niet iemand die boven hen stond. Naar hun beleven was hij de minste [zie v 2]. Joseef was de jongere broer die thuis bleef en verwend werd door hun vader. 'Gaan' geeft aan dat er voor de broers ook een bepaalde weg is die zij in willen slaan. Bij Kajin en Hèvel wordt wel het woord 'opstaan' gebruikt, en Kajin doodde zijn broer.

Doden: de opzet was: Joseef doden.

Laten zakken: 'sturen' of 'zenden' is het woord dat hier gebruikt wordt, en niet 'gooien'. De broers hebben ook al direct bedacht hoe zij hun vader kunnen bedriegen. Dus de broers zijn van plan Joseef eerst te doden en zijn lijk daarna in een put te verbergen.

Volgens de Midrasj spreekt God de laatste zin zelf: 'Maar wij zullen zien wat er met zijn dromen zal geschieden.'

En Reoeveen hoorde (het) en hij redde hem uit hun hand, en hij zei/dacht: laten wij geen leven doodslaan. 37:21

Komt Reoeveen hier terug op het voorgenomen besluit, of behoorde hij niet tot al de broers die Joseef wilden doden?

Hand is ook het begrip voor 'macht'.

Leven: letterlijk het woord voor 'keel', 'ziel'.

En Reoeveen zei tot hen: vergiet geen bloed. Laat hem zakken in deze put die in de steppe is, en strek geen hand naar hem uit; om hem te redden uit hun hand, om hem te doen terugkeren naar zijn vader. 37:22

Strekken: letterlijk 'zenden': 'Een hand zenden' is 'een hand uitstrekken'. Opvallend is het steeds weer terugkerende woord 'zenden'. Zenden doet men met een opdracht, met een bericht.

Het 'zeggen' van Reoeveen lijkt hier automatisch over te gaan in 'denken'. De

woorden 'En Roeveen dacht' ontbreken. Misschien omdat Roeveen als bevrijder anoniem wil blijven bij zijn broers?

In een put gooien en daarin om laten komen was volgens de toenmalige opvattingen geen moord.

Terugkeren naar zijn vader: Het is de vraag of Jozef wel wilde terugkeren naar zijn vader. Mogelijk dat hij – onbewust – wel bevrijd wilde worden van de liefde van zijn vader die hem beperkingen oplegde [zie het commentaar bij v 5 en 14].

37:23 *En het geschiedde zodra Jozef tot zijn broers gekomen was dat zij Jozef zijn kleed, het kleed met lange mouwen, dat hij over zich had, lieten uittrekken.*

Jozef: de tweede keer dat de naam Jozef gebruikt wordt is overbodig. Daarom komt Jozef wel in het middelpunt te staan.

Kleed met lange mouwen: dat hij van zijn vader gekregen had [zie v 3].

Over zich: alsof hij vermomd, of ermee uitgedost was.

Laten uittrekken: de broers maakten hun handen er niet aan vuil.

37:24 **En zij namen hem en zij lieten hem in de put zakken, en de put was leeg, er was geen water in.*

Zij namen: letterlijk staat er 'En hij nam hem'.

Laten zakken: weer ditzelfde woord 'zenden'.

Leeg, geen water: In een put of cisterne behoort water te staan als deze voor mensen bruikbaar kan zijn. Hier staat dubbelop dat deze put geen water bevatte. Wat zou de betekenis hiervan zijn? Een uitleg is dat het woord 'leeg' duidt op ongedierte als slangen en schorpioenen, het tweede 'geen water' duidt erop dat de put droog was.

Roeveen heeft het in v 22 al over 'deze' put. Kennelijk had hij een droge put uitgezocht.

37:25 *En zij gingen zitten om brood te eten. En zij sloegen hun ogen op, en zij zagen, en zie! Een karavaan Jisjmeëlieten, komend van Gilad, en hun kamelen droegen specerijen en balsem en laudanum. Zij gingen om het te doen afdalen naar Egypte.*

Brood eten: dit is de gewone uitdrukking voor 'een maaltijd gebruiken'.

Opslaan/dragen: voor deze beide woorden wordt in het Hebreeuws slechts één woord gebruikt.

Gilad was bekend om zijn balsemproductie.

Specerijen: met name gebruikt voor het balsemen van doden.

Balsem: een geurend product, afkomstig uit balsemstruiken in Gilad. Ook gebruikt in de geneeskunst.

Laudanum: nog sterker geurend; als parfum gebruikt.

Afdalen: naar Egypte reizen wordt altijd aangeduid met het woord 'afdalen'. Het heeft naast de letterlijke ook tegelijk symbolische betekenis.

En Jehoeda zei tot zijn broers: wat voor profijt hebben wij als wij onze broer doden en zijn bloed bedekken? 37:26

Profijt: Jehoeda komt met een voorstel waardoor de broers zich niet schuldig behoeven te voelen over een moord die zij verzwijgen, terwijl Joseef toch uit hun leven verdwijnt.

Gaat en laten wij hem verkopen aan de Jisjmeëlieten, en onze handen zullen niet tegen hem zijn, want wij zijn broers, ons vlees is hij. En zijn broers hoorden. 37:27

Gaan: net als in v 20 'gaat'.

Horen: dit houdt gewoonlijk ook in dat zij gehoorzaamden.

En Midjanitische mannen trokken voorbij, kooplieden, en zij trokken hem (er) uit en zij deden Joseef opgaan uit de put en zij verkochten Joseef aan de Jisjmeëlieten voor twintig zilverstukken en zij brachten Joseef naar Egypte. 37:28

Zij trokken hem eruit: Wie zijn deze 'zij'? Meestal wordt gedacht: de broers. Logischer is 'de Midjanitische kooplieden'. Terwijl de broers nog druk overlegden over de verkoop van Joseef aan de Jisjmeëlieten, zagen Midjanitische kooplieden hun kans schoon. Terwijl de broers al pratend nog met hun maaltijd bezig zijn, verkopen de kooplieden Joseef aan de Jisjmeëlieten. De consequentie hiervan is dat de broers niet op de hoogte waren wat er zich achter hun rug afspeelde.

Twintig zilverstukken: In Leviticus 27:5 staat dat twintig zilverstukken de prijs is voor een slaaf van vijf tot twintig jaar. In Exodus 21:32 staat dat de prijs voor een volwassen slaaf dertig zilverstukken is.

Zij brachten: hier niet de gewone uitdrukking 'deden afdalen', maar 'deden komen'.

En Roeveeën keerde terug naar de put, en zie! Joseef was niet in de put. En hij scheurde zijn kleren. 37:29

Terugkeren: van het eten? Was hij eerder klaar dan zijn broers? Of was hij degene die tijdens de maaltijd de kudde in de gaten moest houden?

Zijn kleren scheuren: dit kan een teken van rouw zijn [zie 1 Samuel 4:12] of van ontsteltenis [zie 2 Samuel 13:19 en 2 Koningen 11:14].

En hij keerde terug naar zijn broers en hij zei: het kind, het is er niet. En ik, waarheen zal ik komen? 37:30

Kind: het woord 'jongen' paste beter bij Joseefs leeftijd. Het gebruik van het

37:30-34

woord 'kind' zal te maken hebben met Roeveens verantwoordelijkheidsgevoel naar zijn jongere broer. De uitdrukking 'het kind' komt ook voor in het verhaal van 'de binding van Jitschak' en het verhaal van Mosje in het biezen kistje.

Komen: Joseef was al gekomen, namelijk in Egypte [zie v 28], maar Roeveens bestemming was nog onzeker. Volgens HIRSCH houdt dit woord in thuiskomen, of komen op een plaats waar men zich thuis voelt.

37:31 *En zij namen het kleed van Joseef en zij slachtten een geitenbokje en zij dompelden het kleed in het bloed.*

Een geitenbokje: dit wordt geslacht in plaats van Joseef, zoals in Genesis 22 een ram geslacht wordt in plaats van Jitschak.

De broers zitten met Joseefs mantel, maar dit kan nu goed als bewijs gebruikt worden voor hun onschuld.

37:32 *En zij stuurden het kleed met lange mouwen weg en zij brachten (het) naar hun vader. En zij zeiden: dit hebben wij gevonden. Herken toch of dit het kleed van je zoon is of niet.*

Wegsturen: alsof het kleed op eigen kracht naar Jaäkov kon gaan.

Zij brachten: 'zij' deden komen. Zijn deze 'zij' boodschappers van de broers?

Herken toch: Deze uitdrukking komt slechts tweemaal voor in Tenach, hier en in Genesis 38:25, waar Tamar deze woorden gebruikt tegenover haar schoonvader Jehoeda als zij door hem vals beschuldigd wordt van overspel. Jehoeda wordt in dat verhaal door Tamar bedrogen, ook met een mantel. Dan zal Jehoeda zich deze woorden hier herinneren.

37:33 *En hij herkende het. En hij zei: het kleed van mijn zoon. Een wild dier heeft hem verslonden. Verscheurd, verscheurd is Joseef.*

Verscheurd: is dit ook symbolisch bedoeld? Joseef die losgescheurd is van zijn vader en in Egypte losgescheurd wordt van zijn achtergrond. Van zijn moeder was hij al los.

37:34 *En Jaäkov scheurde zijn kleren en hij legde een zak om zijn lendenen en hij treurde over zijn zoon vele dagen.*

Het scheuren van kleren was een teken van rouw en het ombinden van een zak gebeurde als teken van boetedoening.

Vele dagen: tweeëntwintig jaar later werden vader en zoon weer verenigd.

De normale rouwtijd was zeven dagen [zie 1 Samuel 31:13 en 1 Kronieken 10:12].

En al zijn zonen en al zijn dochters stonden op om hem te troosten, maar hij weigerde zich te laten troosten. En hij zei: Ik zal immers afdalen tot mijn zoon, treurend, naar het dodenrijk. En zijn vader beweende hem. 37:35

Troosten: Jehoeda laat zich wel 'troosten' na de rouwtijd over zijn vrouw in Genesis 38:12. Jaäkov laat zich hier niet troosten. De rabbijnse uitleg is dat men over een dode getroost kan worden, maar niet over een levende die uit je leven verdwijnt.

En de Medanieten verkochten hem naar Egypte, aan Potifar, een hoveling van Farao, het hoofd van de lijfwacht. 37:36

Medanieten: De Midjanitische kooplieden hadden Joseef uit de put getrokken [zie v 28]. Blijkbaar hadden zij Joseef doorverkocht aan de Medanieten, een onderdeel van de Jisjmeëlieten, aan wie de broers van plán geweest waren Joseef te verkopen. Midjanieten en Medanieten zijn afstammelingen van Avraham en Ketoera. Jisjmeëlieten stamden af van Avram en Hagar.

De broers hebben dus niet de hand gehad in de verkoop van Joseef, hoewel Joseef zelf de mening toegedaan was dat zijn eigen broers hem verkocht hadden. Maar de Midjanitische kooplui waren hen voor geweest. Daarna vonden de broers de put leeg, en zij waren in de overtuiging dat Joseef verslonden was. Zij dikten daarna het bewijsmateriaal aan door Joseefs kleed, dat in hun bezit was, te scheuren en met bloed te besmeuren. Dat zij hun vader wilden troosten (v 35) was dus niet gespeeld.

Hoveling: in Egypte waren mensen in deze functie vaak gecastreerden. Het woord is ook afgeleid van een werkwoord dat 'castreren' betekent.

Hoofd van de lijfwacht: een zeer belangrijke, hoge functie, een soort minister van defensie.

Potifar = geschenk van Ra, de zonnegod.

GENESIS 37:2

Joseef als knaap

Joseef wordt in Genesis 37:2 als zeventienjarige een knaap (*näär*) genoemd. Met het woord *näär* wordt in het Hebreeuws in het algemeen een ongetrouwde jongeman aangeduid, maar ook wel een oudere man. Jehosjoea wordt, in Exodus 33:11, *näär* van Mosje genoemd. Jaäkov en Esau worden 'knapen' genoemd als zij opgroeien, en Jitschak wordt 'knaap' genoemd als hij met zijn vader meeloopt in Genesis 22. ¶

Volgens JAGERSMA is het kenmerkend voor een *näär* dat hij in dienst is bij een ander, en de hem opgedragen taken uitvoert.

Joseef lijkt in dit verhaal een ondergeschikte positie te hebben, want hij was 'knaap' bij de zonen van de bijvrouwen van zijn vader. Opvallend in dit vers is nog dat niet de naam Roeveen klinkt als het gaat over de nakomelingen van Jaäkov, maar Joseef. Dit zal betekenen dat Jaäkov de voortzetting van zijn geslacht van Joseef verwacht en niet van Roeveen. Joseef lijkt voor zijn broers niet in tel te zijn, maar zijn vader vindt dat hij een hoge positie waard is.

GENESIS 37:3

Een oude vader of een oude zoon

- ¶ De Nieuwe Bijbelvertaling zegt het zo: 'Omdat Israël al oud was toen Joseef werd geboren, hield hij meer van Joseef dan van zijn andere zonen.' In het Hebreeuws lijkt iets dergelijks te staan: 'Want een zoon van de ouderdom was hij voor hem.' Toch is er een duidelijk verschil tussen wat de grondtekst zegt en wat De Nieuwe Bijbelvertaling weergeeft. De conclusie van De Nieuwe Bijbelvertaling klopt namelijk niet.

Tussen de geboorte van Jaäkofs oudste zoon Roeveen en die van Joseef zat ten hoogste zes jaar [zie Genesis 29:32 en Genesis 30:24]. In de tweede zeven jaar bij Lavan trouwde Jaäkov namelijk en verwekte hij bij Lea zes zoons en een dochter, bij Bilha twee zoons en bij Zilpa twee zoons, en tenslotte Joseef bij Racheel. Na veertien jaar bij Lavan wilde Jaäkov wegtrekken, maar zijn oom wist hem over te halen nog zes jaar te blijven werken. Jaäkov was veertig jaar oud toen hij bij Lavan arriveerde. Hij was zestig toen hij wegtrok.

Toen Joseef geboren werd, moet hij nog geen vierenvijftig jaar oud geweest zijn. Hij zou tenslotte honderdzevenenveertig jaar oud worden. Kortom, zo oud was Jaäkov helemaal niet toen Joseef geboren werd.

En nergens wordt gezegd dat Jaäkov oud was toen Benjamin geboren werd. Zijn eigen vader Jitschak was zestig jaar oud toen hijzelf geboren werd, en ook Jitschak werd niet 'oud' genoemd bij Jaäkofs geboorte.

De uitdrukking een zoon van de ouderdom moet daarom een andere betekenis hebben. Rabbijn HIRSCH geeft als verklaring dat met deze uitdrukking bedoeld is dat men de verantwoordelijke positie aan de jongere generatie wil overdragen. Dat Joseef hier als zoon van Jaäkofs ouderdom genoemd wordt, zou dan betekenen dat Jaäkov Joseef het meest geschikt vindt, om zijn verantwoordelijkheden over te nemen.

Maar er is nog een ander aspect aan de uitdrukking 'zoon van de ouderdom'. Met de Hebreeuwse uitdrukking 'zoon van...' wordt ook iets anders bedoeld dan 'afstammeling'. 'Zoon van...' betekent ook 'behorend tot'. Met de uitdrukking 'zoon van' kan hier dan ook bedoeld zijn dat Jaäkov meent dat Joseef,

wat hem betreft, al de nodige verantwoordelijkheid op de schouders heeft. Bovendien staat er niet het enkelvoud 'zijn ouderdom', dat is de ouderdom van Jaäkov, maar in het Hebreeuws staat het meervoud 'de ouderdommen'. Vrij vertaald zou men kunnen zeggen: Voor Jaäkov was Joseef al zo rijp dat hij de verantwoordelijkheid van zijn vader over kon gaan nemen.

GENESIS 37:3

De veelkleurige mantel

Jaäkov hield meer van Joseef dan van al zijn (andere) zonen, Benjamin inclusief. Genesis 37:3 wordt in De Nieuwe Bijbelvertaling zo weergegeven: 'Omdat Israël al oud was toen Joseef werd geboren, hield hij meer van Joseef dan van zijn andere zonen, en hij had een prachtig bovenkleed voor hem laten maken in allerlei kleuren.' Door deze vertaling lijkt er verband te bestaan tussen de liefde van Jaäkov voor Joseef en het laten maken van het kleurige kleed. In het Hebreeuws is dit verband er niet. Daar wordt eerst gesproken van de liefde van Jaäkov voor Joseef, en daarna van zijn 'ouderdom' [zie het artikel 'Een oude vader of een zoude zoon']. Pas dan komt het maken van het kleed ter sprake. Als er een aanleiding is voor het maken van dit kleed, moet het de 'ouderdom' zijn. Als met 'zoon van ouderdommen' inderdaad bedoeld is, dat Joseef als zeventienjarige al in staat geacht wordt om de verantwoordelijkheid van de familie op zich te nemen, is het logisch dat Jaäkov hem een aparte positie geeft. Zijn broers zullen werkkleding gedragen hebben, die de armen onbedekt liet. Joseef had van zijn vader een kleed gekregen met lange mouwen, en in een dergelijk kleed kon men geen schapen hoeden.

Wat het kleed betreft: met dit woord *ketónet* is bedoeld een onderkleed dat op de huid gedragen werd tot op de knieën, met lange mouwen tot op de polsen. Het eerst wordt het in Tenach genoemd in Genesis 3:21 waar God de mens en zijn vrouw bedekt met deze kleding. Volgens latere verhalen werd dergelijke kledij gedragen door jonge mensen van aanzien zoals Tamar, de dochter van David in 2 Samuel 13:18. Ook het meisje in Hooglied droeg het (Hooglied 5:3). Het woord is waarschijnlijk afkomstig van het werkwoord *katan*, dat bedekken betekent. Het begrip 'gekleurd' maakt het verhaal wel kleurrijker, maar lijkt volkomen misplaatst. Pas in v 31 is het rood van kleur als het in geitenbloed is gedompeld. Het bijvoeglijk naamwoord *passiem* dat gewoonlijk met 'veelkleurig' vertaald wordt, is afgeleid van 'pas' dat extremitet betekent. Een *ketónet passiem* — de uitdrukking die hier gebruikt wordt — betekent dus: een kleed met lange mouwen.

N.B.: Het woord *ketónet* komt in dit verhaal acht keer voor. Dit betekent dat het een essentieel woord is in dit verhaal.

GENESIS 37:5

Hoe maak ik mij gehaat?

- ¶ In Genesis 37:5 staat dat Joseef een droom droomde, en zonder aarzelen vertelde hij deze aan zijn broers. Vers 7 geeft de inhoud van de droom weer en in v 8 horen we hoe de broers hem begrepen hebben. De uitleg lijkt zeer voor de hand te liggen. Joseef droomt dat de broers zich allen voor hem zullen buigen. Als reactie op deze droom gaan de broers hem nog meer haten dan ze al deden, zoals in v 5 en 8 staat. Als Joseef ook de volgende droom zonder mankeren vertelt, worden zij bovendien afgunstig op hem. De indringende vraag bij dit gebeuren is: Was Joseef zo onnozel dat hij niet beseftte dat het meedelen van dergelijke dromen haat en afgunst zou opwekken? Later blijkt Joseef met een helder verstand gezegend te zijn en een fenomenaal inzicht te hebben. Denk aan de situatie met de schenker en de bakker in Genesis 40. En hij wordt niet voor niets onderkoning van Egypte. En zou hij hier op zeventienjarige leeftijd de onnozelheid zelf zijn?

Er lijkt in dit verhaal een verband te bestaan met het verhaal in Genesis 27 waar zijn vader Jaäkov zich bij zijn broer Esau gehaat maakt. Ook Jaäkov jaagt daar zijn broer willens en wetens tegen zich in het harnas, net zoals Joseef hier zijn broers doet. Daar speelde een moeder nog een rol, door haar zoon tot dit bedrog aan te zetten. Joseef had geen moeder meer, maar door zijn arrogante houding lijkt hij zich heel bewust de haat van zijn broers op de hals te halen.

Wat betreft het motief bij Jaäkov en Rivka, zie het commentaar bij Genesis 27. Maar wat zou bij Joseef een rol gespeeld kunnen hebben?

Joseef was bij zijn geboorte door zijn moeder niet geaccepteerd [zie Genesis 30:24], maar volgens Genesis 37:3 was hij bij zijn vader erg geliefd. Hij werd door zijn vader in de watten gelegd en zonder dat hij prestaties van niveau had geleverd, werd hij al geschikt geacht voor een leidende positie (Zie het verhaal 'Een oude vader of een oude zoon?'). Zou dit koesteren van zijn vader voor Joseef zo benauwend geweest zijn dat hij, bewust of onbewust, een manier zocht om hieraan te ontsnappen? Zag hij een mogelijkheid om via de haat van zijn broers weg te komen uit dit benauwende bestaan bij een al te liefdevolle vader? Een extra aanwijzing hiervoor vindt men in het verhaal 'Het dal Chevron', als commentaar op Genesis 37:14.

GENESIS 37:13

Joseef, ga!

Joseefs broers zijn schaapherders en zijn steeds op zoek naar weidegronden voor het kleinvee. Joseef heeft van zijn vader een aparte positie gekregen, waardoor hij bij zijn vader thuis kan blijven. Zo is de situatie in Genesis 37:12. En dan komen de broers in de buurt van Sjechem, de plaats waar zij vandaan gevlucht waren na het drama van Sjechem en Dina [zie Genesis 34]. Begrijpelijk is het dat Jaäkov zich zorgen maakt over het welzijn van zijn zoons en zijn kudde. Jaäkov stuurt Joseef er daarom op uit om informatie in te winnen over de situatie van zijn zoons. Van hen wordt in v 12 niet alleen gezegd dat zij het vee weidden, maar ook: zij gingen. Het woord 'gaan' geeft aan dat men op weg is, dat men het punt van uitgang verlaten heeft, en het einddoel nog niet bereikt heeft. De broers zijn, ook in symbolische zin, onderweg. Maar Joseef is nog gebonden aan zijn vader, hij is nog niet 'op weg'. Jaäkov geeft Joseef eerst het bevel: 'Ga!'. Vervolgens zegt hij hem: 'Ik zal je zenden'. Nog onbewust van het feit dat dit een 'gaan voor altijd' wordt, lijkt het erop dat Jaäkov zichzelf losscheurt van zijn lievelingszoon. Begint hij te begrijpen dat Joseef zijn eigen weg moet gaan, los van de knellende omarming van zijn vader?

GENESIS 37:14

Het dal Chevron

Joseef wordt door zijn vader Jaäkov naar zijn broers gestuurd om naar hun welzijn te informeren. De schrijver vertelt ons dat Jaäkov Joseef uit het dal van Chevron wegzond. Maar Chevron ligt helemaal niet in een dal, maar juist op een heuvel. De rabbijnen hebben dit ook al opgemerkt en zij verklaren dit door aan te geven dat er een symbolische betekenis in deze uitdrukking zit. Zo opperen zij dat het woord 'dal' aangeeft dat diepzinnige gedachten en plannen hier bedoeld zijn.

Een andere mogelijkheid, die aansluit bij het artikel 'Hoe maak ik mij gehaat'? Is dat het onder de hoede van zijn vader blijven voor Joseef een dal is, een situatie waarin hij geen perspectief heeft. Door het woord 'dal' te gebruiken geeft de schrijver op een verborgen wijze aan dat het verblijf in Chevron voor Joseef een leven op een laag niveau betekende.

GENESIS 37:15

Wat zoek je?

- ¶ In De Nieuwe Bijbelvertaling wordt Genesis 37:15 zo vertaald: 'Toen Joseef daar in het veld rondwaalde, kwam hij iemand tegen die hem vroeg wie hij zocht.' Dit komt bepaald niet overeen met het Hebreeuws. Allereerst komt de naam Joseef niet voor. In v 13 als hij bij zijn vader is, wordt Joseef nog wel bij name genoemd. Als hij in v 17 achter zijn broers aan gaat, klinkt de naam Joseef ook weer. Maar in dit tussengedeelte, waarin hij ronddoelt, is het alleen 'hij' en 'hem'. 'Hij' dwaalde rond in het veld. Maar er staat ook niet dat hij iemand tegen kwam. Nee, iemand vond *hém*. En dan verbetert De Nieuwe Bijbelvertaling de oorspronkelijke schrijver. Natuurlijk was Joseef op zoek naar iemand en niet naar iets. Maar er staat in het Hebreeuws heel duidelijk: *Wát* zoek je? De onbekende man begrijpt ook wel dat Joseef naar personen op zoek was, en Joseef geeft in v 16 dan ook als antwoord dat hij zijn broers zoekt. Maar de onbekende begrijpt meer van Joseefs innerlijk dan hij zichzelf op dit moment realiseert. De man weet dat Joseef wel op zoek is naar zijn broers, niet alleen in letterlijke, maar ook in overdrachtelijke zin: kunnen en willen zij broer voor hem zijn. Nog wezenlijker is dat Joseef op zoek is in zijn innerlijk: Wie ben ik? Wat is mijn levensweg?

GENESIS 37:25

Een man

- ¶ In de worsteling van Jaäkov bij de Jabok in Genesis 32:25 is sprake van 'een man'. Ook in het verhaal van Joseef bij Sjechem treedt 'een man' op. Beiden blijven anoniem. Vaak wordt dit woord dan ook vertaald met 'iemand'. Noch bij Jaäkov, noch bij Joseef wordt de identiteit van deze man onthuld. Bij Genesis 32:25 is al gesuggereerd dat met deze onbekende (onder anderen) Joseef bedoeld kan zijn. Ook hier kan de tekst suggereren dat met deze onbekende Joseef bedoeld kan zijn. Met andere woorden dat Joseef hier op zoek is naar zichzelf, naar wie hij eigenlijk is. Omdat in Genesis 32:35 met de onbekende man Joseef bedoeld kan zijn, zou hier ook Jaäkov bedoeld kunnen zijn.

GENESIS 37:24, 25, 27, 28 EN 36

De verkoop van Joseef naar Egypte

Als de broers Joseef in Genesis 37:18 al van verre zien aankomen, overleggen zij met elkaar om hem te doden. Reoeveen, de oudste broer, weet dit te voorkomen, zo staat in v 21. Hij doet in v 22 het voorstel Joseef in een put te laten zakken. Dit voorstel vindt blijkbaar genade in de ogen van de broers en in v 24 staat dan ook dat zij dat doen. In het Hebreeuws wordt voor dit woord 'laten zakken' het woord zenden gebruikt. 'Zenden' doet men iets of iemand, over een bepaalde afstand ergens heen. In het Hebreeuws zendt men een bode, een boodschap of ook een hand. Bij het laatste vertaalt men meestal met het woord 'uitstrekken'. Als in dit verhaal het woord 'zenden' gebruikt wordt, betekent het dat de broers Joseef op een afstand van hen in de put ge-deponeerd hebben. Als in v 25 dan ook staat dat zij brood gaan eten, zal dit betekenen dat zij op een flinke afstand gaan zitten. Men kan zich voorstellen dat het brood beter smaakt als men niet voortdurend het gekerm van een broer in de put moet aanhoren.

Dan doet Jehoeda in v 27 het voorstel om Joseef als slaaf aan voorbijtrekkende Jismeëlieten te verkopen. Maar voordat zij hiertoe konden overgaan, waren Midjanitische kooplui voorbij getrokken. Deze hadden Joseef achter de rug van zijn broers al uit de put getrokken en doorverkocht aan de Jismeëlieten. Met andere woorden: Midjanitische kooplui 'stalen' Joseef, zoals Joseef in Genesis 40:15 aan de schenker van de Farao uitlegt.

Tenslotte verkopen Medanieten Joseef aan Potifar. Deze Medanieten zouden een nadere aanduiding zijn voor een bepaald groep Jismeëlieten.

De conclusie uit deze wijze van lezen is dat toen de broers bij de put kwamen om Joseef er uit te trekken om hem aan de Jismeëlieten te verkopen, zij de put, tot hun verbijstering leeg vonden. In v 29 staat dan ook dat Reoeveen zijn kleren scheurt als hij, als vertegenwoordiger van de broers, bij de put komt. Vanaf dat moment leven de broers in de overtuiging dat Joseef op een of andere manier is omgekomen door een wild dier. Alleen dat vermaledijde kleed, dat kleed met de lange mouwen, zou tegen hen pleiten. Maar in plaats dat het tegen hen zou getuigen, maken zij er een getuige à décharge van door het in bloed te dompelen. Als Jaäkov in v 33 tot het besef komt dat Joseef door een wild dier verscheurd is, staan zijn zoons er schuld bewust bij, maar wel met dezelfde overtuiging als hun vader: Joseef is omgekomen. En hun troost in v 35 is slechts ten dele gespeeld.

JUDA EN TAMAR

GENESIS 38

Inleiding

Wat de achtergrond van dit verhaal betreft het volgende:

In de Talmoed, in *Beresjiet Rabba* 85, staat geschreven: 'De broers waren bezig met de verkoop van Joseef, Joseef treurde over zijn slavenbestaan, Reoeveen werd gekweld door over zijn misstap met Bilha [zie *Genesis* 35:22], Jaäkov treurde over de verdwijning van Joseef, Jehoeda treurde over zijn vrouw, en de Heilige, gezegend zij Hij, schiep intussen het licht van de koning messias. Immers uit de gemeenschap van Jehoeda en Tamar werd Perets geboren. Eén van de nazaten van Perets, Boaz, trouwt –hij ook– met een niet-Joods meisje: Roet. Uit hun verbintenis werd Oved geboren, de grootvader van koning David. Zo legt de Heilige, gezegend zij Hij, in de donkere jaren van haat, honger en ballingschap al de grondslag voor de toekomstige verlosser die uit het geslacht van David zal zijn.' Daardoor lijkt het boek Roet een 'verloste' versie van het verhaal van Jehoeda en Tamar te zijn.

Volgens IBN EZRA is het verhaal van Jehoeda en Tamar bedoeld om een tegenstelling aan te geven met het volgende hoofdstuk waarin het verhaal van Joseef en de vrouw van Potifar beschreven wordt. Daar blijkt de rechtvaardige Joseef wél bestand tegen de verleidingen van een vrouw en Jehoeda in het verhaal van *Genesis* 38 niet.

Het is zeer de vraag of deze interpretatie wel de juiste is. Mijns inziens zijn er juist grote overeenkomsten in de motieven van de vrouwen die een hoofdrol spelen in deze verhalen. Tamar wilde Jehoeda nageslacht bieden. Als het niet via een zoon van Jehoeda was, dan maar via Jehoeda zelf. Zo wil ook de vrouw van Potifar dat Joseef haar een kind biedt [zie *het commentaar bij Genesis* 39].

En het geschiedde in die tijd dat Jehoeda afdaalde van bij zijn broers en hij week af [...] tot een Adoelamitisch man en diens naam was Chira.

38:1

Afdalen: dit woord wordt vaak letterlijk gebruikt, maar het heeft ook een symbolische betekenis. Er staat ook niet 'Jehoeda daalde in die tijd af...', maar 'het geschiedde dat hij afdaalde'. Het woord 'geschieden' duidt aan dat wat hier be-

schreven wordt belangrijk is. Vaak komt hierna een dramatische wending in het verhaal.

De rabbijnse uitleg over de scheiding van Jehoeda en zijn broers is de volgende: als zij het verdriet van hun vader zien over het verlies van Joseef verwijten zij Jehoeda dat hij hun een verkeerd advies gegeven heeft. Jehoeda had namelijk geadviseerd om Joseef te verkopen. Zij zeggen: Als jij ons geadviseerd had hem terug te brengen naar onze vader, zouden wij naar jou geluisterd hebben. *Afwijken tot: nathah ad*: deze uitdrukking komt verder nergens voor. *Nathah el* betekent 'zich wenden tot'. Het woordje *el* geeft een richting aan, maar '*ad*' geeft het bereiken aan. RASJI geeft als uitleg: het betekent 'hij zette een zaak met hem op'.

Adoeulam betekent 'schuilplaats'.

Chira betekent 'adel'.

Van bij: letterlijk staat er zelfs 'van met'. Dit betekent dat Jehoeda en zijn broers tevoren één geheel vormden. Blijkbaar heeft wat zij Joseef en hun vader aangedaan hebben, zoveel invloed gehad dat die eenheid nu ver te zoeken is. Jehoeda is de zondebok en is in ongenade gevallen en nu zoekt hij zijn heil bij de heidenen.

38:2 *En Jehoeda zag daar de dochter van een Kenaänitisch man en zijn naam was Sjoea en hij nam haar en hij kwam tot haar.*

Kenaäniet: dit woord betekent ook 'koopman'. Later wordt in de wet de Israëlieten uitdrukkelijk verboden om Kenaänitische vrouwen te huwen. Opmerkelijk is dat het Israëlitische koningshuis zowel van de mannelijke kant (Jehoeda), alsook van de vrouwelijke kant (zie het verhaal van Roet de Moabitische) niet zuiver Avrahamitisch is.

Sjoea: geluk, rijkdom. Blijkbaar zoekt Jehoeda zijn toevlucht ('schuilplaats') bij handel en rijkdom.

Nemen: een vrouw 'nemen' is in Genesis de gewone uitdrukking voor 'een vrouw huwen'.

De vrouw wordt hier wel driemaal genoemd, maar alle drie keer zonder dat haar naam vermeld wordt: 'de dochter van', 'haar' en 'haar'.

38:3 *En zij werd zwanger en zij baarde een zoon en hij noemde zijn naam Eer.*

Hij noemde: blijkbaar geeft Jehoeda zijn oudste zoon de naam.

Eer betekent 'wachtend' of 'ontwaak!'

38:4 *En zij werd nogmaals zwanger en zij baarde een zoon en zij noemde zijn naam Onan.*

Zij noemde: hier geeft Jehoeda's vrouw zijn tweede zoon de naam.

Onan betekent 'krachtig', of (volgens anderen) 'verdriet'. (Vergelijk de naamgeving van Benjamin door zijn moeder Racheel. Zij noemde hem Ben-oni, dat is 'zoon van mijn verdriet').

En zij ging nogmaals voort en zij baarde een zoon en zij noemde zijn naam Sjela en hij was in bedrog toen zij hem baarde. 38:5

Nogmaals voort: in vers 4 staat het woord 'nogmaals'. Hier ook, maar hier staat het als het ware dubbelop: nogmaals opnieuw baarde ze. Van een nieuwe zwangerschap is hier geen sprake evenmin als bij Hèvel [zie Genesis 4].

Sjela betekent 'bede', of 'teleurstelling'. Was de vrouw teleurgesteld omdat haar man afwezig was tijdens zijn geboorte?

Hij: hiermee zal wel Jehoeda bedoeld zijn.

Bedrog: Volgens RASJI was dit de naam van de plaats waar ze het kind kreeg.

En Jehoeda nam een vrouw voor Eer zijn eerstgeborene en haar naam was Tamar. 38:6

Jehoeda nam: In v 2 staat ook al dat Jehoeda 'nam'. Misschien dat de schrijver ons al argwanend gaat maken over de relatie tussen Jehoeda en deze vrouw. Waarom 'nam' zijn zoon Eer niet zelf een vrouw?

Er moet hier een lange tijd verstreken zijn tussen het afdalen van Jehoeda en het huwelijk van zijn oudste zoon. Later blijken er 22 jaar verstreken te zijn tussen de verkoop van Joseef en Jaäkovs afdalen naar Egypte. In deze tijd moet het verhaal van Jehoeda en Tamar gespeeld hebben.

Eerstgeborene: het zal niet zonder betekenis zijn dat deze aanduiding hier gebruikt wordt. Tamar betekent 'dadelpalm'. Volgens de Midrasj was zij zo mooi als een dadelpalm. Een dadelpalm is een boom die aantrekkelijk is om in te klimmen en van zijn vruchten te genieten. Zie bijvoorbeeld Hooglied 7 waar de minnaar zijn geliefde met een dadelpalm vergelijkt.

Ook wordt er nog een andere Tamar genoemd, in 2 Samuel 13. Die Tamar is een dochter van David, en haar halfbroer Amnon wordt verliefd op haar.

*En het geschiedde dat Eer, de eerstgeborene van Jehoeda, slecht was in de ogen van de Eeuwige en de Eeuwige doodde hem. 38:7

Eerstgeborene: opnieuw dit woord. De eerstgeborene heeft het eerstgeboorterecht maar tegelijk behoort hij de verantwoordelijkheid voor de familie van zijn vader over te nemen. Hier wordt de uitdrukking 'slecht zijn' gebruikt en niet 'kwaad doen'.

Slecht: Wat waren de slechte daden van Eer?

In deze verzen lijkt daarvan niets gezegd te worden. Zou het net als bij Esau het gemis aan verantwoordelijkheidsgevoel zijn geweest?

38:8–10

38:8 *En Jehoeda zei tot Onan: kom tot de vrouw van je broer en ga het zwagerhuwelijk met haar aan en richt zaad op voor je broer.*

Zwagerhuwelijk: zie hiervoor Deuteronomium 25:5.

Komen tot: met als betekenis het uitvoeren van de geslachtsdaad.

Oprichten: laten opstaan, doen opstaan.

Zaad: nageslacht. Want volgens de regels die golden voor het zwagerhuwelijk, werd de verwekte zoon als zoon van de overleden broer gerekend.

38:9 *Maar Onan wist dat het zaad niet voor hem zou zijn. En het geschiedde steeds als hij kwam tot de vrouw van zijn broer, dat hij (het zaad) op de aarde vernietigde, om geen zaad aan zijn broer te geven.*

Geschieden: door gebruik van dit woord vraagt de tekst extra aandacht voor wat erop volgt.

Vernietigen: er staat niet vermeld wát Onan vernietigde. Hij zal coïtus interruptus hebben toegepast om daardoor bevruchting te voorkomen.

Dit doet denken aan het verhaal van Kajin die zijn broer Hèvel doodde. In Genesis 4:10 staat dat het bloed (eigenlijk het meervoud: bloedjes) van Hèvel schreeuwt van de grond tot God. Hier staat dat Onan het zaad op de aarde, de grond, vernietigde.

In Deuteronomium 25:5–10 staan de voorschriften beschreven van het zwagerhuwelijk. Als de broer van de overledene weigert om nageslacht voor zijn broer te verwekken en zijn plicht verzaakt, zal de weduwe hem zijn schoen uittrekken en hem in het gelaat spuwen. Hier doet Onan alsof hij zijn vader gehoorzaamt, maar hij misbruikt Tamar voor zijn eigen plezier. Waar het Jehoeda en Tamar om te doen was, namelijk het zwanger worden van Tamar, ontloopt hij op die manier. Het ging er bij Jehoeda om, aan de overleden Eer en Tamar een nakomeling te geven. Onan onttrekt zich aan deze verantwoordelijkheid.

38:10 *En het was slecht in de ogen van de Eeuwige wat hij gedaan had. En hij doodde ook hem.*

Ook hem: betekent dit dat Eers zonde dezelfde was als die van Onan?

Van Onan wordt niet gezegd dat hij slecht wás, maar wat hij dééd was slecht. Volgens sommige rabbijnen betekent de opdracht 'Gaat heen, vermenigvuldigt u' in Genesis 9:1, dat een man geen anticonceptie mag toepassen. Dit gebod was namelijk aan Noach en zijn zonen gegeven. Anticonceptie door een vrouw is wel geoorloofd.

En Jehoeda zei tot Tamar zijn schoondochter: Ga wonen, weduwe, in het huis van je vader tot groot geworden is Sjela mijn zoon. Want hij dacht: opdat hij niet sterft, ook hij, als zijn broers. En Tamar ging. En zij woonde in het huis van haar vader. 38:11

Jehoeda lijkt in zijn gedachten Tamar de schuld te geven van de dood van zijn beide zoons, en hij is bang dat zijn derde zoon ditzelfde lot zal ondergaan. Gaan: men zou verwachten dat er stond dat Tamar wegging. Het woord 'gaan' heeft als betekenis dat men een bepaalde weg gaat. Het lijkt nu nog een doodlopende weg die Tamar gaat, maar zij probeert richting aan haar leven te geven.

En de dagen werden veel. En de dochter van Sjoea, de vrouw van Jehoeda, stierf. En Jehoeda troostte zich. En hij ging op over de scheeders van zijn kleinvee, hij en Chira, zijn metgezel, de Adoelamiet naar Timna. 38:12

Zich troosten: In Genesis 37:35 weigert Jaäkov zich te laten troosten over de dood van Joseef.

Schape scheren: dit was een belangrijk jaarlijks feest bij veehouders. In Genesis 31 wordt beschreven hoe Lavan, de schoonvader van Jaäkov, zijn schape scheert en zijn hele familie uitgenodigd heeft, behalve Jaäkov en zijn gezin. Dit gaf Jaäkov de gelegenheid er heimelijk vandoor te gaan. In 1 Samuel 25:2–8 wordt verteld over het grootse feest van Naval. En nog een verhaal over schape scheren staat in 2 Samuel 13:23.

In ons verhaal lijken de dagen van rouw voor Jehoeda voorbij, en hij kan deelnemen aan dit feest.

En er werd verteld aan Tamar door te zeggen: Zie jouw schoonvader gaat op naar Timna om zijn kleinvee te scheren. 38:13

Schoonvader (van de vrouw): in het Hebreeuws 'cham'. Dit woord komt uitsluitend hier voor (tweemaal) en tweemaal in het verhaal van Eli in 1 Samuel 4. In dat verhaal gaat het over een schoondochter die zwanger is en bevalt. Mogelijk dat de schrijver van Sjemoeëel door daar ditzelfde woord te gebruiken verband wil leggen met het verhaal van Jehoeda en Tamar.

De schoonvader van de man wordt aangeduid met een heel ander woord: *chotan*.

Opgaan naar Timna: in Richteren 14:1 staat dat Simson afdaalde naar Timna. Ook al is een ander Timna bedoeld, toch lijken de schrijvers door deze woorden met tegengestelde betekenis te gebruiken, aan te willen geven dat deze beide verhalen diametraal tegenover elkaar staan.

Scheren van het kleinvee: dit is een feestelijke gebeurtenis [zie het verhaal in 1 Samuel 25 over het schape scheren van Naval].

38:14-17

38:14 *En zij verwijderde het weduwekleed van op zich, en zij bedekte zich met de sluier en zij verhulde zich. En zij ging zitten in de opening van Enajim, die op de weg naar Timna is. Want zij had gezien dat Sjela groot geworden was. En zij, zij was hem niet tot vrouw gegeven.*

Zich bedekken met de sluier: om niet herkend te worden, maar dat niet alleen. Door een sluier gaf een vrouw in die tijd aan dat zij zich tegen betaling aanbod [zie Spreuken 7:10, waar staat dat een hoer een bepaalde kleding droeg waaraan zij te herkennen was].

De sluier: het lidwoord geeft aan dat dit voorwerp een belangrijke rol speelt in het verhaal.

Sluier: dit woord komt alleen hier voor en in Genesis 24, waar Rivka zich bedekt met een sluier. Rivka moet zich als een hoer gevoeld hebben, want zij is met goud gekocht en wordt aan een wildvreemde man overgeleverd die haar meeneemt de tent in.

Zich verhullen: volgens rabbijn VREDENBURG betekent dit woord dat zij zich als hoer vermomde.

Enajim: als plaats onbekend. Letterlijk vertaald betekent dit woord 'beide ogen'. Deze betekenis zal zeker een rol spelen in het verhaal, waar het steeds gaat over zien en wat niet gezien mag worden, wat bedekt blijft.

38:15 **En Jehoeda zag haar en hij dacht dat zij een hoer was, want zij had haar aangezicht bedekt.*

Hebreeuwse vrouwen waren normaal niet gesluierd.

Bedekken: ook dit woord komt, net als het woord 'sluier', voor in het verhaal in Genesis 24. Ook daar 'bedekt' Rivka zich met een 'sluier'.

38:16 *En hij week af tot haar tot de weg. En hij zei: Kom toch! Laat mij tot je komen. Want hij wist niet dat zij zijn schoondochter was. En zij zei: Wat zul je mij geven als je tot mij komt?*

Afwijken: hetzelfde woord als in v 1 gebruikt wordt. Jehoeda lijkt steeds verder van de juiste weg af te wijken.

Tot de weg: er staat niet 'naast' de weg of 'bij' de weg. Wordt mogelijk bedoeld dat er voor Tamar – en ook voor Jehoeda – een nieuwe weg ontstaat om te gaan?

38:17 **En hij zei: Ik, ik zal zenden een geitenbokje uit het kleinvee. En zij zei: Als je een onderpand geeft tot je het gezonden hebt.*

Geitenbokje: dit is het symbool van vruchtbaarheid. Ook Simson neemt voor zijn vrouw in Timna een geitenbokje mee als hij haar wil bezoeken (Richte-

ren 15:1). Op grond van deze twee verhalen menen sommigen dat een geitenbokje het loon voor een hoer was, maar in andere verhalen lijkt het gewoon als geschenk te fungeren.

En hij zei: wat voor onderpand zal ik je geven? En zij zei: Jouw zegel en jouw snoer en jouw staf die in jouw hand is. En hij gaf het haar. En hij kwam tot haar en zij werd zwanger van hem. 38:18

Zegel, snoer, staf: tekenen van Jehoeda's waardigheid. Volgens de rabbijnse uitleg zijn het symbolen van het koningschap: de zegelring als teken van koninklijke waardigheid, het snoer (of de mantel, zoals dit woord soms vertaald wordt) als teken van rechterlijke waardigheid, en de staf of scepter van de masjiach.

In Genesis 41:42 krijgt Joseef van Farao ook drie tekenen van zijn waardigheid: een zegelring, een kleed en een gouden ketting. Door het kleed wordt daar gesymboliseerd dat Joseef zich anders gaat gedragen dan tevoren. Daarvoor was hij ondergeschikt, daarna is hij heerser. Hier bij Jehoeda is sprake van 'staf' in plaats van 'kleed'. Jehoeda is na dit gebeuren niet een ander mens geworden. Mogelijk dat 'de staf in de hand' iemands macht of kracht symboliseert.

En zij stond op en zij ging en zij deed de sluier af van op haar en zij kleepte zich met haar weduwekleed. 38:19

En Jehoeda zond het geitenbokje in de hand van zijn kameraad de Adoelamiet, om het onderpand te nemen uit de hand van de vrouw. Maar hij vond haar niet. 38:20

Met opzet laat de tekst de naam Chira weg. Vanwege het schaamtevolle werk dat hij moet doen?

De hand van de vrouw: De situatie is Jehoeda uit de hand gelopen en hij heeft het nu zijn kameraad in handen gegeven. Maar deze is niet in staat om iets met Jehoeda's verzoek te doen. De vrouw laat zich de zaak niet uit handen nemen.

En hij vroeg de mannen van haar plaats door te zeggen: Waar is die gewijde prostituee, in Enajim, op de weg. En zij zeiden: Niet is hier(in) een gewijde prostituee geweest. 38:21

Gewijde prostituee: gewijde prostitutie was iets wat bij vele religies voorkwam. Bij de dienst aan de EEUWIGE is het streng verboden, maar in het denken van de mensen was zoiets acceptabel, ja zelfs een verheven bezigheid. En 'gewijde prostituee' bood seksuele diensten aan, niet tegen betaling, maar om religieuze redenen. Bij veel culturen stond deze vorm van 'dienstverlening' in hoog aanzien. Vandaar dat Chira niet naar een gewone hoer vraagt, want dat is voor hem en Jehoeda gênant.

- 38:22 *En hij keerde terug naar Jehoeda, en hij zei: Ik heb haar niet gevonden. En ook zeiden de mannen van de plaats: Niet is hier(in) een gewijde prostituee geweest.*
- 38:23 *En Jehoeda zei: Laat zij voor zich nemen opdat wij niet te schande worden. Zie, ik heb dit geitenbokje gezonden, en jij hebt haar niet gevonden.*
In Genesis 37:31 heeft Jehoeda zijn vader met een geitenbokje bedrogen, en hier wordt hijzelf op een soortgelijke manier misleid.
- 38:24 **En het geschiedde (na) ongeveer drie maanden dat aan Jehoeda verteld werd, door te zeggen: Tamar, uw schoondochter heeft gehoereerd, en ook, zie! Zij is zwanger van haar hoererij. En Jehoeda zei: Brengt haar naar buiten en zij zal gebrandmerkt worden.*
Door te zeggen: dit wijst erop dat het een officiële mededeling is.
Brandmerken: gewoonlijk wordt vertaald 'verbranden'.
- 38:25 **Zij was naar buiten gebracht en zij, zij zond naar haar schoonvader (een boodschap) door te zeggen: Van de man van wie dit is ben ik zwanger. En ze zei: Herken toch van wie de zegel en de snoeren en deze staf zijn.*
En: heel opvallend ontbreekt dit verbindende woord aan het begin van de zin. Mogelijk dat het zoiets betekent als 'Ze was nauwelijks naar buiten gebracht'. Het geeft in elk geval aan dat het verhaal niet zonder haperingen voortgaat.
Door te zeggen: In v 13, 21 en 22 waren er blijkbaar ook al officiële verklaringen. Opvallend is dat de sprekers hun woorden extra gewicht geven, maar dat hebben hun uitspraken ook nodig, want ze werden op dubieuze gronden gedaan.
Herkennen: precies dezelfde uitdrukking als in Genesis 37:33, waar het bebloede kleed van Joseef aan Jaäkov getoond wordt.
Zegel, snoeren en staf: Als Tamar, beschuldigd van overspel, voor Jehoeda gebracht wordt, veroordeelt deze haar op grond van de feiten. Het vonnis wordt geveld voordat de beschuldigde iets tot haar verdediging heeft kunnen zeggen. Maar na de veroordeling laat zij de corpora delicti zien met de volgende woorden: 'Kijkt u eens goed van wie dit zegel, dit snoer en deze staf zijn.'
- 38:26 **En Jehoeda herkende ze. En hij zei: Zij is rechtvaardiger dan ik. Want daarom [...]. Ik heb haar niet aan Sjela mijn zoon gegeven. En niet was hij voortgegaan haar nog te kennen.*
Herkennen: precies hetzelfde woord als in Genesis 37:33 staat, waar Jaäkov het kleed van Joseef herkent.
Rechtvaardiger dan ik: een andere vertaling is: Zij is rechtvaardig. Van mij (is het). Met deze weergave van de tekst erkent Jehoeda ruitertlijk dat hij de verwekker is van de vrucht bij Tamar en dat Tamar in haar recht staat.

Hij was niet voortgegaan haar te kennen: zoals FOKKELMAN aantoon, is Jehoeda hier niet het onderwerp maar Sjela! Als het onderwerp niet met name genoemd wordt slaat dit terug op de laatst genoemde persoon, en dat is niet Jehoeda zelf maar zijn zoon Sjela. Jehoeda had Tamar bestemd voor zijn zoon Sjela; haar als het ware in ondertrouw aan hem gegeven. En in dit vers wordt te kennen gegeven dat Sjela en Tamar geen seksuele relatie gekregen hebben.

En het geschiedde in de tijd dat zij zou baren. Zie! Een tweeling in haar buik. Tweeling: vandaar dat haar zwangerschap al zichtbaar was toen zij drie maanden zwanger was. 38:27

En het geschiedde toen zij baarde, dat hij een hand uitstreckte. En de vroedvrouw nam (hem) en zij bond een scharlaken draad om zijn hand, door te zeggen: Deze is het eerst uitgegaan. 38:28

En het geschiedde toen hij zijn hand terugtrok, dat, zie, zijn broer was naar buiten gekomen. En zij zei: Hoe ben jij doorgebroken. Tegen jou is hij doorgebroken. En hij noemde zijn naam Perets (doorbraak). 38:29

En daarna was zijn broer naar buiten gekomen, die om zijn hand de scharlaken draad had. En hij noemde zijn naam Zerach (morgenrood). De naamgeving van beide kinderen gebeurt blijkbaar door de vader Jehoeda. 38:30

GENESIS 38

De uitverkoren zoon

Nadat Avram door GOD geroepen was, bleek de uitverkiezing van GOD steeds één der zoons te betreffen: niet Jijsmaël maar Jitschak, en daarna niet Esau maar Jaäkov. De zoons van Jaäkov wachten op hun beurt vol spanning wie van hen de uitverkorene zal zijn. Ze beseffen niet dat zij alle twaalf uitverkoren zijn om hun bijdrage te leveren aan het volk Israël. Reoeveen als oudste meent het meeste recht te hebben om zijn vader op te volgen, maar hij moet zich ook gerealiseerd hebben dat steeds de oudste zoon (Jisjmaël en Esau) door GOD afgewezen werd. Door gemeenschap te hebben met Bilha, een bijvrouw van zijn vader, probeert hij zijn rechten al te doen gelden voordat Jaäkov overleden is. Sjimon en Levi spelen voor eigen rechter door Sjemchem uit te moorden. Zou Jehoeda dan degene zijn die in aanmerking komt om de verantwoording voor de hele familie op zich te nemen? Na zijn onjuiste advies in Genesis 37 valt hij in ongenade bij de andere broers. In hoofd-

stuk 38:1 lijkt de schrijver ons dan ook mee te delen dat Jehoeda aan lager wal raakt. Jehoeda raakt de familieband kwijt, terwijl Joseef ook al uit het zicht verdwenen is. En Joseef was nog wel door zijn vader als toekomstig hoofd van de familie aangewezen. Joseef kreeg tenminste een koninklijk kleed (Genesis 37), en hij wordt omschreven als een zoon van Jaäkovs 'ouderdom'. Dit betekent dat hij de opvolger van zijn vader moest worden. In de hoofdstukken die hierna komen lijkt het als onderstroom in de vertelling te gaan om de macht: wie wordt degene die de hele familie leidt, Joseef of Jehoeda? Joseef lijkt het meest in aanmerking te komen. Hij heeft grote capaciteiten en in de leerschool van het leven heeft hij zijn lessen geleerd. En hij krijgt een hoge positie in Egypte. Maar aan het eind van Genesis lijkt hij zelfs niet meer als zoon van Jaäkov mee te tellen; zijn plaats wordt ingenomen door zijn beide zoons Menasje en Efrajim. Aan de andere kant krijgt hij via zijn zoons een dubbel deel als Jaäkov Efrajim en Menasje als eigen zonen annexeert. Hoewel hij zelf dan niet meer meetelt als zoon van Jaäkov, speelt Joseef als Egyptenaar, als buitenstaander, een belangrijke rol in het voortbestaan van het volk. En Jehoeda wordt de meest vooraanstaande van de broers. De vraag is of er in hoofdstuk 38 al redenen aan te wijzen zijn voor deze 'opgang' van Jehoeda.

GENESIS 38:7

De zonde van Jehoeda's oudste zoon

¶ Jehoeda's vrouw baart hem drie zoons, Eer, Onan en Sjela, zoals in Genesis 38:3–5 vermeld wordt. Blijkbaar vindt Jehoeda op een gegeven ogenblik de tijd gekomen om Eer te laten trouwen. Eer was kennelijk zelf nog niet op zoek naar een vrouw. In v 6 wordt Eer 'eerstgeborene' genoemd. Dit is overbodig, want in v 3 wordt al verteld dat Jehoeda's vrouw zwanger wordt en een zoon baart nadat Jehoeda tot haar gekomen is. Een dergelijke zogenaamd overbodige mededeling betekent dat dit woord extra nadruk krijgt. Het eerstgeboren zijn van Eer heeft betekenis in het verhaal. Dan staat er in v 7, in De Nieuwe Bijbelvertaling: 'Eer was slecht in de ogen van de Heer, en daarom liet de Heer hem sterven.'

Wat zou Eers zonde geweest zijn? Zo op het eerste gezicht wordt niets kwaads van hem verteld. Zijn er toch aanwijzingen waarom zijn handelwijze niet de goedkeuring van de Eeuwige kon wegdragen? Wat in De Nieuwe Bijbelvertaling niet uitkomt, is dat in v 7 Eer nogmaals 'eerstgeborene' wordt genoemd. Dit tweemaal 'eerstgeborene' betekent dat Eer zich als eerstgeborene moest gedragen. Gezien het feit dat zijn vader voor hem een vrouw opzoekt, lijkt hij zelf weinig initiatief te ontplooiën. In het boek Genesis is het herhaalde-

lijk de eerstgeborene, die tekortschiet. Denk aan Kajin, Jismaël en Esau. Van Eer, de eerstgeborene staat hier niet dat hij slechte dingen dééd, maar dat hij slecht wás.

GENESIS 38:7, 10 EN 14

Waarom niet de derde zoon?

Tamars eerste man Eer komt om door ingrijpen van de Eeuwige, zo staat het in Genesis 38:7. Tamars tweede man Onan eveneens, volgens v 10. In v 14 staat dat Jehoeda's derde zoon Sjela volwassen geworden is. En deze man is haar toegezegd als derde echtgenoot. Als Tamar ziet dat Jehoeda geen aanstalten maakt om dit huwelijk te regelen, gaat zij zelf tot actie over. Men zou verwachten dat Tamar naar haar schoonvader zou gaan om hem aan zijn belofte te herinneren. Maar ze doet iets volkomen onverwachts, iets wat in onze ogen zeer af te keuren is, namelijk haar schoonvader verleiden.

Wat zou Tamars motief geweest zijn? Is er in de tekst een aanwijzing te vinden voor het gedrag van Tamar? In de grondtekst luidt het slot van v 14 vertaald ongeveer zo: 'Maar zij, zij was hem niet tot vrouw gegeven.' Het lijkt erop dat Sjela al een ánder tot vrouw gekregen had. Nu kwam een huwelijk met meerdere vrouwen in die tijd vaker voor. Zie bijvoorbeeld Avraham en Esau en Jaäkov. Mogelijk dat Tamar zich realiseerde dat al deze huwelijken problematisch waren. Mogelijk wilde zij geen kind van Sjela. Maar wel wilde ze een afstammeling van Jehoeda. En Jehoeda was weduwnaar en had geen verplichtingen aan een vrouw. Wat lag meer voor de hand dan hem te verleiden.

En dus vraagt ze van Jehoeda geen gunst, namelijk om Sjela aan haar te geven, waardoor zij een tweederangs echtgenote van Sjela zou worden. Ze onderneemt een gewaagd initiatief en zet haar goede naam en zelfs haar leven op het spel.

GENESIS 38:15

Tamar gesluierd

In De Nieuwe Bijbelvertaling worden v 14 en 15 zo vertaald: '(Tamar) legde haar weduwedracht af, bedekte zich met een sluijer zodat ze onherkenbaar was (...) Toen Jehoeda haar zag hield hij haar voor een hoer, want haar gezicht was bedekt.'

Het woord dat voor sluijer gebruikt wordt (*tsaief*), komt alleen hier en in Genesis 38:14 voor. Door alle bekende Joodse commentatoren wordt ontkend

dat het hier om de kleding van een hoer zou gaan. Zij beroepen zich bijvoorbeeld op de situatie in Assyrië waar hoeren juist niet gesluierd waren. Tamar zou deze sluier alleen dragen om niet herkend te worden. Hun redenering zal wel te maken hebben met het vrijpleiten van Jehoeda die in dit verhaal als de eerste de beste hoerenloper afgeschilderd wordt.

Met deze verklaring gaat men wel voorbij aan v 15 waar heel duidelijk staat dat Jehoeda haar voor een hoer hield, want ze had haar gelaat bedekt. Zowel in v 14 als in v 15 wordt hetzelfde woord 'bedekken' gebruikt. Tamar heeft met opzet haar gelaat met een sluier bedekt, niet alleen om niet herkend te worden, maar ook om voor hoer aangezien te worden door haar schoonvader.

GENESIS 38:14 EN 17

Zij niet, ik wel

- ¶ Met extra nadruk zegt de tekst van Genesis 38:14 dat zij Tamar niet aan Jehoeda's derde zoon tot vrouw is gegeven. In v 17 staat met veel nadruk tweemaal 'ik'. 'Ik, ik zal je een geitenbokje laten brengen.' Een geitenbokje zou symbolisch zijn voor vruchtbaarheid. Nadat tweemaal 'zij' is genoemd, wordt hier tweemaal 'ik' gebruikt om Jehoeda aan te duiden. Tamar heeft twee mannen gehad, en van geen van beiden kreeg ze een kind. Mogelijk door anticonceptieve maatregelen van hun kant. En de derde man werd haar niet toegewezen. Nu zal Jehoeda zelf haar zwanger maken.

GENESIS 38:24

Verbrand de hoer?

- ¶ De straf op hoererij of echtbreuk in Israël was steniging. Deuteronomium 22:24 bijvoorbeeld is daar heel duidelijk in. Alleen de dochter van een priester die op hoererij betrapt was, moest verbrand worden. Het is zeer de vraag of deze laatste straf ooit uitgevoerd is. In het geval van Tamar is het zeer ongeloofwaardig dat hier sprake zou kunnen zijn van verbranding. Een zwangere vrouw die niet eens een nakomeling van Jaäkov was, kon nooit tot een dergelijke straf veroordeeld worden. RABBI YEHUDA HA-HASSID heeft verklaard dat niet gelezen moet worden 'verbranden', maar brandmerken. Als sprake is van 'verbranden' staat er namelijk altijd bij door vuur. Zie bijvoorbeeld Leviticus 21:9 en Richteren 14:15. Dit laatste 'door vuur' ontbreekt hier! Ook in de *Codex Hammurabi* staat dat ontrouwe vrouwen gebrandmerkt moeten worden op hun voorhoofd. Hier wordt ook de passieve vorm gebruikt: 'men' kwam vertellen. Het is alsof

niemand persoonlijk verantwoordelijk hiervoor zal zijn. Zij moet gebrandmerkt worden.

GENESIS 38:25

In ogenschouw nemen

Deze zelfde woorden 'goed kijken' komen ook voor in Genesis 37:32, waar Jehoeda en zijn broers hun vader Jaäkov bedriegen met het bebloede kleed van Joseef. Ook in Genesis 38:25 staat: 'Neem toch in ogenschouw.' Jehoeda wordt hier in Genesis 38 met zijn eigen uitspraak geconfronteerd. En in v 26 staat dat Jehoeda goed keek, en hij vervolgt met het erkennen van zijn schuld: Zij is onschuldig maar ik niet.

GENESIS 38:26

Tamar rechtvaardig

Genesis 38:26 wordt gewoonlijk vertaald met een vergrotende trap: Zij is rechtvaardiger dan ik. Een andere vertaling die ook mogelijk is en wellicht zelfs beter in het verhaal past is: Zij is rechtvaardig. Van mij is het (de zwangerschap).

Moest Jehoeda wel zijn vaderschap toegeven? Als hij zich vrij had willen pleiten, was dat mogelijk geweest. Wie bewijst dat Tamar uitsluitend met hém gemeenschap heeft gehad. Als hoer vermomd heeft zij Jehoeda verleid, maar zo zou ze het toch met elke willekeurige man hebben kunnen aanleggen? Het pleit voor de integriteit van Jehoeda dat hij erkent dat hij de verwekker is van de kinderen van Tamar.

JOSEEF IN HET HUIS

van Potifar

GENESIS 39

Inleiding

Na de interruptie van Genesis 38 waarin de gebeurtenissen van Jehoeda en Tamar beschreven worden, keert de schrijver terug naar de levensloop van Joseef. Dat de verhalen van Tamar en de vrouw van Potifar zo dicht bijeen staan wijst erop dat bij beide eenzelfde motief speelt. Beide vrouwen wilden een kind, Tamar via Jehoeda en de vrouw van Potifar via Joseef. Volgens de rabbijnse traditie zou de vrouw van Potifar via de astrologie te weten zijn gekomen dat de kinderen van Joseef ook haar nageslacht zouden zijn. Ze realiseerde zich hierbij niet dat zij het niet zelf zou zijn die Joseef kinderen zou baren, maar haar eigen dochter. Volgens de traditie was Asenat, de dochter van Potifera, namelijk haar dochter [zie Genesis 41:45].

En Joseef had men doen afdalen naar Egypte. En Potifar, een hoveling van Farao, overste van de lijfwacht, een Egyptisch man, kocht hem uit de hand van de Jismaëlieten, die hem daarheen hadden doen afdalen. 39:1

Afdalen: letterlijk bedoeld, maar zeker ook in figuurlijke zin.

Hoveling: met dit woord wordt een hooggeplaatste ambtenaar bedoeld, die zeer waarschijnlijk eunuch, een gecasteerde, was.

Overste van de lijfwacht: een hoge functie in Egypte. Potifar was hoofd van het gevangeniswezen, hoofd van de lijfwacht van Farao.

Een Egyptisch man: in v 1, 2 en 5 wordt dit vermeld. Het lijkt logisch dat iemand met zo'n hoge functie in Egypte, een Egyptenaar was. Dat dit hier er speciaal bij gezegd wordt, kan betekenen dat de machthebbers op dat moment niet van Egyptische komaf waren. Velen menen dat de Hyksos in die tijd aan de macht waren. Ook de Farao was dan een Hyksos, een niet-Egyptenaar. En in zo'n situatie is het wel opmerkelijk dat Potifar als Egyptenaar zo'n hoge positie had en is het logisch dat dit apart vermeld wordt.

Hand: of 'macht'.

39:2 *En de Eeuwige maakte geschiedenis met Joseef en hij werd een voorspoedig man. En hij maakte geschiedenis in het huis van zijn heer, de Egyptenaar.*

Geschiedenis maken / worden: driemaal komt dit woord in dit vers voor. Meestal vertaalt men het met een vorm van het werkwoord 'zijn', maar het geeft geen statische toestand aan, maar meer een bewegen, een voortgang. Men zou ook kunnen vertalen: De Eeuwige werd met Joseef, en hij werd voorspoedig, en hij werd ... in het huis van zijn heer.

Dit is de enige keer dat de EEUWIGE als handelend persoon voorgesteld wordt in de verhalen over de kinderen van Jaäkov. Pas in Exodus 3 treedt GOD weer handelend op. Ook opvallend is dat alleen de verteller het heeft over de Eeuwige. De personen die een rol spelen in deze verhalen hebben het over GOD.

39:3 *En zijn heer zag dat de Eeuwige met hem was, en alles wat hij deed, liet de Eeuwige gelukken in zijn hand.*

Was: dit geeft een blijvende toestand aan.

Hij deed: bedoeld is wat hij steeds deed.

In zijn hand: Joseef had het in zijn hand (dat is 'zijn macht') doordat de Eeuwige hem deze mogelijkheid gaf.

39:4 *En Joseef vond genade in zijn ogen, en hij bediende hem, en hij stelde hem aan over zijn huis, en alles wat hij had, had hij in zijn hand gegeven.*

Genade: vele gevangenen zullen gezocht hebben naar genade in de ogen van Potifar en het niet gevonden hebben. Joseef vond het zomaar.

Bedienen: dit woord wordt vooral gebruikt met betrekking tot de priesterdienst. Ook wordt het van Jehosjoea gezegd die als dienaar Mosje ter zijde staat (zie Exodus 24:13), en van Avisag die David 'diende' (1Koningen 1:4).

Aanstellen: het woord dat hier staat kan onder andere 'selecteren' betekenen. Blijkbaar vond Potifar Joseef het meest geschikt om de verantwoordelijkheid over zijn huis te krijgen.

Huis: hiermee wordt letterlijk 'huis' bedoeld, maar ook 'huishouding' en 'familie'.

Hand: ook hier weer met als betekenis 'macht'.

39:5 **En het geschiedde vanaf dat hij hem aangesteld had in zijn huis en over alles wat hij had, dat de Eeuwige het huis van de Egyptenaar zegende, vanwege Joseef. En hij werd een zegen van de Eeuwige in alles wat hij had, in het huis en op het veld.*

In het huis: in v 4 is sprake van 'over' zijn huis. 'In' het huis kan betekenen dat Joseef nog meer betrokken was bij wat zich in huis afspeelde.

Joseef en de EEUWIGE worden steeds bij name genoemd, Potifar niet.

En hij liet alles wat hij had in de hand van Joseef. En hij had niet de minste kennis bij zich, dan van het brood dat hij (steeds) at. [...] En Joseef werd mooi van uiterlijk en mooi van aanzien.

39:6

Hand: opnieuw de hand! Joseefs macht wordt bijna onbegrensd.

Kennis hebben van: weet hebben van, zich bekommeren om. Blijkbaar liet zijn heer de verantwoordelijkheid over zijn hele huishouding aan Joseef over. Dit woord wordt ook gebruikt als het gaat over 'intiem kennen' van een vrouw. En andere vertaling is: Hij had niet bekend bij hem het minste. Het woord 'kennen', 'bekennen' is ook een normale uitdrukking voor geslachtsverkeer. Men zou uit deze woorden kunnen opmaken dat nu Joseef in huis was hij merkte dat zijn heer niet de minste behoefte aan gemeenschap met zijn vrouw had. Een eunuch kan wel in staat zijn tot seksueel contact, maar de behoefte daaraan is in het algemeen niet groot. En vanzelfsprekend is er geen kans op nageslacht.

Het brood dat hij at: volgens RASJI is dit een eufemisme voor 'seksueel contact met zijn vrouw'. Andere menen dat GODSDienstige redenen een rol konden spelen. Of was dit om eventuele vergiftiging te voorkomen? Hiertegen pleit dat Potifar een grenzeloos vertrouwen in Joseef had. Of zou het gewoon betekenen dat Potifar erg op eten gesteld was. 'Brood' is namelijk de algemene uitdrukking voor 'voedsel'. 'Brood eten' betekent elders altijd 'de maaltijd gebruiken'. Het kan zijn dat Potifar als eunuch zich erg interesseerde voor koken en extra van de maaltijd genoot.

Joseef werd mooi: RASJI zegt over deze uitdrukking: Zodra Joseef zag dat hij heerser was, begon hij te eten en te drinken en zijn haar te kappen. Hierop zei de HEILIGE, geloofd zij hij: uw vader treurt en gij kapt uw haar! Ik zal de berin (dat wil zeggen, de vrouw van Potifar) tegen u ophitsen. Direct hierop, in v 7, volgt dan ook 'en de vrouw van zijn heer sloeg haar ogen op Joseef'. In Genesis 29:17 wordt Joseefs moeder ook 'mooi' genoemd. Van een man is het een bijzonderheid als deze zo aangeduid wordt. De bijbeltekst geeft geen waardeoordeel over het 'mooi worden' van Joseef. Maar wanneer er iets over het uiterlijk van een man gezegd wordt, is dat opmerkelijk, afwijkend van wat normaal is. Sowieso worden uiterlijke kenmerken alleen genoemd als ze een functie in het verhaal krijgen. Mogelijk is Joseef zich er niet eens van bewust geweest, maar de vrouw van zijn heer had wel oog voor mannelijk schoon. Zie het volgende vers.

*En het geschiedde na deze gebeurtenissen dat de vrouw van zijn heer haar ogen opsloeg – naar Joseef – en zij zei: Lig bij mij!

39:7

Na deze gebeurtenissen: volgens RASJI geeft dit aan, dat wat nu gaat komen, di-

rect volgt op wat er in het vorige vers verteld is. Dat Joseefs schoonheid een belangrijke rol speelt zal duidelijk zijn.

De ogen opslaan: door de rabbijnen wordt deze uitdrukking vergeleken met wat in Genesis 13:10 staat: Lot sloeg zijn ogen op en zag de streek van de Jordaan. De vrouw van Potifar sloeg met evenveel begeren haar ogen op Joseef als Lot destijds met begeerte naar de vruchtbare Jordaanstreek keek.

Naar Joseef: speciaal naar hem.

Lig bij mij: een gebiedende wijs met extra nadruk.

39:8 *En hij weigerde. En hij zei tot de vrouw van zijn heer: Zie, mijn heer weet niets – bij mij – van wat er in huis is. En alles wat van hem is, heeft hij in mijn hand gegeven.*

Hij weigerde: de Masoreten geven aan dat Joseef resoluut weigerde. Het is een sterkere uitdrukking dan 'hij wilde niet'.

De vrouw van zijn heer: deze vrouw is voor Joseef niet zomaar een vrouw die hem probeert te verleiden, nee, zij behoort zijn heer toe.

Bij mij: Joseef zal bedoelen zoiets als 'sinds ik het voor het zeggen heb'.

In huis: Joseef had het voor het zeggen in huis, maar ook op het land van Potifar. Dit laatste is niet relevant op dit moment. Mogelijk dat de heer van Joseef wel op de hoogte wilde blijven van wat op de akker gebeurde, maar heel bewust wilde hij niet weten wat zich in huis afspeelt.

In mijn hand = in mijn macht.

39:9 *Niemand is groter in dit huis dan ik. En niet heeft hij het minste mij weerhouden niemand dan u, omdat u zijn vrouw bent. En hoe zou ik dit grote kwaad doen en zondigen voor God?*

In dit huis: weer deze uitdrukking. Joseef had natuurlijk moeten zeggen: Niemand in dit huis is groter dan mijn heer, en ik na hem.

Niemand dan u: de schrijver heeft het in vers 6 alleen over het brood gehad, maar niet over de vrouw. Joseef heeft dit blijkbaar als vanzelfsprekend aangenomen.

Hoe: het lijkt alsof Joseef zegt: Als er een manier was om op uw verzoek in te gaan, zonder te zondigen, dan zou ik u ter wille zijn. Het lijkt alsof Joseef deze vrouw niet bruut wil beledigen, maar haar verzoek best aantrekkelijk vindt. Maar zijn besef van wat GOD wil weerhoudt hem van deze verkeerde daad.

Ook in Egypte was echtbreuk een zonde tegen de goden.

Als Joseef de vrouw van zijn heer zou nemen, geeft hij daarmee te kennen dat hij dezelfde rechten heeft als deze, ja dat hij zijn heer wilde opvolgen. Het is te vergelijken met de misstap van Reoeveen [zie Genesis 35:22]. Het is te vergelijken met het eten van de vrucht in het tuinverhaal. Door deze vrucht te eten geeft de mens te kennen als GOD te willen zijn.

En het geschiedde toen zij tot Joseef sprak, dag aan dag, dat hij niet hoorde naar haar om naast haar te gaan liggen om met haar samen te zijn. 39:10

Zij sprak dag aan dag: hier is geen sprake meer van gebieden zoals in v 7.

Horen: hierin zit tegelijk begrepen 'gehoorzamen'.

Zijn: dit is weer het woord 'geschieden'. Men zou dus ook kunnen vertalen 'om met haar geschiedenis te maken'. Geschiedenis maken doet men door 'naam' te maken en vooral door nageslacht te verwekken. Het samen zijn is voor deze vrouw niet zomaar een seksueel avontuurtje, maar zij is er op uit 'om geschiedenis te maken'.

En het geschiedde ongeveer deze dag. En hij ging het huis binnen om zijn werk te doen, en niemand van de mannen van het huis was daar in het huis. 39:11

Opvallend is dat in de vorige verzen Joseef bij zijn naam genoemd wordt. Vanaf v 11 tot v 20 zijn alle handelende personen naamloos. Trouwens de vrouw krijgt in het hele verhaal geen naam. Zij is alleen maar 'de vrouw van'.

Deze dag: alsof deze dag al eerder genoemd was. In het Hebreeuws kan het gebruik van een dergelijk woord ook aangeven dat het over een speciale dag gaat. Volgens rabbijns commentaar was het een speciale feestdag. Op deze dag ging iedereen naar de tempel, maar de vrouw van Potifar simuleerde ziekte en zij bleef thuis.

In *Het boek der rechtvaardigen* wordt deze anekdote verder uitgewerkt.

Zijn werk doen: van welk werk is hier sprake? De Joodse traditie zegt dat Joseef op deze dag voor de verleiding van de vrouw bezwaken was. Op het moment dat hij echter gemeenschap met haar zou hebben, verdween zijn erectie. Dit naar aanleiding van wat in Genesis 49:24 staat (in sommige vertalingen in navolging van de *Septuaginta*): Zijn boog verloor zijn kracht. In de christelijke traditie wordt Joseefs kuisheid echter staande gehouden.

Binnenkomen: als het een vrouw betreft waar de man bij binnenkomt, is het de normale uitdrukking voor 'seksueel contact hebben'. Met 'het huis' kan een letterlijk huis bedoeld zijn, maar ook 'huisgezin' of familie.

Huis: dit driemaal vermelden van 'het huis' is opvallend. Mogelijk dat de schrijver met de combinatie van 'werk doen' en 'huis binnenkomen' suggereert dat Joseef van plan was 'werk te doen' ten bate van 'het bouwen van een huis' voor de Egyptenaar, dat is voor nageslacht zorgen voor dit 'huis'.

En zij greep hem bij zijn kleet, door te zeggen: Lig bij mij! En hij liet zijn kleet in haar hand achter. En hij vluchtte. En hij ging naar buiten. 39:12

Door te zeggen: in v 7 was het alleen een bevel. Hier is de eis van de vrouw nog dwingender.

39:13–15

Lig bij mij: weer dezelfde dwingende opdracht als in vers 7.

Kleed: het kleed is in Joseefs leven een belangrijk object. Eerst trokken de broers zijn koninklijke mantel uit en nu trekt deze vrouw zelfs zijn slavenkleed uit.

Hand: de vrouw had wel macht over zijn kledij, maar Joseef zelf was niet in haar hand, in haar macht.

Vluchten: wegvluchten, en niet vluchten met een bepaald doel.

Opvallend is dat Joseef hier niets meer zegt. De toehoorders zouden graag wat meer gehoord hebben over dit gebeuren. In allerlei verhalen zijn later verschillende gegevens toegevoegd, omdat men de versie van Tenach wel erg summier vindt.

39:13 *En het geschiedde dat zij zag dat hij zijn kleed in haar hand achtergelaten had, en dat hij naar buiten vluchtte.*

In haar hand: opnieuw de vermelding dat Joseefs kleed in haar hand, haar macht was, maar Joseef zelf niet.

39:14 **En zij riep de mannen van haar huis. En zij zei tot hen door te zeggen: Ziet! Hij heeft ons een Hebreeuwse man gebracht om met ons te dollen. Hij is tot mij gekomen om bij mij te liggen en ik riep met luide stem.*

Mannen van het huis: deze uitdrukking komt ook voor in vers 11. Daar wordt heel nadrukkelijk verteld dat de mannen niet in huis zijn; hier zijn ze er blijkbaar ineens.

Opmerkelijk is dat, als ze het over haar man heeft, ze hem met 'hij' aanduidt, en niet met 'mijn heer'.

Hebreeuwse man: het kan zijn dat de vrouw zinspeelt op een aversie die Egyptenaren hebben tegen Hebreeuwse mannen [zie Gen. 43:32]. In v 17 herhaalt ze dit woord.

Dollen: in De Nieuwe Bijbelvertaling wordt dit woord vertaald met 'vermaken'. Het is afgeleid van het werkwoord 'lachen'.

Hij is tot mij gekomen om bij mij te liggen: het kan zijn dat de vrouw met deze uitspraak het ook bij het juiste eind heeft. De vrouw zal in een verleidelijke positie op haar rustbed gelegen hebben, en Joseef kan daardoor zodanig beïnvloed zijn geweest, dat hij van plan was op haar avances in te gaan. En zo kon zij hem bij zijn kleed grijpen.

39:15 *En het geschiedde toen hij hoorde dat ik mijn stem verhief en ik riep, dat hij zijn kleed achterliet, naast mij. En hij vluchtte en hij ging naar buiten.*

Naast mij: in v 12 staat dat Joseef zijn kleed in haar hand achterliet. Maar als de

vrouw dát zou vertellen, zou ze daarmee toegeven dat zij Joseefs mantel had beetgepakt, en dus zelf het initiatief had genomen. Door te zeggen ‘naast mij’ doet zij het voorkomen alsof Joseef zelf zijn kleed heeft uitgetrokken.

En zij liet zijn kleed naast haar liggen tot zijn heer thuis kwam. 39:16

Het zogenaamde bewijsmateriaal laat zij intact.

Zijn heer: er staat niet ‘haar man’. Heeft dit mogelijk te maken met het feit dat haar man zijn echtelijke plichten niet kon nakomen jegens haar?

En zij sprak tot hem ongeveer deze woorden, door te zeggen: Tot mij is de Hebreeuwse slaaf gekomen die jij tot ons gebracht hebt om met mij te dollen. 39:17

Hebreeuwse slaaf: weer dit – denigrerende? – woord.

Tot ons gebracht: zinspeelt de vrouw mogelijk op hun geheime afspraak dat Potifar Joseef met maar één bepaalde reden gekocht had?

Dollen: aangezien de schrijver het woord ‘ongeveer’ gebruikt, kan het zijn dat de vrouw hier iets anders gezegd heeft. Haar man had deze slaaf gebracht om hun onvruchtbaarheid op te heffen –bij haar te liggen–, maar het resultaat was dat hij alleen maar ‘dolde’. De vrouw beschuldigt Joseef ervan dat hij alleen maar op bevrediging van zijn seksuele behoefte uit was geweest.

*En het geschiedde toen ik mijn stem verhief en ik riep, dat hij zijn kleed achterliet, naast mij, en hij vluchtte naar buiten. 39:18

Vergeleken met v 15 gebruikt de vrouw minder woorden: ‘hij hoorde’ en ‘hij ging’ laat ze weg. Dit is wel opmerkelijk, omdat het gebruikelijk is dat een verhaal steeds uitgebreider wordt naarmate men het vaker vertelt.

*En het geschiedde toen zijn heer de woorden van zijn vrouw die zij tot hem gesproken had, hoorde, door te zeggen: Naar deze woorden heeft jouw slaaf aan mij gedaan, dat zijn toorn ontbrandde. 39:19

Door te zeggen: Voor de vierde keer in dit hoofdstuk. Zie v 12, 14 en 17. Net als de vier keer dat deze uitdrukking in Genesis 38 voorkomt, probeert de spreker hier aan haar uitspraak een officieel tintje te geven, haar woorden extra gewicht te geven. Ook hier benadrukt de spreker haar woorden want in werkelijkheid wordt met haar uitspraken de waarheid geweld aangedaan.

Naar hetzelfde woord als ‘ongeveer’ in v 17.

Woorden: ook ‘daden’ wordt hiermee bedoeld.

De vrouw kan dus ook gezegd hebben: Ongeveer deze daden heeft hij gedaan.

Zijn toorn ontbrandde: er staat niet bij tegen wie.

39:20–23

- 39:20 *En de heer van Joseef nam hem en hij bracht hem naar het huis van bewaring, de plaats waar de gevangenen van de koning gevangen zaten. En hij maakte daar geschiedenis, in het huis van bewaring.*
 Nemen: en niet 'grijpen'. Met het woord 'nemen' wordt niet gedacht aan geweld.
 Brengen: en niet 'werpen'. Ook hierbij zeker geen toespeling op 'met geweld doen'.
 De gevangenen van de koning: dus een elitegevangenis.
 Ook in dit vers zijn er drie aanwijzingen dat Potifar Joseef met veel eegards behandelde. Daaruit blijkt dat Potifar zich heel goed bewust was van Joseefs onschuld.
- 39:21 *En de Eeuwige maakte geschiedenis met Joseef, en hij bezag hem met welwillendheid. En hij gaf hem genade in de ogen van de overste van het huis van bewaring.*
- 39:22 *En de overste van het huis van bewaring gaf al de gevangenen die in het huis van bewaring zaten, in de hand van Joseef. En met al wat zij daar deden maakte hij geschiedenis, al doende.*
- 39:23 *De overste van het huis van bewaring keek niet in het minst om naar iets in zijn hand, omdat de Eeuwige met hem was. En wat hij deed, deed de Eeuwige gelukken.*

GENESIS 39:5,6 EN 11

Mislukte donorinseminatie

- ¶ In Genesis 38 weet de jonge weduwe Tamar haar schoonvader te verleiden en zwanger te worden. In het erop volgende hoofdstuk probeert een kinderloos echtpaar een manier te vinden het schrijnende gemis van een kind op te heffen. Zij maken gebruik van de broer van de man uit het vorige hoofdstuk. Het hier volgende is geen sluitend bewijs, maar allerlei aanwijzingen in het verhaal wijzen sterk in de richting van toepassing van donorinseminatie. In v 5 staat dat Joseefs heer Joseef aanstelde in zijn huis. Joseef werd niet alleen opzichter over het huis van zijn heer, zoals in v 4 staat, maar ook in zijn huis. De functie in huis wordt niet nader omschreven. Dan staat in v 6 dat Joseefs heer 'niet bekend had'. Niet in het minst zelfs. Zinspeelt de tekst op het feit dat Potifar eunuch was en om die reden zijn vrouw niet 'bekende'?
- In het tweede deel van v 6 staat dat Joseef mooi werd, en direct daarna slaat de vrouw van zijn heer haar ogen op hem. Blijkbaar viel haar de schoonheid

van deze zeventienjarige knaap op. Maar opvallend genoeg staat er niet bij 'en zij zag'. Nee, het zien, zelfs het zien van een mooie jongeman, is voor haar niet belangrijk. Het enige dat telt is dat hij bij haar moet komen liggen.

Hoe lang zal Joseef blijven weigeren? In v 11 staat dat er een speciale dag aangebroken is waarop Joseef zijn werk kwam doen. Ook wordt hier weer het werkwoord komen, binnenkomen gebruikt. Suggereert de schrijver dat Joseef op deze bewuste dag van plan is het huis van de Egyptenaar binnen te gaan om dit huis te bouwen, dat wil zeggen om voor deze onvruchtbare man nageslacht te verwekken?

GENESIS 39:5

Aangesteld in huis

In v 4 staat dat Potifar Joseef aanstelde over zijn huis. Hier wordt de bijzondere uitdrukking 'aanstellen in' gebruikt. Blijkbaar kreeg Joseef een positie als huisgenoot in het huis van Potifar. Hij was in v 4 een soort opzichter over het reilen en zeilen van Potifars huishouden, maar hier lijkt hij min of meer geadopteerd te worden door Potifar, maar het kan ook betekenen dat hij dé vertrouwenspositie binnen zijn huishouding krijgt.

GENESIS 39:7

De ogen opslaan en zien

De uitdrukking 'de ogen opslaan' komt vaak voor, maar vooral in combinatie met 'zien'. De rabbijnen vergelijken de hier gebruikte uitdrukking met Genesis 13:10 waar Lot (waarschijnlijk vol begeerte) 'zijn ogen opslaat en ziet dat de streek rijk aan water is'. Maar ook in Genesis 22:4 lezen we dezelfde zinsnede: 'Avraham sloeg zijn ogen op en zag de plaats uit de verte.' Vanzelfsprekend was er bij Avraham geen begeerte toen hij zijn ogen opsloeg. Wat in onze tekst hier ontbreekt, is het woord 'zien'. Hier staat alleen dat de vrouw haar ogen opsloeg. Dat zij iets of iemand zag, staat er niet bij. We kunnen dus ook niet concluderen dat zij 'met begeerte' keek, want de schrijver deelt ons niet eens mee dát zij keek. Het enige dat de vrouw deed nadat ze haar ogen opgeslagen had, was Joseef de opdracht geven bij haar te komen liggen.

GENESIS 39:14

Dollen

- ¶ Dit woord wordt gebruikt in het verhaal van Jisjmaëel en Jitschak in Genesis 21:9. Sara wordt daar verschrikkelijk kwaad, als ze merkt dat Jisjmaëel 'dolt'. Hetzelfde Hebreeuwse woord wordt gebruikt als Jitschak met zijn vrouw Rivka 'dolt' in Genesis 26:8. Avimelech, de koning van Gerar ziet het en maakt hieruit op dat Rivka Jitschaks vrouw is. 'Dollen' moet wel betekenen 'iets seksueels doen'. Maar waarschijnlijk niet de gewone wijze van seksueel contact dat gericht is op voortplanting, want dan staan de schrijver vele andere woorden ter beschikking zoals 'komen tot' of 'liggen bij' of 'bekennen'. Bedoeld is waarschijnlijk seksueel gedrag dat dient ter bevrediging van seksuele behoeften. De vrouw lijkt hier dan ook niet te liegen, want Joseef weigerde inderdaad bij haar te liggen en haar –zo mogelijk– te bevruchten. Gezien de uitdrukking 'zijn werk doen in het huis' is het mogelijk dat Joseef op het moment dat hij het huis binnenkwam toen geen enkele andere man in huis was, inderdaad van plan was aan haar voortdurende verzoek gehoor te geven. Maar toen zij zijn kleed greep, bekoelde zijn aandrift. 'Kleren maken de man' lijkt wel erg van toepassing op Joseef. Zodra hij zijn kleding kwijt is, wordt hij hulpeloos. Flitste op dit moment door hem heen dat zijn broers hem in de put gooiden en zijn mooie mantel van het lijf scheurden?

GENESIS 39:18

De aanklacht

- ¶ In v 14 beschuldigt de vrouw tegenover haar personeel Joseef ervan dat hij met haar wilde 'dollen'. Dat laatste is: seksuele toenadering zoeken, maar geen gemeenschap hebben. En in v 17 herhaalt zij deze beschuldiging. In de Joodse traditie is in de Talmoed de opvatting bewaard dat Joseef inderdaad voor de verleiding van deze vrouw bezwiken was. Echter op het moment dat hij tot gemeenschap over zou gaan bleek zijn erectie te zijn verdwenen. Of het de Eeuwige zelf was die hem voor deze zonde behoed heeft, of zijn eigen vroomheid, of dat hem het beeld van zijn vader voor ogen kwam, daar zijn de meningen over verdeeld. Als deze gedachte overeenkomt met de bedoeling van het verhaal, berust de beschuldiging van de vrouw op waarheid.

GENESIS 39:19

Potifars toorn

Gezien de ernst van het misdrijf had Potifar alle reden om Joseef te doden. Daarbij was hij ook nog hoofd der lijfwacht en dus hoofd van hen die een straf moesten uitvoeren. In vele wetboeken uit die tijd van het Nabije Oosten stond op overspel de doodstraf. En poging tot aanranding door een slaaf is voldoende reden voor de doodstraf. Ook in Tenach, in Leviticus 20:10, staat dat overspel met de dood bestraft behoort te worden.

De reden waarom Potifar Joseef niet doodde kan zijn:

- Hij had teveel genegenheid voor Joseef;
- GOD bewaarde Joseef;
- Hij vertrouwde de lezing van zijn vrouw met betrekking tot wat er gebeurd was niet.

In vele verhalen over deze zaak wordt dit laatste als werkelijke reden verteld. In de Koran staat al dat iemand Potifar de raad gaf te kijken wáár het kleed gescheurd was. Toen dit aan de achterkant een scheur bleek te hebben, was dit het bewijs dat Joseef van achteren, dus op de vlucht, was beetgepakt, en dat hij niet zelf zijn kleed uitgetrokken had. Een andere bekende *versie* is dat een willekeurig kind (van elf maanden oud!) Potifar vertelde dat Joseef onschuldig was. Andere verhalen voeren een dochter van Potifar op die haar vader de ware toedracht vertelt. Deze dochter blijkt later de vrouw te worden waar Joseef mee trouwt: Asnat (Genesis 41:45).

Mijn interpretatie is dat Potifar de zaak van het begin af aan, samen met zijn vrouw had geregeld. Nu het op een fiasco was uitgelopen, wilde hij haar niet in het openbaar te schande maken. Daarom zette hij Joseef wel gevangen, maar doodde hij hem niet.

DE SCHENKER

en de bakker

GENESIS 40

En het geschiedde na deze gebeurtenissen dat de schenker van de koning van Egypte en de bakker tekort geschoten waren tegen hun heer, tegen de koning van Egypte. 40:1

Op dit ogenblik zit Joseef al negen jaar in de gevangenis.

En het geschiedde: deze uitdrukking geeft aan dat in wat volgt iets bijzonders gaat gebeuren, en vaak is dat iets dramatisch.

En het geschiedde na deze gebeurtenissen: ook Genesis 22 (de binding van Jitschak) begint met deze woorden.

Tekortschieten, zondigen: over de aard van hun misstap wordt niets meegedeeld. Was het een poging tot vergiftiging? Of een paleisrevolutie? Het woord 'zondigen' is oorspronkelijk 'het doel missen'.

De rabbijnen zeggen: men had een vlieg gevonden in de beker wijn die de schenker had ingeschonken. En in het brood dat de bakker gebakken had, was een kiezelsteentje aangetroffen. Een dergelijke verklaring past wel bij de latere veroordeling van beiden. De overtreding van de schenker wordt vergeven, omdat de vlieg in de beker terecht kan zijn gekomen nadát de schenker de beker ingeschonken heeft. De bakker heeft geen excuus, omdat het kiezelsteentje in het deeg is gekomen vóór het bakken.

Van de koning van Egypte: deze bijstelling staat uitsluitend bij de schenker en niet bij de bakker. Was de schenker volledig in dienst van de koning van Egypte en was dit voor de bakker slechts een bijbaan? Wel was de koning van Egypte ook de meester van de bakker, maar blijkbaar verdeelde hij zijn aandacht. Mogelijk dat dit de verklaring is waarom hij veroordeeld werd. Ook de schenker heeft gezondigd zoals hij in Genesis 41:9 toegeeft, maar blijkbaar werd zijn zonde door de vingers gezien en die van de bakker niet.

De koning van Egypte: deze uitdrukking komt alleen hier voor en in Genesis 40:5 en 41:46. Dit zijn plaatsen waar sprake is van de verhouding heer-knechten en heer-knecht (waarbij de laatste Joseef is).

40:2-6

- 40:2 *En Farao werd woedend op zijn twee hovelingen, op de overste van de schenkers en op de overste van de bakkers.*
Kwaad worden: letterlijk betekent dit woord 'uitbreken, losbarsten'.
Hoveling: zoals bij Genesis 39:1 al gezegd werd houdt dit woord in dat zo'n persoon zeer waarschijnlijk een eunuch, een gecasteerde was.
- 40:3 *En hij gaf hen in (verzekerde) bewaring (in) het huis van de overste van de lijfwacht in het huis van bewaring, de plaats waar Joseef gevangen zat.*
Geven: bedoeld zal zijn dat hij hen in handen gaf van de hoofdgevangenbewaarder.
Lijfwacht: letterlijk staat er 'slachters'. De hoofdgevangenbewaarder was tegelijk hoofd van de lijfwacht en van de beulen. Was de voormalige heer van Joseef, Potifar, de man die deze functie uitoefende?
Huis van bewaring: de gevangenis.
- 40:4 *En de overste van de lijfwacht stelde Joseef aan bij hen. En hij bediende hen. En ze bleven dagen onder bewaking.*
Aanstellen: dit woord is het gewone woord voor 'tellen', 'monsteren', 'aanwijzen'.
Bedienen: in het boek Genesis komt dit woord alleen nog voor in Genesis 39:4 waar Joseef Potifar bediende. Het is beslist geen slavendienst. Het is meer een eervolle positie.
- 40:5 *En zij droomden beiden een droom, ieder zijn droom in één nacht, ieder een droom met een eigen uitleg, de schenker en de bakker van de koning van Egypte die gevangen waren in het huis van bewaring.*
Droom: dit woord komt zeven keer voor in dit verhaal.
Dromen: in Egypte meende men dat dromen een waarschuwing inhielden, maar wat aangekondigd werd, was mogelijk nog af te wenden.
Uitleg: dit woord komt alleen in Genesis 40 en 41 voor, en wel in totaal vijf keer. Volgens ALTER betekent het meer 'oplossing'.
- 40:6 *En Joseef kwam tot hen in de morgen. En hij zag hen, en zie zij waren ontdaan.*
Hij zag hen: er staat niet dat Joseef zag dat zij ontdaan waren. Nee, het lijkt alsof hij zonder emoties hen ziet.
Ontdaan zijn: dit woord betekent het uiten van negatieve emoties: ontsteld zijn, woedend zijn. Een dergelijk emotie komt duidelijke naar voren in het uiterlijk van de persoon.

En hij vroeg de hovelingen van Farao die bij hem in bewaring waren in het huis van zijn heer door te zeggen: Waarom is jullie gelaat vandaag somber? 40:7

Door te zeggen: dit duidt op een formele houding. Joseef is beslist niet amicaal met deze mannen. Het gebruik van dit woord pleit tegen betrokkenheid van Joseef met hun lot.

En zij zeiden tot hem: wij hebben een droom gedroomd maar een uitlegger ervan is er niet. En Joseef zei tot hen: zijn niet de uitleggingen van God? Vertel het toch aan mij. 40:8

Uitlegger: evenals het woord 'uitleg' (v 5) komt dit woord uitsluitend in Genesis 40 en 41 voor. In Egypte was er een speciaal beroep van droomuitlegger waarvoor men een gedegen opleiding moest volgen.

Vertel het toch aan mij: in de woorden van Joseef klinkt door dat hij zegt zo'n relatie met GOD te hebben, dat hij inzicht heeft in diens bedoelingen. Daardoor kan hij zonder een opleiding tot beroepsdroomuitlegger te hebben gevolgd, toch dromen uitleggen.

En de overste van de schenkers vertelde zijn droom aan Joseef. En hij zei tot hem: in mijn droom, en zie! Een wijnstok was er voor mijn gelaat. 40:9

En aan de wijnstok drie ranken. En zodra hij uitgelopen was kwam bloesem op. En zijn trossen werden rijpe vruchten. 40:10

Drie ranken: volgens de rabbijnse uitleg waren deze drie ranken de drie aartsvaders. Joseef onderkende dit direct en vandaar dat zijn uitleg zo gunstig was voor de schenker.

En de beker van Farao was in mijn hand. En ik nam de druiven. En ik perste ze uit in de beker van Farao. En ik gaf de beker op de hand van Farao. 40:11

Ik nam, ik perste, ik gaf: driemaal een actie van de schenker, in tegenstelling met v 17 waar de bakker volkomen passief blijft in zijn droom

Mijn hand: hier wordt het woord *jad*, de grijpende hand, gebruikt.

Hand van Farao: hier wordt het woord *kaf*, de ontvangende hand, de handpalm, gebruikt.

En Joseef zei tot hem: dit is de uitleg ervan: de drie loten, dat zijn drie dagen. 40:12

Drie dagen: uit de snelle groei kon Joseef opmaken dat er sprake was van drie dagen en niet van drie jaar.

40:13–16

- 40:13 *Nog drie dagen dan heft Farao uw hoofd op en hij zal u terugbrengen in uw functie. En u zult de beker van Farao in zijn hand geven volgens de eerdere gewoonte toen u zijn schenker was.*
 Het hoofd opheffen: dit heeft gewoonlijk de betekenis van ‘aandacht schenken aan, in de gunst komen bij.
- 40:14 *Maar gedenk mij bij u zodra het u goed gaat. En bewijs mij trouw. Breng mij in gedachten bij Farao. En laat mij uitgaan uit dit huis.*
Gedenk mij: onder andere volgens Numeri 22:7 heeft de droomuitlegger recht op een vergoeding.
- 40:15 *Want voorzeker, ik ben gestolen uit het land van de Hebreëen. En ook hier heb ik niets gedaan, wat dan ook, dat men mij in de kerker zou moeten zetten.*
Gestolen: het gebruik van dit woord is ook een bewijs dat Joseefs broers hem niet uit de put getrokken en verkocht hebben aan voorbijtrekkende kooplieden. Want als die de broers betaald hadden voor Joseef, zou er geen sprake geweest zijn van diefstal maar van mensenhandel [zie Genesis 37:28].
Land van de Hebreëen: het land Kenaän was niet het land der Hebreëen. De rabbijnen zeggen: dat Joseef dit land toch zo aanduidt, zal later beloond worden doordat hij er begraven zal worden. BENNO JACOB zegt: ook in later tijd wordt dit land nooit ‘land der Hebreëen’ genoemd. Joseef moet hier dan ook bedoelen: het land waar de Hebreëen op dit moment wonen. Joseef gebruikt deze uitdrukking als tegenstelling met de uitdrukking ‘land Egypte’, waar hij later zelf woont [zie Genesis 39:14 en 17 en 41:12].
Kerker: hier wordt het woord ‘put’ gebruikt. In Genesis 37 wordt dit woord zeven keer gebruikt als de broers Joseef in de put gegooid hebben. Als aanduiding van ‘kerker’ komt het ook voor in Genesis 41:14.
- 40:16 *En de overste van de bakkers zag dat hij het goede had uitgelegd. En hij zei tot Joseef: ook ik, in mijn droom. En zie! Er waren drie manden met gaten op mijn hoofd.*
Het goede: dit is een betere vertaling dan het bijvoeglijk naamwoord ‘goed’. De bakker gaat er in zijn onnozelheid vanuit dat Joseefs droomuitleg altijd het goede voortbrengt.
Manden: dit is woord is afkomstig van een woord dat ‘twijg’ betekent.
Met gaten: het is ook mogelijk dit woord te vertalen met ‘wittebrood’, zoals vaak gedaan wordt. Logischer is de vertaling ‘met gaten’, waardoor men denkt aan gevlochten manden. Manden waarin brood vervoerd werd, zullen zeker een deksel gehad hebben, en uit dichte manden met een deksel kunnen vogels geen brood pikken. Uit gevlochten manden juist wel.

*En in de bovenste mand allerlei spijzen van Farao, bakkerswerk. En gevogelte at het uit de mand van op mijn hoofd. 40:17

In de bovenste mand: blijkbaar was er alleen in de bovenste mand baksel voor Farao. En voor wie was het baksel in de andere twee manden bedoeld?

Allerlei spijzen: in Egyptische geschriften worden wel 38 verschillende taartsoorten en 57 verschillende broodsoorten beschreven.

En Joseef antwoordde en hij zei: dit is de uitleg ervan: de drie manden, dat zijn drie dagen. 40:18

Joseef antwoordde: bij de uitleg voor de schenker in v 12 heeft de schrijver het alleen over 'Joseef zei'. Het woord 'antwoorden' heeft als bijbetekenis 'er tegenin gaan'.

Binnen nog drie dagen, dan heft Farao uw hoofd van op u. En hij zal u aan een houten paal hangen. En het gevogelte zal uw vlees van op u eten. 40:19

Uw hoofd van op u: de enige keer dat deze uitdrukking verder voorkomt is in 1 Samuel 17:46, waar David dit tegen Goliath zegt.

Hangen: ophangen werd als doodstraf niet toegepast in Egypte of Kenaän. Wel werd het lijk soms op een paal gespietst.

De rabbijnen menen te weten hoe Joseef al wist welk vonnis de bakker te wachten stond. De bakker was in zijn droom namelijk al ten dode opgeschreven. Een vogel zou namelijk nooit uit een mand op iemands hoofd brood durven pikken als die persoon nog leefde. Bij iemand die letterlijk doodstil staat durven ze het wel.

En het geschiedde op de derde dag, de verjaardag van Farao, dat hij een maaltijd klaarmaakte voor al zijn dienaren. En hij hief het hoofd van de overste van de schenkers op, en het hoofd van de overste van de bakkers, te midden van zijn dienaren. 40:20

En hij liet de overste van de schenkers terugkeren op zijn post van schenker. En hij gaf de beker weer in de hand van Farao. 40:21

En de overste van de bakkers heeft hij opgehangen, zoals Joseef uitgelegd had. 40:22

Maar de overste van de schenkers dacht niet meer aan Joseef. Hij vergat hem 40:23

RASJ1 verklaart dat de uitdrukking 'hij dacht niet meer' op diezelfde dag betrekking heeft, en de uitdrukking 'hij vergat' betrekking had op de tijd daarna.

De misstap van de bakker

¶ Zijn er in het verhaal over de dromen van de schenker en de bakker geen aanwijzingen te vinden die de veroordeling van de bakker plausibel maken?

Er zijn in Genesis 40 door de schrijver een aantal nuances aangebracht die ons aan het denken kunnen zetten. We moeten vooral letten op de verschillen tussen wat er over de schenker en wat er over de bakker verteld wordt. Allereerst wordt in v 1 de schenker aangeduid met de term 'schenker van de koning van Egypte'. En de bakker krijgt een dergelijke aanduiding niet. Wel hebben zij beiden de koning van Egypte als heer. Maar blijkbaar staat de schenker volledig in dienst van zijn heer en heeft de bakker ook anderen die hij bedient met zijn gebak.

Beiden waren zij tekortgeschoten jegens Farao, maar de misstap van de schenker is vergeeflijk en die van de bakker niet. In hun droom komt uit waar dit verschil in zit. Bij beiden is sprake van het getal drie. Drie keer noemt de schenker de naam Farao in v 11. Bij de bakker is in v 16 wel sprake van 'drie', maar in v 17 blijkt slechts één van de drie (manden) voor Farao bestemd. Ook noemt de bakker slechts eenmaal de naam Farao.

Ook is in v 11 driemaal sprake van een activiteit van de schenker, terwijl in v 17 de bakker volkomen passief blijft.

Verder zijn de laatste drie woorden van de bakker over zijn droom in v 17: van – op – hoofd. En in de uitleg van zijn droom in v 19 herhaalt Joseef precies deze drie woorden: hoofd – van – op. Met andere woorden: de bakker heeft zelf zijn veroordeling al gezien in zijn droom.

Dat de bakker veroordeeld wordt tot ophanging zal dus te wijten zijn aan zijn gebrek aan toewijding aan zijn heer. De overtreding van de schenker zal even ernstig geweest zijn, maar hij had zich volledig ingezet om zijn heer te dienen. Dat redde hem het leven.

DE DROMEN

van de Farao

GENESIS 41

En het geschiedde aan het eind van een volle twee jaar dat Farao droomde. En zie! Hij stond boven de stroom. 41:1

Een volle twee jaar: letterlijk staat hier 'twee jaar, dagen'. Bedoeld zijn twee volledige jaren aan dagen, want de uitdrukking 'twee jaar' kan ook betekenen één volledig jaar met één of meer dagen (volgens BENNO JACOB en JAGERSMA). *Farao droomde:* hier wordt een steeds durende situatie mee bedoeld. Er wordt later ook beschreven dat Farao tweemaal droomde. De rabbijnse uitleg is dat Farao in zijn hoogmoed heel zijn leven dromen had over zijn grootheid. Dit wordt ook benadrukt door de gebruikte werkwoordsvorm, een deelwoord. Hiermee wordt een langdurige toestand aangeduid en niet een eenmalig gebeuren.

In Genesis 37 worden dromen beschreven die het begin van Joseefs ellende markeren. Hier zijn het dromen die het herstel markeren.

Hij stond: er staat letterlijk 'staande' zonder er bijstaat dat hijzelf stond, maar dat lijkt wel bedoeld te zijn.

Boven de stroom: er staat niet dat Farao aan de oever stond. Hij stond boven of tegen de stroom. Met 'de stroom' wordt vanzelfsprekend de Nijl bedoeld. De Nijl werd als god vereerd. Mogelijk dat de bijbelschrijver deze rivier daarom niet met de naam 'Nijl' aanduidt, maar gewoon met het algemene woord 'stroom'. Bedoelt de schrijver dat Farao zich in zijn droom verheven voelt boven de levenbrengende godheid de Nijl? [zie ook v 17].

En zie! Uit de stroom kwamen zeven koeien op, mooi van uiterlijk en welgedaan van vlees. En zij weidden in het oevergras. 41:2

Zeven: het getal van de aardse volledigheid. 24 keer komt dit getal voor in dit gedeelte, twee keer twaalf. De dromen van Farao en de uitleg daarvan worden door dit getal beheerst.

Mooi van uiterlijk: hetzelfde wordt van Joseef gezegd in Genesis 39:6. Hier komt deze uitdrukking voor in 41:2, 4 en 18.

Welgedaan: vet, gezond, glanzend.

41:3-7

Oevergras: een woord uit het Egyptisch. Blijkbaar was er in Palestina zulk gras niet te vinden.

- 41:3 *En zie! Zeven andere koeien kwamen na hen op uit de stroom, slecht van uiterlijk en mager van vlees. En zij gingen staan naast de koeien op de oever van de stroom.*
Naast: aan de zijde van. Bij de uitleg in v 19 duidt Joseef dit als 'direct volgend op'.
Weiden: dit woord dat in het vorige vers gebruikt werd met betrekking tot de vette koeien ontbreekt hier. ALTER zegt: deze koeien lijken wel carnivoren geworden.
- 41:4 *En de koeien die slecht van uiterlijk en mager van vlees waren aten de zeven koeien die mooi van uiterlijk en welgedaan waren op. En Farao ontwaakte.*
Welgedaan: hierbij ontbreekt het woord 'van vlees'. Duiden deze twee ontbrekende woorden erop dat in een droom niet alles even logisch is? Dat er vaak dingen ontbreken?
En zie! Voor het eerst ontbreekt deze uitdrukking die verrassing aangeeft. Toch zou dit opeten verrassender moeten zijn dan het opkomen van de koeien. Het lijkt alsof Farao dit opeten logischer vindt.
- 41:5 *En hij sliep in. En hij droomde een tweede keer. En zie! Zeven aren opkomend aan één stengel, welgedaan en goed.*
Een tweede: er staat niet dat Farao een tweede droom droomde of een andere droom droomde. In wezen was het dezelfde droom.
Welgedaan en goed: de koeien werden aangeduid met 'mooi en welgedaan'. Het woord 'mooi' duidt op het uiterlijk en het woord 'goed' op zowel het uiterlijk als wat binnenin zit.
- 41:6 *En zie! Zeven magere en door de oostenwind verzengde aren, ontspruitend achter deze.*
Ontspruiten: na het drie maal 'opkomen' (van de welgedane koeien, de magere koeien en de vette aren) wordt hier het woord 'ontspruiten' gebruikt.
- 41:7 *En de magere aren verslonden de zeven welgedane en volle aren. En Farao ontwaakte. En zie! Het was een droom.*
Welgedaan en vol: in vers 5 was sprake van 'welgedaan en goed'.
Een droom: er staat niet dat het twee dromen waren.
En zie: ook hier weer geen verrassing dat de ene soort aren de andere verslond. Blijkbaar vond Farao dat heel gewoon. Het is zelfs verrassend dat het geen werkelijkheid was, maar slechts een droom.
En zie!: In deze eerste zeven verzen komt deze uitdrukking zes keer voor.

En het geschiedde in de ochtend dat zijn geest onrustig was. En hij zond (een boodschap) en hij riep al de magiërs van Egypte, en al zijn wijzen. En Farao vertelde hun zijn droom. En er was geen verklaarder daarvan voor Farao.

41:8

Magiërs: dit woord komt alleen in dit verhaal voor en als Mosje bij Farao komt in Exodus 7–9.

Zijn droom: enkelvoud. Farao begreep dat beide dromen één geheel vormden. De uitleg moet voor een wijze niet al te moeilijk zijn geweest. Dat het goede en het slecht uit de Nijl voortkwam wist elke Egyptenaar. Als de Nijl zo'n hoge waterstand bereikte dat deze buiten zijn oevers trad en het land bevoeide, bracht dit welstand. Hiervoor moest de Nijl zestien el boven zijn normale niveau stijgen (het getal 16 was in Egypte dan ook het getal van de vruchtbaarheid en de vruchtbaarheidsgodin werd wel 'heerseres van de zestien' genoemd). Als er echter jaren waren waarin de waterstand laag bleef (minder dan twaalf el boven zijn normale niveau) omdat het in het brongebied van de Nijl te weinig geregend had, mislukte de oogst. Het land Egypte was volkomen van de Nijl afhankelijk want regen of dauw spelen geen rol van betekenis voor de watervoorziening. Waarschijnlijk besepte Farao dit zelf al en verlangde hij van zijn wijzen een oplossing voor deze dreiging. En zo'n oplossing, die konden zij niet bieden, vandaar dat ze hun mond hielden. *Geen verklaarder:* volgens de Midrasj waren de verklaringen waarmee zij aankwamen voor Farao niet bevredigend. Zij zouden Farao gezegd hebben dat hij zeven dochters zou verwekken, maar alle zeven zou hij ook begraven. Een andere verklaring was dat Farao zeven rijken zou veroveren, maar alle zeven zouden ook weer verloren gaan.

Voor Farao: ze hadden wel verklaringen, maar deze waren voor Farao niet bevredigend. Volgens de Joodse uitleg kwam dit omdat het voor Egyptenaren niet voor te stellen was, dat iets armzaligs iets goeds kon verslinden. Volgens hun vaste regels was dit onmogelijk. Vandaar dat hun uitleg voor Farao niet toereikend was. Een andere uitleg is dat zij wel een verklaring hadden, maar deze niet aan Farao wilden voorleggen omdat zij vreesden dat de onheilspellende uitleg Farao zo zou ontriefen dat de uitlegger direct gevangen gezet of zelfs gedood zou worden.

En de overste van de schenkers sprak tot Farao door te zeggen: Mijn zonden breng ik me vandaag in herinnering.

41:9

Door te zeggen: hiermee geeft de schrijver aan dat de overste der schenkers een officiële mededeling gaat doen.

41:10 *Farao was toornig geworden op zijn knechten. En hij nam mij in hechtenis in het huis van de overste van de lijfwacht, mij en de overste van de bakkers.*

Hij: Farao mocht nooit met 'u' aangesproken worden. Door de derde persoon te gebruiken eerbiedigde men de afstand die er bestond tussen Farao en elk ander persoon.

41:11 *En wij droomden een droom in één nacht, ik en hij. Ieder naar de uitleg van zijn droom hebben wij gedroomd.*

Ieder één droom: Farao droomde beide dromen, de schenker en de bakker ieder één droom, de één positief en de ander negatief.

41:12 *En daar was bij ons een knaap, een Hebreër, de knecht van de overste van de lijfwacht. En wij vertelden hem [...]. En hij legde ons onze dromen uit. Ieder had hij uitleg gegeven naar zijn droom.*

Knaap: met dit woord wordt meestal een jonge man aangeduid, en vooral iemand die in dienst staat van een ander. Joseef was hier al dertig jaar oud.

Hebreër: letterlijk betekent dit 'iemand van de andere kant'.

In Genesis 40 had Joseef zelf al tegen de schenker verteld dat hij uit het land van de Hebreëen gestolen was. Er wordt wel gedacht dat de Farao in deze tijd een Semiet was, uit het volk van de Hyksos, een Habiroe. In de geschiedenis van Egypte is er namelijk een dynastie geweest waarin de Hyksos het gezag uitoefenden.

Na ongeveer een eeuw hebben de Egyptenaren zelf de macht weer overgenomen. Als dan ook in Exodus 1:8 gesproken wordt van 'een andere Farao, één die Joseef niet gekend had' zou dit weer een Egyptische Farao geweest kunnen zijn. Onder de Hyksos-Farao's werden de nakomelingen van Jaäkov mogelijk bevoorrecht omdat dat ook Semieten waren.

En wij vertelden hem [...]: de schenker vergeet mee te delen wat zij Joseef vertelden. Bedoelt hij dat ze nauwelijks hun dromen verteld hadden of Joseef wist de uitleg al?

41:13 *En het geschiedde zoals hij ons had uitgelegd, zo is het geschied. Mij heeft men doen terugkeren in mijn positie, en hem heeft men opgehangen.*

Men: dat de schenker hier als onderwerp niet 'Farao' noemt, is omdat hij diens naam niet wil combineren met het begrip 'opvangen' volgens BENNO JACOB.

41:14 **En Farao zond (een boodschap) en hij riep Joseef. En hij liet hem snel uit de put (halen). En hij schoor zich en hij verwisselde zijn kleding en hij kwam tot Farao.*

Snel: twaalf jaar zat Joseef in de put, maar nu gaat alles heel snel.

Put: de eerste keer dat dit woord weer gebruikt wordt nadat zijn broers Joseef in de put gegooid hadden.

Scheren van hoofdhaar en baard: een Egyptisch gebruik. Volgens DE FRAINE droegen alleen vreemdelingen en de lagere bevolgingsklasse baarden.

Hij schoor zich: deze vorm kan ook vertaald worden met 'hij werd geschoren', maar omdat de twee keer daarna met 'hij' ook Joseef bedoeld is, zal ook hier Joseef onderwerp zijn en zal dus de actieve vorm bedoeld zijn.

Kleding: in het boek Genesis komen twee woorden voor met als betekenis 'kleding, kleed': *bèged* en *simla*. Opmerkelijk genoeg worden beide woorden in Genesis 41 gebruikt. In v 14 *simla* en in v 42 *bèged*. Beide woorden zijn afgeleid van een werkwoord dat oorspronkelijk 'bedekken' betekent, maar in het latere gebruik ook 'bedriegen', of beter 'zich anders voordoen' gaat betekenen. Zie verder het artikel 'Het ene kleed is het andere niet'.

Komen tot: heel opmerkelijk is dat woorden als 'zich neerbuigen', 'knielen' en dergelijke ontbreken. Als men op audiëntie komt bij een vorst zou men dit zeker verwachten. Onderdanigheid is Joseef ten enenmale vreemd. Als klein kind liep hij al voor zijn moeder Racheel uit toen zij Esau tegemoet gingen [zie Genesis 33:7].

En Faraο zei tot Joseef: Een droom heb ik gedroomd, maar een uitlegger ervan is er niet. En ik, ik heb gehoord over jou, door te zeggen: jij hoort een droom om hem uit te leggen. Door te zeggen: Faraο bevestigt tegenover Joseef dat de schenker hem officieel deze mededeling gedaan had.

41:15

Wat Faraο hier zegt is in het Hebreeuws wat onduidelijk. Mogelijk dat dit op emotionaliteit wijst van de spreker.

En Joseef antwoordde Faraο, door te zeggen: ik zeker niet. God beantwoordt de vrede van Faraο.

41:16

Zeker niet: het lijkt wel erg arrogant om het antwoord aan Faraο te beginnen met een pertinente ontkenning.

God: net als in zijn antwoord aan de vrouw van Potifar en in zijn antwoord aan de schenker en de bakker, noemt Joseef hier de naam van GOD.

En Faraο sprak tot Joseef: In mijn droom was het. Zie! ik stond op de oever van de stroom. Vergelijk dit vers met v 1.

41:17

Faraο vertelt de dromen met kleine wijzigingen om Joseef op de proef te stellen volgens Tanchoema. Joseef corrigeert de beschrijving van Faraο alsof hij de dromen zelf gezien heeft.

41:18–24

De oever van de stroom: in v 1 staat alleen 'de stroom'. Het lijkt dat Farao zich in zijn droom verheven voelt boven alles en iedereen. In zijn uitleg is hij wat meer bescheiden. Hij zegt hier slechts aan de rand te staan.

41:18 *En zie! Uit de stroom kwamen zeven koeien op, welgedaan van vlees en mooi van gedaante, en zij weidden in het oevergras.*

Vergelijk dit vers met v 2.

Gedaante: (toar). In v 2, 3 en 4 staat het woord 'uiterlijk' (mar'è). Beide woorden zijn afgeleid van het werkwoord 'zien' (raáh).

41:19 *En zie! Zeven andere koeien opkomend achter hen, ellendig en zeer slecht van gedaante en schraal van vlees. Zoals deze heb ik niet gezien in heel het land Egypte, zo slecht.*

Vergelijk dit vers met v 3.

Er is wat verschil met v 3. Het opkomen uit de stroom laat Farao hier weg. Mogelijk omdat hij het niet aanvaardbaar vindt dat iets lelijks uit de godheid de Nijl kan voortkomen?

Ellendig: dit woord komt niet in v 3 voor. Het is afgeleid van een werkwoord dat 'zwak zijn' betekent.

Schraal: in v 3 staat 'mager'.

41:20 *En de schrale en slechte koeien aten de zeven eerste welgedane koeien op.*
Vergelijk dit vers met v 4.

41:21 *En zij kwamen in hun binnenste, en het was niet te merken dat zij in hun binnenste gekomen waren. En hun aanzien was even slecht als in het begin. En ik ontwaakte.*

41:22 *En ik zag in mijn droom. En zie! Zeven aren opkomend aan één stengel, vol en goed.*
Vergelijk dit vers met v 5.

Dat Farao weer insliep, vertelt hij niet. Mogelijk dat hij het niet gepast vindt om na een dergelijke, schokkende droom gewoon weer in te slapen.

Vol: in v 5 wordt het woord 'welgedaan' gebruikt.

41:23 *En zie! Zeven aren, stug, dun, verzengd door de oostenwind, uitspruitend na deze.*
Vergelijk dit vers met v 6.

Stug: dit woord komt niet voor in v 6.

41:24 *En de dunne aren verslonden de zeven goede aren. En ik zei tot de magiërs: [...]. En er is er geen die (het) mij vertelt.*

Vergelijk dit vers met v 7.

Magiërs: wijzen worden hier niet vermeld.

Wat Farao de magiërs zei, vertelt hij Joseef niet. Ook gebruikt Farao niet het woord 'uitleg'.

En zie: in de uitleg van Farao gebruikt hij vijf keer deze uitdrukking.

En Joseef zei tot Farao: De droom van Farao, die is één. Wat de godheid aan het doen is heeft hij aan Farao meegedeeld. 41:25

In de monoloog van Joseef, die van v 25 tot en met 36 loopt, komt tien maal het woord 'zeven' voor.

De godheid: hier staat het woord ELOHIEM (GOD), maar met het lidwoord, dus HAELOHIEM. Vandaar dat ik dit vertaal met 'de godheid'.

Aan het doen: dit duidt een zeer nabije toekomst aan: 'op het punt staan te doen'.

Volgens ABRABANEL vertegenwoordigen de runderen het ploegen en de aren het oogsten.

De zeven goede koeien, zeven jaren zijn dat, en de zeven goede aren, zeven jaren zijn dat. Eén droom is het. 41:26

En de zeven schrale en slechte koeien die achter hen opkwamen, dat zijn zeven jaren. En de zeven dunne, door de oostenwind verzengde aren, dat zullen zeven jaren van honger zijn. 41:27

Dit is het woord dat ik tot Farao gesproken heb. Wat de godheid aan het doen is heeft hij laten zien aan Farao. 41:28

Zie! Zeven jaren komen. Er zal grote overvloed zijn in heel het land Egypte. 41:29

Zie! Als Farao droomt wordt zes maal dit woord gebruikt (v 1–7). Bij zijn uitleg gebruikt Farao vijf maal dit woord (v 17–23). Hier vult Joseef de zesde keer, die bij de uitleg van Farao ontbrak, aan.

Komen: ook weer met de betekenis van 'op het punt staan te komen'.

En zeven jaren van honger zullen opkomen na hen. En heel de overvloed zal vergeten zijn in het land Egypte En de honger zal het land aan het eind brengen. 41:30

Opkomen: net als de koeien die uit de Nijl opkwamen.

En niet zal geweten worden van de overvloed in het land, vanwege die honger daarna, want zeer zwaar zal die zijn. 41:31

41:32 *En wat betreft het herhalen van de droom tot Farao is dat het woord vast is van bij de godheid. En de godheid haast zich om het te doen.*

Opvallend is dat Joseefs uitleg over de overvloed summier is en hij uitweidt over de ellende. Als hij het hierbij had gelaten, zou zijn lot bezegeld zijn geweest. Immers degene die een slechte boodschap verkondigde, betaalde hiervoor met zijn leven.

41:33 *En nu, laat Farao omzien naar een man met inzicht en wijsheid. En hij stelle hem aan over het land Egypte.*

RASJI zegt over dit vers dat Joseef ongevraagd Farao advies geeft, wat op zijn zachtst gezegd opmerkelijk is.

41:34 *Laat Farao doen en opzichters aanstellen over het land en van het land Egypte een vijfde nemen in zeven jaren van overvloed.*

Een vijfde nemen: dit woord is afgeleid van het telwoord 'vijf', maar of bedoeld is om twintig procent te nemen of het land in vijf delen te verdelen, is niet zeker.

41:35 *En laat zij al het voedsel van deze goede jaren die gaan komen verzamelen. En zij moeten koren opslaan onder de hand van Farao, voedsel in de steden. En zij zullen het bewaren.*

41:36 *En het voedsel zal zijn tot voorraad voor het land voor de zeven jaren van honger die zullen zijn in het land Egypte. En niet zal het land vernietigd worden door de honger.*

De toespraak van Joseef tot Farao is in drie gedeelten te verdelen:

1. v 25, met de uitleg in v 26–27
2. v 28, met de uitleg in v 29–31
3. v 32, met een advies in v 33–36.

De vv 25, 28 en 32 voegen niets nieuws toe, toch zijn ze onontbeerlijk. Joseef noemt namelijk GOD als de kracht achter de gebeurtenissen (volgens BENNO JACOB).

Hij is in v 25 degene die het meedeelt. In v 28 is hij degene die het laat zien, en in v 32 is hij degene die het vastgesteld heeft en het uitvoert.

41:37 *En het woord was goed in de ogen van Farao en in de ogen van al zijn dienaren.*

Goed: De uitleg van Joseef was dermate schokkend, dat Farao Joseef direct ter dood had kunnen laten brengen als deze niet zo wijs was geweest meteen ook de remedie te geven. Het getuigt van groot inzicht bij Joseef dat hij dit beseft en niet wacht tot Farao hem toestemming geeft om nog iets te zeggen na zijn uitleg. Door aansluitend de oplossing te bieden, weet hij het dreigende onheil over zichzelf te voorkomen en zelfs in het tegendeel om te buigen.

En Farao zei tot zijn dienaren: Zullen wij een man vinden als deze, in wie de geest van God is? 41:38

En Farao zei tot Joseef: Nadat God jou dit alles heeft bekend gemaakt, is er niemand met meer inzicht en wijzer dan jij. 41:39

Jij, jij zult zijn over mijn huis, en op jouw mond zal heel mijn volk kussen. Slechts (door) de troon zal ik groter zijn dan jij. 41:40

Op jouw mond: op jouw bevel.

Kussen: Volgens JAGERSMA is bedoeld dat heel het volk de voeten van Joseef zal kussen. RASJI leidt dit woord af van 'verzorgen'. IBN EZRA heeft het over 'zich wapenen'. SPIEGELBERG vertaalt letterlijk 'het hart is aan u', dat wil zeggen 'betoont eerbied'.

Kussen wordt gewoonlijk gedaan als men ergens aankomt of weggaat. Hier is sprake van de eerste keer dat Joseef in het openbaar zal optreden. Mijns inziens is dan ook bedoeld dat ieder van het volk Joseef van harte zal verwelkomen.

En Farao zei tot Joseef: Zie, ik heb jou (gezag) gegeven over heel het land Egypte. 41:41

Zie: dit is de gewone gebiedende wijs van het werkwoord 'zien'. Het betekent gewoon 'kijk', en niet 'zie!' wat het aspect van verrassing in zich bergt.

En Farao deed zijn zegelring van op zijn hand en hij gaf hem op de hand van Joseef. En hij bekleedde hem met een kleding van fijn linnen. En hij deed een gouden halskraag om zijn hals. 41:42

Zegelring: het schijnt in Egypte de gewoonte te zijn geweest de zegelring om een vinger te dragen, terwijl deze in Palestina aan een ketting om de hals gedragen werd.

Kleding van fijn linnen: volgens VREDENBURG was het de kleding van priesters.

Halskraag: volgens ERMAN was dit een ambtsketen.

ALTER zegt dat hier niet het gewone woord voor 'ambtsketen' gebruikt wordt. Bedoeld is een gouden stola die hals, schouder en bovenste deel van de borst bedekt.

En hij liet hem rijden in de tweede wagen die hij had en zij riepen voor zijn aangezicht: Kniel. En hem werd (macht) gegeven over heel het land Egypte. 41:43

Wagen: bedoeld is een strijdwagen of reiswagen met twee wielen.

Volgens rabbijn HERTZ werden paarden en zulke wagens ten tijde van de Hyksos in Egypte ingevoerd.

41:44-46

Kniel: dit zou een Egyptisch woord zijn met als betekenis 'buigt de knieën'. Ook VERGOTE leidt het af van het Egyptische woord *brk* en vertaalt: 'brengt hulde'. ALTER verklaart het met 'Geef ruimte'.

41:44 *En Farao zei tot Joseef: Ik ben Farao, maar zonder jou mag niemand zijn hand of zijn voet opheffen in heel het land Egypte.*

De hand of voet opheffen: iets doen, iets uitvoeren.

41:45 *'En Farao noemde de naam van Joseef: Tsafenat-Panéach, en hij gaf hem Asenat, de dochter van Poti Fera, de priester van On, tot vrouw. En Joseef ging uit over het land Egypte.*

Tsafenat-Panéach: volgens FLAVIUS JOSEPHUS betekent deze naam 'ontdekker van het verborgene'. Volgens HERTZ betekent het 'voedsel-man'. JAGERSMA verklaart: 'GOD heeft gezegd: hij zal leven'. MUNK meent: 'Hij die verborgenheden verklaart'. Deze laatste uitleg is gebaseerd op wat *Onkelos* en RASJI zeggen. VERGOTE legt dit als volgt uit: 'de mens die de zaken kent'. ALTER zegt in navolging van MOSJE WEINFELD: 'GOD spreekt, hij leeft'.

Asenat: volgens HERTZ betekent dit: 'behorend tot de godin Neith'. Volgens de Midrasj zou de naam Asenat afgeleid zijn van een woord dat 'verkrachting' betekent. Asenat zou namelijk een dochter zijn van Dina en ze zou door Sjeschem verwekt zijn bij Dina [zie *Genesis* 34].

Poti Fera: volgens RASJI is deze naam identiek met 'Potifar'. *Poti* betekent 'gemutileerde', en Potifar was (zeer waarschijnlijk) een eunuch, een gecasteerde. Volgens HERTZ is niet Potifar bedoeld, maar betekent deze naam 'gave van Ra'.

On: beter bekend als Heliopolis, een stad in de buurt van Caïro. Een plaats waar de zonnegod Osiris werd vereerd.

V 45 is een vers dat velen geïntrigeerd heeft. Hier is sprake van een huwelijk in de hoogste kringen van Egypte en helaas wijdt de schrijver er geen enkele aandacht aan. In de loop der eeuwen heeft het velen geïntrigeerd, zo zelfs dat er een heel boek aan gewijd is, het apocriefe boek *Joseph en Asenat*.

41:46 *En Joseef was dertig jaar toen hij voor het aangezicht van Farao de koning van Egypte stond. En Joseef ging uit van voor het gelaat van Farao, en hij trok heel het land Egypte door.*

Joseef was dertig jaar oud en Jaäkov zo'n tachtig jaar en Jitschak honderd veertig jaar.

En in de zeven jaren van verzadiging bracht het land zoveel op dat men het maar voor het grijpen had. 41:47

En hij verzamelde zeven jaren al het voedsel dat in het land Egypte was. En hij sloeg voedsel op in de steden. Het voedsel van het veld van de stad dat rondom haar was had hij in haar midden opgeslagen. 41:48

En Joseef verzamelde koren als het zand der zee, zeer veel, tot men ophield met tellen, want er was geen tellen aan. 41:49

En aan Joseef werden twee zonen geboren, voordat het jaar van honger kwam. Die heeft Asenat, de dochter van Poti Fera, de priester van On, hem gebaar. 41:50

Zij werden geboren, zij baarde: het waren wel de kinderen van Joseef, maar als verwekker wordt hem door de schrijver geen rol toebedeeld. De kinderen worden geboren en de vrouw baart. En Joseef? Die zal wel druk geweest zijn met zijn werk.

Honger: Zeven maal komt in dit gedeelte het woord 'honger' voor.

En Joseef noemde de naam van de eerstgeborene Menasjè. Want God heeft mij doen vergeten heel mijn moeite en heel het huis van mijn vader. 41:51

De eerstgeborene: opvallend is dat er niet staat 'zijn' eerstgeborene.

Menasjè betekent 'die vergeten doet'.

Vergeten: als er iets belangrijk is voor de mens is het wel 'herinneren'. Bij Joseef staat 'vergeten' voorop.

Blijkbaar beseft hij niet welk een verdriet hij zijn oude vader aandoet door geen bericht te sturen dat hij nog leeft.

De rabbijnen proberen Joseef te verontschuldigen door te verklaren dat als hij bericht aan Jaäkov zou sturen dat hij nog in leven was, hij zijn broers in diskrediet zou brengen bij hun vader.

En de naam van de tweede had hij genoemd Efrajim. Want God heeft mij vruchtbaar gemaakt in het land van mijn ellende. 41:52

Hij had genoemd: alsof Joseef de tweede zoon al een naam gegeven had vóór de eerste. Als Jaäkov later in Genesis 48:14 de twee zoons van Joseef zegent, krijgt de tweede zoon de grootste zegen.

Efrajim heeft als betekenis 'Dubbelvrucht'.

En de zeven jaren van verzadiging in het land Egypte liepen ten einde. 41:53

41:54–57

- 41:54 En de zeven jaren van honger begonnen te komen, zoals Joseef gezegd had. En er ontstond honger in alle landen. Maar in heel het land Egypte was brood.
- 41:55 En heel het land Egypte kreeg honger en het volk schreeuwde tot Farao om brood. En Farao zei tot heel Egypte: Gaat naar Joseef; die jullie zal zeggen wat jullie moeten doen.
- 41:56 En de honger was op heel het oppervlak van het land. En Joseef opende alles waarin het was en hij verkocht koren aan Egypte. En de honger werd sterk in het land Egypte.
- 41:57 En heel de aarde was naar Egypte gekomen om koren te kopen, tot Joseef, want de honger was sterk op heel de aarde.
Aarde: het woord èrets wordt gebruikt voor 'land' en ook voor 'aarde'.
Koren kopen, tot Joseef: een abnormale volgorde. Bedoeld zal zijn dat heel de aarde erop uit was om koren te kopen. Maar de enige die hen voedsel kon geven om te overleven, was Joseef.

GENESIS 41:14

Het ene kleet is het andere niet

- ¶ In Tenach komen verschillende woorden voor die gebruikt worden om kledingstukken aan te duiden. De twee meest voorkomende in het boek Genesis zijn *bèged* en *simla*. Beide lijken dezelfde betekenis te hebben, namelijk die van 'kleed', 'kleding'.
Het woord *bèged* is afgeleid van het werkwoord *bagad* dat oorspronkelijk 'bedekken' betekent, maar later ook de betekenis gaat krijgen van 'zich (anders) voordoen'.
Voorbeelden van het gebruik van *bèged* zijn: de kleding van Esau waar Jaäkov gebruikt van maakt om zijn vader te bedriegen (Genesis 27), Tamar die haar weduwekleed aflegt en later weer aantrekt (Genesis 38) en Joseef die door de vrouw van Potifar van zijn kleet ontdaan wordt (Genesis 39). Daarnaast zijn er nog enkele teksten waarin dit aspect van 'bedriegen' niet op de voorgrond staat. Waarschijnlijk moet men toch dit idee van 'verandering', van 'anders worden' in die teksten laten doorklinken. In Genesis 37:29 scheurt Reoeven zijn *bèged*. In Genesis 41:42 krijgt Joseef, nadat hij zelf in vers 14 al andere kleding heeft aangetrokken, van Farao nog weer andere kleding als symbool van zijn positie, want het geven van deze kleding gaat gepaard met andere tekenen van hoogwaardigheid, namelijk een zegelring en een gouden ketting. Dan zijn er nog 2 overgebleven teksten namelijk Genesis 28:20 waar Jaäkov GOD om kleding, *bèged*, vraagt, en Genesis 24:53 waar de knecht van Avraham de

familie in Charan kleding geeft. Bewust of onbewust zal ook in deze teksten de gedachte van verandering, van een ander mens worden, een rol spelen. Gezien de kontekst van het woord *bèged* in Genesis is mijn conclusie dat het bij het gebruik van dit woord gaat om verandering van status. Jaäkov wordt door het aantrekken van het kleed van Esau als het ware Esau zelf. Tamar wordt van weduwe een hoer. Joseef wordt van dienaar van Potifar bijna minnaar van zijn meesteres. Roeveen geeft zijn positie op van oudste zoon die de verantwoordelijkheid draagt. Joseef verandert van gevangene in adviseur van de Farao. En Jaäkov vraagt onbewust aan God hem te zijner tijd een andere positie te geven dan die van vluchteling. En tenslotte geeft Avrahams knecht de familie in Charan zonder woorden te kennen dat zij een andere positie moeten innemen.

Tenslotte het andere woord *simla*. Dit is mogelijk afgeleid van het werkwoord 'maäl' dat ook 'bedekken' betekent. Ook dit woord heeft later een afgeleide betekenis gekregen in de zin van 'anders worden', 'zich anders voordoen'. Het woord *simla* komt slechts zes keer voor in het boek Genesis. In Genesis 35:2 draagt Jaäkov zijn familie op hun kleding te wisselen en hun amuletten te begraven. Ze moeten andere mensen worden en niet meer vertrouwen op afgoden. In Genesis 37:14 komen de broers van Joseef met de verscheurde kleding van Joseef aan bij vader Jaäkov en in Genesis 41:14 trekt Joseef weer zijn kleding aan als hij voor Farao moet verschijnen. Tenslotte scheuren de broers zelf in Genesis 44:13 hun kleding. Maar zoals Joseef in Genesis 41:14 al andere kleding kreeg, zo krijgen de broers van hem in Genesis 45:22 ook andere kleding. Tenslotte de enig overgebleven plaats waar dit woord voorkomt is Genesis 9:23 waar twee zoons van Noach hun naakte vader bedekken met een kledingstuk.

Dit eerste gebruik van het woord *simla* in Genesis geeft in het algemeen de betekenis ervan aan. Een *simla* dient blijkbaar om naaktheid te bedekken. Het scheuren ervan juist om 'naakt' te staan, waarbij men geen mogelijkheid heeft om iets te verbergen. Deze betekenis zal steeds een rol spelen waar dit woord gebruikt wordt.

GENESIS 41:45

Werk gaat voor het meisje

In Genesis 41:45 staat dat Farao Joseef een vrouw gaf. Maar in plaats van dat er staat: 'En hij ging tot haar in' zoals passend zou zijn en zoals in andere verhalen ook vaak vermeld staat, staat er 'En Joseef ging uit over het land Egypte'.

Had Joseef geen belangstelling voor vrouwen? Ook in Genesis 39:8, 10 en 12 weigert Joseef categorisch aan het verzoek van de vrouw van Potifar te voldoen om bij haar te gaan liggen. Toch meen ik dat de rabbijnen gelijk hebben als zij veronderstellen dat Joseefs begeerte naar deze vrouw gewekt was en dat hij tenslotte voor de verleiding bezweken zou zijn als zij hem maar niet van zijn kleed ontdaan had. Dit uittrekken van zijn kleed riep bij Joseef weer de gebeurtenissen bij de put op toen zijn broers zijn kleed uittrokken. Vandaar dat zijn begeerte als sneeuw voor de zon verdween, en hij naar buiten vluchtte. Een extra argument voor deze visie is de zinsnede in Genesis 39:11 dat Joseef binnenkwam om zijn werk te doen op het moment dat er niemand anders in huis was. Met dit 'zijn werk doen' is bedoeld dat Joseef bereid was om te doen waar Potifar en zijn vrouw het op aangelegd hadden, namelijk de vrouw van zijn heer zwanger te maken.

Een ander argument tegen de gedachte dat Joseef weinig belangstelling voor vrouwen had, is het feit dat hij in de jaren voor de hongersnood begon, twee kinderen bij zijn vrouw verwekte [zie Genesis 41:50]. Maar wat wel opvallend is, is dat de schrijver hier niet vermeldt dat Joseef de kinderen verwekte. In vers 50 staat alleen dat ze aan hem geboren werden en dat zijn vrouw ze baarde. Joseefs rol wordt door de schrijver geminimaliseerd.

Mijn conclusie is dan ook dat Joseef zich niet kon inleven in de gevoelens van anderen. Al van jongs af aan gaat hij onafhankelijk van anderen zijn eigen weg. Zie verder het artikel: Een aparte persoonlijkheid.

GENESIS 30:22 TOT EN MET GENESIS 50

Een aparte persoonlijkheid

¶ Het laatste deel van het boek Genesis, vanaf hoofdstuk 37, is gewijd aan de belevenissen van Joseef. Joseef was de lievelingszoon van aartsvader Jaäkov en de oudste zoon van Jaäkova's lievelingsvrouw Racheel. Joseef wordt in de joodse en christelijke traditie als een soort heilige gezien, iemand op wie niets aan te merken valt. Is het omdat Joseef zo'n uitgebalanceerde indruk maakt en niet behept lijkt met al het menselijk falen dat andere bijbelse figuren aantrekt? Misschien spreekt het ons aan dat hier iemand beschreven wordt die niet meegesleept wordt door zijn emoties. Joseef lijkt verheven boven al het kleinsmenselijke geploeter dat ons leven kenmerkt. Maar het is de moeite waard het levensverhaal van deze Joseef eens nader te bekijken om te zien of Joseef inderdaad een soort halfgod is.

Allereerst de geboorte van Joseef. Deze wordt verteld in Genesis 30:22-24. Zijn moeder Racheel, de tweede vrouw van Jaäkov, was vele jaren ongewenst

kinderloos gebleven. Haar zuster Lea, de eerste vrouw van Jaäkov, baarde de ene zoon na de andere en tenslotte ook een dochter, Dina. Daarna, zo staat er, gedacht GOD Racheel en GOD opende haar schoot. In de NBG-vertaling klinkt het daarna: 'Zij werd zwanger en zij baarde een zoon. Toen zeide zij: GOD heeft mijn smaad weggenomen; en zij gaf hem de naam Joseef, zeggende: Moge de Here mij er nog een andere zoon bijvoegen.' Het woord *asaf* (vandaar de naam Joseef) heeft in het Hebreeuws twee betekenissen, namelijk 'toevoegen' en 'wegnemen'. Het lijkt wel het meest voor de hand te liggen dat hier bedoeld is: 'wegnemen'. Maar waarom heeft de schrijver dit woord dat voor tweeërlei uitleg vatbaar is, gebruikt? Waarom niet gewoon het woord 'nemen' gebruikt? Of zou Racheel beide betekenissen bedoeld hebben? Zou Racheel, naast het wegnemen van haar smaad, ook een beetje bedoeld hebben dat haar smaad vermeerderd is?

Het vervolg is ook niet zo duidelijk als de NBG-vertaling wil doen voorkomen. Er staat namelijk in het Hebreeuws niet 'moge de Heer mij toevoegen...', maar: 'De Heer zal mij toevoegen.' In het joodse commentaar *Midrasj Rabba* staat dat Racheel hier een profetische uitspraak doet; zij ziet als het ware al dat zij nog een tweede zoon zal krijgen. Deze uitleg geeft een al te optimistisch beeld van Racheels uitspraak. In het Hebreeuws klinkt het namelijk nogal dwingend. Een meer letterlijke vertaling van Genesis 30:24 is: 'En zij noemde zijn naam Joseef, door te zeggen: de Heer zal mij toevoegen een andere zoon.' In tegenstelling met andere kinderloze vrouwen die na lang wachten een zoon baren, is Racheel niet tevreden met haar zoon. Van bijvoorbeeld Sara hoort men geen verzoek om een tweede zoon, en ook Noömi en Roet zijn helemaal tevreden met hun zoon Obeth. En ook Channa zingt een uitbundige lofzang na de geboorte van haar zoon Samuel en vraagt daarin ook niet om meer kinderen. Waarom deze ontevredenheid bij Racheel? Zelfs in de naamgeving van haar kind klinkt de ontevredenheid door. Joseef betekent namelijk: Hij moge toevoegen of: Moge Hij opnieuw doen. Bovendien zegt Racheel niet: 'een tweede zoon, maar een andere zoon.' De tekst suggereert dus dat Racheel teleurgesteld was toen zij Joseef gebaard had. Later, als Joseef slaaf is in het huis van ene Potifar in Egypte, staat er geschreven: 'Joseef werd mooi.' Dit kan betekenen dat Joseef in zijn jonge jaren 'niet mooi' was. Dat Racheel alleen maar teleurgesteld zou zijn omdat haar eerstgeboren zoon als baby niet mooi zou zijn, lijkt te ver gezocht. Een veronderstelling van mijn kant, die verder nergens op gebaseerd is, is dat Joseef mogelijk teveel trekken van haar vader Lavan had en Racheel wilde niet meer herinnerd worden aan de duistere periode in haar leven waarin haar vader de hoofdrol speelde.

Het volgende opmerkelijke in Joseefs gedrag is hoe hij zich gedraagt in Gene-

sis 33. Daar wordt Jaäkov geconfronteerd met zijn haatdragende broer Esau. Wie schetst onze verbazing als Joseef als jongetje van een jaar of acht voor zijn moeder uitloopt, het gevaar tegemoet. Lees maar in v 2: Jaäkov plaatste de slavinnen en haar kinderen vooraan, Lea en haar kinderen daarachter, en Racheel en Joseef achteraan. En dan v 6–7: ‘Daarop naderden de slavinnen met haar kinderen en bogen zich neer. Vervolgens naderde ook Lea met haar kinderen en zij bogen zich neer. En ten laatste naderden Joseef en Racheel en zij bogen zich neer.’ Jaäkov heeft zijn vrouwen en kinderen in een bepaalde volgorde opgesteld, de moeders voorop en de kinderen daarachter. Maar Joseef houdt zich niet aan de rokken van zijn moeder vast. Integendeel hij loopt voor Racheel uit. Wat zou de reden hiervoor zijn? Is Joseef hier al zeer zelfbewust? Of is er hier evenmin sprake van een normale moeder-kind relatie?

In Genesis 37:2–3 begint het levensverhaal van Joseef. In de NBG staat: ‘Joseef, zeventien jaar oud – hij was dus nog jong – placht met zijn broeders, de zonen van Bilha en de zonen van Zilpa, de vrouwen van zijn vader, de schapen te hoeden. En Joseef bracht kwaad gerucht aangaande zijn broers aan hun vader over. En Israël had Joseef lief boven al zijn zonen... en hij maakte hem een pronkgewaad.’ Wij kunnen alleen maar gissen naar de reden waarom Joseef niet de schapen hoedde samen met de zonen van Lea. Vonden die hem te min, en moest hij daarom maar optrekken met de zonen van zijn vaders bijvrouwen? Over zijn positie bij die broers wordt ons trouwens iets bijzonder meegedeeld. Er staat in het Hebreeuws niet ‘hij was nog jong’. Trouwens zijn leeftijd is al vermeld en ieder mag zelf bepalen of hij zeventien jaar jong vindt of niet. In het Oosten wordt men zeker niet meer als kind beschouwd op die leeftijd. Maar er staat ook niet gewoon ‘jong’, er staat dat Joseef een *naär* was, dat wil zeggen een jongen, een knaap, een knecht. Hij was niet zomaar een knaap, nee, hij was een van de zonen van zijn vaders bijvrouwen. Bedoeld is dat deze halfbroers hem als een soort loopjongen gebruikten. Dat dit Joseef niet aanstond valt te begrijpen, en zijn reactie staat er direct achteraan: Joseef klikte over zijn broers.

In Genesis 37:5–11 wordt verteld over twee dromen die Joseef heeft. In deze dromen komen zijn grootheidsideeën heel duidelijk naar voren. Dromen kunnen iets openbaren van wat in de diepte van een mensenziel leeft. Joseef lijkt gepreoccupeerd door gedachten over onbepaalde macht en hij verwacht dat ieder zijn unieke positie zal accepteren en vol bewondering naar hem zal opkijken. Waarschijnlijk is hij zich niet bewust geweest van de gevoelens van haat die het vertellen van deze dromen bij zijn broers oproepen. Als Jo-

seef wat meer zelfkritiek had gehad zou hij zich wel twee keer bedacht hebben voor hij zijn broers met zijn gedachten geconfronteerd had. Of... zou Joseef, bewust of onbewust, haatgevoelens bij zijn broers op hebben willen wekken? Door zijn gedrag heeft hij zich in elk geval onmogelijk gemaakt bij zijn broers en dat is tenslotte de aanleiding geweest dat hij 'bevrijd' werd uit de al te liefderijke bejegening van zijn vader, ook al gebeurde dat op een absurde manier.

Na deze dromen wordt Joseef door zijn vader op pad gestuurd om zijn broers te zoeken. Tijdens deze zoektocht blijkt Joseef het pronkgewaad te dragen. Uit het verhaal van Tamar in 2 Samuel 13 blijkt dat zo'n gewaad door koningskinderen gedragen werd. Joseef wordt voorgetrokken door zijn vader, maar hij laat zich dat ook welgevallen. Blijkbaar beseft hij niet dat zijn broers in hun werkplunje wel furieus moeten worden als ze hem in zo'n koningsmantel zien aankomen.

Na het intermezzo van Genesis 38 gaat het verhaal van Joseef verder in Genesis 39. Daar krijgt Joseef, als slaaf verkocht, een hoge positie bij een Egyptisch ambtenaar. Met nadruk wordt verteld dat de Eeuwige in alles met Joseef was. Blijkbaar vielen Joseefs gedrag en capaciteiten zo op dat hij uitstak boven alle andere slaven. Hier 'werd' hij schoon van gestalte en schoon van uiterlijk (v 6). Voor de vrouw van zijn heer is dit aanleiding om hem te verleiden. Als dit met uitnodigende woorden niet lukt, probeert zij hem te dwingen: Toen greep zij hem bij zijn kleed en zei: 'Kom bij mij liggen. Maar hij liet zijn kleed in haar hand achter, vluchtte en liep naar buiten' (v 12). Een intrigerende vraag is: wat zou de reden zijn dat Joseef niet op de avances van zijn meesteres inging? Degenen die Joseef als een heilige zien, menen dat het zijn integriteit was waardoor hij tegen de verleiding bestand was. Anderen voeren als motief aan dat Joseef bang was voor de consequenties, namelijk de straf van zijn meester, als deze het te weten kwam. Nog weer anderen, met name Joodse geleerden, zeggen dat Joseef op het punt stond toe te geven – Joseef was tenslotte een gezonde knaap van een jaar of achttien – toen plotseeling het beeld van zijn vader hem voor ogen kwam. Een nog vromere uitleg is dat de woorden van de Tora – de 'onderwijzing' – hem te binnen schoten. Hoe het ook zij, Joseef kon zich beheersen en hij vluchtte weg. Voor verdere uitleg zie de verhalen bij Genesis 39.

In Genesis 40 werkt Joseef in de gevangenis. Als twee hoge ambtenaren daar een droom krijgen, legt hij die uit. Er staat: 'Zij zeiden tot hem: Wij hebben een droom gehad en er is niemand die hem kan uitleggen. Toen zei Joseef tot

hen: Zijn de uitleggingen niet Gods zaak? Vertel het mij toch.' Er is bij Joseef geen spoor van twijfel. Hij is ervan overtuigd dat GOD de dromen zal uitleggen als hij, Joseef, ze eenmaal gehoord heeft. Hij weet met zekerheid dat hij bij GOD een bevoorrechte positie inneemt. En zijn vertrouwen wordt niet beschaamd. Op grond van wat de twee hovelingen vertellen weet Joseef precies te voorspellen hoe het met hen af zal lopen, dat de bakker als het ware al dood is [zie het artikel 'De misstap van de bakker' bij Genesis 40].

Na enkele jaren in de gevangenis te hebben doorgebracht, wordt Joseef voor de Farao gebracht, om, zoals beschreven staat in Genesis 41, ook diens dromen uit te leggen. Zonder enige terughoudendheid verklaart Joseef ook deze dromen. Maar dat niet alleen: ongevraagd geeft hij, terwijl hij slaaf is en jaren in de gevangenis heeft doorgebracht, Farao advies hoe te handelen om de voorspelde problemen het hoofd te bieden. In v 33–34 staat: 'Nu dan, Farao zie om naar een verstandig en wijs man, en hij stelle hem aan over het land Egypte. Farao doe ook dit...' Over arrogantie gesproken! Of zou Joseef beseffen dat als hij het bij deze onheilspellende uitleg laat, zijn dagen geteld zijn? Het ligt voor de hand dat Joseef, die zich zojuist als een vijandig en wijs man ontpopt heeft, aangesteld wordt om Egypte voor een hongersnood te behouden. En Joseef aanvaardt deze functie zonder meer.

En daarna volgt ook nog een sprookjeshuwelijk. Het is spijtig dat de bijbel slechts enkele woorden gebruikt om dit te beschrijven: 'En hij (Farao) gaf hem Asenat, de dochter van Potifera, de priester van On, tot vrouw. En Joseef ging uit over het land Egypte' [Genesis 41:45]. Voor veel lezers is de zeer summiere beschrijving zoals de Bijbel die geeft, niet genoeg. Er is zelfs over dit ene v een apocrief bijbelboek geschreven, namelijk 'Josef en Asenat'. Maar sprookjesachtige romantiek interesseerde de bijbelschrijver kennelijk niet. Wat hij ons wel meedeelt is: 'Joseef ging uit...'. En dat direct na zijn huwelijk! In het boek Genesis komt vaak de uitdrukking voor: Hij ging in... , als er sprake is van het eerste seksuele contact tussen een man en zijn vrouw. Bekende voorbeelden zijn: Avram die ingaat tot Hagar (Genesis 16:4), Jaäkov die ingaat tot Lea (Genesis 29:23) en Racheel (v 30) en Bilha (Genesis 30:4), Jehoeda die ingaat tot zijn vrouw (Genesis 38:2), Onan die weigert in te gaan tot Tamar (Genesis 38:9) en dan Jehoeda die zelf tot Tamar ingaat (v18). Maar van Joseef wordt niet vermeld dat hij na de huwelijksluiting tot zijn vrouw 'inging'. In tegendeel: Joseef 'ging uit'. Zijn werk ging voor zijn vrouw. Blijkbaar is Joseef wel naar Asenat teruggekeerd, want later worden hem minstens twee zoons geboren. Opmerkelijk is het echter wel dat 'het uitgaan naar het land' zo nadrukkelijk

door de schrijver vermeld wordt. Het zegt wel iets over Joseefs houding tegenover zijn vrouw. Trouwens ook zijn houding tegenover Potifars vrouw was er een van afweer. Of Joseef niet veel interesse in vrouwen had is niet duidelijk, maar zijn positie en zijn werk komen duidelijk op de eerste plaats.

In Genesis 41:46 is Joseef intussen dertig jaar oud geworden. Hij krijgt twee kinderen en in de naamgeving laat hij eindelijk iets van zijn gevoelens blijken. Zijn oudste zoon krijgt de naam Manasje. Als uitleg zegt Joseef hierover: GOD heeft mij al mijn moeite doen vergeten, en ook het gehele huis van mijn vader. Met andere woorden: Joseef heeft zich duidelijk gedistantieerd van alles en allen waar hij qua afkomst mee verbonden was. Maar als plotseling zijn broers opduiken ten tijde van de hongersnood, blijkt het verleden beslist niet afgedaan te hebben. Dat Joseef zijn haatdragende broers wilde vergeten is begrijpelijk. Maar het is onvoorstelbaar dat hij zijn vader, die zielsveel van hem hield en hem dood waande, nooit een levensteken gegeven heeft. Zeker toen hij als onderkoning in Egypte heerste, was dat heel goed mogelijk geweest. Sommigen proberen Joseefs gedrag goed te praten. Ze zeggen dan dat hij zijn broers niet in diskrediet wilde brengen bij hun vader. Als hij als doodgewaande op eens bij zijn familie opdook, zou uitgekomen zijn hoe slecht zijn broers hem behandeld hadden. Dan zou er tweespalt in de familie kunnen ontstaan. Dit lijkt me een gezochte redenering. Met de uitleg van de naam Manasje geeft Joseef duidelijk te kennen dat hij niets meer met zijn familie te maken wil hebben. Hij wil als geassimileerde Egyptenaar verder door het leven gaan.

Genesis 42 en 43 beschrijft de reizen van Joseefs broers naar Egypte. Ze worden daar geconfronteerd met hun onherkenbare broer Joseef die een spelletje met hen speelt. De reden voor dit spel zou kunnen zijn dat Joseef wilde nagaan of zijn broers zich jegens hun halfbroer Benjamin, de volle broer van Joseef, even onverdraagzaam zouden gedragen als destijds tegenover hem. Joseef stelt zich tegenover zijn broers op als een mens zonder gevoelens. Uiteindelijk maakt een emotioneel beroep van zijn broer Jehoeda ook bij Joseef emoties los.

In Genesis 45:1 en volgende staat: 'Toen kon Joseef zich niet langer bedwingen... Daarop brak hij uit in luid geween... en hij kuste al zijn broeders hartelijk en weende...'

Is Joseef nu een volkomen ander mens geworden? Het lijkt er nog niet op gezien de beschrijving van de gebeurtenissen in Genesis 47. Daar wordt verteld hoe Joseef het volk van Egypte tot de bedelstaf brengt en hen zelfs tot een

slavenkaste maakt. Er staat in v 21: En wat het volk aangaat, dat maakte hij dienstbaar van het ene einde van het gebied van Egypte tot het andere einde. En in v 25 zeggen de tot slavernij gebrachten: 'Gij hebt ons in het leven behouden... wij zullen Farao dienstbaar zijn.'

In Genesis 47:29 voelt Jaäkov zijn levenseinde naderen. Maar Joseef heeft daar geen weet van en het moet hem door een bode meegedeeld worden: Hier-na gebeurde het, dat men tot Joseef zei: 'Zie, uw vader is ziek.' (Genesis 48:1). Pas in Genesis 50 lijkt er een omkeer gekomen te zijn in het gedrag van Joseef. Na de dood van zijn vader Jaäkov zijn de broers bang dat Joseef zich op hen zal wreken: 'Als Joseef zich nu maar niet op ons gaat wreken' (Genesis 50:15). Joseefs reactie is – voor de zesde keer – dat hij weende (v 17), en dan volgt zijn uitspraak in v 19: 'Ben ik in GODS plaats?' Hier lijkt deze kille, onaangedane man eindelijk te beseffen dat zijn houding ten opzichte van zijn broers niet die van een halfgod is. De houding van volmaaktheid en onaantastbaarheid heeft langzamerhand plaats gemaakt voor een meer begripvolle, warme uitstraling. Mogelijk dat de dood van zijn vader in dit proces een belangrijke factor is. Wat Joseef aanvankelijk op een geforceerde manier wilde bereiken, namelijk van een verdere relatie met zijn vader afzien, wordt hier op een natuurlijke manier bewerkt, namelijk door de dood van vader Jaäkov.

Joseefs leven overziend, zijn er een aantal vragen gebleven en mogelijk dat het antwoord op deze vragen duidelijk kan maken waarom Joseef zich zo afstandelijk gedroeg, met name ten opzichte van zijn vader.

1. Waarom vertelde Joseef zijn aanstootgevende dromen aan zijn broers en aan zijn vader, terwijl hij als intelligente knaap van zeventien jaar had kunnen weten wat dit bij zijn familie teweeg zou brengen?
2. Waarom draagt Joseef zijn pronkgewaad als hij op zoek gaat naar zijn broers? Een praktisch reisgewaad was het zeker niet. We weten dat een dergelijk gewaad tot op de enkels afhing en lange mouwen had. Hij kon wel nagaan dat dergelijke kledij opnieuw arrogant zou overkomen bij zijn broers.
3. Waarom brengt Joseef zichzelf in zo'n hachelijke situatie door bij de vrouw van Potifar binnen te gaan als zij alleen thuis is? Het is alsof hij het gevaar zelf opzoekt, want tevoren had ze elke dag al bij hem aangedrongen bij haar te komen liggen.
4. Waarom laat Joseef zijn vader onwetend van het feit dat hij nog leeft en in Egypte is?

Zou de conclusie niet moeten zijn dat Joseefs houding gevormd is enerzijds door het gemis aan warmte van zijn moeder, anderzijds het teveel aan betrokkenheid van zijn vader? Zou het antwoord op deze vier vragen niet kunnen zijn dat Joseef –onbewust– zich moest losmaken van een sterk bevoogdende vader, een vader die hem zo vertroetelde dat hij zich als mens niet kon ontplooiën. Zou Joseef daarom zich onmogelijk hebben gemaakt bij zijn familie? Joseef zet herhaaldelijk zijn leven in de waagschaal om vrij te kunnen worden. Dwang lijkt hij niet te kunnen verdragen, zoals blijkt uit het voor zijn moeder uitlopen bij de ontmoeting met Esau, uit het afwijzen van de avances van Potifars vrouw en als de Farao hem een vrouw geeft, kan hij deze niet op bevel bezitten, maar hij kiest ervoor eerst op reis te gaan.

De consequenties van zijn gedrag en ontwikkeling zijn wel dat hij in zijn positie als onderkoning in Egypte een zeer belangrijke rol heeft gespeeld in het ontstaan en de ontwikkeling van het volk Israël, hoewel hijzelf daar geen deel meer van uitmaakte. Of, men zou ook kunnen zeggen dat hij een dubbel deel bijdroeg, namelijk in zijn twee zonen Efrajim en Manasje, die ieder een stam van Israël vormden. De slotconclusie van Joseef zelf in Genesis 50:20 luidt: 'Gij (de broers) hebt wel kwaad tegen mij gedacht, maar GOD heeft dat ten goede gedacht ten einde te doen zoals heden het geval is: een groot volk in het leven te behouden.'

DE EERSTE REIS

van Joseefs broer naar Egypte

GENESIS 42

En Jaäkov zag dat er graan was in Egypte. En Jaäkov zei tot zijn zonen: Waarom blijven jullie elkaar aanzien? 42:1

Graan: hier wordt het woord *sjèver* gebruikt. In de Joseef-verhalen komt dit woord zeven maal voor. Het lijkt afgeleid te zijn van het werkwoord *sjarar* dat 'breken' betekent. Of letterlijk bedoeld is 'gebroken graan' is niet zeker. Waarschijnlijk hangt dit woord samen met de gedachte van 'brood breken', dus 'voedsel uitdelen'. Het woord *sjèver* betekent ook 'interpretatie', droomuitleg (letterlijk: het breken van de betekenis van een droom). Een rabbijnse verklaring hier is dan ook dat Jaäkov onbewust wist dat de uitleg van Joseefs dromen in Egypte te vinden was. En straks zullen ook zijn broers voor hem buigen zoals Joseef al gedroomd had toen hij zeventien jaar oud was.

Op deze uitspraak van Jaäkov antwoorden de broers niet. Blijkbaar weten zij er niets op te zeggen.

En hij zei: Zie! Ik heb gehoord dat er graan is in Egypte. Daal daarheen af en koop voor ons graan van daar zodat we kunnen leven en niet sterven. 42:2

Leven en niet sterven: deze volgorde is opmerkelijk. Als anderen een uitspraak doen over leven of sterven, eindigen zij met het positieve woord 'leven'. Zie bijvoorbeeld hoe Avram als hij tegen Sara spreekt in Genesis 12:12 het woord 'leven' als laatste noemt. Op het laatste woord valt gewoonlijk de nadruk. Heeft het te maken met het depressieve gevoel dat Jaäkov heeft? Later als hij voor Farao staat, zegt hij ook dat zijn leven kort is geweest en vol ellende.

En de tien broers van Joseef daalden af om koren uit Egypte te kopen. 42:3

Tien: dat het aantal broers genoemd wordt kan verschillende redenen hebben. Eén verklaring is: hoe meer mensen kwamen des te meer koren konden zij kopen, want het koren werd in een bepaalde hoeveelheid per persoon verkocht.

Een andere verklaring is dat uit het noemen van dit aantal blijkt dat Jehoeda er weer helemaal bij hoorde.

Koren: 'baar'. In dit hoofdstuk wordt steeds het woord 'graan' gebruikt. Het woord 'koren' komt pas weer terug in v 25 [zie daar].

Uit Egypte: de broers waren zeker niet van plan in Egypte te blijven, nee, ze wilden alleen voedsel daarvandaan halen.

42:4 *Maar Benjamin, de broer van Joseef, had Jaäkov niet meegezonden met zijn broers. Want hij dacht: anders zou hem een ongeluk kunnen overkomen.*

Denken: hier wordt het woord 'zeggen' gebruikt. De betekenis van dit woord kan ook zijn 'bij zichzelf zeggen' of 'denken'.

Ongeluk: Jaäkov denkt natuurlijk aan de dood van Binjamins moeder en de vermeende dood van zijn broer Joseef, die beiden omkwamen toen zij op reis waren.

42:5 *Zo kwamen de zonen van Israël om graan te kopen te midden van (anderen) die kwamen, want er was honger in het land Kenaän.*

Te midden van: volgens RASJI verborgen zij zich tussen anderen opdat zij niet herkend zouden worden.

Voor een kleinere groep reizigers was het in die tijd gebruikelijk om zich bij een grotere karavaan aan te sluiten, ook uit veiligheidsoverwegingen.

42:6 *En Joseef, hij was heerser over het land. En hij verkocht graan aan elk volk van de aarde. En Joseefs broers kwamen en zij bogen zich voor hem neer met hun neus ter aarde.*

Joseef, hij: deze wijze van weergeven laat de persoon Joseef sterk uitkomen.

Heerser: of machthebber.

Land: met opzet zal de schrijver hier niet het woord 'Egypte' gebruikt hebben, maar 'land'. Egypte was voor Joseef zijn eigen land geworden, het land waarin hij thuis was, zeker nu hij daar zo'n hoge positie verkregen had.

Zich neerbuigen: ditzelfde woord wordt gebruikt in Genesis 36:6 en 7 waar Joseef dit al droomt.

42:7 *En Joseef zag zijn broers en hij herkende hen. Maar hij deed zich tegenover hen voor als een onbekende. En hij sprake hen bars aan. En hij zei tot hen: vanwaar zijn jullie gekomen? En ze zeiden: uit het land Kenaän om voedsel te kopen.*

Herkennen, zich als onbekende voordoen: dit zijn beide zeer verwante woorden.

Bars: letterlijk staat hier het woord 'hard'.

NACHMANIDES zegt over dit vers: Joseefs eerste droom is nog niet helemaal uitgekomen. Ook Benjamin moet zich nog neerbuigen voor hem. Dat is dan ook de reden dat Joseef ook die naar Egypte wil laten komen. Joseef zelf wil niet naar Kenaän gaan omdat hij dan als de verloren zoon onthaald zou wor-

den en men zou hem niet als heerser van Egypte ontvangen voor wie ieder moet buigen.

En Joseef herkende zijn broers, maar zij herkenden hem niet.

42:8

Niet herkennen: Dat de broers Joseef niet herkenden verklaren de rabbijnen door te wijzen op hun uiterlijk. Toen zij Joseef in de put wierpen hadden zij wel een baard maar Joseef nog niet omdat hij pas zeventien jaar oud was. Een logischer verklaring is mijns inziens dat Joseef als Egyptenaar zonder baard door het leven ging. In Genesis 41 wordt al verteld dat hij zich schoor vanwege de audiëntie bij de Farao.

En Joseef dacht aan de dromen die hij van hen gedroomd had. En hij zei tot hen: Spionnen zijn jullie. Om de naaktheid van het land te zien zijn jullie gekomen.

42:9

Spionnen: vier keer beschuldigt Joseef zijn broers van spionage (vv 9, 12, 14 en 16).

Volgens rabbijn HIRSCH is de verklaring voor Joseefs harde optreden tegen zijn broers de volgende: Joseef wil twee testsituaties creëren voor hij zich aan zijn broers bekend maakt. Ten eerste wil hij weten of hun haat ten opzichte van hem ontstaan is door zijn dromen of omdat hij het kind was van de lievelingsvrouw van hun vader Jaäkov. Als dit laatste namelijk het geval zou zijn, zou ook Binjamin bedreigd zijn. In de tweede plaats wil Joseef weten hoe hun reactie is nu hij werkelijk koning is. Toen hij het alleen nog maar droomde, was hun reactie al zo negatief.

Naaktheid: dat is wat men gewoonlijk verborgen wil houden.

Maar zij zeiden tot hem: neen, mijn heer. Uw knechten zijn gekomen om voedsel te kopen.

42:10

Wij allen zijn zonen van één man, wij. Integer zijn wij. Uw dienaren zijn nooit spionnen geweest.

42:11

Wij allen: zonder het te beseffen spreken zij hier de volledige waarheid. Zij zijn samen met Joseef allen zonen van één man.

Opvallend is dat in het spreken van de broers geen voegwoorden voorkomen ('en') zoals normaal altijd het geval is. Dit wijst erop dat de broers niet op een normale manier converseren. In hun uitleg gunnen zij zich geen adem-pauze.

Maar hij zei tot hen: nee. Want jullie zijn gekomen om de naaktheid van het land te zien. Nee: dit betekent 'beslist niet' en niet 'ik meen van niet'.

42:12

In v 9 zegt Jozef precies hetzelfde, maar daar eindigt hij met ‘jullie zijn gekomen’ en hier eindigt hij met ‘om te zien’.

- 42:13 *Maar zij zeiden: Met zijn twaalfen zijn uw dienaren, broers zijn wij, zonen van één man in het land Kenaän. En zie! De kleinste is heden bij onze vader. En de ene die is er niet. Met zijn twaalfen: heel opvallend plaatsen de broers deze uitdrukking voorop. Jozef telt nog steeds mee, ook al is hij naar hun mening omgekomen. Wij: in tegenstelling met de schrijfwijze van ‘wij’ in vers 11 staat het woord hier volledig uitgeschreven. Mogelijk dat dit betekent dat de ‘wij’ in vers 11 de tien broers waren, maar hier is bij ‘wij’ ook Jozef inbegrepen. De ene: de lege plaats van Jozef wordt steeds benadrukt.*
- 42:14 *En Jozef zei tot hen: dat is het wat ik tot jullie gesproken heb door te zeggen: spionnen zijn jullie. Dat: letterlijk ‘hij’. Mogelijk bedoelt Jozef hiermee: dat jullie de kleinste niet hebben meegenomen om koren te kopen, bewijst dat jullie spionnen zijn. Immers koren kopen is geen gevaarlijk werk waarvoor men een jongste broer moet thuis laten, terwijl spioneren dat wel is. Dat: als men dit letterlijk vertaalt door ‘hij’ kan het een verborgen reactie zijn op wat de broers gezegd hebben, namelijk dat ‘de enen er niet is’. Jozef beweert dan: hij (de ene) is er wel! Door te zeggen: dit wijst erop dat Jozef dit met stelligheid beweert, terwijl hij zelf weet dat het niet waar is.*
- 42:15 *Hierdoor zullen jullie op de proef gesteld worden. Zo waar Farao leeft, jullie zullen hier zeker niet vandaan gaan tenzij jullie kleinste broer hierheen komt. Zo waar Farao leeft: zoals RASJ1 aangeeft, gebruikt Jozef de aanduiding ‘Farao’ als hij vals zweert.*
- 42:16 *Zendt één van jullie heen. En hij moet jullie broer (mee)nemen. En jullie blijven geboeid. En jullie woorden moeten getoetst worden of er waarheid is bij jullie. En zo niet, zo waar Farao leeft, ja, spionnen zijn jullie. Op het voorstel van Jozef komt geen antwoord. Jozef wil zien of de broers één lijn trekken, of dat zij één van hen aanwijzen om de moeilijke gang te maken naar Jaäkov om hem van zijn jongste zoon te beroven.*
- 42:17 *En hij bracht ze samen in het huis van bewaring, drie dagen. Samenbrengen: het woord dat hier staat wordt normaal gebruikt voor het binnehalen van de oogst, voor verzamelen.*

Drie dagen: blijkbaar antwoordden de broers ook na drie dagen nog niet. Dan neemt Joseef zelf een besluit en wijst hij een broer aan die gevangen gehouden wordt.

En Joseef zei tot hen op de derde dag: doe dit en leef. Ik vrees de godheid.

42:18

De derde dag: dit is volgens het klassieke patroon de dag dat de beslissing valt. *Godheid:* hier staat het woord ELOHIEM, maar met het lidwoord ervoor: HaELOHIEM. Met deze aanduiding wordt een godheid in het algemeen bedoeld, en niet alleen de GOD van Israël. Joseef lijkt verband te leggen tussen zijn vroomheid en het in leven houden van zijn broers en hun gezinnen. De broers hadden Joseef willen doden. Bedoelt Joseef dat zijn vroomheid die van zijn broers te boven gaat nu hij hen wel in leven laat?

Als jullie betrouwbaar zijn, laat dan één van jullie broers geboeid blijven in jullie huis van bewaring. En jullie, gaat, brengt graan (ter stilling van) de honger van jullie huizen.

42:19

Jullie huis van bewaring: bedoeld kan zijn de gevangenis waar zij tot op dit moment allen gevangen hadden gezeten. Ook kan Joseef bedoelen dat zij eigenlijk allemaal in gevangenschap hadden moeten blijven.

En jullie kleine broer moeten jullie naar mij toebrengen. Dan jullie zullen betrouwbaar blijken en jullie zullen niet sterven. En ze deden zo.

42:20

En ze zeiden ieder tot zijn broer: waarlijk, schuldig zijn wij ten opzichte van onze broer wiens benauwdheid van ziel we gezien hebben toen hij ons om genade smeekte en niet hebben wij gehoord. Daarom is deze benauwdheid tot ons gekomen.

42:21

Ieder tot zijn broer: deze zelfde uitdrukking komt voor in Genesis 37:19 waar de broers beraamden Joseef te doden.

Om genade smeken: in Genesis 37:23 werd niet verteld dat Joseef om genade smeekte.

En Roeveen antwoordde hen door te zeggen: Heb ik niet tot jullie gezegd door te zeggen: Bezondig je niet aan het kind. Maar jullie hoorden niet. En ook zijn bloed, zie! Het wordt gevraagd.

42:22

Antwoorden: met dit woord wordt bedoeld: reageren met een tegenovergestelde mening. Blijkbaar voelde Roeveen zich niet al te schuldig en wilde hij zijn broers verantwoordelijk achten en zichzelf zo wat vrij pleiten.

Door te zeggen: de redenering van Roeveen klinkt hierdoor wel erg formeel nu hij deze uitdrukking tweemaal gebruikt. Hij zelf was afwezig op het moment dat de broers Joseef wilde verkopen.

Hij lijkt zo de verantwoordelijkheid helemaal van zich af te willen wentelen. *Het kind*: in de tijd van Joseefs wegvoering naar Egypte was hij zeventien jaar, dus beslist geen kind meer. Reoeveen lijkt zichzelf te willen vrij pleiten van schuld.

Zijn bloed wordt gezocht: hieruit is op te maken dat Reoeveen, en trouwens ook de anderen, overtuigd zijn van Joseefs dood. Ook zij geloofden dat een wild dier hem verslonden had zoals Jaäkov uitgeroepen had.

42:23 *Maar zij wisten niet dat Joseef hoorde want er was een tolk tussen hen.*

42:24 *En hij keerde zich om van tegen hen en hij weende. En hij keerde tot hen terug. En hij sprak tot hen. En hij nam van hen Sjimon. En hij boeide hem voor hun ogen.*

Wenen: hier is het de eerste keer van de drie keer dat Joseef weent.

Tegen hen, tot hen: Joseef laat zijn barse houding varen ('tegen hen') en ook al laat hij Sjimon gevangen zetten, toch lijkt zijn gedrag nu toegeeflijker.

Sjimon: dat de keus op Sjimon valt, is volgens IBN EZRA omdat Joseef zojuist uit de mond van Reoeveen gehoord heeft dat hij afwezig was tijdens het laatste overleg van de broers, en na Reoeveen is Sjimon de oudste, dus de meest verantwoordelijke.

Hij boeide hem voor hun ogen: de rabbijnse uitleg is dat zodra Sjimon uit zicht was hij hem de boeien af liet doen en hem als gast behandelde.

Een vraag is: had Reoeveen als oudste zoon niet het voorstel moeten doen om hém gevangen te zetten in plaats van Sjimon? Instaan voor een ander is een groot goed. Jehoeda doet dit later, als Binjamin dreigt gevangen gezet te worden, wel.

42:25 *En Joseef gebod dat ze hun gerei vulden met koren, en opnieuw hun zilver te laten terugkeren in ieders zak en hun proviand te geven voor onderweg. En men deed zo voor hen.*

Koren: Tien maal wordt in dit hoofdstuk het woord 'graan' of '(graan) kopen' gebruikt (*sjèver* respectievelijk *sjarar*). Het woord voor 'koren' (baar) wordt gebruikt in v 3. Hier wordt dit woord weer voor het eerst gebruikt terwijl de broers dit woord niet tijdens de onderhandelingen hebben gebruikt. Het lijkt alsof Joseef helderziende is.

Zilver: dit woord *kèséf* is het woord voor zilver en voor (zilver)geld. Het is afgeleid van het werkwoord *kasaf* dat 'bleek worden' betekent. Zowel voor goud als voor zilver bepaalt de kleuraanduiding de naam ervan. Het woord *kèséf* komt 26 keer voor in de Joseef-verhalen. Het getal 26 is ook de numerieke waarde van de godsnaam, plene (= volledig) geschreven (JHWH = 10 + 5 + 6 + 5 = 26).

En ze laadden hun graan op hun ezels. En zij gingen vandaar. 42:26

Graan: Joseef had het in v 25 over 'koren', maar de broers denken aan het uitdelen van het graan aan de families [zie v 1].

En de ene opende zijn zak om voer aan zijn ezel te geven tijdens de overnachting. En hij zag zijn zilver. Daar, het was in de mond van zijn plunjezak. 42:27

De ene: volgens RASJI is Levi bedoeld. Normaal vormde hij een koppel met Sjimon, maar daar was hij nu van gescheiden.

Zak: dit woord komt in de hoofdstukken 42-44 vijftien maal voor.

Plunjezak: met het hier gebruikte woord wordt een zak met een grote inhoudsmaat aangegeven. Het hier gebruikte woord komt uitsluitend voor in de Joseef-verhalen. Het komt in totaal ook vijftien maal voor. Het is afgeleid van een werkwoord dat 'lang zijn' betekent.

Overnachting: mogelijk is hier een overnachting in een karavanserai mee bedoeld, maar het kan ook gewoon een plaats aanduiden onder de blote hemel waar de nacht doorgebracht werd [zie Jozua 4:3,8].

Voer aan zijn ezel geven: de broers doen hier wat later de halacha voorschrijft: een dier dat gewerkt heeft, behoort men te voederen voordat men zelf gaat eten.

En hij zei tot zijn broers: mijn zilver is teruggebracht. En ook, zie! Het is in mijn plunjezak. En ze begrepen er niets van en zij waren ontdaan ieder ten opzichte van zijn broer door te zeggen: Wat is dit (dat) God aan ons gedaan heeft? 42:28

Er niets van begrijpen: (vertaling van VAN SELMS). Letterlijk staat er: 'hun hart ging uit'. Met 'hart' wordt gewoonlijk 'verstand' bedoeld.

Door te zeggen: een officiële mededeling naar elkaar toe.

Wat is dit: beter is te lezen een vraagzin 'wat heeft GOD gedaan' gecombineerd met een bevestigende zin 'dit heeft GOD gedaan'. Een dergelijk constructie ziet men met name in gesproken taal als de spreker emotioneel is.

En zij kwamen tot Jaäkov hun vader, in het land Kenaän. En ze vertelden hem alles wat hun overkomen was, door te zeggen: 42:29

Door te zeggen: ook weer een officiële uitspraak waardoor het gesprokene een stellige bewering wordt. Tegelijk is het niet geheel in overeenstemming met de waarheid.

De man, de heer van het land, heeft met ons gesproken op een barse manier. En hij hield ons voor spionnen van het land. 42:30

Bars: ook weer het woord 'hard' net als in v 7.

Houden voor: letterlijk 'geven'.

42:31–38

- 42:31 Maar wij zeiden tot hem: betrouwbaar zijn wij. Wij zijn geen spionnen.
- 42:32 Wij zijn twaalf broers, zonen van onze vader. De ene is er niet. En de kleine is vandaag bij onze vader in het land Kenaän.
Zonen van onze vader: wie kan dat niet van zichzelf zeggen? Zoals het hier staat klinkt het wel erg onnozel.
- 42:33 Maar hij zei tot ons, de man, de heer van het land: hierdoor zal ik te weten komen of jullie betrouwbaar zijn: jullie broer, de ene, laat hem bij mij. En neem (ter stilling van) de honger van jullie huisgezinnen [...]. En ga.
De ene: hier is met 'de ene' natuurlijk Sjimon bedoeld.
Ter stilling van: letterlijk staat er dat de broers de honger moeten nemen.
Wat hier staat wijkt nogal af van wat Joseef zei in v 19.
- 42:34 En breng jullie kleine broer tot mij. En ik zal weten dat jullie geen spionnen zijn, dat jullie betrouwbaar bent. Jullie broer geef ik aan jullie. En jullie mogen het land doortrekken.
Na dit verslag komt er blijkbaar geen enkele reactie van Jaäkovs kant.
Doortrekken: bedoeld is 'handeldrijven'. Ook dit vers wijkt nogal af van v 20.
- 42:35 En het geschiedde toen zij hun zakken leegden, en zie! Ieder had een beurs met zijn zilver in zijn zak. En ze zagen de beurzen met hun zilver, zij en hun vader. En ze werden bang. Zij leegden hun zakken: blijkbaar was er slechts één geweest die onderweg zijn zak geopend had [zie v 27].
- 42:36 En Jaäkov, hun vader, zei tot hen: Jullie maken mij kinderloos. Joseef, die is er niet. En Sjimon, die is er niet. En Benjamin nemen jullie. Tegen mij gebeurt het allemaal.
- 42:37 Maar Reoeveen zei tot zijn vader door te zeggen: mijn twee zonen mag u doden als ik hem niet naar u terugbreng. Vertrouw hem mij toe. En ik zal hem naar u terugbrengen.
Door te zeggen: een stellige bewering, maar zonder realiteitszin.
Mijn twee zonen: als Jaäkov later met zijn hele familie afdaalt naar Egypte, blijkt Reoeveen vier zoons te hebben [zie Genesis 46:9].
Vertrouw hem mij toe: letterlijk: Geef hem op mijn hand.
- 42:38 Maar hij zei: mijn zoon mag niet met jullie afdalen, want zijn broer is dood. En hij, hij alleen is overgebleven. En een ongeval zal hem overkomen op de weg waarop jullie gaan. En jullie zullen mijn grijze haar in verdriet naar het dodenrijk doen afdalen.
Mijn zoon: alsof Jaäkov slechts één zoon heeft.

Hij alleen is overgebleven: ook hier lijkt het weer alsof voor Jaäkov slechts één zoon telt.

RASJI geeft als reactie op dit vers de volgende gedachte van Jaäkov weer: Hoe onnozel is het voorstel van mijn oudste zoon. Alsof zijn kinderen ook niet mijn kinderen zijn!

IBN EZRA en NACHMANIDES echter menen dat de uitspraak van Reoeveen opgevat moet worden als een algemene uitspraak zoals die in de tijd mogelijk gebruikelijk was.

In het verslag aan hun vader zwakken de broers de hardheid van Joseefs ultimatum af om Jaäkov onnodig verdriet te besparen. Ze zeggen dat Joseef hen behandeld had alsof ze spionnen waren, terwijl Joseef hen hier openlijk van beschuldigd had. Ook dat Joseef hen met de dood bedreigd had en dat ze drie dagen gevangen hadden gezeten, vermelden zij niet.

Een belangrijke vraag is waarom Joseef in al de jaren dat hij heerser was over Egypte zijn vader in het ongewisse gelaten heeft over zijn situatie. Chevron, de plaats waar Jaäkov verblijf hield, was niet meer dan zes dagreizen van Egypte verwijderd.

NACHMANIDES beantwoordt deze vraag door te verwijzen naar de dromen van Joseef. Joseef was er van overtuigd dat zijn dromen uit moesten komen en de dromen konden alleen hun vervulling krijgen in Egypte. Vandaar dat hij daar wachtte tot de dromen uit zouden komen.

Anderen menen dat Joseef zijn vader geen verdriet wilde doen door zijn vader op de hoogte te stellen van zijn slavernij in Egypte en de beschuldiging van aanranding van de vrouw van zijn heer. En later toen hij heerser geworden was, wilde hij geen onenigheid in zijn familie veroorzaken door opeens levend voor zijn vader te verschijnen. De broers zouden dan moeten verklaren hoe hij levend opdook, terwijl zij bewijsmateriaal aan Jaäkov overhandigd hadden waaruit moest blijken dat hij dood was. Dus wachtte Joseef de tijd van honger af, wetende dat dan zijn broers moesten komen om graan te kopen.

PHILO VAN ALEXANDRIË meent dat de belangrijkste reden waarom Joseef zich niet aan zijn vader liet zien, was om zijn broers niet te schande te maken. Trouwens ook als Jaäkov straks te weten komt dat Joseef nog leeft, heeft Joseef nooit openheid van zaken gegeven hierover.

DE TWEEDE REIS

van Joseefs broeders naar Egypte

GENESIS 43

En de honger was zwaar in het land.

43:1

En het geschiedde toen ze het graan dat ze uit Egypte hadden meegebracht opgegeten hadden, dat hun vader tot hen zei: Keert terug. En koopt graan voor ons, een weinig voedsel.

43:2

Graan opgegeten: volgens Genesis 45:6 is intussen twee jaar verstreken sinds het begin van de magere jaren.

Hun vader: het lijkt dat Jaäkov in zijn positie als vader, als hoofd van de clan, zijn gezag wil tonen.

Een weinig voedsel: Jaäkov beseft ook wel dat, willen ze niet van honger omkomen, de broers weer moeten afdalen naar de graanschuur Egypte. Door het woord 'weinig' te gebruiken suggereert hij dat het slechts om een formaliteit gaat. Maar hij weet ook wel dat het heel spannend gaat worden. En ook zit Sjimon nog steeds in hechtenis.

Maar Jehoeda zei tot hem door te zeggen: Die man heeft ons nadrukkelijk betuigd door te zeggen: Jullie zult mijn aangezicht niet zien tenzij jullie broer bij jullie is.

43:3

Door te zeggen: deze uitdrukking geeft aan, net als overall waar deze werkwoordsvorm staat, dat wat volgt een officiële uitspraak is. Het is alsof Jehoeda zegt: Vader, nu moet u eens goed luisteren!

Nadrukkelijk betuigen: volgens Genesis 42:15 heeft Joseef zelfs een eed gezworen.

Door te zeggen: ook de heerser van Egypte heeft de broers een officiële mededeling gedaan en daar moet Jaäkov van doordrongen worden.

Niet: bedoeld is 'beslist niet'.

Als het zo is dat u onze broer met ons zendt, dan zullen we afdalen. En we zullen voor u voedsel kopen.

43:4

- 43:5 *Maar als het zo is dat u niet zendt, dan zullen wij niet afdalen, want de man heeft tot ons gezegd: Jullie zult mijn aangezicht niet zien tenzij jullie broer bij jullie is.*
U zendt niet: in v 4, waar het gaat over 'wél zenden', wordt gezegd 'ons' en daarbij 'onze broer'. Hier gaat het over 'niet zenden' maar er wordt door Jehoeda niet bijgezegd wie Jaäkov moet zenden.
- 43:6 *En Israël zei: Waarom hebben jullie mij kwaad gedaan door de man te vertellen dat jullie een broer hadden?*
Waarom: letterlijk 'tot wat'. Dus de betekenis is: nu zien jullie waar dit toe heeft geleid.
Israël: sinds de wegvoering van Joseef is het hier de eerste keer dat Jaäkov weer met zijn naam Israël aangeduid wordt. Het is alsof Jaäkov hier uit zijn impasse ontwaakt en zijn verantwoordelijkheid neemt.
- 43:7 *En zij zeiden: De man heeft nadrukkelijk gevraagd naar ons en naar ons familieverband door te zeggen: Leeft jullie vader nog? Hebben jullie een broer? En wij hebben hem verteld op bevel van deze woorden. Konden wij soms weten dat hij zou zeggen: Laat jullie broer afdalen.*
Op bevel van: letterlijk staat er 'op de mond van'. RASJI verklaart dit door te vertalen 'in overeenstemming met'. Het woord 'bevel' lijkt beter te passen, omdat de man zich nogal bars heeft opgesteld en zich als heerser heeft doen kennen.
- 43:8 *En Jehoeda zei tot Israël zijn vader: Zend de knaap met mij. En laten we opstaan. En laten we gaan. En we zullen leven en niet sterven, zowel wij als u als onze kindertjes.*
Knaap: Joseef was als laatste zoon van Israël in Charan geboren. Na zijn geboorte heeft Jaäkov zes jaar gewerkt bij Lavan. Daarna keerde hij terug naar Kenaän waar Joseefs jongere broer Benjamin geboren werd. Als Racheel nog menstrueerde tijdens de reis, zoals zij suggereerde toen ze op het kameelzadel zat waarin de huisgoden van haar vader verborgen waren, zal Benjamin minstens zeven jaar jonger zijn dan Joseef. En Joseef was dertig jaar volgens Genesis 41:46. Intussen zijn er zeven jaar van overvloed verstreken en enkele jaren van hongers. Joseef zal hier dus een jaar of veertig zijn en Benjamin ruim dertig jaar.
 In Genesis 46:21 worden tien zonen genoemd van Benjamin die met Jaäkov megingen naar Egypte. Zie verder bij dat vers.
Wij en u: Jehoeda stelt de zaak heel realistisch voor. Voor ieder mens geldt dat hij zichzelf voorop stelt en de ander voorop stellen lijkt een vorm van manipulatie.

Kindertjes: met dit woord worden kleine kinderen bedoeld die nog dribbelen. Met dit woord werkt Jehoeda op Jaäkovs gevoel.

Leven en niet sterven: In Genesis 42:2 heeft Jaäkov deze woorden gebruikt toen hij zijn zoons voor de eerste keer naar Egypte zond.

Ikzelf, ik zal voor hem borg staan. Uit mijn hand mag u hem vragen. Als ik hem niet tot u terugbreng en hem voor uw aangezicht stel, dan zal ik schuldig zijn voor u, alle dagen. 43:9

Ikzelf, ik: in tegenstelling met Reoeveen, die zijn twee kinderen als onderpand aanbood (Genesis 42:37) biedt Jehoeda zichzelf aan. Jehoeda heeft zelf twee kinderen moeten verliezen [zie Genesis 38:7 en 10], en hij kan dan ook het beste met Jaäkov meevoelen, die Joseef kwijt is en nu ook Binjamin vreest te verliezen.

Stellen voor iemands aangezicht: RASJI maakt hierbij de opmerking dat dit inhoudt dat Jehoeda Binjamin levend terug zal laten keren.

Want hadden wij maar niet uitgesteld, dan waren wij nu al twee keer teruggekeerd. 43:10

En Israël hun vader zei tot hen: Als het zo is, wel, doe dit: Neem van uitgelezen vruchten van het land in jullie bagage en laat een geschenk afdalen voor de man, een weinig balsem en een weinig honing, gom en mirre, pistachenoten en amandelen. 43:11

Wel: volgens Rabba 91 duidt dit woord op ontreddering. Hetzelfde woord wordt gebruikt door Jitschak als Jaäkov hem bedrogen heeft door voor te wenden dat hij Esau is [zie Genesis 27:33].

Brengen: staat hier weer letterlijk 'doe afdalen'.

De karavaan die Joseef naar Egypte bracht had vrijwel dezelfde vruchten en materialen bij zich als Jaäkov hier opsomt [zie Genesis 37:25].

SFORNO zegt dat Jaäkov met veel zorg en toewijding een selectie maakt voor het geschenk. Kostbaarheden als goud of zilver zouden niet toereikend zijn bij zo'n machtig heerser. Al de genoemde vruchten waren niet inheems in Egypte (zoals ook blijkt uit de karavaan die ze in Genesis 37 naar Egypte vervoerde) en daarom zouden ze in de smaak kunnen vallen bij de heerser van dat land.

En neem dubbel zilver in jullie hand, en het zilver dat teruggekeerd was in de mond van jullie plunjezakken moeten jullie weer in jullie hand nemen. Misschien was het een vergissing. 43:12

Dubbel zilver (geld): RASJI geeft als verklaring dat Jaäkov er rekening mee houdt dat de prijs intussen gestegen zal zijn, of mogelijk hoopt hij dat de broers extra graan kunnen kopen.

Jullie hand: door het geld direct bij de hand te hebben, maken de broers duidelijk dat zij het graan eerlijk willen kopen.

43:13 *En neem jullie broer. En sta op, keer terug naar de man.*

Jullie broer: door deze uitdrukking te gebruiken, doet Jaäkov impliciet een beroep op de verantwoordelijkheid van de broers ten aanzien van Binjamin.

43:14 *En God Sjaddai zal jullie ontferming geven voor het aangezicht van de man, zodat hij voor jullie jullie andere broer zal laten gaan en Binjamin. En ik, als ik van kinderen beroofd wordt dan worde ik van kinderen beroofd.*

God Sjaddai: letterlijk 'GOD van mijn borsten'. In het boek Genesis kan deze aanduiding van GOD steeds in verband gezien worden met vruchtbaarheid en verzorging.

Een meer algemeen aanvaarde opvatting is dat het woord SJADDAJ te maken heeft met macht, vandaar dat de vertaling vaak is 'Almachtige'. RASJI leidt het woord af van twee Hebreeuwse woorden die samen betekenen 'het is genoeg'. Door deze aanduiding van GOD hier te gebruiken, geeft Jaäkov aan dat hij meent dat hij nu wel ellende genoeg heeft ondervonden: de haat van zijn broer Esau, het bedrog van Lavan, de dood van Racheel, de verkrachting van Dina, de dood van Joseef, de gevangenschap van Sjimon en nu het risico Binjamin kwijt te raken.

Laten gaan: letterlijk 'wegzenden'.

Van kinderen beroofd worden: een uitdrukking van wanhopige berusting.

43:15 *En de mannen namen dat geschenk. Het tweevoudige aan zilver hebben zij meegenomen in hun hand, en Binjamin. En zij stonden op. En zij daalden af naar Egypte. En zij gingen staan voor het aangezicht van Joseef.*

43:16 *En Joseef zag Binjamin bij hen. En hij zei tot degene die over zijn huis ging: Laat die mannen in het huis komen. Slacht slachtvee en bereid het, want vanmiddag zullen de mannen bij mij eten.*

Bereiden: dit woord wordt met name gebruikt om het gereedmaken van het sabbatsmaal mee aan te duiden. Joseef zou hier dus sjabbes vieren. Op grond hiervan menen de rabbijnen dat de broers op vrijdagavond aangekomen zijn

43:17 *En de man deed zoals Joseef gezegd had. De man bracht de mannen in Joseefs huis.*

En de mannen werden bevreesd omdat zij in Joseefs huis gebracht waren. En ze zeiden: *vanwege de zaak van het zilver dat in onze plunjezakken is teruggekeerd in het begin zijn wij gebracht, om over ons heen te rollen en om over ons heen te vallen, om ons tot knechten te nemen en onze ezels.* 43:18

Overheen rollen: zoals bij worstelen gebeurt.

En onze ezels: doordat dit achteraan staat, krijgt het veel nadruk. NACHMANIDES verklaart dit aldus: de broers waren niet zozeer bezorgd over het lot van hun ezels vanwege de dieren zelf, als wel vanwege hun functie. Als de dieren in beslag genomen werden, zouden zij geen graan meer naar huis kunnen brengen en zouden de gezinnen omkomen van de hongers.

En ze benaderden de man die over Joseefs huis ging. En ze spraken tot hem bij de opening van het huis. 43:19

En ze zeiden: *Met uw verlof mijn heer. Wij waren in het begin alleen maar afgedaald om voedsel te kopen.* 43:20

Met uw verlof: letterlijk staat hier 'op mij'. Deze uitdrukking heeft de betekenis 'Moge op mij neerkomen alles wat onaangenaam is in wat ik zeg'.

En het geschiedde toen wij in het nachtverblijf gekomen waren dat wij onze plunjezakken openden. En zie! Ieders zilver was in de opening van zijn plunjezak, ons zilver naar zijn gewicht. Maar wij brengen het terug in onze hand. 43:21

En ander zilver hebben wij laten afdalen in onze hand om voedsel te kopen. Wij weten niet wie ons zilver in onze plunjezakken gedaan heeft. 43:22

Maar hij zei: *Vrede zij jullie. Vrees niet. Jullie God en de God van jullie vader heeft jullie een verborgen schat in jullie plunjezakken gegeven. Jullie zilver is bij mij gekomen. En hij liet Sjimon uitgaan naar hen.* 43:23

Verborgen schat: gewoonlijk wordt hier mee bedoeld een schat die in de grond verborgen is.

En de man bracht de mannen in Joseefs huis. En hij gaf water en zij wassen hun voeten. En hij gaf voer aan hun ezels. 43:24

Hun ezels: blijkbaar heeft Joseefs dienaar de zorg van Joseefs broers voor hun ezels [zie v 18] goed aangevoeld, want nadat hij de mannen ontvangen heeft zorgt hij eerst voor hun dieren.

43:25-30

- 43:25 En zij legden het geschenk klaar tot de komst van Joseef in de middag, want ze hadden gehoord dat ze daar brood zouden eten.
Brood eten: brood is de aanduiding voor voedsel in het algemeen. 'Brood eten' betekent 'een maaltijd gebruiken'.
- 43:26 En Joseef kwam naar zijn huis. En zij brachten hem het geschenk dat in hun hand was in het huis. En zij bogen zich neer voor hem ter aarde.
- 43:27 En hij vroeg aan hen naar vrede. En hij zei: Is het vrede met jullie oude vader van wie jullie gezegd hebben [...]? Leeft hij nog?
 Wat de broers van hun oude vader gezegd hebben wordt niet herhaald door Joseef. Zou dit teveel emoties oproepen bij Joseef?
Leeft hij nog?: Mogelijk dat Joseef schrikt nu zijn broers er het zwijgen toe doen en vreest hij dat Jaäkov intussen overleden is.
- 43:28 En zij zeiden: Het is vrede met uw knecht, met onze vader. Hij leeft nog. En zij bogen het hoofd. En zij bogen zich neer.
- 43:29 En hij sloeg zijn ogen op. En hij zag Benjamin, zijn broer, de zoon van zijn moeder. En hij zei: is dit jullie kleine broer waarvan jullie mij gezegd hebben [...]? En hij zei: God zij je genadig mijn zoon.
 Hij zag Benjamin, zijn broer: in v 16 staat al dat Joseef Benjamin zag bij hen, als deel van de hele groep. Hier herkent hij Benjamin als broer, als de zoon van zijn moeder.
Kleine broer: mogelijk dat de uitspraak van Joseef verbazing weergeeft, want Benjamin was een volwassen man en vader van tien kinderen.
Mijn zoon: Joseef was een jaar of acht ouder dan Benjamin.
 Rabbijn VREDENBURG verklaart Joseefs gedrag hier als volgt: Joseef ziet hier Benjamin, maar hij wist nog niet of de broers hem met list of zelfs met geweld bij hun vader hadden weggehaald. Voor hij zich bekend maakt, wil hij eerst zekerheid over de houding van de broers jegens Benjamin.
- 43:30 En Joseef snelde weg want zijn mededogen met zijn broer was warm geworden. En hij zocht (een gelegenheid) om te wenen. En hij ging de binnenkamer in en hij weende daar.
Warm worden: is er verschil met 'heet worden'? Mogelijk dat 'warm worden' duidt op 'warme gevoelens', op mededogen, terwijl 'heet worden' meer op boosheid wijst: 'laaiend worden'.
Wenen: in Genesis 42:24 weende Joseef voor de eerste keer. Blijkbaar weent hij hier langduriger, want daarna wast hij zijn gelaat. In Genesis 42 was er al-

leen sprake van 'omkeren en wenen'. Hier gaat hij ook nog naar een ander vertrek om daar te wenen.

En hij waste zijn aangezicht, en hij ging naar buiten en hij herstelde zich. En hij zei: zet brood neer. 43:31

Brood: dit is het algemene woord voor 'voedsel'. Voor landbouwers was dit natuurlijk brood, maar voor veehouders en nomaden eerder vlees.

En zij zetten het voor hem apart en voor hen apart en voor de Egyptenaren die met hem aten apart. Want de Egyptenaren kunnen geen brood eten met de Hebreëen. Want dat is een afschuw voor Egypte. 43:32

Apart: op Egyptische afbeeldingen ziet men Farao ook nooit met anderen aan één tafel zitten.

Afschuw: Onkelos geeft als verklaring hiervoor dat de broers als herders vlees aten, terwijl de Egyptenaren verschillende dieren als goden vereerden. Zo is later het slachten van het lam bij het Pesachfeest iets zeer aanstootgevends voor de Egyptenaren.

En ze zaten voor hem, de eerstgeborene volgens zijn eerstgeboren zijn en de jongste naar zijn jongstgeboren zijn. En de mannen verbaasden zich tegenover elkaar. 43:33

Er was slechts een gering leeftijdsverschil tussen Joseefs halfbroers, want alle tien werden in een periode van zeven jaar geboren.

En hij diende het voor hem opgediende op voor hen. Maar het opgediende van Benjamin was vijfmaal meer dan wat hen allen opgediend werd. En ze dronken en werden dronken met hem. 43:34

Opgediende: hoe groter de portie is die men een gast aanbiedt, des te meer zegt men diens bezoek op prijs te stellen.

Vijf: dit getal is kenmerkend voor de Joseef-verhalen.

Meer dan: is dit om te zien of de broers jaloers werden op Benjamin zoals ze dat waren op hem, toen hij van zijn vader het speciale kleed kreeg?

Dronken worden: rabbijn VREDENBURG meent dat de broers door hun dronkenschap niet konden merken hoe het geld weer teruggedaan werd in hun zakken. GUR ARYEH zegt: Joseef liet de broers zich bedrinken om te weten te komen of zij in hun dronkenschap andere dingen zouden zeggen dan toen zij nuchter waren.

Mijn mening is dat Joseef meer verborg dan zijn broers. Dus als men loslippig wordt door de alcohol, zou Joseef zelf eerder zijn geheim verraden. Toch blijkt hier niets van; hij blijft zijn rol voortreffelijk spelen. Mijns inziens geeft

de schrijver hiermee aan dat Joseefs houding en gedrag hem zo volkomen eigen zijn geworden, dat hij ook in een situatie als remmingen wegvallen, toch dit patroon volhoudt. Wat hij bij de geboorte van zijn kinderen gezegd heeft, namelijk dat GOD het huis van zijn vader hem had doen vergeten, was waarheid geworden voor hem.

VAN SELMS suggereert dat Joseef meer gewend was aan alcohol dan de broers. Maar er staat wél dat de broers dronken werden met hem.

JEHOEDA SPREEKT

tot Joseef

GENESIS 44

En hij gebood (hem) die over zijn huis (aangesteld) was, door te zeggen: Vul de plunjezakken van de mannen met voedsel (zoveel) als zij kunnen dragen, en leg het zilver van ieder in de mond van zijn plunjezak. 44:1

Door te zeggen: dit wijst op een officieel bevel.

Zij kunnen dragen: deze 'zij' zijn natuurlijk de ezels. Het is alsof Joseef de broers en hun ezels als gelijken beschouwt.

Zilver: het woord 'geld' en 'zilver' is in het Hebreeuws hetzelfde (*kèsef*). In de tijd dat deze verhalen spelen, waren (zilveren) munten nog niet in omloop. De prijs werd bepaald door het gewicht van zilver, dat in de vorm van staafjes verhandeld werd.

Mond: Voor het woord 'opening' bestaat in het Hebreeuws een ander woord, namelijk *pètach*.

Plunjezak: met het hier gebruikte woord wordt een zak met een grote inhoud bedoeld [zie Genesis 42:27].

En mijn kelk, de zilveren kelk, moeten jullie leggen in de mond van de plunjezak van de kleine en het zilver van zijn graan. En hij deed naar het woord van Joseef dat hij gesproken had. 44:2

Kelk: dit woord komt vijf maal voor in dit hoofdstuk (v 2, 2, 12, 16, 17). Bedoeld is een klein soort beker, die met name gebruikt werd om voorspellingen mee te doen

Zilveren: tevoren was al 'zilver', het geld in de mond van de zakken gelegd.

Graan: dit woord (*sjèver*) komt in deze verhalen zeven keer voor [zie Genesis 21:1]. Hier wordt niet van proviand gesproken. Joseef weet dat ze voor hun korte reis dit keer dit niet nodig zullen hebben.

De ochtend lichtte op, en de mannen werden weggestuurd, zij en hun ezels. 44:3

Hier staat niet het voegwoord 'en' zoals gebruikelijk is.

Normaal zou ook zijn de uitdrukking 'en zij stonden vroeg op en zadelden hun ezels en zij gingen'.

44:4-8

Het lijkt alsof Joseef alle initiatief tot zich trekt en de broers alleen maar doen wat hen opgedragen wordt.

En hun ezels: dit staat er met nadruk bij. Bedoelt de schrijver de broers zo onnozel af te schilderen dat als het aan hen gelegen had, zij hun ezels mogelijk zouden vergeten?

44:4 *Zij, zij waren de stad uitgegaan. Ver waren ze niet, of Joseef had gezegd tot hem die over zijn huis (aangesteld) was: Sta op, achtervolg de mannen en haal ze in. En je zult tot hen zeggen: Waarom hebben jullie kwaad in plaats van goed vergolden?*

Ook hier weer het ontbreken van het voegwoord 'en'.

44:5 *Is deze het niet waaruit mij heer drinkt? En hij, hij doet hiermee voorspellingen. Hebben jullie geen kwaad gedaan met wat jullie gedaan hebben.*

Voorspellingen doen: in het Hebreeuws *nachasj*, dat is 'hissen/sissen' zoals een slang doet. Het woord 'slang' (*nachasj*) is van dit woord afgeleid. Magie met behulp van een beker werd op de volgende twee manieren bedreven: men deed water in de beker en druppelde wat olie erbovenop. Uit de vormen die de olie aannam, voorspelde men de toekomst. Een andere manier van waarzeggen was door in de lege beker wat olie te druppelen. De vorm die de olie tegen de wand van de beker aannam gaf aanwijzingen voor de te volgen gedragslijn.

Het laatste gedeelte is een wat haperende zin. Mogelijk dat dit duidt op emotionaliteit bij de spreker.

44:6 *En hij haalde hen in. En hij sprak tot hen deze woorden.*

44:7 *En zij zeiden tot hem: Waarom spreekt mijn heer overeenkomstig deze woorden? Het zij verre van uw knechten te doen naar dit woord.*

Het zij verre van...: letterlijk 'tot schennis, tot schande': schandalig zou het zijn.

44:8 *Zie, zilver dat wij gevonden hebben in de mond van onze plunjezakken hebben wij teruggebracht tot u uit het land Kenaän. En hoe zouden wij stelen uit het huis van uw heer zilver of goud?*

Zilver: alle andere uitgaven en vertalingen hebben hier het lidwoord: het zilver (of: geld). Dit lijkt logischer, maar het is niet zeker of het dezelfde munten waren die de broers mee terugbrachten, ook al was de waarde wel hetzelfde. De broers komen met logische argumenten: ze hebben juist zilver meegenomen en zouden zij dan zilver stelen terwijl zij dit juist gebracht hadden?

*Als (het) gevonden wordt bij iemand uit uw knechten, hij zal sterven. En ook wij, wij zullen zijn voor mijn heer tot knechten. 44:9

De broers zijn volkomen overtuigd van de integriteit van ieder van hen, dus ook van die van Benjamin! Zij staan hier volledig voor hem in.

Sterven: dit was geen gebruikelijk straf voor diefstal. Maar voor diefstal van een heilig voorwerp mogelijk wel.

Hij zal sterven: in Genesis 31:32 gebruikt Jaäkov dezelfde woorden (met 'zij' in plaats van 'hij') als Racheel de terafiem van haar vader gestolen heeft en Jaakov daar zelf geen weet van heeft.

En hij zei: Ook nu, naar jullie woorden, aldus zal het zijn. Als (het) gevonden wordt bij hem, zal hij voor mij een knecht zijn. Maar jullie, jullie zullen onschuldig zijn. 44:10

Onschuldig: aan de zogenaamde diefstal van Benjamin zijn de broers onschuldig, maar aan de diefstal van Joseef uit het land Kenaän zijn ze niet onschuldig. In Genesis 40:15, tegenover de schenker noemt Joseef het zelf 'diefstal' de manier waarop hij ontvoerd is.

En zij haastten zich. En ieder deed zijn plunjezak afdalen ter aarde. En zij openden ieder zijn plunjezak. 44:11

En hij deed onderzoek, bij de grote beginnend, en bij de kleine eindigend. En de kelk werd gevonden in de plunjezak van Benjamin. 44:12

Onderzoeken: in het boek Genesis komt dit woord uitsluitend hier voor en in Genesis 31:35, waar Lavan in de tent van Racheel naar zijn afgoden zoekt. Hij zoekt dan naar zijn huisgoden die voor hem de toekomst kunnen voorspellen. Binjamins moeder, Racheel, had de huisgoden van haar vader verborgen in haar kameelzadel. Hier heeft Joseef zijn jongere broer opgezadeld met de kelk waar hij de toekomst mee voorspelt.

En zij scheurden hun kleren. En ieder belaadde zijn ezel. En zij keerden terug naar de stad. 44:13

Scheuren: tweeëntwintig jaar nadat Jaäkov zijn kleren scheurde vanwege Joseef [zie Genesis 37:34], scheuren de broers hun kleren vanwege Joseefs broer Benjamin.

De rabbijnen leggen verband tussen het scheuren van kleren en de gevolgen bij latere generaties. In Jozua 7:6 staat dat Jozua zijn kleren scheurde. Jozua was de kleinzoon van Joseef, en omdat Joseef de aanleiding was dat de broers hun kleren scheurden, moest zijn kleinzoon hiervan de gevolgen ondervinden. En Benjamin was de oorzaak van het scheuren van de kleren bij de broers,

en daarom staat er in Esther 4:1 dat Mordechaj zijn kleren scheurde. En de zoon van Joseef, Manasje boette later voor dit scheuren, zodat zijn erfdeel verscheurd werd; de helft lag in het Overjordanse, en de helft in het land zelf. In hun uitleg maken de rabbijnen geen verschil tussen de twee Hebreeuwse woorden voor 'kleren', namelijk *simla* dat hier gebruikt wordt, en *bèged* [zie verder het artikel 'Het ene kleeid is het andere niet' bij Genesis 41:14].

- 44:14 *En Jehoeda kwam, en zijn broers, naar het huis van Joseef en hij, hij was daar nog. En zij vielen voor zijn aangezicht ter aarde.*
Jehoeda kwam, en zijn broers: zoals Jehoeda het voortouw nam bij hun vader Jakob voordat zij op reis gingen, zo is hij hier weer degene die de spits afbijt. In moeilijke situaties blijkt Jehoeda niet voor de problemen weg te lopen.
Hij, hij was daar nog: vanzelfsprekend zal Joseef hebben gewacht op het resultaat van zijn manipulaties.
- 44:15 *En Joseef zei tot hen: Wat is dit voor een daad die jullie gedaan hebben? Hebben jullie geen kennis? Want een man zoals ik voorspelt vanzelfsprekend de toekomst?*
De toekomst voorspellen: dit woord wordt hier dubbel toegepast, wat extra nadruk geeft. Dit wordt hier vertaald door het woord 'vanzelfsprekend'.
De toekomst voorspellen: dit woord *nachasj* is afgeleid van het naamwoord *nachasj*, dat 'slang' betekent. Zoals een slang, doordat deze vervelt, een nieuw leven lijkt aan te nemen, zo zag men vroeger verband tussen dit dier en inzicht krijgen in de toekomst. De slang in het tuinverhaal van Genesis 3 is daar ook het dier dat de mens overhaalt om kennis te willen verwerven.
- 44:16 *En Jehoeda zei: Wat zullen wij tot mijn heer zeggen? Wat zullen wij spreken? En hoe zullen wij onszelf rechtvaardigen? God heeft gevonden het onrecht van uw knechten. Zie! Wij zijn knechten voor mijn heer, zowel wij als degene in wiens hand de kelk gevonden is. GOD heeft gevonden het onrecht van uw knechten: dit slaat natuurlijk op de diefstal, maar tegelijk heeft het ook betrekking op wat de broers Joseef destijds hebben aangedaan.*
Hand: niet letterlijk, maar wel figuurlijk.
 Het is wel opmerkelijk dat Jehoeda Benjamin niet als enige beschuldigt, terwijl hij toch de gedachte moet hebben dat Benjamin inderdaad schuldig was, dat hij echt de kelk van Joseef gestolen heeft.
- 44:17 *En hij zei: Het zij verre van mij om dit te doen. De man in wiens hand de kelk gevonden is, hij zal voor mij tot knecht zijn. En jullie, gaat op tot de vrede van jullie vader.*
Het zij verre: dit woord is afgeleid van een werkwoord dat 'vervloeken' betekent.

Joseef stelt de broers tot het uiterste op de proef: blijven zij Benjamin trouw of bezwijken zij onder de morele druk en laten zij hem in de steek?

Vrede: Joseef doet alsof hij geen enkele bewogenheid heeft met zijn vader en broers die in zo'n benarde positie gebracht zijn door hem. Het woord 'vrede' lijkt wel erg ironisch hier.

En Jehoeda naderde tot hem. En hij zei: Met uw welnemen mijn heer, moge uw knecht een woord spreken tot de oren van mijn heer. En moge uw toorn niet ontbranden tegen uw knecht, want zoals u bent, zo is Farao. 44:18

Met uw welnemen: letterlijk staat hier: laat alles wat onaangenaam is in wat ik zeg mij aangerekend worden.

Het slot van dit vers hapert. Jehoeda had moeten zeggen: Zoals Farao is, zo bent u. De bedoeling is duidelijk, maar mogelijk dat Jehoeda door zijn emoties niet goed uit zijn woorden kan komen.

V 18–34, het pleidooi van Jehoeda, kan men in drieën verdelen:

- i. v 18–29: uitvoerige uiteenzetting van wat gebeurd is;
- ii. v 30–32: beschrijving van de gevolgen die dit gehad heeft voor het heden;
- iii. v 33–34: voorstel tot een oplossing en pleidooi voor Benjamin.

Veertien maal komt het woord 'vader' voor in v 18–34, en dertien maal het woord 'knecht'.

Mijn heer heeft zijn knechten gevraagd, door te zeggen: Hebben jullie een vader of een broer? 44:19

Door te zeggen: Jehoeda zegt dat Joseef niet gevraagd heeft naar de vader en broer van hen, maar dat hij hen opdracht gegeven heeft dit mee te delen.

En wij hebben gezegd tot mijn heer: Wij hebben een oude vader en een kind van zijn ouderdom, een kleine. En zijn broer is dood. En hij is overgebleven, hij als enige van zijn moeder. En zijn vader heeft hem lief. 44:20

Een oude vader: door het woord 'oud' te gebruiken probeert Jehoeda op Joseefs gevoel te werken. Door de uitdrukking 'kind van zijn ouderdom' versterkt hij dit nog.

Zijn broer is dood: Jehoeda en de andere broers zijn ervan overtuigd dat een wild dier Joseef heeft verslonden, zoals Jaäkov veronderstelde. Zij hebben alleen het bewijsmateriaal gemaakt om hun eigen rol in het geheel te verdoezelen [zie Genesis 37:33].

En u zei tot uw knechten: Laat hem afdalen tot mij. En ik zal mijn oog op hem laten vallen. 44:21

En ik zal mijn oog op hem laten vallen is een bijzondere uitdrukking. Letterlijk staat er in plaats van 'laten vallen': 'zetten'. Gewoonlijk heeft het de betekenis van iemand goed gezind zijn. Suggereert Jehoeda dit?

RAMBAN zegt hierover: Joseef heeft deze uitspraak helemaal niet gedaan.

- 44:22 *En wij zeiden tot mijn heer: De knaap is niet in staat zijn vader te verlaten. En heeft hij zijn vader verlaten, dan sterft hij.*
Ook dit is niet eerder door Jehoeda gezegd!
Jehoeda heeft het over sterven en hij zal wel doelen op het sterven van Jaäkov. Volgens het Hebreeuws kan het ook slaan op Benjamin.
- 44:23 *En u zei tot uw knechten: Als jullie broer, de kleine, niet afdaalt met jullie dan zullen jullie mijn aangezicht niet meer zien.*
In Genesis 42:20 heeft Joseef het gehad over 'doden'. Jehoeda zwakt Joseefs woorden wat af.
- 44:24 *En het geschiedde toen wij opgegaan waren naar uw knecht, mijn vader, dat wij hem de woorden van mijn heer vertelden.*
Uw knecht: de rabbijnen nemen het Joseef erg kwalijk dat hij niet reageert als Jehoeda Jaäkov 'knecht' van Joseef noemt. Joseef had hier direct moeten protesteren, want een vader mag beslist geen knecht van een zoon genoemd worden.
Mijn vader: Jehoeda verschuilt zich niet achter zijn broers. Hijzelf neemt alle verantwoordelijkheid.
- 44:25 *En onze vader zei: Keert terug, koopt graan voor ons, een weinig voedsel.*
- 44:26 *Maar wij zeiden: Wij zijn niet in staat af te dalen. Als onze broer, de kleine, met ons is, dan zullen wij afdalen. Want niet zijn wij in staat het aangezicht van de man te zien terwijl onze broer, de kleine, niet bij ons is.*
Onze broer, de kleine: tweemaal gebruikt Jehoeda deze uitdrukking, daarmee aangevend hoezeer de oudere broers begaan zijn met hun jongste halfbroer. Door deze uitdrukking moet Joseef wel beseffen dat de houding van zijn broers tegenover Benjamin volkomen anders is dan destijds tegenover hem. Aan het eind van dit vers lijkt Jehoeda weer te haperen.
- 44:27 *En uw knecht, mijn vader, zei tegen ons: Jullie, jullie weten dat mijn vrouw mij twee gebarard heeft.*
Mijn vrouw: alsof Racheel de enige vrouw van Jaäkov was.

En de ene ging weg van bij mij. En ik zei: Hij is beslist verscheurd. En niet heb ik hem gezien, tot hiertoe. 44:28

Joseef hoort hier voor het eerst hoe de broers in de overtuiging verkeren dat hij dood is, en hoe hij aan zijn eind gekomen zou zijn.

En nemen jullie ook deze van bij mijn aangezicht en overkomt hem een ongeval, dan zullen jullie mijn grijze haar in ellende doen afdalen in het dodenrijk. 44:29

En nu, als ik kom tot uw knecht, mijn vader, en de knaap, hij is niet bij ons, en zijn ziel is verbonden met zijn ziel,... 44:30

...dan zal het geschieden als hij ziet dat de knaap er niet is, dat hij zal sterven. En uw knechten zullen de grijze haren van uw knecht, onze vader, met verdriet in het dodenrijk doen afdalen. 44:31

Want uw knecht heeft zich garant gesteld voor de knaap, weg van bij mijn vader, door te zeggen: Als ik hem niet terugbreng tot u, dan ben ik schuldig voor mijn vader, al de dagen. 44:32

En nu, moge uw knecht toch blijven in plaats van de knaap, (als) knecht voor mijn heer. En laat de knaap opgaan met zijn broers. 44:33
Jehoeda had zich garant gesteld voor Benjamin, maar door zijn woorden hier maakt hij deze belofte ook waar.

Want hoe zou ik opgaan naar mijn vader en de knaap is niet bij mij? Opdat ik het kwaad niet zie dat hem, mijn vader, treft. 44:34

Knaap: zeven maal komt het woord 'knaap' voor in de toespraak van Jehoeda. *Treffen*: hier staat in werkelijkheid het woord 'vinden'.

GENESIS 44: 9 EN 12

Diefstal

In Genesis 31 heeft Racheel het meest heilige van haar vader gestolen, namelijk de terafiem, de beeltenissen van zijn voorouders. Als Lavan zijn bezit zoekt in de spullen van de hele familie, vindt hij de beeldjes niet terwijl ze in de zadeltassen van de jongste verborgen zijn. In Genesis 44 zoekt de knecht van Joseef het gestolen voorwerp van zijn heer in alle spullen van de broers en hij vindt het gezochte voorwerp wel, en wel bij de jongste. ¶

Zowel Jaäkov als hier de broers van Benjamin ontkennen het bezit van het

gestolene met een eed dat degene bij wie het gevonden wordt de dood verdient.

Bij Racheel wordt het niet gevonden, maar korte tijd later sterft zij, bij de geboorte van Benjamin. Bij Benjamin wordt het wél gevonden, maar hij sterft niet.

VERZOENING

tussen Joseef en zijn familie

GENESIS 45

En Joseef kon zich niet langer beheersen tegenover allen die boven hem stonden. En hij riep: Laat ieder van boven mij weggaan. En niemand stond bij hem toen Joseef zich bekend maakte aan zijn broers. 45:1

Vanaf dit vers zal Joseef Hebreuws gesproken hebben.

Boven iemand staan: Een heerser zat op een zetel en de dienaren stonden gewoonlijk om hem heen. De dienaren waren dus hoger, vandaar het woord 'boven'.

Niemand stond bij hem: dus ook zijn broers stonden niet 'bij' hem. Zijn dienaren waren weg en nu was hij helemaal alleen met ook zijn broers op een afstand.

En hij gaf zijn stem over in wenen. En Egypte hoorde (het) en het huis van Farao hoorde (het). 45:2

Wenen: hier is het de derde keer dat Joseef weent. In Genesis 42:24 wordt het voor de eerste keer vermeld. In Genesis 43:30 voor de tweede keer. In Genesis 45:14 en 15 weent hij ook weer, eerst met Binjamin en later met zijn halfbroers.

Zijn stem overgeven in wenen: een unieke uitdrukking. Gewoonlijk wordt de uitdrukking 'hij verhief zijn stem en weende' gebruikt. Ook in v 14 en 15 wordt deze laatste uitdrukking gebruikt. Dit 'overgeven' (letterlijk alleen maar 'geven') duidt er op dat Joseef zich tevoren ingehouden heeft. Het lijkt wel of Joseefs emoties tevoren altijd geblokkeerd waren.

Met het woord 'stem' wordt ook vaak bedoeld 'geluid'. De Midrasj zegt hierover: Als aan het eind der tijden de Joden GOD zullen hervinden in hun land zal deze herontdekking van dezelfde aard zijn: tranen van vreugde zullen vermengd zijn met de gedachtenis aan onbeschrijfelijk lijden dat men heeft moeten verduren tijdens de eindeloos lijkende jaren van de ballingschap. Jeremia 31:8 zegt het zo: 'Zij zullen terugkeren in geween. Ik zal hen terugbrengen in zuchten.'

- 45:3 *En Joseef zei tot zijn broers: Ik ben Joseef. Leeft mijn vader nog? En zijn broers konden hem niet antwoorden, want ze waren ontgaan vanwege zijn aangezicht.*
 Leven: RABBIJN TÜR zegt: Dit betekent hier 'krachtig zijn'. RALBAG geeft als verklaring dat Joseef twijfelde aan de mededelingen van de broers over vader Jaäkov. Misschien hadden ze alles verzonnen en leefde Jaäkov al niet meer. SFORNO zegt: 'Joseef vraagt zich af hoe zijn vader zoveel jaren van verdriet overleefd kon hebben.'
Ik ben Joseef: In de Talmoed wordt hierover gezegd: 'De broers meenden dat zij rechtvaardig waren geweest in hun daden ten aanzien van Joseef. Zij hadden een aantal legale motieven, en één voor één waren ze overtuigd geraakt van hun onschuld. Maar nu het uur van de waarheid aangebroken is, tweeëntwintig jaar later, hoefden zij slechts deze woorden te horen 'Ik ben Joseef', of zij stonden sprakeloos. Deze paar eenvoudige woorden scheurden het masker van valse geruststelling en de broers realiseerden zich op dit moment de leegheid van al hun excuses. Hun hele zelfverontschuldiging verdween. Hoe zal het zijn op de dag van het laatste oordeel als GOD zichzelf openbaart!'
- 45:4 *En Joseef zei tot zijn broers: Komt toch dichterbij mij. En ze kwamen dichterbij. En hij zei: Ik ben Joseef, jullie broer, die jullie mij hebben verkocht naar Egypte.*
 Toch: Volgens RASJI geeft dit woordje aan dat Joseef de broers vriendelijk tot zich nodigd.
Die jullie verkocht hebben en Jullie hebben mij verkocht: deze twee zinnen lopen hier dooreen. Dit zal mogelijk te maken hebben met de emoties van Joseef.
 Verkopen: Joseef leeft nog steeds in de veronderstelling dat zijn broers hem verkocht hebben. Hij is niet op de hoogte van het feit dat zijn verkoop via slavenhandelaars is gegaan en dat zijn broers daar niet de hand in hebben gehad.
- 45:5 *En nu, wees niet bedroefd en laat het niet ontbranden in jullie ogen, dat jullie mij hierheen verkocht hebben, want voor behoud van leven heeft God mij voor jullie aangezicht gezonden.*
 Ontbranden in de ogen: dit is een normale uitdrukking voor 'kwaad worden'.
 Behoud van leven: afgeleid van het werkwoord 'leven', 'in leven houden'.
 Voor jullie aangezicht: Joseef zegt niet dat GOD hem van zijn broers weggezonden heeft. Integendeel, Joseef bleef 'voor hun aangezicht', ook toen hij als slaaf in Egypte verbleef.
- 45:6 *Want deze beide jaren is er honger binnen in het land, en nog zullen er vijf jaren zijn dat er geen ploegen of oogsten is.*

En God zond mij voor jullie uit, om voor jullie een overblijfsel te bewerkstelligen in het land. En om jullie te doen leven, tot een grote ontkoming. 45:7

En nu. Niet jullie, jullie hebben mij hierheen gezonden, maar de godheid. En hij stelde mij tot vader voor Farao en tot heer voor heel zijn huis en tot heerser in het hele land Egypte. 45:8

Zenden: nu wordt het woord 'verkopen' niet meer door Joseef gebruikt maar het woord 'zenden'.

Stellen: en niet 'maken'. Joseef had deze functies gekregen (van God), maar hij was niet één geheel geworden met zijn functie.

Vader, heer, heerser: Joseefs functie is volgens hem drievoudig. Alle drie functies worden gekenmerkt door een hoge positie.

Haast jullie en gaat op naar mijn vader. En jullie moeten tot hem zeggen: Zo heeft je zoon Joseef gezegd: God heeft mij tot heer over heel Egypte gesteld. Daal af tot mij. Blijf niet staan. 45:9

En je zult wonen in het land Gosjen, en je zult dicht bij mij zijn, jij en je zonen en de zonen van je zonen, en je kleinvee en je rundvee en alles wat van jou is. 45:10

Jij: van het meervoud 'jullie' gaat Joseef hier over in het enkelvoud 'jij'. Hij spreekt zijn broers nu aan als collectief, als één geheel.

Joseef heeft het hier over Jaäkovs zonen, alsof hij hier zelf niet bij hoort, en dat is in feite ook zo.

Ook klinken Joseefs woorden nogal neerbuigend. Het lijkt alsof een vader tegen een zoon spreekt, en niet een zoon tegen een vader.

En ik zal je daar onderhouden, want nog vijf jaar is er honger. Anders zou je verarmen, jij en je huis en alles wat van jou is. 45:11

Onderhouden: ook weer zoals een vader een kind verzorgt.

Verarmen: hier wordt het normale woord voor 'erven' gebruikt. Dit kan ook de tegengestelde betekenis hebben van 'onterven', verarmen.

Alles wat van jou is: zowel in het vorige vers als hier staat dit aan het eind, waardoor het extra nadruk krijgt.

En zie! Jullie ogen zien het, en de ogen van mijn broer Benjamin, dat het mijn mond is die tot jullie spreekt. 45:12

Mijn mond is het die tot jullie spreekt: Joseef spreekt nu zonder tolk. Volgens rabbijs commentaar ging Joseef hier over van het Egyptisch in het Hebreeuws.

45:13–17

- 45:13 *En jullie zullen mijn vader vertellen van heel mijn eer in Egypte en al wat jullie gezien hebben. En jullie moeten je haasten en jullie zullen mijn vader hierheen doen afdaalen.*
Eer: hiermee wordt ook 'aanzien' bedoeld.
- 45:14 *En hij viel Benjamin zijn broer om de hals en hij weende, en Benjamin heeft op zijn hals geweend.*
Hij weende: toen Joseefs vader Jaäkov voor het eerst weer familie zag na zijn lange reis naar Charan kon hij niets uitbrengen. Hij drenkte eerst het vee en kuste toen zijn nichtje Racheel en weende. Daarna pas legde hij uit wie hij was. Als hier Joseef zich bekend maakt aan zijn familie begint hij met wenen (v 2), maar daarna houdt hij een uitgebreide toespraak (v 3 tot en met 13). Pas in v 15 is sprake van kussen, van echte ontmoeting.
- 45:15 *En hij kuste al zijn broers en hij weende op hen. En daarna was het zo dat zijn broers met hem spraken.*
Daarna was het zo: een bijzondere uitdrukking die een vertraging aangeeft. Blijkbaar kostte het de broers moeite om zich in woorden te gaan uiten. Ook wordt niet meegedeeld wát ze zeggen.
- 45:16 *En het geluid werd gehoord (in) het huis van Faraó, door te zeggen: gekomen zijn de broers van Joseef. En het was goed in de ogen van Faraó en in de ogen van zijn dienaren.*
Door te zeggen: dat de broers gekomen waren werd niet stiekem gefluisterd, nee het was een openlijke verkondiging.
- 45:17 *En Faraó zei tot Joseef: 'zeg' tot je broers: doet dit: laadt jullie beesten op, en gaat, gaat binnen in het land Kenaän.*
Opladen: een woord dat uitsluitend hier voorkomt.
Beesten: ook een woord dat nergens elders voorkomt. Zou dit denigrerend bedoeld zijn? Of geeft de schrijver zo aan dat Faraó een soort stadhuistaal gebruikt en geen gewone dagelijkse woorden?
Faraó gebruikt tegenover Joseef een gebiedende wijs 'zeg'. Daarna gebruikt hij vier maal de gebiedende wijs over wat Joseef tegen de broers moet zeggen: doet, laadt, gaat, komt.
Gaat: Faraó lijkt een correctie toe te passen, want als hij alleen 'gaat' zou zeggen, zou dit betekenen dat de broers weg moesten gaan naar Kenaän. Nu hij het woord 'binnengaan, komen' erachteraan zegt, betekent dit dat ze daar niet hoeven te blijven.

En neemt jullie vader en jullie huizen mee en komt naar mij. En ik zal jullie het goede van het land Egypte geven. En jullie zullen het vette van het land eten. 45:18

Huizen: hiermee kunnen ook gezinnen bedoeld worden.

Het vette: dit is het woord om 'het beste deel' aan te duiden.

Volgens rabbijn VREDENBURG wordt de uitnodiging van Farao hier zo uitvoerig vermeld om het latere recht op vrijheid te laten uitkomen als zij willen vertrekken.

En jou, jou moet dit geboden worden: doet (dit), neemt voor jullie uit het land Egypte wagens voor jullie kindertjes en jullie vrouwen en jullie zullen jullie vader dragen en jullie zullen komen. 45:19

Jou, jou: Nadat Joseef in v 18 het bevel in het meervoud gaf gaat hij hier over in het enkelvoud. Dat betekent dat Joseef ieder van zijn broers persoonlijk verantwoordelijk acht.

Wagens: wagens mochten niet door vreemdelingen gebruikt worden om te voorkomen dat te grote hoeveelheden graan meegenomen zouden worden.

Kindertjes: letterlijk 'dribbelaars'.

Komen: vanzelfsprekend heeft Farao het niet over 'af dalen' zoals Jaäkov Joseef en de broers. Van letterlijk afdalen is nauwelijks sprake. Het woord 'af dalen' naar Egypte en 'opgaan' naar Kenaän heeft vooral een symbolische betekenis.

En jullie oog mag geen spijt hebben over jullie bezit, want het goede van het hele land Egypte, dat is voor jullie. 45:20

Oog: enkelvoud. Mogelijk dat Farao veronderstelt dat ze met één oog naar de toekomst kijken, naar het gunstige perspectief dat in Egypte lonkt, maar dat ze met het andere oog met spijt kijken naar wat ze in Kenaän achterlaten.

En de zonen van Israël deden zo. Joseef gaf hun wagens op bevel van Farao, en hij gaf hun proviand voor onderweg. 45:21

Bevel: letterlijk staat hier het woord 'mond', maar dit woord wordt vaak ook in overdrachtelijke zin gebruikt.

*Aan hen allen heeft hij per man wisselkieren gegeven, en aan Benjamin heeft hij driehonderd zilverstukken gegeven en vijf wisselkieren. 45:22

Wisselkieren: kieren om van te wisselen. Het is afgeleid van het woord 'veranderen'. De broers hadden Joseefs kleed uitgetrokken toen ze hem in de put wierpen. Hier geeft Joseef hen kieren [zie het artikel 'Wisselkieren']. In Genesis 44:13 hadden de broers hun kieren gescheurd.

Driehonderd: volgens de Talmoed geeft het getal driehonderd aan dat iets overduidelijk veel is [zie hiervoor 2 Koningen 18:14–16].

Vijf is het favoriete getal van Joseef. In Genesis 41:34 zegt hij dat het land in vijf delen verdeeld moet worden. In Genesis 47:24 zegt hij dat een vijfde deel aan Farao gegeven zal worden. In Genesis 43:34 gaf Joseef Benjamin een vijfvoudige portie voedsel.

Vijfwisselkieren: geeft Joseef hiermee te kennen dat hij vindt dat Benjamin een andere positie moet krijgen, niet die van 'kleintje'?

45:23 *En aan zijn vader heeft hij ongeveer dit gezonden: tien ezels die van het goede van Egypte droegen, en tien ezinnen, die koren droegen en brood en voedsel voor zijn vader voor onderweg.*

Voedsel: een zelden voorkomend woord. Het lijkt er dus op dat Joseef zeer speciaal voedsel voor zijn vader meestuurt.

45:24 *En hij zond zijn broers weg, en ze gingen. En hij zei tot hen: Wees onderweg niet ontdaan.*

Ontdaan zijn: met deze uitdrukking wordt bedoeld 'bewogen, ontdaan zijn', 'boos of verdrietig zijn'. Er staat niet: 'maak geen ruzie onderweg', zoals meestal vertaald wordt. Mogelijk dat Joseef beseft dat zij thuis aan hun oude vader Jaäkov heel wat uit te leggen hebben en stelt hij hen gerust over de stress die zij tijdens de thuisreis wel zullen ervaren. Nog logischer is dat hij hen voorhoudt geen uitvluchten te verzinnen, maar ronduit voor de waarheid uit te komen.

45:25 *En ze gingen op uit Egypte en ze kwamen in het land Kenaän, tot Jaäkov hun vader.*

45:26 *En ze vertelden hem door te zeggen: Joseef leeft nog. En dat hij heerser was in het hele land Egypte. Maar zijn hart werd stom, want hij geloofde hen niet.*

Stom worden: dit woord betekent ook moe of krachteloos zijn.

Stom worden van hart: met het hart is perspectief bedoeld. De woorden van zijn zoons wekten bij hem geen hoop op dat er waarheid in zou kunnen zitten.

En ze spraken tot hem al de woorden van Joseef die hij tot hen gesproken had. En hij zag de wagens die Joseef gezonden had om hem te dragen. En de geest van Jaäkov, hun vader, leefde op.

Vader: voor de tiende keer in dit verhaal komt het woord 'vader' voor als aanduiding voor Jaäkov. In v 8 noemt ook Joseef zich één keer 'vader' (van Farao).

En Israël zei: Genoeg. Joseef, mijn zoon, leeft nog. Ik wil gaan en hem zien voordat ik sterf.

45:28

GENESIS 45: 22

Wisselkieren

Het normale woord voor kledingstuk is *bèged* dat afgeleid is van een werkwoord dat 'bedriegen' betekent. In Genesis 37 is sprake van een drietal verschillende soorten kleding: Joseef heeft een *ketonet passiem* van zijn vader gekregen, een soort koninklijk kleed. Als Jaäkov denkt dat Joseef dood is scheurt hij zijn *simla*, zijn kleed, maar als Reoeveen merkt dat Joseef niet meer in de put is, scheurt hij zijn *bèged*. Met een *bèged* doet men zich anders voor dan men is, vermomt men zich, bedekt men zijn naaktheid. Joseef geeft zijn broers hier andere kieren: *simlot*, het meervoud van *simla*. Als zij bij hun vader Jaäkov komen zullen zij voor de dag moeten komen met wat zij altijd verborgen hebben gehouden, namelijk dat zij het kleed van Joseef, dat het zogenaamd bewijsmateriaal was voor zijn dood, zelf bewerkt hadden.

In Genesis 44:13 hebben de broers hun kieren gescheurd uit wanhoop, maar dit waren niet hun *begadiem* maar hun *simlot*. Hier krijgen zij van Joseef nieuwe *simlot*.

DE INTOCHT

GENESIS 46

En Israël brak op met al wat van hem was. En toen hij in Beëer Sjeva kwam offerde hij slachtoffers aan de God van zijn vader Jitschak. 46:1

Opbreken, voorttrekken: men zou hier verwachten een uitdrukking als 'Hij stond op en hij ging'. Maar het is alsof Jaäkov al beseft dat het verblijf in Egypte wel noodzakelijk was, maar niet permanent zou worden. Hij en zijn nakomelingen zouden als nomaden hier tijdelijk moeten verblijven.

Beëer Sjeva: ook toen Jaäkov voor de eerste keer het land verliet was dit zijn vertrekpunt [zie Genesis 28:10]. Beëer Sjeva was de plaats waar ook zijn voorouders verbleven.

Slachtoffers: voordien waren de offers die gebracht werden altijd brandoffers. Zowel Noach als Avraham als Jitschak offeren brandoffers (opstijgoffers). Jaäkov offert hier voor het eerst een slachtoffer, dat is een offer dat uit dankbaarheid gebracht wordt.

Zijn vader Jitschak: Jitschak was de eerste tijd van Jaäkofs leven geen vaderfiguur voor hem. Avraham wordt een keer 'vader van Jaäkov' genoemd. Pas na zijn terugkomst in Kenaän ontstaat er een band van vader en zoon tussen Jitschak en Jaäkov. Hier wordt GOD zelfs de GOD van zijn vader Jitschak genoemd, en klinkt de naam Avraham zelfs niet meer.

En God zei tegen Israël in nachtgezichten [...]. En hij zei: Jaäkov, Jaäkov. En hij zei: Hier ben ik. 46:2

Nachtgezichten: tijdens een dergelijk ervaring is degene die dit visioen ziet in een wakende toestand. Er staat hier zelfs het meervoud 'nachtgezichten', wat de aanduiding kan zijn dat het een groots visioen was.

Jaäkov, Jaäkov: net als GOD Avraham riep in Genesis 22. Avraham moest toen zijn zoon offeren. Iets dergelijks wordt hier van Jaäkov gevraagd: zijn land opgeven.

En hij zei: Ik ben de godheid, de God van je vader. Vrees niet om naar Egypte af te dalen want ik zal je daar tot een grote natie maken. 46:3

Vrees niet: GOD zegt dit tegen Avram in Genesis 15:1 nadat hij strijd heeft geleverd met de vier koningen. Tegen Jitschak zegt GOD dit in Genesis 26:24 na zijn onenigheid met Avimelech. Bij Jaäkov wordt dit gezegd bij zijn vertrek uit het beloofde land.

Om af te dalen: hier wordt een unieke vorm gebruikt waarbij de slotletter 'T' van 'afdalen' vervangen is door de letter 'H'. Mogelijk dat de schrijver hiermee wil aangeven dat Jaäkov, en ook wij, door GOD worden gerustgesteld. De letter 'H' heeft als betekenis namelijk 'venster'. Het wijst op een toekomst met perspectief. Ook al is 'naar Egypte afdalen' in wezen angstaanjagend, bedreigend, toch is het nodig, ja zelfs zinvol in verband met een uitgroeien tot een heel volk.

Vrees niet om af te dalen: Jitschak mocht beslist niet afdalen naar Egypte volgens Genesis 26:2. Blijkbaar is er overal een bepaalde tijd voor.

Tot een groot volk maken: dit betekent dat de terugkeer niet op korte termijn gerealiseerd zal worden.

46:4 *Ik, ik zal met je afdalen naar Egypte. En ik, ik zal je beslist weer doen opgaan. En Joseef, hij zal zijn hand op je ogen leggen.*

Ik zal je doen opgaan: de vorm die hier staat houdt het midden tussen 'ik zal je doen opgaan' en 'ik zal opgaan'.

Ik, ik zal je beslist weer doen opgaan: het woord 'beslist', dat in het Hebreeuws wordt weergegeven door een herhaling van het werkwoord, wordt bij 'afdalen' niet gebruikt wordt. Dit wijst erop dat het opgaan uit Egypte (voor Jaäkova's nakomelingen) moeilijker zal zijn dan het afdalen (van Jaäkov zelf) ernaartoe.

De hand op de ogen leggen: de ogen toedrukken. Zoals nu ook nog gebeurt dat nabestaanden de overledene de oogleden sluiten. Dit betekent ook dat Jaäkov tot zijn dood in Egypte zal blijven.

46:5 *En Jaäkov stond op vanuit Beëer Sjeva. En de zonen van Israël droegen Jaäkov, hun vader, en hun kleintjes en hun vrouwen met zich, in de wagens die Farao had gezonden om hem te dragen.*

Vanuit Beëer Sjeva: in Genesis 21:31 en 22: 19 blijkt dit de plaats te zijn waar Avraham langere tijd woonde. Ook woonde Jitschak daar met zijn vrouw Rivka en zijn kinderen volgens Genesis 26:23 en 28:10. Jaäkov blijkt hier dus in de voetstappen van zijn vader en grootvader te treden.

Zij droegen Jaäkov: Jaäkov wordt hier op één lijn gesteld met de onmondige kinderen en de vrouwen.

En ze namen hun vee en het bezit dat zij verworven hadden in het land Kenaän. En ze kwamen in Egypte: Jaäkov en al zijn zaad met hem. 46:6

Zijn zonen en de zonen van zijn zonen met hem, zijn dochters en de dochters van zijn zonen, en al zijn zaad heeft hij met zich gebracht naar Egypte. 46:7

Dochters en kleindochters: bij de zeventig nakomelingen van Jaäkov verder in dit hoofdstuk worden alleen zijn dochter Dina en kleindochter Serach genoemd, respectievelijk in v 15 en 17. Toch zullen zijn zoons vrouwen gehad hebben, ook al worden die straks niet bij de zeventig personen gerekend die met Jaäkov afdalen naar Egypte.

En dit zijn de namen van de zonen van Israël die naar Egypte kwamen: Jaäkov en zijn zonen. De eerstgeborene van Jaäkov: Reoeveen. 46:8

In Exodus 1 worden de afstammelingen van Jaäkov opnieuw genoemd. De rabbijnen geven aan dat dit betekent dat zij hun oorspronkelijke namen behouden hadden en dat er dus beslist geen sprake is geweest van assimilatie. *Komen:* ook in Exodus 1 wordt dit woord gebruikt en niet het gewone woord 'afdalen' dat normaal gebruikt wordt als het gaat over naar Egypte reizen.

Komen: hier wordt het deelwoord 'komende' gebruikt net als in Exodus 1:1. Dit wordt wel verklaard door erop te wijzen dat elke generatie Joden als het ware binnengaat in het Egypte van hun dagen.

De zonen van Reoeveen: Chanoch en Paloe en Chetsron en Karmi. 46:9

*De zonen van Sjimon: Jemoeël en Jamien en Ohad en Jachien en Tsochar en Sjael, de zoon van de Kenaänitische. 46:10

Kenaänitische: de rabbijnen hebben altijd moeite gehad om te aanvaarden dat Kenaänitische vrouwen in de geslachtslijn van Israël opgenomen zijn. Zowel Avraham als Jitschak willen niet dat hun zoon met een Kenaänitische trouwt. Een algemeen aanvaarde gedachte is dan ook dat hier met 'Kenaänitische' Dina bedoeld is. Door de aanranding door Sjechem was zij zwanger geworden en had zij het leven geschonken aan Sjael. Omdat zijn moeder Dina de vrouw was geweest van een Kenaäniet, wordt zij hier Kenaänitische genoemd. Vergeten wordt echter dat ook Jehoeda volgens Genesis 38:2 de dochter van een Kenaäniet huwt en bij haar drie zoons krijgt.

Bovendien waren de Sjechemieten geen Kenaänitisch volk, want zij waren onbesneden terwijl de Kenaänieten wel de besnijdenis kenden.

De andere broers zullen ook vrouwen gehad hebben die niet uit het geslacht van Jaäkov waren [*Zie verder het artikel 'De vrouwen van Jaäkofs zonen'*].

46:11–21

- 46:11 *De zonen van Levi: Gersjon, Kehat en Merari.*
- 46:12 *De zonen van Jehoeda: Eer en Onan en Sjela en Perets en Zerach. En Eer en Onan stierven in het land Kenaän. En de zonen van Perets waren Chetsron en Chamoel.*
- 46:13 *En de zonen van Jisachar waren Tola en Poea en Jov en Sjimron.*
- 46:14 *En de zonen van Zevoeloen waren Sered en Elon en Jachleëel.*
- 46:15 *Dit waren de zonen van Lea die zij Jaäkov gebaard heeft in Padan Aram. En Dina, zijn dochter. Alle personen van zijn zonen en zijn dochters waren drieëndertig. Dina, zijn dochter: de zonen worden verbonden met hun moeder maar de dochter met haar vader. Drieëndertig: Roeveen en de zijnen 5, Sjimon en de zijnen 7, Levi en de zijnen 4, Jehoeda en de zijnen 6, Jisachar en de zijnen 5, Zevoeloen en de zijnen 4, Dina totaal 32. Jehoeda [zie het commentaar bij v 27].*
- 46:16 *En de zonen van Gad waren Tsifjon en Chagi, Sjoeni en Etsbon, Eri en Arodi en Areli.*
- 46:17 *En de zonen van Asjer waren Jimna en Jisjva en Jisjvi en Beria en Serach, zijn dochter. En de zonen van Beria waren Chever en Malkieel.*
- 46:18 *Dit zijn de zonen van Zilpa die Lavan aan zijn dochter Lea gegeven heeft. Ze baarde deze voor Jaäkov, zestien personen waren het. Zilpa: deze wordt hier vóór Racheel genoemd omdat zij meer nakomelingen had dan Racheel.*
- 46:19 *En de zonen van Racheel, de vrouw van Jaäkov, waren: Joseef en Binjamin.*
- 46:20 *En aan Joseef werden geboren in het land Egypte (Asenat, de dochter van Poti Fera, de priester van On, heeft hem die gebaard) Menasjè en Efracim.*
- 46:21 *En de zonen van Binjamin waren Bela en Becher en Asjbeel, Gera en Naäman, Echi en Rosj, Moepiem en Choepiem en Ard.*

*Dit zijn de zonen van Racheel die Jaäkov geboren werden. Alle personen waren veertien. Zij werden geboren [zie het artikel 'Het baren van Racheel']. 46:22
 Zonen: er wordt hier slechts één zoon vermeld. Mogelijk zijn ook kleinzoons bedoeld.

En de zonen van Dan was Choesjiem. 46:23

En de zonen van Naftali waren Jachtseël en Goeni en Jeetser en Sjileem. 46:24

Dit zijn de zonen van Bilha die Lavan aan zijn dochter Racheel gegeven heeft. Ze baarde deze aan Jaäkov. Alle personen waren zeven. 46:25

Alle personen behorend tot Jaäkov die in Egypte kwamen, die waren uitgegaan uit zijn heup, zonder de vrouwen van de zonen van Jaäkov, alle personen, waren zesenzestig. 46:26
 Heup: dit woord wordt gebruikt als eufemisme voor 'geslachtsdeel', net als in het verhaal in Genesis 32:22 over de worsteling van Jaäkov bij de Jabok.
 Vrouwen van de zonen van Jaäkov: behalve de vrouw van Joseef en de vrouw van Jehoeda worden deze vrouwen niet nader aangeduid [zie verder het artikel 'De vrouwen van Jaäkofs zonen'].

En de zonen van Joseef die hem geboren waren in Egypte waren twee personen. Al de personen van het huis van Jaäkov die in Egypte gekomen waren, het waren er zeventig. 46:27
 Zeventig: de 32 nakomelingen van Lea, de 16 nakomelingen van Silpa, de 14 nakomelingen van Racheel en de 7 nakomelingen van Bilha, dat zijn 69. Volgens sommigen is Jaäkov degene die de 70 volmaakt.
 Volgens RASJI en vele anderen echter is Jocheved, de moeder van Mosje degene die de 70 volmaakt. Volgens Numeri 26:59 werd zij in Egypte geboren. Maar haar verwekking zou in Kenaän geweest zijn. Dit lijkt wel zeer onwaarschijnlijk, want pas 130 jaar later wordt Mosje geboren.
 Is de ontbrekende Jaäkov zelf? Ook kan bedoeld zijn dat GOD zelf de zeventig volmaakt, want in v 4 heeft hij beloofd met Jaäkov mee te trekken naar Egypte. Een andere optie is dat de schrijver de lezer of toehoorder voor ogen heeft. Het verhaal moet ons zo te pakken krijgen dat wij als het ware zelf mee afdalen naar Egypte; dan ben ik de zeventigste.
 Het getal 'zeventig' wordt ook vermeld in Exodus 1:5 en Deuteronomium 10:22.

46:28–34

- 46:28 *En Jehoeda heeft hij voor zich uit gezonden naar Joseef, om Gosjen voor hem te onderwijzen. En ze kwamen in het land Gosjen.*
Gosjen onderwijzen: bedoelt de schrijver dat Jehoeda de inwoners van Gosjen moest voorbereiden op de komst van deze vreemdelingen?
Gosjen: de getalswaarde van het woord 'Gosjen' is hetzelfde als die van Masjach, namelijk 358.
- 46:29 *En Joseef spande zijn wagen in. En hij ging op, Israël zijn vader tegemoet naar Gosjen. En hij liet zich aan hem zien. En hij viel hem om de hals. En hij weende aan zijn hals, voortdurend.*
Hij liet zich aan hem zien: dit is een uitdrukking die gewoonlijk gebruikt wordt als GOD zich laat zien. Wijst dit erop dat Joseef zich ook tegenover zijn vader als een halve godheid laat zien? De afgelopen twintig jaar heeft Joseef zich niet aan zijn vader laten zien.
Wenen: Joseef weent alweer, en nu langdurig. Opvallend is dat bij het wenen van Joseef bij Benjamin, ook deze weende [zie Genesis 45:14]. Hier is van wederzijds wenen geen sprake.
- 46:30 *En Israël zei tot Joseef: Nu kan ik sterven nadat ik jouw aangezicht gezien heb, omdat je nog leeft.*
Nu kan ik sterven: Jaäkov zal nog zeventien jaar bij Joseef in Egypte wonen, net zolang als Joseef bij zijn vader in Kenaän gewoond heeft.
- 46:31 *En Joseef zei tot zijn broers en tot het huisgezin van zijn vader: Ik zal opgaan en Farao vertellen en ik zal hem zeggen: Mijn broers en het huisgezin van mijn vader die in het land Kenaän waren, zijn naar mij toegekomen.*
- 46:32 *En deze mannen zijn herders van kleinvee, want ze zijn veehouders. En hun kleinvee en hun rundvee en alles wat van hen is hebben ze laten meekomen.*
Kleinvee: tweemaal wordt dit door Joseef genoemd. In v 34 komt de reden voor deze nadruk aan het licht.
- 46:33 *En het zal geschieden dat Farao jullie roept. En dan zal hij zeggen: Wat is jullie werk?*
- 46:34 *En dan zullen jullie zeggen: veehouders zijn uw knechten sinds onze jeugd en tot nu toe, zowel wij als onze vaderen. Opdat jullie zullen kunnen wonen in het land Gosjen. Want Egyptenaren hebben een afschuw van het hele herdersbestaan met kleinvee.*
Een afschuw van het herdersbestaan: in Genesis 47:6 blijkt Farao zijn eigen kudden te hebben.

Mogelijk dat bedoeld is dat Egyptenaren een hekel hadden aan vréemdelingen met hun kudden.

GENESIS 46: 10 EN 26

De vrouwen van Jaäkovs zonen

Eén van de grootste raadsels in het boek Genesis is hoe Jaäkovs zonen aan hun vrouwen kwamen. Van twee zoons van Jaäkov wordt verteld wie hun vrouw was. Jehoeda neemt in Genesis 38:2 de dochter van een Kenaäniet tot vrouw. En Joseef krijgt in Genesis 41:45 van Farao een Egyptische vrouw, Asenat, de dochter van Poti Fera.

Dat van deze twee zoons van Jaäkov expliciet verteld wordt dat hun vrouw een Kenaänitische, respectievelijk een Egyptische was, betekent dat de vrouwen van de andere tien zoons van Jaäkov geen Kenaänitische of Egyptische waren. Waar hebben de andere zoons van Jaäkov hun vrouwen vandaan?

Mijn inziens is de oplossing van dit raadsel gelegen in het combineren van Genesis 34:29, waar staat dat de zoons van Jaäkov de vrouwen en kindertjes van de Sjechemieten gevangen namen, en de tekst uit Deuteronomium 21:10–14, waar voorschriften staan hoe men om moest gaan met een krijsgeslagen vrouw waar men behagen in kreeg.

Opmerkelijk is dat men slechts hier en daar iets van de aanwezigheid van deze vrouwen in het boek Genesis kan opmerken. Zij worden niet geteld bij de zeventig mensen in dit hoofdstuk, maar de schrijver vermeldt hen wel in v 26!

GENESIS 46: 22

Het baren van Racheel

Van de andere drie vrouwen van Jaäkov staat, in v 15, 18 en 25, en ook van Asenat, de vrouw van Joseef, in v 20 dat 'zij baarden'. Van Racheel staat dit niet vermeld! Dit kan te maken hebben met wat ons bij de bevallingen van Racheel meegedeeld wordt, namelijk dat Racheels eerste kind ongewenst was en zij zal hem geen echte moederlijke zorg gegeven hebben en ook voor haar tweede kind kon zij als moeder niets meer betekenen omdat zij stierf bij zijn geboorte.

JAÄKOV IN EGYPTE

GENESIS 47

*En Joseef kwam. En hij vertelde Farao en hij zei: Mijn vader en mijn broers en hun klein- 47:1
vee en hun rundvee en al wat van hen is zijn uit het land Kenaän gekomen. En zie! Ze zijn
in het land Gosjen.*

*En zie! Joseef doet het tegenover Farao voorkomen alsof het toevallig is dat
zijn familie in Gosjen is.*

*En hij had uit het totaal van zijn broers vijf mannen genomen. En hij liet hen staan voor 47:2
Farao.*

*Het totaal: letterlijk 'uit het einde'. Volgens RASJI KOOS Joseef de broers met het
minst krachtige postuur om te voorkomen dat Farao hen in zijn leger zou op-
nemen.*

*Vijf: steeds weer dit getal. Dit lijkt het getal dat bij Joseef past. In Egypte was
het getal vijf ook het getal van overvloed [zie Genesis 43:34; vergelijk ook Genesis
41:34, 45:22 en 47:24; zie ook Jesaja 19:18].*

*En Farao zei tot zijn broers: Wat is jullie werk? En ze zeiden tot Farao: herders van klein- 47:3
vee zijn uw knechten, zowel wij als onze vadersen.*

*In Genesis 46:32 werd al door Joseef aangekondigd dat hij dit tegen Farao zou
zeggen en in v 34 stelt hij hen voor dit zelf ook tegen Farao te zeggen, wat zij
hier dan ook doen.*

*Herders van kleinvee: herders leven in principe van wat het vee verschaft, melk
en melkproducten, vlees, wol en huiden. Het slachten van bepaalde dieren
zou voor Egyptenaren aanstootgevend zijn omdat sommige dieren als GOD
vereerd werden. De Egyptenaren zelf leefden vooral van de landbouw. Door
te zeggen dat ze herders waren, suggereerden de broers dat het het beste was
hen een woonplaats te geven die wat afgezonderd was van de Egyptenaren.
Zo was er ook minder kans op assimilatie.*

47:4-10

- 47:4 *En ze zeiden tot Farao: om als vreemdeling te wonen in het land zijn wij gekomen want er is geen weide voor het kleinvee van uw knechten, want zwaar is de honger in het land Kenaan. En nu, mogen uw knechten toch wonen in het land Gosjen.*
Om als vreemdeling te wonen: hiermee geven zij te kenen dat het hun bedoeling is tijdelijk in Egypte te blijven, namelijk zolang de honger aanhoudt.
- 47:5 *En Farao zei tot Joseef door te zeggen: uw vader en uw broers zijn tot u gekomen. Door te zeggen: wat volgt krijgt hierdoor een officieel karakter.*
- 47:6 *Het land Egypte, dat ligt voor u. Laat uw vader en uw broers gaan wonen in het beste van het land. Ze wonen (al) in het land Gosjen. En als je weet dat er onder hen krachtige mannen zijn, stel ze dan aan tot oversten over de veestapel, over die van mij.*
Na de constatering dat Joseefs familie is gearriveerd, vervolgt Farao zijn betoog met hen toestemming te geven inderdaad in Gosjen te wonen. Vervolgens vraagt hij een tegenprestatie.
- 47:7 *En Joseef liet Jaäkov, zijn vader, komen. En hij liet hem staan voor Farao. En Jaäkov zegende Farao.*
- 47:8 *En Farao zei tot Jaäkov: Hoeveel zijn de dagen van de jaren van uw leven?*
Het vragen naar de leeftijd is eigenlijk ongepast. RASJBAM en RAMBAM menen dat Farao die vraag stelde kwam omdat Jaäkov er erg oud uitzag en Farao zich erover verbaasde dat hij toch nog zo vitaal was.
- 47:9 *En Jaäkov zei tot Farao: De dagen van de jaren van mijn vreemdelingschap zijn honderddertig jaar. Weinig en kwaad zijn de dagen van de jaren van mijn leven geweest. En niet hebben ze bereikt de dagen van de jaren van het leven van mijn vaderen in de dagen van hún vreemdelingschap.*
Honderddertig jaar vreemdelingschap: mogelijk dat Jaäkov hier reageert op de vraag van Farao naar zijn leeftijd. Dat hij er zo oud uitziet is omdat hij altijd vreemdeling is gebleven en nooit de rust ervaren heeft van een eigen plekje om te wonen. Jaäkov zal 147 jaar oud worden [zie v 28].
De dagen van de jaren: elke dag van hun leven hebben zij bewust geleefd.
- 47:10 *En Jaäkov zegende Farao. En hij ging heen van voor Farao.*

En Joseef liet zijn vader en zijn broers wonen. En hij gaf hun grondbezit in het land Egypte, in het beste van het land, in het land Ramesees, zoals Farao geboden had. 47:11

Ramesees: een andere naam voor het gebied Gosjen. Dit lag zo'n vijfenveertig kilometer. ten zuiden van de stad Ramesees [zie Genesis 45:10].

En Joseef onderhield zijn vader en zijn broers en heel het huis van zijn vader met brood overeenkomstig de kleintjes. 47:12

Onderhouden: Joseefs familie had aan niets gebrek, net als de Egyptenaren zelf. Het grote verschil is alleen dat de laatsten moesten betalen voor voedsel en daardoor verarmden. In het Oosten en elders is het volkomen geaccepteerd om zijn familie te bevoordelen, net zoals dat vroeger ook in West-Europa het geval was. Was de enige die niet bevooroordeeld was en niet op grond van afkomst de één boven de ander stelde GOD zelf?

Overeenkomstig: letterlijk 'aan de mond van'.

En brood was er niet in heel het land, want zeer zwaar was de honger. Het hele land Egypte en het land Kenaän raakten uitgeput, vanwege de honger. 47:13

En Joseef zamelde al het zilver in dat zich in het land Egypte en in het land Kenaän bevond, tegen het koren dat zij steeds kochten. En Joseef bracht het zilver in het huis van Farao. 47:14

Zilver: dit is ook het woord voor 'geld'.

En het zilver raakte op uit het land Egypte en uit het land Kenaän. En zij kwamen, heel Egypte, tot Joseef door te zeggen: Geef ons brood. En waarom zouden we sterven tegenover u? Want het zilver is op. 47:15

Geef: hier wordt niet de gewone gebiedende wijs van het werkwoord 'geven' gebruikt, maar een woord dat betekent zoets als 'geef op', 'geef alstublieft'. Dit woord komt alleen in de gebiedende wijs voor.

*En Joseef zei: Geeft jullie vee. En ik zal jullie geven (brood) in ruil voor jullie veestapel. Want het zilver is op. 47:16

Geef: ook Joseef gebruikt hetzelfde woord 'geef op', in de meervoudsvorm.

Ik zal jullie geven: hier weer het gewone woord voor 'geven, overhandigen'.

Geen brood: dit woord ontbreekt in de Hebreeuwse tekst. Alle vertalingen voegen dit woord toe. Men denkt dat hier sprake is van een weglating bij het overschrijven.

- 47:17 *En ze brachten hun veestapels naar Joseef. En Joseef gaf hun brood tegen paarden en tegen de veestapel van kleinvee en tegen de veestapel van rundvee en tegen ezels. En hij onderhield hen met brood tegen heel hun veestapel in dat jaar.*
Paarden: deze dieren werden niet voor de landbouw gebruikt, maar met name in de oorlog.
Ezels: ook hun ezels geven ze terwijl Joseef alleen om hun vee gevraagd had.
- 47:18 *Maar dat jaar liep ten einde. En ze kwamen tot hem in het tweede jaar. En ze zeiden tot hem: wij kunnen voor mijn heer niet verbergen dat het zilver weg is en de veestapel van de dieren naar mijn heer. Niets blijft er over voor mijn heer dan onze lichamen en onze grond. Het tweede jaar: hier lijkt niet bedoeld te zijn het tweede jaar van de hongersnood maar het jaar dat in vers 17 genoemd is. Het moet nu het vierde of vijfde jaar van de hongersnood zijn.*
- 47:19 *Waarom zouden wij sterven voor uw ogen, zowel wij als onze grond. Koop ons en onze grond tegen brood. En wij, wij en onze grond, zullen worden knechten voor Farao. En geef zaad opdat wij zullen leven en niet sterven en de grond niet braak blijft liggen.*
Sterven van de grond: in v 13 bleek het voedsel van de Egyptenaren op te zijn. In v 15 hebben ze het over sterven. Maar ze denken alleen aan het sterven van henzelf. Hun vee wordt niet genoemd. Hier hebben ze opnieuw voedseltekort en dreigen ze te sterven maar hun grond gaat hen ter harte. De broers van Joseef waren steeds bezorgd om hun ezels. De dieren telden voor hen, maar voor de Egyptenaren lijken de dieren, met name de ezels, van geen belang te zijn.
- 47:20 *En Joseef kocht al de grond van Egypte voor Farao want Egypte verkocht ieder zijn veld want zwaar was de honger op hen. En het land werd bezit van Farao.*
- 47:21 *En het volk dat had hij over laten gaan naar de steden van het ene eind van Egypte tot het andere.*
- 47:22 *Slechts de grond van de priesters had hij niet gekocht want een instelling voor de priesters was het van Farao. En zij aten het voorgeschrevene dat Farao hun gegeven had. Daarom hebben zij hun grond niet verkocht.*
 Ook HERODOTUS vermeldt dat de priesters vrijgesteld waren van belasting.
- 47:23 *En Joseef zei tot het volk: zie! Ik heb vandaag jullie en jullie grond gekocht voor Farao. Hier is voor jullie zaad. En jullie moeten de grond inzaaien.*
Inzaaien: als Joseef weet wanneer de honger voorbij is, heeft het pas zin om te

gaan zaaien. Het lijkt er dus op dat het jaar waar het over gaat, het laatste jaar van de hongersnood is.

En als er opbrengst zal zijn dan zullen jullie een vijfde aan Faraο geven en vier delen zullen voor jullie zijn om het veld in te zaaien en tot voedsel voor jullie en voor jullie gezinnen en om te eten voor jullie kleintjes. 47:24

Een vijfde van de opbrengst: twintig procent rente op geleend zaaigoed was normaal, zoals blijkt uit de *codex Hammoerabi*. Hier is echter geen sprake van 20% van het geleende, maar van 20 procent van de opbrengst, en dat is veel meer! 20 procent van wat het land opbrengt is zo ongeveer het maximaal haalbare.

En ze zeiden: u geeft ons leven. Mogen wij genade vinden in uw ogen heer en wij zullen knechten van Faraο zijn. 47:25

En Joseef stelde dit in tot voorschrift tot op deze dag over de grond van Egypte: voor Faraο een vijfde deel. Slechts de grond van de priesters was van henzelf. Het was niet voor Faraο. 47:26

En Israēl ging wonen in het land Egypte, in het land Gosjen. En ze werden erin gegrepen. En ze werden vruchtbaar. En ze werden zeer veel. 47:27

Wonen: dit woord duidt een zich vestigen aan en niet een tijdelijk verblijven zoals tot dusver aan de aartsvaderen was voorgehouden.

Gegrepen worden: het gevolg van het wonen is dat het land de inwoners in zijn greep krijgt. Hier beantwoorden Jaākov en zijn familie niet aan hun bestemming.

En Jaākov leefde in het land Egypte zeventien jaar. En het geschiedde: de dagen van Jaakov van de jaren van zijn leven waren zeven jaar en veertig jaar en honderd jaar. 47:28

Zeventien: zeventien jaar was Joseef bij zijn vader tot hij naar Egypte werd afgevoerd en de laatste zeventien jaar van Jaākovs leven was hij weer in Joseefs nabijheid. Maar net als in de eerst zeventien jaar was er een distantie van de kant van Joseef. Het getal zeventien is ook symbolisch voor de godsnaam. De letters JHWH hebben namelijk als kleine getalswaarde ook zeventien.

Honderdzevenenveertig jaar: normaal staat altijd eerst het grootste getal voorop (hier zou dat dus '100' moeten zijn), maar hier staat '47' voorop. Een rabbijnse verklaring is dat dit getal zevenenveertig dichter staat bij de uitdrukking 'de dagen van de jaren van zijn leven'. Het getal 47 kan men opgebouwd denken uit twee keer 17 en één keer 13. Jaākov is namelijk tweemaal 17 jaar samen met Joseef geweest en 13 jaar samen met Racheel, de vrouw waar hij van hield. En deze 47 jaar zijn de gelukkigste jaren van zijn leven geweest.

47:29 *En de dagen van Israël om te sterven naderden. En hij riep zijn zoon, Joseef. En hij zei tot hem: als ik toch genade in je ogen gevonden heb, leg toch je hand onder mijn heup. En bewijs mij betrokkenheid en trouw. Begraaf mij toch niet in Egypte.*

Heup: een eufemisme voor 'geslachtsdeel'.

De hand onder de heup leggen: precies dezelfde uitdrukking die Avraham gebruikt tegen zijn knecht als deze een vrouw voor zijn zoon Jitschak moet zoeken in Genesis 24:2. Bedoeld is zweren, waarbij mogelijk gezinspeeld wordt op de besnijdenis, het teken van het verbond dat GOD aangegaan heeft met de nakomelingen van Avraham en Jaäkov.

Toch: dit driemaal 'toch' klinkt erg onderdanig. Het is alsof Jaäkov zich schuldig voelt jegens zijn zoon Joseef.

47:30 *En ik wil liggen bij mijn vaderen en je moet mij opnemen uit Egypte. En je moet mij begraven in hun graf. En hij zei: ik zal doen naar uw woord.*

Liggen bij mijn vaderen: volgens rabbijn HIRSCH betekent deze uitdrukking niet het begraven worden in hetzelfde graf als de voorvaderen, maar betekent het lichamenlijk doodgaan en begraven worden in de schoot der aarde. Met het woord 'verzameld worden tot' (*asaf*) wordt bedoeld het terugkeren van de ziel van de mens naar de verblijfplaats van de zielen.

47:31 *En hij zei: zweer het mij. En hij zwoer hem. En Israël boog zich neer op het hoofdeinde van het bed.*

Zich neerbuigen op het hoofdeinde van het bed: dit kan betekenen dat Jaäkov GOD dankt maar ook dat hij Joseef huldigt. Door dit laatste zou de droom uit Genesis 37:9 in vervulling gaan. HIRSCH zegt: 'vanzelfsprekend was Jaäkofs ge-laat tevoren gericht naar het voeteneind en nu keert hij zich al van de plaats waar Joseef stond.' Volgens Rabbijn VREDENBURG is Jaäkov te zwak om van bed af te komen en op de grond te knielen. Daarom draait hij zich liggend om en heft hij zijn aangezicht naar GOD.

GENESIS 47:16

Geen brood

¶ Heel opvallend ontbreekt het woord 'brood' in v 16. Het is vreemd dat dit woord zomaar vergeten zou zijn bij het overschrijven. Logischer is dat de schrijver dit woord bewust heeft weggelaten. Wel moeten we dan zoeken naar de mogelijke betekenis van dit weglaten.

De uiteindelijke afloop van het hele gebeuren hier is dat de hele Egyptische bevolking eigendom wordt van de Faraö; allen Egyptenaren worden tot slaaf

gemaakt. In het vervolg staat dat Joseef hun brood en zaaigoed geeft, maar dit 'geven' weegt niet op tegen het 'nemen' van Joseef. Hij neemt hun geld, hun land, ja zelfs hun vrijheid. Het enige dat hij niet neemt is hun leven. Door het weglaten van het woord 'brood' lijkt de schrijver te kennen te geven dat er nauwelijks sprake is van 'geven' maar vrijwel alleen van 'nemen' van Joseefs kant.

JAÄKOV ZEGENT

de zonen van Joseef

GENESIS 48

En het geschiedde na deze gebeurtenissen dat men tot Joseef zei: Zie! Uw vader is ziek. 48:1
En hij nam zijn twee zonen met zich, Menasje en Efrajim.

Ziek: hier wordt voor het eerst in Tenach het woord 'ziek/zwak' gebruikt. De Talmoed (*Bavra Basra 16^b*) zegt: 'Sinds de schepping van de wereld heeft de mens nooit het verschijnsel ziekte gekend. Als een mens aan het eind van zijn dagen was, nieste hij en blies de laatste adem uit.

Jaäkov verzoekt GOD hem voldoende tijd te geven op zijn laatste opdrachten en zegenbeden aan zijn kinderen te kunnen geven en om terug te zien op zijn leven.

GOD verhoorde zijn wens en gaf hem enkele dagen voor zijn dood een ziekte waardoor hij zich kon voorbereiden op zijn dood. Sinds die tijd is het de gewoonte om elkaar gezondheid te wensen als men niest opdat deze plotselinge beweging niet tot een acuut levenseinde zou leiden.'

Men zei: volgens RASJI was het een anonieme boodschapper die dit Joseef meedeelde. Anderen menen dat dit betekent dat Joseef niet vaak bij zijn vader op bezoek kwam. De reden hiervoor was dat Joseef eventuele vragen van zijn vader wilde vermijden over de gebeurtenissen betreffende zijn verkoop naar Egypte. Dan zou hij zijn broers zwart maken bij hun vader. Hij wilde voorkomen dat zijn vader hen zou vervloeken.

En men vertelde Jaäkov en men zei: Zie! Uw zoon Joseef is tot u gekomen. En Jaäkov 48:2
maakte zich sterk. En hij ging zitten op het bed.

En Jaäkov zei tot Joseef: De godheid, Sjaddai, heeft zich aan mij laten zien in Loez, in het 48:3
land Kenaän. En hij zegende mij.

En hij zei tot mij: Zie! Ik ben het die jou vruchtbaar maakt en die je veel maakt. En ik zal 48:4
je maken tot een verzameling van volken. En ik geef dit land aan je zaad na jou als eeuwig grondbezit.

Maken tot: hier staat het gewone woord 'geven', maar vaak heeft het ook de be-

tekenis van 'toestemming geven' of 'gelegenheid geven' en 'geven tot' heeft de betekenis van 'maken tot'.

- 48:5 *En nu, je twee zonen die aan jou geboren werden in het land Egypte voordat ik naar jou, naar Egypte kwam, van mij zijn zij. Efrajim en Menasje zullen zijn als Reoeveen en Sjimmon van mij.*

Twee zonen: door Joseefs twee zonen als eigen zoons te accepteren geeft Jakob als het ware Joseef het eerstgeboorterecht. De oudste zoon kreeg namelijk volgens Deuteronomium 21:15-17 een dubbel deel. De numerieke waarde van de namen van Joseefs zonen is gelijk aan de numerieke waarde van Reoeveen + Sjimmon.

- 48:6 *En jouw nakomelingen die je na hen geboren zult laten worden, die zullen voor jou zijn. Boven de naam van hun broers zullen ze genoemd worden in hun erfdeel.*

Jouw nakomelingen na hen: volgens RASJI heeft Joseef geen andere zonen gekregen. NACHMANIDES EN IBN EZRA menen van wel. Dit laatste is best mogelijk, want andere zoons van Joseef zullen als echte Egyptenaren opgevoed zijn.

- 48:7 *En ik, toen ik kwam uit Padan kwam stierf Racheel tegen mij in het land Kenaän, onderweg, toen het nog een eind weegs was over land om naar Efrat te komen. En ik begroef haar daar aan de weg van Efrat, dat is Bet Lechem.*

Dit vers wordt door RASJI zó uitgelegd: Jaäkov vraagt Joseef zijn lichaam naar het beloofde land te brengen en in de spelonk van Machpela te begraven. Dat was niet de plaats waar Joseefs moeder begraven lag. Maar Jaäkov besefte dat het GODS opdracht was haar bij Bet Lechem te begraven opdat zij een troost zou zijn voor haar kinderen wanneer deze daarlangs in ballingschap weggevoerd zouden worden naar Bavel. Dan zal Racheel uit haar graf opstaan en wenen en bij GOD om genade smeken zoals in Jeremia 31:9 staat. De uitdrukking 'aan de weg' wijst hier al op.

NACHMANIDES heeft een andere uitleg: dat Jaäkov zijn vrouw Racheel 'langs de weg' begroef had te maken met de belangen van Jaäkofs grote gezin. Vanwege alle beslommingen kon Jaäkov niet voldoende aandacht schenken aan de begrafenis van Racheel.

Een algemeen aanvaarde gedachte over de aanleiding van Racheels dood is de volgende: met twee vrouwen die elkaars zuster waren mocht men niet getrouwd zijn volgens de Tora. Zodra Jaäkov dan ook in het beloofde land kwam moest een van hun sterven en Racheel was de tweede vrouw van Jakob. Ook in het graf behoort een man slechts één vrouw bij zich te hebben.

En Israël zag de zonen van Joseef. En hij zei: Wie zijn dit?

48:8

Israël: in v 1,2 en 3 wordt de naam Jaäkov gebruikt. Vanaf dit punt is het steeds de naam Israël die gebruikt wordt.

Israël zag: In v 10 staat dat Israël niet kon zien. Zag hij alleen vage gestalten? Of kon hij als 'Israël' zien wat hij als gewoon mens, als Jaäkov niet kon zien?

En Joseef zei tot zijn vader: Mijn zonen zijn dat die God mij hier gegeven heeft. En hij zei: Neem ze toch tot mij opdat ik ze kan zegenen.

En de ogen van Israël waren zwaar van ouderdom. Hij kon niet zien. En hij liet ze naderbij komen. En hij kuste hen. En hij omhelsde hen.

48:10

Niet zien: terwijl in vers 8 nog staat 'Israël zag'. Een blinde kan soms beter zien dat een ziende.

Ouderdom: meerdere personen in Tenach worden op latere leeftijd blind (Jitschak, de priester Eli), maar alleen bij Jaäkov staat erbij dat het door ouderdom was.

En Israël zei tot Joseef: jouw aangezicht te zien had ik nooit gedacht. En zie! God heeft mij zelfs jouw zaad laten zien.

48:11

Zien: alweer 'zien' door iemand die blind is.

Denken: volgens RASJI. RASJBAM vertaalt dit woord met 'ik achtte mij niet waardig'.

En Joseef liet hen van zijn knieën afgaan. En hij boog zich neer met zijn neus ter aarde.

48:12

Van zijn knieën: Efrajim en Menasje zijn hier ongeveer twintig jaar oud, want ze werden geboren vóór de honger uitbrak en het is nu zeventien jaar na het begin van de hongersnood. (Het is niet zeker of de hongersnood zeven jaar geduurd heeft of korter. Er is namelijk een uitleg die zegt dat nadat Jaäkov Farao gezegend had, de honger ophield, en dat kan al na enkele jaren het geval geweest zijn).

Van zijn knieën: de uitdrukking 'op de knieën van iemand baren' betekent dat men de boreling als eigen kind aanvaardde, ook als men niet de lijfelijke ouder was.

En Joseef nam hen beiden, Efrajim aan zijn rechterhand, links van Israël, en Menasje aan zijn linkerhand, rechts van Israël. En hij liet hen naderbij komen.

48:13

Rechterhand: de hand die voorspoed, kracht en zegen geeft.

48:14–19

- 48:14 *En Israël stak zijn rechterhand uit. En hij legde die op het hoofd van Efrajim en deze was de jongste. En zijn linker hand op het hoofd van Menasje. Hij had zijn handen gekruist, want Menasje was de eerstgeborene.*
Jongste: het Hebreeuwse woord *tsa'ier* betekent jong, jongste.
Kruisen: een woord dat alleen hier voorkomt. *Onkelos* interpreteert 'hij handelde wijs met zijn handen'.
- 48:15 *En hij zegende Joseef. En hij zei: De godheid die (voor) mijn vaderen heen en weer ging, voor Avraham en Jitschak, de godheid die mijn herder is vanaf dat ik er ben, tot op deze dag,...*
Hij zegende Joseef: door diens kinderen te zegenen?
Herder zijn, weiden: de eerste keer in Tenach dat GOD als herder voorgesteld wordt.
Heen en weer gaan: meestal wordt dit woord vertaald met 'wandelen'. BENNO JACOB denkt dat de betekenis hier vooral is die van een herder die voor de kudde uitloopt. Oorspronkelijk echter betekent dit woord meer 'heen en weer teruggaan op dezelfde weg'. De betekenis 'heen en weer gaan' past ook goed bij GODS omgang met Avraham en Jitschak, die ook heen en weer trokken en waarbij GOD altijd aan hun zijde ging.
- 48:16 *...de bode die mij verlostte uit alle kwaad, hij zegene de knapen. En uitgeroepen worde over hen mijn naam en de naam van mijn vaderen Avraham en Jitschak. En mogen ze wemelen in menigte in het midden van het land.*
De bode: in het verhaal over de confrontatie met Esau komt het woord 'bode/engel' vaak voor, en daar lijken het deze boden te zijn die Jaäkov redden van de bedreiging door zijn broer.
Wemelen: (dagah), mogelijk dat dit woord afgeleid is van het woord 'vis' (*dag*). De oorspronkelijke betekenis is 'bedekken door een grote hoeveelheid'.
- 48:17 *En Joseef zag dat zijn vader zijn rechterhand legde op het hoofd van Efrajim. En het was kwaad in zijn ogen. En hij greep de hand van zijn vader om die weg te halen van het hoofd van Efrajim naar het hoofd van Menasje.*
- 48:18 *En Joseef zei tot zijn vader: Niet zó mijn vader. Want dit is de eerstgeborene. Leg uw rechterhand op zijn hoofd.*
- 48:19 *Maar zijn vader weigerde. En hij zei: Ik weet het mijn zoon, ik weet het. Ook hij wordt tot een volk en ook hij zal groot worden. Inderdaad, zijn broer, de kleine, wordt groter dan hij. En zijn zaad zal worden een volheid der volken.*

Volheid der volken: in Hosea 7:8 staat dat Efrajim vermengd is met de volken. Sommigen menen dat Jaäkovs uitspraak daar al betrekking op zou hebben.

En hij zegende hen op die dag door te zeggen: In jou zegent Israël door te zeggen: Moge God jou plaatsen als Efrajim en Menasje. Zo plaatste hij Efrajim vóór Menasje. 48:20

Die dag: de Targum zegt: op de dag van de besnijdenis.

En Israël zei tot Joseef: Zie! Ik ga sterven. En God zal met jullie zijn. Hij zal jullie terugbrengen naar het land van jullie vaders. 48:21

En ik, ik heb jou gegeven één schouder boven je broers, die ik genomen heb uit de hand van de Amorieten, met mijn zwaard en met mijn boog. 48:22

Eén schouder: betekent dit dat een andere broer, Jehoeda, met béide schouders boven zijn broers zal uitsteken?

DE SPREUKEN

van Jaäkov

GENESIS 49

Genesis 49 beschrijft de door Jaäkov uitgesproken zegen over zijn zoons. In Deuteronomium 33 staat ook een 'zegenbede' over de twaalf zonen van Jaakov, uitgesproken door Mosje kort voordat hij stierf. In Genesis 49 is de volgorde:

*De zes zonen van Lea;
De vier zonen van Zilpa en Bilha, dooreen;
Tenslotte de twee zonen van Racheel.*

In Deuteronomium vinden we de zonen van Racheel na die van Lea. Opvallend is verder dat de vijfde en zesde zoon van Lea, Jisachar en Tsevoeloën, in deze beide opsommingen niet in volgorde van leeftijd worden gezegd. Omdat de uitspraken van Jaäkov in dichtvorm gesteld zijn, vinden we ook typisch poëtische woorden en vormen. Daarbij is het zogenaamde parallelisme een typisch kenmerk van Hebreeuwse poëzie. In één vers wordt wat in het eerste versdeel gezegd wordt met verschillende woorden in het tweede versdeel herhaald, met variaties.

En Jaäkov riep zijn zonen. En hij zei: Verzamel je. En ik zal jullie vertellen wat jullie overkomt in de latere dagen. 49:1

En hij zei: hier achter staat niet het formele 'door te zeggen'. Wat volgt lijkt een persoonlijke ontboezeming van Jaäkov te zijn.

De latere dagen: het gaat over wat de zonen van Jaäkov zullen meemaken in de toekomst en niet over de eindtijd zoals die in Jesaja 2:2 en Micha 4:2 voorspeld wordt. Jaäkov doet zijn uitspraken op basis van wat hij weet van het karakter van zijn zonen.

Komt bijeen, en hoort, zonen van Jaäkov en hoort naar Israëel, jullie vader. 49:2

Ook BENNO JACOB meent op grond van wat hier staat dat Jaäkov geen profetische openbaring uit op grond van een goddelijke boodschap. Het is Jaakovs eigen visie.

49:3-7

- 49:3 *Reoeveen: mijn eerstgeborene ben jij, mijn kracht en het begin van mijn potentie, overdadig opgericht en overdadig sterk.*
- 49:4 *Bruisend als de wateren zul jij niet bevoorrecht blijven. Want je hebt bestegen de ligplaats van je vader. Toen heb je mijn legerstede ontwijd, beklommen.*
Bevoorrecht: de betekenis van dit woord is niet zeker. Mogelijk dat het betrekking heeft op de verantwoordelijkheid of voorechten van het eerstgeboorterecht.
 De misstap met Bilha wordt beschreven in Genesis 35:22.
 In latere tijd heeft Reoeveen geen belangrijke rol gespeeld in Israël. Er is geen richter, koning en profeet uit deze stam voortgekomen.
- 49:5 *Sjimon en Levi zijn broers. Wapens van geweld zijn onafscheidelijk bij hen.*
Onafscheidelijk: volgens de verklaring van RASJBAM, en dit past ook bij de uitdrukking 'broers zijn zij'. Maar ook dit woord is onzeker.
- 49:6 *In hun kring zal ikzelf niet komen, met hun bijeenkomst verenigt mijn eer zich niet. Want in hun toorn doodden zij een man en in hun trots dreven zij stieren weg.*
Kring: bedoeld is waar men overleg pleegt.
Ikzelf: hier wordt het woord nefesj gebruikt dat vaak de betekenis heeft van 'persoon', 'zelf'.
 Dit zal betrekking hebben op de moordpartij in Sjechem in Genesis 34.
 Eer: letterlijk 'zwaarte, gewicht'. Bedoeld zal zijn: invloed, aanzien.
Stieren wegdrijven: daar is in Genesis 34:28 sprake van. Vaak wordt echter vertaald 'de pezen van stieren doorsnijden'. Dit lijkt onlogisch want het doorsnijden van de pezen van paarden is wel bekend maar niet dat van stieren. Paarden werden zo onbruikbaar gemaakt voor de strijd, maar stieren werden alleen in de landbouw gebruikt.
- 49:7 *Vervloekt is hun toorn want die is sterk, en hun woede, want die is hard. Ik wil hen verdelen in Jaäkov, hen verspreiden in Israël.*
Verdelen, verspreiden in Israël: voor Levi gaat dit op want deze stam heeft nooit eigen grondgebied gekregen. Voor Sjimon gaat dit in letterlijke zin niet op, of bedoeld moet zijn dat door de verspreiding van Levi Sjimon, die tevoren onafscheidelijk van zijn broer was, nu wel van Levi gescheiden is. Later gaat de stam Sjimon wel op in de stam Jehoeda.

Jehoeda, jij! Jou danken je broers. Jouw hand is op de nek van je vijanden. Voor jou buigen de zonen van je vader zich neer. 49:8

Hand op de nek: dit duidt aan het onderwerpen van iemand.

Een echte leeuw is Jehoeda. Van de prooi, mijn zoon, ben je opgegaan. Hij legt zich neer, hij rekt zich als een leeuw, als een leeuwin. Wie zou hem laten opstaan? 49:9

Echte leeuw: hier staat voor het woord dat vertaald is met 'echt' een dichtelijk woord voor 'zoon'. Maar de uitdrukking 'zoon van een leeuw' heeft als betekenis 'behorend tot de leeuwen'.

Opgaan: dit woord zal betrekking hebben op het gaan naar een hoger gelegen gebied waar de leeuw zijn prooi in alle rust kan verorberen nadat hij het bij een lager gelegen beek bemachtigd heeft. Daarna rekt hij zich uit, verzadigd.

Leeuwin: volgens VAN SELMS wordt met dit woord niet een leeuwin aangeduid, maar is het alleen een ander woord voor 'leeuw'.

De staf wijkt niet van Jehoeda, noch de heersersstaf van tussen zijn voeten, totdat Sjilo komt en volken zullen voor hem gedwee zijn. 49:10

Staf: of hier gezinspeeld wordt op het Davidische koningschap is niet zeker.

Tussen zijn voeten: volgens VAN SELMS is hiermee gewoon bedoeld 'voor hem'.

Als men 'voeten' overdrachtelijk leest in de zin van majestueuze mannelijkheid, wordt het beeld geschetst van een mannetjesleeuw die in zijn leger te midden van zijn vrouwtjes en nakomelingen heerst. Het woord 'voeten' kan ook symbolisch zijn voor het mannelijk geslachtsdeel.

Sjilo: dit is het moeilijkst te vatten woord in het boek Genesis. Vele studies zijn hier aan gewijd maar zekerheid is er niet over. Mogelijk dat de vertaling 'rust' het meest geschikt is? Midrasj Rabba vertaalt 'huldigingsgave'.

Hij bindt aan de wijnstok zijn muilddier, aan de wingerd het ezelsjong. Hij wast in wijn zijn kleding, in druivenbloed zijn gewaad. 49:11

Wingerd: bedoeld is een speciaal druivenras met helrode druiven.

Kleding en gewaad: woorden die in Genesis verder niet voorkomen.

Wassen in wijn: dit zal niet letterlijk bedoeld zijn. Mogelijk dat het betrekking heeft over de overvloed aan wijn die het land Jehoeda opbrengt.

Flonkerender dan wijn de ogen. En witter dan melk de tanden. 49:12

Tsevoeloen woont aan de kust der zeeën, en hij is aan de kust der schepen, en zijn zijde is tegen Tsidon. 49:13

Nadat in verband met Jehoeda de zegeningen van het land beschreven zijn,

49:14–20

volgt hier de lofprijzing der zee. Mogelijk dat dat de aanleiding is om na Jehoeda Tsevoeloen te laten volgen en niet Jisachar.

Tsidon: dit was de belangrijke Phoenicische havenstad ten noorden van het gebied van Tsevoeloen.

- 49:14 *Jisachar is een knokige ezel neerliggend tussen de zadelmanden.*
Knokig: dit woord 'gebeente' kan ook duiden op stevigheid.
Neerliggend tussen de zadelmanden: ezels werden beladen met manden of zakken die aan weerszijden van het dier hingen. Eventueel kon een persoon (een vrouw of kind) ook nog op het dier zitten op een zadel. Wanneer men de ezel liet rusten, rustten de manden op de grond en was de ezel tijdens de rustpauze dus verlost van zijn last. De vertaling 'zadelmanden' is niet geheel zeker, maar wel waarschijnlijk, omdat hier sprake is van een zogenaamde *dualis*, een tweevoud ('beide') en omdat in het volgende vers ook sprake is van rust.
- 49:15 *Hij ziet rust, dat het goed is en dat het land aangenaam is. En hij neigt zijn schouder om te torsen en wordt tot onderhorige knecht.*
Jisachar betekent 'man van loon', dat is iemand die zich als werkmans verhuurt.
- 49:16 *Dan oordeelt zijn volk als een van de stammen van Israël.*
- 49:17 *En Dan wordt een slang op de weg, een hoornslang op het pad die in de hielen van het paard bijt zodat zijn berijder achterover valt.*
Hoornslang: een vrij kleine slang die zich in zand schuilkhoudt en agressief is naar andere dieren.
- 49:18 *Op uw bevrijding wacht ik Eeuwige.*
 Dit vers is een opvallende hapering in de toespraak van Jaäkov. Het staat niet halverwege zijn toespraak. Mogelijk dat het verband houdt met wat hij over Dan gezegd heeft? Het is de enige keer dat Jaäkov in de eerste persoon 'ik' spreekt. Ook is het de eerste keer sinds Genesis 32:10 dat hij de naam 'Eeuwige' weer noemt, en ook de laatste keer.
- 49:19 *Gad: belagers belagen hem maar hij belaagt hun hiel.*
- 49:20 *Van Asjer: het vette is zijn spijs. Hij levert koninklijke zalven.*
Het vette: hiermee wordt het beste bedoeld.

Spijs: hier staat het gewone woord voor 'brood' (*lèchem*) maar dit heeft ook de algemene betekenis van 'voedsel'.

Zalven: vaak wordt dit woord vertaald met zoiets als 'lekkernijen'. Volgens BENNO JACOB lijkt dit laatste onlogisch.

Naftali is een uitgelaten hinde die mooie woorden uit.

49:21

Uiten: letterlijk 'geven'.

VAN SELMS vertaalt niet 'hinde' maar 'wijdvertakte' en niet 'mooie woorden' maar 'fraaie takken'.

Een zoon der vruchtbomen is Joseef, een zoon der vruchtbomen aan de bron. Twijgen klimmen over de muur.

49:22

Zoon der vruchtbomen: de uitdrukking 'zoon van' kan betekenen 'behorend tot'. Bedoeld zal dan zijn dat Joseef veel vrucht voortbrengt. De betekenis van het tweede deel van dit vers is zeer onzeker. Een suggestie van Fok de Boer is dat met 'twijgen die over de muur klimmen' bedoeld kan zijn de invloed die Josefs nakomelingen in Egypte zullen hebben. Hun invloed reikt verder dan alleen de omheining van Jaäkovs nakomelingen.

Tegen hem verbitterd schieten ze, vijandig tegen hem zijn de lieden met pijlen.

49:23

Of met de vijanden Josefs broers bedoeld zijn of later, toen de nakomelingen van Joseef in het beloofde land woonden, de vijanden daar, is onduidelijk.

Maar zijn boog blijft bestendig en lenig worden zijn armen en handen, door de handen van de machtige van Jaäkov, daar weidt hij, de steen van Israël.

49:24

Door de God van je vader (moge hij je helpen) en van Sjaddaj (moge hij je zegenen), zegeningen van de hemel van boven, zegeningen van de diepte, daaronder neerliggend, zegeningen van borsten en schoot.

49:25

SJADDAI betekent letterlijk 'van mijn borsten', het woord dat aan het eind van dit vers terugkomt. Meestal wordt dit woord vertaald met iets als 'Almachtige'.

Zegeningen van je vader gaan de zegeningen van mijn ouders te boven, tot het begeerlijke van eeuwige heuvels: laten ze zijn voor het hoofd van Joseef, voor de kruin van de gekroonde onder zijn broeders.

49:26

Binjamin is een wolf die verscheurt. In de ochtend eet hij roof. En tegen de avond verdeelt hij buit.

49:27

49:28–33

Met name de zegenspreuk over Joseef is vol onduidelijkheden. De vertalingen zijn dan ook legio.

- 49:28 *Dit zijn alle stammen van Israël: twaalf. En dit is wat hun vader tot hen gesproken heeft. En hij zegende hen. Ieder naar zijn zegen heeft hij hen gezegend.*
De zegenspreuken gaan dus blijkbaar niet zozeer over de zonen van Israël, als wel over de stammen die uit hen voortgekomen zijn.
- 49:29 *En hij gebood hun en hij zei: Ik, ik word vergaderd tot mijn volk. Begraaft mij bij mijn vaders, in de spelonk die in het veld van Efron de Chetiet is,...*
- 49:30 *in de spelonk die in het veld van Machpela is, dat tegenover Mamree is in het land Kenaan, welk veld Avraham verkregen heeft van Efron de Chetiet tot eigendom als graf.*
- 49:31 *Daar heeft men Avraham en Sara, zijn vrouw, begraven. Daar heeft men Jitschak en Rivka, zijn vrouw, begraven. En daar heb ik Lea begraven.*
- 49:32 *Verkregen is het, het veld en de spelonk die daarbij is, van de zonen van Cheet.*
- 49:33 *En Jaäkov hield op zijn zonen te gebieden. En hij bracht zijn voeten bijeen op het bed. En hij blies de adem uit. En hij werd vergaderd tot zijn volk.*
Bijeenbrengen en vergaderd worden wordt in het Hebreeuws door hetzelfde woord weergegeven, namelijk 'asaf'.

BEGRAFENIS VAN JAÄKOV

Dood van Joseef

GENESIS 50

En Joseef viel op het gelaat van zijn vader en hij weende op hem en hij kuste hem. 50:1

Hij weende op hem: dit zal betekenen dat Joseefs tranen op zijn overleden vader vielen.

En Joseef gebod zijn knechten, de artsen, om zijn vader te balsemen. En de artsen balsemden Israël. 50:2

En zij maakten veertig dagen vol voor hem, want zo maken zij vol de dagen van het balsemen. En de Egyptenaren beweenden hem zeventig dagen. 50:3

Balsemen: volgens de beschrijving van HERODOTUS duurde het balsemen zeventig dagen.

En de dagen van het wenen over hem gingen voorbij. En Joseef sprak tot het huis van Farao door te zeggen: Als ik toch genade heb gevonden in jullie ogen, spreek dan toch tot de oren van Farao door te zeggen: 50:4

Het huis van Farao: zolang de overledene nog boven aarde staat, is de zoon onrein en mag dus niet in de nabijheid van Faro komen. Dat zal de reden zijn dat Joseef zijn verzoek indirect aan Farao doet.

Mijn vader heeft mij laten zweren door te zeggen: Zie! Ik ga sterven. In mijn graf dat ik voor mij uitgehouwen heb in het land Kenaän, daarin moet je mij begraven. En nu, laat ik opgaan, en laat ik mijn vader begraven en ik zal terugkeren. 50:5

Door te zeggen: deze uitdrukking komt driemaal voor in de verzen 4 en 5. Joseef wil Farao wel heel nadrukkelijk bezweren dat deze hem (tijdelijk) zal laten gaan.

Mijn graf uitgehouwen: Het graf waar Jaäkov op doelt, was door Avraham gekocht! Er zijn wel putten uitgehouwen maar niet een graf, noch door Avraham, noch door Jitschak, noch door Jaäkov. Hoewel Joseef dit met stelligheid beweert, lijkt het een duidelijke onwaarheid, zoals zo vaak het geval is als de uitdrukking 'door te zeggen' gebruikt wordt. De motivatie zal zijn om Farao

50:6–15

te overtuigen hoe belangrijk het is voor Jozef om zijn vader een eervolle begrafenis te geven.

- 50:6 *En Faraö zei: Ga op en begraaf je vader zoals hij je heeft laten zweren.*
- 50:7 *En Jozef ging op om zijn vader te begraven. En met hem gingen op alle knechten van Faraö, de oudsten van zijn huis en alle oudsten van het land Egypte...*
- 50:8 *...en het hele huis van Jozef en zijn broers en het huis van zijn vader. Slechts hun kleine kinderen en hun kleinvee en hun rundvee hadden ze in het land Gosjen gelaten.*
- 50:9 *En met hem gingen zowel wagens als ruiters op. En het werd een leger, zeer zwaar. Zwaar: met dit woord wordt het indrukwekkende ervan aangeduid.*
- 50:10 *En ze kwamen tot Goren-Haätad dat aan de overzijde van de Jordaan is, en ze rouwden daar, een grote en zeer zware rouw. En hij maakte een rouw over zijn vader zeven dagen. Goren-Haätad betekent 'dorsvloer van de doornstruik'. De uittocht van de overleden Jaäkov is hier als het ware een voorafspiegeling van de latere uittocht van zijn nakomelingen.*
- 50:11 *De inwoners van het land, de Kenaänieten, zagen de rouw in Goren-Haätad. En ze zeiden: een zware rouw is dit voor Egypte. Daarom noemt men de naam ervan: Aveel-Mitsrajim, dat aan de overkant van de Jordaan is. Aveel-Mitsrajim betekent 'rouw der Egyptenaren'.*
- 50:12 *En zijn zonen deden voor hem zoals hij hun bevolen had.*
- 50:13 *En zijn zonen brachten hem omhoog naar het land Kenaän. En zij begroeven hem in de spelonk van het veld van Machpela, het veld dat Avraham als bezit verkregen had van Efron de Chetiet, tegenover Mamree.*
- 50:14 *En Jozef keerde terug naar Egypte, hij en zijn broers en allen die met hem opgegaan waren om zijn vader te begraven, nadat hij zijn vader begraven had.*
- 50:15 *En de broers van Jozef zagen dat hun vader gestorven was zeiden zij: Als Jozef ons kwalijk neemt [...]. Dan zal hij beslist het kwaad dat wij hem aangedaan hebben doen terugkeren op ons.*

En zij geboden iemand naar Joseef (te gaan) door te zeggen: Jouv vader heeft voor zijn dood geboden door te zeggen: 50:16

Door te zeggen: nu de broers bang zijn dat Joseef zich op hen zal wreken net als Esau van plan was zich te wreken op Jaäkov na de dood van hun vader (zie Genesis 27:41) proberen zij hun woorden als een formele uitspraak te laten klinken door de onbepaalde wijs van 'zeggen' te gebruiken. Nergens staat vermeld dat Jaäkov iets dergelijks gezegd heeft.

Zo moeten jullie tot Joseef zeggen: Ach vergeef toch de misstap van je broers en hun overtredding, ook al hebben ze jou kwaad gedaan. Wees toch verdraagzaam voor de zonde van de knechten van de God van je vader. En Joseef weende toen zij tot hem spraken. 50:17

En zijn broers gingen ook. En ze vielen voor hem neer. En ze zeiden: Hier zijn wij, jou tot knechten. 50:18

In wat de broers zeggen, zit een hapering. Dat zal wel wijzen op emotiona-liteit.

Maar Joseef zei tot hen: Jullie moeten niet bevreesd zijn want ben ik in Gods plaats? 50:19

En jullie hebben kwaad tegen mij bedacht. God, die heeft het tot iets goeds bedacht, op-dat hij kan doen zoals op deze dag, om een volk van velen in het leven te houden. 50:20

En nu, jullie moeten niet bevreesd zijn. Ik, ik wil jullie en jullie kleintjes verzorgen. Zo troostte hij hen. En hij sprak tot hun hart. 50:21

Hij sprak tot hun hart: dit betekent niet dat Joseef op het gevoel van zijn broers inwerkte, maar dat hij hun perspectief gaf.

En Joseef woonde in Egypte, hij en het huis van zijn vader. En Joseef leefde honderd en tien jaar. 50:22

En Joseef zag van Efrajim de zonen van de derde generatie. Ook de zonen van Makir, de zoon van Menasje, werden op de knieën van Joseef geboren. 50:23

Op de knieën geboren worden: Dit geeft aan dat die persoon de verantwoordelijkheid voor de boreling op zich neemt. Hij krijgt zoiets als de positie van peter.

En Joseef zei tot zijn broers: Ik ga sterven. En God zal zeker naar jullie omzien. En hij zal jullie doen opgaan uit dit land naar het land dat hij gezworen heeft aan Avraham, aan Jitschak en aan Jaäkov. 50:24

50:25–26

- 50:25 *En Joseef zwoer de zonen van Israël door te zeggen: God zal zeker naar jullie omzien. En dan zullen jullie mijn beenderen van hier doen opgaan.*
- 50:26 *En Joseef stierf als honderd en tien jarige. Men balsemde hem. En hij werd in de doods-kist gelegd in Egypte.*
Honderd en tien jaar: naar Egyptische opvattingen is dit de langst mogelijke levensduur.

N A S C H R I F T

Een foutieve vertaling

GENESIS 32:25–27

Bij het afsluiten van mijn boek kwam ik enkele wetenschappelijke uiteenzettingen tegen over de figuur waar Jaäkov mee worstelt. In deze verklaringen werd verband gelegd tussen de persoonlijkheid van deze figuur en dat hij geen licht schijnt te kunnen verdragen. Men suggereert dat deze persoon een nachtelijke demon zou zijn. Bij een dergelijke uitleg gaat men voorbij aan het feit dat de schrijver zelf in v 26 zegt wat de reden is dat Jaäkov deze figuur moet laten gaan, namelijk dat hij het niet kon winnen van Jaäkov. In het verhaal wordt nergens gesproken van de mogelijkheid dat deze figuur het daglicht niet zou kunnen verdragen. Mijn vertaling van het woord sjachar met 'morgenrood' en bepaald niet een gelukkige. Het woord sjachar betekent namelijk 'duister, donker' en is afgeleid van het woord sjachor dat 'zwart' betekent. Bedoeld is het meest donkere gedeelte van de nacht, vlak voordat het eerste licht zijn intrede doet. De uitdrukking die door mij vertaald is met 'opgaan van het morgenrood' kan beter weergegeven worden met 'optrekken van het duister', hoewel dat geen gebruikelijke uitdrukking is in het Nederlands. Maar deze manier van zeggen duidt wel aan dat het gaat om Jaäkofs leven, waar het duister moet wijken voor het licht. Daarna staat er dat de zon opging. Tot het licht bij Jaäkov doorbreekt worstelt hij steeds met 'een man', en deze man staat voor zijn broer Esau. Maar deze man lijkt ook symbool te staan voor zijn vader en zijn oom Lavan en mogelijk ook zijn zoon Joseef. Maar vooral is het Jaakov zelf. Het duister zegt dus niets over de identiteit van de onbekende.

Geraadpleegde literatuur

Hebreeuwse tekst:
Biblia Hebraica Stuttgartensia.

VERTALINGEN:

Alter, R., *The five books of Moses.* 2004.
 BUBER, M. en F. Rosenzweig, *Die Schrift.* 1987.
 Fox, Everett, *The five books of Moses.* 1997.
 Koster, A., *Eerst (Genesis).* 1998.
 Nederlands Bijbelgenootschap, NBG-vertaling, 1951.
 Nederlands Bijbelgenootschap, NBV-vertaling, 2004.
 Oussoren, P., *De Naardense Bijbel.*
 Reisel, M., *Genesis.* 1966.
De Septuaginta
Statenvertaling
De Vulgata.

NASLAGWERKEN

Gesenius *Hebreeuws woordenboek*, 1914.
 Jouon, *Hebreeuwse grammatica.*
 Klein, *Etymologisch woordenboek.*
 Lettinga, *Hebreeuwse grammatica.*

BIJBELCOMMENTAREN

CASSUTO, U., *From Noah to Abraham.* 1964
 Fraine, J. de, *Genesis.* 1963
 Gispén, W.H., *Genesis.* 1979 en 1983
 Hirsch, S.R., *Genesis.* 1878
 Jacob, Benno, *Genesis.* 1934
 Jagersma, H., *Genesis.* 1996
 Matthews, K.A. *Genesis.*
 Munk, Elie, *The call of the Torah.* 1994
 Sarna, M., *Understanding Genesis* 1972
 Rashi, *Pentateuch commentaar;*
 Onderwijzer, A.S. (vertaling), 1895

Selm, A. Van, *Genesis.* 1979
 Speiser, E.A. *Genesis.*
 Visotski., L., *Genesis als ethiek.* 1997
 Vredenburg, J., *Genesis.* 1899
 Wenham, J., *Genesis.* 1987
 Zlotonitz, Rabbi Meir, *Bereishis.* 1989

OVERIGE:

Abma e.a., *Nog dichter bij Genesis.* 1995.
 Becking en Smelik, *Een patriarchale leugen.* 1989.
 Bonda, J., *De vrouw en haar zaad.*
 Brongers, H.A., *De Jozefgeschiedenis.* 1962.
 Burger, Hilde, *De zandloper op Genesis.* 2002
 Cassuto, U., *The Documentary Hypothesis.* 1972.
 Chorin, Chalom Ben, *En schiep hen naar zijn beeld.* 1973.
 'De binding van Isaak'. *Ter Herkenning.* 1998
 Deurlo, K.A., *Kain en Abel.* 1967.
 Deurlo en Zuurmond, *De dagen van Noach.* 1991.
 Deurlo, K.A., *De vader van het landvolk.* 1992.
 Deurlo en Veen, *De gezegende te midden van zijn broeders.* 1995.
 Deurlo, K.A., *De mens als raadsel en geheim.* 1988.
 Fokkelman, P., *Oog in oog met Jakob.* 1981.
 Houtman, *Een wellustige en valse vrouw?* 1998.
 Kroeze, *Genesis 14.* (Proefschrift).
 Linde, J.M. v.d., *Over Noach en zijn zonen.* 1993.
 Maarsingh, *De schepping in het Oude Testament.* 1993.
 Munk, Eli., *The seven days of the beginning.* 1974.
 Peli, Pinchas, *De Tora vandaag.* 1988.
 Pirson, R., *De dromer van Hebron.* 2001.
 Pirson, R., *Genesis.* 2005.
 Soetendorp, *Schepping en ondergang in het Oude Oosten.* 1956.
 Tenachon. Folkertsma Stichting, 1987.
 Tijn, M.van, *De verwarring van goed en kwaad.*

Glossarium

Tijn, M. van, *Het boek van goed en kwaad*.

Verdegaal en Weren, *Stromen uit Eden*. 1992.

Zuidersma en op 't Root, *En God sprak tot Noach en zijn zonen*. 1991.

- ABRABANEL (= ABARBANEL): Leefde van 1437–1508. Spaans-Joodse bijbelgeleerde. Minister van financiën van de koning van Portugal, Spanje en Napels.
- ELIÉZER BEN ELIJAH ASJKENAZI, levend van 1513–1586, rabbijn en arts. Schreef een nuchter commentaar op de Pentateuch.
- BACHYA: Joods bijbelgeleerde uit 13–14e eeuw in Spanje; schreef een commentaar op de Tora.
- BOER, P. A. H. DE: Hoogleraar Oude Testament in de twintigste eeuw.
- BUBER, MARTIN: Leefde van 1878–1965. Maakte samen met FRANZ ROSENZWEIG een volkomen nieuwe Duitse bijbelvertaling, die wereldwijd beroemd werd. Schreef veel over het chassidisme. Betrekkelijk geringe invloed op het Joodse denken in het algemeen.
- BURGER, HILDE: Schreef in 2002 een proefschrift over BENNO JACOBS uitleg van Genesis 22.
- CASSUTO, UMBERTO: Leefde van 1883–1951. Bekritiseerde de zogenaamde bronnentheorie. Schreef commentaren op Exodus en het begin van Genesis.
- ERMAN, A.: Leefde van 1854–1937. Egyptoloog.
- FOKKELMAN J. P.: Taalkundige. Schreef o.a. een boek over de Jakobverhalen.
- FRAINE, DE: Hoogleraar Oude Testament in de vorige eeuw.
- GISPEN, W. H.: Hoogleraar Oude Testament in de vorige eeuw. Schreef o.a. een commentaar op Genesis.
- GLATSTEIN, JAKOV: Poolse rabbijn uit de negentiende eeuw.
- HALEVI, JEHOEDA: Rabbijn die leefde van 1080–1142. Dichter, filosoof en arts.
- HERTZ, J. H.: Hoofdrabbijn in Londen. Schreef een commentaar op de Pentateuch.
- HIRSCH, SAMSON RAFAEL: Leefde van 1808–1888. Duits-Joods bijbelgeleerde. Vooral bekend door zijn bijbelcommentaren op de Pentateuch en de Psalmen. Groot kenner van het Hebreeuws en de etymologie van Hebreeuwse woorden. Vormgever van de moderne orthodoxie in het Jodendom.
- IBN EZRA, ABRAHAM: Geboren in Spanje in 1092. Zeer beroemd bijbelgeleerde die o.a. een commentaar op Genesis en Exodus schreef, met originele, soms controversiële gedachten.
- JACOB, BENNO: Leefde van 1862–1955. Duits-Joodse bijbelgeleerde. Vooral bekend om zijn gedegen commentaar op de Pentateuch. Evenals Cassuto een fervent tegenstander van de bronnentheorie. Groot taalgeleerde.
- JAGERSMA, H.: Hoogleraar Oude Testament in Brussel. Schreef o.a. een commentaar op Genesis.
- JOUON: Frans taalkundige uit de vorige eeuw die een Hebreeuwse grammatica schreef.
- LEHMAN: Duits archeoloog.
- LEIBOWITSCH, NECHAMAH: 20ste eeuws Joods bijbelgeleerde. Schreef vele artikelen met Joodse uitleg over de Pentateuch.
- DE MAHARAL VAN PRAAG: Rabbijn uit de 16e eeuw, vooral bekend door het verhaal van de golem.
- MAIMONIDES: zie RAMBAM.
- MALBIM (initialen van MEIR LEIBUSH BEN JECHIEL MICHAEL): Leefde van 1809–1879.

- Schreef een grondig commentaar op de Tora. Zijn opvatting was dat elk woord in de Tora zijn eigen betekenis had. Hij probeerde verband te leggen tussen de tekst en nieuwere taalkundige opvattingen.
- Masora:** Commentaar bij de Hebreeuwse tekst van Joodse bijbelgeleerden uit de 9ste–10de eeuw.
- Masoreten:** De Babylonische en Palestijnse bijbelgeleerden uit de 7de–10de eeuw gaven bijbelteksten uit met zeer uitgebreid taalkundig commentaar.
- ME'IR:** Rabbi overleden in 1404. Had als Torageleerde grote invloed.
- MEIR SHALEV:** hedendaags Joods schrijver.
- Midrasj 'Uitleg':** Joods commentaar op de Bijbel uit de derde tot tiende eeuw. De belangrijkste delen zijn de Midrasj Rabbah, de Midrasj op de Pentateuch, en de Midrasj op 'De vijf rollen' (Hooglied, Ruth, Klaagliederen, Prediker en Esther).
- Misjna 'Onderwijzing':** De zogenaamde 'mondelijke Tora', aanvullend de geschreven Tora. Samengesteld door **RABBI YEHOEDA HANASI** aan het eind van de tweede eeuw.
- MUNK, E.:** Franse rabbijn uit de 20e eeuw. Schreef een samenvattend commentaar op de Pentateuch.
- NACHMANIDES:** zie **RAMBAN**.
- ONKELOS:** (citaten uit Rashi en Munk). Schreef een Arameese vertaling van de Hebreeuwse bijbel.
- PARROT:** Frans archeoloog uit de vorige eeuw die meerdere boeken schreef over opgravingen in het Midden-Oosten
- PELI, PINCHAS:** Amerikaans-Joods bijbelgeleerde.
- PHILO:** Joods bijbelgeleerde uit Alexandrië in de eerste eeuw.
- Rabbijnen Joodse taal/Bijbelgeleerden:** Schrijvers van de Talmud (zie daar).
- RADAK** (initialen van **RABBI DAVID KIMCHI**): Leefde van ongeveer 1160–1236. Beroemd bijbelcommentator, te vergelijken met **RASHI** en **IBN EZRA**.
- RALBAG:** Acronym van **RABBI LEVI BENGERSJOM**. Een Frans Joods bijbelgeleerde en wiskundige uit de 14de eeuw.
- RAMBAM** of **MAIMONIDES** (initialen van **RABBI MOSHE BEN MAIMON**): Leefde van 1135–1204. Wijsgeer en arts. Heeft grote invloed gehad op het Jodendom, en wordt nog altijd hoog geacht. Schreef een klassiek commentaar op de Mishna.
- RAMBAN** of **NACHMANIDES** (initialen van **RABBI MOSHE BEN NACHMAN**): Leefde van 1195–1270. Groot Talmoedkenner en bijbelcommentator.
- RASJBAM** (initialen van **RABBI SHEMUEL BEN MEIR**): Leefde van 1080 – ongeveer 1174. Kleinzoon van **RASHI**. Bijbelcommentator; baseerde zich vooral op de letterlijke betekenis van de tekst.
- RASJI** (initialen van **RABBI SJLOM JITSCHAK**): Leefde van 1040–1105. De beroemdste Joodse bijbelgeleerde. Kort en helder zijn de commentaren van hem en goed onderbouwd. Met Nederlandse vertaling uitgegeven in de 19e eeuw. Nog steeds het klassieke Joodse commentaar op de Tora.
- REISEL, M.:** Rabbi Hebraicus te Rotterdam. Schreef een zeer letterlijke vertaling van Genesis.
- De Samaritaanse Pentateuch:* (Citaten in de B.H.S.) vrijwel dezelfde tekst als de masoretische tekst van de Pentateuch, maar enkele nuanceringen.
- VAN SELMS, A.:** Oudtestamenticus in Pretoria. Schreef o.a. een commentaar op Genesis.
- SFORNO** (**OBADJA BEN JACOB**): Leefde van ongeveer 1475– ongeveer 1550. Bijbelcommentator en arts. Had veel aandacht voor literaire aspecten van de tekst, maar legde ook nadruk op medemenselijkheid.
- SJIMON BAR JOCHAI:** rabbi en een leerling van **RABBI AKIVA**.
- SPEISER:** Oudtestamenticus. Schreef een commentaar op Genesis.

SÜSS, RENÉ: promoveerde op onderzoek naar het antisemitisme bij Luther.

Talmoed: Commentaar op de Misjna en discussies hierover. De Babylonisch Talmoed ontstond in de tweede tot vijfde eeuw in Mesopotamië. De kortere Palestijnse Talmoed is geschreven in Jerusalem en werd afgesloten in de vierde eeuw.

Targum Pseudo Jonathan: Een Palestijns verhalend commentaar op de Bijbel.

VAN TIJN, MAARTJE: Hebriëica die in de vorige eeuw enkele boeken schreef over de Tora.

VERGOTE, JOZEF: Vlaams Egyptoloog en taalkundige.

VREDENBURG, J.: Nederlands rabbijn uit de 20ste eeuw. Schreef een commentaar op de Tora.

WEINFELD, MOSJE: Geboren in 1925 in Polen. Torageleerde.

Colofon

Dit boek is opgemaakt met de *Albertina*
van letterontwerper CHRIS BRAND.

Typografie en boekverzorging:

Oscar en Robbert Schrover — ANSGAR

DESIGN te 's-Hertogenbosch.

e-mail: info@ansgardesign.nl

Verantwoordelijk uitgever drs. Leo Mock,
Amstelveen.

e-mail: info@amphorabooks.nl

Stethoscoop op Genesis

Dit boek is het resultaat van nauwkeurig lezen van de verhalen in het eerste bijbelboek. De basis ervan is wat als de meest betrouwbare tekst gezien wordt, namelijk de Hebreeuwse tekst zoals die verschenen is in de *Biblia Hebraica Stuttgartensia*.

Deze tekst wordt in een vertaling weergegeven die nogal onbeholpen lijkt. De bedoeling van dit 'Neder-Hebreeuws' is uitleg te geven over verschillende woorden en uitdrukkingen, waarvan de betekenis in een goedlopende vertaling verloren zou gaan. Er zijn de laatste jaren verschillende vertalingen verschenen, maar een vertaling met verklaringen ontbreekt tot dusver. De kanttekeningen in dit boek zijn samengesteld uit diverse bronnen, zowel taalkundig als exegetisch, en deze worden aangevuld met eigen opvattingen van de auteur.

Het boek als zodanig is met name bruikbaar als naslagwerk, maar naast de vertaling met commentaar vindt men in dit boek een aantal verhalen die grotendeels origineel werk van de auteur zijn. Vanzelfsprekend zijn niet alle gedachten hierin absoluut geldend. De verhalen zijn vooral bedoeld om de lezer onbevangen een eigen mening te laten vormen over deze verhalen.

LUKAS A. DE GROOTE (1943) is huisarts van beroep en als hobby beoefent hij het oudtestamentisch Hebreeuws. Vanuit zijn profesie heeft hij geleerd nauwgezet te kijken en te luisteren. Zo probeert hij met name onder het oppervlak van de huid, de tekst te doorgronden wat daar verborgen is. Fijngevoeligheid voor nuances en argwaan ten aanzien van het oppervlakkige, kenmerkt het omgaan met mensen. Zo gaat hij ook om met de bijbeltekst.

Al eerder verschenen van zijn hand boeken met verhalen over de aartsvaders en aan een boek over Ruth wordt de laatste hand gelegd.